This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Digitized by Google

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

[redacted]000088539

Digitized by Google

~~Ra~~
R. a l loiti C.

Digitized by Google

Digitized by Google

OPERÆ
HORARUM SUBCISIVARUM,
SIVE
MEDITATIONES HISTORICÆ:

CONTINENTES ACCURATUM DELECTUM *memorabilium hiſtoriarum, & rerum tam veterum, quam recentium, ſingulari ſtudio invicem collatarum, quæ omnia lectoribus uberem admodum fructum, & liberalem pariter oblectationem afferre poterunt:*

ÇENTURIA, II. ET EDITIO CORRECTIOR, ATQUE AUCTIOR,

TERTIA:

Una cum Indice locupletiſſimo.

PHILIPPO CAMERARIO, I. F. JURISCONSULTO, ET REIPUB. NORICÆ À CONSILIIS AUCTORE.

Cum Gratia & Privilegio Cæſar. Majeſt.

FRANCOFURTI,
Ex officina Typographica JOANNIS FRIDERICI WEISSII.

ANNO M. DC. L.

Digitized by Google

VOTVM ET DEDICATIO AUCTORIS C. S. S.

COGITATIONES, CONATVS, LVCVBRATIONES, LABORES, OPERÆ, ET RELIQVA, QVÆ IN HAC ALTERA PARTE ET EDITIONE CORRECTIORE ATQVE AVCTIORE SVBCISIVARVM HORARVM COACERVATA CVMVLATAQVE SVNT, HÆC OMNIA POTISSIMVM PVBLICO BONO, DEINDE PACIS, QVIETIS ATQVE VERITATIS, BONARVMQVE ARTIVM ET PARTIVM, NEC NON HISTORIARVM STVDIOSIS INGENIIS ITERVM AC ITERVM DEDICATA CONSECRATAQVE SVNTO. QVÆ RENOVATA ET REITERATA VELVTI LIBAMINA, SI REIPVBL. VSVI, ET EIVSMODI HOMINIBVS INSTAR PABVLI ANIMI GRATA ACCEPTAQVE FVERINT, ET EX HIS NON SOLVM DELECTATIVNCVLAM PROPTER VARIETATEM RERVM ET SIMILITVDINEM HISTORIARVM INVICEM COLLATARVM: SED ETIAM NONNVLLAM VTILITATEM HAVSERINT PERCEPERINTVE: EX VOTO AVCTOR LITATVM CENSEBIT: SIN SECVS, EA OMNIA, QVÆ IN HAC DENVO EDITA SECVNDA CENTVRIA CONGESTA CVMVLATAQVE SVNT, PEREANT, DELEANTVR, IRRITA INFECTAQVE SVNTO. HÆC SVNT PRÆCIPVA DESIDERIA ET VOTA AVCTORIS. QVÆ SI RATA FVERINT, BENE ACTVM EST, ET IRE LICET AD INCHOATAS SIMILES OPERAS TERTIÆ CENTVRIÆ DEXTRIS ET FELICIBVS AVSPICIIS ABSOLVENDVM: SIN IRRITA, INTERMITTVNTOR, ET COEPTA TINEIS PASCENDIS SEPONVNTOR.

LECTO-

Digitized by Google

LECTORI AUCTOR S.

RECTE *Cedrenus ita monet: Qui libros ſcribit, facit hoc, aut ſibi commentarium parandi cauſa: aut utilitatis, aliorumve gratia, aut utriusque ergo: aut ad nocendum, aut coactus. Equidem ex hac monitione, quæ eligenda vel vitanda ſint, mihique conveniant, quum quisque ſecum habitare debeat, optime mihi conſcius eſſe videor.*

Primum ſane me facere ſolitum, non infitior: Lectio enim hiſtoriarum, & notationes memorabilium rerum ex iis, me mirum in modum delectant, & perturbato animo ſuave remedium afferrunt. Quemadmodum enim videmus apem omnibus floribus inſidentem, à ſingulis, quod utile ſit accipere, ſic juvat doctrinæ cupidos, nihil non attingere, & undique, quæ ſunt utilia, colligere. Alterum vero, utilitatem vel emolumentum privatum, me potiſſimum reſpicere, plane nego: aliorum vero gratiam aucupari ulterius non ſoleo, niſi quatenus veritas, & candor id patitur. Vtrumque autem ita obſervavi, ut optem utilitatem aliquam tam ad me, quam ad omnes legentes mea ſcripta redundare inde poſſe, ut animo cultiores, ex varia cognitione hiſtoriarum & diverſis eventibus evadere poſſimus: Fateor enim cum D. Auguſtino, me ex eorum numero eſſe, qui ſcribant proficiendo, & ſcribendo proficiunt. Cæterum tertium, quemadmodum prorſus averſor: bonus vir enim potius ad benefaciendum, quam ad nocendum aliis debet eſſe cupidus & promptus: Ita quo ad quartum, me nihil oſtentandi

¶ 2 cauſa

cauſa ſcripſiſſe, ſimplex veraque narratio & allegatio genuina hiſtoriarum & factorum, me à tali vitio excuſabant. Etenim me non fugit, hiſtoriam nudam & ſimplicem decere veritatem, nullo maculatam fuco: Poſtremo ingenuè fateor, me non ſponte, neque ad editionem prioris, neque hujus ſecundæ Centuriæ ingreſſiſſe, ſed quodammodo hortatione & petitione magnorum & egregiorum virorum, in hoc veluti theatrum coactum prodiiſſe. Optime enim mihi conſcius meæ tenuitatis & imbecillitatis ſum, mihique pro tuo Seneca aurem vellit, eumque ita monentem audire mihi videor: QUOTIES ALIQUID SCRIPTVRVS ES, SCITO TE MORVM TVORVM ET INGENII HOMINIBVS CHYROGRAPHVM DARE. *In judicando enim criminoſa eſt celeritas, ait Mimus, unde Iſocrates ſuo Regi præcipit, conſiderare eum debere ſemper, quid vel dicat, vel faciat, ne in errata quam minima incidat. Quibus addo etiam ſubruſticum veluti pudorem meum, ne conatus mei egrediantur terminos pudicitiæ, & continentiæ. Vnumquemque enim, teſte D. Hieronymo, fallunt ſua ſcripta, & authorem prætereunt, atque ut filii etiam deformes delectant, ſic etiam ſcriptorem indecori ſermones ſui palpant: Recte itaque monet Adrianus Iunius, prurientem iſtam quidvis chartis illinendi libidinem infeliciter aboriri ſolere, cæcoſque parere catulos. Meus autem conatus & intentio animi, in hoc & priori libro potiſſimum eo ſpectant, ut vetera cum novis ſimilibus, veluti παράλληλα conferre ſtuduerim: Non iniucunda ſane varietate, ob diverſitatem rerum & hiſtoriarum: Quid enim eſt factum, inquit Eccleſiaſtes Salomonis, quod non futurum ſit? Quid eſt, quod quiſquam fecerit, quod non deinceps alii facturi ſint? Nihil enim novi geritur ſub Sole. Eſt ne aliquid, de quo poſſis dicere, ecce hoc novum eſt. Nam ante quoque accidit, ſuperioribus videlicet ætatibus, & temporibus, quæ nos anteceſſerunt.*

De hiſtoriarum autem laude & utilitate egregia multa ſcripta exſtant, ita ut mei propoſiti non ſit ea veluti repetere, & ut in proverbio de re manifeſta & clara dicitur, probare nivem eſſe albam. Verum non poſſum me continere, quin unum atque alterum elogium, & commendationem hiſtoriarum, una cum hortatione, lectoribus in memoriam revocem. Præclarum eſt, inquit Gregorius Nazianzenus ad Nicobolum,

mentem

mentem hiſtoriarum cognitione inſtructam ac refertam habere. Hiſtoria enim conglobata quædam & coacervata ſapientia eſt, hominumque multorum moles in unum collecta. Qualis autem in hiſtoriis legendis delectus habendus ſit, nos ita docet Dionyſius Halicarnaſſæus in proœmio Romanarum antiquitatum: Hiſtoricis eligendi ſunt argumenta præclara & magnifica, & quæ magnam utilitatem lectoribus afferunt, deinde cum magna diligentia & induſtria idonea ſubſidia ad argumentum ſcribendum paranda. Poſtremo Baſilij Imperatoris Græci monitio & commendatio lectionum hiſtoriarum, ad Leonem filium ſucceſſorem ſuum, in libello quem κεφάλαια παραινετικὰ ſcripſit, memoratu digna eſt: Per veteres, inquit, hiſtorias ire ne recuſa, ibi enim reperies ſine labore; quæ alii cum labore collegerunt, atque illinc hauries, & bonorum virtutes, & improborum vitia: vitæ humanæ varias mutationes, & rerum in ea converſiones, mundi huius inſtabilitatem, & imperiorum præcipites caſus, & ut verbo complectar, malorum facinorum pœnas, & bonorum præmia, quorum illa fugies, ne in divinæ iuſtitiæ manus incidas: hæc amplecteris, ut præmiis, quæ ea comitantur, potiaris.

Fruere itaque, amice Lector, etiam his meis laboribus ſuaviter & iucunde, decerpens ex iis utilia, relinquens vero odioſa, ſi forte talia in hoc libro (ſicut non ſpero) inveniantur. Ita autem utere & fruere iis, ſicut Theophilus Alexandrinus monet, Origenis libros eſſe legendos: libros enim illius ſimiles eſſe prato, omnibus florum generibus referto. Idcirco, inquit, ſi quid reperio in illis boni, illud decerpo: ſin ſpinoſi quicquam, hoc ut pote aculeis pungens, miſſum facio. Etſi autem mihi, quanto plura recentium ſeu veterum exempla revolvo, tanto magis ludibria rerum mortalium in negotiis obverſantur, ut Cornelij Taciti verbis utar, tamen ea me non abſterrebunt; quin adiuvante DEO deinceps quoque ſubciſivis horis, operam omnem daturus ſim, ut paulo poſt tertia Centuria, quæ nunc inchoata eſt, lucem videat; cui, ſi vita & tempus mihi ulterius procedere permittit, plures accedent, quod maturius fiet, ſi cognovero lectores labores meos approbare, & alii continuentur, deſiderare.

Quemadmodum autem de bonis doctis, & candidis viris, mihi optima quaque polliceor; ita invidorum, lividorum, obtrectatorum & eiuſ-

modi farinæ hominum, bruta fulmina, & aculeata tela, tam manifeſta, quam occulta, dicteria, calumnias & morſus, utpote hebetia & innocua, ſicut ea, quæ hiſtrices incaſſum emittere ſolent, potius derideo, quam metuo, fretus bona conſcientia & innocentia. Innocentia enim periret, ſi ſemper nequitia eſſet juncta potentia: & prævaleret, quicquid cupit calumnia, ut D. Hieronymus monet. Sufficit itaque, poſtquam ſatisfactum eſt conſcientiæ amplius non opus ſit, ut ſatisfiat calumniæ. Hæc me conſolantur, & cordatiorem faciunt, ad abſolvendum id quod reſtat, cum præſertim, ut ille ait, nulla ratione fieri poteſt, ut in rectis factis effugias invidiam: Quis enim umbram effugiat invidiæ, niſi pariter & virtutis lumen effugerit?

Fumus ut excuſſos ſemper comes exit ad ignes:
Æmula virtuti ſic comes invidia eſt.

Vel melius ſic:

Ut roſa ſuaveolens ſpinis miſcetur acutis:
Sic virtutis honos pungitur invidia.

Hæc præfationis loco præmittere, & ſimul monitiunculam, quam in priori libro, ad Typographos, inſerui, repetere volui, ne ii penſum alij conceſſum, invito auctore, ſurripiant, & propria authoritate, & præſumptione, aliena ſibiipſis vendicent: Non enim, ſi id fecerint, ferent impune, ſed cum damno operam & oleum perdent, VALETE ET AUCTORI FAVETE.

CATA-

Digitized by Google

CATALOGUS AUTORUM ET LIBRORUM QUI CITANTUR, ET QUORUM OPERA AUTOR IN HAC CENTURIA USUS EST.

A

Abraham Ortelius.
Achilles Tarducius.
Æneas Sylvius.
Ælianus.
Ælius Lampridius.
Alexander de Alexandria.
Alexander Ganguinus.
Albertus Magnus.
Albericus Gentilis.
Albertus Crantzius.
D. Ambroſius.
Ammianus Marcellinus.
Anaxagoras.
Andreas Alciatus.
Andreas Gorrutius.
Annibal Scotus.
Annius.
Antonius Arnoldus.
Antonius Auguſtinus.
Antonius Bonſinius.
Antonius Blancus.
Antonius Gomezius IC.
Antonius Muretus.
Antonius Panormita.
Antonius Sabellicus.
Antonius Torquemada Hiſp.
Appianus Alexandrinus.
Archilochus.
Ariſtoteles.
Ariſtophanes.
Ariſtæus.
Arrianus.
Athenæus.
Aventinus.
D. Auguſtinus.
Augerius Gislenius Busbequius.
Aurelius Victor.
Auſonius.

B

Bartholomæus Georgevicius.
Bartholomæus Facius.
Barletus.
Baſilius Magnus.
D. Bernhardus.
Benedictus Arias.
Bernhardus Saccus.
Benzo.
Benjamin Tudelenſis.
Beſſario Nicenus.

Blon-

Blondus.
Boiſſardus.
Bonfinius Vulcanus Brugenſis.
Buchananus.
Budæus.

C

C*Alliſtratus IC.*
Caſpar Peucerus.
Caſpar Taliacotius.
Carolus Sigonius.
Cato Major.
Cedrenus.
Cenſorinus.
Celius Malaſpina.
Chariſius.
Chilo Lacedæmonius.
Chronicon Auguſtenſe.
Chronicon Polonicum.
Chryſoſtomus.
Cicero.
Claudianus.
Claudius Paradinus.
Claudius Seſellius.
Clemens Alexandrinus.
Concilium Lateranenſe.
Coneſtagius.
Conradus Heresbachius.
Conradus Rittershuſius.
Cornelius Agrippa.
Cornelius Tacitus.
Cornelius Vuytflietus.
Cotta.
Curtius.
Cuſpinianus.

D

D*Amianus à Goes.*
Demoſthenes.
Dio.
Dion Chryſoſtomus.
Dionyſius Halicarnaſſæus.
Dioſcorides Aſtrologus.
Diophanus.
Diodorus Siculus.
Diogenes.
Donzellinus.

E

E*Mpedocles.*
Ennius.
Erythræus.
Euripides.
Euſebius.

F

F*Auſtus.*
Facellus.
Ferronus.
Flavius Ioſephus.
Franciſcus Guicciardinus.
Franciſcus Patricius.
Franciſcus Hottomannus.
Franciſcus Sanſovinus.
Franciſcus Valeſius.
Franciſcus Ximenius.
Froſſardus.
Fulgoſius.

G

G*Alenus.*
Galeotus.
Gerardus de Roo.
Georgius Douza.
Gellius.
Georgius Fabricius.
Georgevizius.
Gilbertus Cognatus.
Godofredus Monumentenſis.
Gomecius.
Gregorius Bersmannus.
Gregorius Nyſſenus.
Gregorius Turonenſis.

Guilel-

Gulielmus Paradinus.
Gulielmus Perkinſius.
Gulielmus Saluſtinus.
Guido Pancirollus.

H

HAnno Carthaginenſis.
Herodotus.
Heſiodus.
Heinricus Salmuth.
Heinricus Stephanus.
Heſychius Hieroſolymitanus.
D. Hieronymus.
Hieronymus Oſorius.
Hippocrates.
Heuterus Delfius.
Heresbachius.
Hieronymus Angeranus.
Horatius.
Hyppolitus de Collibus.

I

IAcobus Billius.
Iacobus Eborenſis.
Iacobus Lectius.
Iacobus Mejerus.
Iacobus Paleologus.
Iacobus Raphael.
Iacobus Ravardus.
Ianvilleus Seneſchallus.
Iohan. Baptiſta Egnatius.
Iohannes Bodinus.
Iohan. Chriſtovallenſis.
Iohannes Gerandus.
Iohannes Porta.
Iohan. Huartus Hiſp.
Iohannes Igneus.
Iohan. Michaelis Brutus.
Iohan. Petrus Maffejus.
Ioannes Pincierus, Med. D.
Iohannes Sleidanus.
Iohannes Stigelius.
Iohannes Sturmius.
Iohan. Iovianus Pontanus.
Ioachimus Camerarius.
Iornandes.
Ioſephus Scaliger.
Iohannes Tilius.
Iovius.
Irenicus.
Iſaacus Caſaubonus.
Iſidorus.
Iſidorus Peluſiota.
Iſocrates.
Iulius Cæſar.
Iulius Capitolinus.
Iulius Cæſar Scaliger.
Iulius Camillus.
Iulius Gyraldus.
Iulius Solinus.
Iuvenalis.
Iuſtus Lipſius.
Iuſtinianus Imp.
Iuſtinus Martyr.
Iuſtinus Hiſtoricus.
Iuſtinianus Venetus.

L

LActantius Firmianus.
Lambertus Danæus.
Laurentius Romanus.
Laurentius Mullerus.
Leonicus.
Lazarus Sorancius.
Leonclavius.
Lerius.
Levinus Lemnius.
Leges XII. Tabul.
Lilius Gyraldus.
Livius.
Lucanus.

Digitized by Google

Lucius Florus.
Ludovicus Cominaus.
Ludovicus Guicciardinus.
Lucas Loſſius.
Luithbrandus Ticinenſis.
Ludovicus Malcanus.

M

MAcarius Ægyptius.
Macrobius.
Marcus Velſerus.
Martialis.
Martianus.
Marquartus Freer.
Mamurius Veturius.
Marcus Ant. Muretus.
Maſſurius Sabinus.
Menander.
Mercurius Triſmegiſtus.
Melchior Guilandinus.
Melchior Soiterus.
Michael Hoſpitalius.
Misquellus.
Michael Brutus.
Munſterus.

N

NAthan Chytraus.
Nauclerus.
Nicephorus Caliſtus.
Nicetas Choniates.
Noveſius.

O

OPpianus.
Origenes.
Orus.
Olaus.
Oſorius.

P

PAleotus.
Paradinus.
Paponius.
Paulus Diaconus.
Paulus Iuriſconſultus.
Phanthaleo Candidus.
Pandolphus Collenucius.
Paulus Oderbornius.
Paulus Manutius.
Paulus Iovius.
Pauſanias.
Petrarcha.
Petrus à Placa.
Petrus Denaiſius.
Petrus Bizarrus.
Petrus Iuſtinianus.
Petrus Martyr.
Pericles.
Petrus Berdellius.
Petrus Pramonſtratenſis.
Petrus Quinqueranus.
Petrus Victorius.
Philo Iudaus.
Philippus Melanthon.
Philoſtratus.
Pierius Valerius.
Pindarus.
Plato.
Plautus.
Plinius.
Plutarchus.
Porphyrius.
Poggius Florentinus.
Polybius.
Proclus.
Pſellus.
Pythagoras.
Pythagoricus Lyſis.

Q

QVintilianus.

Reinol-

R

Reinoldus Heidenſteinius.
Reinerus Reineccius.
Regino.
Robertus Gaguinus.
Robertus Normanus.
Robertus Toletanus.

S

Saluſtius.
Salvianus Maſſilienſis.
Scardionius.
Sammonicus Serenus.
Seneca.
Sextus Pompejus.
Sidonius.
Socrates.
Solon.
Solinus.
Sigebertus Gemblacenſis.
Sophocles.
Solomon.
Spinaus.
Stephanus Guarzi.
Stephanus Forcatulus.
Stobaus.
Strabo.
Suetonius.
Suida.
Symmachus.

T

Teſtamentum vetus & novum.
Terentij Varronis fragmenta.
Tertullianus.
Themiſtius.
Theodorus Beza.
Theodorus Zvingerus,
Theophraſtus.
Theodoretus.
Thomas Chalonerus Anglus.
Thomas Aquinas.
Thomas Facellus.
Thucydides.

V

Valerius Maximus.
Varro.
Virgilius.
Vsvianus.
Vlpianus.
Vuidebramus.
Vuierus.

X

Xenophon.

Digitized by Google

HADRIANUS BORKIUS C. I. ASSESSOR PHILIPPO CAMERARIO I. C. ILLUSTRISSIMI *Principis* MAURITII *Landgravij Conſiliario.*

G. E. P.

SIQUIDEM ſub prælo eſt liber, ac qui: ſoo. Tua, inquit, cauſa propoſitum urges. Poſſum id ita concedere, ut, quod in mandatis fit non parum ſæpe, mea hoc agam cauſa & tua: ſed dicam ſedulo, commoda me ſpectare & procurare publica. Nec invidebis, ſi, qua public m eſt hoc opus, in me etiam redundabit, cum tuum tamen ita maneat, ut quod mihi, quod aliis largiris, ipſe habeas, poſſideas immortalis, &, quod ita habes poſſidesque, quotidie etiam poſt fata, omnibus largiaris. Commendationem operis habemus publicam & luculentam à viris Illuſtriſſ. Nobiliſſ. & doctiſſimis, nec habeo poſt graviſſimas & conſenſu ſummo dictas ſententias, quod addam, niſi in ſecunda hac Centuria te tuæ diligentiæ conſtare probe: dediſſe hoc opus, doctrina plenum recondita & multijuga: denique acceſſiſſe ad ſcribendum exemplo ad imitandum raro & exquiſito. Etenim cum ætatem fere omnem, id negotiis tractandis, conſiliisque dandis conſumpſeris, otium omne ad lectionem, rerumque humanarum cognitionē transtuleris, nunc poſt canos tuos, promis & recludis, quæ tuis ſunt ſtudiis congruentia, eruditione fœcunda, tempore matura, judicio ſelecta. Et fateor, hoc unum eſſe ex ſcriptis, quod in magno nimis numero librorum prodit notæ probioris: quodque eruditiſſimi hujus ſeculi florem poſteritati commendabit. Hujusmodi ego ſolis ſolidisque germanæ eruditionis monumentis jam dudum obdurui ad rutubam noſtrorum, ut ita dicam, ſcriptitaſtrorum, dum video in illorum cacoethe tamen per decora ingenia, literis, etiam ſeriis & gravioribus, conſtare honorem ſuum, imo creviſſe quidem ad ſummum, & inoleſcere, ut iniquus ſeculi ſui ſit æſtimator, qui illud laude cultiſſimi & omnium eruditiſſimi ævi fraudaverit. Et, quoniam id nunc in

ſolum,

Digitized by Google

ſolum, quod dicitur, venit, & ad noſtri commendationem ævi pertinet, dicam obiter meam, ut ſedulo exponam ſententiam, aut explorem tuam. Reperio Hiſtoricum antiquiſſimum & non ignobilem, admirari ſatis non poſſe, quod priſcis iſtis temporibus cujusque operis capacia ingenia in ſimilitudinem temporum & profectuum ſemetipſa ab aliis ſeparaverunt: Nobis magis puto eſſe admirandum, quod noſtra hæc ætas in ſingulis pene artibus & ſcientiis, excellentia, & ipſi antiquitati fere comparanda ingenia in idem tempus concluſit. Si quæris, quid ſperem? dicam. Cum omnia ad ſummum aſcenderint, equidem vereor, ut in perfecto diuturna ſit mora. Nam tua ætas. PHILIPPE noſter, ſexagenaria aliquanto major, credo meminerit (& partim audivimus, vidimus) in omni genere doctrinæ eminentiſſimos, ſive Philoſophiam, ſive Medicinam, ſive jus Civile, ſive ipſam denique Theologiam ſpectas. Ne dicam de Hiſtoria, Poeſi, Matheſi, de criticis, antiquariis, Muſicis, denique pictoribus & ſculptoribus, qui ſeculo hoc noſtro effloruere, antiquis pene ſecundi aut ſimiles. Sed in horum varietate ſtudiorum, ſi quod mihi eſſet otium, non alia mihi pars, nec aliis amoris ignibus, poſt ſacra ſcripta, coleretur, quam quæ tibi eſt culta atque ſelecta hiſtoria: & haud ſcio, an ab omni ævo, uti eſt ampliſſima fructuoſiſſimaq;, à paucis tamen condigno ſic habita cultu & obſequio. Nam ſunt quidem aliæ ejus partes, pene neceſſariæ, quæ & ſuam habent Venerem, ideoque à quibusdam, ætate præſertim hac noſtra, ita illuſtratæ, ut una aliqua electa, alias reliquerint, ſed ſponſam hanc ſuam ſtudio exquiſito exornarint, quod in Chronologis, Genealogis, Geographis facile eſt videre: tamen dicam, quod ſentio, gratia illis & laus debetur ſumma, quod ſtudia noſtra adjuvarunt: Sed pars ea, quam tu ſelegiſti quia rerum eventa, cauſas rationesque prodit & inveſtigat, reliquarum profecto dux eſt & regina. Illis memoria juvatur: hac judicium: illis doctiores reddimur, hac prudentiores: illis fere Scholæ, hac Curiæ præparamur. Ut in hortis, alios colorum, alios odorum capit ſuavitas: alij peregrina, & ab ipſis Indiis importata herba delectantur: alij moderate hæc habentes gregaria ſæpe herba vel ſiccata, vel eliquata, vel demeſſa culmo proſunt ad vitæ uſum, tum ſibi, tum aliis: ita velim Hiſtoriæ ſtudioſum amœniora illa, quantum ſatis eſt, colere, principem vero hanc & potiſſimam habere curam, condere aliquid atque promere, quod ex uſu ſit privato aut publico. Nam eſt, in ſimplicibus, ut Herbarij loquuntur, ea ſæpe medendi vis, quam in flore ab ipſis Gangis aut Indi ripis, quæſito, fruſtra quæſieris. Et in eventis illis quotidianis, ſi cauſas ruminemur, ſi contrarias quandoque ſententias rationesque componamus, continget aureum illud, ut ſit, quod quotidianum eſt: Eritque nobis ſalutare vitæ documentum, ab aliis quod forte temere ſpretum eſt aut neglectum. Mitto quod

Patercul. lib. 1. circa finem.

Digitized by Google

hac ſemel ratione conſilia cuncta rimandi ruminandique inita Muſæum nobis, ſit Senatus, omnis ævi viri excellentiſſimi patres & Senatores, ſtrumæ ipſæ & carcinomata humani generis monitores. Et fieri non poteſt aſſiduitate hujus ſtudij, tum ſolertia tot magiſtrorum, ut ſic dicam, morbicorum, ut aſſueſcat animus in multis gravibus ſæpe diſcordantibus ſententiis dignoſcere, quid purum tinniat, tum reddatur ad providendos, & ad conſilium convertendos caſus omnes quotidianos inſtructior. Et optarem quidem in hoc genere judicandi, aut pleraque ad examen revocandi, quia propter ætatem & rerum uſum prudenter multa potuiſſes, pluſculum tibi permiſiſſes, ſaltem juventuti indulſiſſes. Idque exemplo Conſultorum juris, qui poſtquam ætatem in judicandis litibus conſumpſere. Deciſiones, Practicas Obſervationes, & alia id genus edunt, quo ſuæ profeſſioni atque arti lucem fœnerentur. Sed alia forte ratio juris illius privati, quam hujus publici, quia illud data à Principibus licentia multis vigiliis auctum locupletatumque regulis jam ſuis conſtat, & ſuſtinetur: hoc nondum legibus definitionibusque in artem redactum eſt, vel quia vulgari religioſius, vel dignitate & amplitudine (ut cornicum hic oculos figere fas non ſit) fuerit etiam anguſtius. Tibi tamen hoc merito acceptum feret tui ſtudioſus, modo in legendis tuis non oſcitanter operam poſuerit, nullus ut ſit dies, quo rebus gerendis ſeſe applicaverit, quin occurrat, quod precium referat navatæ induſtriæ, nec doctis inutilis erit hic labor, cum in faſciculum, & ſub obtutum quaſi congeſſeris, quæ ipſis longis vigiliis & multis libris evolutis, cum cura inveſtigata ſunt. Triſtia ſicubi notas atque miſces, nihil alienum à temporibus monere te puto, in quibus nati, in quibus educati. Nec forte pars ulla nobis, ætatique noſtræ (omen Deus avertat) magis erit neceſſaria. Etenim præſentium facies rerum, & maxillæ lentæ quid non minantur? Sed pareamus, quo ducit, qui omnia regit ab æterno. Si urit atque furit immanis & barbarus aliquis hoſtis, in bona, in vitam ſævit, exuvias noſtras, utique cum hinc migramus, deponendas. Spes una, unicumque ſolatium (tibi vere pie ſenex & mihi) quod deſtinati meliori civitati, quodque neque mors, neque vita, neque præſentia, neque futura, neque res aliæ creatæ ullæ, nos poſſunt ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Christo Jesu Domino noſtro. B.V. Spira v. Kalend. Sextil.

Anno M.DC.L.

SERIES

SERIES CAPITVM
SECUNDÆ CENTURIÆ MEDITATIONUM HISTORICARUM.

I. CAſtitatem & puritatem mentis & corporis in ſacris, & omnibus aliis rebus, Deo & hominibus gratam acceptamq́ eſſe. fol. 1
II. Deum ſolum cognoſcere & videre cogitationes noſtras, & cordis latebras. 6
III. Phyſiognomica ſigna exteriora, ſicut non negligenda, ita nimium illis non tribuendum. 8
IV. Cor hominum Deum ſolum regere, & mutare poſſe. 10
V. De oculorum vi & efficacia. 13
VI. Non ſolum oculos, ſed totum vultum hominis peculiarem vim & efficaciam habere. 16
VII. Reges, Principes, & magnos viros Deum cuſtodem, in præſentiſſimis periculis & inſidiis habere: nec non de Aſſaſſinis. 22
VIII. Deum in natura nihil ſupervacuum ordinaſſe, quinetiam defectus in illa aliis remediis compenſaſſe. 27
IX. De cultu Draconum & Serpentum, necnon mira inſolentia, & veſania eorum, qui ſe ex Diis natos gloriati ſunt. 31
X. De appellationibus Romæ urbis, ejusque verum nomen ignorari, nec non de mira ſuperſtitione gentilium. 36
XI. De mira ſuperſtitione hominum, libris, ſtatuis, monumentis, figuris, & locis fatalibus attributa. 40
XII. Deum non raro contemptiſſimis beſtiolis muribus, ad punienda ſcelera, veluti inſtrumentis uſum eſſe. 45
XIII. Nihil tam vile, minutum, & deſpectum eſſe, quod non habeat ſuas vires peculiares nocendi. 49
XIV. De Geniis. 53
XV. Quomodo & qua forma tam boni, quam mali ſpiritus apparere ſoleant. 58
XVI. De B. Brunone, & periculoſiſſimis locis navigantium in Danubio, nec non de ſpectro quodam. 60
XVII. De Cabala & ſpiritibus bonis & malis, qui Angeli vocantur, deq́ diſtinctis eorum officiis. 62
XVIII. De purgationibus innocentiæ apud veteres. 66

XIX. De

XIX. De ſingulari certamine, vel duello. 5
XX. De duello vel ſingulari certamine memorabili duorum generoſorum virorum, Germani & Itali. 80
XXI. De duello duorum Hiſpanorum. 82
XXII. Diſciplinam militarem ad vincendum hoſtem non ſolum neceſſariam, ſed etiam ad ſecuritatē agrorum & agricolarum ſpectare. 87
XXIII. De Chriſtianorum & Turcarum diſciplina militari.
XXIV. De Genizaris, qui ſunt Turcis prætoriani milites. 96
XXV. De miſeria extrema dedititorum Chriſtianorum in captivitate Turcica, & Chienſium calamitoſiſſimo ſtatu. 100
XXVI. De lachrymis. Et de riſu nonnulla. 105
XXVII. De ſtupendis navigiis, & pinguedine atq; ſalſugine maris, &c. 110
XXVIII. De tormenti bellici origine, violentia, & impetu, quod Bombarda vocatur. 114
XXIX. De gladiis, & clypeis. 121
XXX. Ex luxu, deliciis, & mollicie naſci ſuperbiam, ſecuritatem, & tandem tam privatarum, quam publicarum rerum perniciem atque interitum. 126
XXXI. De viciſſitudine & mobilitate fortunæ in ꝓſperis & adverſis reb. 131
XXXII. Otium, inertiam, deſidiam, & multo deteriora vitia ſeipſa parere, una cum encomio laboris. 135
XXXIII. De odio otij, & amore laboris duorum heroum, L. Quintij Cincinati, & Abdolonymi. 140
XXXIV. De Zelotypia tyrannide & ſævitia. 143
XXXV. Voluptatem inhoneſtam eſſe hominibus, omni pernicioſiorem, & perpetuos comites habere, pœnitentiam & dolorem. 147
XXXVI. Cupiditates mature extinguendas, & in modicis terminis natura conſtitutis manendum. 152
XXXVII. Bona intrinſeca æterna potiꝰ, quam extrinſeca fluxa, & vana curanda, & continuo in proſperis & adverſis conſiderandum, ſe hominē eſſe mortalem. 155
XXXVIII. De vero ornatu mulierum, & quam fucus deteſtabilis res, & hypocriſi comparandus ſit, deque fœtore humani cadaveris. 160
XXXIX. De veſtibus, & eorum vero uſu, & abuſu. 166
XL. Comarum alendi uſus & deſuetudo, & quam ignominioſum olim fuerit, capillorum & barbæ raſura. 170
XLI. De pudicitia veterum, & libidine, quæ oritur ex nuditate corporū, & luxuria. 174
XLII. De turpi amore virorum erga viros, ementito ſexu, ſub prætextu nuptiarum, & falſa fœminarum ſpecie, nec non & declaratio l. cum vir nubit, &c. ſingularis. 178
XLIII. De legibus Maſſilienſium, nonnulla memoratu digna. 181
XLIV. De cauſis incrementorum, & decrementorum rerumpublicarū. 184
XLV. Commendatio publicæ utilitatis, & quod omnibus modis privatæ ſit anteponenda. 188
XLVI. Amicos veteres retinendos, & de

Digitized by Google

ſymbolis atque ſignificatione dextræ & ſiniſtræ manus. 194
XLVII. Quis ſit optimus conſiliarius, & de periculo, & clade ſecuta, ſi recte conſulenti non obtemperetur, nec non de pravis conſiliis. 199
XLVIII. De Reipub. Venetæ, & aliorum Regnorum felicitate, & diuturnitate. 202
XLIX. Quo pacto, & quibus rationibus Oſtrogothi & Longobardi ſuum Imperium in Italia firmarint. 207
L. Difficilius eſſe rem partam ſervare, quam acquirere. 208
LI. De infelici gubernatione & furore imperitæ plebis, & ejus odio erga bonos & peritos. 213
LII. Plebejos, & ex humili genere ortos, ſi ad dignitates & honores pervenerint, immemores ſuæ ſortis, plerunq; ambitione, inſolenter ſe efferre, & alios deprimere conari, & de funeſto fine eorum. 219
LIII. Imperatores Reges, & Principes viros, peculiaria ſigna commonefactoria mortis futuræ, contra faſtum & ſuperbiam habuiſſe. 226
LIV. De virtutibus & magnanimitate heroica, inferioris ſortis virorum, qui ad Regias dignitates pervenerunt. 230
LV. De munificentia & liberalitate Regum & Principum erga doctos & celebres viros. 236
LVI. Honorem alere artes, & liberalitatem gloriam. 240
LVII. De mira viciſſitudine magnorum virorum, qui ex magna potentia & opibus in ſummam calamitatem & miſeriam inciderunt. 242
LVIII. De mira conſtantia ethnici herois M. Attilij Reguli, in exquiſitiſſimis tormentis, & differentia Chriſtianorum & gentilium, in perferendis ſupplicius. 245
LIX. De feudis ligiis & homagiis. 249
LX. Proditores licet initio gratiis, quibus profuerunt, viſi ſunt, attamen, &c. 253
LXI. De præmio & mercede digna proditorum. 257
LXII Inimicorũ vulnera & tela præter ipſorum intentum, plerunq; ad ſanitatem & utilitatem conducere. 261
LXIII. Inimiciter non eſſe iraſcendum. 263
LXIV. In mortuos non ſæviendum, neq; illorum famæ detrahendum. 266
LXV. De favore ſobolis propagandæ, & multitudine civium Romanorum. 267
LXVI. De numeroſa & præternaturali prole. 273
LXVII. De monſtris & portentis; nonnulla memoratu digna, & plura de diligenti cura Romanorum in propaganda ſana prole. 275
LXVIII. De mira quorundam & vegeta ſenecta, & longævitate, nec non de benedictione fœcunditatis. 277
LXIX. Aquæ thermarum, & aliarum rerum ſalutarium quæ terra emittit, uſum omnibus communem eſſe debere. 279
LXX. De cadaveribus non putreſcentibus. 280

Digitized by Google

LXXI. De perpetuitate æris, cedri, & cupreſſi. 285
LXXII. De veris & utilibus theſauris colligendis & conſervandis. 286
LXXIII. De theſauris eruendis, diſpenſandis, & colligendis. 288
LXXIV. De mendicis, leproſis, & vera paupertate. 291
LXXV. De Nubianis erronibus, & aliis impoſtoribus, mendicitatis ergo. 296
LXXVI. De amuletis, & remediis contra tela, vulnera, & ſanguinem ſiſtentibus. 300
LXXVII. Fraude perjurium adſtringi, non ſolvi, & de illuſionibus iuriſiurandi. 303
LXXVIII. De accuratis ritibus Romanorum in ſanciendis fœderibus, ut iis veluti vinculo fides rectius ſervaretur, & perjuria vitarentur. 306
LXXIX. De limitata hominum poteſtate in bruta, & de eorum pœnis. 309
LXXX. Brutis vim nullam inferri, & de eorum fortitudine, aliisq; virtutibus. 313
LXXXI. De Tarantula ex genere Phalangij, & Corybantæo furore. 317
LXXXII. Grati animi memoriam & beneficentiam non ſolum hominibus, ſed etiam brutis naturam indidiſſe. 321
LXXXIII. De peculiari affectione piſcium, coniuncta memoria grati animi, erga homines. 323
LXXXIV. De inſolito & miro amore atque ſympathia lyncis & gruis erga homines, quæ in arboribus quoq; apparet. 325
LXXXV. De leonum heroicis virtutibus, & eorum captura faciliori, quam olim. 328
LXXXVI. De heroica belluæ leonis morbis & terriculamentis. 331
LXXXVII. De leænæ ſævitia, crudelitate & voracitate, nec non de mole nivium, quæ Schneleẅin *vocatur.* 334
LXXXVIII. De urſorum & canum irritatorum ferocia & ſævitia. 337
LXXXIX. De mira gallinaceorum natura & pugnacitate. 340
XC. Lupum haberi partim pro inauſpicata, partim auſpicata beſtia, & de equis Lycoſpadis, odioq; naturali inter hæc duo animalia. 342
XCI. Equum eſſe generoſum, & multis virtutibus præditum animal, ſed unum genus aliud bonitate ſuperare pro nationũ diverſitate, & quam indulgenter à Turcis educentur. 345
XCII. Quomodo Germani nunc curent, doment, & inſtituant ſuos equos, deque precio eorum, & quod olim uſi ſint equabus, & adhuc iis nonnunquam utantur. 350
XCIII. Canes quare rationis alicujus capaces cenſeantur, & de eorum diſtincta voce, forma, genere, & natura peculiaria nonnulla. 356
XCIV. Canes generoſos fidem ſuam, tam erga dominos vivos, quam defunctos ſuos, teſtatos eſſe, & plura de hujus animantis natura, ſagacitate, atque epitaphiis. 361
XCV. De impudẽtia, turpitudine, & vitiis

tiis canum. 366

XCVI. Elephantes cornutos non dentatos eſſe, & de pietate & aliis virtutibus vix credenda, deque eorum ancipiti auxilio in bellis. 369

XCVII. Quo tempore Elephanti in Italia, & aliis locis, in deſuetudinem venere, nec non de hoſtibus eorũ. 372

XCVIII. De taurorum noſtratium, & irritatorum viribus, ac ferocia, nec non de bubalis nonnulla. 379

XCIX. De tauris & bobus efferis Arelatenſibus & Provincialibus ſingularia, ac de lucta cum iis. 382

C. De leporibus & cuniculis, eorumque hoſtibus. 385

Digitized by Google

OPERARVM SVBCISIVARVM,

Siue

MEDITATIONVM HISTORICARVM

CAPVT I.

Caſtitatem & puritatem mentis & corporis in ſacris & aliis omnibus rebus Deo & hominibus gratam acceptamq́ eſſe.

CAſtitas, quomodo in ſacris litteris inter præcipuas virtutes, & gratas Deo, vtpote profecta, & amata à Spiritu ſancto, caſto, & puro, paſſim commendetur, ex multis earum locis præclara teſtimonia & exempla peti poſſunt, quæ piis, & caſtis hominibus ignota eſſe, neque poſſunt, neque debent. Inprimis vero Joſephi filii Jacobi patriarchæ caſtiſſimi adoleſcētis exemplum memorabile eſt, cum à libidinoſa Potypharis coniuge ad libidinem pelliceretur, & quodammodo cogeretur. Ita enim impudicam mulierem Ægyptiacam alloquentem, piis & caſtis argumentis eam redarguentem, & à ſuo peſſimo propoſito auertere conantem, Philo eum introducit: Hanccine mihi ſuaſeris, vt gratiam ei referam? Bonā ſcilicet gratiam, dignamque illius meritis? Herus me ex captiuo, & extero ſua benignitate liberum, & ciuem reddidit, tractatum liberaliter: ego vero ſeruus domino iniuriam, ne captiuo quidem, & extero tolerabilem inferā? Et qua fronte potero poſt admiſſum tantum ſcelus illum aſpicere? Conſcientia carnifex inteſtina non ſinet me oculos in eum erigere, vt nemo prodat alius. Sed deerunt, qui prodant? Præſto ſunt latentes exploratores plurimi, quibus ſilere non licet. Taceo, quod etiamſi factum nemo vel ſentiat,

vel enunciet, ipſe meus ero proditor, colore, aſpectu, voce, vt modo dixi, detegens conſcientiam. Fac nullum delatorem fore, aſſidentem Deo juſtitiam, res cunctas inſpicientem, nec timebimus, nec verebimur? *Hactenus Philonis proſopopœia.*

Recte itaq; commendatur pientiſſimus ille adoleſcens, quod non proprio, ſed Spiritus ſancti motu caſtitatem tam pure cuſtodierit, & hac ratione Deum placatum retinere atque ſuam conſcientiam & bonam exiſtimationem ſibi & poſteritati ſartam tectam, vt dicitur, tueri & conſeruare voluerit. Alia ſane ratione, quam Hippolytus ille Theſei filius, nouercæ Phædræ, licet ei juraſſet ſe quicquid peteret facturum, auerſatus fuerit inceſtam eius conſuetudinem, cum ipſius continentia abhorrens ab inceſtu, fuerit motus naturalis ſine agnitione Dei, & abſque motu ſpirituali: Aliud enim eſt ſpiritu mortificare actiones carnis: aliud, ratione frenare impetum affectuum. Laudatur itaque nihilominus iuuenis ille generoſus, ob caſtum animum, & quod habuerit, non tam actum elicitum, quam imperatum, quod fugerit aſpectum nouercæ, & ne ocioſo libidines moleſtæ eſſent, venationi indulſerit. De hac re habuerunt aliqualem cognitiunculam nonnulli viri prudentes, etiam apud gentiles, cum ratione humana accuratiore ducti, libidines auerſati ſint. Ideoque in ſacris ſuis ſaltem ſpecietenus, non ſolum manus, ſed etiam mentem puram haberi, & cuſtodiri voluerunt. Unde hoc præceptum fluxit: AB IMPVRO CAPERE MVNERA, NEQVE BONVM VIRVM, NEQVE DEVM DECET. Huc reſpexit Plautus, cum introducit perſonam ita loquentem: Atque hoc ſceleſti illi in animum inducunt ſuum, Iouem ſe placare poſſe bonis hoſtiis. Et operam & ſumptū perdunt, ideo fit, quia nihil ei acceptum eſt à periuris ſupplicii. Facilius, ſi qui pius eſt, à Diis ſupplicans, quam qui ſceleſtus eſt, inueniet veniam ſibi: Idcirco moneo vos ego hæc: qui eſtis boni, quique ætatem agitis cum pietate & fide: retinere porro, poſt factum vt lætemini. Idipſum obſeruauit Porphyrius: Nouit profecto, inquit, vir ſapiens, dæmones quidem malos, animalium victimis delectari, & in eis futura portendere. Deos autem huiuſmodi victimis non egere, qui ſane adorantium mores inſpiciunt, maximum ſacrificium exiſtimantes, rectum de ipſis, atque de rebus judicium. Nam apud Deos optima eſt oblatio PVRA MENS, & perturbationum vacans animus. Quam in ſententiam plura ex eodem Porphyrio & Theophraſto retulit Theodoretus Serm. 10. de Oraculis. Hinc Plato bono quidem viro conuenire ait, ſacrificia operari, diuiniſque intereſſe; malum vero fruſtra in ſacrificiis laborare. Quod præterea Mercurius Triſmegiſtus obſeruauit, vbi ita concludit ſuum Aſclepium. Hæc ſunt ſummæ incenſiones Dei, cum aguntur gratiæ à mortalibus. Gratias tibi agimus, &c. Idipſum

In Rudente.

In ſacrificiis.

Cap. 15.

ipſum mouit Baſilium magnum, vbi veſtales ſacras ita monet: Oportet ante omnia virginem cogitationes ſuas puras inviolataſque ſeruare: Anima quippe perdurante incorruptâ, corpus quoque impollutum, immaculatumque ſeruatur, porro ſi peſſimis cogitationibus contaminetur anima, quantumlibet corpus incorruptum manere videatur, non tamen munda eius cenſetur integritas, cum ſordibus cogitationum inquinata videtur. Magis autem animum ad pietatem & caſtitatem accendunt, quæ continentur ſacris litteris, ſicut ſapientiſſimus Rex Salomon multa paucis comprehendit in prouerbiis: Victima, inquit, impiorum eſt abominatio, quia cum peccato offertur. Et Lactantius pie lateque monet: Mentem eſſe, quæ peccat, quæ immoderatæ libidinis fructum cogitatione complectitur. In hac crimen eſſe, in hac omne delictum. Nam etſi corpus nulla labe ſit maculatum, non conſtat tamen pudicitiæ ratio, ſi animus inceſtus eſt: nec illibata caſtitas videri poteſt, vbi cupiditas conſcientiam inquinauit. Pia eſt itaque hæc monitio, neſcio cuius auctoris: *In ſerm. de vera virgin.* *Cap. 21.*

Corporis vt maculas, animi ſic ablue ſordes,
Mundicia hæc adſit: tum bene lotus eris.

Ob hanc rem lauandi conſuetudinem exteriorem introductam eſſe, antea demonſtrauimus, ſicut ritum illum pluribus indicat Caſpar Peucerus in ſuo præclaro libro de Diuinat. Demonſtrat hoc tabella marmorea vetuſtiſſima, quæ adhuc conſpicitur Neapoli (quam in domo Adriani de Gulielmo vidimus) in qua vetus mos ſacrificantium conſpicitur in ara rotunda, cui adſtat ſacerdos manus lavans ex vaſe, quod in manibus geſtat puella allata. Eodem modo Ariſtæas ſcribit, interpretes LXXII. cum eſſent occupati in Ægypto, iuſſu Ptolomæi Philadelphi, in transferenda lege diuina ex Hebræa in Græcam linguam, quotidie bene mane in aulam venire, & ſalutato Rege, redire ſolitos in locum ſuum aſſignatum, lotiſq; manibus pro communi omium Judæorum more, ex mari, & votis ad Deum ſolutis, perrexiſſe legere, & ſingula interpretari. Interrogati autem de hoc, quare poſt lotas manus vota faciant? Reſpondiſſe: Hoc fieri in argumentum, & teſtimonium nullius ſceleris perpetrati, quoniam per manus omnes conatus ſoleant expediri: ita pulchre & ſancte omnia ad iuſtitiam referebant. Eadem nobis in colloquio Theſpharis Naamathitis cum Iobo monitio repræſentatur: VT PVRO CORDE MANVS AD DEVM EXTENDAMVS. Quare? Quoniam per infirmitatem noſtram nobis non licet in cœlum conſcendere, vnde opus eſt aliquo ſigno, quod conteſtatur extrinſecus id, quod intus latet. Noſter animus videri non poteſt. Quod ſi abſque ſimulatione precemur, noſter animus ſurſum attollitur, atque ita quaſi comparemus coram Deo, vt ei totam mentem noſtram exponamus. Id quidem inuiſibile eſt, ſed *In prima centur. c. 1. Fol. 215.* *Cap. 11.*

Digitized by Google

MANVVM EXTENSIONE, declaramus nos tendere ad Deũ & ad ipſum vnũ confugere, propterea in ſacris litteris per externum illud ſignum oratio ſignificatur. Non quod illud ſit, aut totum, aut præcipua pars. Nam hypocritæ ſedulo quidem & manus, & brachia extendunt, adeo vt voti zelo flagrare videantur, & tamen nihil, quam mentiuntur, & illudunt Deo. Oportet igitur hoc ſignum ex ſincero corde proficiſci, quod etiam ſcriptura præſupponit, ideo recte & pie di itur: COR ESSE PRÆPARANDVM. Hanc doctrinam pii viri ſuper prius indicatum cap. Jobi annotarunt. Eadem obſeruant ex Pſal. 73. in Regio Propheta, vbi is laudes Dei à mundo CORDE exorditur: Ibi enim non dicitur de puro ore, vel puris manibus, vel puro corpore, ne locus ſit hypocritis, & iis, qui corporum mundiciem crebris lotionibus (ſicut Judæi & Mahometani facere ſolent) ſectantur, & magnifaciunt, ſed his, qui PVRO SVNT CORDE. Non quod oris & manuum mundicia ad pium non pertineat, cum & illa quoque requiratur, ſed quod iſta,
Pſal. 24. quæ cordis eſt, fons quidam veluti eſt huius externæ. Quoniam autem in
Centur. 1. primo capite operarum ſubciſiuarum mearum mentio facta eſt, Magos vt ſimpliciores ſub prætextu pietatis & caſtitatis magis decipiant, vel, quod ſpiritus & dæmones propter ſimilitudinem maxime diligant puros & caſtos, ideo quod ſub prætextu caſtitatis ipſi non coeant, quaſi vero coitus matrimonialis, qui ad procreandam ſobolem legitime inſtitutus eſt, minime caſtus ſit, viſum fuit, ad explicationem eius nonnulla adiicere. Etſi e-
Lib. 3. c. 23. nim Wiero aſſentior, neque natura fieri poſſe, nec aſſentire Philoſophiam,
de præſtig. ſpiritus corpore nudatos amore fœminarum capi, aut ex eis generari naturali modo potuiſſe. Habere enim fontem ſuum, & inferiores ortus cupiditatis, ſique deſi: cauſa, deſinere quoque effectus: tamen concedendũ eſt, fuiſſe & nunc eſſe quoque alicubi apud profanos vſitatam valde τὴν τῶν ἀδιαφθόρων παίδων ἐπίκλησιν, & hanc requiſiuiſſe diabolum non quod delectetur caſtitate, ſed ut caſtos & innocentes natura animos pollutos ac profanatos in ſuos uſus ac miniſteria ſua præparet atque expediat, quorum ſimplex ætas, & improuida, prius in laqueos cadit, & intricatur, quam cauere diſcat, ſicut Peucerus pluribus demonſtrat. Et hanc quæſtionem de
De Magia coitu dæmonum dicto ſoluit D. Auguſtinus: Ex homine, inquit, ad homi-
mihi f. 182. nem peccatum tranſit, etſi à diabolo in diabolum non tranſit: Quia ho-
Contra Iul. mo ex homine naſcitur, diabolus autem ex diabolo non item: ille enim,
c. 9. qui diabolus & dæmon eſt factus, lapſus eſt cum ſociis impietatis angelis, & omnes ſimul (ut ait Damaſcenus) defecerunt, qui hodie diaboli ſunt, & dæmones ſeu mali angeli vocantur. Poſtremo, cum in fine 1. cap. ex Chryſoſtomo allegatum ſit: Magna & valida eſſe arma, iniuriam patientium hominũ gemitus, operæ pretiũ duxi, D. Ambroſii ſententiam adſcribere. Coa-

ctus,

Digitized by Google

ctus, inquit, repugnare non noui: potero dolere, potero flere, potero gemere: Aduerſus arma milites & Gothos quoque lachrymæ meæ, mea arma ſunt. Talia ſunt munimenta ſacerdotum, aliter nec poſſum reſiſtere. *In Orat. contra Auxent.*
Idipſum his verſibus in quadam Tragœdia expreſſum eſt:

Vota ſunt enſes hominumq; ſcuta,
Se tegunt votis, abigunt tyrannos,
Hiſq; dant ſancti ſine cæde ſtragem.
Vota torrentes pice quin paludes
Infera exurunt ſtygis, & parentem
Noctis, hinc arcent, prohibent pericla,
Mitigant morbos, releuant dolores,
Differunt lethum, duplicantq; vitam:
Sunt ſpei nutrix, fidei columna,
Erigunt lapſos, ſcelus & fatenti
Vota medentur.

Aurei quoque de puritate mentis Deo magis quam victimis præſtanda, ſunt verſus antiquiſſimi Comœdiarum ſcriptoris Philemonis, relati apud Juſtinum Martyrem de Monarchia Dei, quos ita Latinis verſibus expreſſit interpres:

Si victimas cuiſquam offerens, ô Pamphile,
Magnum boum numerum, aut capras, aut quodpiam
Aliud pecus, precioſa vel donaria,
Aurove textum purpurave pallium,
Vel è ſmaragdo ſigna facta, vel ebore,
Placare tali ſe putat modo Deum:
Valde errat ille, mente deceptus leui.
Oportet eſſe quemlibet virum bonum,
Non virgines & coniuges corrumpere,
Circumuenire, ob rem necare quampiam,
Aliena ſpectare, atq; concupiſcere:
Poſſeſſionem, coniugem, lautam domum,
Equum, bouem, pecus, puellam, ſeruulum.
Multis nihil ſed eſt opus: Non expetes
Acus vel unum vile filum, Pamphile.
Nam te videt, qui præſto adeſt tibi, Deus,
Pietate gaudens, non iniquis actibus,
Et opes parare cuique permittens ſuas,
Terram diebus & colenti noctibus.
Iuſſis Deo, faciens ſacrum, factis lita.

Cœlo tonante ne fugam capeſſeris,
Si nullius mali tibi ſis conſcius.
Nam te videt, qui præſtò adeſt tibi, Deus.

Plane ita ſcribit, quaſi Decalogum eiuſque præceptum de non concupiſcendo exprimere voluerit: cuiuſmodi & aliæ piæ ſententiæ apud gentiles Poëtas pariter ac Philoſophos extant plurimæ.

CAPVT II.

Deum ſolum cognoſcere & videre cogitationes noſtras & cordis latebras.

Ad cap. 57. DIXIMVS antea, nonnullos in hac opinione eſſe, vt exiſtiment, Diabolis etiam cogitationes noſtras non ignotas eſſe, idque acumine peculiari, quo illi ſpiritus præditi ſunt, cùm futura etiam citius ex naturalibus cauſis percipere poſſint, quam hominum mentes, corporea mole grauatæ. Etſi autem hac in re nonnullam præſcientiam ſpiritibus illis maledictis & immundis conceſſimus; tamen eam limitatam & reſtrictam certis terminis eſſe, ab illo, qui ſolus omniſcius eſt, neque aliis hanc abſolutam poteſtatem concedere ſolet, ſtatuimus. Fatendum certe eſt, ſicut prolixior hac de re antea fui, ex certis ſignis interioribus & exterioribus Satanam hominum complexionem ideo obſervare attentius, vt maiorem ſe inſinuandi & nocendi occaſionem habeat, ſi ut obſeruatum ſæpe eſt, frequentius à dæmonibus inuadi eos, in quibus bilis atræ maior eſt copia: quia ſuccus iſte cum primis idoneus illi videtur, vt homines in furorem & inſaniam vertantur, quod dæmones optant ſummopere: quare & atribiliariis maxime inſidiantur, & morbos vtplurimum inferunt melancholicos. Unde Gregorius Nyſſenus: Nouit Diabolus, cui ingerat illecebras gulæ, cui adhibeat incitamenta luxuriæ, cui infundat virus inuidiæ, cui adhibeat eſcam cupiditatis; nouit quem fallat gaudio, quem mœrore conturbet, quem errore ſeducat, & cauſas quærit nocendi, vbi quemque ſtudioſius viderit occupari.

Phyſiognomia & metopoſcopica ad cognoſcendas complexiones hominum, & inclinationes interiores, quemadmodum non plane reiicio, & ſigna mentis, & cogitationes plerunque ea proferre & indicare non inficior, ita interiores receſſus omnes, antequam pateſiant, ex illis deprehendi poſſe, conſtanter nego: Deus enim ſibi ſoli reſeruare voluit, ſicut etiam ei ſoli ſolummodo hæc notitia arcani pectoris & cordis in ſacris litteris attribuitur. Eleganter autem à doctis ingeniis excogitatum eſſe, Gilbertus cognatus dicit; Momum Ethnicum reprehenſionis Deum taxaſſe, quod opifex ille hominis quum cor indidiſſet receſſibus, & cauis occultum, &

Sylua narrat. l. 2.

celan-

celandis fraudibus idoneum, non feneſtram addidiſſe, quo perſpici poſſet, quid in his ſpecubus lateret. Adeo autem occulti ſunt hi ſpecus, vt ipſe etiam homo plerunque ignoret, quid ſit in eis abditum, errante videlicet conſcientia humana, quo quid occultius? vnde Sapiens miratur cor hominis abditum & inſcrutabile: Faciem hominis, inquit, intuentur homines, ſed ſpecus illos penitiſſimos cordis ſolus Deus introſpicit; ea quoque omnia proferentur in die. Teſtis eſt hac in re egregius Jobus, dum in ſuis grauiſſimis afflictionibus & cruciatibus ita exclamat: Peccaui, quid faciam tibi, ô cuſtos hominum? Ibi enim notant pii viri, perinde ac ſi diceret, Deum nos obſeruare, excubare oculis in nos intentis, vt quum alicuius dicta & facta ſedulo explorantur. Deus enim omnia videt, contemplatur, nec illum latere poſſumus, ſicut Scriptura loquitur, ipſum ſcrutari corda hominum, & cognoſcere cogitationes, denique omnia detegere, nec vllam vitæ noſtræ partem ei occultam eſſe. Monemur itaque, in commentariis Dei perſcripta eſſe omnia cogitata, dicta, factaque noſtra, & quamuis iudicium dictatum nondum legamus, tamen olim libros eſſe aperiendos. Quomodo autem ſubſiſtent nonnulli irriſores, qui Chriſtiani perhiberi volunt, cum Seneca, licet gentilis, iis perſpicacior fuerit, & non obſcura indicia pietatis protulerit. Prope, inquit, à te Deus, tecum eſt, intus eſt. Et alibi dicit: Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis aſſiſtat: aliquem habeat animus, quem vereatur, cuius authoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui non aſpectus tantum, ſed etiam cogitatus emendat. Merito itaque laudibus effertur ſanctiſſimus & caſtiſſimus adoleſcens Joſephus, & à Philone comendatur, cum eius colloquiũ cum libidinoſa fœmina Ægyptiaca recenſet, ſicut id ſupra retulimus, vbi eam inter alia ita compellat: Fac nullum delatorem fore, aſſidentem Deo iuſtitiam, res cunctas inſpicientem, nec timebimus, nec verebimur? Beatus igitur omnis pius qui conſcientiæ ſuæ rationem habet, nec Dei oculum cuncta inſpicientem & penetrantem, neque factis, neque dictis, neque cogitationibus impiis & ſceleratis offendit. Etenim rectiſſime D. Bernardus ita monet: Mala conſcientia delictorum noſtrorum ipſa teſtis eſt, ipſa iudex, ipſa tortor, ipſa carcer, ipſa accuſat, ipſa iudicat, ipſa damnat. Idipſum viri pii in explicatione legis diuinæ Decalogi hac ſimilitudine denotare voluerunt: Si quis Rex edicto ſcortari, occidere, furari prohibeat, ſanctione non tenebitur, ſi quis ſcortandi, occidendi, furandi cupiditatem animo conceperit tantum, nihil eorum perpetrarit, nempe quia mortalis legislatoris prouidentia non niſi ad externam ciuilitatem protenditur, non violantur eius interdicta, niſi patratis flagitiis. Deus autem (cuius oculum nihil fugit, & qui externam ſpeciem non tam moratur, quam cordis puri-

Cap. 7.

Pſalm. 7.
Ierem. c. 7.
Ad Ebr. 4. cap.

Epiſt. 41.
Epiſt. 11.

Cap. 1.

puritatem) ſub ſcortationis, homicidii, furti interdicto, libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, dolum, & quicquid tale eſt, vetat. Nam cum ſit ſpiritualis legiſlator, animæ non minus, quam corpori loquitur. Homicidium autem animæ ira eſt, ac odium, furtum, mala cupiditas & auaritia, ſcortatio, libido. Faceſſant igitur illi improbi & mendaces homines ex luſtris præſtigiatorum emergentes, qui hoc noſtro tempore de ſeipſis prædicarunt, ſe poſſe cognoſcere præcogitata & intima cordis, ſicut nuper impoſtor, ac tenebrio quidam auſus fuit decipere ſimpliciores, neſcio, quibus documentis ad fallendum exhibitis. Illius enim vaniſſima ludibria, prudentioribus facile refutata & detecta ſunt. Huic autem impoſtori, vt ille dicit, Mors grauis imminet; Qui notus nimis omnibus; ignotus moritur ſibi.

Seneca in Thyeſte.

Capvt III.

Phyſiognomica ſigna exteriora ſicut non negligenda, ita nimium illis non tribuendum.

De moribus popularibus.

Qvæ ſpectant ad phyſiognomica, Hippocrates, qui judicio omnium eſt ſeueriſſimus, ſparſim multa ſcripſit, quale eſt illud: Quicunque ruffi, naſo acuto, oculis paruis, boni. Et rurſum: Magni, calui, balbi, gracili voce præditi, boni: caput magnum, oculi parui, balbi, iracundi ſunt. Et rurſum: oculi nonnictantes, iracundi. Et iterum: magnum caput, oculi nigri & magni, naſum craſſum & ſimum habentes, boni. Hæc quoque obſeruauit Franciſcus Valleſius, vbi addit, ſed legibus etiam ciuilibus, in quibus iniquum ſit cenſere eſſe aliquid futile, aut varium, cautum eſt: Vt ſi duo homines inciderent in criminis ſuſpicionem, is primum torqueatur, qui ſit aſpectu deformior. cuius legis ratio eſt in phyſiognomia. Eccleſiaſticus enim bonam faciem vocat veſtigium boni cordis. Hoc Albericum Gentilem mouit, vt dicat: Ego ut illam partem diuinatricem de vita & morte condemno, & condemnatam cum reliqua omni diuinatione puto: ita coniecturam iſtam de moribus reprehendere non poſſum, cuius & in judiciis nonnullum vſum eſſe animaduerto. Quanta enim Ciceroni in Verrem, Vatinium, Piſonem, Antonium, & alios hinc petita argumenta? Nonne ab imis vnguibus vſque ad verticem ſummum (ſi quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis, mendaciis conſtare totus videtur? Et noſtri interpretes juris vtique ſeruant, vt ſuſpectiorem habeant deformiorem, & in quæſtionibus ab eo tormenta incipiant, ſicut etiam ab eo, cuius vel turpius nomen ſit. Verum

De ſacra Philoſoph. c. 32.

Cap. 13.

In explicat. l. 2. de malefic. & Math. C.

Digitized by Google

tum enimvero indicia iſta phyſiognomica tam certa non ſunt, vt non interdum induſtriâ, accuratâ educatione & diſciplinâ corrigi poſſint. Quamobrem nimium illis fidentes plerunque falluntur. Exemplum habemus in Socrate. Quum eius habitum corporis Phyſiognomon inſpexiſſet, ſtupidum eum pronunciaſſe dicitur, & bardum, quod iugula concava non haberet, obſtructas eas partes, atque obduratas eſſe dixit; Addidit etiam mulieroſum, in quo Alcibiadem cachinnum ferunt ſuſtuliſſe, quum in eo nihil tale obſeruatum eſſet. Nam & errata naturæ emendarat, & ex naturalibus cauſis nata vitia edomuerat, ac compreſſerat voluntate, ſtudio ac diſciplinâ, ad eum modum, vt nemo vnquam in eo vllum veſtigium viderit. Phyſiognomica præterea indicia ex naſo hæc obſeruantur: Naſi ſummum ſi gracile fuerit, facilem iracundiam; ſi craſſum & depreſſum conſceleratos mores; ſi plenum, ſolidum & obtuſum, quales leonibus & moloſſis, fortem & iactabundum indicat: ſi naſus oblongus, gracilis, roſtratus, eius generis mores dabit. Naſus adclinans, vitæ, morumque honeſtatis ſignum eſt. Naſus rectus, linguæ intemperantiam; acutus, iracundiam; obtuſus mollitiem; aduncus, qui & aquilinus, regalem animum, & magnificentiam; ſimus, immodeſtiam & ſcortationem, qualis fuit in Socrate; minor, fraudem, rapacitatem; adapertus, animi vim & corporis robur; anguſtior & rotundior obſtructuſque, ſtoliditatem, ſocordiam, veſaniam: obliquus & intortus, mentis & animorum obliquitatem portendit. Non abſque ratione itaque introduximus eos, qui ad duellum, in locis vbi adhuc frequentatur, & lites ex eventu eius deciduntur, inſtruuntur, phyſiognomiam & complexionem in aduerſario accuratè obſeruare & perpendere, vt ex hac occaſione hoſtem ſuum facilius vincendi, captare & habere poſſint: ſicut Fauſtum Longianum in ſuo libro de duello id diligenter obſeruaſſe indicauimus. Studioſi enim conſtitutionum & complexionum acumen tribuunt fereślioſis, id eſt, valde calidis & ſiccis. Bilioſus enim humor ad celeritatem incitat. Iudicii vero bonitatem, melancholicis, id eſt, leviter calidis; & bene ſiccis: Melancholia enim frenum dicitur humorum, ne nimis præcipites feramur ad iudicandum. Sane impetus concupiſcentiæ plerunque ita erumpunt, ut non difficile appareat, quid intus lateat. Ii enim pro modo corporis incitantur, at ſecundum eius mutationes vel cõcitatiores vel languidiores fiunt. Et hæc eſt cauſa, quod adoleſcentum cupiditates ob copiam & calorem ſanguinis celeres, feroces, atque ardentes ſunt. Senibus, quia principium concupiſcentiæ circa iecur reſtrictum eſt ac debilitatum, magis viget ratio, elangueſcente vnà cum corpore affectuum capace parte. Hoc ipſum ſcilicet eſt, quod brutorum animalium mores & affectus format. Non enim opinionum aliâ bonitate,

Caſp. Taliacottus in ſua chirurgia notat l. 1. c. 5.

Lib. 1. c. 7.

Plutarch. de virtute morali.

Digitized by Google

aliâ pravitate robur & audaciam, vel contra metum trepidationemque ingentem ſortiuntur: ſed facultates ſanguinis, ſpiritus & corporis diſcrimina faciunt affectuum, quia pars eorum capax è carne, tanquam radice enaſcens, qualitatem propenſionemque talem ſecum affert. Hominis autem, impetibus ab effectu ortis, etiam corpus vna affici atq; cieri, communiunt pallores, rubores, tremores, ſaltatio cordis, rurſumque diffuſio in exſpectatione voluptatum. At vero, quum ipſa per ſe mens abſque vllo affectu movetur: tum corpus quieſcit ac conſiſtit placidè, nihil commune nimirum cum ea mentis actione habens. Recte itaque à veteribus dictum eſt: *Intima per mores cognoſcimus exteriores.* Experientia ſane demonſtrat, quod pro nationum varietate etiam naturæ varientur, vnde manifeſtum diſcrimen in libidinis incendio & amoribus inter varias gentes animadverti poteſt, de quo latè Cornelius Agrippa, & ex hiſtoricis præſertim recentioribus, qui Indos orientales & occidentales deſcribunt, plura exempla peti poſſunt. Ex omnibus autem affectibus iracundia efficacia ſigna habet, quibus interiores motus deteguntur, ſicut ea Donzellinus prolixè oſtendit. Huc pertinent, quæ de chiromantia, & qualis indicatio mentis ex forma manuum ſumi poſſit, in auctuario c. 35. notavimus. De lineis autem diverſis, & quæ divinationes phyſicæ ex iis ſumantur, Peucerus totam artem tradit in ſuo commentario de præcipuis divinat. generib. Non diſſimiles obſervationes ex pilis & auribus, vel potius naribus, ac reliqua proportione corporis habemus in equis, vel potius generoſis, vel de generibus, necnon & canibus, ex quibus in cap. 23. & 24. prioris Centuriæ nonnulla recenſuimus.

Cap. 63. de vanitate ſcientiarũ.

In remedio ferend. iniuriarum.

CAPVT IV.

Cor hominum Deum ſolum regere & mutare poſſe.

MANET, & manebit conſtans & immota ſententia, Deum SOLVM cognoſcere & videre noſtras cogitationes, & animi concepta intima & extima. Et ſic eſſe vnicum καρδιογνώστην. Hinc Regius Propheta: Tu cognoviſti ſedere meum, & reſurgere meum. Intellexiſti cogitationem meam à longe. Imo vero in ipſius SOLA poteſtate eſſe, vt dirigat & gubernet cor noſtrum, quocunque voluerit, ipſique placuerit. Quod etiam prudentiores Philoſophi Ethnici obſervarunt, inter quos fuit Themiſtius, qui hanc ſententiam in ſuis rationibus ſæpius commendat & laudat. Alioquin fatendum eſt, nobis corda lapidea eſſe, & ipſi duritie duriora, nec malitioſa tantum, ſed etiam pervicacia inflexibili Deum averſantia. Idque multis & fere innumeris ſacræ Scripturæ locis poterit probari. Inprimis autem de Saule nuper iuſſu Dei à Samuele electo in Regem po-

puli

Pſalm. 39.

Lib. 1 Reg. c. 10.

puli Iſraelitici dicitur: Quum avertiſſet humerum ſuum Saul à Samuele, immutavit ei Deus cor aliud: ſed & Saul abiit domum ſuam in Gabaa, & abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda. Item: in Juda vero facta eſt manus Domini, vt daret eis cor vnum, vt facerent iuxta præceptum Regis & Principum verbum Domini. Eodem modo in Chronicis dicitur: Omnia corda ſcrutatur Jehova, & omne figmentum cogitationum intelligit. Et ibidem David Rex & Propheta ita alloquitur Deum: Sed novi, Deus mi, te eſſe ſcrutatorem cordis. Et Salomon: ſicut diviſiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinabit illud. Et Jobus: Qui immutat cor Principum populi terræ. Quod non ſolum de Rege dictum eſt, verum & de cordibus ſeu animis ſingulorum hominum. Eſt enim in his verbis Synecdoche, & perinde argumentatur, ac ſi diceret: Inde maxime conſtare, corda omnium hominum, ſeu voluntates à Dei dependere arbitrio, quum dubium eſſe nequeat, cor etiam Regis variis mutationibus ob varias occaſiones & miniſtrorum varia conſilia obnoxium à Dei pendere nutu & judicio, à quo in hanc vel illam partem juſtiſſimè inclinetur. Sicut eruditè & piè diſputat, additis multis autoritatibus ex ſacra Scriptura, & ſanctis Patribus, Andreas Gorrutius, inter quos eſt doctrina Divi Auguſtini inſignis: Non ſolum, inquit, in corporibus hominum, ſed in ipſorum cordibus Deus operari, illaque, quo voluerit, & quando voluerit, inclinare, vel ad beneficia quibuſdam præſtanda, vel ad pœnas quibuſdam ingerendas, ſicut ipſe judicat, occultiſſimo quidem judicio, ſed ſine dubitatione juſtiſſimo. Obſervandum ſane eſt, nonnunquam vocem cordis in Scriptura ſumi pro intelligentia, interdum pro veritate & conſcientia pura. Ideo vbi dicit Moſes: Non dabit vobis cor intelligens vſque in præſentem diem; videmus cor ſumi pro intelligentia, ſicut quoque ſumitur apud Jobum, vbi dicit ad amicos: Abſcondiſti cor eorum ab intellectu; quaſi diceret, Deum quaſi abvolviſſe oculos iſtorum, qui ſe ſapientiſſimos putabant, vt bruti evaſerint. Eſt autem Bodini ſententia, hæc dicta, Deum eſſe cordium ſcrutatorem, Et, cordi prudentiam eſſe inſitam à Deo, ita interpretanda eſſe, vt præcipuam corporis partem ad vniverſum corpus referant, idque tropo Synecdoches: quia cor primum eſt, quod vivit, & extremum quod interit, vt Galenus ſentit. Hæc, & quæ antea ſatis prolixè recenſuimus, perpendere & conſiderare deberent non ſolum præſtigiatores & irriſores veritatis, ſub vanitate ſubdola, licet ſimplicioribus tecti, attamen prudentioribus manifeſti; ſed etiam callidi ſimulatores & hypocritæ, qui cum intus in corde ſint pleni fraudis & proditionis, tamen externo fuco pietatis & ſimplicitatis alios & ſeipſos decipere ſolēt. Hos ſanctus Spiritus vocat tepidos, quia neq; boni ſunt,

Lib. 2. Paralip. c. 30. *Lib. 1. c. 28.* *Cap. 29.* *Prov. 21.* *Cap. 12.* *De provid. Dei, l. 8. c. 3. cum ſeqq.* *Aug. lib. 5. contra Iulian. cap. 3. lib. de gratia, & lib. arb. ad Valent. c. 20.* *Deut. 29.* *Cap. 17.* *In theatro natur. l. 4.* *Pſal. 4. & 21.* *Iob. c. 39.* *Apoc. c. 3.*

aliâ pravitate robur & audaciam, vel contra metum trepidationemque ingentem ſortiuntur: ſed facultates ſanguinis, ſpiritus & corporis diſcrimina faciunt affectuum, quia pars eorum capax è carne, tanquam radice enaſcens, qualitatem propenſionemque talem ſecum affert. Hominis autem, impetibus ab effectu ortis, etiam corpus vna affici atq; cieri, communiunt pallores, rubores, tremores, ſaltatio cordis, rurſumque diffuſio in exſpectatione voluptatum. At vero, quum ipſa per ſe mens abſque vllo affectu movetur: tum corpus quieſcit ac conſiſtit placidè, nihil commune nimirum cum ea mentis actione habens. Recte itaque à veteribus dictum eſt: *Intima per mores cognoſcimus exteriores.* Experientia ſane demonſtrat, quod pro nationum varietate etiam naturæ varientur, vnde manifeſtum diſcrimen in libidinis incendio & amoribus inter varias gentes animadverti poteſt, de quo latè Cornelius Agrippa, & ex hiſtoricis præſertim recentioribus, qui Indos orientales & occidentales deſcribunt, plura exempla peti poſſunt. Ex omnibus autem affectibus iracundia efficacia ſigna habet, quibus interiores motus deteguntur, ſicut ea Donzellinus prolixè oſtendit. Huc pertinent, quæ de chiromantia, & qualis indicatio mentis ex forma manuum ſumi poſſit, in auctuario c. 35. notavimus. De lineis autem diverſis, & quæ divinationes phyſicæ ex iis ſumantur, Peucerus totam artem tradit in ſuo commentario de præcipuis divinat. generib. Non diſſimiles obſervationes ex pilis & auribus, vel potius naribus, ac reliqua proportione corporis habemus in equis, vel potius generoſis, vel de generibus, necnon & canibus, ex quibus in cap. 23. & 24. prioris Centuriæ nonnulla recenſuimus.

Cap. 63. de vanitate ſcientiarũ.

In remedio ferend. iniuriarum.

Capvt IV.

Cor hominum Deum ſolum regere & mutare poſſe.

Manet, & manebit conſtans & immota ſententia, Deum Solvm cognoſcere & videre noſtras cogitationes, & animi concepta intima & extima. Et ſic eſſe vnicum καρδιογνώστην. Hinc Regius Propheta: Tu cognoviſti ſedere meum, & reſurgere meum. Intellexiſti cogitationem meam à longe. Imo vero in ipſius Sola poteſtate eſſe, vt dirigat & gubernet cor noſtrum, quocunque voluerit, ipſique placuerit. Quod etiam prudentiores Philoſophi Ethnici obſervarunt, inter quos fuit Themiſtius, qui hanc ſententiam in ſuis rationibus ſæpius commendat & laudat. Alioquin fatendum eſt, nobis corda lapidea eſſe, & ipſi duritie duriora, nec malitioſa tantum, ſed etiam pervicacia inflexibili Deum averſantia. Idque multis & fere innumeris ſacræ Scripturæ locis poterit probari. Inprimis autem de Saule nuper iuſſu Dei à Samuele electo in Regem populi

Pſalm. 39.

Lib. 1. Reg. c. 10.

Digitized by Google

puli Iſraelitici dicitur: Quum avertiſſet humerum ſuum Saul à Samuele, immutavit ei Deus cor aliud: ſed & Saul abiit domum ſuam in Gabaa, & abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda. Item: in Juda vero facta eſt manus Domini, vt daret eis cor vnum, vt facerent iuxta præceptum Regis & Principum verbum Domini. Eodem modo in Chronicis dicitur: Omnia corda ſcrutatur Jehova, & omne figmentum cogitationum intelligit. Et ibidem David Rex & Propheta ita alloquitur Deum: Sed novi, Deus mi, te eſſe ſcrutatorem cordis. Et Salomon: ſicut diviſiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinabit illud. Et Jobus: Qui immutat cor Principum populi terræ. Quod non ſolum de Rege dictum eſt, verum & de cordibus ſeu animis ſingulorum hominum. Eſt enim in his verbis Synecdoche, & perinde argumentatur, ac ſi diceret: Inde maxime conſtare, corda omnium hominum, ſeu voluntates à Dei dependere arbitrio, quum dubium eſſe nequeat, cor etiam Regis variis mutationibus ob varias occaſiones & miniſtrorum varia conſilia obnoxium à Dei pendere nutu & judicio, à quo in hanc vel illam partem juſtiſſimè inclinetur. Sicut eruditè & piè diſputat, additis multis autoritatibus ex ſacra Scriptura, & ſanctis Patribus, Andreas Gorrutius, inter quos eſt doctrina Divi Auguſtini inſignis: Non ſolum, inquit, in corporibus hominum, ſed in ipſorum cordibus Deus operari, illaque, quo voluerit, & quando voluerit, inclinare, vel ad beneficia quibuſdam præſtanda, vel ad pœnas quibuſdam ingerendas, ſicut ipſe judicat, occultiſſimo quidem judicio, ſed ſine dubitatione juſtiſſimo. Obſervandum ſane eſt, nonnunquam vocem cordis in Scriptura ſumi pro intelligentia, interdum pro veritate & conſcientia pura. Ideo vbi dicit Moſes: Non dabit vobis cor intelligens vſque in præſentem diem; videmus cor ſumi pro intelligentia, ſicut quoque ſumitur apud Jobum, vbi dicit ad amicos: Abſcondiſti cor eorum ab intellectu; quaſi diceret, Deum quaſi abvolviſſe oculos iſtorum, qui ſe ſapientiſſimos putabant, vt bruti evaſerint. Eſt autem Bodini ſententia, hæc dicta, Deum eſſe cordium ſcrutatorem, Et, cordi prudentiam eſſe inſitam à Deo, ita interpretanda eſſe, vt præcipuam corporis partem ad vniverſum corpus referant, idque tropo Synecdoches: quia cor primum eſt, quod vivit, & extremum quod interit, vt Galenus ſentit. Hæc, & quæ antea ſatis prolixè recenſuimus, perpendere & conſiderare deberent non ſolum præſtigiatores & irriſores veritatis, ſub vanitate ſubdola, licet ſimplicioribus tecti, attamen prudentioribus manifeſti; ſed etiam callidi ſimulatores & hypocritæ, qui cum intus in corde ſint pleni fraudis & proditionis, tamen externo fuco pietatis & ſimplicitatis alios & ſeipſos decipere ſolēt. Hos ſanctus Spiritus vocat tepidos, quia neq; boni

Lib. 2. Paralip. c. 30. Lib. 1. c. 28. Cap. 29. Prov. 21. Cap. 12. De provid. Dei, l. 8. c. 3. cum ſeqq. Aug. lib. 5. contra Julian. cap. 3. lib. de gratia, & lib. arb. ad Valent. c. 20. Deut. 29. Cap. 17. In theatro natur. l. 4. Pſal. 4. & 21. Iob. c. 39. Apoc. c. 3.

Digitized by Google

ſunt, neque conſpicuè mali, cum reuera ſint omnium peſſimi. Hos, vt dicit Valleſius, evomit Deus, atque à ſe reiicit, & indurat, traditque non raro in reprobum ſenſum. Ergo, inquit, vtinam calidus aut frigidus eſſes, hoc eſt bonus, aut apertè malus, & perturbationibus plenus, vt iis ſedatis ageres pœnitentiam, ac reſipiſceres. Sed quia tepidus es, hoc eſt, ſub ſpecie boni iniquus & impœnitens, & legis contemptor, incipiam te evomere, veluti qui tepida deglutierit iuſcula.

De ſacra. Philoſ. c. 90.

Idipſum non ignorarunt diſcipuli poſt aſcenſionem in cœlum ſui præceptoris & magiſtri, congregati, vt numerus duodenarius eorum compleretur: tales enim preces inſtar legationis mittunt in electione Joſephi Berſabani, qui etiam Juſtus vocabatur, & Matthiæ, è terra in cœlum ad caput & Dominum ſuum Chriſtum, vt voluntatem & approbationem diuinam cognoſcerent, vter ex his duobus ad Apoſtolatum loco Iſcariotæ proditoris magis idoneus eſſet: TV DOMINE, qui cognoſçis corda omnium, oſtende vnum ex his, quem elegeris. Cum igitur proprium & ſolius officium Dei ſit ſcrutari corda, neque quicquam ab eo poſſit occultari, ſibique SOLI hanc prærogatiuam ſeruet, neque alii communicet, omnis hypocriſis & ſimulatio abominabilis apud eum eſt: Contra eius oculi fidem, veritatem & integritatem intuentur, vt Propheta Jeremias monet. Idcirco ſacræ litteræ verbo Dei hanc vim & efficaciam tribuuut, vt dicant, id eſſe tanquam gladium acutum & ancipitem ad penetrandum, uſque ad intimas medullas, nullas eſſe cogitationes aut affectus in hominibus, qui non ſunt nudi & retecti coram ipſo. Tum etiam alio in loco dicitur, eos, qui proficiunt in verbo Dei, in ſe ipſis debere redargui, hoc eſt, tanquam coram Deo comparere debere, & ſe eius throno cœleſti ſiſtere, vt illic peccata ſua, quæ antea tecta erant, retegant.

Hebr. c. 4. 1. Cor. 14.

Non ſolum autem Deus vnus, & præter eum nullus eſt ſcrutator cordium, ſed etiam ea mutare poteſt, quando vult, & illi placet. Exempla plura hac de re ex ſacris, & prophanis literis, & hiſtoriis, extant. Vtpote cum Joſephus dicit ad fratres ſuos: Vos cogitaſtis male mihi facere, ſed Deus bene mihi fecit. Item Pharao cum ad ſe adduci iuſſiſſet vxorem Abrahami, ſtatim ad plagas Domini, mutavit animum. Alexander Magnus male animatus erga Judæos, tamen ſtatim aſpectu Sacerdotis mutatus, humilis & beneficus factus eſt. Et Aſſverus potentiſſimus Rex; cum decreuiſſet inſtinctu & calumniis Amani Judæos perdere, mitigato animo, cognitâ veritate, à pia coniuge, publicatum decretum regium, alioquin inviolabile, iuſſit reſcindi & irritum eſſe. Quare hæc ratio & conſolatio à piis viris additur. Nec mirum: Deus enim, cum in ſua manu habeat ignem, aërem, & cœlum vniuerſum, eaque omnia impellat & regat, multo facilius flectere poteſt

Chytræus in viatico.

poteſt animos hominum. Quamobrem nihil eſt, cur impiorum hominum tyrannidem extimeſcamus; Deus enim mille viis & rationibus poteſt nos ab illis liberare.

Laban perſequebatur Jacobum iratus & furens, ſed Deus illum per ſomnum compeſcuit, iuſſitque ne Jacobo vllam vim faceret. Eſau cum in Jacobum ſemper fuiſſet hoſtili animo, tamen ita immutatus eſt à Deo, vt illi occurreret obuiam, & in ipſius complexu fleret præ gaudio. Hæ conſolationes mihi nuper animo perturbato, hos elegiacos expreſſerunt, in precatione ad Chriſtum.

Vt trepidans hoſtis (clemens da ſigna favoris)
Divinum præſens ſentiat auxilium.
Ceu tenes in manibus cunctorum corda regentûm,
Quando placet, potis es flectere ſic animos.
Mille nocendi artes hoſtis licet impiger aptet,
Mille juvandi artes tu tamen uſq; tenes.
Mille modis nobis occulti ſunt tibi praſtò,
Queis recrees mœſtos, ſunt tibi mille viæ.
Ergo age rumpe moras, titubanti porrige dextram,
Victor in ærumnis, te Duce, lætus agam.
Gaudia, Chriſte ſalus repara, da pectora firma,
Perpetuo in luctu ne patiare tuos.
Sub cruce ſic laſſus, te glorificante vigebo,
Inclita me nunquam SPES mea deſtituet.
Mens mea cur trepidas? Solitò poſt nubila Solis
Nube cava radius clarior exoritur.

CAPVT V.

De oculorum vi & efficacia.

IN cap. 57. noſtræ primæ Centuriæ notauimus, in oculis veteribus religionem fuiſſe, ſiquidem in iis imago, & natura hominis, ac tacitus ſermo mentis exprimitur, additis ibi non vulgaribus rationibus, & demonſtrationibus. Id autem, vt apertius demonſtrem, & edoceam, nemo negare recte poterit: oculos eſſe fideliſſimos teſtes, rectèque dici ὀφθαλμοὶ πιστότεροι ὤτων. Et plus valere vnum oculatum teſtem, id eſt, αὐτόπτην, quam auriti decem, vt Plautus nos docuit, hæc enim ſunt eius verba?

Non eſt laudandus, is qui plus credit, quæ audit, quàm *In Trucul.*
Quæ videt: non placet, quem illi plus laudant, qui audiunt.

 Quam

Digitized by Google

Quam qui vident: pluris eſt oculatus teſtis unus, quam auriti
Decem, qui audiunt, audita dicunt, qui vident planè ſciunt.

c. in noſtra. de teſt. l. hac cõſultiſſima. C. qui teſt fac. poſſunt. Sirac. c. 23. verſ. 24. De ſacra Philoſoph. c. 32.

Unde viſus oculorum etiam ad mentem transfertur metaphoricâ locutione, ut cum dicitur, oculi plus vident, quam oculus: Et unus vel tres, melius quam unus vident, & intelligunt. Eâdem ratione tribuitur oculus Deo qui tam acutus ſit, ut omnia contempletur, ſicut ex ſequentibus rectius intelligetur. Hinc evenit, ut quemadmodum à facie, quàm à reliquo corpore, ita ab oculis plura, quàm à reliqua facie capiantur argumenta. Quia veluti feneſtræ animæ ſunt, atque inter cætera, à modo intuendi, ſicut Franciſcus Valeſius diligenter obſervavit. Nam, inquit, recte deſpicere, oculis parum demiſſis verecundi: immotis, neque nictantibus, impudentis, & iracundi: plurimum nictare, timidi, aut inſanire parati, oblique intueri, vt cum ſit è regione, habeat oculos in finibus terræ, & ſubdoli, & deriſoris, quem ſtultum vocant divina proverbia. Illuſtratur præterea hoc pia ſimilitudine à Theodoro Beza; Quemadmodum, inquit, in facie ſuper cæteras corporis partes eminet pulchritudo, adeo ut formoſus vultus quamlibet cæterorum membrorum deformitatem tegat, & contra ſi turpis ſit facies nihil in reliquo corpore gratum appareat: hîc in vultu principes partes ad conciliandam gratiam tenent oculi; præcipuè in amoris affectu, qui utique oculis hauritur, iiſque veluti feneſtris quibuſdam apertis irrepens, ad intimum cor uſque penetrat: ſive pudicè ametur, ut teſtis eſt Jacob Rachaële viſa; ſive illicitâ cupiditate feramur, quemadmodum de Davide legitur. Hinc ex oculis vagis, & procacibus, de quibus loquitur Joannes, & Petrus Apoſtoli, impudicam libidinem argui notum eſt, ſicut etiam toruo intuitu latens invidia declaratur. Inprimis oculorum vim Itali in amoribus ſuis pleriſque laſcivis obſervare, & prædicare ſuis ſcriptis miris modis ſolent. In his præ cæteris ab illis decantatur oda amatoria in Dialogo Stephani Guazzi, talis videlicet:

Homil. 15. in cantica cantic. 2. Sam. c. 11. 1. Epiſt. c. 2. 2. Petr. 2. Matt. 20.

Quei dui bei lumi de la Donna mia,
Che con mirabil' arte
Per queſta, e in quella parte
Scorrendo danno vita à mille amanti
Dite, ſe' pur ſon' occhi, ô ſtelle erranti?

Deut. c. 15. Sed omiſſis ludicris, ad ſeria & magis pia revertamur. Ubi ita mandat Deus Iſraëlitis: Ne ſit malignus oculus tuus in fratrem tuum: ibi interpretes notant, quod per malignum oculum, ſcriptura parcum, invidentem, immiſericordem, qui non libenter miſeretur pauperum, intelligat, Hinc nata Metaphora Hebræis, quod animi habitus oculis ſe maxime prodet; contra oculum bonum, pro amico, liberali, & benefico accipiunt;

Bo-

Digitized by Google

Bonus oculus benedicetur, quia dat de cibo ſuo pauperi; Et ne edas cibum *Prov. 22.*
oculi mali, & ne deſideres delicias eius. Quâ Phraſi uſus eſt Chriſtus Do- *& 23.*
minus, & Servator noſter: Si igitur oculus tuus malus eſt, quod ego bonus *Matth. 6.*
ſum. Eadem interpretatio habetur, ubi mentio fit maligni oculi in fratrem *Matt. 20.*
tuum; Hebraiſmus, inquiunt, id eſt, invidebit fratri & uxori, &c. quaſi di- *Matth. 25.*
cat molliſſimus, & delicatiſſimus quiſque, qui tantum lectiſſimis & delica-
tiſſimis cibis veſcitur, invidebit fratri tuo, & uxori ſuæ, quæ dormit in ſinu
ſuo, & reliquis liberis ſuis, ita ut illos non faciat participes carnis filiorum
ſuorum quibus veſcetur; Malignum & nequam eſſe oculum alicujus, eſt
illum eſſe illiberalem, tenacem & invidum. Idipſum obſervavit Valleſius *De ſacra*
ſuper allegato cap. Matth. 6. Lucerna corporis tui, eſt oculus tuus, ſi oculus *Philo. c.*
tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit: ſi autem oculus *48.*
tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebricoſum erit. Idem Valle- *Cap. 33.*
ſius ex iiſdem rationibus appoſitè citat, ſed & de Gadi transfugerunt ad
Davidem, cum lateret in deſerto viri robuſtiſſimi & pugnatores optimi te- *Lib. 1. c. 12.*
nentes clypeum, & haſtam, facies eorum, quaſi facies leonis. *Paralip.*

Dipnoſophi quoque apud Athenæum obſervarunt, homini omnifa-
rios eſſe oculos, & in illis morum ingeniique certa indicia; Quibus enim *Lib. 8.*
inquiunt, hominibus caprini ſunt oculi, iis acutum natura viſum eſſe, mo-
reſque probiſſimos: hominum vero aliis oculos extrorſum prominere,
aliis introrſum condi: aliis vero medio ſitu collocari, & hos perſpicaciſſi-
mos eſſe, lenique ac ſedato ingenio: peſſimos quoſque quibus exeruntur:
quoſdam nictare frequenter, impudentiamque id arguere, ut levitatem, ac
inconſtantiam, oculos rigidos, ac intentos, mediocres autem mores opti-
mos polliceri. Recteque Cicero: Animi, inquit, eſt omnis actio, & imago a-
nimi vultus eſt, indices oculi. Nam hæc eſt una pars corporis, quæ quot ani-
mi motus ſunt, tot ſignificationes; & commutationes poſſit efficere. Quod
etiam medicorum ille princeps Hippocrates obſervavit, ubi dicit, oculi
ut valent, ita & totum corpus. Hæc vis, & efficacia figuratè etiam ad Deum *6. Epiſt. ſe-*
tranſlata eſt, ſicut Ægyptii, teſte Oroſio, Oculo picto Deum demonſtrare *ctione 4.*
ſolebant, ſicut antea diximus; nam ſecundum Diodorum Siculum, in hie-
roglyphicis, oculus ſignificat ſervatorem juſtitiæ; adeo ut ubicunque inve- *In hierogl.*
niatur ſceptrum, cum oculo, adjunctis aliis ſceptris legendum ſit: Ego ſum *Lib. 4.*
Oſiris Jupiter juſtus, qui univerſo orbi imperavi. Sed rectius ex Pſal. 2. inter-
pretatio hujus rei ſumi poteſt, quem Widebramus ita tranſtulit:

Providus ut juſto, quæ fiunt, omnia vultu
Ceu ſpecula celſa luſtrat ab arce Deus:
Sic hominum mentes oculis vigilantibus intrans,
Quæ tegit arcano pectore, quiſq; probat.

Digitized by Google

Et ex Pſalmo 44. Gregorius Berſmannus noſter, huc ſpectantia, ita tranſtulit.

——————Latebras qui pectoris imas
Reſpicis excutiens animos ſub vulpe latentes.

Quo pacto autem Deus ſolus, non quidem corporeis membris intima cordis, & cogitationes obſcuriores cognoſcat, & perſpectas habeat, docet nos Tertullianus: parenti, inquit, cunctarum rerum & ingenito Deo non ſunt manus, & pedes & digiti, & anima, veluti creato, & compoſito animanti, vt Judæorum magiſtri putant. Neque ineffabilis ille Pater, & Dominus vniuerſitatis huius venit in locum aliquem, neque deambulat, neque dormit, neque ſurgit, ſed in regione ſua, quæcumque tandem illa eſt, manet acutum cernens, & acutũ audiens, non oculis certè quidem, nec auribus: Verum virtute infinitâ ille inſpectat, & omnia noſcit, neq; noſtrum quiſquam illum latet, neque mobilis eſt, neque loco vllo, atque adeo neque mundo vniuerſo comprehenſibilis, vt qui antea extitit, quam mundus eſt conditus. *Homil. 33.* Huc ſpectat Macarii Eremitæ Ægyptii doctrina quum docet, quomodo anima Chriſtianorum ſe erga Deum præparare debeat. Ita enim concludit ſuam ſententiam. Hoc pacto requieſcet Dominus in bono animæ propoſito, conſtituens illam thronum gloriæ, inſidens, ac conquieſcens in ea. Nam hoc ipſum apud Ezechielem Prophetam cap. 1. & 10. audivimus de ſpiritualibus animalibus currui Domini ſubiugatis, quæ tota oculata ſe nobis exhibent, cuiuſmodi eſt anima, quæ Deum portat, imo potius, quæ portatur à Deo. Fit enim tota oculus. Cæterum, quæ his conveniunt, antea multis argumentis demonſtravimus, & ſequens caput pluribus docebit.

CAPVT VI.

Non ſolùm oculos, ſed totum vultum hominis peculiarem vim & efficaciam habere.

IN Eccleſiaſtico cap. 8. Salomonis legimus; ſapientia hominis illuſtrem reddit vultum eius, & obfirmatio vultus eius mutatur. Quod etiam Galenus ſuccinctè, & graviter expreſſit hiſce verbis: Animi mores, temperamentum eius corporis ſequuntur; Huiuſcemodi obſeruationes (ſi modo non Magicæ acceſſerunt) habuit Ægyptius ille Philoſophus, quem M. Antonio familiarem, & comitẽ fuiſſe tradit Plutarchus. *In vita Antonij.* Is diverſas hominum naturas, ex ſolo aſpectu ſe cognoſcere profitebatur. Antonio autem dicebat eius fortunam ſplendidam eſſe, ſed tamen hortabatur ipſum vt Octavium vitaret, quia eius genius, illius genium formidaret. Genius autem comuni Græcorum nomine δαίμων appellatur propter intelligentiam, ſapientiam ac fa-

ac facilitatem, quam hominibus præſtare dicebatur, & exinde à poetis ſæpe pro animo ponitur. Quod autem ex aſpectu, & exterioribus ſignis animi vigor, & intentio in bono, & malo plerunque cognoſci poſſit, ſicut ex Siracide in cap. 57. allegavimus, Seneca quoque obſervavit, omnia rerum inquit, omnium ſi obſerventur, indicia ſunt, & argumentum morum, ex minimis quoque licet capere. Impudicum & inceſſus oſtendit, & manus mota, & unum interdum reſponſum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum: Improbum, riſus; inſanum vultus, habituſque demonſtrat. Illa enim per apertum in notas exeunt. Eodem modo, ut idem notat, oratio vultus animi eſt, ſi circumtonſa eſt, & fucata, manifeſtè oſtendit, illum quoque non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti. Idipſum demonſtravimus exemplo Juliani Apoſtatæ, ſicut ex geſtibus ipſius animus à Nazianzeno, & Socrate depingitur. Non diſſimile & recens exemplum habemus in Johanne Baſilide tyranno Moſcorum, omnium crudeliſſimo, de quo ita ſcribit Paulus Oderbornus; Antiqui vatis carmina eum Principem non obſcure, formæ ac ingenij lineamentis exprimere videbantur, qui propriæ patriæ, Livoniæque præſertim & Sarmatiæ ſummas clades eſſet illaturus, Scribunt. Pergit ille, ſtatim in eo prodigioſæ naturæ indicia apparuiſſe, omneſque pueri mores ſævum quiddam, & immane præ ſe tuliſſe, ita ut de illo nemo id dicere poſſet, quod de ipſo Jaſon dixit; Ajo me afferre doctrinam Chironis, redeo enim ex antro, à Choride, & Phylyta, ubi me caſtæ Ceutauri filiæ educarunt, fuique ibi annis viginti, nec factum ibi, nec dictum turpe locutus ſum. Sermo pueri Baſilidis fuit ſtolidus, & monſtroſus, mores maligni, & perverſiſſimi, ex quibus magnates gentis de ingenio, & tota ejus vita conjecturam facientes, eum indito poculis veneno occidere ſtatuerunt, quando ab ejus dira poteſtate, & luctum, & calamitamen univerſis mortalibus impendere præviderent. Huc ſpectant verſus Martialis de Zoilo, ab externis notis, internos motus notantes, ut omittamus Therſitem apud Homerum:

Epiſt. ad Lucil. 53.

Epiſt. 115.

In vita Baſilidis.

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine luſcus,
Rem magnam præſtas, Zoile, ſi bonus es.

Et Stobæus: *Serm. 88.*

Faciem aſpectu deformem poſſides,
Mores etiam num eiuſcemodi habes?

Unde diſtichon ex Græcorum Epigrammatum Anthologia tale factum eſt Latinum:

Clauda tibi mens eſt, ut pes, natura notaſque
Exterior certas interioris habet.

C Hinc

Hinc interpretes juris inditia ſumunt ex rei accuſati, vel inquiſiti malâ Phyſiognomia, quam ut tacitam figuram corporis conjecturam adferre hominibus, Cicero ait. Eadem præſumptio oritur ex turpi nomine.

In Orat. pro Roſcio.

E diverſo notavimus in præclara, & generoſa indole, dignitatem & virtutem, ex facie ſtatim elucere, adducto Ulyſſis naufragi exemplo, quem nudum, virtute tamen veſtitum, Phæacum multitudo venerata eſt. Sicut hodierno die adhuc Perſæ commendantur, quibus inſitum eſt, ut in quocunque hominum genere virtutem elucere proſpexerint, eam ſummo ſtudio celebrent, uſque adeo ut hoſtes etiam, quos armis acerrime perſequuntur, laudibus ſummis afficiant. Sed ad Homerum revertamur. Totam ejus Poeſin laudem eſſe virtutis, vel maxime eo in loco patet, cum fingit Cephalenorum ducem naufragio ejectum, tantum abfuiſſe, ut illos, quibus & ſolus, & nudus apparuit, verecundiâ aliquâ averteret: Quandoquidem pro veſtibus virtute illum dixit ornatum, & primum Regina eum reverita; ſic deinde reliqua Phæacum multitudo, tanti putavit, ut relictis epulis, quibus commeſſabantur, unum illum cuncti intuerentur, nullumque eorum eſſe, qui eo tempore magis quicquam à Diis optaret, quam Ulyſſem fieri, quanquam & nudum, & naufragum. Hoc enim loco Homerus clarâ voce clamare videtur: O homines, ſit vobis curæ virtus, quæ & cum naufrago ſimul enatat, & in littore nudum ejectum fortunatum Phæacibus venerabiliorem oſtendit? Sed veniamus ad noſtros Heroes, qui virtute, & magnanimitate, neque non & corporis præſtantia, priſcis non inferiores, ſed ſæpe numero multis modis ſuperiores, & excellentiores fuere, de qua re habemus præclarum exemplum in Maximiliano Cæſare hujus nominis I. Cum enim à Brugenſibus captivus detineretur, & indignis modis tractaretur; In hac rerum adverſitate, inquit Heuterus Delfius, ſolitudine, & ſummo vitæ periculo nunquam tamen ab animi magnitudine diſceſſit, nec quicquam ſe indignum fecit, nec locutus eſt. Horrebant ejus vultum hoſtes infeſtiſſimi, reverebatur præſentem populus ſeditioſus, eaque de cauſa hoſtes arctiſſimè concluſum, ad populi conſpectum raro admittebant. Emergebat enim ex ejus vultu, ac oculis majeſtas magno principe digna, rebellium conſcientiam non ficte commovens, ac concutiens; inerat gravitas debitam autoritatem vel refractariis extorquens, univerſa adeo corporis lineamenta Imperatoriam, Regalemque dignitatem referebant, habitus, inceſſus decens, motus temperatus, verba pondus habentia, affectus hominum quolibet trahebant. Eadem de magnanimitate Franciſci I. Regis Galliarum poſt infauſtum prælium prope Ticinum, in quo captus cum præcipua nobilitate fuit, prædicari poſſunt. Ita enim (ut Stephani Forcatuli verbis utar) perſtitit interritus, ut nullo modo oris majeſtas

Oſor. li. 10. de reb. Eman. geſtis.

Gylb. cogn. in ſylva narrat. lib. 2.

Lib. 3. in viginta Maxim & Philippi.

De Gallorum imperio lib. 3.

jeſtas deformaretur, perinde ac ſi victus de victoribus triumpharet & Henrico Navarrenſium Regi, Franciſco Borbonio Principi, Annæ Mommorancio, aliiſque ejuſdem monetæ Heroibus, eandem aleam experientibus, ſolatium ſermone comi præberet. non mirum eſſe dicens, quod hominibus multa contingant, quæ nolint, & Martē præ cæteris numinibus priſcæ vanitatis volubilem. Nam ideo ipſum Homerus ἀλλοπρόσαλλον appellavit. Nihil adeo priſtini decoris deceſſit Regi, ut & hoſtes mirâ eum obſervantiâ reveriti ſint, & certatim miniſtraverint victores clariſſimi quique cultu regio, & dapibus, atque argentea ſupellectile. Nec ignorabant, opinor, victurum ſemper in pectore illius, quicquid præſens neceſſitas injunxiſſet, ideoq; attonita pene veneratione ipſum proſequuti: at vix adduci potuere Borbonius, Lanoius, & Davalus, ut juſſi accumberent, ut quæ omnibus notiſſima eſt, dicendi ſuavitatem auſcultarent, qua facile auctores quoslibet, & immanes permulcebat, cū haberet animū à literis, à Muſarum dulcedine minime abhorrentem, ut qui primus velut è Galliæ ſpecula facem regnum totū illuminaturā ad bonarū diſciplinarum iter perficiendum accendit, & oſtendit, cum primis amabilis, & liberalis; ita ut non ſub Franciſco, quā propter Franciſcum, Galli plus ſolito ſtudia ſua excoluiſſe credi queāt. Quemadmodum a. de Trajano, teſte Dione, diximus, cum apud Agarenos in obſidione urbis cujuſdam, cū fallendi hoſtes ergo ſine regio ornatu, muros circumiret, magnum periculū vix evaſiſſe: (Generoſa n. canicies, & oris majeſtas principem prodidit, ut hoſtes quē Regē ſuſpicati erant, in eum frequētes ſagittas conjecerint, quarū tanta vis fuit, ut qui pone Cæſarē ſequebatur transfixus fuerit,) ita non diſſimile periculū adiit Lazarus Schvendius Heros ille formidabilis Turcis, Aňo CIƆ.IƆ.LXVII. in obſidione Zatuari Erdelij caſtri; dum enim ad collocandas machinas bellicas, ipſemet omnia circum hanc arcem loca perluſtrat, & explorat, agnitus eſt ab hoſtibus ex inſigni proceritate corporis: qua longe ſuper cæteros eminebat, deque comitatus frequentia, & parum omnino abfuit, quin diſcrimen vitæ adiret. Petitus enim globis aliquot tormētariis fuit, è machinis majoribus, quorū unus humerū ita ſtrinxit, ut ēt veſtis ejus igne cōcepto, quod eſſet ad pellendū frigus hibernū ſuffulta pellib⁹ arderet. Simile periculū is ſubiit in obſidione Magdeburgenſi, dū propius munitiones perluſtrat, & locum ad oppugnationem idoneum quærit idē Schvendius, à præſidiariis n. agnitus, ſubitâ eruptione facta, multis globulis ex tormentis majoribus & minoribus petitus, virtute equi optimi tranſilientis foſſam vix incolumis evaſit. Eodem modo (ut ad externa exēpla redeamus) ſumit Rhodi Magiſter materiam commendandi, & vituperandi, ex facie, & forma corporis Iſmaelem Sophi Perſarum, & Selymum Turcarum Reges. De illo enim ita ſcribit. Ad maximarum virtutum

Leonclavius in ſuppl. Annal. Turcic.

In Epiſt. quadam ad Leonem X.

cumulum, pulcherrimo naturæ munere, decora facies accedit, magnanimo digna Rege. Ore namque roſeo, radiantibus oculis, flava barba, & quod antiquum apud Perſas regiæ ſtirpis inſigne eſt, adunco naſo, illuſtrique facundiâ omnium oculos, atque animos capit. Sicut quoque paulo ante ex Oſorio retulimus, Perſas in hodiernum diem etiam hoſtes celebrare, qui facie internas virtutes demonſtrant. De hoc, inquit, in Selymo omne virtutis ornamentum inhumana crudelitas elidit, & obſcurat, qui & pœna, & præmio vim Imperij tuetur: ſed & aliquando graviore ſeveritatis quam beneficentiæ famâ. In hoc rege triſte ſupercilium, prægrandes, toruique oculi, & Scythico pallore ſuffuſa facies rigenteſque ſetæ, à ſuperiori labro ad cervicem retortæ, & nigreſcens ad mentum ſubtonſa barba, ita ut naturam militarem, & inexorabilis animi vim exprimant. Etſi autem non raro in puſillo & deſpecto corpore, magnæ, & egregiæ virtutes latere ſolent; idque juxta proverbium Germanicum, In kleiner Heuth ſtecken groſſe Leuth. Vt ex multis exemplis vnum atque alterum recenſeamus. Ageſilaus enim ille Græcorum Dux fortiſſ. & prudentiſſ. Eodem modo Narſes ille celeberrimus Heros: Uterque puſillo & exiguo fuit corpore: Sed animi magnitudine incredibili, quam maximis rebus feliciter geſtis, ſæpenumero declararunt. Tamen eæ in inſigni, & pulchro corpore multo amabiliores, & ſplendidiores ſunt, juxta tritum verſum.

Gratior eſt pulchro veniens è corpore virtus.

Hinc aliqui populi reperti ſunt, qui ſolum eos in Reges ſuos eligebant, qui cæteris forma, & proceritate corporis præſtarent, inter quos fuerunt olim Macrobij in Æthiopia. Quo reſpexit Tacitus, ita dicens: Tum C. Cæſar componendæ Armeniæ deligitur. Is Ariobarzanem origine Medum, ob inſignem corporis formam, & præclarum animum, volentibus Armenis præfecit. Simile exemplum habemus in ſacris literis. Saulus enim primus Rex Iſraelitarum commendatur ob proceritatem, & formam egregiam corporis. Nullus enim inter tot millia repertus fuit, qui vertice ſuo, humeros ejus æquaret. Non ſine ratione autem haud vulgaribus argumentis, & exemplis confirmavimus, oculos in homine maximam vim ad conciliandum, & terrendum animos habere, adducto Attilâ, qui vigore oculorum, & vultu torvo hoſtes perterrefecit. Idem fecit Darius Hiſtaſpis filius; cum enim cognoviſſet, ſibi in venatione, à nonnullis Perſis, magnæ authoritatis, inſidias ſtructum iri, non correptus metu eſt, ſed juſſit eos arma ſumere, & equos, atque deinceps mandavit ut proferrent, & intenderent arma, torvuſque aſpiciens eos: Quid igitur, inquit, non exequimini id, cujus gratia veniſtis? At illi, cũ intrepidũ Regis vultum aſpicerent, non ſolum impetum

Lib. 2. Annal.

Ælian. in fin. lib. 5.

remi-

remiſerunt; verum etiam uſque adeo terrore perculſi ſunt, ut haſtas abiicerent, Darium adorarent, ejuſque arbitrio prorſus dederent. Apud Cornelium, Tacitum legimus de Poſthumi Agrippæ cæde: Quem ignarum inermemque, quamvis firmatus animo, Centurio ægre confecit, ibi Annibal Scotus, hæc pauca verba, multa in ſe complectentia perpendit. Etſi, inquit, Agrippa erat validó corpore, & ideo obniti potuiſſet, & difficultatem Centurioni præbere, ad ſe interficiendum: tamen alia ratio præter hanc Centurionem retinebat, majeſtas nempe, quæ in vultu principis elucet, quæ quouſcunqne feroces & ſangvinarios deterrere, & ab inferenda ipſis morte removet. Simile legitur (pergit Scotus) avorum noſtrorum memoria, de Alphonſo Eſtenſi I. Duce Ferrarienſi, quem cum ſæpe in manu ſua conjurati habuiſſent, & potuiſſent eum occidere: tamen, vt poſtea confitebantur, vultu ejus exterriti, nec manus, nec cor validum retinebant, idque uſque eo proceſſit, donec ipſi ab Hippolyto Eſtenſi fratre Ducis proditi, tandem facinoris concepti & non patrati pœnas dederunt. Eodem modo ſcribit Oſorius, Perſicum legatum ad Albuquercium miſſum, in eo nihil magis admiratum fuiſſe, quam vultus gravitatem, & caniciem, & oculorum obtutum, quæ omnia acrem animi vim denunciabant. Vultum autem doctiores dictum eſſe volunt, quod voluntatem detegat, & quod appetimus, portendat, ſicut Caſpar Taliacotius notat. Habitus enim ſive ſtatus faciei eſt, qui ob diverſos animi affectus, diverſas etiam mutationes induerit. Hinc facundiſſimus Cicero: Non enim nos color iſte ſenilis, aut non piloſæ genæ, non dentes putridi deceperunt; oculi, ſupercilium, frons, vultus denique totus, qui ſermo quidam tacitus mentis eſt, hic in fraudem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit. Et rurſus: Imago animi vultus eſt, indices oculi, hic apud oratores vectis præcipuus ad evertendos judicum animos & hominum voluntates coërcendas. Quintilianus etiam de vultu hæc ſcire protulit: Dominatur autem maxime vultus; hoc ſupplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc triſtes, hoc hilares, hoc erecti, hoc ſubmiſſi ſumus, hoc pendent homines, hunc intuentur, hunc ſpectant etiam antequam dicemus, hoc quoſdam amamus, hoc odimus, hoc plura intelligimns, hic eſt ſæpe pro omnibus verbis. Quid, quod etiam in convivatore magnum ipſe vultus momentum habet? Unde illud apud Poëtam non fruſtra ad commendationem dicitur:

Lib. 1. annal. — *Lib. 10.* — *In Chirurgia nova l. 1. c. 2.* — *In Piſone.* — *Cic. 3. de Orat.*

——————*Ante omnia vultus*
Acceſſere boni.

Non abſque ratione itaque paulo ante notavimns, in judiciis ad eruendam veritatem, quoad indicia torturæ, aſpectum ex geſtibus, & facie indi-

In 6. Verrina. cari interiora, ſicut Cicero quoque notat. Eſt boni judicis, inquit, parvis ex rebus conjecturam facere uniuſcujuſque & cupiditates & continentiæ præſumptiones ſceleris patrati. Sic alibi ſigna exteriora latentis ſceleris *3. in Catilin.* idem deſcribit. Ac mihi quidem, ait, cum illa certiſſima viſa ſunt argumenta atque indicia ſceleris, tabellæ, ſigna, manus, denique uniuſcujuſque confeſſio: tum multo certiora illa, color, oculi, vultus, taciturnas. Sic enim conſtupuerant, ſic terram intuebantur, ſic furtim inter ſe nonnunquam conſpiciebant, ut non ab aliis judicari, ſed ipſi à ſe viderentur.

L. de minore. § tormenta. de quaſt. ubi DD. L. ſi teſtium fides. de teſtib. Hæc etiam in legibus Cæſareis, & earum interpretibus notentur. Hinc fluxit Imp. Adriani reſcriptum, qui voluit, teſtibus, non teſtimoniis credendum eſſe. Facile enim ex teſtium perſona, vultu, conſtitutione, aliis ſignis & circumſtantiis deprehenditur veritas, qui comprehendat teſtimonium.

Capvt VII.

Reges, Principes, & Magnos viros, Deum cuſtodem in præſentiſſimis periculis & inſidiis habere, nec non de Aſſaſſinis.

Diximus antea, & demonſtravimus ex hiſtoriis in priore Centuria, cap. 30. quomodo in manifeſtiſſimis periculis magni viri divinitus plerunque conſerventur. Quod quidem pluribus aliis exemplis veteribus & recentibus confirmari poterit. Quod autem de Gabrino Fundulo Cremonenſium Domino, ejuſque ſceleratiſſimo propoſito & cogitationibus, *Lib. 6.* antea recenſuimus: ita confirmat Juſtinianus de rebus Venetis: Cremonæ apud Gabrinum Fundulum ejus urbis Abduanæque glareæ dominum, uno tempore Johañes 22. Pont. Max Sigiſmundus Cæſar & Mocenicus legatus abſens delectus princeps Venetiis, ſimul convenerunt. Poſt Gabrinus ſeipſum parum mentis compotem appellaſſe, ſæpe dicitur, quod tres ſummos principes orbis, Romanum Pontificem, Germanum Imperatorem, & Venetum Ducem, cũ eos in poteſtate intercipere potuiſſet, liberos dimiſiſſet.

Hæc tutela divina apparuit etiam in Tito Veſpaſiani filio, ut efficeret opus illud, quod à Deo illi in occupanda Hieroſolymitana urbe, & ſubi*De bello Iudaico l. 6. c. 2.* gendis Judæis, iiſq; puniendis demandatum erat. Ita enim commendat eum Flavius Joſephus, cum ante obſidionem urbis Hieroſolymitanæ explorabundus ſitum civitatis in inſidias Judæorum incidiſſet: Quo quidem tempore maxime intelligi potuit, & belli momenta, & Imperatorum pericula Deum curare. Tot enim adverſus Titum miſſilibus jactis, cum neque galeâ, neque thorace ſeptus eſſet (non bellator enim, ſed explorator acceſſerat,) nullum in ejus corpus delatum eſt: ſed tanquam, ne eum ferirent, ex

indu-

Digitized by Google

induſtria mitterentur, omnia prætervolabant, gladio vero ſemper è lateribus inſtantes dirimens, multoſque ante ora ſubvertens, ſuper cadentes agebat equum: illorum autem clamor erat propter audaciam Cæſaris, ut eum aggrederentur, cohortatio fugaque & diſceſſio repentina, quocunque diverterat curſum.

De periculo Franciſci I. Regis Galliarum ita ſcribit Bodinus: Certe quidem noſtra ætate cum nobilis homo Franciſcum I. occidere ſe voluiſſe, Franciſcano ſodali religioſè confiteretur, & ab eo ſceleratæ iſtius cogitationis veniam efflagitaſſet, Rex tamen à fraterculo ſceleris admonitus, confitentem reum comprehendi, ac judicibus curiæ Pariſiorum ſiſti juſſit, à quibus capitis damnatus eſt: nec vero judices id metu fecerunt, cum optimi & clementiſſimi Regis edicta impune, & quidem ſæpiſſime recuſarent. Henricum item Franciſci Regis filium Capito furioſiſſimus homo, cum occidere velle videretur, & in eum enſem exeruiſſet, capitis pœnas dedit, tametſi furioſum hominem ubique leges à pœna excuſant, cum ipſo furore plus ſatis torqueatur. Hæc vera eſſe, quæ de furioſo Bodinus ſcribit in LL. noſtris minime obſcurum eſt, quod tamen de iis intelligendum eſſe exiſtimo, qui in ipſo furoris morbo delinquunt, ſiquidem in eos neque dolus neq; culpa cadere poteſt; delicta autem abſq; ullo conſenſu committi non poſſunt. Unde conſtat, furioſum pati poſſe injuriam, minime tamen facere. Etenim quod per furioſum fit, perinde eſt, ac ſi caſu, ſine perſonæ miniſte io ſit factum, cum furioſus ſatis ſuo furore puniatur, de qua re prolixe diſputatur in Epitome delictorum Petri à Plaſa. Ut autem materiam cœptam proſequamur, mentionem quoque fecimus obiter in allegato capite Aſſaſſinorum, qui in expeditionibus Chriſtianorum in Orientem, ad occupandum (ut vocabatur) ſepulchrum Domini, Regum, Principum, Ducum, aliorumque magnorum virorum vitæ & ſaluti, audacia & dolis inſidiati miris modis fuerunt, & quoſdam ex iis interfecerunt, nonnullos vulnerarunt, plerique autem divinitus cuſtoditi ab iis fuerunt.

De Repub. l.2.c.2.

L. 34. Divus. ff. de offic. praſid.

Hos Chaſios Nicetes Choniates appellat, & ab uno ex his Conradum Marchionem Montisferrati (quem Cæſarem nominat) in Paleſtina occiſum eſſe ait. Error autem inde fluxit, quod Conradus is Conradi Cæſaris filius fuit, cum quo primum nupta fuit Maria Manuelis Conſtantinopolitani Imperatoris filia, & poſt hanc Iſacii Angeli ſoror Theodora, & Iſabella, alterius demum uxor.

In Annal. lib.

Gens (inquit Nicetas) Chaſiorum ſuos principes ita vereri & obſervare, atque juſſis eorũ exequendis adeo alacris eſſe dicitur, ut ſi tantum ſupercilio magiſtratus innuerit, ſtatim de rupibus ſe præcipitent, in enſes irruant, in undas deſiliant, in ignem ſe coniiciant, & ad eos miſſi, quos eorum

Digitized by Google

principes ocioſos volunt, ut hoſpites & amici adeunt, & aut ſe habere quod eis dicant, aut legatos venire ſimulantes, ſæpe dominorum ſuorum adverſarios pugionibus occidunt, nullâ difficultatis & explorati ſupplicii ratione habitâ, etiamſi alterum non occiderint. Hic populus Orientalis à Guilielmo Neubrigenſi Hanſeſiſij vocantur, & addit eorum ſenem montanum, literis ſuis Hebraicis, Græcis & Latinis, non atramento, ſed re multum inuſitatâ, ſanguine ſcilicet muricis ad Chriſtianos principes ſcriptis, Richardum Regem Angliæ (cui mors Marchionis Conradi imputabatur, cujus rei prætexu in reditu ex Palæſtina naufragus, in Iſtria captus, Cæſari & Archiduci Auſtriæ magnam vim auri pro redemptione ſolvere coactus fuit,) excuſat, cauſaque necis à ſuis commiſſæ inducit, quæ literæ ibi inſertæ ſunt integræ. Si quis autem forte pleniorem hujus generis, quæ vulgo Aſſaſſini vocantur, deſcriptionem legere cupit, is eam inveniet in libro de reb. Turc. parentis mei optimi, poſt ejus mortem à filiis edito.

Rer. Angl. lib. 5. & c. 14.

Fol. 13.

Circumcellionum ſane non diverſum fuit intentum, qui è factione Donatiſtarum, veluti ejus monachi orti ſunt. Ii enim zeli, doctrinæ & ſectæ ſuæ prætextu defendendæ, ex agris & cellis, in quibus ſolitarij vivebant, orthodoxos tranſeuntes aggrediebantur: imo vero in obvios quoſque more immaniſſimorum latronum, irruentes, graſſabantur. Primum quidem illi ſolum fuſtibus, deinde vero ferro ſævierunt in orthodoxos, quos, nullo ſexus & ætatis & dignitatis diſcrimine habito, crudeliſſimè trucidabant & necabant: adeo ut tandem & temporibus demum D. Auguſtini, de ſævitiâ horum apud Imperat. Arcadium & Honorium conqueri orthodoxi Epiſcopi cogerentur. Itaque imperatum eſt, ut imperio magiſtratuum Africæ, atque manu etiam militari circumcelliones iſti coercerentur. Ex his apparet verum eſſe, quod Lactantius Firmianus monet, Sectam videlicet unamquamque omnes alias evertere conari, ut ſe ſuaſque confirmet, nec ulli alteri concedere, ut ſapiat, ne ſe deſipere fateatur. Huc merito referri debet miraculoſa & divina protectio Jacobi VI. Regis Scotiæ, quæ ſuperiori anno CIↃ. IↃ. C. V. Auguſti Perthi accidit, & cujus in proximo præcedenti capite quoque obiter mentionem fecimus. Cum enim Rex incautus & inermis ab Alexandro fratre Comitis Gauriæ, præfecti regij Perthi, eò ex venatione cum pauciſſimis familiaribus miris perſuaſionibus attractus eſſet, inque horum fratrum & conjuratorum inſidias præparatas, in quodam cubiculo ſolus incidiſſet: Et unius atque alterius ſicarii impetum, partim majeſtate ſua & eloquentia, partim contra vincula intentata ſe viribus & nixu, clamando ſe liberum natum, liberum etiam moriturum, defendendo ſuſtinuiſſet, donec quatuor ex ſuis familiaribus unus poſt alium diverſis ex locis in auxilium veniſſent, & octo vel

plures

plures conjuratos bene armatos vel interfeciſſent, vel malè mulctatos abegiſſent illæſo Rege. Qui ſublatis interfectiſque capitibus conjuratorum, cæteriſque remotis & fugatis: numeroque aulicorum ſuorum, animadverſo periculo Regis, aucto, atque ab inſidiis & proditione in tutum conſtitutus: ideoque præſens auxilium divinum ſentiens, in medio ſuorum in genua ſupplex procumbens, Deo pro liberatione tam miraculoſa, & victoria tam inſperata gratias prolixè egit, ſibique pollicitus fuit, non fruſtra ſe Deum ab imminente iſto periculo liberaſſe, nec dubitare ſe, quin idem Deus à tanto malo incolumem ſervarit, &c. ſicut tota illa conſpiratio, & eventus, nuper prolixè in Latina lingua edita eſt, digna profectò, ut diligenter legatur & obſervetur.

Experientia ſanè teſtatur, plerunque ſicarios & male feriatos, vel potius aſſaſſinos, ſicut tales ſcelerati homines nunc vocantur, ad necem magnorum virorum conductos, quando ſcelerata ſua facinora perficere conantur, ex mala conſcientia metu perturbatos, puſillanimes, ſtupidos & vecordes fieri. Econtra qui in ſua functione manent, & defendendo ſeipſos, & ſuos Reges & Dominos, præter vires, fortitudinem, præſentem animũ & robur, confirmante eos bona conſcientia & cauſa accedere: ſicut etiam Andreæ Hunderiorto illi, qui Regem Scotiæ interficere debebat, accidit. Is enim cum fratrem Comitis Alexandrum ſtricto pugione Regi necem minari videret, tremebundus, & timore ita eſt concuſſus, ut condemnato, quàm deputato ad tale facinus patrandum, ſimilior videri poſſet. Quæ res occaſionem præbuit, ut pauci familiares, non tam armis, quam præſenti animo, & bonâ conſcientiâ armati & inſtructi vincerent, & illâ exiguâ interpoſitâ morâ Rex incolumis conſervaretur. Poſſem etiam plura recenſere exempla memorabilia, præſertim de Rege Henrico IV. adhuc in Galliis regnante, & Regina Angliæ, quam miraculoſè, in præliis, & alias, non ſemel, in maximis periculis & conſpirationibus, deſtituti auxilio humano, incolumes manſerint: ſed cum ea nota ſint, prolixior modo non ero. De eodem loco communi præclarè omnino ſcribit eruditiſſimus vir Iſ. Caſaubonus lib. 1. Animadverſ. in Sueton. ad illa verba: Nonnulli ſemet eodem illo pugione, quo Cæſarem violaverant, interemerunt. Hos, inquit, exitus fecere Cæſariani conſpirati omnes. Hos exitus faciant, quicunque principibus vitam ſcelere & perfidiâ eunt ereptum. Plena eſt omnium temporum hiſtoria hujus generis exemplis. Sed noſtra hæc ætas quanto infamior perfidia ſubditorum in principes: tanto inſignior ultionis divinæ argumentis. Illuſtre inprimis eſt, quod nuper, dum hæc ſcribimus, accidit; quando in Chriſtianiſſimi Regis necem civis Pariſienſis ætate pene puer, malitiâ veteranus, conjurare ſuſtinuit: cujus parricidij deteſtatio expreſſit

à me hæc Epigrammata. Hæc ibi Caſaubonus, qui & pro Coronide illius libri duo Græca Epigrammata adſcribit in illum Regiæ Majeſtatis percuſſorem, poſt illatum vulnus captum & ſupplicio affectum. Et Græca quidem apud illum, qui volet, legat. Nos hic Latinam eorum interpretationem ab amico quodam confectam ſubjungemus. Primum tale eſt;

Proh facinus! proh impietas male ſana! furor proh
Immanis! mente hac concipiatne puer?
O puer, ô invise Deo & mortalibus! unum
Per jugulum Francis, Francus & ipſe, paras
Omnibus exitium? vero tibi mater hyæna eſt:
Teque lupo genitum pavit acerba tigris.
Non tu Francus eras genuinus: at agmine Franco
Commixtus vixti, forma homo, mente fera.
Iamq; armata adeo dira tua dextera ſica
Perfectum facinus grande datura fuit:
Ni Regem pia dextra Dei eripuiſſet avaris
Dentibus ex Lethi ſanguineaque manu.
Nunc gregis ac Regis Deus eſt tutela ſaluſq;:
Plaudite cœlicolæ, plaudite terrigenæ.
At tua te Nemeſis condigna, ſceleſte, prehendit;
Mactavitq; modis ex merito miſeris.
Improba ſic nil facta juvant: Deus aſpicit ultor:
Nec penitus fugitiva exulat orbe Themis.

Alterum eſt hujuſmodi.

Gente quidem Gallus, ſed mente infidus Iberus,
Auſus erat Regis (triſte) patrare necem.
Regis qui pugnat velut Hector & alter Achilles:
Nec minus eſt Themidis curaq; amorq; ſacra.
Auſus erat: Sed, tot populos miſerata, auguſtum
Servavit caput hoc à nece, cura Dei.
Non tibi ſucceßit cædes, ſcelerate, nefanda:
Ipſe, nec haud una digna perire, peris.
Exitus, hem, dignus factis Deus, euge, nocentem
Reperit. Hoc ſpecimen cerne, male, atq; cave.

In Matth. Homil. 52. ex cap. 25. Nunc doctrina D. Chryſoſtomi, & monitione hoc caput concludam: Qui bene (inquit ille) ſibi conſcius eſt, fiducialiter & magnanimiter agit: quemadmodum ſi quis infuſo oleo addat lumen lucernæ: ſic & ille conſideratione operum ſuorum ſemetipſum confortat, & fidei ſuæ addit audaciam. Qui autem ſibi male conſcius, ſemper puſillanimis & timidus eſt. Ex

eſt. Et quemadmodum ſubducto oleo minuitur lumen lucernæ: ſic & ille conſideratione malorum ſuorum operum ſemetipſum confundit, & infidelitatis ſuæ adhuc diffidentiam addit. Poſtremo Bodini monitio eſt talis: Qui Theologorum, inquit, eruditiſſimi habentur, non modo non licere putant ſubditis principes tyrannidis ſpecie occidere, ſed ne verbo quidem violare fas eſſe, niſi ſingulari Dei oraculo jubeantur, ut Jehu, qui Dei juſſu ad regnum Iſraeliticum vocatus eſt, ut Regis Achab liberos ac poſteritatem à ſtirpe deleret, &c. *De Repub. lib. 2. c. 5.*

Caput VIII.

Deum in natura nihil ſupervacuum ordinaſſe, quin etiam defectus in illa aliis remediis compenſaſſe.

IN priore Centuria recenſuimus, quæ frater meus, ego & alij Coburgi vidimus, quo pacto quidam civis in ſalinis vicinis natus, carens brachiis, pedum adminiculo defectum manuum mirificè & ſoletter complebat: Inſeruimus & verſus elegantes D. Poſthii noſtri, qui tamen alio modo non minus eleganter ita mutati ſunt: *Cap. 37.*

Quod digitis alii praſtant, hoc praſtat & ipſum
Schvveikerus, mira dexteritate, pede.
Is pede depingit decoratos ſyrmate verſus,
Ille cibum pedibus carpit, & omne facit.
Hoc opus eſſe Dei mirandum, nemo negabit,
Qui modo pectus habet, quod ratione valet.

Hanc vim naturæ, & compenſationem defectuum naturalium, Plutarchus quoque diligenter obſervavit. Et enim, inquit, natura cum omnibus in rebus accuratam artificioſamque adhibeat diligentiam, nihil mancum aut ſupervacaneum admittat, &, ut ait Eraſiſtratus, nihil habeat ocioſum aut frivolum: nullâ oratione ſatis explicari poteſt, quâ induſtriâ confecerit ea, quæ ad humani generis procreationem attinent. Ac fuerit fortaſſe non ſatis decorum nimis ſubtiliter ea perſequi, quorum vocabula parum honeſtè proferuntur, ſed occultantur: ut intelligi poſſit, quæ ſit, & quam apta conſtitutio eorum membrorum, quæ gignendo, fovendo, in lucem edendo, & enutriendo, homini natura deſtinavit, &c. Eodem modo, ut Adrianus Junius notat, cernimus, nullam regionem undecunque beatam, aut felicitatis numeris omnibus perfectam dici poſſe, quādo ita Deo opifici univerſi mundi, à primis rerum primordiis placuit, pro ea quam gerit rerum humanarum cura, ne in unum cuncta largitatis ſuæ munera ſemel effunderet, ſingulis nonnulla benignitatis parte mutilatis, quo ſic admoniti, mortales *De Amore prolis.* *In Batav. hiſtor.*

 diſcerent,

diſcerent, mutuo auxilio & adjumento ſublevari, in mutuis opibus ſubſidiiſque conquieſcere, per commercia bonorum, conſpiratione amoris conſentire, & ſocietatis vinculo conligati. Idipſum obſervavit quoque Seneca: Non in omnes, inquit, bonum cadit, nec quemlibet poſſeſſorem patitur. Vide:

Ad Lucilium. Epiſt. 87.

Quid quæque ferat regio, quid quæque recuſet,
Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ,
Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina nonne vides croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi,
At Chalybes nudi ferrum? ———

Iſta in regiones deſcripta ſunt, ut neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium, ſi invicem alius ab alio aliquid peteret, &c. Hæc autem non ſolum in regionibus, quæ ſibi ipſis adminiculantur, ita, quod in alia deficit, ex alia tranſportetur, locum habet, ſed etiam in hominibus, ſicut in initio dixi; Ita ut induſtria & ars non raro ſuppleat naturales defectus. Sic cum homines natura magis habiles ſint ad loquendum, quam ad ſcribendum, tamen arte & induſtria contrarium doceri poſſe, apertè indicaſſe Petrum Pontium Monachum ordinis Benedicti amicum ſuum, ſcribit Franc. Valleſius, qui natos ſurdos docebat loqui, non aliâ arte, quàm docens primum ſcribere, res ipſas digito indicando, quæ characteribus illis ſignificarentur; deinde ad motus linguæ, qui characteribus reſponderent, provocando, itaq; ut audientibus, à loquela, ita auribus captis rectus incipitur à ſcriptura. Mira etiam fuit ſolertia complens defectum naturalem cœcitatis in quodam homine, de quo ita ſcribit Anton. Panormita: Audivimus, inquit, à Rege cæcum natura Agrigenti adhuc vivere, quem ſæpenumero ducem venationis habuiſſet, monſtrantem his ipſis, qui oculis cernerent, ferarum ſaltus & latebras; ſed de hujus induſtria mirum adjeciſſe: nempe habuiſſe hunc aureos ferme quingentos, deque his valde ſolicitum, ſtatuiſſe in agro defodere, defodientem à vicino ejus compatre cōſpectum, eoque abeunte, pecuniā ablatam. Quum vero paucis diebus theſaurum reviſeret, neque inveniſſet, animo angi, diſcruciari, exedi, neque alium conjecturare, niſi vicinum compatrem ſurripere potuiſſe, acceſſiſſeque ad illum, atq; dixiſſe, eſſe quod conſulere eum oporteat, tenere ſe aureos mille, quorum partē dimidiam abſtruſiſſet jam in tuto loco; de reliqua autem dimidia anxium eſſe, utpote cæcum & rerum perquam incommodum cuſtodem, propterea ſi ei quoque viſum fuerit, hoc reliquum in eodem loco illo tuto quidem trudi & abſcondi poſſe: compatrem approbaſſe conſilium, & propere præcurriſſe, quingentoſq; aureos, unde nuper effoderat, recondidiſſe;

De ſacra Philoſophia cap. 4.

De dict. & fact. Alfonſi Regis, lib. 3.

ratum

ratum totos mille ſibi nequaquam defuturos. Poſt hæc cæcum in agrum recurriſſe, repertâque pecunia compatrem appellando exclamaſſe, CÆCVM OCVLATO MELIVS VIDISSE, lætumque rediiſſe. Sane experientia nos docuit, eos qui oculis capti ſunt vel naturâ, vel per accidens, cæteris hominibus, qui viſu præditi ſunt, ingenioſiores eſſe Id exemplo Joannis Fernandi & Nicaſii de werda antea probavimus. Quibus addo Q. Aſconium Pedianum Grammaticum, atque hiſtoricum; Is enim cum ſeptuageſimo ſuæ ætatis anno oculis captus eſſet, atq; ita duodecim annis vixiſſet, elegãter quaſdam hiſtorias, diligentiâ, atque induſtriâ, ſuperato ætatis atq; oculorũ impedimento, perſcripſit, ſicut Fulgoſ. obſervavit. Non abſque ratione igitur Parens meus piæ memoriæ in ſuis Problemat. ita quærit: Quare cum ſenſus oculorum acerrimus, & præſtantiſſimus ſit ſenſuum omnium, ſi qui à prima origine, vel hoc deficiantur & naſcantur cæci, vel ſint ſtãtim ab infantia ſurdi & muti? Ubi inter alias ſolutiones hujus quæſtionis, conſiderandum & hoc cenſet, in cogitando hos eſſe neceſſario totos, quum nullæ extrinſecus objectæ ſpecies, viſa varia in animis ipſorum exprimant: quaſi per feneſtras oculorum ad animum quicquam penetret, quod illius intentionem impediat, aut obſtet induſtriæ. Itaque & noctu commentationes eſſe ſolent acriores, quod veteris quoque verſus clauſula indicat.

Cap. 37. prior. Cent.

Lib. 8. de ſtudio & induſtr.

Decuria 7. Problem. 6.

——————νυκτὸς ἢ τονόβουλος φρήν,

Et εὐφρόνη dicta eſt Nox, ad conſultandum nimirum, & mentis agitationem maxime idonea. Narrat Cicero, Diodorum Stoicum cæcum, Geometriæ etiam munus potuiſſe tueri, verbis præcipientem diſcentibus, unde, quo, quamque lineam ſcriberent. Et nos excellentem Muſicum vidimus, qui in cunis oculorum uſum amiſerat. Democritum impediri aciem animi aſpectu oculorum putaſſe, ut inquit Cicero, & horum ſenſu privaſſe intuitu ſpeculorum candentium, falſo quidem creditum eſſe ait Plutarchus: non dubium tamen eſt, quin cogitationibus maxime intenti, minime ſenſibus utantur, quique animo aliquid elaborare volunt, ij quærunt loca ſola, quæ & Muſis antiquitas conſecravit. Hucuſque Parens meus.

In libro de curioſitate.

Poſtremo experimur in ſenibus ſæpenumero præ cæteris ſenſibus, qui omnes paulatim langueſiunt, viſum debilitari, & interdum aciem oculorum ſubito prorſus corrumpi, de qua re extat apud Senecam faceta hiſtoria. quam tamen, ſumpta ex illa occaſione, ille ad ſalutarem & moralẽ doctrinã transfert, digna ut aſcribatur, cum noſtræ ætati & moribus conveniat. Harpaſten uxoris meæ fatuam, inquit, ſcis hæreditarium onus in domo mea remanſiſſe; Ipſe enim averſiſſimus ab iſtis prodigiis ſum, ſi quando delectari fatuo volo, non eſt mihi longe quærendus, me rideo. Hæc fatua ſubito deſiit videre. Incredibilem tibi narro rem, ſed veram: neſcit ſe eſſe cæcam:

Ad Lucilium Epiſt. 50.

ſubinde Pædagogum ſuum rogat, ut migret, ait domum tenebroſam eſſe. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. Nemo ſe avarum eſſe, intelligit, nemo cupidum, cæci tamen ducem quærunt, nos ſine duce erramus, & dicimus; Non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romæ poteſt vivere: Non ego ſum ſumptuoſus, ſed urbs ipſa magnas expenſas exigit. Non eſt meum vitium, quod iracundus ſum, quod nondum conſtitui certum genus vitæ: adoleſcentia hæc facit. Quid nos decipimus? Non eſt intrinſecus malum noſtrum, intra nos eſt, in viſceribus ipſis ſedet. Et ideo difficulter ad ſanitatem pervenimus: quia nos ægrotare neſcimus, ſi curari cæperimus, quando tot morbos, tantaſve ægritudines diſcutiemus, &c. Et ea quæ ſequuntur.

Gen. c. 27. Cæterum de eo quod paulo ante de defectu oculorum in ſenibus diximus, documentum habemus in ſacris litteris, Iſaacum non diu ante mortem (vixit enim centum octuaginta annos) ſenſum videndi amiſiſſe, reliquis ſenſibus integris, ſicut diſtinctim ibi quinq; ſenſus deſcribũtur, Primo Viſus; ita enim incipit caput; Senuit autem Iſaac & caligaverunt oculi ejus & videre non poterat, 2. Auditus; Cum Rebecca filium Jacobum subornaſſet, ut cibo allato, fratrem Eſaum præveniret, & benedictionem paternam ſurriperet, inquit Iſaacus, audio, quis es fili mi, &c. 3. Tactus, dixitq; Iſaacus, (cum videre filium non poterat, & de voce dubitaret) accede huc ut tangam te fili mi. 4. Guſtus; ibi, affer mihi cibos ut benedicat tibi anima mea, quos cum oblatos comediſſet, obtulit etiam vinum, quo hauſto, &c. 5. Odor: Acceſſit, & oſculatus eſt patrem: ſtatimque, ut ſenſit veſtimentorum fragrantiam, benedicens illi ait, Ecce odor filii mei, ſicut odor agri, cui benedixit Dominus, &c.

Ut autem hoc caput cum ſenſu viſus concludamus, qui reliquis excellit: Ægyptii qui apud Gentiles pro ſapientiſſimis habiti ſunt, Deum in ſuis hieroglyphicis, per figuram oculi commonſtrare volebant, ſicut Pierius Valerius diligenter obſervavit, & Deum Optimum Max. mundi oculum, patrem luminum à Jacobo nuncupatum, omnia formoſitate tranſcendere, omniaque gubernare, atque ut ait Apoſtolus, nihil eum latere, cujus oculis omnia nuda & aperta ſint atque ita bonos & malos ſpeculetur: ut quẽadmodum quæ pro facie ſunt homo videt, ita quæ deliteſcunt in imo corde proſpiciat Deus, & perſcrutetur. Afferunt a. inter alias rationes & hanc, cur ex humanis membris oculum pro Dei ſigno deſumpſerint, quia oculus humanus miſtura ſuæ materiæ aliquid lucis poſſideat: quod in nonnullis tam efficaciter exploratum eſt, ut per medias noctis tenebras, oculis repente patefactis clare cernant, id quod præcipue Tiberio Imperatori contigiſſe prædicant. Et ætate noſtra (pergit Pierius) M. Antonium Sabellicum, dum

In hierogly. li. 23.

apud

apud nos Græcè diſceret, de ſe affirmantem audivi, quotieſcunque noctu excitaretur, aliquandiu & libros & inſtrumentum cubiculi univerſum liquidiſſimè diſcernere ſolitum. Sic & Joſephus Scaliger in vita patris ſui, de ſe & illo ſcribit, quod oculis cæruleis interdum etiam noctu viderint, ut in crepuſculo ſolemus: Idque ſibi contigiſſe à pueritia ad viceſimum tertium annum. *Pag. 49.*

Caput IX.

De cultu Draconum, & ſerpentum, nec non mira inſolentia & veſania eorum, qui ſe ex Diis natos gloriati ſunt.

FLavij Joſephi opinio eſt, Deum Adamo & Eva, contra expreſſum ejus mandatum in Paradiſo lapſis, ſerpenti vocem ademiſſe, ob malitiam quâ erga Adamum eſſet uſus; venenumque linguæ ejus indidiſſe, & hoſtem eorum declaraſſe: ſimulque admonuiſſe, caput ejus plagis impetendum eſſe: tum quod in hoc pernicies hominis ſita ſit: tum quod ipſa beſtia hoc pacto facillime opprimatur. Ad hæc pedibus privatum, trahi ac volvi per terram feciſſe. Hiſque pœnis impoſitis Deum, Adamum & Evam ex horto in aliam regionem tranſtuliſſe: Fama autem eſt, ſerpentes, tametſi totum genus hominum peſſimè oderunt, fœminas tamen potius inſectari, quam mares, & ſæpius morſu necare. Rationem autem hujus rei hanc reddit Myſtagogus apud Bodinum, An, inquit, quia ſerpẽtinum genus verſutiſſimum intelligit, fœminas maribus eſſe imbecilliores, quæ & facilius violari, & difficilius obſiſtere poſſint. An vero optimi opificis bonitate factum eſt, ut deteriora quæque prius carperentur, præſtantiora diutius ſervarentur? An quia capitalis eſt ſerpentem inter & mulierem antipathia, ut ſacris litteris docemur. Id enim ex eo maxime perſpicitur, quod etiam in turba frequentiſſima virorum, ſerpens, unius mulieris, etiamſi ſola fuerit, calcibus inſidiari conſvevit, &c. Quum itaque tam inveteratum, & genuinum odium, inter hominem & ſerpentem ſit, mirari ſatis non potui, quod tam venenatum, & inviſum omnibus animal, in tanto tamen honore, apud veteres gentiles fuerit, ut non ſolum progenitores ſuos, in id mutatos, recenſere laudi duxerint, ſed divinitatem aliquam, & peculiarem cultum illi attribuerint. Hancque impiam & faſtu turgidam opinionem, mirifice auxit Sathan, impoſtor ille omnium maximus, ut homines eo gravius deciperentur: Sicut antea multis exemplis id declaravimus. Igitur Alexander Magnus gloriari non erubuit, Olympiadẽ matrem, à Dracone, ſub ſpecie Jovis Amonis, compreſſam, ex illo ſe genitum eſſe. Unde ejus inſignia fuere anguis, infante

Antiquit. Ind. c. 2. l. 2.

In Theatro lib. 3.

Geneſ. 6.

Digitized by Google

vix natum, & adhuc madentem ſanguine, ore evomens, ſicut in veteribus numiſmatis, ejus ſigillum reperitur, quo ſe Iove natum, per ambages oſtendebat. Simile inſigne Otto Vicecomes, quum Saracenum in Aſia duello viciſſet, ejus galeæ detraxit, ſuiſque inſignis gentilitiis adjecit, ſicut in Alciati Emblematibus depicta & deſcripta cernuntur. Quare non abſque ratione Olympias, non ſolum graviter tulit, ſe Junoni, quaſi pellicem datam, ſicut ex ipſis litteris apparet; ſed etiam, quum defuncto filio Alexandro, audiviſſet, eum longo tempore ſepulchro carere, graviter ingemiſcens atque acerbiſſimè plorans: O fili, exclamavit, Tu vero quum inter cœlites locari volueris, & id perficere ſummo ſtudio conatus ſis, nunc neq; illorum quidem, quorum omnibus moralibus æquale, & par jus eſt, particeps fieri potes, terræ ſepulturæque? Et ſic ſimul infortunium ſuum luxit, ſimul etiam faſtum, & inanem filij ſuperbiam, taxavit. Laudatur itaque oratio Tiberij Cæſaris apud Tacitum: Ego, inquit, P. C. mortalem eſſe, & hominum officia fungi, ſatiſq; habere, ſi locum principem impleam, & vos teſtor, & meminiſſe poſteros volo. Ubi Annibal Scotus commentator ita ratiocinatur: Si Alexander ille Magnus hanc Tiberij ſentētiam amplexus fuiſſet principes eſſe mortales, & hominum officia fungi, & ſatis illis eſſe debere, quod principem locum impleant, hoc eſt, ut pro univerſa Republ. excubent, & paſtorum more, hoſtes ab illa arceant, in pace ſubjectos regant, & pro illorum ſecuritate ſemper laborent; non autem quod in luxu, & voluptatibus ſummam principatus totius ponant, ut aliqui falſo arbitrantur: Si inquam, Alexander hoc cogitaſſet, numquam profecto ſe Jovis Hammonis filium, & Deum credi, & adorari paſſus eſſet. Quantumvis enim ipſe errorem ſuũ agnoverit, quum ab Aſſacana ictu ſagittæ Indicæ, ſaucius & ſanguinem effundens, adulatoribus ſubridens dixerit,

Ælian. l. 13. c. 30.

Lib. 4. Annal.

——— Hic quidem eſt ſanguis,
Non ichor, qualis ſtillat de ſanguine Divum.

ſicut Plutarchus notavit.

De fort. Alex. orat. 2.

Hæc Alexandri inſolentia, & quod ſpreto Philippo patre, cæleſte genus affectaret commovit Senecam, ut acriter in eum ita intonet: Alexandro Macedoni, quum victor Orientis, animos ſupra humana tolleret, Corinthij per legatos gratulati ſunt, & civitate illum ſua donaverunt. Quum riſiſſet Alexander hoc officij genus, unus ex legatis; Nulli, inquit, civitatem unquam dedimus alij, quam tibi, & Herculi. Libens accepit delatum honorem, & legatos invitatione, aliquâ humanitate proſecutus, rogavit, non qui ſibi civitatem darent, ſed cui dediſſent. Et homo gloriæ deditus, cujus nec naturam, nec modum noverat, Herculis, Liberique veſtigia ſequens, ac ne ibi quidem ſiſtens, ubi illi defecerant, ad ſocium honoris ſui reſpexit,

Lib. 1. de benefic. c. 14.

à dan-

à dantibus; tanquam cœlum, quod mente vaniſſima complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. Quid enim ſimile habebat veſanus adoleſcens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil ſibi vicit, orbem terrarum tranſivit, non concupiſcendo, ſed vindicando. Quid vinceret malorum hoſtis, bonorum vindex, terrarum mariſque pacator? At hic à pueris latro, gentium vaſtator, tam hoſtium pernicies, quam amicorum, qui ſummum bonum duceret, terrori eſſe cunctis mortalibus, oblitus, non ferociſſima tantum, ſed ignaviſſima quoque animalia timeri, ut virus malum, &c. Cæterum talis erat illorum temporum error, ut ſuæ nobilitatis principes, aut in deos, aut in heroes, deorum nothos filios, referrent, ſicut Antonij, ab Anteone, quem Virgilius Antorem, ſive Antonem videtur appellaſſe. Herculis filio, aut ſocio, originem duxiſſe, jactatum illis temporibus eſſe, ſcribit Antonius Auguſtinus. Qui præterea in explicatione familiæ Lutatiorum de Galba ita pergit: Itaque Galba ſtatuarum titulis, ſe pronepotem Q. Catuli Capitolini, ſemper aſcripſit: & cum generis ſui imagines longo ordine, in atrio collocaret, paternam originem ad Jovem; maternam ad Paſiphaen, Minois uxorem retulit. Tanta erat illis temporibus cæcitas, ut nobiliſſimum hic ſe eſſe putaret, ſi genus duceret, vel ab illo omnium cubilium adultero, vel ab hac ſuæ pudicitiæ ſupra ſexum, atque fœminæ conditionem prodiga, &c. Sane Græci auſi ſunt nugari, totam gentem, ex ejuſmodi adulteriis ortum ſuum habuiſſe, Jovem videlicet in formicam mutatum, Eurymeduſam Archelai, compreſſiſſe, unde Myrmidon genitus Myrmidonum caput. Ridicula iſta eſt cæcitas. Quis præterea abſque riſu Caii Caligulæ, multis alioquin horrendis ſceleribus contaminatiſſimi monſtri, fatuam, & deliram inſolentiã, non rideat, vel potius deteſtetur? Is enim humano faſtigio altior haberi volebat, ſeque cum Juna coire, & à Victoria coronatum videri; Jovem ſe fingebat, eaq; occaſione, cum multis aliis mulieribus tum vero cum ſororibus congreſſum eſſe præſe ferebat. Sæpe Juno, Diana, Venuſq; fiebat, mutato cum nomine etiam habitu. Inde aliquando muliebri ornatu cõſpiciebatur, craterem ac thyrſum gerens, modo viriliter compoſitus, clavam ac leonis pellem geſtabat, alias barbatus conſpiciebatur, alias imberbis: nunc tridentem tenens, nunc fulmen vibrans: jam virgini bellatrici ſe adſimilabat, mox in mulierem transformabatur, denique compoſitione veſtitus, & ornatu impoſito ſibi, ac circumjecto, mirificè variabatur, quidvis potius, quam homo videri cupiens, &c. Digna iſta ſunt nõ ut reprehendantur, ſed requirunt vel Heraclitum potius, vel Democritum, quorum hic amentiam eorum rideat: ille deploret inſcitiam. Sed ut ad cultum draconum, vel ſerpentum, redeamus: De hoc exſtat hiſtoria in ſacris literis, de idolo Babyloniorum, in forma Draconis, quem Daniel Propheta

De familiis Roman.

Dio hiſt. Roman. lib. 59.

Digitized by Google

arte quadam ſuffocavit. Notum præterea eſt Ophitas ſectarios, ſerpentem etiam Chriſto, impio dogmate, prætuliſſe. Quia nobis ſcientiam boni & mali dederit: quia erectus à Moſe, ſanaverit ſua potentia Iſraelitas: quia ipſe Chriſtus ejus poteſtatem in Evangelio ſit imitatus, ſicut ex Tertulliano conſtat. Cultus ſane ſerpentum vel Draconum, olim frequentes fuiſſe ſumpto forte exemplo, à ſerpente Moſaico, conſtat ex multis hiſtoriis, & ob eam idololatriam, ſimilibus venenatis vermibus, & ſerpentibus, divinitus Iſraelitas punitos fuiſſe, ſcribitur in libro ſapientiæ Salomonis. Cujus libri tamen auctorem faciunt, Philonem Judæum hominem doctum, qui cum aliis legatis miſſus fuit ad Cajum Caligulam, ut ejus ſtatua in templo Hieroſolymitano poſita, amoveretur: Inde eorum conjectura eſt contra tyrannidem Romanorum eum ſcriptum eſſe. Lepida quoque eſt narratio apud Lucianum, quomodo impoſtor quidam draconem circumduxerit, vulgoque perſuaſerit eum eſſe Pellæum Æſculapium, certaque reſponſa ad interrogata dare ſolere. Memorabile autem eſt ibi, quod Epicureos, & Chriſtianos, quaſi deridentes ſuam impoſturam, & præſtigias, ferre nequiverit, dicens, impiis & Chriſtianis impleri Pontum, qui non vererentur in ſeſe turpiſſimè maledicere, jubensque eos lapidibus pellere: Ideoque ſi velletoracula ſua inſtituere, Athenienſium ritu denunciatio fiebat talis: Si quis impius, aut Chriſtianus, aut Epicureus myſteriorum explorator acceſſit, diſcedat. Sub hæc protinus, expellebantur, illo præeunte, dicenteque, FORAS PELLANTUR CHRISTIANI, &c. Habuit autem certis de cauſis ille impoſtor odium implacabile contra Epicureos, ſed Sathanam per hoc ejus organum Chriſtianos (ſi modo ſpectatores impij myſterij eſſe voluerint) expuliſſe, mirum non eſt, quum ipſis præſentibus, tanquam membra ejus, qui caput & potentiam Satanæ fregerit: præſtigias ſuas tam libere exercere, & homines fatuos, & veſanos decipere nequiverit. Similis ſuperſtitio fuit olim apud Romanos Lanuvij, ubi draco religioſe colebatur, ſicut ex hac Propertij elegia inſcripta de Cynthia, & dracone apparet.

In Alexan.

Cap. 15. & 16.

Lanuvium annoſi vetus eſt tutela draconis,
Hic ubi tartarea non perit hora mora:
Qua ſacer abripitur cæco deſcenſus hiatu,
Qua penetrat virgo tale iter omne cave.
Iejuni ſerpentis honos, cum pabula poſcit,
Annua, & exima ſibila torquet humo.
Talia demiſſæ pallent ad ſacra puellæ,
Quum temere anguino creditur ore manus.

Digitized by Google

Ille ſibi admotas à virgine corripit eſcas,
Virginis in palmis ipſa caniſtra tremunt.

His verſibus illuſtratur L. Roſcij Fabati numiſma, quod depingitur & explicatur ab Antonio Auguſtino in gente Roſcia: Is enim fuit Lanuvinus, de quo ita ſcribit Cicero: Quid inquit, amores, ac deliciæ tuæ Roſcius? num aut ipſe, aut pro eo Lanuvium totum mentiebatur? qui quum eſſet in cunabulis, educareturque in Selonio (qui eſt campus agri Lanuvini) noctis lumine appoſito, experrecta nutrix, animadvertit puerum dormientem, circumplicatum ſerpentis amplexu, quo aſpectu exterrita, clamorem ſuſtulit: pater autem Roſcij ad aruſpices retulit. qui reſponderunt, nihil illo puero clarius, nihil nobilius fore. Sed quoniam ſermo noſter in ſerpentes incidit, qualis obſecro fuit ſerpens ille in arce **Ulmerfelden/** quæ Friſingenſis Epiſcopi eſt, in Auſtria ſita, qui ſuperiore ætate viſus eſt, immenſa magnitudine, pondere vero, ut captivum in turris inferiorem partem, ubi ille ſtabulari ſolebat, conjectum, ſuperne incumbens, & in ſpiras convolutus valde premeret, alioqui innoxius. Stolidum vulgus gaudebat illo hoſpite: & fauſta ſibi ab eo omnia pollicebatur. Porro jam ſunt plures añi, ex quo videri deſiit. Fama vero hæc conſtantiſſima eſt, & mihi, (inquit Marcus Welſerus Patricius & Duumvir Auguſtanus doctiſſimus) de eo multa narravit, probatæ fidei, quantum ego quidem judicare potui, ſenex, qui ſibi viſum ajebat, quales etiam plures arbitror ſupereſſe teſtes; Ubi plura quoq; de ſerpentibus collegit, adducens ex Servio hanc diſtinctionem, angues eſſe aquarum: ſerpentes terrarum: dracones templorum. Poſtremo legimus Tiberium Cæſarem ſerpentem draconem, in deliciis habuiſſe, eique manu ſua cibum miniſtrare ſolitum, quem cum is corroſum à formicis reperiſſet, monitus eſt, cavendam ſibi eſſe vim multitudinis. Formicas enim populi ſignificatum habere, non fabula tantum Pelei Theſſaliæ Regis, verum & prodigioſa ſomnia declarant. Nam & Nero, paulo antequã extingveretur, viſus eſt ſibi per ſomnium pennatarum formicarum multitudine oppleri. Idem Nero, qui ſerpentis ſpoliũ à matre, pro amuleto commendatum, brachio aliquandiu alligatum geſtaverat, inde memoriæ maternæ tædio abjecerat, tunc id perquiſivit incaſſum, quum omnia contra ſe fremere comperiſſet. Cæterum quod ad ſerpentem corroſum à formicis attinet, quod loco portenti habitum fuit, naturali ratione fieri id potuit, ſicut Rubeta virulentiſſimum animal, non raro formicis eſca fit. Rationem hanc reddit Myſtagogus apud Bodinũ. Rubetas, inquit, ſenio ac veneno, quod à terris undique cõtraxerunt, graves ac pingues, formicarum exercitus avidiſſimè ſugit, nec quicquã reliquum facit, præter oſſa, & Boſoniũ lapideum: Cujus ea vis eſt, ut omne virus eluat, ac curet, ita fit, ut animal illud quod omnium impuriſſi-

De famil. Rom. lib. 1. de divinat.

In libro de converſione & paſſione SS. Martyrum Afra, & Hilariæ.

In Theatro natur. l. 3.

riſſimum judicamus, non modo vivens, ab ipſis terris, venenum auferat: verum etiam moriens, veneni amuletum nobis relinquat, & jucundiſſimum formicis præbeat alimentum.

CAPVT X.

De appellationibus Romæ urbis, ejuſque verum nomen ignorari, nec non, & de mira ſuperſtitione Gentilium.

VIx perſuadere amico cuidã meo potui, ſatis abunde ex hiſtoricis probatis demonſtrari poſſe: verum & genuinum nomen urbis Romæ vulgo ignorari, idq; licet ubique terrarum alio nomine non nuncupetur, nefas fuiſſe enunciare: ſed in ſuppreſſione ejus, non minus, quam in occultatione Anciliorum vel Palladij, ſalutem Reipub. uti opinabantur, ſitam fuiſſe. Quod etiam ex eo apparet, cum ejus ſynonymon non habeamus. Etſi autem non ignoro Annium in Beroſum cenſuiſſe, nomen urbis fuiſſe Romaneſſus, qui etiam ex Fabio Victore & Varrone colligit; ut ab Ortelio in Synonymia Geographica citatur, quod ex quatuor locis & nominib⁹ hęc urbs conſtet, atque Tetrapolis, Roma videlicet, Velia, Germalo, & Foro notentur: Feſtus præterea eam primo Valentiam, & Cephalon appellatam dicit: tamen conſtat, & receptum eſt, ſingulari ſuperſtitione Romanos genuinum nomen ſuæ urbis arcanum habere voluiſſe, idque patet ex Plutarcho & Plinio, ubi de Roma loquens dicit, cujus nomen alterum dicere arcanis ceremoniarum nefas habetur. Ob eamq; cauſam Valerium Soranum neci traditum cõſtat, quod arcanum nomen hoc propalare auſus eſſet, ut refert ex Varrone, & Solino Pierius in Hierogl. ubi etiã putat, Angeronæ (ſicut vulgo legitur, doctioribus autẽ Angenora ab angere ἄγχειν cohibere, Angina ἀγχόνη quod ora digito angit, id eſt, cohibet) effigiem obligato, obſignatoque ore Romanos habuiſſe, ut ſilentio prætereundum innueret, in cujus tutela Numinis urbs Roma eſſet, quodq; proprium illi nomen, ob eam ſuperſtitionẽ ſcilicet ne tutelares Dii ſacris quibuſdam evocarentur, devoverentur ve. Licet Maſſurius Sabinus in ſuis fragmentis autor ſit, ſimulacrum Angeronæ Deæ, ore obligato, atq; ſignato in ara Volupiæ propterea collocatum eſſe, quod qui ſuos dolores, anxietateſq; diſſimulant, perveniant patientiæ beneficio, ad maximam voluptatem. Erythræus in ſuo indice Virgiliano, qui etiam ab Ortelio allegatur, triplex urbi Romę nomen fuiſſe dicit; Unum, inquit, hoc quo utimur pervulgatum: alterum; quod arcanum fuit, unde Amaryllidã ſuã, quæ amorẽ proprie ſignificat, in Bucolicon carmen poeta detorſit: Tertium ſacrificiis debitum, de quo vocabulum Floralibus

Lib. 36.

impo-

impoſitum quod Anthuſam Græce Philadelphus interpretatur, à quo hæc diſcimus. Id tu Latine vel Florentem, vel aptius fortaſſe Floram, aut Florentinam vertes. Et pergit Ortelius, ſub Amaryllidis nomine eam Virgilium deſcribere, annotavit Servius. Poſterioribus autem temporibus Gothiam eam appellari voluit Athaulphus Gothorum Rex, ut Oroſius prodidit. Sacra, item Æterna, in antiquis inſcriptionibus nominatur. Divus Hieronymus vero Romam voluit ſignificari vocabulo Babylonis à D. Petro Epiſt. 1. cap. 5. ubi ſcribit: Salutat vos Eccleſia, quæ eſt in Babylone. Sed & urbis Babylonis Romæ non ſemel meminit liber de limitibus. Cauſam autem, cur veterum nomen urbis ſuæ Romani tam diligenter & accurrate ſuppreſſerint, puto fuiſſe, ſicut ſupra diximus, ne tutelares Dii ſacris quibuſdam, ut ipſis perſuaſum fuit, evocarentur. Erat autem apud antiquos, ut Macrobius late atteſtatur, hæc religio, vel potius magica ſuperſtitio, ut cum urbem oppugnabant, à vatibus intelligere conarentur, cui Genio, & quibus ſpiritibus urbs illa eſſet commendata: & hoc intellecto, ſpiritus quibuſdam ſacrificiis eliciebantur, quibus elicitis, promittebant illam ſe incolumem reſtituturos, ſi à favore urbis deſiſterent. Ideo Galeot. Mart. ita ratiocinatur: Genius ſemper curam gerit ejus rei, cujus eſt Genius. Hoc autem nequaquam fieri poteſt, niſi ſciatur proprium nomen illius urbis: ſpiritus enim addicti ex aſtris nomini proprio, nunquam eliciuntur, niſi nomem loci proprium audiant, & ne hoc adverſus Romam per hoſtes fieri poteſt, ſemper proprium nomen maxima cura celatum eſt, ita ut nemo propalare impunè potuerit. Nam ſi Genij, qui curam habebant Romanæ civitatis, audiebant Romam, ſive Valentiam, ſive Urbem, quæ appellativa loci, & non propria ſunt, non movebantur, & hoc pacto nulla unquam ſpirituum evocatio fieri potuit. Eodem modo, Hieronymo teſte, Thalmudiſtis quoque Roma non ſolum robur, ſed etiam ſublimitatem cum tonitru, augurio & imperio ſignificat. Hocque nomine publicè vocata fuit. Alterum autem, & quidem genuinum nomen, ſuppreſſum, & nefas fuit id publicè nominare, utpote, teſte Plinio, arcanis ceremoniis impoſitum, ne cognitus ab hoſtibus Deus Romanus evocaretur. Ut autem Magorum traditio eſt, ſpiritus tantum genuino nomine audito, affici, ita iis quoq; peculiaria nomina, quibus evocari poſſunt, indiderunt, certiſque rebus ſingulos præfecerunt, ſicut late ex Pſeudomonarchia Dæmonum, qui liber à Wiero in calce de præſtigiis editus eſt, apparet. In hac opinione ſuperſtitioſa multis exemplis gentiles confirmati ſunt, quod viderent, Deos tutelares urbem aliquam veluti deſerere, & ad hoſtes tranſire. Viſa enim ſunt, inquit Ælius Lamprid. in vita Commodi, veſtigia Deorum in foro exeuntia. Et Tyrij Diis ſuis vincula, ut Plutarch. in problem.

Saturnal. l. 3. c. 9.

De doctrin. promiſcua cap. 1.

ait, iniicere ſoliti ſunt, id fortaſſe indicantes, quod lento gradu in ſcelerum caſtigationem ferantur, verum aliam rationem habuerunt, cum ab Alexandro Magno obſiderentur. Multi enim Tyriorum per inſomnium viſi ſunt ſibi audire Apollinem dicentem, ut Plutarch. in vita Alex. commemorat, ſibi ea, quæ in urbe agerentur, non probari, ideoque ſe ad Alexandrum abire. Atque hi quidem, perinde ac ſi hominem ad hoſtes transfugere aggreſſum, in ipſo facto deprehendiſſent, coloſſum Dei ejus catenis ligaverunt, claviſque baſi affixerunt, Alexandriſtam appellantes. Hujus rei quoque poſt Diodorum Siculum Q. Curt. mentionem facit, & addit, quod aræ Herculis, cujus numini Tyrii urbem dicaverant, vinculum inſeruerint, quaſi illo Deum Apollinem retenturi. Similiter Pauſanias refert, pervetuſtum Spartæ exſtare ſimulachrum Martis, compedibus irretiti, quo vinculo proprium ſibi ac Reip. perpetuum bellatorem illum Deum, nec unquam ſuæ urbis deſertorem futurum, veluti in peculio obligatum habere voluerunt: Huc ſpectat id, quod olim Romæ accidit: Cum enim Victoriæ ſimulachrum de cœlo fuiſſet tactum ejuſque ſolæ alæ decidiſſent: illud prodigium à Pompejo interpretatum eſt, quod inde Victoria amplius evolare non poſſet, hoc diſticho:

Lib. 4. In Laconicis.

Roma potens alis cur ſtat Victoria lapſis?
Vrbem ne valeat deſeruiſſe ſuam.

XI. Embl. En quorſum evaſere gentilitatis delira & ſuperſtitioſa ſomnia, exiſtimantis ſuis ineptiis Deum in ordinem velut hominem cogi poſſe? Quare ſtultum eſt, ut Adrianus Junius ait, ne dicam impium ac profanum, putare, divinum numen toti mortalitati juvandæ comparatum, tam puſillum eſſe & otioſum, ut palpationibus tantum non noſtris, ac veluti poppyſmis titillationibuſq; noſtris cedat & expugnetur. Eodem modo apud Lacedæmonios Venus cognomento μορφώ pedicis circa pedes obvolutis oſtendebatur: cujus rei alij aliam rationem affingunt. Sic apud eoſdem Dianæ ſimulachrum, quod Iphigenia & Oreſtes ex Taurica regione detulerunt, vimine colligatum colebatur. Imo apud Caphiatas Arcadiæ populos non ſolum Dianæ ſtrangulatæ ſimulachrum, atq; ejuſdem templum erat, verum etiam Minervæ ſignum obligato crure oſtendebatur, quo ſignificare voluerunt, quod vulnus ipſa à Theuthi Arcadum Duce acceperit, dum illi diſſvadere & obſtare conatur, ne Græcorum ſocietatem deſereret, quam ob ſimultatem in Agamemnonem repudiarat. Teuthis autem apud Arcades colebatur, & certamen id cum Minerva illi laudi adſcribebatur. Saturnus, ut Apollodorus ait, alligari per annum laneo vinculo ſolebat, nec ſolvi ante diem feſtum, menſe Decemb. atq; inde proverbium, Deos habere pedes laneos, ortum. Plato quoque in Menone dicit, Dædali ſigna niſi religata

Digitized by Google

gata fuerint, abire, & fugam arripere; ubi vero revincta ſunt, conſiſtere. Ut autem miſceamus recentiora priſcis: Nonne ſimilis ſuperſtitio invaluit apud Indos Occidentales, qui non ita pridem noſtro orbi ſagacitate Hiſpanorum innotuerunt? Apud illos enim, ſicut in addit. Benzonis legimus, Regulus quidam, Gamaretus nomine, Zemis idolum bombycinum habuiſſe fertur, Corocottum appellatum. Hic Corocottus è ſummo domus culmine, ubi vinctus aſſervabatur, ſæpenumero exire, atque inter fœminas regij pagi, ac totius circa viciniæ, Satyri aut Incubi inſtar, oberrare, & cum iis etiam ludere familiariter, epulari & coire conſveverat. Mox cum ab eo congreſſu fœminæ partus gemina corona aut alia illuſtri nota inſignes eniterentur, nemo ex Corocotti ſtirpe ortos eſſe dubitabat. Interdum etiam indignabundum deliteſcere ferebant, quod à Cacico vel Regulo ex cotidiano ejus cultu & ſacris prætermiſſum eſſet. Alteri præterea cuidam Cacico Zemen fuiſſe ligneum memorant, quadrupedem Epilguanitam, qui ſubinde, quoties irritaretur, in ſylvas ſe proriperet. Moxque ut eum abeſſe ſenſerat Cacicus, multos è ſuis mittebat, qui eum ſtudioſè conquiſitum, & placatum venerabundi humeris referrent. Ita nimirum inter miſeras illas gentes delicias facere ſolitus erat Satan; donec Chriſtianis in Inſulam adventantibus, & iſte & cæteri Zemes aufugerent, nec quæſiti reperirentur. Quibus rebus mutationem ſtatus, & peregrinæ gentis dominatum portendi, auguratos fuiſſe Inſulares, ſcribit Petr. Martyr Mediolanenſis. Sed ut meditationem cœptam proſequamur, ſane carmen, quo Dij evocabantur olim, cum oppugnatione civitas cingebatur, hujuſmodi fuit, ſicut in Sammonici Sereni fragmentis, unde etiam à Macrobio deſumptum eſt, legimus: SI DEVS, SI DEA EST, CVI POPVLVS CIVITASQVE CARTHAGINIENSIS eſt in tutela, teque maxime ille, qui urbis hujus, populique tutelam recepiſti, precor veneror que, veniamq; à vobis peto, ut vos populum civitatemque Carthaginenſium deſeratis, loca, templa, ſacra, urbemq; eorum relinquatis, abſq; his abeatis, eiq; populo civitatiq; metũ, formidinem, oblivionem, iniiciatis, proditiq; Romã ad me meoſque veniatis, noſtra urbis loca, templa, ſacra, urbs acceptiorq; ſit, mihi quoque populoque Rom. militibuſq; meis præpoſiti ſitis ut ſciamus intelligamuſq;: ſi ita feceritis, vovco vobis templa ludoſque facturum. Cæterum ut has veterum ſuperſtitioſas ineptias omittamus, non inconſentaneum eſt, eas de pravata veritate, ex Bibliis ortum ſuum habuiſſe. Legimus enim in ſacris litteris non ſolum ſingulis gentibus veluti præſides Angelos, ſed etiam unicuique pio homini Angelos, qui ſunt ſpiritus deſtinati ad ſalutem fidelium, cuſtodes datos. Sic quoque in libro Judit, Achior Ammonita Holofernem principem militiæ Regis Aſſyriæ monet, Bethuliam urbem neutiquam

L. 1. c. 26.

Decad. 1. l. 9.

Ex lib. 3. rer. condit.

Lib. 3. c. 8. Saturnal.

Cap. 5.

eum

eum capere poſſe, niſi prius Deus iratus ipſis, ab ea receſſerit. Huc pertinet vox audita Hieroſolymis ante obſidionem & excidium extremum à Romanis: MIGREMUS HINC; ſicuti Joſephus notavit. Eodem modo vox illa audita ante adventum Hunnorum, Duce Attila, veluti ſubtrahentis auxilium, præſaga mali ſecuti, fuit: CAVE TIBI ITALIA; ſicut Bonfinius ſcribit. Iſraëliticus præterea populus duce Angelo per mare rubrum, & in Paleſtinam expulſis incolis, ex Ægyptiaca ſervitute traductus eſt, à quibus Rex Moabitarum Balaacus ſerviens idolis, opera Baalami maledictione ſua emercata, Dei veri auxilium evocare conatus fuit. Quare autem Romani Deum Judæorum, ſicut alij Diis gentium facere conſueverunt, more apud illos, ſicut diximus, recepto, in ſubjuganda Judæa, & acerrima illa obſidione Hieroſolymitana non evocaverint, rationem hanc reddit Divus Auguſtinus: Solebant, inquit, Romani, Deos gentium, quas ſubjugabant, colendos propitiare, & eorum ſacra ſuſcipere. Hoc de Deo gentis Hebrææ, cum eam vel oppugnaverunt, vel vicerunt, facere noluerunt. Credo quod videbant, ſi ejus Dei ſacra reciperent, qui ſe ſolum, deletis aliis ſimulachris, coli juberet: dimittenda eſſe omnia, quæ prius colenda ſuſceperant, quorum religionibus imperium ſuum creviſſe arbitrabantur. Veriora hæc eſſe videntur, quam Ciceronis opinio cenſentis, majeſtatem Imperij non decuiſſe, ut unus tantum Deus coleretur. Huc reſpexit ibid. c. 18. Auguſtinus, ubi ex præclara ſententia Socratis reprehendit Romanos, qui ideo Deum Hebræorum & Chriſtum colere recuſaſſent, quod ſolus coli vellet. Socratis, inquit, ſententia eſt, unumquemque Deum ſic coli oportere, quomodo ſeipſe colendum eſſe præcipit. Proinde iſtis Romanis ſumma neceſſitas facta eſt, non colendi Deum Hebræorum: quia ſi alio modo eum colere vellent, quàm ſe colendum ipſe dixiſſet, non utique illum colerent, ſed quod ipſi finxiſſent.

Lib. 7. c. 2. de bello Iudaico.

L. 3. dec. 1.

De conſenſu Evang. l. 1. c. 12.

In orat. pro Flacco.

CAPUT XI.

De mira ſuperſtitione hominum libris, ſtatuis, monumentis, figuris, & locis Fatalibus attributa.

IN 60. capite prioris centuriæ non vulgaria exempla retulimus, de fatalibus ſtatuis & imaginibus, quæ non tantum apud Ethnicos, ſed etiam Chriſtianos in uſu, & tanquam tutelaria numina mira quadam ſuperſtitione culta fuere. Inprimis autem ancilia, à Romanis tanquam res religioſæ magna cura cuſtodita fuêre. Illis enim perſuaſum erat, in anciliis conſiſtere ſalutem Reip. de quibus Sextus Pompeius, (ſicut ab Antonio Auguſtino in explicatione ejus gentis numiſmatibus allegatur,) ſcribit: Numa Pompilio

De famil. Rom. ex antiquis numiſmatib.

pilio regnante è cœlo cecidiſſe fertur ancile, id eſt, ſcutum breve, quod ideo ſic eſt appellatum, quia ex utroque latere erat receſſum, ut ſummum infimum ejus latius medio pateret, unaque edita vox, omnium potentiſſimam fore civitatem, quamdiu id in ea manſiſſet. Itaque facta ſunt ejuſdem generis plura, quibus id miſceretur, ne internoſci cœleſte poſſet, probatum opus eſt, maxime Mamurij Veturij, qui præmij loco petiit, ut nomen ſuum inter carmina Salij canerent. Ea ancilia in loco Antonius Auguſtinus, ſicut in numiſmatibus reperta fuere, eleganter depingit, & ibi latius, qualem ſignificationem habuerint, explicat. Non abſque urgenti ratione autem antea diximus, hujuſcemodi & ſimilia ludibria Diaboli a Ethnicis, carentibus cognitione veri Dei, ad eos excæcandos merito in pretio fuiſſe: deplorandum vero, etiam nonnullos Chriſtianos, inprimis Græcos, iiſdem ſuperſtitionibus implicatos fuiſſe, dum crederent, fatalibus ſtatuis peculiarem vim ineſſe, adductis multis exemplis & hiſtoriis. Imo hodie adhuc Conſtantinopoli extat recte quidem neglecta, & à paucis obſervata, mira tamen, & antiquiſſimæ figuræ marmore inciſæ, in ædibus angularibus urbis Peræ, prope portum Byzantinum, in publica platea prætereuntibus conſpicuæ, pedum altitudine trium, longitudine quatuor, abſque ulla inſcriptione. Figuræ autem ſunt tales: Stant in poſterioribus pedibus erecti leo & lupus, duello inter ſe acerrimo pugnantes. Hic tenens ſiniſtro pede veluti brachio clypeum, dextro vero pede clavam Turcicam, quam puſdiganam vocant, nixam in humero. Ille vero juba circa collum ſparſa, ac veluti erectis pilis, ſævientis inſtar, clypeum rictu mordicus prehendens, dextro pede ſuperiorem partem faucium hiantis lupi unguibus compreſſam, at ſiniſtris unguibus manubrium clavæ, quaſi erepturus eam lupo, comprehendens. Pone hos duo pueri nudi invicem ſe ſuccollantes, tanquam luſitabundi conſpiciuntur. Infra hos ſtat elephas ſubmiſſo capite terram intuens, vinculo conſtrictus, veluti domitus. Illas figuras ſequitur Harpya, pileo elevato non abſimili ſtramineo, balneatoribus uſitato, in capite, veluti lætabunda & gaudio geſtiens duellum belluarum intuetur. Eſt autem ea pubetenus nuda, tumeſcentibus mamillis, pulchræ fœminæ inſtar, ſparſa & volitante circa humeros coma prolixa, inſtrumento muſico, quod Violam vocant, ludens. Inferius deſinit in avem, veluti aquila pingi ſolet, alis non extenſis, ſed ad corpus applicatis, unà cum ungulis aduncis, & robuſtis, quales avibus carnivoris & rapacibus natura attribuit. In caudæ vero pennis ſpiris ſuis implicati conſpiciuntur duo ſerpentes erecti, qui linguis biſculis, hiante ore, tergo fœmineo, & inſtrumento muſico minari videntur. Quid autem hæc fatalis ſtatua ſibi velit, facilis, ut puto, conjectura eſt; Luxum videlicet, effœminatos atque

 molles

molles mores, Græcorum Imperatorum, & ſubditorum, præſertim Aſiaticorum, denotans. Dum enim illi deliciis ſuis vacant, ſeriiſque omiſſis, ludicris incumbunt, Turci Africæ, quam Elephas, & Aſiæ majorem partem, necnon & Græciam; (quam tanquam imbellem pueri luſitabundi, ſicut etiam tempore Solonis, Græci ob levitatem pro pueris habiti ſunt, & in proverbium abiit: Nullum in Græcia ſenem reperiri, denotare videntur) occuparunt. Relictis tamen heroicis, & fortibus, & bellicis nationibus, qui eorum vim & impetum animoſè & fortiter pugnando cohibent, quas leo, ſtrenuè cum lupo dimicans, deſignare videtur. Facilè autem concedo, aliam myſticam ſignificationem in his figuris latere, ideoque meliora & perſpicaciora aſſerenti, libenter ſubſcribam. Cæterum admodum mirum mihi videtur, hanc fatalem ſtatuam tam integram & inviolatam, everſis & confractis aliis pleriſque, ſicut antea demonſtravimus, manſiſſe, & à nemine, quantum mihi compertum eſt, hactenus, niſi nuper à quodam fide digno viro, qui ex captivitate Turcica evaſit, eamque typis exprimendam curavit, obſervatam fuiſſe. Sed ut alia nunc omittam non diſſimilia iis, quibus olim & adhuc in Admindane Conſtantinopoli fuere, de quibus antea ex Annalibus Turcicis & Leonclavio memorabilia recenſuimus, notatu digna ſunt, quæ memoriæ tradidit Gregorius Turonenſis de Lutetia Pariſiorum. Ajebant, inquit, Pariſianam urbem quaſi conſecratam fuiſſe antiquitus, ut non ibi incendium prævaleret, non ſerpens, non glis appareret. Nuper autem cum cuniculi pontis emundarentur, ut cœnum, quo repletus fuerat, auferretur, ſerpentem gliremque æreum repererunt, quibus ablatis, & glires extra numerum ibidem & ſerpentes apparuerunt.

Hiſt. Franc. lib. 8. c. 33.

Aliæ quoque obſervationes fatales in marmoribus tam ſcriptæ, quam mutæ, myſterium tamen in ſe continentes, compertæ fuere. Scribit enim Buchananus, Eduardum Regem Angliæ, cum Scotiam totam ſubigere vellet, inter alia lapidem marmoreum rudem, in quo fatum regni contineri vulgo perſuaſum erat, Londinum miſiſſe. Memorabile præterea inprimis eſt, quod Gulielmo Hollandiæ Comiti, teſte Cuſpiniano, accidit, quæ etiam in Chronico Auguſtenſi, cum aliis non ita pridem à præſtantiſſimo viro Marquardo Frehero edita, referuntur. Is enim, mortuo Rege Romanorum Henrico Landgravio Thuringiæ & Haſſiæ, cum Rex deſignatus fuiſſet, & debellata Friſia atque ſubacta, juxta quandam civitatem miro opere exornatum reperiſſet ſepulchrum, cujusnam id eſſet, quæreret: Cives reſponderunt, neminem hactenus ibi ſepultum, ſed quodam occulto fato id reſervari cuidam Romanorum Regi. Cum ergo Rex victor Friſiam egrederetur, à quibuſdam fugitivis ſecus viam in harundi-

De reb. Scot. lib. 8.

Digitized by Google

neto latitantibus, cuſpidibus transfigitur. Eqvitabat enim Rex Gulielmus cum paucis, diverticulum quærens, ut exercitum reduceret, delatus in glaciem cecidit: Friſones, qui latitabant, erumpunt, & priuſquam Regi ſubveniretur, cæſus partim, partim galea ſuffocatus periit. Friſones deinceps convocatis finitimis, Hollandinos expellunt ac trucidant. Sic ab indigenis, juxta vaticinium præfato tumulo, anno regni ſui nono, Rex imponitur ac ſepelitur. Sed filius ejus Florentius V. ejus nominis poſt viginti ſeptem annos oſſa patris ex Friſia deduxit in Seelandiam Mittelburgum, ac monaſterio monialium Præmonſtratenſis ordinis, à filia ejus Richarde fundato & cenſibus aucto inſeruit, anno Chriſti CIↃ. CC. LXXXII. cum occiſus eſſet anno CIↃ. CC. LV. ubi & uxor ejus Eliſabetha ſepulta jacet, quæ fuit filia Othonis I. Ducis Brunſvicenſis & Luneburgenſis, à Friderico II. creati. Hucuſque Cuſpinianus. Hanc vero Hiſtoriam Cranzius aliter recenſet. Huc ſpectant, quæ antea de Toletano Palatio, & arca in eo à Roderico Rege aperta, ex hiſtoria Toletana recenſuimus. Nunquam ſane curioſitas, & cupiditas conjuncta cum avaritia & ſuperſtitione cognoſcendi res futuras, neque Gentilibus, neque iis, qui Chriſtiani perhiberi voluerunt, impunis vel innoxia fuit; ſicut Ælianus quoque obſervavit: Xerxes, inquit, Darij filius, effoſo vetuſti Beli monumento, vitream urnam reperit, ubi jacebat in oleo cadaver, tamen plena fuit urna, vacuumque è ſummis labris fere palmæ ſpacium habuit. Adjacebat urnæ columna exigua, in qua ſcriptum continebatur: Eum, qui ſepulchrum aperuiſſet, neque repleviſſet urnam, peſſime habiturum. Quo lecto, Xerxes expavit, & oleum celerrimè juſſit infundi. Non tamen impletum eſt: qui iterum infundi juſſit, ſed neque ſic impleri potuit, donec fruſtratus omni labore infundendi ceſſaret, clauſoque monumento ſumma cum mœſtitia diſcederet. Neque vero falſum eum habuerunt, quorum prænuncia ſignificatrix extiterit columna. Nam quinquaginta myriadum exercitu adverſus Græcos conſcripto, magnam cladem accepit: reverſuſque, turpiſſima morte vitam finivit, noctu in ſtratis à proprio filio peremptus. Sed omiſſis Gentilibus, ad noſtra & recentiora revertamur. Petrus Bizarrus de lapide fatali vel prophetico invento ita ſcribit: Paucis menſibus interjectis, quum in urbe Aurengiæ fundamenta cujuſdam ædificij jacerentur, inventus eſt quidam lapis Propheticus, in quo quatuor verſibus Gallicis conſcriptis ſummatim continebatur omnis ea calamitas, quæ poſt fatum Henrici Galliarum Regis in eo regno exorta eſt, cujus quidem rei novitatem multo minus admirabitur, quiſquis in Genialibus Alexandri ab Alexandro, Juriſperiti Neapolitani, inſpiciet, quidnam ſuc-

Lib. 8. c. 19. Saxoniæ.

Hiſtor. var. lib. 3. c. 3.

De bello Pannonico.

ceſſerit Taranti in regno Neapolis, paulo antequam in illud regnum Carolus VIII. Galliarum Rex cum exercitu adventaret. Quanquam, inquit florente fortuna Ferdinandi Primi Regis Aragoniæ, urbs Neapolitana & regnum nullis adhuc belli calamitatibus premeretur, ſatis conſtat, Cataldum ſanctum virum, qui adhuc annis mille Pontifex urbi Tarentinæ præfuit, quem patronum Tarentini cives venerantur & colunt, nocte intempeſtâ miniſtro ſacrorum cuipiam tunc ſacris initiato, & in caſta religione educato ſemel atque iterum in ſomnis apparuiſſe, ac monuiſſe, uti libellum à ſe conſcriptum, quem in abdito loco vivens abdiderat, in quo divina arcana ſcripta erant, effodi, & protinus ad Regem deferri curaret, qui cum parum fidei ſomnio dediſſet, eadem ſibi per quietem ſæpius obverſata ſpecie, cum primo diluculo ſolus moraretur, in templo ipſum Cataldum, qualis erat olim, dum in vita ageret, pontificia veſte & infula amictum, eidem miniſtro plane vigilanti apparuiſſe, & prædixiſſe, ut poſtera luce, quamprimum poſſet libellum à ſe conſcriptum in abdito loco, quem in ſomno prædixerat, conditum effodere, & Regi deferre, ne cunctaretur, pœnam, niſi fieret, graviter comminatus. Poſtero die ſolenni pompa miniſtrum cum populi comitatu ad latebram, in qua longiſſimo ævo libellus latuerat, proceſſiſſe, eumque plumbeis tabellis obſignatum, & clavis obſeratum inveniſſe ſatis conſtat. In eo certum eſt, futurum regni excidium, eaſque miſerias, quæ deinde ſubſequutæ ſunt, Regi prædixiſſe. Non diſſimiles præmonitiones habuit Alphonſus Ferdinandi filius, magni illius Alphonſi prudentiſſimi & optimi Regis nepos. Ita enim de eo ſcribit Cominæus: Etſi crudelis erat, tamen ingenio præſtabat, & ex ipſius familiaribus nonnulli mihi confirmabant, quum ſacellum quoddam dirueret, repertum fuiſſe libellum, in quo perſcriptum eſſet, quicquid poſtea pertulit incommodorum, eumque ubi legiſſet, paucis quibuſdam adhibitis in ignem conjeciſſe. Eodem modo Majerius notavit, tabulam æneam in amne à puero ludibundo repertam eſſe, in qua clades & calamitas urbis Sueſſionum antequam ea contigit, deſcripta fuerit; quæ ſane, ſicut ibi deſcribitur, fuit luctuoſiſſima & miſerrima.

De bello Neapolitano, lib. 2.

In Annal. Fland. fol. 275.

Cæterum experientia teſtatur, eos qui ſtatuis, prædictionibus, tabulis, & aliis ſuperſtitionibus fidem nimis facilem adhibuerunt, licet nonnunquam illis aliquantiſper impune fuerit, non raro etiam proſperè ceſſerit: tamen tandem triſtem eventum, ac pernicioſum exitum ſenſiſſe, idque fere innumeris hiſtoriis demonſtrari abſque difficultate poſſet. Memorabile autem inprimis eſt exemplum, quod Conſtantinopolitanis in obſidione & occupatione luctuoſiſſima poſtrema anno Chriſti CIↃ. CCCC. LIII. accidit. Non ſolum enim multis inanibus ſuperſtitionibus veteribus &

novis,

novis, quarum auxilio vim Turcici exercitus propellere ſperarent, eorum animi occupati fuerunt: ſed etiam oraculo, vel vaticinio veteri, nimiam fidem attribuerunt; quod tale fuit: Fore aliquando, ut ab hoſte potentiſſimo occuparetur major pars urbis; verum cum is perveniſſet in locum celebrem, qui à tauro æreo nomen habuit, eum tunc à civibus, & incolis coadunatis, repulsam paſſurum, & ex urbe ejectum iri. Freti itaque hoc vaticinio, cum Turcæ poſt frequentem oppugnationem pulſis propugnatoribus mœnia tranſcendiſſent, tunc major pars civium in Taurum confluxit, reliquoſque attraxerunt ſperantes hoſtem inde repulſuros, & patriam in fatali loco urbis conſervandæ, ſervaturos.

Verum aliter evenit, nam tanta conſternatio fuit civium, tantaque impreſſio hoſtilis, ut potius per adverſam portam verſus mare, ad naves fuga ſibi ſalutem quærerent, quam fortiter Turcis reſiſterent. Imò hoc oraculo freti cuſtodes portam fugienti agmini occluſerunt, atque ut cogi non poſſent, ad eam denuò reſervandam, claves extra muros projecerunt, ita ut vanitas hujus vaticinij, cum ipſorum excidio, & urbis direptione mox apparuerit. Quocirca nonnulli ſunt in illa opinione hoc vaticinium cauſam præbuiſſe, ut cives & milites in defendendis mœnibus Patriæ, minus fortes & conſtantes fuerint, ac potius ad fatalem illum, & illis ſalutarem locum ut ſibi perſuaſerant, intempeſtivè ſe recipientes deſertis propugnaculis, feſtinarint, hoſtique aditum in mœnia hac ratione maturius patefecerint.

Capvt XII.

Deum non raro contemtiſſimis beſtiolis muribus ad punienda ſcelera veluti inſtrumentis, uſum eſſe.

Anno ſalutiferi virginis partus D. c c c x x x. Popelus II. Patri in regno ſuccedens, à majoribus ejus libidinoſis minimè genereravit, poſtpoſitiſque negotiis Reipubl. vanis ociis choreiſque & deliciis domeſticis indulſit. Inſuper non ille, ſed uxor ejus, quam inſano amore proſequebatur, pro ſui perverſo arbitrio imperabat. Quapropter magnates & equites regni, eum ut hominem nihili, Sardanapalumque Poloniæ appellantes, ſpreverunt. Popelus vero re conſideratâ veritus ne Poloni aliquem ex patruis ſuis in locum ſuum ſubſtituerent, uxoris aſtuto conſilio infirmitatem ſimulavit, patruoſque omnes, qui viginti numero erant, Principes Pomeraniæ, accerſivit, & decumbens in lecto obnixè ab eis rogavit,

Geſundt-Trunck/ Mordt-Trunck.

ut unum filium ſuum ex duobus, regno ſe decedente præficerent; quod libenter patrui ſe facturos ſpoponderunt, ſi magnates regni conſenſerint. Regina interea poculum cum veneno mixto adornavit, & unicuique bibendum pro ſanitate regis, obtulit. Egreſſi illi à rege, maxima corroſione ex veneno hauſto excruciati, omnes pariter expiraverunt. Regina autem cum lætitia dixit, Deos in eos, quod malum regi domino ſuo machinati fuerint, juſtè animadvertiſſe. Ideo cadavera eorum inhumata quaſi perfidorum, in lacum Goplo, reginæ juſſu projecta ſunt. Statimque Deus juſtus ultor & vindex nefandi homicidij murium vim numeroſam, dictuque horrendam ex illis cadaveribus mirâ quâdam metamorphoſi excitavit, quæ regem in arce laute convivantem, uxoremque & filios ejus, cum terribili ſtrepitu undique invaſerunt, & neque armis, neque igne ſe arceri paſſæ ſunt. Rex metu inauditi, inuſitatique periculi perturbatus, in arcem, quæ eſt hucuſque in lacu Goplo, juxta Cruſphiciam opidum, cum uxore, & filiis profugit: mures vero adhuc plures, terram & aquas cooperientes, cum horrendis ſibilis eum proſequebantur: Nautæ præſens præ oculis exitium videntes, timentes, ne medio lacus navem corroderent, ad ripam ocyus appropinquantes, aufugerunt: Popelus quoque in turrim natura loci munitam & aquis opportunè circumfluam, cum ſuis ſe recepit, ubi cum uxore & liberis à muribus corroſus, conſumptuſque eſt, ut ne monumentum quidem eorum relictum fuerit. Hæc ex Chronicis Polonicis fide dignioribus, recenſere volui. Inter quos eſt Alexander Ganguinus, ubi additi ſunt ſequẽtes verſus, ex quibus hoc factum melius illuſtratur:

Dum timet hic regno pelli, vir inutilis, & cum
Conjuge conſultat, quid male tutus agat,
Vim morbi ſimulat: patruos accerſit, & illis
(Viginti fuerant) toxica miſta dedit.
Orta cadaveribus vis murum erupit: & illum,
Uxorem, natos, undiq; dente petit:
Dilaniat, fruſtra medios fugiebat in ignes,
Fruſtra in Gophlœas, perfidus hoſtis, aquas:
Diſcite juſtitiam, qui propter lucra paratas
Fertis, & exertas ad ſcelus omne manus.
Eſt Deus, eſt ſcelerum vindicta, eſt pœna malorum:
Unde putes minime poſſe venire, venit.

Et hoc modo totum genus Principum Polonorum fere uno momento extinctũ eſt, ita ut maximis cõtroverſiis inter proceres Polonos, de electione ortis, tandem, ut ferunt, miraculo quodam principatus ad Piaſtum Cruſphicenſem

Digitized by Google

cenſem virum ſimplicem, & agreſtem delatus, qui tamen ſumma virtute, fortitudine, & integritate, ita regnavit, ut ex ejus ſanguine Duces, Regeſq; Polonorum ad Ludovicum Hungarum uſque genus duxerint. Id ſequentes verſus declarant:

O priſcos hominum mores, ô neſcia faſtus
Simplicitas, ingens ô probitas & amor!
Non puduit proceres homini dare ſceptra Polonos,
Qui modo cultor agri Cruſphicienſis erat,
Ob ſolas virtutis opes, virtutis honorem,
Qua vir in exigua floruit ille caſa.
Hoc orti de fonte Duces, Regeſq; Poloni
Duravere dies ad, Ludovice, tuos.
Compita Cruſpicia veterum, noſtro eſtis in orbe,
Eventu gemini nobilitate ducis.
Regnum ruricula deferri, à mure vorari
Regem: res æque prodigioſa fuit.

Imitatus autem eſt hic Popelus in alliciendis & tollendis agnatis aſtutiam Leonis morbum ſimulantis, ut alliceret beſtias ſuum Regem officii cauſa, inviſentes, quas deinceps devoravit, ſicut fabula Æſopica nos docet. De muribus Hattonis II. crudelitatem erga famelicos homines, vindicantibus, multi hiſtorici ſcripſerunt: inter quos Gulielmus Iſengrinius in ſua Chronologia, quæ ex aliis collegit, ita recenſet, anno D. CCCC. LXVIII. Hatto II. Oſtrofrancorum Dux, cognomento Bonoſus, Abbas Fuldenſis, cum egregij animi ſpeciem dediſſet, Moguntiacenſis Archimyſta conſecratur. Hic cum fame ingruente, pauperes non haberent unde alerentur, multitudinem egentium in horrea quædam, ut quæ alimoniam ibi & frumenta accepturi eſſet, vocatam, admotis ignibus combuſſit: unde divinæ animadverſionis vindicta in eum proceſſit, eumque mirabili prius inaudito genere ſupplicij durè ſatis punivit. Tanta enim turba murium undequaque prorumpens, in eum glomerata irruiſſe dicitur, ut quotunque ſe verteret iſtiuſmodi beſtiolarum morſibus premeretur, ſi erat in altiori vel eminentiori quodam loco, mures per parietes aſcendebant: ſi vero inclusus, per rimulas intrabant, eumque infinitâ multitudine obruentes, mordebant, lacerabant, ac devorare penitus geſtiebant. Quarum tanta fuit importunitas, ut quanto repellerentur impetu, tanto majori furore incurſabant: cumque ſe nuſquam in terra tutum conſpiceret pontifex, jam miſerandus, aquarum ſe munimine cinxit, ac juxta oppidum Bingionum turrim in medio Rheni, ad cuſtodiá patriæ, olim conſtructá, ſcapha ſubvectus aſcendit; ſperás eo loci, mures per undoſi fluminis raptú, nullatenus eſſe vénturos: ſed non eſt

Rer. Spirenſ. lib. 10.

eſt locus quo ſuam divina poteſtas prohibeatur exercere vindictam, natantes per aquas infinitā multitudine denuò mures, turrim per muros aſcendunt, intrant, pontificem inquietant, rodunt, infeſtant, tandemque nimia eorum multitudine obrutum miſerabiliter necant. Turris quæ adhuc cernitur in Rheni fluminis medio, nomen ab eventu obtinuit prope Bingam, cujus futuræ peſtis præſagium erat, quod nomen ipſius è pictis quoque parietibus mures, adhuc ipſo incolumi abrodebant. Hucuſque Iſengrinius de Attone illo. Ejus inſcriptio eſt talis in ſerie edita Mogūtinorum Epiſcoporum, Hatto der ander / den die Mäuß fraſſen / ſaſſe zwey Jahr / ſtarbe an. &c. 970 Eadē refert Iſengrinius, ibidem wilderolfo qui & wilderadus Argentoratenſi antiſtite, qui ejectis ex D. Stephani æde veſtalibus, eaq; igne cremata, à muribus circumſeptus corroſus fuerit. Similē hiſtoriā refert Georg. Fabric. de milite quodam, quem mures corroſerunt, qui neque in ciſta incluſus, neque ſuſpenſus, ſe ſaluare potuit. Hinc videmus licet deſpectiſſimæ ſint mures beſtiolæ, & omnibus inviſæ, ſi. ut Plutarchus quoque notavit, mures Magos Perſarum interfeciſſe, quod & ipſi eos odio haberent, & Deo inviſos arbitrarentur; ſic quoque ibi addit: Ex quo & Arabes omnes, & Æthiopes murem abominantur: tamen iis Deum uti veluti inſtrumentis ad punienda ſcelera. De qua re etiam extat exemplum in ſacris litteris, quomodo Deus impios Paleſtinos ob captam arcam fœderis, & contemptum ejus, muribus puniverit. Memorabile quoque tragicum eſt quod anno CIↃ. CC. LXXXIV. Hamelenſium 130. pueris, ſub prætextu glirium & murium contigit, ſicut illud (licet à nonnullis vix credatur) idque notorium & omnino verum eſt, & integra hiſtoria à Wiero recenſetur, atque in hodiernum diem, platea illa quæ tendit ad portam illam civitatis, in ipſorum lingua, die Bunnelloſe) non die Burgeloſe Gaſſen/ſicut Wierio placet) Straſſen vocatur: Appellant enim tympanum illud ad bellum & ludicras res deſtinatum, ein Bommel / quod nos, ein Trommeln nominamus, eo quod interdictum ſit, ut ad perpetuam tam funeſtæ rei memoriam, in illa, nullum inſtrumentum muſicum aliudve audiatur. Senatus quoque illius oppidi adhuc hâc ſubſcriptione literarum utitur, Nach Chriſti Geburt/ꝛc. vnnd nach Außgang vnſerer Kinder / &c. Hanc funeſtam & tragicam hiſtoriam, elegiacis verſibus, eleganter conſcripſit Lucas Loſſius, de bonis literis, & juventute optime meritus. Porro in Hiſtoria Gallica parte 4. recitatur, quomodo Aumalius eques anno CIↃ. CCCCC. XCI. Poſtquam S. Dioniſij oppidum noctu occupare vellet, in illa irruptione hoſtili occiſus fuerit: cum ejus cadaver in ſacello quodam, donec pompa funebris inſtitueretur, collocatum eſſet, feretrum poſtero die plenum gliribus & muribus repertum fuiſſe, qui vix abigi potuerint,

De orig. Saxon. l. 2.

De invid. & odio.

Lib. 1. Reg. c. 5.

Lib. 1. c. 16.

rint, præſertim unus reliquis grandior qui in vulnus altius ſe demiſerat: ubi quoque aliquot lepida epigrammata inſerta ſunt. Simile divinæ vindictæ exemplum accidit non ita pridem in vicinia noſtra, cum enim inſons vir quidam militaris, cum uno atque altero, ex ſuis comitibus, inſidioſè interfectus eſſet, unus ex illis paulo poſt conſcientia tactus mania correptus, quaſi defendens ſe, à juſtitiæ miniſtris, ſeipſum pugnis petiit, donec cultro, incertum unde illato, circa cor ictus lethales ſibi ipſe inflixit: Cumque intervenirent ij, qui curam ejus gererent, animadverterunt, murem vel glirem vulneri inhærere, & veluti lambendo ſanguinis fluxum inhibere. Mox repulſo illo ſanguinem tam copioſum ex vulneribus erupiſſe, donec nequicquam adhibitis remediis, ad reſtingvendum aptis, extinctus fuerit. Etſi autem ignotum non eſt mures & glires ſitim diutiſſime perferre poſſe, unde proverbium ortum, ut convivia in quibus tantum eſculenta, & non potus apponitur, murium appellentur, ita ut ſanguinem non ſolum ad ſitim pellendam, ſed nutrimenti cauſa propter dulcorem expetere videantur naturali quodam appetitu: tamen concurſus talium beſtiarum, præſertim in hominum frequentia, quam alioquin fugere ſolent, potius præter naturam, & oſtenti inſtar haberi debet. Poſtremo mira ſagacitas in illa beſtiola deprehenſa eſt, mures enim ædes ruinoſas, trimeſtri etiam ſpatio, antequam corruunt, deſerere, & in tutiora loca, ſeſe conferre ſolent, ſicut Levinus Lemnius poſt alios obſervavit. *De occult. miracu. li. 1. c. 21.*

Caput XIII.

Nihil tam vile, minutum & deſpectum eſſe quod non habeat ſuas vires peculiares nocendi.

AD cap. 8. multa eaque memorabilia exempla congeſſimus, ex quibus apparet, etiam minimis & alioquin nullius fere momenti, rebus potentiam & ſuperbiã tyrannorum, ſæpe numero fractam & everſam eſſe. Inprimis autem Deum non leonibus, non urſis, neve aliis feris, ſed vermiculis & inſectis viliſſimis Pharaonis pertinacem impietatẽ & inſolentiam intolerabilem, compeſcuiſſe. Eodem modo in improviſis & maximis periculis depellendis & inferendis, minimarũ beſtiolarum uſum interdum perutilem, interdum pernicioſum, extitiſſe, ita ut in proverbium abierit, etiã formicæ bilem pertimeſcendã eſſe. Idipſum pluribus exemplis & rationibus demõſtrare libet. Adduco a. inprimis Annium teſtẽ, ſcribentem veterem urbem, ad Volſienſem lacum Contenebrã appellatam, olim à formicis deletã, & locum illum vulgo caſtrũ formicarũ appellari. Etſi autẽ in repentinis & ſubi- *Inquiſtionib. de Tuſcia.*

tis periculis, iiſque rebus, quæ inopinantibus nobis accidunt, deficere mẽtem, & perturbari animum plerunq; neceſſe eſt, ſic ut omnes tum temporis peſſime ſoleamus deliberare, & conſulere, vel ut Thucydides ait, conſilium rapiunt repentina, & inexpectata & longe præter opinionem accidentia. Eodem modo ſolicitudine ipſâ impediente, memoria elabitur: atq; interdum nimia ſedulitas, & importuna cura, plus quam ignavia, aut ſolertia nocet: tamen in ejuſmodi improviſis caſibus, ubi mora vel exigua præſens periculum aggravat, omiſsâ longiore deliberatione maturè facto opus eſt, ſi ſalvi eſſe velimus. Hæc ſi accidunt, non tam ad violenta & robuſta, ex quibus ſperatur auxilium, quam ad minima, & alioquin ſpreta confugitur, & diſcrimen inter illa nullum obſervatur, ſed invicem ſibi adminiculantur. Hoc modo Themiſcyrenſes contra oppugnationem Luculli ſe defenderunt; Ita enim de illis ſcribit Appianus Alexandrinus: Pars exercitus contra Themiſcyrenſes turribus utebatur & aggeribus, & cuniculos tam amplos fodiebant, ut in eis pugnæ committerentur ſubterraneæ. Hos oppidani ſupernè aperiebant, & per foramina demittebant in operarios, urſas, aliaſque beſtias, & apum examina.

De bello Mithridatico.

Cæterum quærunt, & quæruntur non immerito pij viri, cur pediculi, pulices, cimices, & alij vermes, & inſecta, magnis æque, ac parvis moleſta ſint, & veluti bellum inferant? Nullus enim eam defugere poteſt conditionem, & quamvis non omnes ſint in fœtore, & ſordibus jaceant, Deus tamen imperium vermibus, quod in Reges ac Principes uſque profertur, attribuit, ita ut unumquemque ei conditioni ſubijci oporteat. Cur vero id efficit Dominus, niſi ut eo magis humiliemur?

Mira autem eſt, ne gravius dicam, hominum perverſorum opinio, & perſuaſio, quod putent impune fore, ſi aliquantiſper eorum licentia peccandi, & inſolentia protervè agendi, non compeſcatur. Habet enim Deus, ut pij viri in Hiobi afflictionibus monent, multa vel potius innumera inſtrumenta, unde ſe nobis ulciſcatur, propter quod ſtultè auſi fuerimus. Cur? Armabit omnes ſuas creaturas, tot adverſus nos advocatos, & procuratores habebit, quot ſunt volucres in aere, piſces in mari, & quot ſunt animalia in terra, denique non opus erit, ut extra ſe exeat homo, eo ut convincatur. An non enim videmus, in ſingulis ſummis digitis artificium Dei? Eſtne unguis aliquis qui non reddat teſtimonium, Deum eſſe opificem tam eximiũ, ut nos confuſos eſſe oporteat, quoties eorum, quæ nobis exhibet, vel minimum quid conſideramus.

Eodem modo cum Deus promitteret Iſraelitis ſe terrorem miſſurum & interfecturum omnem populum, ad quem venturi eſſent, addit quoque, mittam crabronem ante te, qui expellat Hivæum, Chananæum, &c. Et

Deu-

Digitized by Google

Deuteron. dicit Moyſes, Mittet Deus veſter veſpas, &c. & Joſuæ, Miſi ante oculos crabones. Sapientiæ libro, Miſiſti anteceſſores exercitus tui veſpas, ut illos paulatim exterminarent. Germanica verſio habet Hurneuſeln. Unde Ægyptij in ſuis hieroglyphicis pugnacitatem veſpæ pictura notarunt. *Exod. c. 23. Cap. 7. Cap. 24. Cap. 12.*

Quod præterea mulierum chorus apud Ariſtophanem indicat, ubi quieturum ſe dicit, niſi acceſſerit aliquis qui tanquam examen veſparum fodicare ſe, vel irritare aggrediatur. *In Lyſiſtrata.*

Hinc videmus Deum amare ſolere etiam vilia animalcula, iiſque addere robur, contra ſuos hoſtes expellendos, neque indigere magnis bellatoribus & validis rebus, ſed ſufficere muſcas, veſpas & inſecta, quando ipſe bella infert, & deprimere vult inſolentiam ſuorum hoſtium, eorumque peccata punire. Sic ictus locuſtarum, muſcarum & aliorum inſectorum in deſerto impiis Iſraelitis venenati, lethales, & incurabiles fuere, ſicut liber ſapientiæ nos docet. Idipſum ingenioſè ita depingit Saluſtius, verſiculis Gallicis: *Cap. 16.*

Moyſe change en poux la pouißiere menue,
Puis obſcurſit tout l'air dune brugante nue
De mouſches, de Bourdons, de gueſpes, & de tans,
Qui par les hauts palais nuict & iour voletans,
En foſſent iuſqu' aux os, leur colere aiguiſſeé,
Dans le chair de payens haut & bas inciſeé.

Guli. Saluſt. II. lirec. de la Iudit.

Quod v. de plagis Ægyptiorum diximus, ibi inprimis notandum eſt, unde illis ſint illatæ. De aqua nimirum, ranis, pediculis, quos cyniphes vocant, muſcis, peſte, ulceribus, grandine, locuſtis, tenebris, & morte. Hæc omnia erant Ægyptiis, ut & nobis conſueta & cognita, neq; quiſquam illorũ cogitaverat, ex ipſis tantas poſſe univerſæ Ægypto inferri plagas. At qui omnia cõdidit & in manu ſua habet, ac pro ſua voluntate moderatur, ex reb⁹ conſuetis, poteſt iratus reddere omnium inſolentiſſimas. Recte itaq; & appoſitè, in Germanico proverbio dicitur: Wann Gott in ſeinem Zorn auffbeut / ſo ſtehen alſo bald alle Creaturen im Harniſch vnd Waffen / Quoties Deus iratus claſſicum canit, toties omnes creaturæ in armis præſto ſunt.

Hoc nos docere voluit Salomon ſap. cap. 11. ubi ita Deum compellat. Non enim erat impoſſibilis omnipotens manus tua, quæ creavit orbẽ terrarum ex materia inviſa, immittere illis multitudinem urſorum, aut audaces Leones, aut novi generis ita plenas & ignotas beſtias, aut vaporem igneũ ſpirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrentes ab oculis ſcintillas emittentes, quarum non ſolum læſura poterat illas exterminare, ſed & aſpectus præ timore occidere. Nam & ſine his uno ſpiritu poterant occidi per-

Digitized by Google

ſecutionem paſſi ab ipſis factis ſuis, & diſpergi per ſpiritum virtutis tuæ; ſed omnia in menſura & numero, & pondere diſpoſuiſti. Ut autem id priſcis, & deinde recentioribus exemplis demonſtretur, narrat Heraclides Lemnius apud Athenæum: In Pæonia & Dardania tantam vim ranarum è cœlo delapſam, ut publicas vias privataſque domos implerent. Primis autem diebus incolas paſſim eas occidiſſe, ædibuſque occluſis aliquantiſper patienter eam moleſtiam pertuliſſe. Sed cum nihil proficerent; domeſticaque ſuppellex illis tota obtegeretur, ac cum cibariis elixas, aſſataſq; ranas offenderent, aquarum erepta commoditate, & quia coacervatis illis non erat, pedem ubi promoverent, mortuarum odore ad extremum vexati, patriam deſeruerunt. Sic ex Plinio allegavimus à cuniculis ſuffoſſum eſſe in Hiſpania oppidum. Etſi autem naturali modo animalia iſta brevi tempore, mirum in modum fœcunditate ſua magnam in multitudinem creſcunt, tamen iis, tanquam inſtrumentis bellicis, quibus veluti cuniculis, ſuffodiuntur oppida & loca munita, Deus utitur, ut puniat eos, qui eum ſuis peccatis irritarunt. Cuniculorum autem tantam eſſe fœcunditatē ſcimus, ut ex conjugio uno (utor verbis Adriani Junij) intra vertentis anni curriculum ſeptuageſima proles ferme exiſtere queat, ideoque ea pleriſque damnoſa eſſe ſolet. Quod non ignoravit Strabo, Liberides eos nominans,
Lib. 3. & γεωρύχους γαγιδεῖς, veluti lepuſculos telluris effoſſores, in Liberidum nomine nonnihil deceptus: quandoquidem vocabulum iſtud in cuniculorum ſobolem recens enatam ab omni prorſus pilo nudam convenit, orta deinde parœmia. Quorum numeroſiſſimas copias tametſi in Gymneſiis ſeu Balearibus inſulis fuiſſe prædicet, ita in immenſum auctas, ut miſſis Legatis Romam ab Auguſto militare auxilium, contra earum proventum, & injuriam meſſes populantium, poſtularint. Unde eſt quod animal iſtud λιμοποιὸν, velut annonæ penuriam faciens, famemque invehens, apud Erotianum dicatur. Quamobrem præſtitis auxiliis, plures ad eas capiendas repertæ ſunt ve-
Lib. 1. Paralip. Hiſpan. nationes: potiſſimum vero catellæ agreſtes, ex Africa adductæ, (vulgari ſermone vel idiomate Furones appellant) funiculis alligatæ, intra foramina immiſſæ, aut unguibus extrahunt, aut foras profugere cogunt, ſicut Johan. Gerardus pluribus obſervavit. Ex recentioribus exemplis habemus, id quod Attoni Moguntino à muribus accidit. Animalia enim illa impura, exoſa & inviſa omnibus, ob crudelitatem erga pauperes famelicos, in horreo combuſtos, ex corroſo, executores juſtitiæ & vindictæ divinæ fuere, licet in Inſulam Rheni & turrim in eo flumine ædificatam, tanquam in locum tutum, confugerit, ſicut paſſim hiſtorici; id tanquam rem tritam, referunt: extatque hæc turris adhuc in loco conſpicuo prope Bingam oppidum, & nomen à muribus (der Mäußthurn) in hodiernū diem retinet. Eoſdem miniſtros

niſtros ſuæ iræ & vindictæ armavit Deus contra Popelum II. Principem Polonorum, ejuſque conjugem & liberos, ob parricidia & libidinem regnandi, quorum ſcelera deſcribuntur ab Alexandro Guagnino, quæ in antecedenti 12. capite recenſuimus. Cæterum ut hoc caput doctrina eleganti concludam, adſcribam eam ex Nazianzeno ſententiam:

Scintilla magnam parva flammam concitat,
Semenq; peſtem vipera ſæpe attulit:
Id quum ſcias & parvulam labem fuge:
Diſcrimen ingens namq; gignit parvula.

CAPUT XIV.

De Geniis.

DE geniis vetuſtas ſuperſtitioſa, depravata doctrina cœleſti, mira finxit, ſimilis palpantibus in tenebris, quibus exigui radij lucis interdum emicant. Accidit autem iis, ſicut Pythagoricus Lyſis in epiſtola quadam ad Hipparchum ſcribit, ut qui corruptis obſcœniſque moribus ſpeculationes ſermoneſque divinos immiſcent, nihil omnino aliud agant, quam ſi cœnoſo puteo liquidiſſimam infundant aquam, quæ & cœnum conturbet, & ſuam ipſius contaminet puritatem. Quidam igitur genium Deum credebant eſſe, qui rebus propoſitus eſſet, ac vim haberet omnium rerum gignendarum. Unde & nomen Genio datum volunt. Genere enim dicebant antiqui, quod poſteriores gignere. Alij Genium Deum ſtatuerunt, in cujus tutela unuſquiſque, cum primum natus fuerit, collocabatur. Qua de re celeberrimi ſunt verſus Menandri, relati à Clemente Alexandrino in 5. Stromat. Euſebio de præparat. Evangelic. & Ammiano Marcellino lib. 25. quamvis apud hunc nonnihil decurtati. Sunt autem verſus iſti:

ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται
εὐθὺς γενομένῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου
ἀγαθός· κακὸν γὰρ δαίμον' οὐ νομιστέον
εἶναι, βίον βλάπτοντα χρηστόν.

Hoc eſt:

Unicuiq; Genius aſſiſtit
Simulatq; natus eſt, qui ei ſit ductor vitæ
Bonus. Malum enim Genium non eſt exiſtimandum
Eſſe, qui vitam lædat bonam.

Unde genialis dies vocatur, quoniam in die natali lætitiæ & hilaritati operam dabant antiqui, & Genio indulgebant, quem & mero placabant, ut

 vel

vel ex Cod. Theodoſiano conſtat. Et quoniam Genius naturæ Deus fingebatur, genialis lectus maritalis eſt appellatus, in quo opera detur generandis liberis. Eodem modo Servius Genium numen putabat, quod naſcentibus datur. Quem ſecutus eſt Cenſorinus, qui docuit, Genium nobis aſſiduum obſervatorem appoſitum eſſe, ut ne puncto quidem temporis longius abſcedat, ſed ut ex utero matris acceptos ad extremum vitæ diem comitetur. Hæc etiam Socratis, Empedoclis, & Menandri ſententia fuit, qui duplicem Genium unicuique homini attribuerunt. Quod præterea Plutarchus in ſuo libro, qui περὶ εὐθυμίας, id eſt, de tranquillitate animi inſcribitur, approbat. Philo autem, ſicut à Suida allegatur, Genios facultates appellat, eaſque omnem animã occupare dicit; unam ſalutarem: alteram perniciosam. Iſte, inquit, ne per ſomnium quidem ſalutarem ſenſit, quantus quantus eſt ex materia illa pernicioſa compoſitus. Porro Servius Gramaticus ſuper ea Virgilij verba: Quiſque ſuos patimur manes, &c. ita ſcribit: Duos genios ſortimur; unum, qui hortatur ad bona; alterum, qui depravat ad mala: nec incongruè dicuntur genij quia cum unuſquiſque genitus fuerit, ei ſtatim obſervatores deputantur, quibus aſſiſtentibus, poſt mortem aut aſſerimur in meliorem vitam, aut condemnamur in deteriorem, per quos aut vacationem mereamur, aut reditum in corpora. Ergo Virgilius Manes, Genios dixit, quos cum vita ſortimur. Hoc confirmatur à Martiano Capella de nuptiis Mercurij & Philologiæ, ubi ita ſcribit: Sed quoniam unicuiq; ſuperiorum Deorum ſinguli quique deſerviunt, & illorum arbitrio, iſtorum comitatu, (id eſt, cœlitum & ſecundorum Deorum) & generalis omnium præſul, & ſpecialis ſingulis mortalibus genius admovetur, quem etiam præſtitem, quod præſit gerundis omnibus, vocaverunt. Nam & populi genio, cum generalis poſcitur, ſupplicant, & unuſquiſque gubernatori proprio defendit obſequium. Ideoque genius dicitur, quoniam cum quis hominum genitus fuerit, mox eidem copulatur. Hic tutelator, fidiſſimuſque germanus, animos omnium menteſque cuſtodit, & quoniã arcana cogitationum ſuperæ annuntiat poteſtati, etiam Angelus poterit nuncupari. Hos omnes Græci dæmonas dicunt, ἀντὶ τοῦ δαίμονας εἶναι. Latini Medioximos vocitarunt, qui quidem omnes minus lucidæ ſplendidæque naturæ, quam illi cœleſtes ſunt: nec tamen ita ſunt corpulenti, ut hominum capiantur obtutu. Hæc Martianus. His opinionibus imbuti gentiles peculiaria ſacra geniis inſtituerunt. Fingebantur autem interdum imagine ſerpentis, interdum puerili vel juvenili forma, interdum etiam ſenis, vel ut apud Iebetem, coronabantur platani foliis, utpote arboris genialis. Hinc videmus in nonnullis veteribus monetis Trajani & Adriani, aliorumque Principum, Genium pateram dextra, ſuper aram ſertis ornatam porrigere;

Lib. 2.

læva

lævâ vero manu propendulum flagellum, vel ſimile quiddam tenere. Extant etiam tales inſcriptiones Adriani & Diocletiani, GEN. P. R. ubi in genij ſiniſtra cornucopiæ, dextra patera conſpicitur. Item in M. Aurelij numiſmate ſimilis genius, cum hac inſcriptione: GENIIS EXERC. ET GENIO AVGVSTI. Eodem modo in numiſmate Fl. Valerij Conſtantij: GENIO POPVLI ROMANI P. L. C. ubi in dextra pateram cum ſtella, in ſiniſtra cornucopiæ tenet. Nec non & in Maximini, interdum cum tali inſcriptione: GENIO AVGVSTI SIS. Interdum: GENIO POPVLI ROMANI T. P. Interdum: GENIO IMPERATORIS. Has & ſimiles inſcriptiones ex veterum numiſmatibus peculiari libro diligenter collegit eximius Medicus, & eruditæ antiquitatis ſolers indagator D. Adolphus Occo. In Appiani quoque antiquitatibus tales inſcriptiones monumentorum, Tarraconæ Arragoniæ urbe leguntur, ex quibus etiam apparet, ſicut antea quoque diximus, urbibus & populis peculiares Genios deſtinatos fuiſſe.

GENIO CONVENT. ASTVRICENSIS, ET GENIO COL. I. V. TARRAC. L. MINVTIVS APRONIANVS II. VIR Q. Q. TESMENTO. EXAR. LIBERIS XV. PONI IVSSIT. Item Romæ: DEIS ET GENIO RHODINIS DOMITIÆ AVG. SER. EXACTOR HÆRED. LEGAT. PROCVRAT. V. A. X. M. X. XIIII.

RHODONIVS FRATRI OPTIMO PIISSIMO ET GEMINO SIBI FECIT. Item Interamnæ: GENIO MVNICIPI ANNO POST ITERAMNAM CONDITAM D. CC. IV. AD CN. DOMITIVM ÆNOBARBVM.

Tanta autem fuit religio genij, ut qui conſulto per genium Principis pejeraret, is ex conſtitutionibus Principum fuſtibus caſtigaretur, ut videre licet in l. 13. in fin. ff. de jurejur. graviuſque multo is, qui per Jovem pejeraverat, puniebatur, quemadmodum doctiſſimus Rævardus de ambiguit. juris putat, multiſque auctoritatibus demonſtrat. *Lib. 2. c. 7.* Cæterum ut ad hiſtorica exempla veniamus, inprimis memorabile eſt, quod Plutarchus de Genio Auguſti & Antonij ſcribit, ex quo apparet, quod etiam Romanis perſuaſum fuerit, alium genium alteri præſtare, quod etiam Lilius Gyraldus attingit. *Hiſt. deor. ſynt. 15.* Cum enim Octavius Auguſtus, & M. Antonius, mutua conſuetudine familiariſſime uterentur, ſæpenumero ſeſe ludo illis oblectantibus, aut pilæ, aut teſſararum, aut altilium etiam certamine coturnicum, aut gallinaceorum, nunquam non victum Antonium abire ſolitum, reprehenſumque eum ingenue ſæpe ab uno amicorum, qui vaticinandi peritia ſeſe apud eum venditabat, iis fere verbis admonitum: Quid tibi cum hoc juvene? faceſſe ab eo primo quoque tempore. Clarior es rerum gloria, ætate ſenior es, pluribus imperas, operam in bellis navaſti, rei militaris uſu præſtas: verum tuus, inquit, genius, genium hujus veretur, tuaque fortuna, alioqui

alioqui per ſe ampla, illius fortunæ aſſentatur. Quod niſi longiſſimè hinc abeas, haud dubiè te deſerto, ad eum jam jamque tranſibit. Memorabile quoque eſt, quod de Genio Bruti Plutarchus refert in ejus vita. Cum enim in bello contra Octavium Auguſtum eſſet, ex Aſia in Europam tranſportaturus copias, concubia jam nocte, cum in tentorio ejus lumen eſſet, haud ſane clarum, & totis caſtris quies, ſilentiumque, animo ſecum quippiam deliberans atque reputans, viſus eſt ſibi quendam audire ad ſe intrantem, reſpiciensque ad oſtium, terribilem conſpexit, & monſtroſam inuſitatæ ſtaturæ corporis atque metuendæ imaginem, tacite ſibi aſtantis, auſus tamen percontari: Quiſnam, ait, hominum, Deorumve, aut cujus rei cauſa ad nos venis? Reſpondit ei imago: Tuus ſum, ô Brute, malus Genius, apud Philippos me videbis. Tum ille nihil territus, videbo, inquit. Cum id ſpectrum evanuiſſet, famulos vocavit, qui neque vidiſſe ſe quicquam, neque ullam vocem audiiſſe reſponderunt. Etſi autem, cum Brutus Cajo Caſſio narraſſe, id quod ſibi acciderat, ab eo, utpote imbuto opinionibus Epicuri, adductis rationibus aliquot cõfirmatus fuit, quaſi non probabile eſſet, Genios vel eſſe, vel hominum formam habere, vocemve, aut vim quandam ad nos pertinentem: tamen ea nocte, quæ præceſſit prælium in Philippis, Bruto rurſus apparuiſſe dicitur ille Genius vel ſpectrum eadem forma, neque ulla voce edita diſceſſiſſe. Quin imo ipſius Caſſij opinio, quam ex diſciplina Epicurea, ut diximus, hauſerat, haud fuit tã firma & ſolida, ut ſpectra non exhorreſceret, licet Bruto perſuadere voluerit, fortibus viris ea non apparere, ſed tantum imaginationes eſſe. Siquidem tradunt hiſtorici, eundem Caſſium pugna illa Philippica Julium Cæſarem auguſtiore formâ, quam hominis, atroci & minaci vultu, concitato equo in ſe impetum facientem vidiſſe, quo aſpectu illum territum, hoſti tergum dediſſe, poſtea ſibi ipſi manus intuliſſe. Simile aliquid accidit Caſſio Severo Parmenſi, Poëtæ non ignobili, de quo ab Albium Tibullum Horatius:

Scribere, quod Caßi Parmenſis opuſcula vincat.

Hunc ſecutum partes Bruti & Caſſij, tradunt Porphyrius & Acron, ſicut à Lilio Gyraldo allegantur, Tribunum militum factum; poſtquam autem devicti fuerunt, ſeſe Athenas contuliſſe, quò cum Quintilius Varus ab Auguſto miſſus eſſet, ut eum interficeret, & illum ſtudentem offendiſſet, nihilominus interemit: Hujus autem epiſtolas Plinius & Suetonius citant. Verum Valerius Maximus ubi de ſomniis agit, ejus mortem ita recenſet: Apud Actium, inquit, M. Antonij fractis opibus, Caſſius Parmenſis, qui partes ejus ſecutus fuerat, Athenas confugit, ubi concubia nocte, cum ſolicitudinibus & curis mente ſopita, in lectulo jaceret, exiſtimavit, ad ſe

ad ſe venire hominem ingentis magnitudinis, coloris nigri, ſqualidum barbâ, & capillo demiſſo, interrogatum: Quiſnam eſſet? reſpondiſſe: Cacodæmona. Perterritus deinde tam tetro viſu, & nomine horrendo, ſervos inclamavit, ſcitatuſque eſt, ſi quem talis habitus, aut intrantem cubiculum, aut exeuntem vidiſſent, quibus affirmantibus, neminem illuc acceſſiſſe: iterum quieti & ſomno ſe dederat, atque eadem animo ejus obverſata eſt imago. Ita fugato ſomno, lumen intro ferri juſſit, puerosque à ſe diſcedere vetuit. Inter hanc noctem, & ſupplicium capitis, quo eum Cæſar affecit, parvum admodum tempus interceſſit. Simile aliquid evenit Dioni Syracuſano, paulo antequam à conjuratoribus interficeretur, ut idem Plutarchus auctor eſt, in ejus vita. Cum enim inclinato jam die ſolus forte in atrio domus ſederet cogitabundus, ſubito ſtrepitu excitatus, in alteram porticus partem reſpexit, magnamque contuitus eſt mulierem, quæ habitu vultuque nihil à tragica Furia diſtans, domum ſcopis verreret. Graviter eo ſpectro territus, atque conſternatus, amicos ad ſe vocavit, iiſque viſum expoſuit, & ut ſecum eam noctem agerent, oravit, omnino metu quaſi attonitus, timens videlicet, ne ſibi ſoli rurſum id oſtentum occurreret. Id quod tamen porro non accidit. Paucis poſt diebus filius ejus ephebus ira, dolore levi, & ludicra ex cauſa orta, concitus, de ſuperiore parte ædium ſe in caput dejecit, atque obiit. De hoc Dione, vitam ejus orſus, ita ſcribit idem Plutarchus, ubi eum cum Bruto confert: Uterque prius eſt interfectus, quam finem actionum ſuarum eum, quem multis & præclaris certaminibus affectaret, conſequeretur: Et quod maximè mirum eſt, utrique etiam divinitus objecto ſpectro ſiniſtro, mors ſua prædicta. Approbare autem ibidem Plutarchus videtur eorum opinionem (quæ quidem ſi in ſano ſenſu accipiatur, à ſacris literis non diſcrepat) qui cenſuerunt, malos & invidos genios æmulari infenſoſque eſſe præclaris viris, ac ideo actiones eorum impedire, terroribuſque & metu objectis virtutem concutere ac labefactare, ne in propoſito honeſto perſiſtentes abſque lapſu, poſt mortem meliori ſint, quam ipſi conditione. Ferunt quoque, Cornelium Syllam, cum in agris eſſet, dæmonem quendam per ſomnium conſpexiſſe, ſeque ab illo vocari exiſtimaſſe, quod ſomnium cum amicis mane retuliſſet, ſumma celeritate teſtamentum conſcripſiſſe, in ſequentique nocte obſignato eo, cum febris acceſſiſſet, ſexageſimo exacto anno è vita deceſſiſſe. Memorabile porro eſt, quod Herodotus ſcribit de ſpectro, quod Xerxi bis in ſomno apparuerit, eumque compulerit, additis minis, ut Græciæ bellum inferret. Quod cum Attabanus patruus ipſius contemneret, & inſomnis tribueret, omninoque, ut vir prudens, diſſvaderet bellum, eidem illud ſpectrum in ſomnis apparuit, & cum acri *Lib. 7.*

H incre-

increpatione ne impediret fatale bellum, candentibus ferramentis oculos ipſius eruere illi videbatur. Non omittendum quoque eſt ex recentioribus hiſtoriis, cum gentilium tenebræ ſplendore veræ lucis paulatim reſolverentur, quod Juliano Apoſtatæ, cum declaratus ab exercitu Cæſar eſſet, contigiſſe ſcribit Ammianus Marcellinus: Nocte, inquit, quæ declarationis Auguſtæ præceſſerat diem, junctioribus proximis retulerat Imperator, per quietem aliquem viſum, ut formari genius publicus ſolet, hunc objurgando dixiſſe: Olim, Juliane, veſtibulum ædium tuarum obſervo latenter, augere tuam geſtiens dignitatem: & aliquoties tanquam repudiatus abſceſſi. Sed ſi ne nunc quidem recipior, ſententia concordante multorum, ibo dimiſſus & mœſtus. Id tamen retineto imo corde, fore, ut tecum diutius non habitem. Et lib. 25. paulo antequam in prælio contra Perſas Julianus occumberet, ita pergit: Ipſe ad ſolicitam ſuſpenſamque quietem paulisper protractus, cum ſomno, ut ſolebat, depulſo, ad æmulationem Cæſaris Julij, quædam ſub pellibus ſcribentis, obſcuræ noctis altitudine ſententiis cujuſdam Philoſophi teneretur: vidit ſqualidius, ut confeſſus eſt proximis, ſpeciem illam genij publici, quam, antequam ad auguſtum ſurgeret culmen, conſpexit in Galliis, velata cum cornucopia, per aulæa triſtius diſcedentem. Revocant mihi iſta in memoriam, quæ de ſpectri apparitione ſatis copioſe ſcribit Plinius Epiſtolarum lib. 3. quam narrationem lector ipſe apud eum videre poterit. Ne autem nonnullis hæc plane fabuloſa videri poſſint, audiamus quoque noſtrate & ſatis recens exemplum, quod in ſequens 16. caput conjecimus.

Lib. 20.

CAPUT XV.

Quomodo & quâ formâ tam boni quam mali ſpiritus apparere ſoleant.

NOn abſque graviſſimis cauſis, vel potius cum ingenti indignatione, ex Wierio recenſuimus, quo pacto milleartifex ille oculos magorum perſcrutantium theſauros præſtringere, ſeque iis diverſâ, ſed ſemper admodum horribili formâ conſpiciendum præbere ſolitus ſit. Etſi autem, ut nos docent ſacræ literæ, interdum ſeſe Satanas inſtar angeli lucis transformat, tamen ſingulari certè judicio & ordinatione divinâ, Diabolus plerunque ſuis mancipiis, tetrâ quâdam & horrendâ ſpecie apparere ſolet, præ ſe ferens plerunque aliquid ex aſſumpta ſuperbia majeſtatis, & inſolentiæ, ne illa plane à ſe avertat, ſed veluti authoritate quadam obtegens

gens atrociora & horridiora, ſibi obſtrictos, retineat: Alioquin quæ illius inexpiabilis ſuperbia, & impoſtura eſt, nullam ille unquam aliam, quam præſtantiſſimam formam indueret, niſi Dei imperio ageretur. Ideoque Deus exhibet ipſum nonnunquam etiam corporeis oculis, tam turpem & fœdum, ut illum deſpicatui habeant, & ſummopere deteſtentur s(mel viſum, qui alias incognitum veneratione, & cultu proſequebantur. Idipſum obſervavit D. Chryſoſtomus, Quot, inquit, dæmones feruntur per aerem? Quot adverſæ poteſtates? Si illis Deus permitteret terribilem illum ſuum vultum & aſpectum nobis oſtendere, an non mente dimoveremur? an non periremus? an non omnino interiremus? Illuſtrant hoc, exemplum & hiſtoriæ, quas de Euthymo ex Pauſania, & noſtrate quodam mihi noto & alioquin celebri viro adduximus. Affirmant autem ij, qui ejuſmodi vaniſſimis ludibriis dediti ſunt, in magicis conjurationibus evenire ſolere, quod occurrentia ſpectra, quo attentius aliquis ea intueatur, eo horribiliora appareant. Inprimis autem, licet inanem formam videant, oculorum intuitu & inceſſu ſeſe prodere, cum non naturali modo pedes alternatim attollendo ſe promoveant, & more animantium progrediantur, ſed veluti levi vento, naviculæ inſtar, propellantur, aut quaſi in terra levigata, aut glacie obducta, lubrico motu elabantur. Idipſum exponit more Ethnico Calaſiris apud Heliodorum: Dij, inquit, & numina venientia ad nos, & à nobis recedentia, in alia animalia rariſſimè, in homines autem utplurimum ſe transformant, ſimilitudine magis, ut viſum inſomnij eſſe opinemur, nobis imponentes. Ex oculis autem notari poſſunt, cum continuo obtutu intueantur, & palpebras nunquam concludant, & magis etiam ex inceſſu, qui non ex dimotione pedum, neque tranſpoſitione exiſtit, ſed ex quodam impetu aërio & vi expedita findentium magis auras, quam tranſeuntium. Quamobrem ſtatuas quoque Deorum Ægyptij ponunt, conjungentes illis pedes, & quaſi unientes. Quæ etiam Homerus ſciens, occultè & involutè verſibus reddidit, -relinquens intelligenda iis, qui poſſent. De Pallade quidem: δεινὼ δέ οἱ ὄσσε φάανθεν, ὤτω. De Neptuno autem:

Hom. 4. in Pſalm.

Cap. 70. cent. 1.

In Æthiopicis lib. 3.

δῶνος τὸ
ἴχνια γὰρ μετόπισθε ποδῶν ἠδὲ κνημάων
ῥεῖ' ἔγνων ἀπιόντος, &c.

———— atq; truces oculi fulſere tuenti
Namq; pedum crurumq; ſimul veſtigia pone
Perfacile agnovi remeante. &c.

tanquam fluente in inceſſu. Hoc enim eſt perfacile remeante, non (ut quidam decepti) perfacile agnovi putarunt.

Experientia ſane docet, tam bonos, quam malos Angelos & ſpiritus fere duobus modis hominibus apparere in univerſum, vel in humana figura, quæ ὀπλασία vocatur: vel in alia ſpecie, in qua majeſtatis divinæ ſpecies affulgeat: mali vero tetra & horrenda, in qua divini judicij facies & ſtigmata impreſſa videntur & cernuntur, ac proinde nos maxime terrent, ſicut Lambert. Danæus erudite & pie obſervavit, qui paulo poſt ita concludit: Boni Angeli homines conſolantur, & inſtruunt in Dei metu: mali vexant & fallunt. Adjecit autem idem egregiam conſolationem, qua omnes pij ex ſacris literis ſeſe adverſus inſultus & tentationes Diaboli tueri poſſint, talem videlicet: poteſtatem & robur Satanæ & Angelorum malorum eſſe circumſcriptum, atque etiam quod poſſunt, ſuapte vi non poſſe, ſed quatenus illis Deus habenas laxat, ad amplificandam ſuam gloriam. Nec enim illi ipſi ſunt potentiores & fortiores Deo, cujus viribus Diabolo reſiſtimus, & ipſi nitimur, ac proinde eum vincimus. Nam angeli mali etſi voluntatem habēt malitiâ injuſtâ, poteſtatem tamen non niſi juſte à Deo accipiunt, ſive ad pœnam malorum, ſive ad bonorum laudem.

Iſagoge de bonis & malis angelis, c. 8. & 9. Cap. 9. & 22.

Caput XVI.

De B. Brunone, & periculoſiſſimis locis navigantium in Danubio, nec non de ſpectro quodam.

Lib. 5. Annalium Boiorum.

Aventinus ita ſcribit: Eſt oppidum Auſtriæ, Greinon vocant, juxta, ſupra id præruptæ rupes ſurgunt, ſaxeæ moles cubant, ac prominent, per quas Danubius, vaſto impetu, ingenti fremitu, qui procul auditur, ſpumabundus fertur: crebri fluctus hinc proram, hinc latera pulſant, modo cunarum, nunc huc, nunc illuc navigia ſuccutiunt, vectoreſque humido imbre aſpergunt. Teutones hunc locum infamem, pernicioſumque navigantibus, à ſtrepitu aquarum Strudel nuncupant, tum poenoſtonos à patiendo dicebatur. Nam ſi in illas navis impegerit cautes, illiditur. Ubi hanc perniciem evaſeris, aliud continuo malum periculoſius cohærens illi, te excipit. In rapidiſſimos vortices, quibus intorta navis obliqua, & gubernaculi impatiens agitur, incidis. Vorticoſum barathrum aquam contorquet, hiatu maximo haurit atque abſorbet, niſi remis pro viribus incumbatur, naves attrahit atque ſubvertit, ſed pertinacibus remigibus everberatum, veluti navigia claſſicis eripientibus cedit. Ergo nautæ ingenti certamine concitant remos, quantaque vis humana eſſe poteſt, fluctus qui in ſe vehuntur, everberant, undas findunt, gurgitibus navem eripiunt. Circumcirca habitant remiges horum locorum ab ineunte ætate periti, hos navigantes conducunt, his gubernatoribus hæc pericula incolumes

Der Strudel.

Der Keſſel.

ſumes evadunt. Cæſarem (is fuit Henricus III.) tum illac navigantem Bruno Wirtzburgenſis Epiſcopus cognatus ejus alia nave comitabatur, dumque ſaxo cuidam eminentiori allabitur, atra Æthiophis imago, ſatis nimis aperte ferale, ut exitus probavit, ſignum, ibidem conſiſtit, Brunonē appellat: heus, heus Epiſcope, malus ſum, inquit, genius; meus es, & quovis gentium proficiſcare, meus eris. Nihil quidem inpræſentiarum agere adverſus te habeo, brevi tamen iterum me videbis. Cunctis abominantibus, peſtilens ſpiritus ab Epiſcopo ſigno immortali appetitus, adjuratuſque carminibus ſacris, ſub oculis omnium evanuit. Atque hoc ſaxum adhuc monſtrari ſolet, cui impoſita turris lapidea, abſque lignis, & tecto, cognomen ita ſortita, adhuc retinet. Unde haud procul (decem opinor millia paſſuum) Cæſarem, & Comites ejus in vico Boſenburg, vel Bottenburg, Richilta vidua, cujus maritus Adelberto ab Ebersberg primæ Bojariæ Caſtelli, (nunc templum eſt) Dynaſta non ita pridem deceſſerat, magnifico hoſpitio, & convivio excipit, oratque ut Boſenburg, & prædia, quæ his e locis maritus precario poſſederat, Welfoni tertio, nepoti ſuo ex fratre tradat. Cæſar cænaculum conſcendit, dum coram Brunone Epiſcopo, & Alemano præſide Eberſpergenſi, atque Richilda, extendens dextram poſtulatis annuit, repente contignatio collabitur, Henricus in alveum ſolij balnearij abſque pauperie cecidit: Bruno, Alemanus, Richilta margine tabelliſque lignei labri graviter alliſi, paucis poſt diebus hoc caſu extinguuntur. Hæc ex Aventino adſcribere volui, ut non ſolum hiſtoriæ priori noſtræ meditationis capiti conveniens exemplum, ſed etiam celebris, & periculoſa navigatio in Danubio cognoſceretur. Hic Bruno ſcripſit commentaria in Pſalterium, & poſtea in numerum ſanctorum relatus eſt. Continet autem chronicon Herbipolenſe manuſcriptum, prolixius eandem hiſtoriam, quam ex Aventino modo recenſuimus, & inter alia narratur, Brunonem hunc filium Conradi Franconiæ & Carinthiæ Ducis, & virum doctrina, & prudentia excellentem, magnæque authoritatis apud Conradum & Henricum Impp. fuiſſe. Accidit hoc anno Chriſti CIↃ. XLV. ſicut ex ejus Epitaphio Herbipoli in crypta templi Cathedralis apparet. Iſtud eſt tale:

ANNO DNI. CIↃ. XLV. VI. KL. IVNII.
BEATVS BRVNO EPIS. HVIVS ECCL. FVNDATOR.

In dextro Sarcophagi talis eſt inſcriptio:

BEATVS BRVNO FVIT PATRVELIS
CONRADI IMPERATORIS.

Cæterum notandum, & admiratione dignum eſt, malignos ſpiritus cum

Digitized by Google

ſe formâ humana exhibent, plurimum atros eſſe, aut proceriores aliis, aut exiliores, ut navos, quod Bodinus in ſua præfatione in libros de magorum dæmonomania, ex Georgij Agricolæ de ſpiritibus ſubterraneis libro adductis multis exemplis memoria dignis, citat, cum tamen ut nos ſacra ſcriptura docet, nonnunquam appareant, ut Angeli lucis, &c. De qua re paulo ante in cap. XIV. lector plura inveniet.

Caput XVII.

De Cabala & ſpiritibus bonis & malis, qui Angeli vocantur. Deque diſtinctis eorum officiis.

Diſputatio de geniis, Cabaliſtis recentioribus (vera enim & divina cabala, quæ Græcis eſt ἀκρόαμα, id eſt ſcientia, auditione comparata, nec literis exarata, eo quod Cabalam non licebat docere aliter, quam viva voce, & quidem eos, qui quadrageſimum ætatis annum ſuperaſſent, ut Bodinus vult, una cum ſanctis Patriarchis, intercidit) præbuit occaſionem, ut teſte Julio Camillo tres animas diſtinctis nominibus, & officiis, unicuique homini attribuerent; unam humiliorem, & corporeæ quodammodo ſubſtantiæ, illiſque affectionibus, que nobis cum brutis ſunt communes, obnoxiam, Nepheſch appellant: Alteram & mediam rationalem, Ruach: Tertiam Neſſamah, quæ ſecundum ipſorum opinionem à Pythagora lumen: ab Auguſtino portio ſuperior: à Platone mens: ab Ariſtotele, intellectus agens, dicitur. Quemadmodum autem, inquiunt, Nepheſch ſubjecta eſt diabolo, à quo illi per dæmonum vel malum genium, immittuntur tentationes: ita Neſſamah eſt ſub protectione Dei, qui illi cuſtodem adjungit, ſuum Angelum: Media autem miſella, ab utraque parte inſultatur. Quod ſi ea permittente Deo, conſociatur Nepheſch, & Nepheſch copulatur carni, caro autem dæmoni, tunc tranſit, & aſſumit prorſus diabolicam naturam. Verùm ſi auxilio divino, media illa anima ſeſe abrumpit à malis perſuaſionibus Nepheſch, ſe ſeque cõjungit cum Neſſamah, hæc, ſicut eſt plane divina, ita aſſumit naturam Angelicam, & tandem divinam. Conantur a. hanc triplicem diſtinctionem animarum (ſicut curioſitas ingenioſa ſemper colores, ſui novi commenti, callidè prætexere ſolet) probare ex Moyſe in Geneſi, ubi enim Deus dicit, Faciamus hominem, intelligunt animam rationalem. Et ubi habet textus, poſuit eum in animam viventem, intelligunt Nepheſch. Ubi autem dicitur, Flavit in nares ejus ſpiraculum vitæ, intelligunt Neſſamah. Sed has & ſimiles curioſas, & novas, vel potius

In Idea Theatri.

Chri-

Digitized by Google

Chriſtiano homine indignas cogitationes, & interpretationes Caballiſtarum recentiorum, ipſis relinquentes omittamus. Etenim Deus ea ſola ſcire nos voluit, quæ interfuit hominem ſcire ad vitam conſequendam: Quæ vero ad profanam, & curioſam cupiditatem pertinebant, reticuit ut arcana eſſent. Impia ſane, & profana vox celeberrimi viri Nicolai Neapolitani fuit, ſicut à Pandulfo Collenucio refertur, Dicere enim ſolitus fuit, ſe binas animas in uno corpore habere; unam quidem Deo dicatam: alteram vero cuicunque alij, qui illam vellet. Sufficiat autem in ſimplicitate ſua hominibus piis, quod ſciant ex ſacris litteris, ſe conſtare corpore, & anima, ſicut recte D. Auguſtinus, contra Vincentium, ſolummodo has duas partes in homine, & non plures admittit. Unde Divus Chryſoſtomus dicit; omnia nobis duplicia dedit Deus: duos oculos, duas aures, duas manus, duos pedes, ut ſi alterum horum læſum ſit, altero indigentiam relevemus. Animam vero nobis unam dedit, quam ſi perdiderimus, quonam vivemus? Sufficiat quoque ſcire bonos & malos angelos eſſe: illos defendere, hos autem oppugnare eos, quibus ſalus ſua curæ eſt. Accidit autem in his plane ſimile quiddam oppugnationibus: Sicut etiam Pſal. xxxiv. metaphora à militaribus excubiis ſumpta, caſtrenſi verbo utitur, ubi dicit: Caſtrametatur Angelus Domini, in circuitu timentibus eum, & eripit eos. Nam παρεμβολὴ ſicut Græcus textus habet, non tam immittere, quam caſtra metari ſignificat. Unde παρεμβολὴ vocabulum apud Polybium ſæpe legitur. Sic Angeli recte cœleſtis exercitus nominantur, cum præſertim pij habeant principem hujus mundi hoſtem potentiſſimum, cum innumeris legionibus, contra cujus potentiam, vigili cura potentioris auxilio indigent. Siquidem teſte Suida, Dynaſten, id eſt, principem vel potentem ſacra ſcriptura diabolum appellat. David enim ait, Eripuit pauperem potenti, hoc eſt naturam humanam, ut eo tempore deſtitutam à Deo. Sed audiamus ſimilitudinem caſtrenſem & militarem, quam D. parentem meum, piæ memoriæ, recenſere memini. Quemadmodum in oppugnationibus non ad firmas, & munitas partes montium, accedunt oppugnatores, ſed ubi arbitrantur, muros eſſe fluxos, aut foſſas planiores, aut incuſtoditas turres, eo omnibus copiis tendunt, & introgreſſi capiunt urbem: Sic etiam diabolus perpetuo inſidians hominibus, quicquid ſenſerit molle, & cedens, & male affectum in animo, hoc adoritur, & eo omnes admovet machinas, & ſi nemo defendat, neque reſiſtat fortiter, non etiam nunquam præſidio, quod intus eſt, non ſentiente, in neglectione cuſtodiæ, & incuria, ita animum expugnat. Ubi autem per portas, remittentis naturæ aut aditus, & pontes aliquos introrupit ſemel, de cætero jam populari, & incendio, ac cædibus vaſtare & deripere infelicem non ceſſat. Machinationes autem ſunt

In Hiſtor. Neapolitana l. 5.

De anima. c. 5.

In oratione de anima.

ſunt ipſius abductiones à vero, & deductiones ad falſum, & turpium, atque nocentium cupiditatum flammæ, &c.

Cæterum quod pij ejuſmodi inſultus diabolicos graviores ſuſtinere cogantur, docent nos ſacræ litteræ, & unuſquiſque ſibi teſtis locuples eſſe poteſt. Id quoque religioſa antiquitas exemplo confirmare voluit, ſicut ab eodem parente meo didici. Narratur de hoc, ajebat tale quiddam. Quidam fidelis ex eorum numero, qui in ſola loca ſeceſſiſſent, de civili, & promiſcua turba, ad exercitationem religioſæ virtutis, cum aliquando iret ad vicinam urbem cellæ ſuæ, quocunque ſane uſu hoc poſtulante, fortaſſe textam fiſcellam, aut corbem deferens, quo vendito panem emeret. Hic itaque dum illo intinere per habitationes monarchicas tranſit, cernit undique tanquam examina quædam diabolorum volitantia, cum ſtridore & ſtrepitu circum eos, qui ibi manerent. Poſtquam autem appropinquaſſet ad urbem, quæ & plena ſimulacris, & peſſime conſtituta, & omnibus vitiis referta eſſet, ſublatis oculis, vidit unum tantum ſpiritum immundum ſuper alta turri, quaſi in ſpecula reſidentem. Quod cum miraretur, neque decernere ſecum poſſet, quidnam hoc rei eſſet, corroboratus fuit fide, & exorciſſato in nomine Chriſti diabolo, juſſit eum eloqui; qui fieret ut ipſe ſolus ocioſo ſimilis, ſervaret in urbe impiorum? Cum tam multi verſarentur in illis ſolis locis neutiquam ocioſi. At hic tali ſibi admota neceſſitate, dixit; Nihil opus ibi pluribus, ſed ſatis eſſe aſſiduo unum aliquem ſervare, & ſpeculari tantum, quo in ſtatu urbs eſſet, ne quid incolæ novarum forte rerum molirentur. Jam pridem enim occupatam eſſe urbem à ſeſe, & in profunda pace poſſideri. Sed conventus illos ſolitarios, ſtudij & apparatus, & operæ multæ indigere, ideoque ibi ut in bello tantas fieri expeditiones. Vigilare oportet igitur eos, quibus ſalus ſua cordi eſt, & ſobrios eſſe, & animum ad verbum divinum advertere. Nam diabolus adverſarius noſter, inquit Sanctus Petrus, tanquam leo rugiens obambulat, quærens quem devoret, &c. Ut autem de geniis bonis, & malis meditationem noſtram concludamus, unusquiſque omiſſis, vel gentilium nugis, vel nimis curioſorum hominum adinventionibus, certo, idque ex ſacris litteris, quæ neminem fallunt, ſtatuere debet, bonis angelis mandatam eſſe à Deo humani generis cuſtodiam, cum ſine dubio unusquiſque homo pius habeat angelos, cuſtodes, & defenſores idque Chriſtus veritas ipſa nobis re-
Cap.18. velavit, ubi apud Matth. dicit de parvulis credentibus in ipſum, quod an-
Pſal.91. geli λειτουργικὰ πνεύματα eorum in cœlis perpetuo aſpiciant faciem patris
Lib.3.ſuper Matthæum. ſui. Et Regius Propheta: Angelis ſuis mandabit de te, ut cuſtodiant te. Item Epiſtol. ad Hebr. 1. Omnes Angeli miniſtratorij ſpiritus. Non quod naturæ ipſorum proprietas, hiſce epithetis, judicetur, ſed officium.

Crea-

Creavit enim Deus angelos bonos, non tantum ad ſuam gloriam: Sed etiam ad noſtram utilitatem. Creavit eos, non quod ſine illis non poſſit agere omnia: Sed ut nos inde ipſius majorem clementiam agnoſceremus. Quo reſpexit D. Hieronymus: Magna dignitas, inquit, animarum, ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis in cuſtodiam ſui angelum deputatum. Et Origenes; Adeſt unicuique noſtrorum etiam minimis, qui ſunt in Ec- *Homil.* 71.
cleſia Dei, Angelus bonus, angelus domini, qui regat, qui moneat, qui gubernet qui pro actibus noſtris corrigendis, & miſerationibus expoſcendis, quotidie videat faciem patris, qui in cœlis eſt, &c. Quare curet unuſquiſque ſedulo, ne repellat impietate ſua angelos præſentes, & auxiliantes, atque adeo paratos pro ſe propugnare. Ut enim fœtentia, atque fœda, ac impura cuncta fugiunt apiculæ: ſic angelica caterva abſcedere ſolet à libidinoſa, ac petulante, & turpi hominum vita. Illis autem repulſis, in locum eorum malos angelos ſuccedere, qui callidiſſimi ſagaciſſimique ſunt ad nocendum, & miſeros homines in exitium perducendum, nemo ſanæ mentis inficiari poterit. Quare ſicut iſti recte ἄγγελοι πονηροὶ nuncupantur, (interdum in ſingulari numero Belial πονηρὸς, ut in Dominica oratione, quam Chriſtus ſuos docuit; Vetuſtas enim in puriori Eccleſia pro liberatione à malo, precata eſt, Libera nos à maligno, id eſt, à Beliali, qui eſt, πονηρὸς, & ſummum quidem malum:) ita illi nonnunquam ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, ut Matth. Et ἄγγελοι ἅγιοι, ut apud Matthæum, interdum ſimplici- *Cap.* 24.
ter ἄγγελοι à Chriſto, & ſacra ſcriptura vocantur. Unde patet, Angelum bonum, eſſe naturam ſpiritualem, Dei miniſtram, cum immutabili voluntate, & conſilio benefaciendi, confirmatam gratia Dei, ad obſequendum voluntati ipſius ſemper. Angeli mali vero, & ipſi naturam habent ſpiritualem, cum exciderint propriâ improbitate ex gratia, & perſeverant adverſando voluntati divinæ, & malefaciendo in omnibus quæ poſſunt. Non ſunt tamen iſtæ ita contrariæ naturæ creatæ, ſed unius corruptela contraria eſt alterius conſervatæ integritati. Idipſum rectius intelligitur ex Macarij Ægyptij Homilia. Cum anima, inquit, deceſſerit è corpore hominis, *Homil.* 22.
tunc magnum peragitur myſterium. Nam ſi fuerit illa peccati rea, accedunt *de duplici*
chori dæmonum, & angeli ſiniſtri, ac poteſtates tenebrarum, apprehen- *ſtatu dece-*
dunt animam illam, & imperio ſuo ſubjugatam, in ſuas partes pertrahunt. *dentium.*
Nec debet hoc videri cuipiam inſolens. Si enim dum viveret homo, & in hoc ſeculo ageret, ſubditus fuit, obtemperavit, & inſervivit illis, quanto magis cum egreditur ex hoc mundo, detinetur, ac poſſidetur ab ipſis? Quod autem res ita ſe habeat, ex ea parte potes intelligere, quæ felicioris eſt conditionis. Siquidem ex præſenti tempore ſanctis Dei ſervis angeli, ac ſancti ſpiritus circumdant eos, & cuſtodiunt. Cumque exierint è corpore,

chori angelorum aſſumunt animas in ſuam partem, in ſeculo puro & ſic adducunt eas ad dominum. Hoc diſcrimen & myſterium gentilibus ignotum fuit, ideo abſque diſtinctione bonorum malorumque angelorum, & de Geniorum offi. io, tam inter fabulas confuſè, tamque diverſè ſenſerunt, & ſcripſerunt.

CAPUT XVIII.

De purgationibus Innocentiæ apud Veteres.

APud veteres olim, & non ita pridem varia genera probationum in rebus dubiis, obſcuris, & quæ clam remotiſque arbitris commiſſæ erant, ad indagandam veritatem inventa fuerunt, quæ nunc tanquam illicita, partim expreſſè abrogata ſunt, partim tacitè in deſvetudinem abîere. Fiebant autem hæ probationes tribus potiſſimum modis; per duellum: candenti ferro: & aqua oleove ferventi. De poſterioribus duobus nunc, de primo, ſequenti meditatione agemus. Aventinus in ſuis annalib. Bojor. l. 4. autor eſt, has probationes, vel purgationes ideo inventas fuiſſe quod majores noſtri religioſiſſimi, magis Deo, quam ſibi confidentes, plus divinæ juſtitiæ, ejuſque promiſſis, quam ſuo ingenio, aut ſapientiæ innixi, potiusq; cœleſtibus decretis, quam ſuis opinionibus confiſi fuerint. Officiis, inquit omnibus, atque actis ſupremum numen intereſſe voluerunt, eaque tunc demum rata habere, cum divinum auſpicium addixiſſet; Cuncta quaſi in theatro ſuperum deſpectantium, in conſpectuque DEI OPT. MAX. geri ſtatuerunt. Proinde in cauſis ambiguis, maxime criminibus, quæ nullo humano teſtimonio comprobari poterant, ad cœleſtia beneficia, ad ſummam majeſtatem, quæ falli non poteſt, tanquam ad arbitrum honorarium, & judicem omnium confugiebant. Ponit autem ibidem Aventinus conſecrationem aquæ calidæ, & ferri, quam in antiquis ſacrificiorum libris ſe reperiſſe ait, tales videlicet.

CONSECRATIO AQUÆ calidæ.

Deus judex juſtus, fortis, & patiens, qui es auctor & amator Juſtitiæ, qui judicas æquitatem, judica Domine, quod juſtum eſt, quia recta judicia tua ſunt, qui reſpicis ſuper terram, & facis eam tremere. Tu Domine omnipotens, qui per adventum filij tui Domini noſtri Jeſu Chriſti mundum ſalvaſti, & per ejus paſſionem genus humanum redemiſti. Tu hanc aquam per ignem ferventem ſanctifica, qui tres pueros, id eſt, Sidrach, Miſach, Abednego, juſſione Regis Babylonis miſſos in caminum ignis ſervaſti. Tu clemen-

clementiſſimè præſta, ut ſi quis innocens in hanc aquam ferventem, manum mittat, ſicut tres pueros ſupra dictos de camino ignis eripuiſti, & Suſannam de falſo crimine liberaſti, ita Domine manum illius ſalvam & illæſam perducas. At ſi quis culpabilis, vel incraſſante diabolo cor induratum præſumpſerit manum mittere, tua juſtiſſima pietas hoc declarare dignetur, ut in ejus corpore, tua virtute manifeſtetur, & anima illius per pœnitentiam ſalvetur.

CONSECRATIO FEBRI.

Deus judex juſtus, qui autor pacis es, & judicas æquitatem, te ſupplíciter rogamus, ut hoc ferrum ordinatum ad juſtam examinationem, cujuslibet dubietatis faciendam benedicere, & ſanctificare digneris: ita ſi innocens hoc ignitum in manus acceperit, illæſus appareat. Et ſi culpabilis atque reus, juſtiſſima ſit ad hoc virtus tua in eo cum virtute declarandum, quatenus juſtitiæ non dominetur iniquitas; ſubdatur falſitas æquitati: per Dominum noſtrum, &c.

Etſi autem ibidem Aventinus dicit, tantum abfuiſſe, ut impia hæc judicarentur, ut apud ſanctiſſimos pontifices, principes Chriſtianiſſimos, viros atque fœminas ſacratas, uſurpatas iſtas purgandi cæremonias inveniat. Et appellet iſtud ſapere, fidem Deo habere, omnem ſpem in ipſo collocare: tamen quemadmodum licet, & conceſſum eſt, pietasque hoc requirit, ut in prima cujuſque rei uſurpatione gratias Deo agamus, ejuſque bonitatem celebremus, idque congruis, & decentibus laudibus, & collocati boni religioſum, ac ſanctũ uſum poſcamus: Ideoque ea, quæ juſta ſunt & fundamẽta ex divinis literis habent, recte adhibentur ad eruendam veritatem: ita quæ ſuperſtitioſa cenſeri poſſunt, & curioſitate quadam nimia ſponte excogitantur, merito reiicienda ſunt. Non enim ea eſt hominum conditio, & poteſtas atque auctoritas, ut ſuo arbitratu ſacramentalia conſtituant. Nam cum Deus ſit ſapientiſſimus, non opus habet, ut noſtro cogitatu, ſeu induſtria illi paremus inſtrumenta ſalutaria, abſque ipſius mandato: Siquidem hoc nullus artifex in ſua arte ferret, ſed ipſemet vellet ſua inſtrumenta ſibi deligere. Non eſt igitur ferenda eorum hominum audacia, qui Deo veluti organa, præſcribere cupiunt, quibus ad noſtram ſalutem operetur. Neque exempla tantæ authoritatis, & ponderis ſunt, ut veritati præjudiciũ facere valeant, ſicut paulo poſt oſtendetur. Ob hanc rem ejuſmodi res *Cap. 6.* tanquam prænaturales Salomon in proverb. ſuis, eleganti ſimilitudine introducit: Ut enim, inquit, fieri non poteſt, quin geſtans in ſinu ignem adurat veſtem, aut imprimens veſtigia carbonibus pedes lędat, ita accedens, &c. Non ignoro ſane olim purgationem candentis ferri, frequentem,

Digitized by Google

& uſitatam fuiſſe, de qua etiam eſt illuſtris narratio de Chunegunda uxore Cæſaris Henrici Bavari, quæ cum marito Pabebergæ ſepulta eſt in templo cathedrali, talis videlicet, ſicut à parente meo piæ memoriæ in Chronologia Nicephori recenſetur: Chunegundam illam, inquit, Franconicæ ſtirpis Palatinam, licet in matrimonio Cæſaris eſſet, maritum non attigiſſe, ut virginitas ejus violata fuerit, pro certo habetur. Erat tum in moribus, ut inſimulati occulti delicti, cujus neque palam convinci, neque quod defendere ipſi plane poſſent, ſi inſontes ſe perhiberi vellent, candens ferrum geſtarent manibus, aut pedibus calcarent: aut in aquam ferventẽ, oleumve manum demitterent. Certis autem ad Deum & ſolennibus precationibus effici, impetrarique credebatur, ne innocentes læderentur. Quod imitatione prava incætus Chriſtianorum fuit nimirum introductum, ab illa potione juſſu divino ſuſpectæ pudicitiæ olim mulieribus data ſecundum Moſis conſtitutionem. Chunegunda cum eſſet adoleſcens, & formoſa, neque agreſtis, aut inhumana, à malevolis fictum impudicitiæ crimen vitare non potuit, rumoreſq; diſſipabantur, cum nobili quodam in aula juvene eã conſueſcere. Quo loco additur, diabolicam illius juvenis ſpeciem è cubiculo Auguſtæ egredientem ſæpe eſſe conſpectam. Neque ego omnia, quæ mirabilia ſunt, commenta eſſe dicere audeam, & multis tamen ſignificationes quaſdam aliarum rerum implicari nõ dubito. Quis autem neſcit diabolicas eſſe architecturas, calumniarum, & obtrectationum ignominias, quibus non modo ſingulis interdum exitium infertur, ſed bellis commotis multa millia hominum intereunt? Imperator fama ipſa ſparſa ab uxore fieri primũ alienior, mox apertè crimen iſtud exprobrare. Magis autem ſolent, qui non cubant cum uxoribus, eã æmulatione, quam Græci Zelotypiam vocant, affici, & perturbari vehementius. Chunegunda ad id confugit, ut calcando ignitos vomeres ſe eſſe declaraturam innocentiam ſuam diceret. Per hos XI. cum illæſa ambulaſſet, fertur inſtitiſſe in duodecimo, & clara voce teſtatam eſſe, pudicitiam ſuam virum neminem virorum omnium delibaſſe unquam. Hoc Imperator, quod ignominiam quandam ſibi afferre poſſet, quaſi incommodo marito, dictum oppreſſurus manum admovit ori conjugis, atque in feſtinatione impetus major ſanguinem extudit. Poſtea confeſſus injuriam, reconciliataque gratia, cum conjuge amantiſſimè & jucundiſſimè reliquum vitæ ſuæ tempus peregit. Monſtratur Pabebergæ nunc etiam patuum fanum, cum columnis in orbem collocatis, propter templum magnum, quo in loco ea res geſta eſſet memoratur. Hactenus ille. Similem Hiſtoriam recenſet Regino, necnon & Aventinus atque Sigonius eandem referunt, quæ inter Carolum III. & conjugem ipſius Richardem contigit, Lib. 2. circiter Annum 887. Carolus, inquit, Imperator Luitwardum virum ſibi

prius

prius perchiarum, & in adminiſtrandis publicis utilitatibus unicum conſiliarium, objecto adulterij crimine, eo quod Reginæ ſecretis familiarius, quam oportebat, immiſceretur, à ſuo latere cum dedecore repulit. Deinde paucis interpoſitis diebus conjugem Richardem in concionem vocat, & publicè proteſtatur, nunquam ſe carnali coitu miſcuiſſe, cum tamen plus quam decennio ei conjugio fuiſſet ſociata. Illa è contra non ſolum ab ejus, ſed etiam ab omni virili contactu ſe immunem profeſſa, gloriansque de virginitatis integritate, idque ſe approbaturam divino judicio, vel duelli, vel ignitorum vomerum; cum fiducia affirmans, facto diſſidio, in monaſterium Andelaw, quod ipſa dedicaverat, velum ſumptura diſceſſit. Similes hiſtoriæ paſſim reperiuntur, quod candente ære ferrove res ambiguæ deciſæ ſint, imo tandem hic mos ita inolevit, ut in publicis judiciis hoc modo lites per ſententiam diremptæ ſint. Hoc apparet ex pacto pro tenore pacis Childeberti & Lotharij Regum in legibus Sallicis. Lib. 4. ſi homo ingenuus in furto inculpatus ad æneum provocatus, manum incenderit, quantum inculpatus furtum componat. Præterea ex controverſia quadam, quæ anno cIↃ. c. xxxi. accidit, ubi Conradus à Witichauſen eo modo contra Herbipolenſes probavit, diœceſim quandam ad Saltzenſes pertinere, ſicut in Annalibus Herbipolenſibus recenſetur: Verum nihil novi hac in re accidit; nam etiam olim priſcis gentilibus ejuſmodi probationes non incognitæ fuerunt. Id videre licet apud Sophoclem. Cum enim Creon publico decreto, mortisque pœna indicta corpus Polynicis ſepeliri prohibuiſſet; cuſtodes regi graviter, acriterque incuſari à ſeipſis, quod culpa unius foret, non omnium, cuſtodia per noctis partes cuilibet diſtributa, cumque diligenter de ea inquiſitionem feciſſet, nuncium Creonti regi miſerunt, qui præter alia & hæc in eorum excuſationem dixit:

Nemo deprehenſus eſt, noſq; latuit.
Sumus vero parati, & candens ferrum manibus tollere,
Et per ignem ſerpere, Deoſq; jurare,
Nec feciſſe, nec fuiſſe conſcios
Ejus, qui de hac re conſilium habuerit, nec ejus, qui eam fecerit.

Imò memoriæ traditum eſt, (ſicut à Lilio Gyraldo in hiſtor. deor. ſyntag. xi. recenſetur,) quod in Caſtabalis Perſicæ Dianæ fano illi dicatæ, virgines ſuper prunas nudis pedibus ambularent, nullo nocumento, id quod tamen, inquit, dæmonum illuſione ad montem Soractis Hirpinæ quædam familiæ ad Ferroniæ templum contigiſſe ſolitum, tradunt autores, Plinius, Solinus, Servius; Pauſanias miraculum hoc à ſe viſum tradit. Idipſum quoque à Strabone lib. 5. confirmatur: Sub monte, inquit, So-

Digitized by Google

racte urbs eſt Feronia, quo nomine & Dea quædam nuncupatur, quam finitimi miro dignantur honore. Eodem in loco ipſius templum eſt mirificum ſacri genus: nam qui ejus numine afflantur, nudis pedibus prunas & copioſum inambulant ſub hoc dæmone nulla læſione cinerem, &c. Hujus Feroniæ meminit etiam Dionyſ. Halycarnaſſ. lib. 3. Fanum eſt, inquit, quod Sabinis æque ac Latinis ſummâ religione colitur, ſacrum Deæ Feroniæ, quam Græci in ſuam linguam modo αὐθηφορὸν vertunt, modo φιλοςίφανον, modo Proſerpinam. Eo ſtatis diebus convenicbant è circumvicinis urbibus, alij votiva Deæ reddituri ſacrificia, alij negociaturi propter celebritatem mercatores, opificeſque, & agricolæ, quod forum ibi ſit totius Italiæ nobiliſſimum. Hujus Feroniæ ſimulacra in numiſmatibus inventa, tranſtulit Antonius Auguſtinus in ſuum elegantiſſimum librum de familiis Romanis ſub gente Petronia. Eodem modo legimus, virginem Veſtalem Tuciam ſuſpectæ pudicitiæ adhibitis adjurationibus, aquam cribro ex Tyberi apportaſſe: & Claudiam cingulo navem, quæ immota conſtiterat, attraxiſſe; accuſatorem quoque tametſi attentè re-

In q. de pot. 6. art. 5. quiſitus, nuſquam amplius comparuiſſe. Eſt autem Thomas Aquinas in ea opinione, id quod hæ duæ virgines Veſtales egerint, etiam miniſterio bonorum angelorum, Deo ſic volente, ut caſtitatis virtutem & præſtantiam commendarent, & probarent hominibus, fieri potuiſſe. In alia tamen

In Apolog. 22. in fin. fuit ſententia Tertullianus, qui harum duarum Veſtalium miracula non ullâ divinâ virtute facta, ſed Diabolica illuſione & poteſtate cenſet. Præterea Æmiliam Veſtalem faſcia ſua aræ injecta flammam excitaſſe, & ſic innocentiam ſuam purgaſſe, cum prius vota hiſce verbis feciſſet: Veſta urbis Romæ cuſtos, ſiquidem piè & juſtè ſacra ibi annis paulo minus triginta perfeci, oſtende mihi, nolique famam ac vitam meam negligere, ut Dionyſius Halycarnaſſæus refert. Hinc videre licet, ejuſmodi purgationes vel oſtentationes caſtitatis & innocentiæ, etiam gentilibus non ignotas fuiſſe, eoſque in idololatria mirificè confirmaſſe. Id quoque in aliis miraculis Ethnicorum accidit, quæ confirmarunt errores & idola pugnantia cum verbo Dei, ſicut Aſpaſiæ, ob pulchritudinem & prudentiam, apud Reges Perſarum Cyrum, & eo interfecto, Artaxerxem celeberrimæ evenit, cum puella ignota, & paupercula adhuc, ſanata eſſet ab incurabili ſcabie, eo quod lavaſſet faciem, juſſu Veneris, ex roſis contritis, quibus ejus ſtatua in fano coronata fuerit. Conſtat igitur, omnino periculoſum eſſe, actiones exemplis moderari, niſi eædem rationes non in univerſum, ſed ſingulatim omnes concurrant. Quare an rectè fecerint, qui abſque mandato ſancti & veri Dei nomen ſuis conjurationibus adhibuerint, & id oleo, aquæ, ferrove, veluti efficax, curioſitate humana alligare voluerint,

idq;

Digitized by Google

idq; exemplis ſecutis defendere conentur, quærat is, qui dubitat. Neque obſtat lex vel ſacrificium zelotypiæ in lege divina, ubi ſacerdos, adhibitis certis ceremoniis, & diris execrationibus, ex hauſtu aquæ, quæ adulteræ amara, caſtæ autem fœminæ ſuavis & innocua erat, deprehendebat vel delictum vel innocentiam delatæ uxoris. Ea enim tantum fuit ceremonialis, & Judæis tradita, ut & aliæ, propter ipſorum cordis duritiem, non ut eſſent perpetuæ, ſicut morales leges. Ob eam cauſam ejuſmodi probationes vel purgationes, quæ fiunt aquâ calidâ frigidâve, aut candente ferro, carbonibuſve, vel duello, in jure canonico vulgares appellantur, utpote quas vulgus invenit & ſequitur, atque expreſsè interdictæ & ſublatæ ſunt in c. Mennam. 2. q. 4. Nec non & c. dilecti, & per tot. tit. de purgat. vulgari. item c. conſuluiſti. 2. q. 5. quod Thomas de Aquino 2. ſect. q. 95. artic. 8. approbat. Et additur ibi cauſa, videlicet, quod nulla canonica ſanctione ſancitæ ſint, & iis Deus tentari videatur. Eodem modo in Concilio Tridentino proximo duella prohibita ſunt. Nec dubitat Hotomannus in fine diſputationis de feudis furioſas appellare hujuſmodi probationes. Fuit autem adhuc Junonis Carnotenſis Epiſcopi tempore admiſſa hæc probandæ innocentiæ ratio in cauſis ſecularium, ut apparet ex ejus epiſt. 251. at non in Eccleſiaſticis, de quibus iſta ſunt ejuſdem verba in epiſt. 91. Monomachiam & ferri calidi examinationem, nec conſuetudo Eccleſiaſtica in diſcutiendis cauſis Eccleſiaſticis recipit, nec Canonica auctoritas inſtituit. Hæc ſi Scardionio in mentem veniſſent, vix ſuam hiſtoriam de quodam Jeſuita, concedendam videatur. Expertus enim ſum Patavij & Ferrariæ, illos Jeſuitas vel Jeſuatas, qui vulgo Zocolanti & fratres ignorantiæ vocantur, verè ſimplices, & humanæ ſocietati utiles, & erga omnes candidè eſſe officioſos. Vel, ut Scardionius de iis ſcribit, ſunt ij homines ſine ullo ſacro ordine, & abſque literarum diſciplina idiotæ, qui in ſanctæ vitæ conſtituto cum magna humilitate oſtiatim victum quæritant, funebres lampades in exequiis defunctorum deferre ſoliti, & aquas deſtillatas ex cunctis herbis medicinalibus ægrotantium uſui habere venales. Inſtitutus eſt hic ordo cœnobitarum à Columbino Senenſi, ſicut inſcriptio arcus in nuptiis Florentinis Ducis Franciſci Medicis, & Johannæ Auſtriacæ demonſtravit. Eæ ſane, earumque apparatus diligenter conſcriptæ & editæ ſunt in Italica lingua, à Dominico Mellij. Fuit autem ſub imagine paupertatis & patientiæ talis inſcriptio: ORIGO COLLEGII PAUPERUM, QUI AB JESU COGNOMEN ACCEPERUNT: CUIUS ORDINIS PRINCEPS FUIT JOHANNES COLUMBINUS SENENSIS. ANNO CIↃ. CCC. LI.

Num. 5.

De Relig. Patav. in templ. condend. l. II. claſſ. 5.

Non

Non ſecus ac Eſſæi, qui ab operando dicuntur, quaſi dicas operarij, olim fecerunt, quibus diſplicebant contentiones & pugnæ de potentia, & dignitate Phariſæorum & Saducæorum: Quare conferebant res ſuas in commune, ſtudebant cæteros vincere jejuniis & eleemoſynis, ſerebant, plantabant, benefaciebant multis, ibant in oppida vicina, exercebant medicationes, habebant ſuos conventus, & tempora certa precationum. Hoc ita Chytræus deſcribit.

In faſtis ſuis menſe Iulio.

Se ſolos vita innocuos ſanctosq; ferebant,
Se ſoliti à reliquo ut monachi ſubducere cœtu,
Hinc & adoptiva tantummodo prole beati,
Et ſine ſervitiis ſylvas hortosq; colebant,
Fœmineum exoſi ſexum: cognomine fratrum
Se compellabant: Menſa illis ſobria, cura
Communis, propriumq; nihil, commune ſepulchrum.
Sic ſeſe cœlum ſibi pandere poſſe putabant.

In horum collegium admittebatur nemo, niſi quem caſtitatis fides, & innocentiæ meritum proſequebatur, ut Solinus ſcribit. Pauperum liberos alebant, & ſuis imbuebant legibus atque moribus. Divino cultui fuiſſe eos intentiſſimos, ſcribit Porphyrius, adeo ut ſe occidi paſſi ſint, antequam deflecterent à propoſito: tantæ æſtimationis apud univerſos, ut nullus unquam hoſtis fuerit tam ferus, qui auſus ſit eis nocere: nullus ſophiſta tam malus, qui aliquod crimen obiiceret. Philo & Euſebius illis attribuit amorem Dei ardentem, virtutis cultum puriſſimum, charitatem erga omnes homines effuſam. Tanta autem eorum multitudo fuit, ut pro ſingulari gente, non verè tamen, à multis ſcriptoribus habiti. Durarunt uſque ad Epiphanij tempora: Eo ſuperſtitionis venerunt, ut nullum librum obſervarent, niſi Petri Epiſtolas, ut eſt apud Theodoretum. Ex horum numero fuit Judas Eſſæus, prophetico ſpiritu præditus, qui mortem Antigoni Hircani I. filij prædixit. Præterea quoque Manaimus, ſeveriſſimus vir, inſtituti, & futurorum ſciens, qui Herodem conditionis obſcuræ puerum ad literarium ludum euntem, Regem Judæorum ſalutavit, ſimulque prædixit, quamdiu regnaturus eſſet, ſed omnis pietatis, juſtitiæ, veritatis inimicum, atque Judaici populi hoſtem iniquiſſimum, & principem plane abominandum: ſicut hæc Georgius Fabricius diligenter collegit.

De Regib. Aſmonæorum & Idumæorum l. 10.

Sed ut ad Jeſuitas revertar, audiamus de his alios quoque autores. Platina ſcribit, eos circiter annum 1366. Senis ortos eſſe. Et Sabellicus; Colligebantur initio ſimplici habitu amicti, multa innocentia & pietate viri, victum ſuo labore & opera quæritantes, Apoſtolici ab initio clerici nuncu-

nuncupati. Hi neque ſacris initiantur, neque celebrant Miſſas, tantum orationi vacant. Jeſuati ab eo dicti, quod Jeſu Regis ſummi frequens ſit nomen in illorum ore. Quare dignum obſervatione eſt, quod Volaterranus notavit: Jeſuatas iſtos, cum Apoſtolici nuncuparentur, & Jeſu nomen frequens eſſet in ipſorum ore, Pontifici Urbano ſuſpectos fuiſſe, quaſi cum fratricellis ſive Waldenſibus ſentirent.

Narratio autem Scardionij in deſcriptione Patavinæ urbis. De ſancti. ac beat. & prælat. inſig. Patavinis de Beato Marco Jeſuita, eſt talis: Accidit aliquando forte fortuna, ut præpoſitus quidam Prædicatorum Divi Auguſtini, illic apud hos ad prandium invitatus accumberet, qui amotis epulis, ſemotiſque arbitris, datâque loquendi veniâ, cœpit de Dominicæ profeſſionis merito copioſè admodum, atque arroganter diſſerere, tacitè exprobrans eis, quod profeſſionem trium votorum, cum inter cœnobitas connumerarentur publicè, palamque cum cæteris monachis ſolita non profiterentur forma. Ad id Jeſuitarum præpoſitus, homo idiota ſane, ſed prudens & dilectus Deo, argutè reſpondit: Vis, inquit, Pater, quoniam in hos ſermones incidimus, utrum unus ex noſtris fratribus, ita ſimplici quodam modo Deo oblatus, an comes iſte tuus publicè tria vota profeſſus, ſuperiori ſuo obedientiam exhibeat promptiorem? Annuit rei ignarus ille quidem labens. Tum Jeſuita ad Marcum quamprimum converſus, qui ibi forte accumbentibus miniſtrabat, ait, Marce frater, hi ſodales noſtri frigent in virtute ſanctæ obedientiæ, afferas huc eis cito è coquina nudis manibus ardentes prunas, ut confeſtim calefiant: At ille haud cunctabundus (ut erat ad obedientiam promptus) nihil fore credens, quod fieri non poſſet, ſi ſub obedientiæ præcepto mandaretur, feſtinans, nihilque hæſitans, à coquina ad menſam ardentes prunas quamplurimas, ambabus manibus junctis, abſque ullo ſui detrimento aut læſione portavit: utrique eos porrigens ad frigus tollendum, quas iterum, jubente præpoſito, cunctis admirantibus, ad locum, unde detulerat, reportavit. Hinc præpoſitus ille Dominicanus ultra modum ſtupefactus, comitem ſuum inſectabatur, quaſi idem ei eſſet illico precepturus. At ille cognita re, nihil cunctandum ratus, quamprimum in hæc verba prorupit: Pater reverende, apagete, ne me jubeas tentare Deum; afferam, ſi voles, ignem, prout ſoleo, teſtula, non manibus. At illi admirabundi ob tantum miraculum, hinc taciti intra ſe ſtupebant: hinc repentino comitis reſponſo delectati, ſe mutuo inſpicientes ſubriſerunt, &c. Hucuſque Scardionius. *Lib. II. claſſ. 6.*

Non inficior autem, ignem miraculoſè nonnullos lædere non potuiſſe, cum præſertim lis fuit de certitudine articulorum fidei, vel veræ reli-

gionis, ſicut ſocij Danielis incolumes ab ignis violentia ab Angelo Dei, ad tutelam ipſorum conſpicuo, præſente Rege Nebucadnezare ſervati ſunt. Et narratur hiſtoria à Cedreno & Nicephoro, tempore Anaſtaſij duos Epiſcopos, unum orthodoxum, alterum Arrianum principio verbis diſputaſſe de fidei dogmate controverſo; deinde orthodoxum conditionem concertatori propoſuiſſe, ut vanis diſceptationibus prætermiſſis, rogum ignis ſecum ingrederetur, & fidei ſuæ veritatem uterque hoc indicio Deo comprobaret teſte: Arrianum vero detrectaſſe hoc certamen; orthodoxum nihil moratum ingreſſum, ex ipſo rogo multis diſſeruiſſe, & nec minimum uſtulatum egreſſum fuiſſe. Savonarola autem alias habuit rationes, ne provocatus à Franciſcano ignis judicium ſubiret, ſicut ex Cominæo videre licet.

Lib. 15. c. 23.

Cæterum negari non poteſt, arte veluti antidoto quodam candenti ferro aliiſque metallis vim lædendi membra nuda, licet nonnunquam præſtigia adhibeantur, cohiberi, ſicut impoſtores & circulatores facere ſolent. De his factam hiſtoriam de Turcico monacho & peregrinatore recenſet inſignis ille Legatus Cæſareus ad Turcos Augerius Busbequius. Deſcendit is, inquit, in aream domus, pauloque poſt revertit ſublato vaſti ponderis ſaxo, quo ſibi in nudatum pectus aliquot ictus inflixit, quibus hoc pene percelli potuiſſet: Hinc manum injecit ferro, quod in foculo ad eum uſum accenſo candens factum erat. Id ori inſertum, omnem in partem aliquandiu verſat non ſine ſalivæ ſtridore. Erat ferrum illud oblongum, ſed altero capite craſſius, & quadrangulum, quod ore recepit, vi ignis ſic ferè factum, ut à candente carbone nihil differret. Quo facto ferramentum in ignem recondit, meque ſalutato, & accepto munere, diſcedit. Admirabantur qui circumſtabant mei domeſtici, præter unum, qui ſe plus reliquis intelligere arbitrabatur: Et quid vos, inquit, fatui, iſta miramini? An fieri revera creditis? præſtigiæ ſunt iſtæ, & mera oculorum ludibria, ac ſimul ferrum, qua parte è foculo extabat, arripit, probaturus, ſine noxa contrectari. Sed non citius manu comprehenderat, quam rejecit: vola & digitis ſic aduſtis, ut pluribus diebus perſanari ægre potuerit: quem caſum magnus ſociorum riſus conſecutus eſt, rogantium, jamne illud calere, an nondum etiam crederet; invitantiumque ut denuo contingeret. Idem Turca, pergit Busbequius, commemorabat ſuum cœnobiarcham vitæ ſanctimonia & miraculis clarum, conſueviſſe in lacum, qui eſſet cœnobio propinquus, extendere pallium, in eoque ſedentem, qua viſum eſſet ſuaviter circumvectari. Eundem excoriato exenteratoque verveci nudum alligari ſolitum, ut priores pedes brachiis, poſteriores cruribus ejus aptarentur, ita conjectum in ferventem furnum, manere, donec illæſus ipſe ſe promi juberet.

Epiſt. 4.

beret. Non credo, inquies, nec ego; audita modo refero: ſed de ferramento candente, quod vidi, teſtor. Nec tamen ea res tantam habet admirationem. Haud dubie dum in area ſaxum, quærere ſimulabat, aliquo medicamento ſibi os adverſus ignis violentiam præmunierat, qualia reperiri non ignoras. Nam memini, me in foro Veneto videre circulatorem plumbum igne liquefactum contrectare, eoque ſine offenſa tanquam manus lavare, &c. Rationem naturalem addit Lemnius talem: Si ſucco malvæ aut mercurialis manus oblinas, inoffenſe citraque læſionem plumbum liquefactum tractare poteris, modo celeri motu id perficias. Cæterum forte iſta narratio & celebratio miraculorum cœnobiarchæ Turcici orta eſt ex eo, quod Cuſpinianus ita refert: Turcorũ religioſos quondam de proditione ſuſpectos, Amiratem omnes comburi juſſiſſe. Cum autem ſenior ex illis pro excuſatione multa dixiſſet fruſtra, primus ardentem introivit furnum intrepidus, illæ uſque manens incendium reſtinxit, ac miraculo illo Regis iram mitigavit, ut ſe ſuosque à mortis redimeret periculo. Omnes illius poſteri hunc tanquam ſanctum venerantur, ejuſque ſoleas, quæ in furno cum ipſo intactæ manſerunt, pro teſtimonio veritatis hodie oſtendunt. *De mirac. nat. lib. 2. c. 34.*

CAPUT XIX.

De ſingulari certamine vel duello.

DE duello, quod à Græcis μονομαχία dicitur, multi tam veteres, quam recentiores Jureconſulti prolixè ſcripſerunt. Fuit autem id olim tam inter Ethnicos, quàm inter Chriſtianos, & adeo inter omnes gentes, ſicut eſt hodie adhuc Chriſtianis cum Turcis in finibus Hungariæ & Dalmatiæ, ad oſtentationem fortitudinis uſitatiſſimum. In quo exercitio non ita pridem felix, & quidem novies, pugnans gladio Dalmatico, (quem duabus manibus, ore mordicus tenens frenum equi, regebat,) victor, contra provocantes Turcos fuit, Georgius Thurius Pannonius, præfectus militum Cæſareanorum in Hungaria ſuperiori, atque terror Turcorum, ob eximiam fortitudinem, & immanes vires, appellatus fuit, donec in velitatione quadam, Anno 1571. pulſis aliquot hoſtium turmis, in inſidias illorum, ſibi doloſè comparatas, incideret, quorum multitudine oppreſſus, multis vulneribus acceptis & datis, fortiſſimè pugnando occumberet. Dignus perpetuâ laude & memoria heros magnanimus & præſtans.

Habitum autem olim fuit duellum loco probationis rei occultæ, & ex illo genere probationum, ſicut proxima meditatione de ferro candenti, aquave calida diximus, ut liquere poſſit, aliquem habere jus, aut eſſe inſontem. Uſque adeo autem hoc probationis genus violentum paſſim inolevit, ut teſte Saxone hiſtorico, Fronto Rex Daniæ legem tulerit, ut omnes controverſiæ, qualeſcunque eæ eſſent, duello definirentur. Hoc adhuc in Moſcovia uſitatum eſſe, refert Bodinus, ubi quoque multa memorabilia de duello recenſet. Cæterum cum prudentiores animadverterent, hæc ſingularia certamina eſſe ad eruendam veritatem fallacia & incerta, & non raro juſtiorem partem ſuccubuiſſe, vulgaris hæc probatio, tanquam vulgarium hominum inventum, & quæ non habeat vim, & à jure ac legibus interdicta fuit, tam per recentiores, quam priſcos canones, ut in decretalibus de purgat. vulgari, & ibidem de cleric. duello certantibus, & 2. quæſt. 5. cap. conſuluiſtis, & capit. monomachia. Ideoque in cap. ſignificantibus de purgat. vulgari deſcribitur talis caſus: Duos, quorum unus alterum accuſabat furti, inter ſe probationis cauſâ pugnaſſe duello, & juſtiorem cecidiſſe. Nam furtum inventum fuiſſe apud alium. Non ſolum autem olim duellum in ſeriis uſitatum, ſed etiam ludicris frequentatum fuit: unde Gladiatorum nomen celebre apud Romanos erat, inter quos etiam Commodus Imperator potius verſari, quam in curia maluit. Sed pleriſque Chriſtianis Imperatoribus ejuſmodi cruenta ſpectacula non placuerunt. Sicut videmus in titul. Cod. de Gladiatoribus, ubi inſerta eſt Conſtantini lex, quæ ita dicit: Inotio civili, & pace domeſtica cruenta ſpectacula non placent. Ob hanc cauſam Juſtinianus in §. 1. authent. ut omnes pareant judicibus, dicit, fortitudinem citra juſtitiam non eſſe laudabilem. Appellat autem fortitudinem, quæ cum virtute conjuncta eſt. Sic Theodoſius Imperator populo in theatro petenti ab eo gladiatores, reſpondit, pium principem oportere non tantum regnare, ſed etiam ſpectare clementer. Unde Abb. Panormitanus in cap. felicis. de torneament. dicit: omnes ludos, in quibus periclitatur hominis ſalus, aut animarum, omnino tollendos eſſe, quod pugnent cum verbo Dei. Etſi autem Fridericus Imperator in titulo de pace petendà, in uſibus feudorum, duellum inter legitimos modos probationum approbare videtur: Imò in lege antiqua Bajuvariorum peculiaris titulus eſt de campionibus & cauſis, quæ ad eos pertinent: tamen cum ea reſcripta, & leges ſecundum verbum Dei corrigi oporteat, eo paulatim in deſuetudinem abire cœperunt, earumque loco juſtiores probationes receptæ ſunt. Sed ut hiſtoricas noſtras meditationes proſequamur: Plutarchus in vita Alexandri recen-

De Rep. l. 4. cap. ult.

ſet

ſiter ex ludicro duello, & certamine rixarum, Alexandrum magnum felix
omen victoriæ, contra Darium cum mille hominum millibus deſcenden-
tem, ſumpſiſſe. Miniſtros, inquit, in duas partes ſe diviſiſſe, utrique du-
cem fuiſſe, quorum ij alterum Alexandrum, alterum Darium nominarint:
incepiſſe primum glebas contra ſeſe jaculari invicem, mox ad pugnos, in-
de accenſa contentione ad lapides quoque & fuſtes, à multis pertinaciter
perventum. Hæc ut audivit Alexander, juſſit ipſos duces ſingulari præ-
lio decernere, Alexandrumque ipſe, Darium Philotas armavit: duellum
exercitus ſpectavit, in omen futuri eam rem trahens. Dimicatum eſt a-
criter, Alexanderque ille victor, duodecim pagos, & amictum Perſicum
præmij loco accepit. Similes conjecturæ factæ ſunt à Narſete, ut Proco-
pius refert. Et Cornelius Tacitus in libro de moribus Germanorum ſcri-
bit, eos habere ejuſmodi obſervationem auſpiciorum, quæ gravium bel-
lorum eventus explorant. Ejus gentis, inquit, cum qua bellum eſt, capti-
vum quoquo modo interceptum, cum electo popularium ſuorum patriis
quemque armis committunt, victoria hujus vel illius pro præjudicio acci-
pitur. Imo non raro Reges, vel duces ipſi ſingulari certamine, vel ante, vel
in prælio conflixerunt, ut habemus multa exempla apud Homerum, de
quo & Virgilius duellum Æneæ & Turni ſumpſiſſe creditur. Et innume- *Lib. 7.*
ra fere exempla reperiuntur apud hiſtoricos, præſertim apud Q. Curtium,
inter quæ præ cæteris memorabile eſt duellum Erigij, ducis Alexandri, &
Satibartzanis transfugæ, qui detractis galeis concurrerunt. Pyrrhum quo-
que aliquoties ſingulari certamine fortem & magnum animum ſuum de-
monſtraſſe legimus, inprimis vero vulneratus in prælio cum Mamertinis,
hoſtem, magna corporis ſtatura, à quo fuerat provocatus, proſtravit. Ge-
neroſus enim Rex hanc provocationem tam ægre tulit, ut cruore adhuc
reſperſus, dolore ſimul, & ira percitus, truci & terribili aſpectu, in aciem
redierit gigantemque repente adortus, adeo vehementi ictu ejus caput
percuſſerit, ut uſque ad infimas partes, ferro adacto fruſtra, fiſſi corporis
hinc inde ad terram deciderint. Simili felicitate Georgius Caſtriotus, à
Turcis dictus Schanderbeg, ſingulari certamine, cum antea quoque in
hoc genere pugnæ cum Perſis, Scythis & aliis ſæpius victor extitiſſet, de-
vicit Feribaſſam, à quo provocatus ferociter fuerat, ut Barlet. de ejus ge- *Lib. 5.*
ſtis recenſet. Memorabile autem inprimis eſt ſingulare certamen, quod
Pariſiis regnante Carolo VI. inter duos proceres ex familia Petri Alenco-
nij Ducis, Jaquetum Griſum, & Johannem Carongium, accidit. Dimican- *Lib. 9.*
di cauſa, (ut à Roberto Gaguino Hiſtor. Franc. refertur) hæc fuit. Erat Jo-
hañes eques multa cognoſcendi avidus. Ob id incidit illi animus, aliquor-
ſum peregrinandi. Relicta igitur Argentolij, uxore, ut conſtituerat, abiit.

Jaquetus autem Griſus vel quod mulierem, quæ formoſa erat, amabat, vel quod Johanni nocuiſſe aliquando gauderet, diluculo ſurgens, Argentolium mirâ feſtinatione contendit, ubi liberaliter exceptus, dicit ſe, videndæ arcis cauſa adveniſſe, quam ſpecioſam eſſe acceperat. Johannis uxor, amicum viro ſuo hominem, reſerato oſtio, in arcem ſola intromittit. At Griſus, ſolitudine loci audacior factus, renitentem fœminam ſtupravit: ſtatimque libidine expleta abeunti Griſo, tu, inquit uxor, fœdiſſime adulter ſtupri pœnas aliquando lues. Flagitium autem in adventum mariti cælavit. Cui tandem reverſo, Jaqueti violentiam mœrens detexit. Quare turbatus Johannes, aſſumptis ſecum aliquot ex ſuis & uxoris amicis, ad Ducem Alenconium, rem omnem defert, petitque aut adulterum corripi, aut in certamen deſcendere pugnæ ſortem experturus. Id ubi Dux non admittit, ad Regium Parlamentum querelam retulit. Diem certamini Senatus edicit. Carolus Rex ex edito ſolio, duellum ſpectavit. Venerat quoque Johannis uxor, curru vecta, ad quam vir accedens; Tu, inquit, mulier, unica teſtis ades, illati in te ſtupri, cujus gratia duellum hoc ipſe aſſumo. Dic palā: Si juſte adulterum aggredior. Mi vir, ait uxor, meæ in te fidei ſecurus accede: nihil tibi mentita ſum. Ad hæc verba, oſculo uxori dato, Carongius in duellum procedit. Qui equeſtri congreſſu mox in fœmore vulneratus, nec propterea ſegnior factus, in pedes deſiliens, adulterum humo proſternit, atque occidit. Carongium autem mille Francis, & annuo ducentorum Francorum ſtipendio Carolus donat. Hac ſorte interiit fœdus adulter. Ha-

Lib. 3. ctenus Gaguinus. Hanc eandem hiſtoriam cum Froſſard. recenſuiſſet, ſubjicit. Non hic cæca fortuna (quæ ſolet alioqui in ejuſmodi rebus dominari) ſed æquitas potius & virtus exeruit ſuas vires: Nam qui conjugis ſuæ pudicitiam, vita ſua cariorem habuit, & in ea propugnanda capitis periculum non reformidavit, necato adverſario palam faciebat omnibus, eſſe vindicē Deum, qui ſcelerum impunitatem non ferat. Quod ſi alterum vincere contigiſſet, jam ex decreto Senatus illa quidē, propterea quod falſo credita fuiſſet accuſaſſe, flammis objecta: maritus autem eo, quo adverſarius ignomi-

Lib. 1. niæ genere, poſt mortem etiam affectus fuiſſet. Dignum quoque relatu eſt duellum Galli, & Itali, quod à Ferrono de Geſt. Gallor. in vita Carol. VIII. Lv. Regis Galliarum refertur. Id tale habuit principium. Gallus cum eſſet parvulo corpore, Landæ nomine, quaſi nanus ab Italo Chriſtophoro Zerbulo Genuenſi vaſto corpore homine vocatus; At hic ait, nanus Herculi tuo clavā eſt extorſurus. Inſpectante Rege pompaq; inſigni parata, & præparatis longo ordine his rebus, quæ ad ſingulare certamen, neſcio vanius, an profuſius parari ſolent, tandem congreſſi, diu gladiis acriter rem gerere. Vix unquam alias tanto animo, & Galli, & Itali in certamen ſingulare ul-

los

Digitized by Google

Iosveniſſe fatebantur. Dum ſucceſſu aditur utrinque certamen, dum neutri certum eſt cedere, dum Italorum præſentia Zerbulo, Gallorum Landæ creſcere vires videntur: tandem impacto per viſcera gladio jacuit Zerbulus: Jacentem ſe condonare Italorum nobilitati Landa profeſſus eſt: iſque in vicinũ tentorium delatus curatus eſt. Zerbulo Rex victo trecentos nummos aureos, Landæ victori quingentos donavit. His adjungere viſum fuit ſingulare certamen, quod in diurna obſidione Florentina accidit, idque à Jovio ita deſcribitur. Nec multos poſt dies, inquit, ab inſigni, generoſoque certamine Florentinorum quatuor juvenum inexpectatæ celebritatis ſpectaculum eſt editum, cum Ludovicus Martellius inter cives nobilitate inſignis, ac corporis & animi vigore florentiſſimus, Johannem Bandinũ, pari virium, ac ingenij robore præſtantem, quod in caſtris apud hoſtes eſſet, ex provocatorio libello hoſtem communis patriæ compellaſſet, propterea que eum ad ſingulare certamen devocaſſet in arenam, ut ibi Marte judice uter ipſorum honeſtiorem cauſam tueretur, oſtenderet. Conditionem non abnuit Bandinus, dixitque ei, ſi Martellius ſibi aſſciſceret in eam dimicationem ſocium, ei ſe parem iiſdem inſtructum armis in ſtadium producturum; atque ita Martellius Dantem Caſtellionem præferocem ex tota juventute virum delegit, cui à Bandino oppoſitus eſt Albertinus Aldobrandus, vixdum pubeſcens immoderati ſpiritus juvenis. Aurantius juxta caſtra locum eis ſub publica fide funibus circumſeptum, triumq; gentium præſidio vallatum, certantib. præbuit, cum pari numero à Germanis, Hiſpaniſq; & Italis delectæ cohortes, pugnantes ſimul & ſpectantes ab omni injuria defenderent. Arma fuere ſingulis, ſinguli militares gladij, neque aliud tegumentum, præter unam in dextris ex lorica ferrea Chirothecam. Dantes cui ſorte ducta par Aldobrandus obvenerat, quanquam circa brachij dextri nervos, primo congreſſu grave vulnus accepiſſet, hoſtem in ſe inſano procurſu ruentem, ea impavidi animi firmitate ſuſtinuit, ut ambabus manib. gladium prætendens in os incumbentis infereret, eumq; evomẽtem cum ſanguine animam extemplo conficeret. Contrario eventu pugnabat Bandinus. Nam alternante fortuna, Martellio ſupra oculum vulnus inflixerat, admirabilique judicio, & gladiatoriæ artis peritiâ, hoſtem eludens, adacto ſupra coſtas gladij mucrone, victum, & deditum fateri coegerat. Sed Martellium relatum intra urbem, uſque adeo gravis ex adverſa ſorte certaminis occupavit dolor, ut angore potius animi, quam vulnerum dolore, mortem acceriſſe crederetur. Id certamen ſicuti eximiam virilis conſtantiæ laudem Bandino peperit, ita Danti par fere decus attuliſſe videbatur, quamquam ille detractis ſpoliis, planeq; integer, & omnis expers vulneris glorioſus, victoriæ ſuæ trophæũ præferret, & ſpectatores præclarum totius belli omen Hiſt. l. 28.

ac-

acciperent, quod victis pariter atque victoribus non omnino lætum finem futurum arbitrarentur. Hæc Jovius. Experientia autem & exitus ſingularium certaminum declaravit, plerunque accidiſſe, ut provocans ſuccubuerit, & pœnas ſuæ audaciæ dederit, idque fere infinitis exemplis demonſtrari poſſet: inter quæ ex veteribus eſt ſingulare apud Q. Curtium de reb. geſt. Alexandr. Magn. ubi Dioxippus Athenienſis pugil nobilis, nudus, & oleo nitens, coronatuſque, læva tantum puniceum amiculum, dextra validum nodoſumq; ſtipitem præferens, provocatorem, Horratam Macedonem, juſtis armis inſtructum, æreo videlicet clypeo, haſtam, quã ſariſſam vocant, læva, dextra lanceam tenentem, gladioque cinctum, cum in congreſſu exiguâ declinatione corporis lanceæ jactum vitaſſet, haſtamque antequam in dextram transferret, ſtipite mediam fregiſſet, mox gladiatoriâ agilitate occupatum complexu, pedibuſque repente ſubductis, in terram arietaſſet, ereptoque gladio ſtipite interfeciſſet, ni prohibitus fuiſſet à Rege. Sed ne hoc caput, ob prolixitatem, in tædioſam molem, nimis accreſcat, memorabiles & non vulgares hiſtorias de duellis in ſequenti recenſebo, &c.

Lib. 9.

Caput XX.

De duello vel ſingulari certamine memorabili duorum generoſorum virorum, Germani, & Itali.

In hiſtoria Veneta Bembi, Juſtiniani, & aliis recenſetur, egregium & generoſum certamen, vel monomachia, inter Comitem Johannem Sonnebergium, ex proſapia Druchſeſſiorum Waldburgenſium nobiliſſima, ortum, & Antonium Mariam Italum, in bello illo quod Sigiſmundus Archidux Auſtriæ cum Venetis, regnante Auguſtino Barbarigo Duce Veneto geſſit. Quæ ſane diverſè à diverſis recenſetur, prout quiſque erga alterutram partem favore, vel odio affectus fuit. Res autem inter duos illos duello certantes, ſicut in Genealogia vernaculâ linguâ generoſæ proſapiæ Druchſeſſianæ Waldburgicæ ſtirpis, relata eſt, recenſebo. Anno poſt natum Chriſtum CIↃ.CCCC.LXVIII. cum Sigiſmundus Auſtriacus, numeroſo exercitu, & auxiliariis copiis Electorum, & Principum Imperij, Venetis bellum inferret, & Roveretum ad Athcſim obſideret: E contrario Venetorum exercitus in ſubſidium oppidi veniret, accidit, dum uterque exercitus non procul inter ſe caſtra haberent, ut Antonius Maria Ruperti Mariæ Sanſeverinatis copiarum Venetorum Ducis filius Italus,

Digitized by Google

voce militari provocaret Germanos, ſi vnus ex illis, duello ſecum fortitudinis ergo, vtra gens bello præſtantior eſſet, dimicare vellet? Accepit hanc conditionem Iohannes Comes Sonnebergius ſicut paulo ante indicavimus ex Gente Dapiferorum Walburgenſium; Conventum itaque eſt, vt victor mille florenos, & equum, atque arma victi, trophei loco lucraretur. Locus autem certaminis in Ripa Atheſis, intra duo caſtra medius deſtinatus eſt, additis campi cuſtodibus, quos Griſvvetthel vocant, vnicuique parti quatuor, viris militaribus, additâ pœnâ ſuſpendii, ſi quis alius præter octo illos, vel verbo, nutu, aliove ſigno, indicium daret. Huc acceſſit pactum vter expugnantibus, nomen S. Catharinæ exclamaret, vt is pro victo haberetur, & tunc demum cuſtodes illi deſtinati poteſtatem haberent, ſuccumbenti ſubveniendi, atque pecuniam, equum, atque arma Victori tradere tenerentur. Equites igitur armati ambo introgreſſi carceres & ſepta ad pugnam parata, mox haſtis infeſtis concurrerunt. Aberravit Sonnebergius; Anton. Maria vero in pectore ejus cuſpidem haſtæ, abſque alia læſione fregit, cujus equus infrenis, concitato curſu carceribus impegit, & cum eo hoc impetu extra eos corruit; qui tamen hoc caſu imperterritus, mox aſſurgens; licet ex equite pedes intro rurſus ſe recepit, cui Sonnebergius ſtricto gladio in equo occurrit, & econtra Mariam obvium cum ſuo gladio habuit. Dum igitur impari pugna eques cum pedite, paribus tamen armis fortiter pugnant, & Sonnebergii equus ſeſe attolleret, & retrocedens congreſſum veluti ſubterfugeret, ſingulari agilitate ex arte gladiatoria, Maria Sonnebergio gladium eripuit. Is erat ex ejus genere, quibus ex punctim vtimur, Triecker / vel vulgo Bratſpieß vocantur; præter opinionem Sonnebergio hoc accidit, qui ſe tamen ideo non deſeruit, ſed converſo equo, de illo deſiliit. Interea Maria, tam ſuum, quam hoſtis gladium in terram defigit, experiri volens vtrius lamina firmior, & aptior ad inferendos ictus eſſet; mox abiecto ſuo, hoſtis ſui retinuit, eoque fretus fortior in illum irruit. Cui non ceſſit Sonnebergius, ſed clauâ, & pugione ſe defendit. Cum vero illam abiiceret, Germanicus exercitus, metu hoc fieri timens, admodum exhorruit. At Sonnebergius aliquot ictibus hoſtilis gladii pugione excuſſis, utque à gladio minus periculi eſſet, propius ad illum accedens, luctari cum ſuo aduerſario cœpit, qui abiecto gladio, eum amplexum magna vi proſternere conatur. Sed viriliter à comite reſiſtitur, donec ambo laſſi luctando ſimul corruunt, ita vt Maria collum ejus dextro ſuo brachio teneret, ille vero iacentem ſiniſtro fœmore ſub ſe premeret. Reſumptis deinde ex lucta paulisper viribus, Sonnebergius ſiniſtra manu diſſimulanter explorans, an luctator ſuus circa nates aliquo modo extantes lorica armatus eſſet, quam detegere poſſet: Id ſentiens,

pugione à tergo ex dextra in ſiniſtram translato, ſublatâ loricâ hoſtis ſui, eum in natibus vulnerare cœpit, qui ab illa parte corporis nudus, ſentiens ictus ingeminari, abſque mora Catharinæ nomen proclamavit, quod ut diximus, erat ſignum deditionis. Audito hoc, ejus cuſtodes quatuor accurrunt, & Mariam proſtratum, & vulneratum erigunt, atque ſubtrahunt ex pugna, ne occideretur. Hic fuit monachiæ finis, ex qua Germanicæ nationis laus & honor admodum aucta, & hoſtibus formidabilior facta fuit. Hucuſque Genealogia manu ſcripta Walburgica. Cæterum exitus hujus duelli confirmat id, quod in præcedenti capite diximus, plerunque in duello provocantem victum eſſe. Arma autem huius victi Itali, hactenus cuſtodita fuiſſe in armario Walburgenſi, tanquam peculiare trophæum, donec ante paucuIos annos Duci Bavariæ petenti data ſunt, mihi retulit Generoſus comes Ioachimus Ortenburgicus nuper defunctus.

CAPVT XXI.

De duello duorum Hiſpanorum.

ETSI præter morem, & rationes meas diutius, quam forte par fuit in una materia duo capita conſumpſi, ideoque hæc prolixa continuatio nonnullis ſaturis, inter legendum afferre tædium poſſet: tamen non potui cupiditatem meam cohibere, quin ſequentem admodum memorabilem monomachiam, duorum Hiſpanorum nobilium, ex levi cauſa, nempe aleæ luſu primo ortam, & poſt privatam conflictum, reconciliatione veluti ſublatam, ſed deinceps irreconciliabilibus odiis, ex rumore quodam ſparſo, denuo reſuſcitatam atque tandem poſt acrem congreſſum, auctoritate Cæſaris interruptam recenſerem. Duellum autem hoc à nobili Belga, oculato teſte, ita deſcriptum eſt, vt ſingulare & iucundum artificium in ejus enarratione appareat, & tale quoddam, ſicut Livio attribuitur, qui prælia, & pugnas inter Romanos, & Carthaginenſes, præſertim pugnam ad lacum Thraſymenum, in ſua hiſtoria tam artificioſè, atque, cum omnibus circumſtantiis deſcribit, vt pictor celebris ibi nihil aliud deſiderare poſſet, quam imagines & loca deſignare, atque coloribus illuſtrare. Quod ipſemet cum ſodalibus, diſcedens Peruſia, hac iter faciens, in convalle, prope pagum Oſſaium, qui ab oſſibus occiſorum militum in hac pugna ibi inventis, nomen ſortitum eſt, magna cum voluptate, ob deſcriptionem Livianam, tam exactam, & artificioſam, obſervavi. Nam quid ni etiam de Oratoria ac Hiſtoria verum ſit, quod Horatius canit de arte Poetica: Vt pictura Poeſis erit? Et ob hanc rem heroes ille noſtri ſeculi Lazarus Schuendius

Digitized by Google

dius tam exquiſitè enarrare ſolitus fuit res geſtas, quibus interfuerat, præſertim Turcicas, ut veluti ex Picta tabella eæ elucerent. Quod ipſe aliquoties, eo referente, præſertim in Comitis Spirenſibus Anno cIↄ. c c c c c. LXX. inter prandendum, & diſtribuendum convivis eſculenta, veluti aliud quippiam, nihil ſerium ageret, diligenter obſervavi, cum aſſidentes & reliqui Duces militum egregii, Comes Guntherus SchWarceburgicus, Harſtadius, Staupitzius, Schertelius, & alii ab ore narrantis, vt dicitur, veluti penderent. Ingenioſus autem Livianarum enarrationum Schuendius erat imitator in Latina, & vernacula lingua, ſicut hiſtoriam latinam ſui temporis ſcripſiſſe dicitur, quæ vtinam aliquando lucem videret. Cum igitur Belga ille nobilis ſimili modo egregiam operam præſtiterit in recenſendo illo certamine duorum Hiſpanorum, mihi plane perſuadeo lectoribus ſuavem fore lectionem eius, & quidem potiſſimum ob ceremonias, & requiſita varia, quæ eo tempore ſolennia, & vſitata fuere.

Deſcribitur autem tali modo, à Ponto Heutero Delfio. An. cIↄ. c c c c c. XXII. ſecund. Calend. Ianuarii, duo viri Nobiles Valledoleti, præſente Cęſare, adminiſtranteque Caſtellæ Coneſtabili, in foro, armati, ſingulari pugna, parva de cauſa orta controverſia, certavere: cuius rei hiſtoriam ac ceremonias hic ad verbum inſerere lubuit, ut eam vir nobilis Belga, eo tempore cum Cæſare in Hiſpaniam profectus, ac certamini præſens, linguâ Francicâ exactiſſimè deſcripſit, ut eius rei conſuetudinem, quæ tum apud Caſtellanos vigebat, lector diſcat, ac non iniucundâ digreſſione animum novæ rei gratâ narratione recreet. Nobiles adoleſcentes duo, vigeſimum quintum ætatis annum ſinguli nondum egreſſi, orti natique Cæſar auguſtæ (nunc Sarragoſſa) clarisque Hiſpaniæ familiis, maiorum nuptiis inſerti, diu inter ſe animorum ſtudiorumque coniunctione amici, tandem controverſiâ ex aleæ luſu natâ, eo devenere, ut de vita, ſingulari certamine pugnaturi, horam locumque extra vrbem, nemine conſcio, conſtituerent. Vni nomen erat Petrus Torellius, alteri Hieronimus Anca. Prodeunt ad conſtitutum locum, gladio tantum ac cappâ, (togæ Hiſpanicæ brevioris ſpecies eſt) ut erat conventum, inſtructi. Congrediuntur, ac poſt aliquot hinc inde acceptos illatoſque punctim cæſimque ſine vulnere ictus, Torellio manu gladius excutitur. Quid faceret inermis, armatum adverſarium contra ſe inſurgentem, mortemque intentam, cernens? Concedit Ancæ hac lege victoriam, victum ſe faſſus, ne vlli mortalium, quæ geſta erant, aperiret, ſed res perpetuo ſilentio ſepulta maneret: malle enim ſe mori, quam cum ignominia vivere. Promittit perſanctè ſilentium Anca; repoſitiſque in vaginas gladiis, ſeque mutuò am-

In Vita Caroli V. Cæſaris lib. 8.

plexi, amici ad vrbem domumque revertuntur. Poſt aliquot dies actæ rei hiſtoria in omnium verſatur ore, nil aliud in vrbe garruli garrulæque narrabant. Accuſat Totellius Ancam violatæ fidei. Negat ſe authore in publicum emanaſſe, ſed proximi Pagi ſacrorum Miniſtrum (Paſtores ac Curatores vocant Chriſtiani) in propinquo deambulantem, paſcentia pecora ſua inſpicientem, pugnam eiuſque eventum conſpexiſſe, ac hominibus narraſſe. Examinatur ſacerdos ruralis. Non ſatis ſibi conſtat, ac plus quam decebat Ancæ ſe deditum addictumque demonſtrat. Reiicit hac de cauſa eius teſtimonium Torellius. perſiſtitque in accuſando Anca, eique datæ fidei tranſgreſſionem viro nobili indignam exprobrat. Ille aliter rem ſe habere aſſerens, in eo obſtinatè perſtat; Quumque aliter veritatem probare non poſſent, ſingulari certaminis judicio rem committunt; oblatoque Cæſari ſupplici libello, petunt, pro Regni Arragonici ac Caſtellani more, vtriuſque petitioni ſuſcribere, locum diemque certamini ſtatuere dignetur. Cæſar eos ad Caſtellæ Coneſtabilem reiicit, quod ad eum huiuſmodi rerum ſpectet iudicium. Coneſtabilis omni ratione eos à pugna deterrere conatus, cum nil proficeret, neque ſecundum leges eis locum denegare poſſet, petitioni conſentit, diemque ſe ſiſtendi in foro Valledoletano vigeſimum nonum Decembris huius anni ſtatuit. Præparatur in foro Valledoletano locus quinquaginta in longitudine, ac triginta ſex in latitudine paſſuum, perticis acuminatis duplici ordine in terram defixis, ac trabalibus transverſis munitionibus inter ſe coniunctis. Primæ interioris ordinis perticæ quinque pedibus terrâ extabant exterioris ordinis ſex, eratque inter hos ordines intervallum octodecim pedum, in cuius medio (longitudinem areæ æſtimando) invicem ex oppoſito duæ erant è ligno erectæ ſcenæ. Si latitudinem areæ ſpectes, vna ab eius dextra, altera à ſiniſtra eius parte poſita conſpiciebatur. In medio vtriuſque ſcenæ ſublimis ſtabat ſedes, aureo inſtrata panno, ac vmbellâ aureâ protecta; ſcenæ ſericis tapetibus ſuperbè erant tectæ. Vna enim Cæſari, altera Coneſtabili erat parata. Ab altera areæ parte, minores ſcenæ modeſtiùs inſtructæ, paratæque propinquis ac affinibus eorum, qui erant congreſſuri, ſtabant. Ad latera minorum ſcenarum duo erant erecta tentoria, in quibus pugiles ſe erant armaturi. Areæ ſilices arenâ ac ſabulo contra lapſum erant tecti. Hora diei vndecima erat conſtituta. Primus omnium Cæſar adveniens ſuam aſcendit ſcenam, dataque eſt ei virgula deaurata; quâ in terram proiectâ, pugna dirimebatur. Præcedebant advenientem Cæſarem viri Nobiles tum legati eius Caſtrenſes. Latera cingebant corporis cuſtodes; pone ſequebantur tubicines ac tymphaniſtæ. Paulo poſt venit & Coneſtabilis, vir ſexagenario maior, ſed corpore animoque vegetus, oris vultusque gravitate

vitate dignitatem, quam ſuſtinebat, referens. Indutus erat togâ talari aureâ, inſidebatque equo Hiſpanico, qui ſumptuoſiſſimè ex auro ſericoque erat inſtratus: ſimilique ratione exornati erant quadraginta viri nobiles; eius equum pedibus præcedentes. Sequebantur amanuenſes ſex in equis, veſtiti holoſerico lutei coloris, equis ſerico panno (quod ſarinum vocant) cœrulei coloris inſtratis. Præferebatur ei, vt Regis legato, gladius vaginâ conditus ob Regis præſentiam. Sequebatur enſiferum armiger, veſte gentilitiâ eius arma habente. Quum in aream Coneſtabilis veniſſet, ad Cæſaris ſcenam accedens, eum inclinato corpore honorans ſalutat, tum ſcenam ſuam conſcendit, ac in ſede conſidet. Pedeſtres equeſtreſque Cæſaris corporis cuſtodes aream circumdantes intra perticarum ordines ſtabant, neminique præterea hic aditus patebat. Tum prodit Torellius pugnæ provocator, comitatus Legato caſtrenſi, inſtructore (Parinum vocant) Ammirale Caſtellæ, Duce Veiare, Alburquerquii, ac multis aliis viris illuſtribus. Indutus erat veſte breviori, texta ex auro & ſerico, martiumque pellibus ſuffulta. Præferebatur illi bipennis ex eo genere, quas Franci Hachas vocant, gladius Hiſpanicus lateralis, quo punctim vtuntur; tabula referens gentilitia ſigna, ac veſtis militaris. Cum hac tabula ac aliquot aliis quæ certaminis leges breviter continebant, ad Cæſarem veniens, ſummo exhibito honore eum veneratur, idemque ad Coneſtabilem converſus faciens, tentorium ſuum ingreditur. Tum prodit in aream Anca, ad certamen à Totellio provocatus, ſimili modo veſtitus niſi quod veſtis fultura exarminiorum eſſet pellibus conſuta, comitatus, vt provocator, legato caſtrenſi, inſtructore, Marchione Brandenburgenſi, Comite Genevenſi Duce Naiarano, Albano, Comite Bonaventano, Marchione Daguillare, multiſque aliis; præferebanturque ea illi omnia, quæ Torellio. Venerato Cæſare ac Coneſtabile, ad tentorium deinde ſuum properat. Appenſæ fuere vtriuſque tabulæ, cum gentilitiis inſignibus, ac veſte militari, ante Coneſtabilis ſcenam. Dehinc Coneſtabilis vtrumque ad ſe vocat, ac manum præſentis tenentes ſacerdotis, imponunt libro Evangeliorum, ac ligneo cruci affixi Chriſti ſimulachro, iurant ſe in pugnam deſcendere opinione defendendæ iuſtæ cauſæ, neque ſe vllo vſuros fraudis, doli mali, præſtigiarum, nec veneficii genere, herbarum, nec lapidum poteſtate, ſed corporis ingeniique tantum viribus pro victoria, Dei, Divi Georgii, Divæ virginis Mariæ, ac inſtructorum ſuorum auxilio annixuros: Deindè inſtructores vtriuſque pugilis arma in lignea arca ad Coneſtabilem deferunt. Inſpicit ille tam ea, quibus erant certaturi, quam quæ corpora erant tectura. Deinde in ſtateram collocata pondus exquirit. Non enim minus nonaginta pondo ſimul pendere debebant, ſuperare poterant. Quo facto,

arma in vtriuſque tentoria reportantur. Tum ab vtraque parte vir nobilis ad tentorium adverſæ partis mittitur, ut arma induentibus ſint præſentes dolumque prohibeant. Quod cum fit, Coneſtabilis è ſcena ſua in aream deſcendit, ac magna cum gravitate, quæ neceſſaria videbantur, ordinat ac præcipit. Deinde duodecim ſtipatus viris nobilibus, in vno è quatuor areæ angulis conſidet, totidemque viros nobiles in angulum ſibi oppoſitum mittit. Reliqui duo anguli à tribus viris nobilibus ſinguli cuſtodiebantur. Tum facto tubis ſilentio, Cæſaris legatus Caſtrenſis in ſingulis areæ angulis altâ voce edicit, ne quis pugnæ tempore, ſub pœna vitæ, tumultum excitet, aut certantes verbo, voce, ſternutatione, ſibilo, nutu, manu, aut alio corporis motu ſignoque iuvet aut terreat; animum addat, aut minuat; attonitum reddat, aut inflammet; arma ſumere aut ponere faciat, niſi ii, qui ad hoc ſint deſtinati. Exindę provocator Torellius ferro ex omni parte tectus, comitatus ſuo inſtructore in aream prodit, manu bipennem antiquam tenens, ſiniſtro lateri appendebat gladius. Rogat Coneſtabilis, quis eſſet, ac qua de cauſa armatus intraſſet; prodit nomen, cauſamque adventus. Coneſtabilis faciem eius nudat, agnitumque admittit, reponit caſſidem, ac ire iubet in alterum areæ angulum, vbi à tribus viris nobilibus medius recipitur. Tum Coneſtabilis ad oppoſitum it angulum, ac inter duodecim nobiles conſidet; recipitque hic eâdem ratione iiſdemque ceremoniis provocatum Ancam, ac in altero angulo inter tres nobiles ſtare iubet, tum ſcenam iterum ſuam aſcendit, ac conſidet. Quum paulo poſt tuba iterum ſonuiſſet, pugiles cum inſtructoribus in genua procidunt; preceque ad Deum factâ, poſteaquam inſtructores eos eſſent amplexi, ac ad fortiter agendum animaſſent, vale dicto, ad tentoria redeunt. Tum tertio tuba dat ſignum, progrediturque Torellius provocator animoſe, ac ut è greſſu apparebat, magno animi cum ardore. Contra prodit temperato gradu provocatus Anca. Cum invicem appropinquaſſent, tam ingenti ictu Torellius Ancæ caput ferit, ut eum paululum retrocedere cogeret. Sed ſtatim Anca, recepto animo, par refert. Quumque aliquandiu crebris ac ingentibus ictibus ſe invicem egregiè contuliſſent, ac iactatis brachiis verbera ingeminaſſent, bipennibuſque ruptis ad luctam ferè convolaſſent, Cæſar fortium iuvenum corpora bello inutilia reddi eiuſmodi nugis, vnique conceſſa victoria, alterum per omnem vitam inglorium cum ignominia vivere nolens, quum vtrumque ſatis pro honore feciſſe iudicaret, coniectâ in aream deauratâ virgulâ, pugnam dirimit; convolanteſque ſtatim triginta nobiles, areæ cuſtodes, invitos renitenteſque pugiles in eos, vnde in pugnam deſcenderant, areæ angulos reducunt. Quumque de victoria ac honore inter eos orta eſſet controverſia,

Cæſar

Digitized by Google

Cæſar eam ſuâ authoritate diremit, vtrumque honori ſatisfeciſſe, neutro victore pronunciato, affirmans. Exinde Coneſtabilis in aream deſcendit, ac deauratam virgulam ſumma cum reuerentia è terra collectam, capitis ſui tegumento impoſitam, procidens ante Cæſarem in genua, dextramque ejus exoſculans, virgulam quoque deoſculatam ei reddit. Jubet Cæſar, pugiles invicem conciliet, inque veterem amicitiam reducat, idemque eis ſuo nomine præcipiat. Ea enim de cauſa ſe pugnam diremiſſe, quod vterque fortiſſimè ac generoſiſſimè rem geſſiſſet. Habere ſe vtrumque pro forti, honorato, ac nobili viro. Proinde cupere ſe, ac jubere, dimiſſâ omni inimicitiâ, animique acerbitate, poſthac inter ſe amicè vivant, ac ab omni in cæterum pugna abſtineant. Poſſe enim eos, qui vires experiri, pugniſque honorem quærere volunt, id contra Mahumetiſtas, Chriſtiani nominis perpetuos hoſtes majori cum honore, ac certa animæ cum ſalute facere. Conatus eſt Coneſtabilis omni ratione Cæſaris mandatum exequi: ſed quum eos nullam admittere rationem, nec Cæſari hac in re obedire velle videret, vtrumque eodem momento areâ exigi jubet, idque per eam, quâ intrarant portam, magnâ conſtitutâ pœnâ, ſi poſthac armis inter ſe congreſſi fuiſſent. Tentatum eſt poſtea non ſemel à viris magnis, in gratiam redirent, ſed fruſtrà. Quam ob pertinaciam iratus Cæſar, vtrumque in vincula coniici jubet: manſereque, donec datis dextris inuicem amplexi, inimicitiam ſe deponere teſtati eſſent. Sed ex animo id non proceſſiſſe, ſimultas ad alterius uſque mortem geſta probè docuit.

CAPVT XXII.

Diſciplinam militarem non ſolum ad vincendum hoſtem neceſſariam eſſe, ſed etiam ad ſecuritatem agrorum & agricolarum ſpectare.

ALLEGAVIMVS antea legem ex C. Juſtiniani de ſecuritate agricolarum contra vim militum, & aliorum injuriam hominum, cui alteram quoque ejuſdem Imperatoris adiungere placuit; ita enim ſanciendo mandat: Nunquam ſationibus vel colligendis frugibus inſiſtentes agricolæ ad extraordinaria onera trahantur, quum providentiæ ſit, opportuno tempore his neceſſitatibus ſatisfacere, &c. Quocirca ex his verbis Jobi: Si terra mea adverſum me clamet, & pariter ſulci ejus fleant; colligunt interpretes: ſi pauperes agricolas oppreſſerimus, qui terram colunt, ut illa nobis fructus, quibus veſcamur, proferat, violentiâque & rapinis erga ipſos uſi fuerimus, & ſubſtantiam illorum eripuerimus, non ſolum teſtes ipſi erunt,

C. 5. prior. cent.

C. de agric. & cenſit.

lib. 11. Cap. 31.

erunt, adverſus nos, ſed terra ab ipſis culta teſtimonium adverſus nos proferet: quia illic ſuum ſudorem, qui eſt tanquam ſangvis ipſorum, poſuerunt; ad diſciplinam autem militarem & ſecuritatem agricolarum, atque annonam conſervandam, hanc cautionem ſancivit Henricus I. Imperator, Auceps dictus. Is enim, teſte Corbeienſe & Gemblacenſe hiſtoricis, in bello contra Slavos, ex militibus, qui in villis eſſent, nonum quemque in oppidis collacavit, cui reliqui agrum colendo victum quærerent; nonus vero tertiam omnium frugum partem conditam aſſervaret, ſuisque ſociis intra muros horrea & domicilia exſtrueret, ſed vice cæterorum ipſe, quoties opus eſſet, militaret, & pro patria periculum ſuſciperet, aliis domi ſervantibus. Huius inſtituti commoda hæc erant: primum, vt propter incurſiones perpetuas, agris ſpoliaris, non eſſet timenda penuria: deinde, vt in urbibus miles ne deficeret, quæ bellis jam pluribus exhauſtæ habitatoribus erant. Huc quoque ſpectat Lateranenſe Concilium, vbi ita ſtatuit Innocentius, vt presbyteri, monachi, conuerſi, peregrini, mercatores, ruſtici, euntes & redeuntes, atque in agricultura exiſtentes, & animalia, quibus arant, & ſemina portant ad agrum, congruâ ſecuritate lætentur, &c. Hanc ob rem Coneſtagius ita Albanum Ducem Lyſibone mortuum, poſtquam ſuas virtutes & dotes recenſuiſſet, laudat: Severarum legum militarium (à quarum rigore ſalus exercituum & regnorum conſervatio dependet,) aſper erat, & inexorabilis executor. Hæc autem ſecuritas ſarta tecta, vt dicitur, præſtari non poteſt, niſi adſit conſtans & bene ordinata diſciplina militaris: ad quam reſpexit Alexander Severus, in ſua oratione ad milites, ubi apud Lampridium ita dicit: Diſciplina maiorum Rempublicam tenet, quæ ſi dilabatur, & nomen Romanum, & Imperium amittemus, &c. Quare Euagrius Græcus auctor rectiſſimè & veriſſimè ſcripſit, prudentia Ducum, & obedientia diſciplinaque militum, bona ingentia effici ſolent. Quod ſi vnum ab altero deſtituatur, claudicare vtrunque, & iſto præſtantiſſimo iugo diſſoluto, omnia everti atque conturbari. Qualis autem, & quam arcta & prudenter conſtituta militaris Romana vetus diſciplina fuerit, Flauius Joſephus, poſtquam arma tam peditum, quam equitum eorum exactè deſcripſiſſe, ita eam recenſet: Armorum quidem exercitatione comparant, vt non modo corpora, ſed animi quoque militum fortiores ſint. Major autem illis eſt ex timore diligentia. Nam leges apud eos non deſertionis ſolum, verum etiam minimæ negligentiæ ſunt capitales, ducesque magis, quam ipſæ leges terribiles. Namque bonos honorando redimunt, ne in coercendis noxis videantur crudeles. Tanto autem obſequio parent Rectoribus, ut & in pace ornamento ſint, & in acie corpus vnum totius conſpiciatur exercitus.

Cap. 2. de treuga & pace.

Lib. 9.

De bello Iudaico lib. 3. cap. 3.

Sic

Sic eorum copulati ſunt ordines, ita circumduci ſunt mobiles, & acutis auribus ad præcepta, oculisque ad ſigna, & ad opera manibus; Vnde facere quidem ſemper ſtrenui ſunt; pati vero tardiſſimi. Nec eſt ubi præliantes, aut multitudinem hoſtium, aut conſilia ſenſere ducum, aut difficultatem regionum: Sed ne fortunæ quidem ſuccubuere. Nam & ea certiorem putant eſſe victoriam. Quorum igitur (pergit Ioſephus) actus à conſiliis incipiunt, conſultaque adeo ſtrenuus exequitur exercitus, quid mirum ſi Euphrates ab Oriente, & Oceanus ab Occidente, itemque à meridiano tractu Africæ fertiliſſima regio, & à Septentrione Rhenus atque Danubius ſunt Imperii limites, quum minorem eſſe poſſidentibus poſſeſſionem rectè quis dixerit? &c. Doctiores ſanè in ſacris literis ſunt in ea opinione, hanc exactam & accuratam diſciplinam militarem Romanorum prædictam eſſe in Iſaiæ Prophetæ concione, hiſce verbis: Ec- *In fin. c. 5.* ce feſtinus velociter veniet, (videlicet exercitus Romanus) non eſt deficiens, neque laborans, non dormitabit, neque dormiet, neque ſolvetur cingulum renum eius, &c. Ob hanc cauſam rectè miles Romanus ita à *L. 1. §. mi-* Vegetio definitur, quo etiam leges Cæſareæ reſpiciunt; nempe eum eſ- *les. de milit.* ſe, qui ſub Imperii Romani ſigna iurans in caſtris habitet, ad arma con- *teſtam.* tra hoſtes expedienda ſemper paratum; duritiam pro Imperio perferre, & malum hoſtile manu militari à Rep. Rom. arcere adſuetum. Præterea ab Imperatoribus omne id, quod ad conſervandam militarem diſciplinam, ad ſecuritatem ſubditorum ſpectat, diligenter in multis legibus ſancitum eſt, ſicut reliquiæ extant in tit. C. 36. cum multis aliis ſequentibus. Inprimis vero lex Impp. Honorii & Theodoſii AA. memorabilis eſt, vbi ita Iohanni PP. reſcribunt: Solam ſane hoſpitalitatem ſub hac obſerva- *L. 5. C. de* tione concedimus, at nihil ab hoſpite, quod vel hominum vel animalium *metatis &* paſcuis neceſſarium creditur, poſtuletur: omniumque ſit acceleratum iter, *epidem eti-* atque continuum, nec ulli liceat reſidere, ne diuturnitas commanentium, *cis, lib. 12.* ulla ex parte prædium vexet. Decem etiam librarum auri mulcta ferietur, quiſquis adminiſtrator, erogator, apparitorve ullus, militans ſcilicet, vel iter agens, ullo in loco aliquid ab hoſte poſtulaverit. In tantum enim inhiberi ſceleratum morem iubemus, ut ipſis quoque præbentibus impunitum eſſe non patiamur, ſi quid contra præceptum noſtrum probati fuerint obtuliſſe. Hæc ſtricta diſciplina diligenter à D. Ambroſio obſervata, & ad *Serm. 5. in* ſalutarem doctrinam translata eſt: Miles, inquit, qui ingreditur iter, vian- *Pſal. 118.* di ordinem non ipſe diſponit ſibi, nec pro ſuo arbitrio viam carpit, nec voluptuaria captat compendia, ne recedat à ſignis: ſed itinerarium ab Imperatore accipit, & cuſtodit illud, præſcripto incedit ordine, cum armis ſuis ambulat, rectaque via conficit iter, ut inveniat commeatuum ſibi pa-

Digitized by Google

rata ſubſidia. Si alio ambulaverit itinere, annonam non accipit, manſionem paratam non invenit, quia Imperator his jubet hæc præparari omnia, qui ſequuntur, nec dextra, nec ſiniſtra à præſcripto itinere declinant: Meritoque non deficit, qui Imperatorem ſequitur ſuum. Moderate enim ambulat, quia Imperator non quod ſibi vtile, ſed quod omnibus poſſibile, conſiderat. Ideo & ſtativas ordinat, triduo ambulat exercitus, quarto die requieſcit: Eliguntur civitates, in quibus triduum, quatriduum, & plures interponuntur dies; ſi aquis abundant, ſi commerciis frequentantur. Et ita ſine labore conficitur iter, donec ad eam vrbem perveniatur, quæ quaſi Regalis eligitur, in qua feſſis exercitibus requies miniſtretur. Hanc legem (pergit D. Ambroſius) eſſe præſcriptam Chriſto ducente, ſanctis commeantibus recognoſcas velim. Profecti ſunt enim & patres noſtri de terra Ægypti, per longa ſpacia terrarum, quorum ſtativæ omnes manſionesque deſcriptæ ſunt, donec Cades, id eſt, ad ſanctorum terram perveniretur, &c. Non ſolum autem Romani, ſed etiam alii Reges & principes viri obſervarunt, quam neceſſaria res ſit diſciplina & obedientia militum: è contra quanta damna & oppreſſiones ſubditorum, atque pernicies rerum, ubi ea negligitur & corrupta eſt, ſequantur. Ideoque multæ leges & ordinationes, tam veteres, quam recentes, paſſim extant. Inprimis autem libellus Græcus & Latinus, de moribus & pœnis militaribus Iuſtiniani Imp iuſſu editus eſt. Et extat ſanctio Imperii, in comitiis Spirenſibus facta, & anno CIↃ.CCCCC.LXX. publicata, de diſciplina militari equitum & peditum in Germania inſtituenda & conſervanda. Vtinam ea, quæ tam prudenter & vtiliter conſtituta ſunt, ſervarentur! Sed & hic licet exclamare cum Horatio:

Quid leges ſine moribus
Vana proficiunt?

Corrupta autem diſciplina inter milites, præſertim errones & tyrones, quam immenſa damna ſequantur, optimè intellexit, & perpendit Ferdinandus Hiſpaniæ & Arragoniæ Rex prudentiſſimus. Is enim longa experientia bellorum edoctus, dicere ſolitus fuit, ut Gomezius ſcribit: Delectus, qui ex ignotis & vagis hominibus haberentur, perniciem potius, quam vtilitatem in Rempublicam inducere. Nam obſcuri illi, & immodeſti, atque impuri homines, peſſimiſque exemplis famoſi, quocunque accederent, ex rapto vivere, vicos, & agros miſere vaſtare, infimam plebem & ruſticos homines affligere, milleque alia ſcelera patrare. Vnde idem Rex Ferdinandus ſæpenumero expeditiones aliquas non alia de cauſa, parandas eſſe aiebat, quam ut furibus, ſicariis, ganeonibus, & perditis hominibus inventus Hiſpana expurgaretur, quæ malorum conſortio inutilis &

De reb. geſtis Ximenii, lib. 6. in 3. parte hiſtor. Hiſpanic.

Digitized by Google

lis & vitioſa paulatim reddebatur. Hoc conſilio iam olim in Athenienſium Republica Periclem clariſſimum Imperatorem vſum eſſe, ex hiſtoriis novimus, qui ſingulis annis claſſem ornare ſolitus erat, ut ignava, turbulenta, & ſeditioſa plebe civitatem ſuam levaret, ac velut ſentinam improborum exhauriret ex navi Reipublicæ. Non enim ignorarunt prudentiſſimi viri, bellum in ſe cum alia plurima, tum illud inprimis habere, quod & male animatis hominibus efferat peccandi facultatem, & plerunque principibus conivendi neceſſitatem. Idipſum elegantiſſimis verſibus expreſſit Hoſpitalius Cancellarius Galliæ. Ita enim incommoda belli depingit: *M. Anton Muret. orat. 14. Lib. 5. Epiſt.*

Nemo vnquam bello melior fit, ſiue ſecunda,
Siue mala, infelix, commiſerit alite pugnam:
Bella docent homines peccare, metumque Deorum
Excutiunt: pœnas infernaq; tartara rident.
Hi quorum ſolis fiducia nititur armis:
Propoſita eſſe bonis in cœlo præmia rident, &c.

Illi ſane & profani homines, qui tantum in ferocia & armis ſpem & fiduciam ſuam ponunt, ignorant, vnde victoria & proſperi progreſſus in bello veniant. Ideoque audiendus merito eſſet Hanani Propheta. Ita enim Aſam Regem Iudæ, qui à Benhadad Rege Syriæ, contra Baaſam Regem Iſrael ædificantem Romam accitus erat, increpando alloquitur: Nonne Æthiopes, Libyes, multo plures erant quadrigis, & equitibus, & multitudine nimia, quos cum Domino credidiſſes, tradidit in manu tua? OCVLI ENIM DOMINI CONTEMPLVNTVR VNIVERSAM TERRAM, ET PRÆBENT FORTITVDINEM HIS, QVI IN CORDE PERFECTO CREDVNT IN EVM, &c. *2. Paralip. cap. 16.*

CAP. XXIII.

De Chriſtianorum & Turcarum diſciplina militari.

DE re militari & diſciplina, multi ſcripſerunt, & monuerunt, viri in bellis periti & prudentes, quum animadverterent, hoc vnicum deeſſe Chriſtianis auxilium contra hoſtes, præſertim Turcas, quibus, politicorum more loquendo, tam præclaras victorias, tam longe lateque, in Europa Imperium, non ipſorum multitudini & fere innumerabilibus copiis adſcribunt, ſed multo magis obedientiæ, conſtantiæ in cœptis, perſeverantiæ in præliis, & obſidionibus, frugalitati, concordiæ denique. Quæ omnia ex diſciplina arcta, cui à teneris annis aſſveſiunt, proficiſcuntur. De hac re

Digitized by Google

audivi ſæpius in comitiis Imperii Spirenſibus, anno. clↃ. CCCCC. LXX. egregium illum heroem Lazarum Suendium conquerentem, & diſſerentem, quo pacto huic malo remedium afferri poſſet. In hoc conventu, ipſo potiſſimum auctore, conſtitutio illa ſalutaris, cuius ſupra mentionem fecimus, de diſciplina militari inſtituenda conſervandaq; , ordinata & publicata eſt. Extant & alia ipſius conſilia hac de re edita, præſertim quomodo, adiuvante Deo, contra ingruentem hoſtem potentiſſimum, Turcicum videlicet tyrannum, feliciter bellum geri, & eius irruptionibus reſiſti poſſet. Memini autem non ſemel ipſum audire, magnâ eloquentâ & gravitate, præſentibus militaribus viris, diſſerentem & edocentem, quibus viribus & artibus reliquiæ Hungariæ, & Croatici Regni, aliaque confinia, erga hunc hoſtem vigilantiſſimum defendi, illeque cohiberi poſſet, ne vlterius verſus Germaniam procederet. Ipſius autem opinio erat, fieri hoc poſſe potius defendendo, quam bellum inferendo, & recuperandi ſpe, amiſſas munitiones : hac videlicet ratione, ut munitiones in confiniis, militibus, armis, annona, & reliquis rebus, ad reſiſtendum & repellendum vim hoſtilem, neceſſariis non ſolum inſtructæ eſſent, ſed etiam ſpem in ſubſidiis, quibus, durante longiori obſidione, liberari poſſent, haberent. Aiebat enim, nullam arcem, vrbem, aliumve locum tam munitum eſſe, qui potentioribus hoſtibus diu reſiſtere poſſet, ſi præſidiarii omni pe ſubſidii deſtituerentur. Etenim fieri non poſſe, quin animo deficerent, & timidiores ad reſiſtendum efficerentur. Sed hæc & alia copioſius docent huius herois militares libelli editi, qui nunc paſſim in manibus hominum verſantur. Et alii quoque de hac re prolixe ſcripſerunt, inter quos primas, meo iudicio, tenet Augerius Busbequius. Cæterum bella illa diuturna cum Turcis, quæ poſt mortem Suendii ſecuta, & hactenus continuata ſunt, docuerunt Germanos, ſi coniunctis animis & viribus conſtantes ſunt, huic tam potenti hoſti in præliis, & oppugnandis expugnandiſque munitionibus, nec non in ſtratagematibus, atque omni re militari, non modo pares, ſed etiam ſuperiores eſſe poſſe. Quare eis non tam defenſivum, quam offenſivum bellum contra Turcos feliciter gerere licere, ſicut poſt alios, multis rationibus docet Achilles Tarduccius, in peculiari capite, bellum offenſivum gerendum eſſe.

De re mil. contra Turc. inſtituenda.

In libro. Turca vincibilis.

Sed ut cœptam materiam proſequamur, inter alios viros militares neglectum diſciplinæ militaris deploravit Georgius Fronsbergius, patrum noſtrorum memoria, dux militum veteranus, & fortiſſimus atque feliciſſimus, qui Maximiliano I. & Carolo V. Cæſaribus, ſæpenumero vtilem operam contra eorum hoſtes præſtitit; is dicere ſolitus fuit: Tria militem abſterrere à militio; Vaſtationem & depopulationem hominum innocentiſſi-

centiſſimorum, à quibus nunquam aliquis fuit læſus: Deinde vitam diſſolutam, & impiam militum: poſtremo ingratitudinem, quod benemeriti plerunque negligantur. Compoſuit autem ipſe cantilenam Germanicam elegantem, in qua quæritur, quid ſibi ipſi, ob diuturna merita, & ſervitia contigerit. Idipſum quoque neglectus videlicet diſciplinæ militaris, movit Franciſcum Guicciardinum, ut queratur factum eſſe magna ſui ævi militiæ iactura, ut milites nullum inter amicos & hoſtes diſcrimen ponant?& ſic non minus populos provinciaſque vaſtent, ii, qui ut eas defendant, quam qui ut offendant, ſtipendia accipiunt. Hoc vitium & defectum noſtratium, non ignorant infenſiſſimi & ſagaciſſimi hoſtes Turcæ, ideoque ſcommata eorum non obſcura ſunt, ſicut ante ex Aventino, quid Rhodii hac de re ad Fridericum III. Cæſarem ſcripſerint, & ex Folieta, de Aſſano Baſſa Turcico retulimus. Huc accedit diſcordia quoque Chriſtianorum principum, quæ Turcis adeo grata eſt, ut eam omnibus artibus & conatibus foveant, & neque pecuniæ, neque laboribus parcant, ne illorum conſilia & arma coniungantur. Omnium enim prudentiorum conſtans ſententia eſt, ſi ſolummodo Germania (ut de reliquis Chriſtianis Regibus & Principibus taceam) concors, & unita eſſet, favente Deo, ei ſufficere milites, opes, inſtrumenta bellica, annonam, & alias res neceſſarias ad Turcicam potentiam reprimendam, & eos ex Europa deturbandos, Sed hoc potius optandum, quam ſperandum eſt, multis obſtaculis, tam ſalutiferum opus, impedientibus. Turcis hanc diſſenſionem notiſſimam & iucundiſſimam eſſe, ex oratione Beſſationis Niceni abunde patet. Referam, inquit, (quamvis nota ſit vulgo) fabellam, qua nuper uſus dicitur Mahometes, quum ex ſuis quidam diſſuadere ei bellum, adverſus Chriſtianos, conaretur. Nam quum illi formidandum eſſe diceret, ne Chriſtiani bello irritati, tandem in vnum convenirent, bellumque adverſus eum communi conſilio, & ope gererent; At ridens, meminiſſe, Tyrannus reſpondit illius fabulæ convenit; Quum lupi aliquando magnam canum multitudinem adventare adverſus ſe forte intellexiſſent, ingenſque propterea terror eos occupaſſet: vnus ex iis, qui inter eos ſenior erat, in propinquum montem profectus, cacumen eius, ut canum ſpecularetur adventum, conſcendit. Verum quum eos multos quidem ſed diverſorum colorum eſſe, conſpexiſſent, lætus geſtienſq; ad ſuos reverſus: Bono, inquit, eſtote animo. Tãta enim eſt in hoſtibus noſtris colorum, morum, ſtudiorumque diverſitas, ut conſentire vna, ac conſpirare in aliquem ſimul omnes non poſſint; ſingulos vero, ſi venerint, abſorbere ſine difficultate poterimus. Eaſdem cogitationes habuit Imbraimus, interpres Turcici Imper. qui cum Busbequio Francofurti in electione Maximiliani II. Cæſaris, legatus adfuit. Quũ

C 5. prior. Cent.

De periculis à Turca Mahomete imminentibus.

enim illi tres Principes præcipui, Saxo, Bavarus, & Juliacenſis, antecedentes in equis Ferdinandum & Maximilianum Cæſares, demonſtrarentur, & admoneretur, vnumquemque ex illis propriis opibus, & viribus, eſſe tam potentem, vt iuſtum exercitum, contra Turcas colligere, & ducere poſſet, alioſque plures eſſe ſimiles illis in Germania, quid exiſtimaret fore, ſi coniunctis viribus Imperatorem Turcicum aggrederentur? Subriſiſſe illum ferunt, & dixiſſe, ſe facile ex numero eorum, quos præſentes videret, colligere poſſe, & abſentium potentiam, adeoque vires Germaniæ eſſe immẽſas: ſed ſibi videri Germanorũ animos, conſilia & actiones, ſimiles eſſe belluę multorum capitũ, & pluriũ caudarum, q̃ agitata ſepẽ tranſire conaretur; Vnde cũ capita diverſa, diverſa foramina tranſeundi quærerent, neceſſarium fore, ut ſimul & corpus, & caudæ immotæ manerent, & ne progrederentur vlterius, impedirentur: Imperatorem vero ſuũ, ſe comparare belluæ vnicipiti, q̃ plures caudas habere, ita ut ſi caput aditu patefacto, per vnicũ tranſitum penetraret, neceſſario & corpus & cauda vna, abſq; omni impedimento cogerentur ſequi. Per hanc ſimilitudinem ſane nõ inſulſam nihil aliud innuere voluit, quam diſſenſionem animorum, & diſtractionem virium Chriſtianorum; è contra concordiam & potentiam vnitam Turcarum. Idipſum Romanis victoriam contra Britannos perit; Ita n. Tacitus

In vita Iulii Agricolæ.

de Britannis ſcribit: Olim Regibus parebant; nunc per principes factionis ſtudiis trahuntur; NEC ALIVD ADVERSVS VALIDISSIMAS GENTES PRO NOBIS VTILIVS, QVAM QVOD IN COMMVNE NON CONSVLVNT. RARVS DVABVS TRIBVSQ; CIVITATIBVS AD PROPVLSANDVM COMMVNE PERICVLVM CONVENTVS: ITA DVM SINGVLI PVGNANT, VNIVERSI VINCVNTVR. Cum quib. extremis verbis epiphonematicis plane congruit,

Lib. 8.

quod de Græcis pronunciat Iuſtinus hiſtoricus: Græciæ civitate dũ imperare ſingulę cupiunt, imperiũ omnes perdiderunt. Obſervavit eadẽ de Germanis ante centum & plures annos, Laonicus Chalcocondilas, Germanos,

De reb. Tur. lib. 2.

inquit, ſi concordiæ ſtudioſi eſſent, & ſub vno degerent principe plane eſſe invictos, mortaliumque fortiſſimos. Sumptum eſt hoc, ut puto, ex Herodoto, qui de Thracibus eadem ſcribit & addit; Sed quia id arduum illis eſt,

Lib. 5.

& nulla ratione contingere poteſt, imbecilles ſunt. Turcæ ſane ſemetipſos nominare conſueverunt Iſlamos, hoc eſt vnanimes, & inter ſe pacificos, Deumque precari non ceſſant, ut inter ſe diſcordes perpetuo Garros (ita enim Chriſtianos veluti gentiles aut paganos nominare ſolent) eſſe velit. Notat autem Leonclavius noſter, Oſmanos milites & aulicos moleſte ferre,

In Onomaſtico.

cum eos quis Turcos (quod nomen eſt à paſcuis deductũ, & ſignificat id quod Græcũ νομάδες παρὰ τῶν νομῶν) ceu ruſticos appellat. Ideoque in ipſorũ Comœdiis ſemper introduci Turcũ aut Turcman, veluti ruſticũ, perinde

inde ac Italia Comediæ Zano ſuo non carent. Idem Leonclavius de Turcis ita dicit: Quam animoſè ſuas in ſpeciem inſtituunt, & ordiuntur expe- *In Pandect.*
ditiones: tam levi momento territi, rebus ex animi voto non ſuccedenti- *Tur. c. 241.*
bus, honoris omni reſpectu poſtpoſito, ceu timidæ diffugiunt damæ, Quare nihil eos magis terret, quam concordia & conſtantia. Cæterum Turcas in ſervanda diſciplina militari (licet ea laxior eſſe cœperit, quam ſuperioribus annis fuit) reliquis nationib. excellere, non obſcurum imo notiſſimũ, cum noſtro magno damno & malo eſt. Ita enim ex Renato Luſignano r. fert Hippolytus de Collib. vir præſtantiſſ. in ſuo Principe: Turcæ, inquit, hoc *Lib. 1. c. 5.*
tempore in ſervando ordine diſciplinaque militari, cunctas nationes ante- *cap. 16.*
cellere dicuntur. Tanta n. ſeveritate & iuſtitia eam exercent, ut veteres quoque Græcos Romanoſque ſuperare putentur. Nulla vnquam pugna inter eos exauditur. Nã vel minimũ delictũ capite vindicatur. Prompte obediunt imperantibus, ita ut nullum, quamvis manifeſtum vitæ diſcrimen ſubterfugiant: ſine tumultu & clamore in caſtris verſantur; & quamvis ſemper ibi maxima ſit frequentia, ſilentiũ perpetuũ, & ſtupendũ obſervãt. Manus minima ſignificatione & nutibus reguntur, profunda tranant flumina; abruptos ſuperant montes, vigiliæ inediæque tolerantiſſimi, nec vnam quidem mulierem in caſtris habent: in expeditione nemini infenſi: ideo agricolæ ad eorum aſpectum nequaquã pavent, tantũ abeſt, ut operas, aut domos deſerant, quũ nullũ damnũ, nullã vim reformident. Recenſuimus præterea antea ex Bartholomæo Georgevicio exemplũ q̃ ſeuerè quidam, contra diſciplinam militarẽ delinquens, punitus ſit; qui ẽt illud paulo poſt addit: Si q.s, *C. 5. prior.*
inquis, furatur aut violenter rapit, ſuſpenditur: ut contigit Jenizaro cuidã, *Cent.*
qui mulierculæ cuiuſdam, portantis in forum lac venale, ebiberat, non ſolvendo preciũ, quum accuſatus coram judice negaret factũ, pedibus ſurſum ſuſpenſus, chordâq; per medium ligatus, lac ſtatim evomuit atque illico iu- *De Turcar.*
dicio ſtrangulatus. Hoc me præſente (pergit ille) in Damaſco contigit, cum *morib.*
ex Armenia Hieroſolymam proficiſceret. Plura ſtudioſus lector reperi et de hac re apud Buſbequium, ubi formam caſtrorum Turcicorum, & diſciplinam militarem eorum eleganter deſcribit. Quemadmodum a. experientia, *Epiſt. 3.*
maximo cũ damno Chriſticolarũ teſtatur, hanc feverã diſciplinã apud Turcas, multis veluti fulcris & columnis hactenus ſtabilitã & corroboratam fuiſſe, quarũ viginti duæ à Leonclavio noſtro recenſentur; ita ibi non minus viginti ſeptem cauſæ, & vitia enarrantur, quæ in florente quidem & hactenus vegeto, ſed paulatim ad ſuam progrediente metam, periodumque; Tur- *In proœm.*
cici regni corpore, cum morbi invaleſcunt, ſi non interitum, ſaltẽ mutatio- *hiſtoria*
nem aliquã inſignem, ei portendentia; inter quæ etiam ſunt factiones, inter *Muſul-*
Veziros, & contemptus, odium, & execrationes Sultani Muratis, trepidi, *mana.*

ignavi,

ignavi, expertis iudicii, ſtupidi, & epileptici. De quo in ſequenti capite, ne prolixitas tædium afferat, plura. &c.

CAPVT XXIV.

De Genizaris, qui ſunt Turcis prætoriani milites.

ETSI diverſa ſunt apud Turcos genera militum, utpote Thimarci, Genizari, Aſſapii, & Accangi, tamen hoc capite potiſſimum de Genizaris, tanquam præcipuis, agendum puto. De reliquis Sabellicus plura tradit. (*Lib.9.Æn. ad cap.*10.) De Genizarorum vero nomine, & ordine, primo inſtituto, hiſtorici variant. Quidam enim à Janua, quam Turci aulam dicunt, etymon ſumunt, & à Murate II. inſtitutam hanc militiam, & veluti cohortem prætoriam eſſe. Verum annales Turcici, opera Leonclavii noſtri editi, originem ipſorum rectius indicant, nempe à Murate I. profectam eſſe, cum Adrianopolim occupaſſet, quo tempore quinta pars prædæ etiam Turcicis Imperatoribus initium ſuum cœpit habere. Ita tunc mos, veluti ex mandato diuino, inolevit, ut ex omni mancipiorum numero, liberalioris formæ pueri, pro Sultano delecti, retinerentur; quæ quidem in hunc modum exacta tenerioris ætatis mancipia, deinde ad Imperatoris portam deducta Murati offerebantur. Is vero pueros in Anatoliam tranſportatos, inter Turcos diſtribui iubebat, ut apud eos diſciplinæ pariter ac laboribus adſueſcerent, & Turcicè diſcerent. Exacti autem duobus apud illos, vel tribus annis, jam ad labores adſuefacti, linguæque Turcicæ periti, ad portam reducebantur, Genizarorum ordinibus aſcribendi. (*In Pand. hiſtor. Turc. c.*35.) Genizari verò, Sultani Turcorum ſcloperarii ſunt, & inde ab illis vſque temporibus nomen hoc Genizarorum adepti retinent. Hæc ſententia de origine eorum Leonclauio noſtro ita placuit, ut affirmet, nuſquam ſe reperiſſe Genizarorum originem verius deſcriptam, ideoq; exiſtimat Janizerorum, vel Genizarorũ (*Decad.*3.*l.*9.) non à Porta, quæ Turcis Capi eſt, vnde Capiſilarum nomen dici, ſed Genizaros dici Turcis veluti novos homines, ſeu milites novos, vel Latinâ voce tyrones. Huic opinioni adſtipulatur Sabellicus: Turcorum principum inquit mos eſt, ex omni captivorum numero, quintam ſibi partem vendicare: pueros fere à decimo anno, ad ſextum decimũ legunt: ſi captivi deſunt è provinciis Chriſtiano nomini ademptis, vel parentib. invitis per inquiſitores capiuntur. Eos à pio cultu averſos, Mahometanâ ſuperſtitione imbuunt; imbutos præſcriptorib. militari diſciplina inſtruendos, tradũt; ubi vero

adulti

adulti ſunt, cum principe militant, eoſque Janizaros vocant. Qui ingenio & indole præſtant; ad dignitatem promoventur: Ex his Subaſſas, Flambularios, provinciarum, urbium & arcium præfectos legunt; cætera turba partim ad oppidorum præſidia, partim ante januam principis excubant: illius latus, ſiquando domo egreditur, ferro ſtipant. Ex his lectiſſima illa & quaſi prætoriana cohorte in bello utuntur Reges, &c. Hi milites prætoriani, ita deſcribuntur ab Augerio Busbequio: Budæ primum mihi viſi ſunt Gianizari (ſic Turcæ prætorianum peditem vocant) Eorum quum pleniſſimus eſt numerus, Rex Turcarum habet XII. millia: per omnes ferè ejus Imperii fines, vel præſidio munitionibus, adverſus hoſtem, vel tutelæ Chriſtianis, Judæisque, adverſus injurias multitudinis, futuri, ſparguntur. Neque ullus eſt paulò frequentior pagus, municipium, oppidumve, in quo non ſunt aliquot Gianizari, qui Chriſtianos & Judæos, reliquoſque opis indigos, ab improborum petulantia, defendant. Budæ in arce perpetuum Gianizerorum præſidium eſt: Veſtitu utuntur, ad talos demiſſo, capitis tegumen habent ex penulæ manica (nam inde, ut ipſi memorant, duxit originem) cujus parti caput inſertum ſit, pars retrò propendens, cervicem verberet: à fronte ſurgit oblongus argenteus conus deauratus, gemmiſque elaboratus; ſed vulgaribus. Perpulchrè ſane & exactè deſcribitur habitus à Busbequio Genizarorum, ex quibus vidi aliquot, ita ornatos, in legatione illa Turcica ad Ferdinandum & Maximilianum Cæſares, quum Francofurtum proficiſcerentur, de qua legatione paulò antè dixi. Seminaria autem Ganizarorum idem Busbequius ita, eleganter & exactius quã alii deſcribit: Mittit quotannis Turcarum princeps, certos homines, in diverſas provincias, qui de pueris è Chriſtianis hominibus natis, tertium aut quartum quemque poſcant. Horum gregibus Conſtantinopolim perductis, qui liberaliore ſunt aſpectu, aut ingenii majorem indolem præ ſe ferunt, ipſius principis, aut Baſſarum, aut aliorum Satraparum domeſticis uſibus applicantur. Reliqui perducuntur in locum, in quem magna omnis generis hominum multitudo, præſertim ruſticanorum, confluxit. Hi de iſtis pueris, ab eo, qui illi negocio præeſt, quos viſum eſt depoſcunt. Ille accepto nummo aureo, puerum petenti tradit, item annis, ſignisque, quibus per omnem ætatem dignoſci poſſit, in publicas tabulas relatis. Sic illi liberum eſt, ruſticus ſit, ſive urbanus, puerum trans mare in Aſiam, ſeu quocunque terrarum velit, ubi domicilium habeat, abducere: ubi aſſiduè, labore atque opere, eum ut mancipium exerceat. Puero cibaria præbentur, panis & aqua, & interdum loco obſonii, pultis aliquid, aut fructuum, aut herbarum; Veſtitus ſuppeditatur, quo ſe adverſus cœli injuriam tueri utcunque poſſit. Ad hæc diſciplina & religione Mahumetana inſtitui-

In itinere Conſtantinop.

De re milit contra Turc. inſtit.

N tur.

tur. Ita deliciarum neſcius, procul à propinquorum blanditiis, in virum robuſtum, & cuivis labori ferendo parem, adoleſcit. Hic cum eſt opus, ab illo fiduciario hero, repoſcitur, & ad rem militarem deducitur: atque ex eo veluti ſeminario, diminutis Gianizerorum legionibus, ſupplementum ſubrogatur. Ad Gianizerorum numerum reſcriptus, primo meret menſtruo ſtipendio paulo plus minus, unius ducati, cum dimidio. Id enim multi novitio, & rudi ſatis eſſe cenſent. Sed tamen ne quid victus neceſſitati deſit, cum ea decuria, in cujus contubernium aſſumptus eſt, gratis cibum capit; ea cōditione, ut in culina, reliquoque miniſterio, toti ei decuriæ ſerviat. Sed cum rurſus, qui eſt ejus decuriæ armorum peritiſſimus, præceptis militaribus erudit, quotidianâque exercitatione, arma ſcienter tractare docet. Et ea quæ ibi ſequuntur, ad quæ tanquam lectu digna lectorem remitto, ne videar in deſcribendis rebus ex aliis, prolixior præter decorum fuiſſe: Excuſatus autem ero, ſi nonnulla huc pertinentia, quæ paulò poſt idem Busbequius ſcribit, adſcripſero Sæpenumero, inquit, ſum admiratus vim diſciplinæ, atque inſtitutionis Turcicæ, quum viderem homines, apud nos contemtos, & abjectos, paucis annis tantum profeciſſe apud iſtos, non modo ut gregarii militis nomen egregiè ſuſtinerent, verumetiam omnium Turcorum judicio, digni haberentur, quorum diſciplina alii militiæ rudimentis imbuerentur. Nam qui inter eos armorum opinione tantopere excellerent, neſcio quos Parthos, Bactrianos, aut Maſſageras cogitatione mihi fingebam. Sed audiebam hunc eſſe Hungarum, illum Croatam, tertium Germanum. Mirabar equidem verumtamen hanc tantam præſtantiam, ex uſu armorum quæ apud nos tractaſſent, quod nobili loco nati, quod liberaliter inſtituti, quod militaſſent, proficiſci ſuſpicabar. Pergebam quærere, num ſcirent, quem illi apud nos locum tenuiſſent, quodque genus vitæ ſecuti fuiſſent. Illi cum aliquantiſper cogitaſſent, in memoriam venire ſibi ajebant, hunc ſolitum dicere, ſe neſcio cujus coqui fuiſſe puerum; alterum ſe vitæ monaſticæ initiatum: illum verò, cauponi promendo vino locaſſe operas, eoſque belli, vel induciarum tempore interceptos, atque in reliqua præda, Conſtantinopolim perductos, in iſtius vel illius Baſſæ familiam perveniſſe, qui domi habuiſſent viros inſignes, magiſtros armorum, magno iudicio ſcientiaque rei bellicæ præditos. Sed quibus brevi tempore tantum profeciſſent, &c. Quum igitur tantum illi, qui animo, & corpore præſtant, promoveantur, mirum non eſt, quod hujusmodi juventutem, imperii ſui fundamentum Genizaros non immeritò Turcarum princeps filios ſuos vocet: Verum enimverò, licet illi prætoriani milites, ab initio in acri diſciplina, & metu, veluti mancipia educentur, & contineantur, tamen non ita pridem, nonnulla enormia argumenta contumaciæ, & rebellio-

belliοnis ediderunt, ita ut proprium Imperatorem, aliquoties ad inhoneſtas conditiones redegerint. Idipſum confirmat idem Busbequius, quum ex numero Gianizerorum, ſuos læſiſſent, & nonnullis aureis vexatio redempta eſſet, Ruſtanem Baſſam illi curaſſe nunciari, ut cauſam omnem contentionis, cum illis peſſimis hominibus præcideret, an ignoraret bellum eſſe, quo ipſi regnarent, ſic ut ne Sulimannus quidem, eorum potens eſſet, & ſibi ab eis male metueret? &c. Facile itaque fieri poterit, ſicut olim apud Romanos quoque accidit, ut facta rebellione, imperium Turcicum turbent, & ad alios, quos ipſi per factionem elegerint, transferant. Et hâc ratione id, quod ad cuſtodiam Regni inventum eſt, ad ruinam ejus tendat. Id ſane poſt alios, ante multos annos Claudius Seiſellius prædixit. Turcico nimirum Imperio, ruinam ex eo inſtituto imminere, quod Turcici Imperatores, tanquam firmiſſimum fulcrum imperii excogitarunt, & hactenus feliciter experti ſunt. Crudele eſt, inquit, inſtitutum militum, quos vulgo Janizaros appellant. & immane; atque futurum aliquando perniciosum, atque exitiale Turcico Imperio. Janizari enim milites pertæſi tandem dominatum illum tyrannicum, & inhumanum, excitata rebellione, ſummam inter ſe Imperii partientur. Idque eo magis, quod nullas habent poſſeſſiones, & ſtipendiis tantum vitam tolerant. Idipſum quoque Leonclavius noſter obſervavit, ubi recenſet, quomodo Genizari, Ramandana Tripolitanum Baſſam, cœco perciti furore, nulla nec ipſius viri dignitatis, nec Sultani ſui ratione habitâ, qui huic eum provinciæ præfeciſſet, obtruncarint. Neque, inquit, Murates hactenus, hanc Baſſæ ſui cædem, pro auctoritate Imperii caſtigare potuit. Quod nemini mirum, videri debet: Quippe non amplius illa nunc apud Turcos obedientia, non diſciplina militaris eſt, quæ fuit olim apud ſeculum prius. Et addit aliud contumaciæ inſignis exemplum, quo pacto ante pluſculos annos, iidem Genizari Achmetem Baſſam, Beglerbegum Cypri, Famaguſtæ, cum ſuis trucidarint. Quod quum Sultanus Murates ægrè ferret, & alium Beglerbegum in occiſi locum, cum decem triremibus miſiſſet, ut ſub dolo rebelles Genizaros in ordinem redigeret, & puniret; Is quoque aſtu ab eis circumventus, & univerſi ejus milites, ipſis etiam triremibus in poteſtatem redactis, trucidati ſunt. Quare ita ibi ſuam narrationem concludit: Murates licet ægerrimè ferret, alterum hoc Genizarorum in Cypro facinus, quo graviſſime lædi ſuam, & prorſus imminui majeſtatem, videbat; tamen quod infeliciter hactenus geſti belli Perſici cauſa, condonandum his aliquid cenſeret, ne novas & inteſtinas præterea turbas excitaret: iris animi diſſimulatis, nihil amplius in eos tentavit. Cæterum de Janizaris, eorum nomine, moribus, ſtipendiis, & aliis rebus plura inveniet

Epiſt. 3.

De repud. Gallica lib. 2.

In ſupplet. Annal. Turcicor.

lector ſtudioſus hæc cognoſcendi, in libro Lazari Soranzi cap. 20. qui nuper Italicè & Latinè in lucem prodiit, cui auctor titulum fecit, Ottomannus, &c.

Caput XXV.

De miſeria extrema, deditiorum Chriſtianorum, in captivitate Turcica, & Chienſium calamitoſiſſimo ſtatu.

De miſeriâ captivorum & mancipiorum, quæ in bello, vel excurſionibus, in Turcos hoſtes crudeliſſimos incidunt, nunc ſermonem inſtituere non conſtitui. Extant enim paſſim libelli, & picturæ, quæ abunde eam demonſtrant. Inprimis verò Georgevicius, tanquam teſtis αὐτόπτης, quid in ſua diuturna captivitate, ſuſtinuerit & viderit, patheticè depinxit, & deſcripſit. Sed de dedititiis, ut potiſſimum differerem, materiam mihi præbuêre, nonnullorum ſermones, qui cenſent, multò mitius agi, cum illis, qui ſpontè Turcorum fidei ſe permittunt, quàm cum eis, qui in bello capiuntur. Etſi autem non inficior, ſæpenumerò Turcos captata occaſione, pretio & pollicitis, nonnullis perſuaſiſſe, ut ex munitioribus locis ſecedant, & ſub Imperio ipſorum recenſitis bonis & libertate pacificè vivant: tamen quàm fluxa eorum fides ſit, exempla crudelitatis eorum, multa extant, quæ oſtendunt: quum præſertim ex legibus Mahometanis, ipſis impune ſit, datam fidem frangere, quando commodum vel emolumentum, aliave occaſio propagandi ſuam religionem & imperium appareat. Sibiipſis igitur blandiantur, quamdiu velint, illi, qui fidei Turcicæ fidunt, & ſervitutem libertati præponunt. Ego certè, abſque diſtinctione, cum Busbequio ſentio, ſi Turcarum arma prævaluerint, nobis vel dedititiis, ſive debellatis, & victis nihil reliquum futurum: certe non pudor, non honeſtas, non dignitas, non libertas, non religio. Nullam unquam gentem, non vilius periclitatam eſſe. Extremum, inquit, mihi crede, malorum vincæ à Turca: nihil erit, quod illo victore (quod utinam ne tam ſit in propinquo) rapi, agi, ferri, diſſipari, incendi, conculcari, & profanari non videamus. Vt autem hæc res manifeſtius appareat, ſumamus calamitoſiſſimum exemplum recens, quod inſtar multorum erit, à Chienſibus. Hæc enim Inſula diu pacem cum Turcis, ſoluto annuo tributo, metu, ne tam potens, & vicinus hoſtis offenderetur, conſtanter coluit: verùm quum ob fertilitatem Inſulæ, & pulcherrimas fœminas, ob quas ſemper ea celebris fuit, Turcis aliud placeret, non attentis pactis, & fide data, talis prætextis cauſis, eam ſubjugarunt.

Audia-

Audiamus autem hac in re Leonclavium noſtrum, totam Tragœdiam diligenter enarrantem. Eodem anno (is fuit cIↃ. CCCCC. LXV.) inquit, vere ineunte, Pialis Baſſa prius, quam Conſtantinopolim, rebus ad Melitem infeliciter geſtis, cum claſſe rediret: ne nihil hac egiſſe videretur, Chium Ægæi maris inſulam à Chriſtianis partim Italis, partim Græcis inhabitatam, ſub jugum mittere ſtatuit. Ea Genuenſium in poteſtate jam ultra duo ſecula fuerat, inde uſque à Græcorum Imperatorum temporibus libera. Sed creſcente tandem potentiâ Turcicâ, ne prorſus in ſervitutem redigerentur, ſponte ſuâ tributum obtulerant. Ejus tributi nomine quotannis 10000. nummûm aureorum, quos ducatos vocant, ſolvebantur, ac præterea diſtribuebantur in Baſſas Vezires, ad duo millia. Cauſæ propter quas eam Pialis, abolita libertate priſtina, ſubjugandam ducebat, hæ prætexebantur: Prima, quod exploratis Turcorum conſiliis, anno ſuperiore, Melitenſibus nunciaſſent, quæ in eos Turci molirentur. Deinde, quod biennii tributum Sultano Solimani deberent. Id avaritia legati, Conſtantinopoli res ipſorum apud Portam gerentis, acciderat: qui etiam donanda Mechemeti Baſſæ Veziri, & aliis munera, ſuos in uſus verterat. Præterea conferebatur in eos culpa receptorum Chriſtianorum mancipiorum, quæ quotidie Conſtantinopoli ad ipſos profugerent, eque Chio domum ad ſuos remitterentur. Et paulò ante ferebatur, Mechemetis Baſſæ Veziris nobile quoddam mancipium eo ſe contuliſſe, cujus ipſe vel reſtitutionem vel pretium ab eis poſcebat. Has igitur ob cauſas Pialis eos caſtigaturus, ad inſulam universa cum claſſe, feriis Paſchalibus, quas Chriſtianorum more Chienſes tum celebrabant, adpellit; confeſtimque jubet ad ſe prætoriam in triremem venire præfectum inſulæ, cum duodecim viris Rempublicam adminiſtrantibus. Interea dum hi ab ipſo in prætoria detinentur, Palatium civitatis, in quo Senatus haberi ſolebat, in poteſtatem à Turcis cum arce redigitur, magiſtratus eis Turcicus datur, templa Chriſtiana ſolo æquantur. Unicum Sancti Dominici relictum ritibus Turcorum initiatur, ut Meſſitæ loco Turcis eſſet. Ipſius præfecti, ac duodecim virum familiæ, cum aliis primariis Conſtantinopolim mittuntur, & hinc inde in varias regiones deportantur, &c. Qualis autem facies hujus miſeræ inſulæ paulò poſt, & quomodo incolæ à Turcis tractati fuerint, Jacobus Paleologus, olim primas in illa, qui ipſe viderit, & ſibi contigerit, in ſua epiſtola, anno cIↃ. CCCCC. XCIV. edita, prolixè deſcribit, ex quibus non ulla adſcribenda duxi eſſe operæ pretium. Chium, inquit, veni, commoda eſt universa civitas, quæ non civitas amplius eſt, aut Chius, ubi ego maximus olim fueram: ſed latibulum furum, & duobus ruſticis à Pialio Baſſa commendata, & ſi defuiſſet mandatum regium,

In ſupplem. Annal. Turcicor.

De reb. Conſtantinop. & Chio cũ eo actis.

quod ego habui Conſtantinopoli à Mahemeto primario Baſſa, in optima forma, periclitatus fuiſſem. Nam quotquot Domini civitatis & inſulæ, quum olim floreret, qui eo venerunt, ſuas quiſque ob cauſas, poſt captam & deſolatam civitatem ab illis ruſticis, præfectis loco, periclitati ſunt, & injuria affecti, qui majore, qui minore: fœminæ etiam nobiliſſimæ privatæ bonis, & multæ libertate, aliis vetitus diſceſſus, ex inculta & diſſipata urbe. Arcem Turci tenent: palatia ampla olim habitacula principum & dominorum diruta & inhabitata, quod nullus ſit, quis inhabitet. Vidi circuitum mœnium, habitant Turci vigiles; portam unam arcis, Aga Janizerorum: alteram, Aga Aſaporum ſervant. Tecta palatiorum nudata, palatia ipſa facta præda militum. Ita cum nullus ſit qui habitet, aut emere velit, & perpluunt, & ruunt, & deformant arcem. Pialius Baſſa, qui cepit urbem & arcem, triginta duo viridaria, & duodecim magna palatia adſcripſit ſibi, & alia alii: Octavus jam agitur annus, & in tam parvo tempore magna facta eſt urbis deſolatio: nullus nobilis ibi, nulla ingenua fœmina, niſi quas ætas, aut gravis, aut recentis nativitatis fugere ex tot malis prohibuit. Remanſerunt aliquot monſtra nobilitatis, qui olim fex & lutum erant. Multi Chii facti Turci, nonnullæ fœminæ. Exactiones autem crebræ, ut qui fugere velit ſervitutem, fiat Turcus oportet. Nam omnes Turci, ubique gentium liberi ſunt ab omni onere. Templa intra arcem Turcus habet, præter arulam quandam, in qua ſunt Dominicani. Extra urbem Græci ſunt omnes. Vidi palatium erectum ex lapide quadrato, multis impenſis, non habuiſſe qui emere vellet 300. taleris. In arce inveni matrem, vegeto adhuc corpore, ſed calloſis plantis, quod morbo gravata, lectum deſerere non potuiſſet: ſomnium ſe videre me conſpecto putabat. Ita in arce habitabat, ex celeberrimo loco, ubi ego eam reliqueram, in quendam alium deſertum à Turcis retracta. Nam vexatur cordis tremore, cum Turcos videt. Et paulo poſt (quum recenſuiſſet, in quibus periculis à Græcis monachis & Romanis fuerit conſtitutus diligenter autem, propter ſalvum conductum à Turcis, ab eorum inſidiis defenſus, & quale colloquium inter eos, tonantes ei perſuadere immenſis promiſſis additis, ut muſulmanizaret, habitum ſit) pergit: Chii, quum Turci luſtrare vellent templum ſancti Dominici, in quo pater meus fuerat ſepultus, omnia oſſa & cineres eorum, qui in templo ſepulti erant, collecta diſperſerunt in mare, omnemque memoriam monumentorum expunxerunt. Salutata autem matre valetudinaria, illique rebus neceſſariis proſpectis, ac monumento Græcis litteris parentibus erecto, poſt reditum ſuum Conſtantinopolim, ita ulterius pergit recenſere, quid ibi viderit. Quum ibi innotuiſſet, me notum omnibus, adeſſe, viſitaverunt me boni viri, & domini

& domi-

& dominæ Chienſes, quondam florentibus rebus, tum ſummam redactæ in paupertatem, & libertate privatæ. Nam illis non permittebatur inde diſcedere, & in Italiam, aut Galliam, aut Siciliam navigare. Erant autem cum liberis & familiis in luctu & mœrore perpetuo. Hortatus ſum, una cum eis lugens patriæ exidium, omnes ad patientam, miſerorum portum. Deplorabant autem illi, non bonorum direptionem, & captivitatem, cum egeſtate graviſſima, quam patiebantur: ſed FILIOS PARVOS RAPTOS, ET SERVITIO REGIO ADDICTOS, PER VIM CIRCUMCISOS, ET FACTOS TURCOS; ET ONUS FILIARUM NUBILIUM, QUOD SECUM TRAHEBAT, ET VIDUITATEM, QUÆ OB MORTEM (de fœminis loquor) MARITORUM ILLIS CONTIGERAT Quid his in malis facerem? Addebant illud, quod illi, qui patricii & optimates Chii, cúm Chius eſſet, reverſi Chium, ab illis, qui Chio propoſiti fuerant, ruſticis, & vilibus blateronibus, fuiſſent male tractati, rogabantque me, narrarem, an mihi proſperè ceſſiſſet. Quare animadverti, conſuetudinem fuiſſe, non adeo ſine exemplo, illam, quam urbs capta receperat. Nam ſimilia quædam, narrat Hieremias Propheta, accidiſſe Hieroſolymæ captæ à Babylonis. Hæc ex Paleologi epiſtola allegata, noſtræ materiæ in hoc capite tractandæ, convenientia, excerpere volui: reliqua vero, lectu digniſſima, in alium commodiorem locum differam. In hac narratione oculati teſtis, ii, qui clementiam & mitem animum Turcorum erga dedititios Chriſtianos defendunt, & ſibi, neſcio, quam tolerabilem conditionem apud illos perſuadent, veluti in ſpeculo ſe intueri, & diligentius conſiderare deberent, quam ingentes calamitates & afflictiones miſeri Chriſtiani ſuſtinent, qui amiſſa libertate, & bonis, arbitrio tam crudeliſſimorum tyrannorum vivere coguntur. Quæ tamen omnia non tam graviter parentibus accidunt, quam videre liberos diſtrahi, vendi, rapi ad impiam religionem Mahumetanam, futuros perſecutores & hoſtes infeſtiſſimos ſuorum: denique filias nubiles deſolatas & innuptas, atque libidini Turcorum expoſitas in conſpectu habere. O miſeria omnium miſeriarum in hoc mundo miſerrima, & non ſatis deploranda! Si enim talem crudelitatem & ſævitiam Turci in ſuos tributarios & veteres amicos exercent, quid ſtatuturi & facturi eſſent in eos, cum quibus continua fere bella geſſere, quos diu hoſtes infeſtiſſimos habuere, atque voluntaria deditione ſub jugum redigere. Miſeriam autem Chriſtianorum ſub Turcis, ut hoc caput tandem concludam, ita accuratè & ſuccinctè congeſſit Theodorus Zuingerus, quum multa exempla crudelitatis recenſuiſſet. SED QUID vetera cum mœrore revolvimus, quum noſtra ætate TURCARUM *In Theatro vol. 17. lib. 10.*

Digitized by Google

rabies animos verè Chriſtianorum, hoc eſt, eorum, qui propter ſcelera ſua hocce flagellum Chriſtiano orbi divinitus immiſſum norunt, ad ſtuporem redigere poſſit? Quantum illi Chriſtiani ſanguinis jam inde à Conſtantinopoli capta hauſerint, quot cladibus occidentem in ſe conjuratum in Myſia & Pannonia affecerint, notius eſt, quam ut multis verbis declarari debeat. Sed quid de cladibus loquor? Quum occumbere feliciſſimum ſit, ſuperſtitem illorum tyrannidi miſerrimum: Quoſcunque hoſtilis enſis extra aciem non hauſit (haurit autem vel ætate tantum, vel valetudine confectos, ex quibus ſe nullum quæſtum amplius facere poſſe ſperant) eos teterrima manet ſervitus. Infantes utriuſque ſexus à complexu parentum avulſi, libidini & avaritiæ victorum inſervituri, in certam corporis turpitudinem animæque interitum abripiuntur; mares ſacris initiati Mahumeticis, honoribus & præmiis invitati, tam inde à teneris contra Chriſtianos, à quibus ipſi per ἀπαγωγὴν potius, quam ἀποστασίαν defecerunt, militare coguntur. Adulti, niſi Chriſtum abnegare volunt, à crudelibus dominis mancipiorum inſtar exercentur, vexantur, cruciantur: fugitivi horrendis ſuppliciis afficiuntur. Eos verò, qui baptiſmo renunciarint, honoribus & opibus affluentes, reliquis veluti eſcam objiciunt, ut qui per crucem à crucis confeſſione abduci non potuère, voluptatis illecebris à pietate deficiant. Eaque propter ſi quos monachos vel ſacerdotes in ſuam pertrahere ſectam poſſunt, triumphum modo non canunt, quod illorum exemplo & auctoritate multos alios ſimplices, & in religione vera parum eruditos, ſe ad Mahometi furorem traducturos ſperent. Promittit quidem impius Turcorum tyrannus religionis libertatem iis, qui jugo illius colla ſubdunt, ſed fidem ſervat, dum ob rem. Nam qui ex Alcorano didicit, Chriſtianorum perſecutione Mahometicum paradiſum comparari poſſe & debere, nunquam Chriſtiano parſurus eſt, niſi quatenus ſimulata clementia reliquos ad ſuum imperium perferendum pellici poſſe confidit. Corporum factus dominus, facile poſtea vel vi, vel fraude etiam animis Mahometem ſuum imponet. Nos interea ſecuri dæmonem & cervicibus & animalibus noſtris imminentem negligimus: & quia nomini Turcorum jam aſſuevimus, arma politiæ magis quàm Eccleſiæ nomine horremus: quodque gravius eſt, eo impietatis ſæpe delabimur, ut ſub Turco Chriſtiani nominis hæreditario hoſte vivere, & cum illo ſentire tolerabilius eſſe judicemus, quam cum Chriſtianis iis, quos noſtrarum opinionum vel cenſores iniquos, vel perſecutores crudeles experimur.

Cap.

Digitized by Google

CAPUT XXVI.

De lachrymis veluti auctarii loco plura. Et de riſu nonnulla.

Recenſuimus antea, additis rationibus & hiſtoriis, varias eſſe cauſas lachrymarum; eaſque erumpere hominibus multo citius in lætis, & mediocriter in mœſtis rebus, quam in ſubitis & ingentibus mœroribus, idque probat Tragicum exemplum Emanuelis Soſæ vel Sepulvedæ naufragi, ſicut plenior hiſtoria infra inſerta eſt. Quum enim ipſe, conjunx, liberi, & reliqui ex ejus comitatu, ſpoliati à Barbaris Æthiopibus, nudi atque deſtituti omnibus rebus neceſſariis, in ſterili arena relicti eſſent, præterea cogeretur pater in ſabulo ſepelire conjugem & liberos, fame & mœrore confectos, nullas in his maximis calamitatibus lachrymas, ſtupore nimio correptus, emiſiſſe ſcribitur. Idem accidit olim ſtupore quodam Marcio Coriolano, quum in exilium, relicta matre & conjuge cum liberis ſolus iret. Ita enim Halycarnaſſæus introducit ejus matrem, de filio loquentem. Quum aliquantulum à nobis ſemotus ſine lachrymis, inſtar lapidis, & immotis oculis ſtetiſſet, &c. Quum tamen is, matre & conjuge cum liberis, aliiſque Romanis matronis, in caſtris pro patriæ liberatione deprecantibus, lachrymas continere nequiverit. Sed has pietas expreſſit, illas vindictæ cupiditas, & ſubita ipſius ſtatus mutatio, repreſſit. Ex lætitia quoque ſubita lachrymas fluere rarum non eſt. Exemplum habemus in Rege Philadelpho Ægypti, quum ſeptuaginta interpretes Legem divinam afferrent, de illo ita ſcribit Flavius Joſephus: Ut verò ſenes illi venerunt, cum muneribus à Pontifice miſſis, & cum membranis, quæ legem aureis litteris inſcriptam continebant, primum de libris eos rogavit. Ut vero ex involucris depromptos, obtulerunt, multum diuque moratus, membranæ ſubtilitatem & commiſſuras, quæ ita latebant, ut viſu diſcerni non poſſent; gratias ſe illis habere dixit, qui venerint, & majores etiam ei, qui miſerit, ſed longe maximas Deo, cujus Leges attulerint; Quumque ſeniores, eorumque comites, uno ore omnia fauſta Regi acclamaſſent, præ nimia lætitia lachrymas non continuit, quæ quidem mœroris inſignia etiam magnum gaudium conſequi natura voluit, juſſitque libros accipere, quorum hoc officium erat, &c. Huc referri poteſt quod de Thucydide ſcribunt hiſtorici. Quum enim puer adhuc, is Herodotum in Olympiis hiſtorias ſuas recitantem audiviſſet, ferunt eum divinitus quaſi commotum lachrymas profudiſſe. Quod quum Herodotus animadvertiſſet, gratulatum fuiſſe patri ipſius Oloro felicitatem, hortatumque, ut erudiendum curaret filium diligenter. Memorabile quoque eſt

Cap. 29. prior. cent.

Cap. 57.

Roman. antiquit. lib. 7.

Antiquit. Iudaic. lib. 12. c. 2.

Lib. 10. in Æthiop. — *Epiſt. 99.* — *In deſcriptione belli Livonia. 3. p. rerũ Polon.* — *Rer. Vngar lib. 8. Decad. 3.* — *Suida in hiſtoricis.* — *Eraſmus in adagiis.*

exemplum apud Heliodorum, quum Perſinæ Reginæ, ex inſperato filia Chariclea ex certis notis innoteſceret, eamque amplexam lachrymaret, atque propter gaudii magnitudinem, quam reprimere non poterat, mugitus cujuſdam ſimilem ejulatum ederet. Etenim excellentia gaudii, dicit ibi, etiam luctum interdum gignere ſolet, parumque aberat, quin una cum Chariclea collaberetur. Rationem autem lachrymarum antea quoque recenſuimus, & Seneca præterea talem in lætis & triſtibus addit: Lachrymas naturalis neceſſitas exprimit, & ſpiritus ictu impulſus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adjacentem humorem premit & expellit. Hæ lachrymæ per eliſionem cadunt nolentibus nobis. Aliæ ſunt, quibus exitum damus, quum memoria eorum, quos amiſimus, tractatur, & ineſt quiddam dulce triſtitiæ, quum occurrunt ſermones eorum jucundi, converſatio hilaris, officioſa pietas, tunc oculi veluti in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Eaſdem lachrymas ex gaudio nimio erumpentes profudit Juonia Regulus Valachiæ, quum in conſpectum Coſacorum in auxilium ipſius venientium, obviam illis progreſſus primo venit. Eos enim præ nimio gaudio, paucis verbis ſalutatos ſingultus vi lachrymarum impediente, ne verbum quidem proloqui potuit; ſed ſecum ductoribus illorum acceptis, eos ſeſe in caſtra comitari jubet, ſicut Leonhardus Gorecius deſcripſit. Aliud etiam eſt genus lachrymarum ex vindictæ cupiditate, itaque manantium. Tales fuerunt lachrymæ Mahumetis Turcici Imperatoris, quum illi obitus Johannis Corvini, patris Matthiæ Regis Hungariæ, nunciaretur. Ajunt enim, eum confeſtim oculos humi defixiſſe, & converſum in lachrymas dixiſſe: Neminem unquam à mũdi principio, illi ſub alio principe fuiſſe merito, ac jure ſibi indolendum, cui tantam ex clade accepta turpitudinem amplius ulciſci non liceret, ſicut Anton. Bonfinius teſtatur. Reſtant etiam aliæ lachrymæ ad homines decipiendos fictæ, quæ invitæ vel arte, vel dolo erumpunt: unde proverbium ortum eſt, μεγαρέων δάκρυα, id eſt, Megarenſium lachrymæ, quia in agro Megarico multum allii naſcitur, hoc proverbium in eos dicitur, qui lachrymis expreſſis, ſimulate flent, non ex animo. Ex quorum numero fuere olim præficæ. Præficæ enim dicebantur mulieres in hoc conductæ, ut in funere lamentarentur, ac defuncti laudes prædicarent, aliis plorandi modum præirent: Unde & præficæ dictæ ſunt, quaſi perfectæ, teſte Feſto, qui de his citat verſum Nævii:

Hæc quidem, me hercle opinor præfica eſt,
Quæ ſic mortuum collaudat.

Ab his jocus ſumitur in eos, qui ſimulant amorem aut dolorem, quum lucri cauſa faciant, quicquid faciunt, de quo Lucilius, citante Nonio:

Mercede

Digitized by Google

Mercede quæ conducta flent alieno in funere præficæ,
Multo & capillos ſcindunt, & clamant magis.

Id imitatus eſt Horatius: *De Art. Poëtic. in fin.*

Vt quæ conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo: ſic
Deriſor vero plus laudatore movetur.

Et Plautus inquit:

Superavêre omnes argutando præficas.

Idemque Plautus eleganter ait:

Se argutum ſine virtute civem habiturum pro præfica:
Nimirum quod utrobique mera ſit ſimulatio.

Aliud quoque eſt proverbium, teſte eodem Eraſmo Roterodamo: Lachryma nihil citius areſcit, ex eo ortum eſt, quod M. Tullius præcipiat; Ne Orator, poſteaquam judicis animum ad miſericordiam commovit, diutius commoretur in quæſtione. Et ad hoc adducit Apollonii dictũ, οὐδὲν θᾶσσον ξηραίνεσθαι δάκρυος, id eſt, lachryma nihil citius areſcere: quod vehemens affectus facile vertitur in odium. *De inventione.*

Mira quoque ſunt, quæ Bodinus & alii ſcribunt, exploratum eſſe, nunquam lachrymari ſagas, & ex eo præſumptionem validiſſimam, eas tales eſſe, ſumi? Quia fœmina tempeſtivè & intempeſtive lachrymas & ſuſpiria jaculatur. Et ibi addit: Paulus vero Grillandus, & Sprengerus Quæſitores ſcribunt, ſe ne à ſaga quidem unica potuiſſe lachrymas exprimere, &c. Sed hæc opinio pleriſque non placet; quum ſecundum tritam regulam juris, id non probet adeſſe, quod contingit abeſſe. Nam ſæpenumero ipſa doloris magnitudo lachrymas cohibet, & plane tollit, ſicut antea monuimus, & exempla adduximus. Enumerari poſſent quoque aliæ rationes, quare ſagæ lachrymas contineant, ut videlicet ex torpore, nec non ex contumacia, obſtinatione & pervicacia illis hoc eveniat. Sic invenies non rarò pueros nondum puberes (quibus alioqui natura lacrymæ familiares, & nonnunquam ſalutares ſunt) qui, licet virgis & flagris malè mulctentur, tamen ne unam lachrymulam ut profundant, cogi poſſunt. Ut autem ad aliam lacrymarum ſpeciem, non vulgarem, veniamus, non abſque ratione antea recenſuimus, Chriſtum Dominum & Salvatorem noſtrum aliquoties viſum fuiſſe flentem, & lætantem quidem, ridentem vero nunquam Legimus enim in ſacris literis, eum ter fleviſſe. 1. Mortuo Lazaro. 2. Cum fleret ſuper civitatem Hieroſolymitanam. 3. Moriturus in cruce. Gemitus quoque Chriſti graviores abſque dubio lachrymis in ſacris literis indicantur, eoſque ex graviſſimis cauſis non propter ſeipſum, ſed amore noſtri ortos eſſe, à piis viris recenſentur. 1. Ob peccatum, quod cauſa eſt omnium calamitatum *Dæmonomania lib. 4. c. 1.* *Cap. 29. prior. cent.* *Luca c. 10.* *Iohan. 11.* *Luca 19.* *ad Heb. c. 11.* *Marc. c. 7.*

in humano genere. 2. Ob tyrannidem Diaboli, quia ita oppreſſerat genus humanum: cum qua tyrannide ſe bellum initurum novit. 3. Ob legis maledictionem, quam in ſe reciperet, quo nos abſolvamur à reatu. 4. Ob amariſſimam ſuam mortem, quam erat perpeſſurus pro ſalute humani generis. 5. Ob maximæ partis mundi ingratitudinem. Prævidebat enim, quod multi ſuum beneficium eſſent contempturi prorſus: multi ignavia ſua neglecturi. Etſi autem non ignoro, non paucos eſſe in ea ſententia, divinâ Chriſti gloriâ videri indignum, quod mœſtitia & humanis paſſionibus ſubjectus & correptus fuerit; tamen manifeſtè illis purior ſententia piorum Patrum, ex ſacris literis confirmata, obſtat. Nam ſi nos timoris ac mœſtitiæ, doloris ac lachrymarum ejus puderet, tunc efflueret ac periret noſtra redemptio. Unde D. Ambroſius apertius de humanis paſſionibus & affectionibus Chriſti contra eos, qui exiſtimarunt, eum ab iis fuiſſe immunem, ſcribit: Non ſolum, inquit, excuſandum non puto, ſed etiam nuſquam magis pietatem ejus, majeſtatemque demiror. Minus enim contulerat mihi, niſi meum ſuſcepiſſet affectum: Ergo non pro me doluit? qui pro ſe nihil haberet, quod doleret, & ſequeſtratâ delectatione divinitatis æternæ, tædio meæ infirmitatis afficitur. Confidenter ergo triſtitiam nomino, quia crucem prædico. NEQUE ENIM SPECIEM INCARNATIONIS SUSCEPIT, SED VERITATEM. Debuit ergo dolorem ſuſcipere, ut vinceret triſtitiam, non excluderet. Neque enim habent fortitudinis laudem, qui ſtuporem magis vulnerum tulerint, quam dolorem. Hucuſque Ambroſius. Huc prætereа ſpectarunt pii viri, qui ſentiunt, non imbecillitate naturæ Chriſti eſſe factum, ut Satan tentator in deſerto illi oculos præſtringeret, ſed voluntaria diſpenſatione & permiſſu, deinde ſic factos & illectos fuiſſe ejus ſenſus, objecta regnorum gloria, ut nulla intus cupiditas animum ejus pupugerit: quum carnis libidines, tanquam feræ indomitæ ad objecta, quæ nobis placent, ferantur, & nos rapiant. Nam Chriſtus communem habuit nobiſcum ſenſum; non autem appetitus incompoſitos. Neque obſtat, quod Marcus Evangeliſta cum iracundia Chriſtum, ſanantem hominis arefactam manum, Phariſæos intuitum eſſe meminerit. Id enim ipſe mox explicat, illam iram juſtam, & ſanctam fuiſſe; eamque ortam eſſe, quod ſuper cordis duritia & cæcitate eorum condoleret. Nos quia propter corruptam naturam modum non tenemus, nunquam ſine peccato iraſcimur, etiam juſtas ob cauſas. Chriſti alia fuit ratio, in quo non ſolum viguit naturæ integritas, ſed abſolutum exemplar juſtitiæ enituit. Idipſum explicat Baſilius Epiſcopus Cæſareæ, quum famem & fletum in teſtimonium duarum naturarum in Chriſto aſſereret; ſicut, inquit, ergo ſuſcepit famem, dum forte cibo egeſto ejus in corpore, & fatigatus eſt

Marc. c. 3.

De gratiarũ actione.

eſt, muſculis & nervis ex itinere protenſis, non divinitate domata labore, ſed ſuſcipiente corpore naturam, ſequentis paſſionis. Sic & lachrymas fudit, naturalem caſum carni advenire permittens, quod evenit, quando concavitates cerebri ex fumigatione triſtitiæ completæ fuerint, & veluti quoſdam rivos, id eſt, foramina oculorum, humectationis onus egreditur. Cæterum lachrymas hominis pœnitentis, ita explicat, & in ſuas partes diſtinguit Hugo; 1. Pro ſtultitia culpæ, quæ lavant hominem à labe peccati. 2. Pro timore gehennæ, quæ hominem refrigerant ab ardore concupiſcentiæ, 3. Pro incolatu præſentis miſeriæ, & hæ potant ſitientem animam. 4. Pro miſeriis proximi, & hæ impinguant hominem. 5. Pro deſiderio patriæ, & hæ animam ſterilem fœcundant. Etſi autem hæc materia ad Scholas Theologicas propriè pertinet, tamen unumquemque pium hominem cognoſcere iſta & perpendere, potius juvat quam nocet. Cæterum ut de contrario Lachrymarum affectu, riſu videlicet, pauca addam: triplicem eum eſſe, legimus. 1. Naturæ, qui potius hilaritas eſt: Hunc in Sara Abrahæ uxore fuiſſe memoratur: 2. Riſus ſtultitiæ, ſicut eſt omnium ſtultorum cachinnus. 3. Malitiæ, qui in Chamo fuit, cum paternam derideret turpitudinem. Prohibetur ſane riſus effuſior, non ſolum tanquam indecorus, ſed etiam noxius. Nam extant exempla quod nonnulli ex nimio riſu mortui ſint, ut de Zeuxi pictore, Palæmone Philoſopho, & aliis traditur. Sed materiam cœptam proſequamur. Poſtremo, licet lachrymari ex veris affectibus rationalibus propriè hominum ſit: tamen nonnunquam lachrymæ etiam brutis aſſcribuntur, ut Virgilius, equo Pallantis in ejus funere, his verſibus, quos ex Homero, ubi equos Hectoris deſcripſit, ſumpſit:

In Pſal. 125.

Li. 9. Æn.

> *Poſt bellator equus, poſitis inſignibus: Æthon*
> *It lachrymans, guttisque humectat grandibus ora.*

Poeticum hoc eſſe forte aliquis dicet, apud quos Tmolus habet aures, flumina, naveſque loquuntur, & ſaltant quercus. Imo equis vaticinium attribuitur, ſicut idem Homerus ſcribit, Xantum equum Achillis, ei mortem prædixiſſe. Crocodilis quoque proverbialiter tribui lachrymas notum eſt. Verum ea, quæ ſequuntur, carent hac ſuſpicione. Ita enim ſcribit Quinqueranus Epiſcopus Senecenſis, de Biſtarda ave, quæ in noſtra vernacula Lingua, ein Trappe/vocatur, quam volantem, quum plus ſeptem millibus paſſuum pernici equo ſecutus eſſet, eam tandem laſſam, ſuper eminentem fruticem paſſis alis dejectam cepiſſe, quam ore aſpectuque ſuppliciter in ſe verſo, mirum dictu, ſed veriſſimum, omnium largiter lachrymas profudiſſe. Quum autem rhetorum more prolixè exaggeraſſet, quid peccatura vel lamentatura fuiſſet illa avis, ſi ſermonis facultatem habuiſſet,

Iliad. 19.

De laudib. Provinciæ.

Digitized by Google

tandem ſemidiſcerptam à canibus, ne quicquam ſe prohibente, fuiſſe dicit, iterumque affirmans eam fleviſſe, hiſce verbis: Hujus vero volucris fletum (ut certiſſimè, quod citra jocum iterum dictum ſit, fleviſſe conſtet) cui acceptum feram? num ab intento ex graviori motu calore potuit accidere, quum ejuſmodi res non fere è caliditate, quæ hinc inde evaporat, ſed & è compreſſu, qui fere ex frigido fit, contingant. Conjectura ſit hæc, eandem quæ hominibus cauſam, nimirum mali ſenſum, aliti lachrymas extrudiſſe. Ut autem tandem hoc caput, ſicut antea fecimus, elegantiſſimis verſibus, de conditione mortalium, lachrymis plena, concludam, viſum eſt, tetraſtichon, quod Anconæ, in quodam Epitaphio legitur, adſcribere:

Flens primum has auras hauſi puer omine diro:
Flebilis erepta vita fuit patria.
Nunc quoque flens morior, ne quid non flebile reſtet:
Hac eſt humani conditio generis.

Non minus elegans diſtichon Hieronymi Angetani eſt tale:

Flens veni in terras, & flens diſcedo, fuitque
Dum vixi fletus, vita, dolor, gemitus.

Quod ex his Palladii verſibus expreſſum eſt:

Antholog. l. 1. tit. 13.

δάκρυ χέων γενόμην, καὶ δακρύσας ἀποθνήσκω,
δακρύσι δ' ἐν πολλοῖς τὸν βίον εὗρον ὅλον.

CAPUT XXVII.

De ſtupendis navigiis, & pinguedine atque ſalſugine maris, alendis potius, quam extinguendis incendiis utili.

Cap 27. prior. Cent.

RECenſuimus antea nonnulla obiter de immani & ſtupenda navi Suecica Megaleſa, & quomodo cincta à claſſe Danica, igni conſumpta ſit & quemadmodum ego à viro fide digno, qui in illo conflictu interfuit, recenſeri meminı. Nunc vero ea latius explicanda cenſeo. Pugna illa inter Danos & Suecos accidit Anno CIↃ. CCCCC. LXIV. die 30. Maii, quæ ita deſcribitur à Caſparo Enſio: Erat inter cæteras naves una, quæ eximia magnitudine & apparatus inſigni copia, omnium admirationem ſuperabat, ſicut multi nullam majorem, ulla hominum memoria in Septentrionali Oceano viſam eſſe affirmarent. Suecorum Navarchus, qui magnam ſpem in Megaleſa ſua (id nomen erat navis) collocatam habebat, omnem vim in præcipuam Danorum navem, Fortunam, convertit, eamque crebro tormentorum grandine, impetit, ut ſubtus aquam, quatuordecim; in ma-

In commentario de bello Sueſico.

Digitized by Google

bus verò, & antennis, plus quam centum ictus inflixerit. Anceps ejus diei pugna fuit, quum utrinque graviſſima eſſent & accepta & illata damna. Poſtero die prælium redintegratur. Danis ab uno latere Oelandia erat, ab altero hoſtium claſſis, qui vehementer eos, ut in continentem propellerent, annitebantur. Sed vento converſo, Danicæ naves, quæ jam primò pro ſe æſtum marinum habebant, Suecorum ordines perturbant, & disjiciunt: Megaleſa fluctibus alliſa & ab hoſtibus jactata, in brevia tandem & vadoſa ejicitur, ibique illatis ignibus concrematur. Captus eſt Navarchus Suecicus, Jacobus Bagge, Aroldus Trolle regni conſiliarius, & Chriſtophorus Andreæ. Sueci quum primariam ſuam navem, qua plurimum confidebant, flammis correptam fumare, & in favillas redigi cernerent, fugam arripiunt, quas Danicæ naves, quum & ipſæ non levi detrimento affectæ eſſent, perſequi non potuerunt. Tanta enim tormentorum vi, concuſſæ erant, ut undique quaſi perforatæ viderentur, atque ad navigandum inutiles eſſent. Quapropter in portum ductæ & refectæ ſunt. Tanta vis porro prætoriæ navis Martis, ſive Megaleſæ erat, ut plerique affirment, poſt homines natos majorem mari Balthico non viſam; in eamque omnem Sueci victoriæ ſpem collocatam habebant. Sed fragilis hæc ſpes fuit, quum nihil opere aut manu factum ſit, quod non eadem vi, qua conſtructum eſt, rurſus deſtrui poſſit, &c.

Idipſum, & inprimis fragilitatem humanorum operum, obſervavit prudens Rex Alphonſus, teſte Antonio Panormita. Cum enim Lupus Simoninus Durreæ dominus, Prorex Neapolitanus, Regi abſenti ſignificaſſet, Navem alteram ex duabus, quas inſtar montium, Rex ædificari curaſſet, nautarum negligentia deflagraſſe. Nuncio reſpondit, SCIRE ſe eam navim, quamlibet magnam atque magnificam, paucos tamen poſt annos, aut labe, aut teredine perituram fuiſſe. Proinde ſecum æquo animo, ſi ſapit, ferat infortunium. *De dictis & fact. Alphonſi lib. 3.*

Obſervatum autem eſt, plerunque ea navigia, quæ non ſolum ad vim inferendam, ſed etiam propellendam, viris, armis, maximiſque ſumptibus quaſi pelago præ cæteris domitura, & ad terrorem hoſtibus incutiendum conſtructa fuere, non tantum nulli uſui, ſed potius etiam inſuper oneri, & damno fuiſſe: quaſi Deo & in his molibus inuſitatis demonſtrante, ſe omnia eminentia & ſuperba ædificia, ſicut olim etiam gigantes, odiſſe, & facile deprimere & in nihilum redigere poſſe. Nam ut Herodotus ait: φιλεῖ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν: Amat Deus omnia quæ modum excedunt caſtigare ac circumcidere, cum pati non poſſit, quemquam ſe excelſiorem. Extant hac de re documenta plura. Sed in noſtra cœpta materia pergemus. Scribit Buchananus, Jacobum IV. hujus nominis, Scotiæ Regem in ædifica- *Rerum Scot. lib. 13.*

ficationes civitatum, & ſubſtructiones magnos ſumptus feciſſe: ad navium verò fabricationes longe maximos. Tres enim, inquit, eximia magnitudine naves ædificavit, multasque mediocres: Sed omnium admirationem, & ſumptus, & apparatus una longe ſuperavit, qua nulla hominum memoria in Oceano majorem viderat, cujus ut prætercam deſcriptiones, à noſtris hominibus proditas, & menſuram aliquot locis ſervatam, illud ſatis perſpicuè magnitudinem ejus indicat, quod Franciſcus, Rex Galliarum, & Henricus Octavus Rex Anglorum, æmulatione ſtimulati, quum uterque paulo capaciorem navem extruere conati eſſent, & jam utraque perfecta, & omnibus rebus ad navigationem ornata, ac in mare deducta, magnitudine ſua immobiles, & ad omnem uſum incommodæ eſſent. Eodem modo, ſicut paulo poſt ibidem Buchananus refert, illa Scotica immanis navis uſui non fuit, ſed Hamiltonius claſſis præfectus re infectâ cum ea in Britanniam minorem appulit: ibi ea tanto ſumptu ac labore ædificata, ſublatis armamentis in portu Briſtonico computruit. Quid Venetis cum Galeono illo immenſo, qualem Mare Adriaticum vel etiam Mediterraneum antea nunquam viderat, ſuperioribus annis acciderit; antea ex Juſtiniano hiſtorico, retulimus. Et licet magnis ſumptibus, & exquiſita ingenioſaque induſtria & arte ſubmerſum, extrahere & erigere conati ſint, tamen eventus & ſucceſſus ſperatus defuit. Ingenioſiſſima autem iſta, & niſi inſperatus caſus, conatum artificis, impediiſſet, quoad ſuam ſtructuram, perfectiſſima machina, in peculiari libello exacte & diligenter deſcripta & delineata conſpicitur, qui Venetiis anno CIↃ. CCCCC. LX. editus eſt, cum hoc titulo: Deſcrittione dell' artificioſa machina fatta, per cavar il Galeone, col ritrato di quella, & di altri ſuoi ordegni maravglioſamente fabricati. Extat autem adhuc Venetiis navigium, reſpectu eorum de quibus diximus, non tam magnum, quam ornatiſſimum, & celeberrimum, quod ita eleganter, ſicut alibi me legere non memini, deſcribitur ab eodem Juſtiniano: Structura ejus ſublimis, columnelliſque frequentioribus culta, auroque è prora ad puppim, præfulgida; hoſpiteſque inſignes aliique eminentioris fortunæ viri, qui ad Urbem veniunt, ea navigii machina, à principe, & patribus officii gratia, excipiuntur: Ducaleque ſolium in frontiſpicio, ſuperiori tabulato, collocatum eſt; ubi princeps inter legatos, conſiliarioſque medius ſublimis reſidet, & circum per ſubſellia ſummus ille patrum ordo, majeſtatis & ſilentii plenus: In inferiori autem contabulato remiges navigium contis agunt, & remulco interdum (dum aquæ in contrarium fluunt) tanta moles trahitur, publicum erigitur vexillum, & juxta illud principis atratum ſcutum, ſummitaſque Bucentauri holoſericum purpureumve habet opertorium, funibus alligatum, ne ventus rapiat:

Cap. 26. prior. Cēt.

Hiſt. Venet. lib. 14.

rapiat: Ad proram poſitum eſt Iuſtitiæ ſimulachrum, auro fulgens, cujus dextra nudum enſem, læva autem æquilibrium tenet: roſtrumque inſigne prominet, ut navigii forma conſpectior ſit. Dictaque Bucentaurus à Bu, quod magnum aliquid ſignificat, & à Centauro, antiquo navium inſigni. Alii Ducentaurum appellatum, quaſi ducentorum hominum navigium capax, ſive à Duce, quo ille publicè vehitur. Talis autem machina inſtituta ſub Sebaſtiano Ziano principe traditur, in adventu Imperatoris Friderici Barbaroſſæ, Anno Domini CIↃ.C. LXXVII. dū ille pro componenda pace, cum Pontifice & Senatu, Venetias acceſſiſſet. Nonnulli recentiorem hujus navigii ſtructuram eſſe affirmant, variæque ſunt opiniones. Anciliaque hinc ſeu ſcuta facta ajunt, quibus poſt principium tota aurea ornatur. Hujus Bucentauri vel Ducentauri etiam mentionem facit M. Franciſcus Sanſovinus in ſua Venetia. Porro non ſolum Oſorius altiſſimæ & munitiſſimæ navis Dienſium mentionem facit, quam Luſitani vix tota ſua claſſe expugnare potuerant, ſicut antea recenſuimus: Sed etiam idem auctor meminit alterius navis firmiſſimæ Sultani Zeinali, in qua ſe contra Luſitanam claſſem defenderit. In illa autem pugna navali peculiare eſt; quod quoties Luſitani in eam ſcandere properarent, toties flamma ſubito vectorum opera ſuſcitata, eos vehementer exterruit, & à navi longe diſcedere compulit: Ut autem poſtea compertum fuit, flamma illa artificio quodam facta non exurit, & facile quandocunque ei qui illam excitavit libet, extinguitur. Cæterum quod maris aqua, ſi non copioſè admodum in ignem effunditur, potius incendia foveat, quam extinguat, antea quoque rationibus, & experientia teſte, probavimus; quibus addo Plutarchi authoritatem; Multum nimirum pinguedinis adeſſe marinæ aquæ adeo, ut etiam una exardeſcat, ideoque prohiberi, ne in flammam ea injiciatur: præterea eundem allego dicentem: pingue eſt mare, idque in cauſa eſſe puto, quod aqua ejus non bene eluit. Pinguem vero aquam marinam, ipſe Ariſtoteles docuit. Nam ipſo teſte, & ſalibus ineſt pingue quippiam; & lucernæ melius ardent ſale injecto: & iniecta in flammam aqua marina, una exardeſcit; neque ulla alia eſt aqua, quæ perinde incendatur, utque mea fert ſententia, idcirco etiam eſt calidiſſima. Ideoque ibi ita concludit; Qui è mari emergunt, ii ſi in ſole ſtent, tenuiſſimum & leviſſimum humoris quod eſt, à calore diſſipatur: quod autem ſalſum eſt, & aſperum, id relictum inhæret corporibus, ſalſugo quædam concreta, donec potabili ac dulci eluatur aqua. Cæterum unde maris ſalſugo elicitur, late Bodinus diſputat, & Ariſtotelis opinionem, anile eſſe figmentum dicit, eam videlicet à terræ commiſtione, & ſolis ardore tenuiſſima quæque exhauriente fieri. Tandem autem concludit, ſalſuginem maris ab eadem efficiente cauſa,

Lib. 10.

Cap. 26. prior. Cent. Oſor. lib. 7.

1. Quæſtio. naturali.

Sympoſiacon. qu. 9.

In theatro naturæ lib. 2.

Digitized by Google

qua Alcali, ſive Salſula, qua cicer, qua ſalvia, ſalſa ſunt, qua ſaccarum dulce, fel amarum: atque in eo ſumma creatoris ſapientia elucet, qui omnibus animantibus ac ſtirpibus ſal indidit, ut eadem à putredine tuerentur, &c. Ex his ſequitur, licet Venetiarum Urbs, in mediis maris paludibus, ſita ſit, tamen ſæpenumero valde pernicioſa incendia pertuliſſe, quum aqua marina, perinde ac in navibus, vim nullam vel exiguam extinguendi ob ſalſuginem & pinguedinem habeat, ſicut antea incendii ex Sabellico mentionem feci, quod ſub Mocenico Duce evenit. De eodem ita ſcribit Juſtinianus. Atque hoc tempore, Divi Marci ædes, pene abſumpta eſt incendio repentino, ægreque Ducarium, quod illi incubat, ſervatum, principiſque Mocenici liberale hoc factum memoratur. Erat Senatuſconſulto cautum ne quis pro veteri Ducario inſtaurando, ad Patres referre auderet, mulctaque ducatorum mille ei irrogabatur, qui legi non pareret, quæ ſtatim Triumviris advocatoribus exacta, fiſco applicabatur. Tum princeps publicæ majeſtatis potius, quam privati commodi rationem habens, id aurum pro mulcta in ſenatum, ſecum ſecreto attulit, ac patres rogavit, vellent ne juberentque ipſam humilem, informemque Ducarii ſedem, ſedis faciem, ſumptuoſiore ornatu, in decus publicum inſtaurari. Id ubi triumviri, advocatoreſque promulgatum audiere, quia contra Senatuſconſultum princeps egiſſe videbatur, ab eo ſtatim publici decreti transgreſſore, mulctam petierunt; Ea autem continuo ſoluta à ſuſcepta eouſque actione non deſtitit, donec lege abrogata, ſenatus juxta principis voluntatem, Ducarium inſtaurandum cenſuit. Atque ita veteri opere disjecto, ſumptuoſius aliud cœptum eſt erigi. Alia quoque incendia Venetiis plura accidere ingentia, ut in Rivalto, de quo etiam ibidem Juſtinianus, Item 18. Cal. Octobr. Anno CIↃ. CCCCC. LXIX in armamentario, quibus extinguendis aqua marina, neutiquam profuit, &c. Hæc de recentioribus ſtupendæ magnitudinis & ſtructuræ navibus Ægypti, & aliorum Regum, ad luxum potius & oſtētandas opes, paratis, ſcripſere, in alium commodiorem locum.

Cap. 26. Centur. 1.

Hiſtor. Venet. lib. 6.

Caput XXVIII.

De tormenti bellici, quod Bombarda vocatur, origine, violentia & impetu.

NOtum eſt tormenti genus, quòd à ſono horrendo Bombarda vocatur ejusque uſus tam in oppugnationibus & propugnationibus munitorum locorū, quam in prœliis, cum pernicie generis humani, nimis frequens

eſſe cœpit. Ejus autem tantum impetum eſſe experientia teſtatur, ut vix quicquam ab ejus violentia tutum conſiſtere poſſit. *De regno li. 7. tit. 6.* Hujus bellici inſtrumenti faciem & formam ita deſcribit Franciſcus Patricius: Conflatum fuſumque æs in ſubjectum ſcrobem, cui archetypus, inſtar columnæ ſubeſt, per canaliculum funditur, in cujus medio cavum relinquitur. Ad tertiam quartamve totius partem, clauſo fundo, ore autem patulo, id cavum circa imam partem, argutum eſt; deinde pari ambitu, ad os uſque creſcit, imum illud pulvere completur ex nitro, ſulphure, ſalignoque carbone contuſo, deinde populneo cuneo, intus vecte ſtringitur, lapideaque pila, quæ ambitum lati oris implet, ad cuneum uſque adigitur. Tum parvo foramini, quod ad imam partem exterebratum eſt, ignis candenti ferro admovetur: clauſus ille pulvis, incendium tanta vi concipit, ut exacto per vim cuneo, pilam emittat tanto conatu, tanto tonitru, tanto concuſſu, ac turbine, ut vix majora credas fulgura, quæ attritis nubibus è cœlo decidunt, quibus integras turres deturbari, & montium vertices concuti ac collidi cernimus. Nec ulla ex parte huic machinæ conferendus eſt antiquus aries, qui à forma proni arietis nomen accepit, quique reciproci ictus frequentia, colliſis muris, rimiſque fatiſcentibus ſtructuras omni ex parte laxabat. Vires etiam inferiores habebat aries, & difficilius ad muros adigebatur. Pulchra ſane hæc eſt deſcriptio Patricii, poſt Bartholomæi Faccii, quæ non minus elegans & diligens eſt; *De geſt. Alphonſ. li. 6.* Sed audiamus quoque alteram magis perſpicuam, & de authore hujus machinæ. Ita enim Steph. Forcatulus ſcribit: *De Gallor. Imperio & Philoſoph. lib. 4.* Germanis tribuitur inventum machinæ expugnatricis globos igneos ejaculantis, impulſu incenſi pulveris, tonitru quoddam terreſtre ſimulantis, niſi quod non tantum terret, ut tonitru, ſed etiam perimit, convellit, deſtruit. Adeo nihil peſtilentius urbibus eſt obſeſſis, vel ſalutarius, dum obſidentes arcentur, & hoſtilis ignis regeritur. Quid enim natura boni dedit hominib⁹ ſine aliquo malo? Duo præcipua elementa, aqua & ignis, hoc patefaciunt, quibus vita maximè fovetur, & maximè perditur, abſorptis urbibus, nedum hominibus: Quibus etiam conſtat exitialis ille pulvis, concinnato nitro, ſulphure, aqua vitali, & quod caput eſt, ſaligno carbone, &c. Et paulo poſt: Veriſimile eſt Deum, ſingulari quodam judicio, ſiviſſe tam pernicioſum tormentum recenter reperiri, idque à Chriſtiano homine, ut mutuo terrore affecti mortales, nec viribus ita confidentes, facilius alerent concordiam, & bella deteſtarentur, incerti & mortiferi ictus timentes aleã: tantum abeſt, ut virorũ virt⁹ hâc ætate perierit, ſicut olim queſtus fertur, Ageſilao Rege ſatus, Archidam⁹, teli novũ genus è Sicilia allatũ demiratus, cũ potius hodie nõ niſi audacibus & fere deſperatis ſit prœliandũ, inter grandines flammarũ. Teutonicũ vulgo fatemur inventorẽ, eumq; nomine Bertoldũ Schwartzũ, vitæ mo-

Digitized by Google

Lib. 2. c. 6. naſticæ, aut certe ocioſæ, &c. De inventore autem hujus violentæ machi-
Ænea. lib. 9. c. 9. næ, alii alia ſcribunt. Virgilius Polydorus, & Sabellicus, teſtantur Bombardam novitium inſtrumentum eſſe, & à Germano homine ignobili, invẽtum, quem id pro mercede accepiſſe ait, ut nomen ejus perpetuo occultaretur, idque in hunc uſque diem ignorari. Polydori verba ſunt hæc: Fertur homo ad exitium humanum natus, ſervaſſe aliquando domi in mortario pulverem ſulphureum, cujuſdam medicinæ faciendæ cauſa, illudque texiſſe lapide, ac inde contigiſſe, ut dum ignem ex ſilice prope excuteret, ſcintilla intro occiderit, ſubitoque flamma eruperit, atque lapidem in altum tulerit, & illum ejus rei caſu doctum, poſtea facta ferrea fiſtula, & pulvere cõfecto, machinam reperiſſe, &c. Nonnulli, ſicut veroſimilius eſt, arbitrantur, Chymicum illum inventorem fuiſſe, illumque ex illa arte, medicamentum parare voluiſſe, & adhibuiſſe ſulphur ſublimatum, vel flores ſulphuris. Inde facilius ex natura elementorum, quum ea vacuum pati non poſſit, pulverem illum tormentarium, & deinde machinam ipſam reperire potuiſſe. De inventore autem pulveris pyrii, & Bombardarum extat tale epigramma Johannis Pincieri Medici eximii:

Dum parat humano generi Chymiſta medelam,
Sulphura Mulciberis vi ſale miſta coquens:
Mulciber oſtendit mortalibus aere venenum,
Quo nullum leto corpora plura dedit.
Qua latuere alios, Munſterus nomina ponet,
Bertholdumque vocat, nomine reque Nigrum.

Quomodocunque autem ſeſe res habeat, etſi de inventore hujus perniciosæ machinæ, non admodum ſolicitus ſum (ſatius enim fuiſſet eam nunquam repertam eſſe) tamen in hiſtoriis, de Indis Orientalibus legimus, hoc tormenti genus, cum pulvere nitroſo, ſicut & ars typographica, Chinenſibus multis ſeculis antequam noſtratibus, cognitum fuiſſe, magnamque copiam machinarum harum ibi reperiri: Quod quidem potius libenter credere, quam cum moleſtia experiri, malo. Utrum autem illa machina fulminans, vel non diſſimilis, etiam apud Romanos in uſu fuerit, habeo cauſas non inanes, vel exiguas dubitandi. Conceſſo enim, quod Caligula machinam diverſam habuerit, qua tonitrubus obſtrepuerit, ac contra fulgura fulguraret, ac quoties fulmen decidiſſet, lapidem ejaculabatur, ſemper
Lib. 59. Homericum illud addens. TOLLITO ME, VEL EGO TE: Sicut Dio ſcriptum
Lib. 6. Æneid. reliquit. De ſimili machina etiam Virgilius ſcribit:

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iovis, & ſonitus imitatur Olympi, &c.
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen.

Ære, &

Ære, & cornipedum curſu ſimulabat equorum.

Ex Servio quoque commentatore, ſuper hunc locum cognoſcatur, aliud genus machinæ id fuiſſe, dum ſcribit: Salmoneus Æoli filius fuit non regis ventorum, ſed cujuſdam apud Elidem, ubi regnavit, qui fabricato ponte æneo, ſuper eum agitabat currus, ad imitanda tonitrua. & in quem fuiſſet jaculatus facem, eum jubebat occidi: ideoque ictum fulmine à Jove, & gravia pendere apud inferos ſupplicia, fingunt. Concedo, inquam, iſta omnia, ſed cupio erudiri, quales machinæ illæ Romanorum, vel tormenti gen⁹ bellici fuit, quod Suidas πετρεβολον nominat. Ac illis inſtrumentis terribilior erat ſtridor, & eorum qui feriebantur ſtrepitus. De iis ita ſcribit Fl. Joſephus, quibus uſi illi ſunt in oppugnatione Jotopatæ, Urbis Galileæ, ubi dicit: Miſſaque machinis ſaxa, & murorum minas (forte pinnas) auferebant, & frangebant angulos turrium, virorum autem nulli tam fortiter conſtipati erant, ut non uſque ad extremam aciem ſaxi magnitudine ac violentia ſternerentur. Sciet autem aliquis, hujus machinæ vis quantum valeat, ex his quæ illa nocte contigerunt. In muro cuidam ex circumſtantibus Joſepho, ſaxo percuſſo, caput avulſum eſt, ejuſque ad tertium ſtadium, veluti funda excuſſa calvaria. Interdiu quoque prægnantis fœminæ, trâsjecto utero, ad dimidium ſtadium infans abactus eſt: tanta tormento vis fuit. Et deinceps idem auctor ita ſcribit de oppugnatione urbis Hieroſolymitanæ: Singula ſaxa talenti pondus æquabant, & ultra ſtadii modum torquebantur. Ictus autem non ſolum primis, quos offendiſſet, ſed aliquando poſterioribus quoque intolerabilis erat. Quæſivi de his machinis in libris Poliorceticωn, ſive de machinis, tormentis & telis, doctiſſimi Lipſii, ſed utrum ſimilis machina, ex qua directa linea, & non ab alto, ſemicirculari motu & impetu tantæ molis ſaxa, & tam longinque jaculari poſſint, ibi inveniatur, haud ſcio. Quare mihi in mentem venit, machinas forte tales illas fuiſſe, quas noſtra lingua, Steinbüchſen/ vocamus. Quarum uſus frequens adhuc eſt, & in armamentariis paſſim conſpiciuntur. Qualis præterea fuit illa machina Regis Perſarum Choſrois, quæ à Joan. Tzetze deſcribitur, & ita è Græco à Paulo Laciſio Latine verſa eſt:

De bello Judaico. lib. 3. c.

Lib. 6. c. 7.

Choſroes Rex erat Perſarum in temporibus Heraclei,
In Palatiis ſuis circa Perſida,
In laquearibus cœlum habens fabricatum,
Ex quo tonitrua & fulmina, machinatiq; imbres,
Convivio exceptis legatis erumpebant, ad ſtuporem:
Septem autem tempora bellans Heracleus cum Perſis
Fodiens Perſidem univerſam, ignaq; vaſtans & incendens,
Etiam igniferum cœlum excuſſit illud,

Li.31.c.10. *Cum Choſroe univerſis, quæ dixi, Palatiis.*

Cæterum nitrum etiam Plinii temporibus notum fuiſſe, conſtat ex ipſius ſcriptis: ubi dicit, quercu cremento nunquam multum factitatum eſt, & jam pridem in totum omiſſum. *In ſuo itinere Babyl.* Ex quo colligit Leonhardus Rauwolfius, pulverem iſtum tormentarium etiam olim in uſu fuiſſe, ubi recenſet, *Cap.67. cent.1.* quod aliquot molendina, ubi pulvis ille conficitur, ſed alia ratione, quam apud nos, in Euphrate viderit. Allegavimus etiam antea ex Arioſto hiſtoriam, quomodo hanc machinam deteſtetur. Illa autem hiſtoria de Cimoſco Rege Friſiæ, & Biremo Zelandiæ Regulo, filiaque Comitis Holandiæ Olympia, & quod Zimoſcus ille ictu ſclopi patrem Olympiæ, cum duobus filiis ſuis tranſverberarit, atque illo ſclopeto contra Comitem Flandriæ Rolandum in duello uſus fuerit, ſed errarit, ideoque à Rolando gladio interfectus, illaq; bombarda in abyſſum maris demerſa, ne in pernicē aliorum bonorum amplius uſui eſſe poſſet; hanc, inquam, hiſtoriam, deſcribit late Cornelius Kempius, *De origine & ſtatu Friſiæ. l.2. c.20.* ad quem lectorem plura cognoſcendi avidum remitto. Addit enim ibi, ſe ideo ea recenſere, ut demonſtret, artem illam bombardarum, non Moguntiæ primo ſupra centum annos, ut quidam aſſerunt, ſed à prædicto Rege Friſonum à priſcis temporibus adinventam, & adducit teſtimonium Mûnſteri, dicentis, bombardas anno Chriſti cIↄ. CCC.LIV. apud mare Danicum in uſu fuiſſe, primumque inventorum fuiſſe Chimoſcum, &c. De noſtratibus autem tormentis bellicis vel bombardis eſt elegans ænigma Jacobi Torelli Fanenſis: cujus tamen nonnulli Collenucium auctorem faciunt. Sed ſive hujus, ſive illius ſit, illud adſcribere operæ pretium duxi:

Vulcanus genuit: peperit natura: Minerva
Edocuit: nutrix ars fuit atque dies:
Vis mea de nihilo: tria dant mihi corpora paſtum:
Sunt gnati, ſtrages, ira, ruina, fragor.
Dic hoſpes quid ſim? num terra aut bellua ponti?
Aut neutrum? aut quo ſim facta, vel orta loco?

Alterum epigramma vel ænigma de hoc monſtro ad internecionem hominum, & deſtructionem ædificiorum invento, eſt Julii Cæſaris Scaligeri:

Tota gula eſt, tota eſt porrecto pectore roſtrum:
Multipedes pedibus monſtra duobus agunt:
Ferrea vox, qualem ſibi quondam optavit Homerus,
Si tamen audiſſet, nollet habere ſibi:
Vt ricino, nullus poſtrema eſt exitus alvi:
Sed ſaturo, quod non ſuſcipit, ore vomit.

Digitized by Google

Longo ſane tempore bombardarum uſus tantum in oppugnandis & defendendis urbibus & munitionibus, frequens fuit: Barbadicus vero Venetæ claſſis præfectus ſingulos lembos ac triremes, binis his machinis armans, Genuenſes inſultantes, novo commento vehementer terruit, primusque ſpecimen edidit, volante igne belligerandi. Bartholomæum præterea Coleonem, qui viginti amplius annis Venetorum copiis cum Imperio præfuit, primus omnium in bello, quod adverſus Mediceæ familiæ principatum à Florentinis exulibus in Gallia togata excitum eſt, inſtituiſſe dicitur, Jovius ſcribit, ut tormenta adverſus hoſtium aciem emitterentur, quum antea in expugnandis tantum, defendendiſque urbibus uſui eſſe ſolerent. Spingardas, inquit, ita vocabant, minora tormenta tricubitalis longitudinis, quæ glandem pruni majoris magnitudine violenter effunderent.

In elogio Il- luſtr. viror. lib. 3.

Hæc parvis curribus inſerta, poſt acies advehi, & ſigno tubæ dato, quo ſua agmina relicto intervallo, hinc atque illinc panderentur, in oppoſitos hoſtes, dirigi jubebat. Quo invento, ad Ricardinam Bononienſis agri hoſtilem aciem ita perterruit, ut quum Spingardæ pila, Herculi Ferrariæ principi calcaneum deterſiſſet, maligno & barbaro more Coleo feciſſe diceretur, qui viros fortes, gladio atque haſta pro virtute & gloria dimicantes, inuſitata atque horribili pilarum procellâ, ſternendos curaret. Ea enim humanitate milites, duceſque extra cruorem per id tempus in Italia depugnabant, ut eo prœlio, funalibus accenſis, quum nox ingrueret, amplius quatuor millia cataphractorum equitum, admirabili ridendaque hodie ſpectacula contentione concurrerint. Recte ſcribit bella illa ſuperiora, ſi cum noſtris hoc tempore conferantur, propemodum ludicra videri poſſe. Nam non ſolum arma tam defenſiva, quam offenſiva, mutata, & ad accelerandam mortem, atque interficiendos homines, pernicioſâ arte inventa ſunt, verum etiam tormenta illa bellica tam majora, quam minora, frequentiore in uſu, quam antea, eſſe cœpere. Inprimis autem recens inventum eſt, ex illis majoribus baſiliſcis & colubrinis, candentes globos in aggeres & munitiones firmiores jacere, qui non ſolum ignitâ vi acrius penetrant, ſed repertâ materiâ incendia excitant. Eorum uſus admodum utilis fuit Stephano Regi Polonorum fortiſſimo, quum ſuperioribus annis cum Moſco bellum feliciter gereret. Ita enim de illis igneis telis ſcribit Reinoldus Heidenſteinius, Beckeſius primo tormentis quatere arcem (ea fuit Sapolotta) inſtituit, quod ubi minus ſuccederet, proptererea quia cum ex materiâ conſtarent, potius perforarentur aliquibus in locis muri, quam ſternerentur, candentes globos jacere cœpit.

De bello Moſcovit. lib.

Genus id incendiorum in ſuperiorum temporum diſſenſionibus civilibus Ungariæ à Rege ipſo inſtitutum: cum ea, quæ ab aliis ex diverſis incendiorum nutri-

Digitized by Google

nutrimentis excogitata eſſent; magis ad ſpeciem & terrorem comparata, quam magnam ad inflammandum vim habere videret. Globi igni excocti, dum plane eum imbiberint, ita in tormenta mittuntur, ut inter eos & pulverem tormentarium juſtum ſpacium arenâ aut cinere primum, inde recenti ac humidâ herbâ compleatur, ne pluris ignem ex globis rapere, ab iiſque inflammari poſſit. Itaque ii adverſus muros, ejiciuntur, quæ res quod globi lignis impacti diutius lateant, eandemque ob cauſam non tam facile, atque flamma opprimi poſſint, magnum ad incendia excitanda uſum habent, eaque ratione Pharum Gedanenſium Rex excuſſerat, &c. Periculoſum ſane inventum præſertim iis, qui huic rei tractandæ præfecti ſunt. Illos enim cautiſſimos eſſe oportet, ut dum aliis nocere volunt, ne in ipſoſmet damnum recidat. Poſtea vero quum duce Mieletio regii milites in eodem bello iſtorum globorum ardentium ſubſidio Soccolum munitam arcem expugnaſſent, & præſidiarios fere omnes militari impetu & furore trucidaſſent, atque militum focariæ pinguedinem ex obæſioribus Moſcis, ad varios uſus ſanandi excidiſſent, Moſcus epiſtola quadam ſua ad Regem ſcripta inter alia, cum hoc, tum quod candentibus globis in oppugnando uſus eſſet: alterum tanquam immane crudelitatis facinus: alterum quaſi non virtute atque acie, ſed artificio quodam contra ſe niteretur, Regi exprobravit: ſicut ibidem Heidenſteinius commemorat. Tanta vis eſt nitroſi iſtius pulveris, ut natura non ferente vacuum, pugnantibus inter ſe calido & frigido, omnia convellat & diſrumpat: ſicut idem Heidenſteinius commentum artificioſum à Johannne Oſtromeccio præfecto tormentorum excogitatum, his verbis recenſet: In arce ferrea duodecim tubos ſclopetarios, quo citius rumperentur, ex induſtria tenuatos, ordine diſpoſuerat, eoſdemque ſubtiliſſimo pulvere, ac arcam ipſam impleverat, in medio eam ſclopeti partem, quæ rota atque incumbente ſilice ignem ad pulverem incendendum elicit, tenſam paratamque conſtituerat. Arca in ea ligneam ciſtam impoſita, fibulam quæ attracta, rotam laxare, ignemque excitare ſolet duabus chordis, una ad inferiorem igneæ ciſtæ fundum, altera ad ipſum ferreæ ciſtæ operculum alligarat; eâ ratione, ut ſive ferream arcam ex lignea quis eximeret, ſeu ipſius ferreæ tectum moliretur, neceſſario utraque re pulvis inflammaretur, tubiſque atque arca ferrea fracta, adſtantes percellerentur. Hac ſubdola machinâ, ſub alio prætextu ingenioſo ad Suricium præfectum Pleſcoviæ miſſâ, parum abfuit, quin interficeretur. Nam dum illam ciſtam ligneam Moſci aperire conarentur, fibula convulſa, pulvereque inflammato arca ferrea; ac tubis disjectis, non modo adſtantes omnes diſſipavit, verum tecti etiam pars aliqua vi ignis ac fractorum ferramentorum convulſa eſt: præ cæteris

De bello Moſcovit. lib. 5.

autem

autem maximè inſignes Choroſtinus Palatinus & Coſecius periere. Quod Suiſcium movit, ut contumelioſis literis Samoſcium ad ſingulare certamen provocaret, qui tamen comparente Samoſcio, indeſignato loco, non cõparuit. Similis machina cum tubis & pulvere tormentario à nonnullis Italis, inventore Lanfranco Fontano, nobili Mutinenſi, vindictæ cupiditate excæcatis, quum eſſem in Italia, ad interimendos adverſarios excogitata eſt, quæ in formam ſcatulæ, in qua ſaccharum & dulciaria condiuntur, inimicis ſuis miſſa, unum ex eis aperta, cum uxore & liberis interemit. Reliquarum irritus exitus deprehenſo dolo fuit. Vidi autem formam ejus ex tenui ligno, miro dolo & calliditate confectam. Claudam hoc de bombarda caput luſu poetico duorum amicorum in eandem pluribus hiſce inter ſe diſtichis, aliquando concertantium:

I. εἶκ᾽ ἄγε Σαλμονεῦ, μιμησάμενε φλέγ᾽ Ὀλύμπου
καὶ βροντήν. εὗρεν μείζονα σοῦ μοναχός. Hoc eſt:

Cede age Salmoneu flammas mentite polares,
Et tonitru: Monachus dira magis reperit.

II. βροντῆς καὶ στεροπῆς μίμημα πόνος μοναχοῖο,
παμπλείστας ψυχάς εἰς ἀΐδην κατάγω. Hoc eſt:

Inventum Monachi, tonitruque & fulgura cœli
Æmulor: innumeras ad Styga mitto animas.

III. *Sum Monachi luſus: dirum mortalibus ignem*
Evomo: bombo imitor tela triſulca Iovis.

IV. *Horriſonum tonitru mentitur nata cuculla,*
Quando globum longe pulverulenta jacit.

V. *Fiſtula feralis, comes eſt mihi vitaq; morsq;:*
Mors hoſti domini: vita meo domino.

VI. τὴν χαλκογραφίην βομβάρδην τ᾽ ἔσχατος αἰών
ἔλλαχε· τὴν ὄφελος μὲν μέγα, τὴν δ᾽ ὄλεθρον. Hoc eſt:

Cum chalcographia bombardam ætate ſenecta
Orbis habet: quarum hæc quam mala, tam illa bona eſt.

CAPUT XXIX.

De gladiis & clypeis.

DIſſeruimus antea de gladiis & clypeis, quæ duo arma partim offenſiva, partim defenſiva, veteribus præ cæteris curæ fuerunt. Inter alia autem mentionem fecimus gladii fortiſſimi illius herois Rolandi, Caroli Magni ſororis filii, cui peculiare nomen Durandano, vel Durandalo, à duricie forte fuit, nec non etiam Regis Britonum Arturi, cui Cale- *Cap. 76. cent. 1.*

burno nomen fuit, quo gladio, ajunt, eum interfeciſſe gigantem miræ magnitudinis, in monte Michaelis, quia rapuerat Helenam, neptem Ducis Hoeli, nec non & Rithonem alium gigantem immanem, in Aravio monte, qui ex barbis Regum, quos peremerat, fecerat ſibi pelles, & mandaverat Arturo, ut barbam ſuam diligenter excoriaret, ut eam in honorem ejus cæteris anteponeret, ſcribit Godfredus Monumentenſis. Etſi enim nonnunquam veteres rudi illo ſeculo hyperbolas, fabulis non abſimiles, in decantandis laudibus heroum admiſcuerunt: tamen ex hoc apparet, quod heroes illi tormentis & telis neglectis, gladiis ſuis quibus vera fortitudo exercetur, maxime confiſi ſunt. Sicut quoque Janvillæus Seneſchallus Campaniæ, de Ludovico Rege Galliæ IX. & in numero Regum XLIV. quem poſt mortem Sanctum nominarunt, ſcribit, eum in conflictu illo acerrimo, quem cum Saracenis in Ægypto habuit, gladio Alemanico ſtrenuè rem geſſiſſe. Eodem modo Oſorius de Iſmaele Rege Perſarum ſcribit, eum in venatione, quam legato Regis Luſitaniæ exhibuit, adunco gladio multas beſtias in duas partes uno ictu diſſecuiſſe, & quandam ſecundũ longitudinem uno tantum vulnere diſcidiſſe. Erat enim, inquit, ſummis viribus, & ſingulari in armis dexteritate prædītus. Tandem cædendi labore defatigatus, reliquis, ut beſtiarum ſtragem ederent, permiſit. De Attila prætèrea ita ſcribit Jornandes: Addebat ei confidentiam gladius Martis inventus, apud Scytharum Reges ſemper habitus, quem priſcus hiſtoricus tali refert occaſione detectum. Quum paſtor quidam gregis unam buculam conſpiceret claudicantem, nec cauſam tanti vulneris inveniret, ſolicitus veſtigia cruoris inſequitur: tandemque venit ad gladium, quem depaſcens herbas bucula incautè calcaverat, effoſſumque protinus ad Attilam defert. Quo ille munere gratulatus, ut erat magnanimus, arbitratur ſe totius mundi principem conſtitutum, & per Martis gladium poteſtatem ſibi conceſſam eſſe bellorum. Turci ſanè in hodiernum diem multa ſtupenda de gladio Alis, quem Sulficarem nominant, fabulantur, ſicut in ipſorum annalibus, opera Leonclavii noſtri editis, invenitur. Narrant enim, quoties is vagina ab Ali educeretur, ita ſe diviſiſſe, ut geminus efficeretur, cubitis 18. longus, & Alim eo contra Gauros (ita Chriſtianos contemptim nominant) utentem, ab utroque latere non aliter ac ſegetum meſſores proſternere ſolitum, ac montes etiam, ſive ſcopulos, eo diſſecuiſſe. Pergit autem ibi ita Leonhardus: Mos ibidem apud Turcos inolevit, ut in militaribus ſignis Muſulmanorum hic Alis acinax, ſive Sulficar, velut inauſpicatus Chriſtianis, fauſtus ipſis, exprimatur. Solent præterea quædam amuleta, tam pro ſe, quam pro ſuis equis, confecta per Hozzas & Taliſmanos, ſive Sacerdotes, equorum collo appendere, quum in hoſtem ituri ſunt; certo

In hiſtoria Britanniæ lib. 10. c. 3.

In hiſtoria vel Chronico Ludovici IX.

Lib. 10.

De reb. Gertieis c. 35.

Hiſtor. Muſulmana lib. 1.

certò perſuaſi, ſe tutos iis adverſus hoſtiles ictus eſſe. Schidæ oblongæ ſunt, & inſtar rotularum, quas vocant, convolvuntur, precesque magicas & ſuperſtitioſas continent, & Alis mentione nunquam carent. Hujus generis amuletum (maili & nuſca dicitur) videre memini, cui hæc verba inſcripta erant: *Jafeta, iafeta, ille Alva ſeiſe, illa ſulſicar, id eſt*, prodire de vagina debere acinacem, qui Alis acinax ſive Sulficar ſit. Imperatores ſane Turcici, gladio ſuo, juramenta cum aliis aſſeverationibus ſacris, confirmare ſolent, ſicut Mahometes in obſidione Conſtantinopolitana, ad incitandos ſuos milites, longiori obſidione pertæſos, fecit. Non tantum enim jejunium inſtituit, verum etiam juravit per immortalem Deum, perque quatuor millia prophetarum, per Mahumetem, per animam patris, per liberos, per ENSEM, quo cingebatur, toto triduo civitatem militibus diripiendam daturum: Quod expugnata urbe, etiam præſtitit. Omiſſis autem iis profanis, veniamus ad ſacra. Sane Judas Macchabæus gladium Apollonii, in prœlio interfecti, relictis aliis ſpoliis, elegit, eoque, quamdiu vixit, in bello, pugnando contra Aſſyrios, hoſtes Judæorum, uſus eſt. Gladius quoque in ſacris literis ſæpiſſimè pro pœna ponitur, ſicut Benedictus Arias notat. Illi verò, inquit, tres exercitus Dei plerunque in expeditionem ad ulciſcenda publica ſcelera, ducuntur; gladius, fames, & peſtis, ſicut ſcriptum eſt: Et relinquam ex eis viros paucos gladio, fame, & peſtilentia. Atque gladium quidem hominibus armatis exercere ſolet Deus: Famis verò afferendæ complures acies ſunt, in quibus unum genus locuſta eſt, cujus ducem ſeipſum Deus appellat, ſicut ſcriptum eſt: Et Dominus dedit vocem ſuam ante faciem exercitus ſui, quia multa ſunt nimis caſtra ejus, quia fortia, & facientia verbum ejus, &c. Sed in materia gladiorum pergamus. Seneca gladium bonum eſſe dicit, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur, ſed cui ad ſecandum ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. At qualis obſecro fuit ille gladius ſacer, Johannæ, vel Janæ, quam vulgo puellam Tullenſem vel Lotharingicam vocant, quem ut Steph. Forcatulus ait, neglectum & jam rubigine obductum, latentemque inter ſcuta quædam, & tela viliſſima, in fano Catharinæ agri Turonici, nullaque in re amabilem, niſi quod floſculis lilii inſculptis per placebat, invenit, inque Anglos vibravit, donec ejus auxilio illis multis præliis victis, Carolum VII. in regnum amiſſum reſtitueret. Natam ſcribunt illam viraginem obſcuro genere in Barrenſi Ducatu, Jacobo Dareo patre, ac Iſabella matre, quæ tamen, dum in obſidione Compendii eruptionem facit, ab Anglis capta, & Rotomagi, tanquam venefica, (falſo ut putatur) viva exuſta fuit. Admirandum eſt, quod Micquellus ſcribit, pirum arborem,

Lib. 1. Macchab. c. 2.

In lib. Ioſeph. ſive de arcano ſermone.

Ezech. 12.

Ioel. 2.

Epiſt. 76.

De Gallor. Imper. & Philoſoph. lib. 7.

Digitized by Google

De obſidione Aurelianæ urbis & virgine Ioanna.

ſub qua illa, paſcens gregem patris, ſederat, & vocem cœleſtem, ut Carolum Regem adiret, audiverat, neque cariem, neque vetuſtatem ſentire, neque fulmine tangi, neque pluvia, grandineve, aut nive intingi. Ut autem tandem primum membrum hujus capitis concludam, experientiam teſtem habemus, licet tormenta majora, & ſclopetarii, ſæpenumero in prœliis hoſtibus valde nocuerint, tamen in iis ſpem victoriæ non ſemper collocandam eſſe. Hoc multis exemplis demonſtrari poſſet. Ideoque gladii in ejuſmodi conflictibus magis commendantur, præſertim in ſtatariis prœliis. Id movet Johannem Sturmium, quod ita dicat: An non Hiſpani ſuis palatis maximopere nituntur & confidunt? Julianus, Caroli Cæſaris, atque etiam Philippi filii, præfectus peditum, quem bello Proteſtantium, in Gallia, ſingulari prœlio vincere alterum Hiſpanum, qui ad Regem Galliæ transfugerat, vidi, quum ipſe Regi Angliæ Henrico VIII. militaret: Is, inquam, Duci Sabaudiæ confeſſus eſt, ſe ſæpe ad ſpeciem ſolere uti ſclopetariis, non ad neceſſitatem, ſed poſt primum impetum aciem hoſtium ſubiiſſe celeriter, & abjectis fulminalibus, gladiis comparaſſe victoriam, neque unquam hac ratione fruſtra pugnaſſe. Henricus ſane IV. Rex Galliarum nunc regnans, hoc ipſum ſæpius in conflictibus acerrimis, feliciter expertus eſt, & gladiis celeberrimas, contra pugnaciſſimos hoſtes victorias conſecutus eſt. Id ipſum indicare voluit olim Lacon quidam ſagitta percuſſus, quum animam ageret: Non me movet, inquit, quod morior, ſed partim, quod ab imbelli ſagittario ac mulierculæ ſimili; partim quod nullo facinore edito morior. Hæc querela eo ſpectavit: Victis ſolere eſſe ſolatio, virtute præſtantis viri cadere: Lacedæmonii vero quoniam enſibus pugnare ſolebant cominus, non putabant eſſe virtutis, procul miſſa ſagitta quempiam interficere, quod idem poſſunt & fœminæ. Tum æquiore animo decedunt è vita, qui recte factorum poſt ſe relinquunt memoriam. Quod ad clypeos, quæ eſt ſecunda pars hujus capitis, attinet, antea diximus, eos præſtantiores quam gladios ideo habitos olim fuiſſe, quod prior ſui tegendi, quam hoſtis lædendi cura habenda ſit. Ideo autem ſtatuerunt veteres pœnam militi, qui clypeum vel ſcutum in prœlio projeciſſet vel amiſiſſet; eos vero, qui gladium vel haſtam, nulla afficiebant pœna, ut oſtenderent, annitendum eſſe, ne quid detrimenti patiamur potius, quam ut vulnera hoſti inferamus. Quocirca Romani non dexteram militari annulo donabant, ſed ſiniſtram, quę clypeo hominem tegebat. Et ob hanc cauſam clypei, in quibus eſſent majorum imagines, à veteribus Romanis dedicabantur, ſicut cum in aliis veteribus monumentis extat, tum in inſcriptione hac Nepeſina, quam Antonius Auguſtinus ita ponit:

In 3. orat. de bello adverſus Turcas.

In famil. Rom. Æmilia.

NESTO-

NESTORI
AUG. NEPETE
HIC LUDOS FECIT
ET DEDICATIONE
STATUÆ PATRONI
QUAM IPSE POSUIT
ET CLYPEI SUI ITERUM
MUNICIPIBUS NEPESINIS
EPULUM DEDIT.

Germanicis præterea legibus militaribus continebatur, teſte Tacito, quod ſcutum reliquiſſe præcipuum flagitium, & huic ignominioſo, neque aut ſacris adeſſe, aut cœtum conciliumque adire fas eſſet. Quare multi ſuperſtites, bellorum infamiam laqueo finierunt. Quo etiam lex Lycurgi ſpectat, quæ præcipiebat pugnaturis contra hoſtes, aut redire domum, relato clypeo, aut contra hoſtem ſtando, ſuper clypeum occumbere. Idipſum movit Epaminondam Thebanorum fortiſſimum ducem, quum in prœlio lethaliter vulneratus eſſet: Primum ut quæreret, an ſuus clypeus eſſet ſalvus, deinde an Thebani viciſſent, quæ poſtquam exanimi ſententia comperit; Non finis, inquit, commilitones, vitæ meæ, ſed melius, & auctius initium advenit. Nunc enim veſter Epaminondas naſcitur, quia ſic moritur, invictus enim morior, & educto ferro, protinus efflavit animam. Recte itaque Lacon cuidam percunctanti, quam ob cauſam apud Spartanos, qui ſcutum abjeciſſent notarentur ignominia, & infami vocabulo Rhipaſpides appellarentur, qui galeas, aut thoraces, non item? reſpondit, Quoniam hæc ſuâ ipſorum cauſa gerunt; ſcutum vero communis exercitus gratiâ. Significans unicuique pluris eſſe faciendam communem utilitatem, quam propriam. Qui galeam, aut thoracem abjecit ſeipſum prodit tantum, & exarmat, qui ſcutum abjecit, prodit univerſam phalangem. Nam obtentu clypeorum tota acies tuta eſt adverſus hoſtium jacula. Idipſum movit eundem Epaminondam, quod obeſum & corpulentiorem ab exercitu ſubmovendum cenſeret: Ejus enim ventrem vix tribus, aut pluribus ſcutis tegi poſſe. Poſtremo locus eſt memoratu dignus, apud Franciſcum Sanſovinum, in deſcriptione Venetiarum, ubi duas columnas in area S. Marc. deſcribit, quem ex Italico, inhærens forte nimium verbis, ita converti. Eſt longo uſu introductum, ut inter has duas columnas, juſtitia delinquentium fiat, quod antea fieri ſolitum fuit apud S. Johannem Bragolam: ſuper una ex illis columnis, vicino in Palatio, conſpicitur S. Marcus, in forma ærei leonis, cujus caput orientem, intuetur, quo denotatur regnum Orientale, quod Veneti olim in illa parte orbis habuerunt.

Val. Max. lib. 3. c. 2.

In alterâ columna, fuit ſtatua marmorea S. Theodori An. cIↄ. ccc. xxix. quando in faſtigio poſita fuit S. Georgii; In hac ſtatua, notatur quaſi erratum ſit, quod habeat clypeum in manu dextera, quum in ſiniſtra ille collocandus ſit. Sed peculiari ſignificatione, ab artifice & præfectis huic operi id eo tempore factum eſt. Voluerunt enim hoc Symbolo indicare, Reipublicæ Venetæ nunquam intentum & animum fuiſſe, aliquem offendere, ſed ſolum ſe defendere, contra offendentes, & propterea demonſtrat defendendi cauſa manum dexteram armatam clypeo, quæ alioquin ad offendendum eſt accommodatior, &c.

Caput XXX.

Ex luxu, deliciis & mollicie naſci ſuperbiam, ſecuritatem & tandem tam privatarum quam publicarum rerum perniciem, atq; interitum.

EXperientia ſatis ſuperque teſtatur; ex luxu, deliciis & mollicie ſemper naſci ſuperbiam, inſolentiam, ſecuritatem & arrogantiam, quæ vitia mox regna & urbes in manifeſtam perniciem trahere ſolent. Exemplum vetus memorabile habemus in Capua Campaniæ urbe florentiſſima, quæ cum inſolentis arrogantiæ, proterviæque vitio, laborare cœpit, exitium ſibi ipſi accerſivit. Teſtatur autem M. Tullius, Campanos ſemper fuiſſe ſuperbos, bonitate agrorum, & fructuum, magnitudine urbis, ſalubritate, & pulchritudine, ex eademque copia, & rerum omnium affluentia natam arrogãtiam, quæ alterum urbi Romæ conſulem è Capua poſtulavit, eamque luxuriem natam, quæ ipſum Annibalem armis invictum, voluptate vicit, & enervavit, &c. Eleganter igitur appellat Capuam domiciliũ ſuperbiæ, ac ſedem luxuriæ, atq; ingenerari hominib. mores, nõ tam à ſtirpe generis, ac ſeminis, quam ex iis rebus quæ ab ipſa natura loci, & à vitæ conſuetudine ſuppeditantur, quibus alimur, & vivimus, Atq; ita ſoli genius, ſibi ſimiles plerũq; colonos gignit. Hic luxus ex ſuperbia & voluptatibus natus, effecit, ut tãdem Capua, illa æmula Imperii à Romanis obſeſſa, & fame expugnata, ſenatu ſecuri percuſſo, civibus reliquaq; multitudine ſub haſta venditis, urbem ac agrum omnem publicarint, eamque everterint: ita ut nunc ſparſim nihil niſi ruinæ ſtupendæ, & veluti minas ſpirantia cadavera tantæ inſolentiæ & arrogantiæ ſpectentur. Eundem calamitoſum exitum, ob luxum & proſperitatem expertæ ſunt Sybaritæ. Sybaris enim urbs, teſte Strabone, ſita fuit ducentis à Crotone ſtadiis, ab Achæis condita, in medio duorum fluviorũ Crathidis & Sybaridis; conditor ejus Iſeliceus. Tanta autem rerum proſpe-

In Agraria 2.

Gregor. l. 6.

ſpe-

ſperitate urbs ea excelluit, ut quatuor vicinis gentibus imperarit, & viginti quinque urbes dicto audientes habuerit, & CCC. hominum millia in bellum contra Crotoniatas eduxerit, domiciliiſque ſuper Crathidem ſtadia L. compleverit. Sed luxu Sybaritarum ac petulantia factum eſt, ut LXX. dierum ſpacio univerſam eis iſtam felicitatem Crotoniatæ eriperent: Captam enim urbem, immiſſo flumine, aquis obruerunt. De eorum autem faſtu & voluptatibus, & quomodo equitatus eorum à Crotoniatis victus ſit, ante memorabilia recenſuimus. Quibus adjungo Smindyridæ luxum, de quo ita Ælianus ſcribit: Sybarita ille, adeo in luxuriam mollitiemque prolapſus eſt, ut cum omnes Sybaritæ deliciis vacarent, vitaque diffluerent, hic omnes longe poſt tergum relinqueret. Proinde quodam tempore, in roſarum foliis recumbens, ſomnumque in iis carpens, expergefactus dixit, ſe puſtulas ex nimia lecti duritie inflictas habere, &c. Recte itaque Ælianus ibidem dicit: Dictum vulgare & in omnes homines divulgatum, Sybaritis, & ipſi Sybari nimium luxum exitialem fuiſſe. Ego vero ea in medium proferam, quæ vulgo cognita non ſunt. Colophoniis etiam ipſis ferunt intolerandam luxuriam, perniciem & interitum attuliſſe. Etenim etiam illis ſplendidis veſtibus ſuperbiebant, & intemperantia menſæ ſupra modum abutentes, ad injurias contumeliaſque proclives erant. Ad hæc Bacchiadarum regnum apud Corinthios, cum ad ſummum potentiæ gradum perveniſſet, tandem per immoderatam luxuriam diſſolutum eſt, &c. Ab hac mollitie & luxu fluxerunt plura proverbia, utpote Sybarytica menſa Item συβαρίζειν, id eſt, luxu deliciiſque, Suida teſte, adeo notabilem eſſe, ut quicquid effœminatum, quicquid molle, quicquid accurata atque ambitioſa luxuria paratum eſſet, Sybariticum diceretur. Præterea, Sybaritæ per plateas, contra faſtuoſius ingredientes per viam, ſeſeque veluti oſtentantes. De Sybariticis autem deliciis plura ſcripſit Plutarchus, Athenæus, Ariſtophanes, & alii: inprimis autem Lampridius Sybariticum convivium & miſſus, deſcribit, quo Heliogabalus uſus ſæpenumero fuit, ad quos cupidum lectorem remitto. Paulo poſt, cum Sybaritæ ſemper novas voluptates, & gulæ irritamenta invenirent; à Crotoniatis devicti, & urbs illa luxurioſa cum ſuis voluptuariis everſa eſt, & quidem eo anno, ſicut Lampridius ſcribit, quo miſſum ex oleo & garo reperiſſent, quem ob id Sybariticum vocabant. Vnde poſtea, aliud proverbium, videlicet, Sybaritica calamitas, ortum eſt quãdo de improviſa & ingenti ruina & calamitate mentio incidit. Cæterum ubi luxus, inſolentia, & alia vitia, regnare conſuevere, & veluti pro virtutibus habentur, fieri non poteſt, quin divitiæ & opes prodigaliter conſumantur, ex quo egeſtas oritur, unde varias mutationes ſequi neceſſe eſt. Nõ abſque ratione igitur Appius Claudius, contra Valerium à Dionyſio Hali-

Priori Centu. c. 20.

Vár. hiſt. c. 24. l. 9.

Lib. 1. c. 19.

In cõvivio ſeptem ſapientum.

In dipnoſoph.

In vita Heliogab.

car-

Rom. antiquit. l. 5. carnaſſeo, ita diſſerens, introducitur: Eos qui ventri & fœdiſſimis voluptatibus indulgentes, patrimonium ſuum abſumpſerunt, dedecus & detrimentum Reipubl. exiſtimandos eſſe, & Rempubl. magnum facturam quæſtum, ſi ipſi ultro ex urbe excedant. Inprimis autem conviviorum luxuriæ, & veſtium, ut inquit Seneca, ægræ civitatis indicia ſunt. Hoc monuit Ariſtoteles: Fiunt, inquit, in Republ. mutationes, quum homines ſua conſumunt, prodigè viventes. Hi enim tales res novas quærunt, & aut ipſi tyrannidi imminent, aut ad eam alios vocant. Huc quoque Saluſtius reſpexit, ubi ita dicit: Hi, quibus opes nullæ ſunt, bonis invident, malos extollunt, vetera odere, nova exoptant, odio ſuarum rerum mutare omnia ſtudent. Eodem modo ii ferendi non ſunt, qui ob divitias, & opes, inſolentes fiunt, faſtu alios deſpiciunt, & luxui atque voluptatibus ſtudent, iiſque ita ſuperbiunt, ut exiſtiment ſe aliis excellere. Etenim quemadmodum Plato, rectè & prudenter dixit: Divitias cæcas eſſe, ſine prudentia, & acutum cernere, quando ſequuntur prudentiam; ita non tam rectè, quam piè ratiocinari prudens poteſt: Divitias ſpinas eſſe, ſine pietate, roſas vero quando pietatem ſequuntur. Egregia itaque eſt doctrina de uſu & abuſu divitiarum Timothei Epiſcopi: DIVITIÆ, INQUIT, PER SE NON SUNT NOXIÆ; SED MENTES MALE UTENTIUM CRIMINOSÆ: NEC IPSÆ OPES HOMINI POENÆ CAUSA SUNT: SED DE OPIBUS SIBI POENAS DIVITES FACIUNT: QUIA DUM UTI DIVITIIS BENE NOLUNT, IPSAS SIBI DIVITIAS IN TORMENTA CONVERTUNT. Idipſum admonet graviter & ſuccinctè Eccleſiaſtes Salomonis, ut dicit: Riſui faciunt panem piſtores, & vinum exhilarat vitam, & pecunia reſpondet omnibus. Ubi Theodorus Beza doctiſſimus paraphraſtes hoc ita explicat: Quid homines plerique inter ea? Nempe ut ne perire quidem ſe ſentiant; hinc quidem nonnullis pinſitur à piſtoribus panis, id eſt à coquis omne cibi genus coquitur, ut procul ab omni cura paſcendo ventri indulgeant. Inde vero affatim funditur, & hauritur vinum, exhilarandis illis, quibus vita alioqui non videtur vita. Et quoniam iſta parari niſi pecunia, veluti regina quadam imperante, non poſſunt: Idcirco hic labor, hæc ars, hæc ſolertia eſt omnium hominum communis, pecuniam nanciſci, quam qui poſſident, omnia ſibi videntur poſſidere. Ut autem ad hiſtorias recentiores, poſt veteres, jucundâ varietate, more noſtro conſueto, redeamus, nonnulla haud vulgaria, antea adduximus, quibus demonſtravimus luxum, & voluptates non ſolum Reip. ſed etiam ipſiſmet luxurioſis, & voluptuariis, pernicioſas eſſe. Inter alias autem hiſtorias, Muleaſſis Regis Tunetorum ex Jovio recenſuimus, qui unguentorum odore in fuga agnitus, captus, & à filio excæcatus fuit. De quo ita ſcribit Bodinus: Hic Muleaſſes, quum ob luxum & intemperantiam

Epiſt. 114.

l. 5.

In oratione ad Eccleſ. Cathol.

Cap. 10.

Prior. Cent. cap. 20.

Lib. 4. de repub. c. 1.

Digitized by Google

franciam de regno deiectus eſſet, tametſi exul in Italia & Germania vagaretur, ac de opibus Caroli V. Imperatoris, in quo ſpes omnes collocarat, omnino deſperaret, nihilominus ad pavonis vnius quo veſcebatur condimenta, vix aurei nummi centum ſufficiebant, ut idem Iovius ſcribit. Et ut ſuavitatē ac dulcedinem, quæ ab harmonia proficiſcitur, iucundius molliusque hauriret, oculos velabat, quod duobus ſenſibus duplicem voluptatem, ſimul percipi non poſſe didiciſſet. Sed non ſine vltione divina, ferro candenti, ut dixi, oculorum humores ſenſim exſiccante, iuſſu filiorum obcæcatus eſt. Eundem fructum voracitatis, & voluptatis ſenſit Vguccio Fagiolanus. Quum enim, teſte Iovio, is Lucam, ad Caſtruccium de Antelminellis, (qui poſtea à Ludovico Bavaro, Dux Lucanus, Comes ſacri Palatii Lateranenſis, & vexillifer Imperii creatus eſt) ſecuri percutiendum, maturaret, illique inter prandendum, Piſanos contra eum arma corripuiſſe, nunciaretur, nihiloque ſecius, tanquam primo nuncio parum credens, vti erat cibi capaciſſimus, & maxime vorax, per ſingulas tempeſtivi eius convivii dapes, vſque ad bellaria conveſci pergeret, eo quidem atrocis animi decreto, ut remotis demum menſis Caſtruccium captivum ſecuri percuti iuberet, atque inde Piſas ad ſeditioſos opprimendos properandi agmine, reverteretur. Sed cum à ſecundis mox tertiiſque nunciis increbeſcente fama, Piſis res perditas eſſe, civitatemque miro conſenſu rebellaſſe, renunciaretur: Lucenſes ad tanti exempli nomen, pari ſtudio recuperandæ libertatis, liberandique Caſtruccii, ad arma concitantur, carcerem refringunt, vinctum adhuc compedibus Caſtruccium educunt, & quod eius fato debebatur, principem civitatis ſalutant. Vguccio mox deſperatis rebus cum prætorianorum ſatellitum manu, ad Canem Scaligerum Veronam aufugit: à quo licet ſummo honore fuerit receptus, tamē fieri non potuit, quin in ſua calamitate, nonnunquam mordacibus dictis inceſſeretur: Vt tum accidit, quum in convivio Canis de edacibus illato ſermone loqueretur, & Vguccio ſe iuvenem quaternos altiles capos, & totidem perdices, aſſos etiam hœdi clunes, & elixum vitulæ infractum pectus, præter ſalſamenta, recta in cœna exedere ſolitum, narrare, Petrus Navus è Convivio vir ſalſus: non eſt, inquit, Vguccio, cur hæc à te iuvene comeſta, multum admiremur, poſtquam ſenex, nec plane dentibus inſtructus, duas vrbes integras vno prandio abſumpſeris. Erat enim fama, Vguccionem, ſi ab inchoato prandio temperaſſet, ſatis in tempore ad ſedanda naſcentis tumultus initia, Piſas regredi, & vtramque vrbem ſibi incolumem ſervare potuiſſe. Memorabilis quoque & elegans hiſtoria extat apud Nicetam Choniatem. Alexius enim Comnenus Imp. Græcus in feſto natalis Chriſti cupiens Legatis Cæſaris Henrici VI. Friderici I. Filii, (qui ab eo Amme-

In Elogiis Illuſtr. virol. lib. I.

In annalib. prope fin.

rigus vocatur) terrorem ſuo luxu iniicere & à petitione tributi eos deterrere, geminatam veſtem induit, & reliquos omnes auratas & lati clavi veſtes induere iuſſit. Quo ſpectaculo Alemanni adeo non obſtupuerunt, vt eorum cupiditas, illo ſplendore magis etiam inflammaretur, & Græcos vt ignavos homines & ſervilibus deliciis deditos, quamprimum oppugnandi occaſionem optarent. Quum autem aſtantes Romani, (ita Græcos appellat) eos hortarentur, vt gemmarum ſplendorem, quibus Imperator inſtar prati nitebat, aſpicerent, & media bruma, veris ſuavitatem oculis perciperent; negabant, Alemannos talia ſpectacula deſiderare, neque muliebria ornamenta admirari ſolere, quæ fucis flammeis, inauribus radiantibus, viri impenſæ ſtudeant. Cæterum tempus inſtare aiunt, vt muliebribus ornamentis ſepoſitis, aurum ferro commutent. Nam ſi legatio foret irrita, nec Imperator Regis ſui, & domini poſtulatis annueret, neceſſe eos habituros pugnare cum hominibus, qui non gemmis, vt prata niteant, neque rotundis margaritis intumeſcant, aut amethyſtis purpuræ, & auro intertextis pavonis inſtar glorientur, ſed qui Martis alumni, iræ flamma oculos ſuffuſi, non ſecus quam gemmæ radient, & totos dies ſudorem fundant, margaritis ſplendidiorem. Hucuſque Nicetas. Merito quidem, atque optima ratione, à Niceta Græco homine prædicatur contemtus luxus, & viceverſa laudatur frugalitas & vera fortitudo Alemanorum, vel Germanorum, cum experti & veterani milites adhuc recte cenſeant: Quod quandocunque miles iturus in bellum, ornet ſe auro, gemmis, & purpura, eum plerunque afferre ſecum mortem, & vincula: Quotieſcunque vero is ferro ſplendeat, afferre ſecum victoriam & divitias.

De Protug. & Caſtell. coniunct. lib. 11

Vel, vt Coneſtàgii verbis vtar: Veri milites ita ſentiunt, & ſtatuunt; Eum qui veſtibus ſérico, & auro inſignibus, indutus, cum hoſte congreditur, aut occumbere, aut catena ferrea vinciri. Eum vero qui ferro armatus pugnam init, victorem & auro onuſtum, redire.

Lib. 25.

Non diſſimilem hiſtoriam recenſet Iuſtinus hiſtoricus. Quum enim Galli legatos ad Antigonum Regem Macedoniæ miſiſſent, qui ſub ſpecie pacis, caſtra eius ſpecularentur, eos Antigonus pro regali munificentia ingenti apparatu epularum ad cœnã invitavit. Sed Galli expoſitum grande auri argentiq; pondus, admirantes, atq; prędę vbertate ſollicitati, infeſtiores, quã venerant, revertuntur. Quibus & elephantos ad terrorem, veluti inuſitatas barbaris formas, Rex oſtendi iuſſerat, naves onuſtas copiis demonſtrari, ignarus, quod quibus oſtentatione virium metum ſe iniicere exiſtimabat, eorum animos, vt ad opimam prædam ſollicitabat. Itaque legati ad ſuos reverſi, omnia in maius extollentes, opes pariter & negligentiam Regis oſtendunt, referta auro & argento caſtra eſſe, & neque vallo foſſa-

Digitized by Google

ve munita, ſed quaſi ſatis munimenti in divitiis haberent, ita eos omnia officia militaria, intermiſiſſe, proſus quaſi ferri auxilio non indigerent, quoniam abundarent auro: Hac relatione avidæ gentis animi ſatis ad prædam incitabantur, &c. Quomodo autem luxus & voluptates aliaque vitia florentiſſ Imperium Romanum everterint, cum aliæ querelæ paſſim leguntur, tum Seneca infelicitatem ſui temporis, pluribus locis, præſertim in ſuis epiſtolis ad Lucilium deplorat. Inter alia autē ita monet. Id agere debemus, irritamenta vitiorum, quam longiſſime profugiamus. Indurandus eſt animus & à blandimentis voluptatum procul abſtrahendus. Vim Hannibalis hyberna ſolverunt, & indomitum illum nivibus atque alpibus virum, enervaverunt fomenta Campaniæ. Armis vicit; vitiis victus eſt. Debellandæ ſunt inprimis voluptates, quæ ſæva quoque ad ſe ingenia rapuerunt. *Epiſt. 51.*

CAPVT XXXI.

De viciſſitudine & mobilitate fortunæ in proſperis, & adverſis rebus.

PRudenter Salomon Eccleſiaſtes prope finem CAP. IV monet, quod nonnunquam è carcere aliquis educatur ad regnum. Alius vero in regno natus id amittat, vel ut in Paraphraſi Poetica Viviani dicitur.

Ex carcere hic ad aurea
Decore multo culmina
Tranſcendet: alius regia
De ſtirpe vitam inglorius,
Rebus in egenis tranſigit.

Hoc multis memorabilibus tam profanis, quam ſacris exemplis confirmari poſſet: Verum omiſſis nunc aliis mihi præ cæteris notatu dignum videtur, id quod de Maſiniſſa Numida, quem Livius longe maximum omnium ſuæ ætatis regum appellat, hiſtorici tradunt, quoties enim ille, nondum favente fortuna, ad regnum adſpiravit, toties propemodum magna cum clade ſuorum, & ingenti periculo vitæ ſuæ, improſpero ſucceſſu dejectus eſt, donec ſuperatis potentiſſimis hoſtibus, regnum avitum, idque ob ejus fidem & conſtantiam in bello contra Carthaginenſes munificentia populi Rom. auctore Scipione, admodum auctum, uſque ad ſummam ætatem, quiete adminiſtraret. Primo enim mortuo Patre Gela exclusus, ſed mox recuperato regno paterno inſtinctu Aſdrubalis, qui ejus indolem & acre ingenium metueret, à Syphace Rege acie victus, & cum paucis in Balbum montē compulſus, ibidem rapto vivere coactus eſt, donec à Bocchare præ-

re præfecto regio, viro acri & impigro, cum exercitu in vallem arctam coniectus fuit, inde cum haud quinquaginta equitibus per anfractus montis ignotos vix ſequentibus ſe eripuit. Tenente autem eius veſtigia Bocchare ab eo in patentibus prope Clupeam vrbem campis, ita veluti indagine incluſus eſt, vt cæteris omnibus præter quatuor equites, cum iis ipſum quoque Maſiniſſam ſaucium è manibus inter tumultum amiſerit. In conſpectu erant fugientis, inquit Livius, alæ equitum diſperſæ lato campo, quibuſdam vt occurrerent per obliqua tendentibus, quocunque hoſtis flectebat; amnis ingens fugientes accepit, (neque enim cunctanter, vt quos maior metus vrgeret, immiſerunt equos) raptique gurgite, & in obliquum relati, duobus in conſpectu hoſtium in præruptum gurgitem hauſtis, ipſe periiſſe creditus, duo reliqui equites cum eo, virgulta vlterioris ripæ tenuerunt. Is finis Bocchari ſequendi fuit, nec ingredi flumen auſo, nec habere credenti ſe, iam quem ſequeretur. Maſiniſſa in ſpelunca occulta cum herbis curaret vultus, duorum equitum latrocinio per dies aliquot vixit. Vbi primum ducta cicatrix, patique poſſe viſus eſt iactationem, audacia ingenti pergit ire ad regnum repetendum, & cum favore priſtino & gaudio inſperato, quod quem periiſſe credebant, incolumem cernebant, fecit, vt intra paucos dies ſex millia peditum armatorum & quatuor equitum ad eum convenirent, atque non in poſſeſſione paterni regni eſſet, ſed etiam Maſæſylorum fines (id Syphacis regnum erat) vaſtaret. Irritato ad bellum Syphace cum filio Vermina, Maſiniſſam bipartita acie, è fronte & à tergo, aggreditur, cæſoque eius exercitu, cum LXX. equitibus vix fuga evaſit, atque ad minorem Syrtim pervenit, ibique permanſit, donec opera, & auxilio Romanorum, inprimis Scipionis Africano, non ſolum patrium Regnum, ſed quoque Syphacis hoſtis ſui, obtineret, manſitque in fide & tutela Romanorum conſtanter vſque ad mortem ſuam, adeo vt non ſolum omnis Africa, ſed etiam cunctæ gentes ſcirent amiciorem Corneliæ familiæ, atque vrbi Romanæ, quam ſibimet fuiſſe. Quod etiam ex hoc apparet, ſicut Valerius Maximus ſcribit, cum centeſimum annum ætatis ſuæ relictis magnis opibus regni, & quinqvaginta filiis, attigiſſet, moribundus vxori, liberiſque præceperit, vnum in terris popul. Roman. & vnam in populo Rom. Scipionis domum noſſe, integre omnia Scipioni Æmiliano reſervare, cum dividendi regni arbitrium haberent, quod is ſtatuiſſet, perinde, vt teſtamento cautum, immutabile ac ſanctum obtinerent.

Ab vrbe condita lib. 30.

Alterum exemplum patrum noſtrorum memoria ſumi poteſt, ex vita Matthiæ Regis Hungariæ, Ioannis Huniadis, Corpini Moldavi, viri excellentis, & præclaræ virtutis, & qui Turcarum fulmineus terror appellabatur,

Digitized by Google

tur, filii. Is enim, mortuo patre, ab Ladislao Hungariæ & Bohemiæ Rege, ob cæſum Vlricum Ciliæ Comitem Regis cognatum, necato fratre ſuo Ladislao, in arctiſſimum carcerem incluſus, primo Budam, poſt in bohemiam; ut ibi procul à patria quoque ad ſupplicium raperetur, abductus eſt. Verum enimvero cum ita in vinculis abſque omni ſpe, utpote neci deſtinatus, detineretur, accidit, ut Ladislaus veneno, uti fama eſt, ſublatus Pragæ extingueretur. Conſuetudinem is habebat, inquit Cominæus lib. 10. iis locis, cum fœmina quadam nobili, quæ graviter ferens, illum in matrimonium ducere Caroli VIII. Galliarum Regis filiam, contra datam ſibi fidem & promiſſum, in balneo pomum ei dedit, per medium cultello diviſum, qui veneno tinctus erat. Mortuo itaque Ladislao, Hungariæ proceres, partim beneficiorum patris Huniadis, qui ſæpius Turcorum conatus & irruptiones hoſtiles ſingulari felicitate fregerat, memores partim Michaëlis Zilagii ejus avunculi auctoritate nec non & Eliſabethæ Silagiæ matris fœminæ lectiſſimæ precibus & largitionibus moti; denique calamitatem nobiliſſimi adoleſcentis averruncare conantes, eum abſentem & captivum, & prope extremo ſupplicio deſtinatum in Regem crearunt. Prædixerat hanc felicitatem filii minimi natu patri ipſius diu ante Joannes Capiſtranus, qui pro ſancto viro tunc temporis habebatur, admiratus præclaram indolem Matthiæ. Cæterum electo Rege Matthia Corvino à proceribus Hungariæ, cum Rex Bohemiæ Georgius Podibracius forte cœnans, litteris & legatis hac de re, quam antea ex rumoribus tantum ſenſerat, fuiſſet admonitus, mox Matthiam accubantem ſub ſe imo loco, in honoratiorem ſupra ſe collocari iuſſit. Cumque hac ſubita mutatione Corvinum inter ſpem & metum, memorem fortunæ ſuæ præſentis attonitum conſpiceret, eum bono animo eſſe juſſit. Exacta enim cœna, fauſtum & felix nuncium ſe indicaturum; quod & fecit. Nam non ſolum eum antea pacto precio redemptionis liberum eſſe juſſit (hoc enim unicum Matthias expetiverat) ſed etiam ſancito perpetuo fœdere, Regem Hungariæ ſalutavit, filiamq; ſuam Catharinam deſponſavit. Quæ multiplicia bona uno tēpore cumulata Matthias læto animo accepit, & gratias egit, cunctaq;, quæ voverat, inviolata fide præſtiturum eſſe recipit. Habuit autem Rex Matthias non ſolum mirabilem fortunæ viciſſitudinem, antequam in Regem eligeretur, ſed in toto ſuo imperio in primis vix unquam liber ab externo & inteſtino hoſte, atque inſidiis eſſe potuit. Nondum enim plane inauguratus regno, tria bella atrociſſima cum potentiſſimis hoſtibus vno tempore eum exceperunt. Primum fuit cum Friderico Cæſare, qui coronam antiquorum Hungariæ Regum reddere recuſabat, & æmuli Matthiæ, eum ad expellendum adoleſcentulum Regem, inſtigabant: alterum geſſit

cum Bohemis: tertium fuit Turcicum, quod duravit, quam diu vixit. Hæc tria bella magna felicitate & gloria perfecit, adeo ut Imperator Turcorum poſt mortem Matthiæ Regis fateri non erubuerit, nullum hoſtem ſe unquam ita formidaſſe ac Matthiam. Parum autem abfuit quin id omne perpetuâ notâ ingrati & præcipitis animi maculaſſet, cum Michaëlem Zilagium, avunculum & liberatorem ſuum, ex delatione obtrectatorum & invidorum inaudita cauſa cuſtodiri & necari juſſiſſet, niſi is ſingulari aſtutiâ, & fide coci ſui ex carcere præter opinionem evaſiſſet. Quare Regi nunciari juſſit, ſe plus coco, quam nepoti debere, quando alter inique in carcerem conieciſſet, conjectum fide alter liberaſſet, ut Antonius Bonfinius refert. Eodem modo Zilagius quoque inſtabilem fortunam expertus eſt, cum in hanc calamitatem deiectus, è ſumma dignitate tam ſubito præcipitatus fuiſſet. Qui enim modo Gubernator Regis & regni habebatur, occluſus in carcere vix mortem ſibi imminentem evaſit. Extorſerant enim invidi ipſius literas regio diplomate, quibus præfectis cuſtodiæ ipſius mandabatur, ut eum extremo ſupplicio afficerent. Ii autem aulicorum mores & livorem non ignorantes, in tam arduo negotio, Regis prius animum explorare cupientes, dederunt hac mora Michaëli occaſionem evadendi ex carcere. Qui paulo poſt cum Rege auctis honoribus reconciliatus eſt. Sed tandem honeſtiori morte, captus ab Alibecho Turcico in prælio, Conſtantinopoli, juſſu Imperatoris Turcici, capitis ſupplicium ſubiit. Vterque igitur tam Maſiniſſa, quam Corvinus (de his enim potiſſimum inſtituta eſt oratio noſtra) variam & mutabilem fortunam mirâ viciſſitudine in adverſis & in proſperis rebus expertus eſt, ſed hoc diſcrimen inter illos fuit, quod ille ad ſummam & rariſſimam ætatem, ſuperatis omnibus telis fortunæ, triumphantis inſtar, pervenerit, ille vero in flore ætatis & feliciſſimo curſu fortunæ, ſubito extinctus fuit. Rex ſane dignus longiore vita, ſi fata non obſtitiſſent. Recte itaque Æneas Sylvius dicit, nunc quiſquis hæc legis fortuna prædicito. Singulare prorſus humanæ inconſtantiæ documentum, ex duobus adoleſcentibus ætate, moribusque pene paribus, alter Ladiſlaus Rex ex regio ſolio, dum novæ nuptæ thalamum exornat, defertur ad tumulum, alter Matthias dum capitalem ſententiam in carcere expectat trepidus, ex carcere evocatur ad regnum. Mirabile, quod matrem Matthias repentinâ lætitiâ non exanimaverit, cum tot cladibus afflicta prius Regem appellatum audiverit filium, quam vinculis exemptum.

Rer. Vngar. decad. 3. l. 10.

In Europa.

Cap.

CAPVT XXXII.

Otium, inertiam, deſidiam, & multa deteriora vitia ſeipſo parere, vna cum encomio laboris.

EX P. Cornelio Tacito diſcimus, otium militibus præbuiſſe occaſionem ſeditiones movendi. Ita enim ſcribit de legionibus Germanicis: Inferioris exercitus miles in rabiem prolapſus eſt, orto ab vndevicesimanis quintanisq; initio, & tractis prima quoq; ac viceſima legionibus. Nam iiſdem æſtivis, in finibus Vbiorum habebantur per otium, aut levia munia, &c. Ibi commentator Annibal Scotus Placentinus hanc doctrinam tradit: qui ab exercitu ſuo ſeditiones arcere vult, is nunquam eum in otio eſſe ſinat, aut levibus muniis exerceri; ſed laboribus & gravibus exercitationibus illum occupet. Sic de Corbulone idem Tacitus dicit: Ne tamen miles otium exerceret, inter Moſam Rhenumque trium & viginti millium ſpacio foſſam produxit, qua incerta Oceani vetarentur. Quo reſpexit idem Tacitus, vbi ita dicit: Langveſcet alioqui induſtria, intendetur ſocordia, ſi nullus ex ſe metus, aut ſpes; Vbi idem commentator addit: Qui politici ædificatores vrbium, debere ſitum ſterilem potius, quam fertilem eligere, contendunt; hac nimirum ratione adducuntur, vt habitatores hinc impulſi induſtriam exerceant; & ab otio incorruptos ſeſe conſervent. Nam alioquin langueſcet induſtria, & intendetur ſocordia, ſi nullus ex ſe metus, aut ſpes inerit, ſed ſecuri omnes aliena ſubſidia expectabunt, ſibi ignavi, Principi graves. Et idem Scotus ſuper verba eiuſdem Taciti, de corrupto exercitu: PER ILLECEBRAS VRBIS ET INHONESTA DICTV, CORPVS VITIO, ANIMVM LIBIDINIBVS IMMINVEBAT, &c. Certe corpus, inquit, otio, animus libidinibus imminuitur. Et ſæpe, imo fere ſemper, otium corporis libidines animis infundit & accendit, adeo vt & corpori & animo ſolum otium afferat perniciem. Curent itaq; prudentes Principes, primum ne ipſi huic viliſſimo domino ſe mancipent deinde ne miniſtri & illi, quorum ſtrenua opera præcipue vtuntur, id arripiant: alioquin regnum amittent cum dedecore, & vitam, &c. Scivit hoc optime Cyrus ille maximus Perſarum Imperator, qui poſt Medos, Bactrianos, Phryges, Lydos, victos & ſubditos, capta demum Babylone, cum finē bellorū adeſſe cerneret, ſuos amicos pulcherrima oratione adhortatus eſt, in hāc ſententiā, vt otium fugerent, & ſemper ad arma prompti eſſent, ſicut Xenophon late hoc exponit. Operæ pretium autem erit,

Lib. 2. Annal.

Lib. 2. Annal.

Lib. eod.

Lib. 2. hiſt.

Lib. 7. de præd. Cyri.

vt non-

ut nonnulla ex ea aſſcribamus. Itaque nimirum orſus eſt dicere: Mei amici atque ſocii, maxima iam Diis gratia debetur, quod copiam ſint largiti nobis eorum, quæ mereri nos ſtatuebamus. Et tenemus enim non modo ſolum amplum atque fertile, & ſunt qui illud colentes nos nutriant; habemus domos quoque, & has inſtructas. Neque quiſquam veſtrum iſta arbitretur tenendo ſe poſſidere aliena: nam lex inter homines æterna eſt, ſi in bello vrbs capta ſit, penes eos, qui ceperint, eſſe civitatis illius & corpora & res. Quapropter non retinebitis, quicquid habueritis per iniuriam, ſed ſi quid paſſi fueritis poſſidere illos, id per humanitatem non eripietis. Quod vero deinde reſtat, de eo ſententia mea talis eſt: Si convertamur ad levitatem & inertiam, & mollitiem vitæ ſuavis, quam improbi homines ſectantur, qui laborem miſerrimam rem, expertem autem laboris vitam eſſe ſtatuunt mollem ac ſuavem: ita igitur fore celeriter, aio, vt ipſi de nobis haud bene mereamur, vtque cito partis bonis ſpoliemur vniverſis. Nequaquam enim viros aliquos fortes ac bonos extitiſſe, ad id ſufficit, vt boni quoq; & fortes permaneant, niſi diligentiam atque curam rei illius habere perſeverent: Sed quemadmodum per negligentiam diminuitur æſtimatio cæterarum quoque artium, itemque bene affecta corpora in remiſſione deſidiæ, male ſeſe rurſum habere incipiunt: ita & de temperantia & continentia & fortitudine fit, vt ſi quis exercitationem horum remittat, exinde ad improbitatem rurſum convertatur. Quocirca nobis cunctandum non eſt, neque ad præſentem ſuavitatem contendendum. Magna enim res eſt, vt opinor, imperium eſſe partum: ſed multo maior, acceptum conſervare. Nam adipiſci ſæpe audaciam tantum adhibendi contigit, ſed acceptum retinere, id iam non abſque temperantia, neque abſque continentia, neque abſque multiplice diligentia evenit. Et ea quæ ſequuntur. De deteſtabili

Cap. 15. Ann. 1.

autem otio multa exempla & morales doctrinas antea induximus, quibus plura nunc addam, vt plenius conſtet, non leve vitium, & vt Theologi dicere ſolent, balneum & pulvinar Satanæ otium eſſe. Habemus autem præclarum exemplum in ſacris literis de fico arbore otioſa, cui Chriſtus Salvator noſter propterea maledixit, quod infructuoſa ſolummodo folia ad oſtentationem proferret. Præterea quum Regius ille Propheta David

Lib. 2. Reg. Cap. 11.

otioſus in ſuperioribus partibus regiæ domus deambularet, occaſio inde orta eſt, vt Beth abeam, Vriæ vxorem pulcherrimam, & deinde matrem Regis Salomonis, ſe lavantem videret, & in eam illicito amore exardeſceret, mox adducta ea, cum illa rem haberet, atque interfecto marito, eam in vxorem duceret. Quas pœnas autem, irato Deo, ob eam rem dederit, late ibi deſcribitur. Eodem modo Julius Cæſar non ignoravit, otium & deſidiam non ſolum gloriæ, cuius cupidiſſimus fuit, ſed multo magis valetu-

dini

dini ſuæ obeſſe: In bellis enim, teſte Cione, firmiore valetudine vtebatur quæ tamen comitiali malo, & repentinis animi deliquiis, nunquam magis, quam in otio tentabatur. Ob hanc rem inter alias eximias virtutes, quibus Hugo Marchio Brandeburgenſis, Vicarius Ottonis III. Imperatoris in Italia præditus fuit, celebratur, quod is hominibus otioſis & aſotis adeo infenſus fuerit, vt eos in judicium vocarit, ad reddendam rationem otii & ſumptuum. Vnde in Hetruria præſertim Florentiæ, adhuc ſervatur conſuetudo ab ipſo introducta, vt magiſtatus in otioſos & ignavos inquirat, atque ex eis percontetur, vnde ſumptus faciant: qui ſi rationem & innocentiam vitæ non probaverint, trahuntur ad ſupplicia, vel eiiciuntur, vt Georgius Sabinus ſcriptum reliquit. Huc referri poteſt quod Olaus ſcribit: Quidam hiſtrio ob nimiam pinguedinem, eo quod decem hominum quotidie cibos devorare ſolebat ne vtilium laboratorum eſcas, quaſi publicus depopulator conſumeret, iuſſu Danorum Regis ſuſpenſus eſt. Quod etiam Albertus Crantius notavit. Hac pœna dignus fuiſſet deſes & iners Altades XII. Rex Babylonius, qui teſte Beroſo, regnavit annis XXXII. Eius enim otioſi & inertis ratio & regula vitæ hæc erat, (ſicut idem auctor recenſet, & eius commentator Annius explicat,) Vanus & ſtultus eſt, qui continuo labore & miſeria militat in exitium ſui & humani generis. Item: Omnium ſtultiſſimus eſt, qui iugi deſudatione theſaurizat, non ſibi, ſed genti. Amplius, qui abſtinet vſu rerum & gloriæ à ſe partarum, nequiſſimus eſt, quia, teſte Salomone, qui ſibi nequam eſt, nunquam alteri beneficus erit. Ex hac inertiæ philoſophia duo colligebat: primum, abſtinendum eſſe ab omni labore bellico & lucroſo; quia in bellico ſudore ſibi labor, & gemitibus cædes occurrit, & in lucro miſer & infelix avarus efficitur, magis cuſtos divitiarũ, quam dominus. Alterum, fruendum eſſe bonis & gloria, aliena miſeria & ſudore partis, ne incidas in miſeriam & ſudores, dum bona parta fugis. Porro imperite vixit, quia more aliorum inter pellicum greges & calamitates degebat, & bonis partis & gloria non fruebatur, ſed abutebatur, &c. Memorabilis itaque eſt ſententia Senecæ: Magna pars, inquit, vitæ elabitur nihil agendo, maior male agendo, maxima aliud agendo. Quod dictum Stigelio excellenti Poetę tale diſtichon expreſſit:

De bell. ciui. lib. 2.

In vita Hugonis Marchi Brand. lib. 15. c. 15.

Omnia dum reputat tranſacta tempora vitæ,
Vel male, vel temere, vel nihil egit homo.

De Seſoſtre antea ex Herodoto recenſuimus, quomodo in ſuis expeditionibus gentes otioſas & imbelles cippis lapideis, muliebribus genitalibus inſculptis notaverit. Ioſephus vero illas expeditiones Seſaco Ægyptiorum Regi attribuit, & putat, eius res geſtas Herodotum per errorem Seſoſtri adſcripſiſſe. Hic enim Seſacus, inquit, quinto anno Roboami re-

Cap 15. prior. cent.

Antiquit. Iudaicar. lib. 8, c. 4.

Digitized by Google

gni, numeroſiſſimum exercitum contra illum adduxit, in quo fuiſſe ferunt currus 10200. equitum 60000 peditum vero 400000. Et paulo poſt ita pergit: Meminit huius expeditionis Halycarnaſſæus Herodotus in nomine tantum errans, & quod perſuaſis multis aliis gentibus, etiam Palæſtinam, Syriam ſubiugarit, hominibus, non expectatâ vi, deditionem facientibus. Apparet autem ſatis, quod noſtram gentem dicere velit ab Ægyptio ſubactam. Narrat enim, hunc columnas reliquiſſe apud eos, qui priuſquam Martem experirentur, deditionem feciſſent, in quibus pudenda muliebria inſculpta fuerunt. Roboamus autem is fuit Rex noſter, qui vrbem, antequam oppugnaretur, dedidit. De Seſaco autem Rege Ægypti, & quo pacto quinto anno Roboami filii Regis Salomonis, templum & domum regiam ſpoliaverit, etiam in ſacris literis mentio fit. Merito quoque celebratur Alexander III. huius nominis, ſed in ordine XCV. Rex Scotorum, à Buchanano, cum ob alias egregias virtutes, tum quod magiſtratibus in regno ſuo imperaret, vt otioſos, qui nec artem ſcirent, nec patrimonium haberent, ſevere compeſcerent, eo quod omnium ſcelerum & flagitiorum ex otio veluti fonte primordia promanare exiſtimaret. Memoratu ſane dignum eſt quod otium inter quinque peccata Sodomæ, ob quæ ignis cœlitus deleta eſt, à Propheta Ezechiele recenſeatur. Ita enim numerat peccata Sodomæ, ſuperbiam, ſaturitatem panis, proſperitatem & OTIVM, & manum pauperi ac egenti non porrigebant. Cum igitur otium tam pernicioſa ſit res, recte antidotum eius, labor videlicet, commandatur, cum præſertim fructus & vtilitas eius in promptu ſit. Quod etiam Plato innuere voluit, ubi dicit: Virtutis ramos ſudore ac labore produci. Hinc pulchrum & ſuccinctum dictum, monens otium fugiendum, & laborem ſequendum, fluxit: SEGNIS IVVENTA, EGENS SENECTA; quod tale epigramma, ex fabula cicadæ & formicæ, neſcio cuius Poetæ peperit:

Reg. lib. c. 14. Rerum Scoticar. lib. 7. Cap. 16.

Stridore ingrato, campos dum rauca patentes,
Cicada cantrix complet æſtu fervido;
Hiberni memor algoris formica reponit
Collecta grana, poſt quibus famem levet.
Te ne confectum ſenio male vexet egeſtas,
Suda, labora, dum virens ætas ſinit.
Heu quam res miſera eſt, canos geſtare capillos,
Patiq; dura turpiter ieiunia.

Nemo autem facile ab honeſto labore deterreri, eumque ſubterfugere, ſed ſi ceptus eſt, in illo ſtrenuè pergere debet. Etſi enim omne principium in cunctis negotiis grave eſſet ſolet, tamen mox paulatim allevatio laboris, ſi paulum progreſſus fueris (non ſecus ac ſi quis arduum mon-

Digitized by Google

tem aſcenſurus, licet anhelitus illi ob altitudinem & præcipitia interdum prope deficere videtur, ſuperatis vero iis ad faſtigium pervenit, & inferiora deſpectans, voluptati potius, quam oneri, ea ſibi ſunt) magno cum gaudio ſentiuntur, donec ad finem perducantur. Hoc monere voluerunt veteres:

Incipe: dimidium facti eſt cœpiſſe. Supereſt
Dimidium, rurſum hoc incipe, & efficies.

Et illa:

Dimidium facti, qui bene cœpit, habet.

Non minus recte Chryſoſtomus monet: Natura eſt rerum, ut omnis labor tamdiu gravis putetur, donec ſolâ animi conſideratione penſatur. Vbi vero ad rem ventum fuerit, & operis ipſius cœperimus aliquantulum profligare: ibi jam pavor quidem omnis ac formido repellitur: ſucceſſus vero operis dulcedinem parit, & lætitiam menti confert, recuperata denuo incrementa virtutum, redditque nos continuo fortiores, quum proxima videri jam cœperit ſpes ſalutis. Idipſum innuere voluit Suidas, ubi dicit: Laborando & cupiditatibus reſiſtendo, divitiæ acquiruntur. Non omittenda eſt notabilis diſtinctio Ariſtotelis laborum & operationum. Eæ operationes, inquit, ſunt artificioſiſſimæ, in quibus minimum eſt fortunæ, illę ſordidiſſimæ, in quibus maximè inquinatur corpus: illæ ſerviliſſimæ, in quibus corporis eſt uſus plurimum: illæ vero ignobiliſſimæ, in quibus minimum requiritur virtutis. Poſtremo ex Catonis ſenioris monitione, quam commilitonibus ad fortitudinem & tolerantiam laborum inculcare ſolitus fuit, quam antea allegavimus, ſi cum labore præclari quiddam egeris, &c. ſequentes verſiculi emanarunt, digni profecto ut aſſcribantur:

De reparat. lapſi.

In hiſtoricis.

Polutic. c. 6.

Honeſta ſi qua feceris
Cum maximis laboribus,
Cedentibus laboribus
Dulcis manebit gloria.
Sin turpe quid commiſeris
Cum gaudiis ampliſſimis,
Abibit omne gaudium
Turpi manente infamia.
In omnibus duplex iter
Proponitur mortalibus:
O clara mens, accingere
Virtutis ut carpas viam.

Eſt autem conveniens ſententia Græca Muſonii, relata à Gellio lib. 16. c. 1. quam alio modo reddidit Latine Ioan. Petr. Valeri: his nimirum verſibus: *Cap. 15. prior. com.*

Si cum labore quippiam recte geris,
Labor recedit; facta recte permanent:
Quod ſi iocoſe nequiter quid egeris,
Abit voluptas; turpe factum permanet.

Capvt XXXIII.

De odio otij, & amore laboris, duorum heroum, L. Quintij Cincinnatis & Abdolonymi.

PRædicatur, & quidem non immerito, Cincinnatis laborioſa induſtria, & fuga otii atque deſidiæ, à Livio, & aliis auctoribus, eo quod ab aratro in curiam ad conſulatum capeſſendum vix abſtractus fuerit, cujus obiter antea mentionem feci. Quum autem dignus ille heros Romanus ſit, ut ejus mores & res geſtæ latius recenſeantur, eas ex Dionyſio Halycarnaſſæo huc adſcribere operæ pretium duxi. Eſt enim oratio talis, ex qua pictor artis ſuæ ſpecimen abſque alia delineatione oſtentare poſſet: cujus artificii orationis ſupra quoque mentionem feci. Is de eo, quum Cõſul declaratus eſſet, ita ſcribit: At Senatvs miſit ad Quintium, qui eum ad magiſtratum capiendum adducerent. Tunc autem forte Quintius arvum quoddam ad ſementem faciendam arabat, ipſe ſequens boves, novale proſcindentes, ſine tunica, ſolo ſubligari ſuccinctus, & in capite pileum habens. Vbi vero vidit catervam hominum, qui in ſuum fundum ingreſſi erant, aratrum tunc retinuit, & diu dubitavit, quinam illi eſſent, & qua de cauſa ad ſe venirent. Deinde quum quidam præcurriſſet, eumque monuiſſet, ut ſe melius ornaret; ille in tuguriolum ingreſſus, & veſte induta prodiit. Qui autem ad eum in urbem deducendum miſſi fuerant, omnes eum non nomine, ſed Conſulem ſalutarunt, purpuraque induerunt, & allatis eo ſecuribus, aliiſque magiſtratus inſignibus, ut in urbem ſequeretur, rogarunt. Ille aliquantiſper obticuit, fuſisque lachrymis, hoc tantum dixit, ergo agellus meus hoc anno non ſeretur, & de victu periclitabimur. Deinde ſalutatâ vxore, juſſâq; rei familiaris curam gerere, in urbem ivit. Nulla autem, pergit idem auctor, alia de cauſa oratio mea huc eſt provecta, niſi ut omnes cognoſcerent manifeſtè, quales eſſent eâ ætate populi Romani principes, qui ſuis manibus victum quærerent, qui temperantes eſſent, nec juſtam paupertatem gravatè ferrent, nec regiam poteſtatem affectarent, ſed etiam oblatam repudiarent. Sic enim apparebit, noſtræ ætatis homines ne vel minimum quidem illis ſimiles eſſe; ſed cõtra longe alia ſtudia ſectari, præter perpaucos quoſdam, qui adhuc Imperii dignitatem ſuſtinent, & priſcorum illorum adhuc ſunt ſimiles. Hactenus ille. L. Quintius autem ille, finito

Cap. 12. prior. cent.

Cap. 21. Roman. antiq. li. 10.

Digitized by Google

finito conſulatu, quum idem magiſtratus ſibi tertium deferretur, eum repudiavit, deſignatis aliis conſulibus, in ſuum illud exiguum tuguriolum rediit, victumque propriis manibus, labore & ſudore, vitans otium, quæſivit, & ſicut ante vixit. Eadem continentiâ uſus eſt, quum paulo poſt maximè afflicta Republ. Dictator creatus eſſet. Quum enim illi occupato, in quodam opere ruſtico faciendo, XXV. faſces cum ipſis ſecuribus, purpura & alia regia inſignia, oblata eſſent, non ſolum tanto honore ſibi delato, lætatus non eſt: Sed etiam non ſine indignatione, in has voces erupuit, Peribit ergo hujus quoque anni fructus, ob meas occupationes, & male omnes eſuriemus. Parta autem inſigni victoria ab Æquis, poſt triumphum, repudiato agro, armis quæſito, mancipiis, pecuniis, aliiſque donis ex præda, nihil eorum, quæ à ſenatu, aliiſque offerebantur, accepit, ſed ad ſuum illum agellum rediit, & laborioſam vitam, regiæ antepoſuit, ob ſuam paupertatem magis ſe offerens, quam alii ob divitias. Ad hanc laborioſam, & fugientem deſidiam, atque frugalem vitam, nec non tuguriolum, & caſum Quintianam reſpexit Seneca, deteſtans ſimul luxum Romanum, ſua ætate; *Epiſt. 90. ad Lucil.* Non, inquit, tecta cœnationum, epulas receptura, parabantur, nec in hunc uſum pinus, aut abies deferebatur, longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus, ut ex illa lacunaria, auro gravia, penderent. Furcæ utrinque ſuſpenſæ fulciebât caſam, ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſta, & in proclive diſpoſita, decurſus imbribus quamvis magnis, erat. Sub his tectis, habitavere ſecuri: CULMUS LIBEROS TEXIT, SUB MARMORE ATQ; AURO SERVITUS HABITAT. Quocirca alibi ita ſalutari doctrina præcipit Lucilio ſuo. Hanc ergo ſanam & ſalubrem formam vitæ teneto, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini ſatis eſt. Durius tranctandum eſt, ne animo male pereat: cibus famam ſedet, *Epiſt. 8.* potio ſitim extinguat, veſtis arceat frigus, domus munimentum ſit adverſus infeſta corpori. Hanc utrum ceſpes erexerit, aut varius lapis gentis alienæ, nihil intereſt. SCITO, HOMINEM TAM BENE CULMO QUAM AURO TEGI. CONTEMNE OMNIA, QUÆ SUPERVACUUS LABOR VELUT ORNAMENTUM AC DECUS PONIT, &c. Sed veniam ad alteram partem hujus capitis ad Abdolonymum videlicet, cujus hiſtoria non minus memorabilis, eſt quam modo relata, dignaque ut integra aſcribatur & hic quoque legatur. Quum enim Alexander. Magnus ad Sidona *Curt. l. 4.* veniſſet, urbem vetuſtate famaque conditorum inclytam: & in ea regnaret Strato, Darii opibus adiutus, ſed quia deditionem magis popularium, quá ſua ſponte fecerat, regno viſus indignus: Hephæſtioni permiſſum eſt, ut quem eo faſtigio Sidonis digniſſimum arbitraretur, conſtitueret Regem. Erant Hephæſtioni hoſpites clari inter ſuos juvenes, qui facta ipſius pote-

ſtate regnandi, negaverunt quemquam patrio more, in id faſtigium recipi, niſi Regia ſtirpe ortum. Admiratus Hephæſtion magnitudinem animi, ſpernentis quod alii per ignes ferrumq; peterent, vos quidem macti virtute, inquit, eſtote, qui primi intellexiſtis, quando majus eſſet regnum faſtidire, quam accipere.

Cæterum dare aliquem Regiæ ſtirpis qui meminerit, à vobis acceptum habere ſe regnum. Atque illi quum multos imminere tantæ ſpei cernerent, ſingulis amicorum Alexandri ob nimiam regni cupiditatem adulantes, ſtatuunt, neminem eſſe potiorem, quam Abdolonymum quendam, longa quidem cognatione ſtirpi Regiæ annexum, ſed ob inopiam ſuburbanum hortum exigua colentem ſtirpe. CAVSA EI PAVPERTATIS, SICVT PLERISQVE, PROBITAS ERAT, intentuſque operi diurno, ſtrepitum armorum, qui totam Aſiam concuſſerat, non exaudiebat. Subito deinde, de quibus ante dictum eſt, cum Regiæ veſtis inſignibus, hortum intrant, quem forte, ſteriles herbas eligens, Abdolonymus repugnabat. Tunc Rege eo ſalutato, Alter ex his, Habitus, inquit, hic quem cernis in meis manibus, cum iſto ſqualore permutandus tibi eſt: ablue corpus, illuvie, æterniſque ſordibus ſqualidum: cape Regis animum, & in eam fortunam, qua dignus es, iſtam continentiam prafer: Et quum in Regali ſolio reſidebis, vitæ neciſque omnium civium dominus, cave obliviſcaris hujus ſtatus, in quo accipis regnum: immo hercule propter quem. Somno ſimiles res Abdolonymo videbatur; interdum, ſatiſne ſani eſſent, qui tam proterve ſibi illuderent, percunctabatur. Sed ut cunctanti ſqualor ablutus eſt, & iniecta veſtis purpura, auroq; diſtincta, & fides à jurantibus facta: ſero jam Rex, iiſdem comitantibus, in regiam pervenit. Fama, ut ſolet, ſtrenue tota vrbe diſcurrit, aliorum ſtudium, aliorum indignatio eminebat. Ditiſſimus quiſque humilitatem inopiamq; ejus ad amicos Alexandri criminabatur: admitti eum Rex protinus juſſit, diuq; contemplatus, Corporis inquit, habitus famæ generis non repugnat. Sed libet ſcire, inopiam qua patientia tuleris. Tum ille, Vtinam, inquit, eodem animo regnum pati poſſim. HÆ MANVS SVFFECERE DESIDERIO MEO. NIHIL HABENTI, NIHIL DEFVIT. Magnæ indolis ſpecimen ex hoc ſermone Abdolonymi cepit. Itaque non Stratonis modo regiam ſuppellectilem attribui ei juſſit, ſed pleraque etiam ex Perſica præda; regionem quoque urbi appoſitam ditioni eius adiecit. Hucuſque Curtius.

Vterque itaque heros hic celebratus, abſque dubio diligenter perpendit, id quod L. Anneus Seneca monet:

In Agamemnone.

—— *Quicquid in altum*
Fortuna tulit, ruitura levat.

Modicis

Modicis rebus longius aevum eſt,
Felix media quiſquis turba
Parte quietus aura ſtringit
Littora tuta timidusq; mari
Credere cymbam, remo terras
Propiore legit.

Capvt. XXXIV.

De Zelotypia tyrannide & ſævitia.

In capite LIII. prioris Centuriæ poſtquam definitionem Zelotypiæ poſuimus ex Cicer. 4. Tuſcul. vbi Latine obtrectationem vertit, allegavimus ex lege divina, quod per Moyſen Deus populo ſuo peculiaribus legibus contra truculentiſſimam perturbationem Zelotypiæ proſpexerit. *Num. 5.* Has leges Joſephus paulo aliter, & ita quidem recenſet. Quod ſi quis adulterii ſuſpicionem de vxore habuerit, offert hordeaceæ farinæ aſſaronem, & immiſſo ex ea pugillo ſuper altare, quod reliquum eſt, ſacerdotibus veſcendum datur. *Antiquit. Iudaic. lib. 3. c. 10.* Deinde aliquis ſacerdotum ſtatuit mulierem ad portam, quæ eſt obverſa ad fanum, & inſcripto primum Dei nomine in membrana defert ei iuſiurandum, cum imprecatione, vt ſi pudicitiam læſiſſet, luxato crure dextro & ventre diſrupto, miſere moriatur: ſia autem præ amore nimio, & præ Zelotypia, maritus ad iniquam ſuſpicionem ſit commotus, decimo menſe infantem maſculum pariat. Peracto iuramento de membrana deletum nomen in phiala exprimit, & ſumpto è fano pulvere humi collecto, atque in poculum aſperſo ebibendum porrigit; mulier vero ſi iniuſtè eſt delata, prægnans facta mature, & feliciter enititur. Quod ſi coniugalem fidem, & Deum iuriſiurandi teſtem fefellit, turpiter moritur, cruce luxato, & ventrem aqua intercute invadente.

¶ Quemadmodum autem nationem vnam præ alia Zelotypiæ morbo obnoxiam eſſe experientia teſtatur, ita Bodinus ex Irenico & Münſtero probat, Germanos minimè Zelotypia laborare: *De repub. l. 1. c. 11.* Imo præclarum exiſtimare, omnes fœminas cum omnibus maribus in publicis balneis ſimul perſui. Auſtrales vero populos ne ſacra quidem publica fieri pati, niſi vtrique ſexus pariete medio dividatur, ſicut Italorum quoque mos præſertim tempore quadrageſimali, vel vti vocant, in carniſprivio eſt. At cum in Anglia (pergit Bodinus) legationis cauſa profectus eſſem, audivi Mendozam legatum Hiſpanorum, cum turpe eſſe diceret, viros ſimul cum fœminis in concionib. ſacris permiſtos videri: cui Dalus Magiſter libellorũ vrbanè reſpoſuit:

In 2. Epiſt. poſuit: Turpe id quidem apud Hiſpanos, qui etiam in ſacris locis cogitarent de explenda libidine, à qua procul abeant Anglorum mentes. Idipſum prædicat Poggius Florentinus, vbi thermas Badenſes deſcribit, & felicitatem Germanorum, qui Zelotypia vacant, morbo Italis infeſto, extollit. *Epiſt. 3. fol 144.* Certe Auſtrales Zelotypiæ morbo tantopere conflictantur, vt plerique angore animi pereant. Puna quidem Rex Indorum, vt ea cura ſeſe liberaret, eunuchis ſuis non pudenda modo, ſed etiam nares, & brachia amputari iubebat. Turcos præterea non ſolum præ cæteris gentibus vxorum pudicitiæ ſtudere, ſed etiam Zelotypos eſſe, docet nos Busbequius: Turcæ inquit, ſi qua alia gens vxorum pudicitiæ nudet, ideo concluſas domi ſervant, atque abdunt, vt vix ſol aſpiciat. Quodſi in publicum neceſſitas evocet, ita tectas, ita pannis obvolutas emittunt, ut meræ larvæ, aut ſpectra occurrentibus videantur: ipſis quidem viros per linteum, aut ſeraceum videndi copia eſt: viris nulla earum corporis pars ad conſpectum patet. Eſt enim apud eos recepta opinio, non poſſe mulierem, quam vel minimum forma, aut ætas commendat, à viro ſine potiundi libidine, ac proinde ſine mentis labe conſpici, ob id omnes habent abſconditas.

In itinere Conſtantin. Hoc aliquot exemplis confirmat Georgius Douza, vbi recenſet, quid Cologero Rutheno, ſolummodo ob nutum erga puerum mancipium Turcæ cuiuſdam in navi, & Armenio quodam qui cum muliere Turcica familiariter locutus eſſet, acciderit, & quam male & duriter tractatus vterque fuerit. Quo in loco ita concludit. Qui cum Turcis verſaturus ſit, à mulieribus, pueris, & mancipiis eorum abſtinere; neque manus ſolum: Sed vero oculos, & linguam domitos habere oportet.

De remedio vtriuſq; fortunæ Dial: 65. Zelotypiæ autem fomenta, vim & efficaciam eleganter deſcribit Petrarcha: Zelotypiæ, inquit coniugi vir inſomnis, nunc blandiciis, nunc querelis, fictiſque criminibus excitandus, exercendusque per noctem, ſeu licentius oculos deflexeris, ſeu ridenti lentius arriſeris, ſeu vicinam ſalutaveris, ſeu formam alterius laudaveris, ſeu domum ſerius redieris, poſtremo aliquid feceris, aut dixeris, quo ſuſpectus, læſique reus ſis amoris, quæ ſi vita dici debet, quænam mors dicenda ſit neſcio. Hic morbos Zelotypiæ cum fœminas erga ſuum ſexum corripit, vehementiſſimus eſſe ſolet, quod Eccleſiaſticus monet, vbi dicit: *Cap: 26. v. 8.* Dolor animi, & luctus eſt mulier æmula mulieris. Vbi interpres: Dolor cordis, & luctus mulier Zelotypa mulieris, id eſt, mulier æmulans mulierem, & flagellum linguæ omnibus communicās. Ἀντίζηλος mulier hoc loco dicitur pro ζηλότυπος, quæ in amore æmula eſt, & ſolicita ne rivalem habeat quæ animi afflictio in viris quoque eſſe ſolet. Eo autem in genere huiuſmodi vitioſa æmulatio animi ægritudo ſuſcepta ex communicatione eius, quo nos ſoli frui volumus e-

iuſque

ejuſque rei adamatæ ſocium & rivalem pati non poſſumus, aut ægrè, moleſtèque ferimus. Aliquando etiam ex eo, quod alius fruatur eo bono, quo nos caremus, & quo nos frui cuperemus, quo vitio laborabat Anna Helcanæ vxor, quum ipſa ſterilis rivalem videret florentem liberis. Hoc malum, vitiumque domeſticum in conjugio, ubi purus, fideliſque amor vigere debet, cum maxima doloris acerbitate conjunctum eſt. Alterum vitium eſt mulieris, liberius ac familiarius cum omnibus communicantis, quæ ſua immodeſtia, & licentia hominibus materiam ſiniſtri ſermonis dat; hujuſmodi autem libertas colloquendi cum omnibus familiarius, ſemper improbata, atque impudicitiæ nomine ſuſpecta fuit. Hoc morbo patrum noſtrorum memoria, (ut ad recentiora, & notiora exempla veniamus,) Ioanna Regina Hiſpaniæ, mater Caroli V. & Ferdinandi, laudatiſſimorum Imperatorum, affecta fuit, quæ erga maritum Philippum Regem, ut Gomezius ſcribit, incredibili Zelotypia, ſtimulata, acerba ei & moleſta erat. Vnde cum is relicta Hiſpania Belgas ſuos, vel conjugis tædio affectus, vel aliis de cauſis reviſeret, illa, abſente marito, regnorum immemor, de eo tantum ſollicita erat, adeo ut noctu, diuque cogitabunda (quod ejus temporis ſcriptores tradunt) verbum nullum niſi admodum coacta faceret. Vnum duntaxat cupidiſſimè audiebat, ſi quando mater conſolandi cauſa, claſſem jam adornari diceret, quæ maritum in Germaniam ſequeretur, quæ ut tantiſper obduraret, rogabat, donec à partu eſſet libera; nam ſimul ac Favonii ſpirarent, ſe eam ſtatim voti compotem facturam. Cumque illa conſolatio materna parum efficax eſſet, pergit Gomezius; Has ob res ſupra modum anxia Regina Iſabella, in ſalubris cœli evitandi prætextu, Iohanna filia ſecum aſſumpta, Complutum, ubi Ximenius agebat, ſe contulit. Vrit enim præcordia, ægritudo animi compreſſa, & in anguſtias adducta, mentem ſubvertit; nec alio medicamine facilius erigitur, quam cordati hominis ſermone. Recenſetur ibi quoque à Gomezio, quo pacto mitibus, & prudentibus alloquiis tam matris, quam filiæ ægrum animum Ximenius conſolatus ſit, quæ ne prolixior præter mortem ſim, omitto & lectorem ad eam orationem, quum ſit memorabilis, & plena graviſſimis ſententiis, & ad Zelotypiæ affectus ſanandos, accommodatis, remitto. Etſi autem Ximenius aſſiduè his & aliis habitis colloquiis animum utriuſque Reginæ mirificè confirmavit, & ab ægritudine ſublevavit, tamen cum Iohanna ad maritum in Belgium navigaſſet, & à marito Rege amantiſſ. ſuſcepta fuiſſet, morbus paulo poſt recruduit. Nam cum per id tempus, ut idem Gomezius refert, puellæ cujuſdam amoribus Philippi animus implicatus eſſet, quam ſecum Iohanna Regina adduxerat, mox ea Zelotypiæ ſtimulis vehementer exagitata, criminationibus, jurgiis, & tragœdiis to-

1. Reg. 10.

De reb. geſt. Franciſci Ximenij lib.

tam Philippi Regiam implevit. Et cùm ad eam per pellicis æmulos delatum eſſet, flava puellæ cæſarie Philippum coniugem imprimis captum fuiſſe, rabie correpta, cæſariem ſtatim abraſit, puellæque miſerabiliter inſultans pulchram faciem vibicibus fœdavit. Indignatus amans adoleſcens, non iam amplius diſſimulata irâ, apertis contumeliis, & atrocibus verbis, vxoris dicitur pervicaciam multaſſe, atque ab eius congreſſu dies non paucos abſtinuiſſe. Hæc immoderata Zelotypia vxoris, abſque dubio, paulo poſt reverſo in Hiſpanias Philippo Regi, ægritudinem, accedentibus etiam aliis tam lati regni moleſtiis & curis, mirifiè auxit, ut Medicus eius Martinus, eum in ſuo cubiculo ſecretiori, ad hunc modum ante ſuum deceſſum conquerentem audiverit: Quis me in has coniecit miſerias, & ſpecioſo magni Regis nomine gravatum in hanc rerum inopiam pertraxit? Fuit quoque hic Zelotypiæ morbus, non poſtrema cauſa Reginæ Iohannæ, quod ſeſe mortuo marito in latebras abdiderit, & in mœrore, & ægritudine animi, atrâ bile exagitata, tempus vitæ ſuæ miſere conſumpſerit. Licet, ut idem Gomezius ait, ſive Belgicæ pellicis, ut ferebatur, veneficiis, ſive id morbi malitia acciderit, imaginandi vi, & memoriâ quidem polleret; at prudentiâ ad diſtinguendum res propoſitas careret. Etſi autem in orationem quandam inſeruit Buchananus, à Carolo Quinto, Imper. Iohannam, matrem ſuam propterea in perpetuam cuſtodiam datam eſſe, quod de ſecundis nuptiis cogitaverit; tamen priorem cauſam cuſtodiæ veriorem eſſe, alii quoque fide digni hiſtorici teſtantur. Inter quos eſt Heuterus Delphius, cuius verba aſcribere volui: Iohanna, inquit, intellecta Regis mariti morte, adeo intemperanter doluit, ut ex eo tempore nunquam amplius mente ſatis valuerit, cum tamen LXX. annum prætergreſſa ſit. Scio pergit ille, qui aliam vitiati in Regina cerebri cauſam afferant, à Rege marito profectam, quod Zelotypiæ laborans vitio, eum importuno tempore ac loco ad iram provocaſſet. Sed quoniam mihi de huius rei veritate parum conſtat, malim ab alio, quam à me aſſeverari, ac narrari, &c. Idem author in vita Caroli V. Cæſaris, plura de hac re ſcribit.

Lib. 20.

Lib. 13. De republ. Angl. inſtau. Lib. 9.

Poſtremo contra hunc morbum Zelotypiæ, graviter intonat ſuis elegātibus verſibus Thomas Chalonerus eques Anglus, & ſimul inſtruit coniuges, quo pacto officium ſuum, recte facere debeant, quos aſcribere operæ precium duxi:

Nempe nec aßiduo veſtras cuſtode aliorum
Servari de more, velim non ſponte pudicas,
Vſque adeo illa via eſt! iam ſtulte ingreſſa maritis
Zelotypis, nimia pariter ſe affligere cura.

M.

Et ſumptu ornatus pictas, nil deniq́ agentes,
Dum dominas altis ſervant penetralibus, aut ſi
Has prodire ſinant, tanta hoc ſit deniq́ pompa,
Vt non Memphiti, productus ab æde Serapis,
Ibat linigeris quondam per compita myſtis
Structior: oſtentans ſacrata cornua fronte.
Stultum erat hoc (dices) ſed quid diſcriminis oro eſt?
Ille bovem: anne tuam tu cuſtodire iuvencam
Iam venerabundus, tanquam pro numine pergas?
Quando rectius hoc, veris uxoribus uti
Vt veris nec imaginibus? tu roſtra forumq́
Procures, villamq́ & prædia? degener illa
Tanquam aliena domus intra nil curet agendum
Septa maritalis; nec ſaltem provida ſervet,
Quæ tua ſedulitas longinquis vexit ab oris?
Nempe tuum eſt, rem augere foris: rem gnaviter auctam
Illius eſt parili penſare, & condere cura.

Vt autem hoc caput concludamus, adiiciendum putavi non diſſimile epitaphium lugentis fœminæ Peruſinæ inſontis, à marito ob Zelotypiam & ſuſpicionem adulterii interfectæ, ſicut Iuſtinæ Romanæ nuper nuptæ à Zelotypo, & fatuo viro querelas ſupremas recenſui. Illud eſt tale: *Centur. 1. c. 53.*

Si qua ſolet proprio gaudere puella decoro,
Quid mea ſors poſſit, nunc ego ſola queror.
Forma dedit multis famam laudemq́ puellis:
At mihi de falſa ſuſpicione necem.
CIↃ.CCCC.LXXX.

CAPUT XXXV.

Voluptatem inhoneſtam, eſſe hominibus omni peſte perniciosiorem, & perpetuos comites habere pœnitentiam, & dolorem.

VOLUPTATES Imperator Adrianus pillulis medicorum recte comparavit, quæ extrinſecus auro, & ſaccaro inductæ, intrinſecus ſunt amariſſimæ. Sic pomum primorum parentum noſtrorum, quod aſpectu iucundum, concoctu permoleſtum fuit. Prudenter itaque Seneca Lucilio ita præcipit: Voluptates præcipue exturba, & inviſiſſimas habe, latronum more, quos Philetas Ægyptii vocant. IN HOC *Epiſt. 51.*

De remedio vtriuſque fortunæ dialogo 110.

NOS AMPLECTVNTVR VT STRANGVLENT. Hanc ſalutarem ſententiam Petracha inculcat; Voluptates, inquit, ait Cicero, blandiſſimæ dominæ, maiores partes animi à virtute detorquent. In hoc, monente Seneca, nos complectuntur, vt ſtrangulent. Non aliter ergo quam latrunculi viatoribus inſidiantes, eoſque ſeducentes, ac perimentes declinandæ ſunt. In quod valde proderit, ſi illud præclariſſimum apud Livium, à Scipione Africano dictum Maſiniſſæ, ſibi, quiſquis hac peſte laborabit, accipiat; VINCE ANIMVM, cave deformes multa bona, vno vitio, & tot meritorum gratiam maiore culpa quam cauſa culpæ eſt, corrumpas. Itque facilius fiet, ſi quis acriter rei vilitatem, obſcœnitatem, brevitatem, finem, cogitet; at longum dedecus, horæque fugacis forſitan aut momenti vnius illecebras multorum annorum pœnitentia, vel æterno fortaſſe ſupplicio, puniendas. Hoc Diogenes monere voluit, egregia ſimilitudine: Quemadmodum venenum, inquit, mulſo commixtum, ob dulcedinem bibentibus primum gratum eſt, paulo poſt autem inde mortis agonem ſentiunt: ſic quoque formoſis ſcortis operam dantes, initio voluptatem ſentiunt, quam tamen perpetuus dolor conſequitur. Etſi autem antea caput integrum, de fuga laſciviæ & voluptatum congeſſi; tamen quum ſit materia hæc non ſolum latiſſima, ſed etiam viliſſima, plura memorabilia, ad dehortandos ab hoc vitio homines, voluptati deditos, maximeque iuvenes, quibus fervor ſanguinis præcipuè ad libidines incitamento eſſe conſuevit, adiicere volui; quod faciliorem maioremque fructum afferet, ſi illis effectus, & pernicies voluptatis exactius inculcatur. Effectus autem voluptatis elegantiſſimis verſibus, veluti vivis coloribus, depingit Thomas Chalonerus Eques & Legatus Reginæ Angliæ, ad Hiſpaniæ Regem, ex quibus paucos, quum ſint lectu digniſſimi, adſcribere volui. Quæſtionem quare noſtrum ſeculum, in proceritate & viribus corporis, prioribus non reſpondeat, ita ſolvit, cantans Bubo:

Apud Laertium lib. 6. *Cap.* 19. *prior. Cent.*

De republ. Angl. inſtauranda lib. 6.

Vnde hodie imbelles quiſquis mirabitur artus,
Pulpoſis proavis non reſpondere nepotum?
Audiat infelix ferali carmine bubo.
Quæ accinuit, nuper turrito culmine ſidens:
SCORTA, *chori, cithara, calamiſtra, vnguenta, fritilli,*
Et redimita roſa, in mediam convivia noctem,
Balneaq; & picta veſtes, & Medicaſtrata,
Et ſomni pingues per vultus ſolis adulti:
Perdiderant olim Graios; poſt inde Quirites
Mutarunt, verſos variarum in monſtra ferarum:
Nunc alios eadem Circeia pocula, porcis.

Digitized by Google

Supplementa parant comitum ſubiungere Vlyſſei,
Lapſa retro poſtquam conamina prava iuventa,
A cultu videas ita degeneraſſe priori, &c.

Eadem ratione motus Boiſſardus, Emblemati ſuo titulum fecit, VOLVPTATIS VSVRÆ MORS. Nihil ſervilius, inquit ibidem, abiectiuſque eſt quam voluptatibus obnoxium videri: Inſaniam aufert medicus: voluptas quum æque mentem eripiat homini, vix ſanabile malum eſt. Nulla capitalior peſtis hominibus à natura data eſt, quam voluptas. Nam ex hoc fonte prodit quicquid eſt in hominum vita ſcelerum & calamitatum. Voluptati inhoneſtæ parata eſt comes pœnitentia. Quam optime hoc comparatum eſt, ut hæ duæ res ſeſe invicem comitentur, voluptas & dolor? Luxu nihil turpius: libido pecudem ex homine reddit. Fluit voluptas, & prima quæque evolat, ſæpiuſque relinquit cauſas pœnitendi, quam recordandi. Et ea quæ ſequuntur, &c. Idipſum monere voluit Plato, ubi dicit: Homines qui fœdis concupiſcentiis manus dederint, ventrique dediti per inertiam atque laſciviam, ingloriam, inutilemque peregerint vitam, nec quicquam penſi pudoriſve habuerint, in ASINOS poſt obitum deiiciuntur. Vt autem in hiſtoricis exemplis pergamus, experientia certe & innumeræ hiſtoriæ teſtantur, plures principes & tyrannos voluptatem potius, quam crudelitatem perdidiſſe. Licet enim homines crudelitate perterreantur: tamen libido tyranni non modo ſubditos ad odium, verum etiam ad contemptum excitat: quum intelligunt, hominem voluptatibus deditum, impotentis animi eſſe: nec imperio dignum videri, qui imperare ſibi non poſſit. Teſtis eſt Sardanapalus, Canades, Dionyſius iunior, Hieronymus, Heliogabalus, Amyntas, Periander, Piſiſtratus, Tarquinius, Ariſtocrates, Timocrates, Childericus, Andronicus, Appius Claudius, Galeacius Sfortia, Alexander Medices, Petrucius Senenſis, Lugtacus & Megallus, Scotiæ Reges, aliique multi, qui omnes ab Imperio exciderunt, quum impuræ libidini, quam virtuti ſervire maluiſſent, &c. Huc reſpexit Xenophon, quum introducit Socratem cum Theodota meretrice fœmina formoſiſſima diſceptantem; Quumque illa dixiſſet, ò Socrates, multum tibi præſto: nam cum tu neminem ex meis à me poſſis abalienare, ego, cum libitum eſt, tuos omnes à te avoco. Ipſe mox reſpondit: quid mirum hoc eſt? ſiquidem tu ad declivem tramitem omnes rapis: ego vero ad virtutem cogo, ad quam arduus & pleriſque inſolitus eſt aſcenſus. Porro urbs Volumnenſium opulenta divitiis, ornata moribus, & legibus bene conſtituta, caput etiam curiæ habebatur: ſed poſtquam voluptatibus & luxuria prolapſa eſt, in profundum iniuriarum & turpitudinis decidit, ut ſervorum ſe inſolentiſſimæ dominationi ſubiiceret,

Emblem. 37.

In Phædone.

Bodin. de repub. l. 4. cap. 1.

Ælian. variar. hiſtor. l. 13. c. 23.

Digitized by Google

ceret, qui primi admodum pauci Senatorum ordinem intrare auſi; mox univerſam Rempub. occupaverunt; teſtamenta ad arbitrium ſuum ſcribebant, convivia cœtuſque ingenuorum fieri vetabant; ducebant filias dominorum: poſtremo lege ſanxerunt, ut ſtupra ſua, aut in viduis aut in nuptis, impunita eſſent; ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cujus caſtitatem non prius aliquis ex numero eorum delibaſſet. Hi ſunt fructus & effectus voluptatis, qui licet initio ſuaves eſſe videantur, attamen mox amari ſunt, & non diu durant. Quod idem Boiſſardus in ſui Emblematis inſcriptione innuere voluit: DELECTAT ET ANGIT. Ibi quoque ſub pictura alvearii voluptates venientes fucata facie blandiuntur, abeuntes autem pœnitentiam & dolorem hominibus relinquunt. Vice verſa quemadmodum virtutis receptæ exire non poſſunt, teſte Seneca, faciliſque earum tutela eſt; ita initium ad illas eundi arduum: Quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ eſt, formidare inexperta. Itaque cogenda eſt mens, ut incipiat: deinde non eſt acerba medicina: Protinus enim delectat, dum ſanat. Vera itaque Scipionem apud Livium ad Maſiniſſam dicentem allegavimus: Non eſſe tantum ab hoſtibus armatis ætati noſtræ periculi, quantum à circumfuſis vndique voluptatibus, &c. At multo rectius D. Auguſtinus ita monet: Illi, qui vitiis & voluptatibus prædominantur, veri reges & domini ſunt. Cæterum nihil magis ad pellendas voluptates prodeſt, quam vigilantia & temperantia in victu, quod Vlpio Marcello præfecto Britanniæ, regnante Commodo, ignotum non fuit, ideoque mirificè commendatur. Nam quamquam, teſte Dione, ſomno alioqui reſiſteret, natura, tamen quo magis id facere poſſet, inedia perfecerat. Etenim ne pane repleretur, eum Roma ad ſe jubebat exportari, ne paulo plus, quam eſſet neceſſe, propter vetuſtatem comedere poſſet. Præterea quoque vitanda ſunt irritamenta & occaſiones luxuriandi. Quocirca, hortante Seneca, vitanda eſt turba, vitanda ſpectacula, vitanda denique etiam conſuetudo ſingulorum, præterquam eorum, qui nos meliores efficere, aut meliores à nobis effici volunt. Ob hanc cauſam idem Seneca ita Lucilium ſuum monet: Proiice quæcunque cor tuum laniant, quæ ſi aliter extrahi nequirent, cor ipſum cum illis revellendum erat. Voluptates præcipuè exturba & inviſiſſimas habe, latronum more, &c. ſicut in initio hujus capitis hunc locum allegavimus. Quæ ſi negliguntur, & voluptatibus, deſidia & luxu veluti feneſtra aperiuntur, mox, non ſecus ac ignis levi aſperſione aquæ magis accenditur, ita cupiditas & incontinentia, prima quæque tradendo, non reſtinguitur, ſed accedente, & paulatim ſeſe inſinuante intemperantiâ, inflammatur, & quicquid conceſſeris initio, ad vlterius penetrandum fit gradus. Accurate itaque Ariſtoteles

Marginal notes: *Embl. 38.* (beside "non diu durant") · *Lib. 1. Epiſt. 50.* (beside "pœnitentiam… modum virtutis") · *Epiſt. 7.* (beside "Præterea quoque vitanda") · *Epiſt. 22.* (beside "ficere, aut meliores")

tes inter incontinentiam & intemperantiam ita diſtinguit: Vbi incontinentia regnat, per affectum perturbatum, ſeu πάθος, particularis notitia menti eripitur, ne malum obſervet in ſuo facinore, quod generaliter in ſimilibus cernit: vbi deferbuit perturbatio, pœnitentia extemplo ſuccedit: Intemperantia autem non extinguitur aut frangitur peccati ſenſu, ſed contra obſtinate in ſuſcepta mali electione perſiſtit. Periculoſior autem morbus luxuriæ & voluptatis eſſe ſolet, quando magis intus latet, quam foris apparet. Id prudenter obſervavit idem Seneca, vbi de luxuria ita diſſerit: Ea videtur aliquando ceſſiſſe, deinde frugalitatem profeſſos ſollicitat, atque in media parſimonia voluptates non damnatas, ſed relictas petit, & quidem eo vehementius, quo occultius. Omnia enim vitia in aperto leviora ſunt, morbi quoque tunc ad ſanitatem inclinant, quum ex abdito erumpunt, ac vim ſuam proferunt. Et avaritiam atque ambitionem, & cætera mala mentis humanæ tunc pernicioſiſſima eſſe ſcias, quum ſimulata ſanitate ſubſidunt. OCCISI VIDEMVR, ET NON SVMVS, &c. Admonuimus inſuper antea, laborem præſentiſſimum eſſe remedium contra voluptates & ocium, adductis multis exemplis & rationibus, quibus hoc in loco vnicum, idque memorabile, ex Bodino addam, quo docemur, licet Satanas ad ſuum regnum propagandum maxime voluptatibus & ocio vtatur, ita ut proverbialiter balneum & pulvinar Satanæ dicatur; tamen more ſuo, ſuo ambiguo reſponſo, innuere ipſum voluiſſe, laborem verum, omiſſis ſupervacuis & inanibus conatibus & artibus ſequendum eſſe. Ex Conſtantino, inquit Bodinus (qui inter peritiſſimos Pyrotechniæ & artis metallicæ in Gallia numeratur, eſtque in toto regno celeberrimus) audivi, ſocios ipſius, cum perdiu flantibus nulla ſpes ſpeciesve boni oſtenderetur, conſilium à Diabolo petiviſſe, recte ne facerent, & rem optatam confecturi eſſent? illum vero vnico verbo reſpondiſſe, TRAVAILLEZ, id eſt, laborate: hoc exhilaratos flatores perrexiſſe & flaviſſe adeo ſtrenue, ut omnia in nihilum multiplicaverint, etiamque porro flaturos fuiſſe, niſi Conſtantinus dixiſſet ipſis, hunc eſſe morem Satanæ, ut ambigua reſponſa edat: illud autem verbum LABORATE, innuere, abiiciendam eſſe Alchimiam, & in laborem aliquem, ac honeſtam artem, vtilis ad vitam ſcientiæ incumbendum: hominis pure dementis eſſe, ſi quis cogitaverit, tam brevi temporis ſpacio aurum effingere, in quo efficiendo natura annos amplius mille ſolet conſumere. Itaque illis hominibus, qui ſcientias arte Diabolica ſtudent comparare, ſimiliter dici oportet, TRAVAILLEZ, laborate; ſive (ut maiores noſtri pronunciabant) TRESVEILLEZ, ut in verſu Lucilii:

Lib. 7. Ethic. c. 3.

Epiſt. 57.

Mag. Dæmon. lib. 3. cap. 3.

——— noctes vigilate ſerenas.

Cap. 12.

Et orandus Deus, ut labori noſtro (quod rei totius eſt caput) ſucceſſum felicem tribuat: Quod in principio ſapientiæ Salomo admonet ſingulos invitans, maximum & germanum ſapientiæ acquirendæ modum explicans, &c. Hucuſque Bodinus. Concludam itaque hoc caput ex Eccleſiaſte eodem Salomonis vtiliſſima commonefactione, ſicut elegantiſſimis verſibus eam tranſtulit Jacobus Lectius Juriſconſultus:

I nunc, præcipitem per gaudia lege iuventam,
Quaq; animi trahit, atq; oculorum inſana libido
Ingredere: At cuncta hæc propter, divina, tribunal.
Te tandem ad juſtum certe vindicta vocabit:
Imo averte tuo de pectore numinis iram:
Nequitiamq; tuis omnem procul artubus arce:
Nam mage inane nihil laſciva flore juventa.

CAPUT XXXVI.

Cupiditates maturè extinguendas, & in modicis terminis naturâ conſtitutis manendum eſſe.

In prima Centuria c. 46.

INtroduximus querelas & hiſtorias non vulgares, ex quibus conſtat, paucos imo fere neminem ſuâ ſorte contentum vivere, ſed ſemper vitiata quadam cupiditate pleroſque ad ulteriora reſpicere & tendere conſueviſſe. Hancq; cupiditatem homines eo perduxiſſe, ut iis evenerit, ſicut fabula trita de milvio docet. Aiunt enim, milvium cum vocem ſimilem haberet cæteris avibus, hinnitum inſtar equorum nobilium appetiiſſe. Poſtea cum illam amiſiſſet, neque hunc ſatis conſequi poſſet, utroque excidiſſe, atque omnium avium poſtremam in canendo extitiſſe. Idipſum Michaël Hoſpitalius Galliæ Cancellarius, vir prudentiſſimus, & patriæ ſuæ, dum vixit, amantiſſimus atque utiliſſimus elegantiſſimis verſibus exprimit, ex quibus nonnullos ſaltem aſcribere volui;

Li. 2 epiſt. ad Margar. Regis ſororem.

Præterea ſtudium nulli ſatis, aut ſua conſtat
Conditio: nunc his animus, nunc ducitur illis;
Semper, & ulterius vani ſplendoris amore
Progreditur, ſemperq; novas feſtinat ad artes,
Ante ſenex perfuſa videt ſua tempora canis,
Supremumq; inſtare diem, quam laſſus eundi,
Tandem fixa loco veſtigia ponat in uno,
Quum ſecum ſtatuat, cuinam ſeſe applicet arti,
Vt qui Dedalei concluſus carceris intra

Ancipites

Digitized by Google

Ancipites flexus indeprenſoſque viarum,
Hoc dubius modo carpit iter, modo neſcius illud:
Cumq; diu multos errans confecerit orbes,
Huc ſeſe referet, primum diſceſſerit unde?
Tanquam aut Callipedes, qui crura pedeſque movendo
Aſſidue, nunquam tamen eſt procedere viſus.
Talis homo plerunque ſolet traducere vitam,
Irrequietus, inops rerum, quibus intus abundat, &c.

Recte itaque Ælianus tales homines ita monet: cui pauca non ſuffi.iunt, ei nihil ſatis eſt: inde ſequitur, ut idem pergit: cui nihil ſatis, eidem etiam nihil turpe. Etenim cupiditas cupiditate accenditur, quæ niſi per continentiam ſuperetur, nunquam ſedatur, ſed latius ſerpens in inſaniam furoremque convertitur. Hæc illa ſitis, quæ bibendo magis magiſque incendit. Illuc enim proverbium ſpectat, quod dicitur: Si aqua fauces exſiccat, quid jam optare oportet? Reſtinguenda eſt igitur flamma nobis ſcelerata & atrox, dum adhuc velata cineribus, ac ſopita facultas riſtinguendi leniſſima data eſt, ne, cum omnia comprehenderit, nos fruſtra poſtmodum furibundam atque exultantem reſtinguere cupiamus. Neque rectorem navis audiendum prorſus exiſtimo in ipſo mœrore calamitoſæ tempeſtatis, quam illi fugere facilime licuiſſet conſurgentem primo, ſibique ac rebus ſuis naufragium minitantem; neque item gubernatorem vrbis in ipſius excidio & calamitate civitatis, quam impendentem prius ipſe conſilio ſuo, ſuaque prudentia ſuſtinere quodammodo ac propulſare potuiſſet.

Merito itaque præcipitur, vt cupiditates nimiæ & intempeſtivæ cito, & veluti in herba, ut dicitur, necentur: multi enim, ſecundum Demoſthenem, dum plura majoraque appetunt, etiam præſentia atque parva amiſerunt. Tam incerta ſunt omnia humana atque mutabilia. Huc ſpectat Valerii Maximi ſententia: Caduca, inquit, ſunt, & fragilia, puerilibuſque conſentanea crepundiis, quæ vires atque opes humanæ vocatur. Affluunt ſubito, repente dilabuntur; nullo in loco, nulla in perſona ſtabilibus nixa radicibus conſiſtunt: ſed incertiſſimo fortunæ ſtatu huc atque illuc acta, quos in ſublime extulerunt, improviſo recurſu deſtitutos in profundo cladium miſerabiliter immergunt. Itaque neque exiſtimari, neque dici bona, quæ influxione malorum amaritudinem deſiderio ſui duplicant. Pie ergo Eccleſiaſticus dicit: Senſatus homo in ſapientia manet, ſicut Sol: ſtultus ſicut Luna mutatur. *Cap. 27.* Alluſit enim ad inſanos & lunaticos, Sic quoque Luna hieroglyphice ſignificat ſtultos & inconſtantes homines, ob aſſiduas mutationes. Idipſum in Emblematibus à Georgetta Montenaia nobili fœmi-

Digitized by Google

nia Gallice ſcriptis, per equum currentem cum veſpis pungentium inſtar circumvolitantibus, ingenioſe depingitur, cum hac inſcriptione. FRVSTRA CVRRIS; additis hiſce rythmis:

Le cheval maigre en quelque part qu' il alle,
Ne trouve point de la mouche alleganſſe
Et le meſchant combien qu' il ſe travaille,
Ne peut fair le treiuſte vengeanſſe:
De Dieu ſur luy par folle oultre cuidanſſe:
En tous lieux dont il ſe ſent pourſuyvi:
Mais plus qu' ailleurs dedans ſa conſcienſſe
Le mal voulut, & il mal la' ſuyui.

Huc convenit D. Baſilii doctrina talis:

Fer quod ſors præſens tibi fert: nam ferre recuſans
Te ladis, & te ſors tamen abripiet.

Vel ut Antonius Muretus tranſtulit:

Obſequitor fatis: ducent te fata volentem:
Sin minus invitum, te tamen illa trahent.

In orat. de divite & paupere. In hunc finem antea etiam Manilii elegantiſſimos verſus introduximus, quibus convenit Chryſoſtomi viliſſima monitio, ubi dicit: Quemadmodum qui male ſibi conſcius eſt, etiamſi omnium pecunia circumiectus ſit, omnium eſt miſerrimus: ita qui perpurgatam habet conſcientiam, etiamſi detritis pannis amictus ſit, & cum famę luctetur, æquiore animo eſt, quam qui vehementer luxu affluit. Memorabilis præterea eſt doctrina & præceptum Eccleſiaſtis, *Cap. 2. v. 24.* ubi dicit: Nonne igitur hoc bonum eſt homini, ut edat & bibat, & oſtendat animæ ſuæ bonum ex labore ſuo, quod etiam vidi ex manu ipſius Dei eſſe. Vbi doctiſſimus Beza inſtruit, quæ ad vitam ſapienter ac prudenter, honeſte denique & recte inſtituendam requiruntur. Quænam, inquit, vita illa eſt? Nempe (ut primo loco de iis agamus, quæ ad fovendam hanc vitam requiruntur) ut ab illis non aliud expectes, quam cuius cauſa ſunt res illæ conditæ, & tibi, quiſquis es, divinitus eo, quo Deo viſum eſt, modulo conceſſæ. Sunt autem non ad hoc factæ, ut ab illis pendeas, aut in iis conquieſcas, quas tam inſtabiles eſſe oſtendimus: non etiam illas vel recondas, ſcilicet neque tibi, neque aliis utiles futuras, vel profundas, quaſi non ſatis cito perituras: ſed ut illis ad alendum hoc corpus pro ſortis tuæ ratione, minime tamen otioſus, tranquillo ſedatoque animo vtaris: & iis contentus, quæ nactus honeſto labore fueris, hanc vitam exigas. Quod ſi aliud quicquam præter hunc uſum ab his rebus expectas, falleris omnino ipſo illarum uſu, etiamſi recto conſumantur. Sed illud præterea memineris, quod res iſtæ tibi vel aliunde,

Digitized by Google

aliunde, vel operæ tuæ interventu obvenerint, & quod illis hæc vita ſuſtentetur, nec fortuito, nec rerum ipſarum vi evenire: ſed vnius Dei beneficentia ſingulari tibi conceſſum: cui proinde gratias de his omnibus agere tenearis, à quo etiam vno potes obtinere, ut illis pacate & tranquille frui poſſis. Quare idem Eccleſiaſtes alibi ita monendo præcipit: Vade, veſcere iucunde pane tuo, & bibe hilari animo vinum tuum. Enim vero iam grata ſunt Deo opera tua. Vbi idem paraphraſtes: Quod cum ita ſe habeat, rurſum huc redeo, ut te, quiſquis es, admoneam, ut relictis illis quæ penes vnum Deum ſint, arcanis tuis contentus, alienis minime inhians, tuis ipſius denique bonis hanc vitam hilari tranquillaque mente tranſigens, in hoc vnum ſis intentus, ut opera tua Deo probes. Hucuſque ille paraphraſtes. Idipſum gentiles quoque obſervaſſe, apparet ex his Horatii verſiculis:

Cap. 9. verſ. 7.

Od. 9. lib. 4

Non poſſidentem multa vocaveris
Recte beatum: rectius occupat
Nomen beati, qui deorum
Muneribus ſapienter uti
Duramq́ callet pauperiem pati,
Peiusque letho flagitium timet, &c.

CAPVT XXXVII.

Bona intrinſeca æterna potius, quam extrinſeca fluxa & vana curanda, & continuo in proſperis & adverſis conſiderandum vnicuique, ſe hominem eſſe mortalem.

PIE & rectè monemur, nullam partem vitæ, præſertim piorum, vacuam dolorum, ſed potius omnibus laborum moleſtiarumque generibus expoſitam eſſe. Adeoque infantes videri iam ſimul cum lacte ſugere ipſa calamitatum primordia, & creſcentibus annis, itidem miſeriæ creſcere videntur. Pii ſane in cruce & adverſis rebus habent ſuas conſolationes peculiares, quæ ex ſacris literis depromendæ ſunt, quibus alios carere neceſſe eſt. Quæſiverunt conſolationes quoque gentiles in ſuis calamitatibus, ſed profecto fragiles, & nullius roboris; ita ut recte dicatur, Philoſophorum præcepta non idonea eſſe ad ſananda vulnera, ſicut ſacræ literæ, ſed tantum ad cicatrices nonnulla afferre remedia. Animad-

Digitized by Google

vertunt certe prudentes & politici viri, miſeriam humanæ vitæ, & quam multis calamitatibus ea ſit expoſita, ſed originem ipſarum neſciverunt: ideoque in varias opiniones delapſi ſunt. Nonnulli enim adverſas & proſperas res fortunæ ludibrio, quidam fatis, alii aliis cauſis attribuere, ignari veri fundamenti, ac principii hominum miſeriæ, quod videlicet omnes calamitates & infortunia ex lapſu primi hominis, & corrupta natura, ob transgreſſum mandati divini, impulſore Satana, fluxerint. Cæterum Seneca, vtpote gentilis, ſed acutior & religioſior cæteris, hanc miſeriam ſentiens, internaque bona pluris facienda, quam externa, monens introducit Deum ad bonos, quibus externus ſplendor oculos & etiam mentes præter modum nimis nonnunquam perſtringit, ita dicentem: Quid habetis, quod de me queri poſſitis: vos, quibus recta placuerunt? Aliis bona falſa circumdedi, & animos inanes, velut longo fallacique ſomnio luſi: Auro illos, argento & ebore adornavi: Intus boni nihil eſt. Iſti, quos pro felicibus aſpicitis, ſi, non qua occurrunt, ſed qua latent, videritis, miſeri ſunt, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinem parietum ſuorum, extrinſecus culti. Non eſt iſta ſolida & ſincera felicitas: cruſta eſt, & quidem tenuis, dum illis licet ſtare, & ad arbitrium ſuum oſtendi nitent & imponunt: quum aliquid inciderit, quod diſturbet & detegat, tunc apparet, quantum altæ & veræ fœditatis alienus ſplendor abſconderit. Vobis dedi bona certa manſura: quanto magis verſaverit aliquis, & vndique inſpexerit, tanto videbit meliora maiora: quæ permiſi vobis metuenda contemnere, cupienda faſtidire. Non fulgetis extrinſecus: bona veſtra introrſus obverſa ſunt, &c. Verum enim vero nulla meliori ratione intrinſeca perpendi poſſunt, quam ſi extrinſeca diligentius conſiderentur, fragilitas nimirum humana, & quam facile pulchra facies & corpus corrumpatur, & omnem ſplendorem & vigorem amittat, ita ut feliciſſimus quiſque in perpetuo metu, ne infeliciſſimus fiat, verſetur. Facilimè enim totus ſtatus hominis, &, ut ita dicam, vno momento mutatur: ita ut nihil in hac vita, ſive ſpectes pulchritudinem, ætatem vegetam, opes, honores, coniugium optatum, liberos morigeros, favorem principum, & aliorum, diuturnum & firmum maneat. Quare antea multis memorabilibus exemplis adductis, monui, talem ſtatum eſſe rerum humanarum, ut innumeris telis fortunæ obiectæ ſint, proindeque in rebus proſperis nemo ſe efferre, in duris & adverſis nemo animo prorſus abiecto eſſe debeat. Et inter alia recenſuimus Ægyptiorum morem, qui in conviviis ſuis mortis ſimulachrum circumferre, & convivas admonere ſolebant, ut inter edendum & bibendum illud intuerentur. Hoc ſimulachrum fuit humani cadaveris reliquiæ,

Cap. 12. prior. cent.

id eſt,

Digitized by Google

id eſt, compages oſſium corporis mortui. Græci σκέλετον vocant, de quo Plutarchus in convivio ſapientum; Illa campages, inquit, oſſium corporis humani, quæ ab Ægyptiis ſtudioſe in conviviis profertur, cum cohortatione, ut quiſque meminerit, ſe brevi ipſum quoque talem fore. Hæc igitur etſi ingrata alienaque quaſi comeſſatio eſt, opportunitatis tamen nonnihil habet, ſi incitat, non ad bibendi voluptatem, ſed charitatem mutui amoris, monetque, ne vitam ſpacio brevem, rerum negociorumque pravitate & vitiis, faciamus longam. Admonitio autem Ægyptiaca fieri ſolebat hiſce verbis:

Contuere hoc, quid ſit, genioq́ue tantum vocato,
Quamlubet, huic fies tu ſimilisq́ue ſemel.

Sic & alii apud veteres ſolebant in convivio mortis mentionem iniicere, & vel larvam, vel oſcillum, vel cranium hominis mortui in menſa apponere manibuſque verſare, vel è tholo ſuſpendere, ut ſemper in conſpectu eſſet, commonefaciens convivas mutationis ac brevitatis vitæ: ideoque bibendum, & velut raptim vivendum, ne quid de fructu huius vitæ periret: vt eruditiſſime docuit Joſeph. Scalig. Oſcillum autem ſicut Feſtus hoc verbum explicat, vel oſcillatio fuit, velut imago quædam vitæ humanæ, in qua altiſſima ad infimum interdum, infima ad ſummum efferuntur. Huc ſpectat monumentum Tarracone repertum, Romamque delatum, cui figura hominis ſupina, ſaxo inſculpta fuit ad cuius caput, ramus floreſcens, ad pedes vero ramus marceſcens, aut exſiccatus, cum hac inſcriptione: *Lib. 2. Auſon. lectio. c. 26.*

Aſpice quam ſubito marcet quod floruit ante,
Aſpice, quam ſubito, quod ſtetit ante, cadat.
Naſcentes morimur, finiſq́ue ab origine pendet:
Illa eadem vitam, qua inchoat, hora rapit.
Ipſaq́ue vita ſua ſemina mortis habet.

Idipſum obſervavit & conſideravit Maximilianus I. huius nominis Cæſar optimus, quod integro ante mortem biennio, quocunque proficiſceretur, arcam ligneam, ad menſuram corporis humani fabrefactam, circumvectarit, in qua erat alia è plumbo facta, ea forma, qua eæ fieri conſuevère, quibus mortuorum corpora ſepulturæ mandata, includi ſolent, pauciſſimis è comitatu, ac famulatu ſcientibus, quid in arca concluſum circumferretur. Exteriora enim ornatum ad decipiendos adſpicientes habebant, ac proinde ob pondus, ingentem arcæ theſaurum concludi exiſtimabant non parum admirantes: tanti nominis Imperatorem, perpetuam mortis memoriam ante oculos præferri ſibi voluiſſe, quo vitam actioneſque ita inſtitueret, ut aliquando immortali Deo rationem reddendam ſciret, inſigne ac memorabile ſucceſſoribus pietatis ac timoris, quo erga divini nu-

minis Maieſtatem affici debemus, exemplum relinquens. Eiuſdem intentionis quo ad conſiderationem vitæ humanæ fragilitatis, extra tamen ſolidam conſolationem fuit Philippus Rex Macedonum. Quum enim in Chæronea fudiſſet Athenienſes, licet fortuna evectus: tamen appetitum rationi ſubdidit, neque contumelioſè, aut intemperanter, aliquid fecit; Proinde conſultum eſſe putabat, quendam ex pueris quotidie hoc ei mane in memoriam revocare, QVOD ESSET HOMO. Quare puero delegavit hoc officium, neque ipſe prodibat antea ſicut fertur, neque quiſquam qui eum convenire vellet, prius ad eum introibat quam ſingulis diebus puer hoc ter proclamaſſet, dicens, PHILIPPE HOMO ES, ſicut Ælianus, poſt alios, ſcriptum reliquit. Salutaris itaque eſt monitio Minucii ad Marcium Coriolanum, ferocem ſucceſſu rerum, apud Dionyſium Halicarnaſſeum: Qua in re inquit, maxime potes, & in qua numen divinum tibi favet, in ea moderate te geras, & fortunæ beneficia prudenter diſpenſes, hiſque ſapienter vtaris. Cogitans res omnes eſſe mutabiles, & nihil vnquam in eodem ſtatu permanere ſolere. Quicquid enim excellit, quando ad ſummum claritatis faſtigium evaſit, indignationem Deorum effugere nequit, & rurſus ad nihilum redigitur, &c. Hoc autem potiſſimum accidit ſævis ac ſuperbis ingeniis, quæ humanæ naturæ terminos transgrediuntur. Teſtis eſt Pauſanias. Is enim quum à Simonide in convivio admoneretur, Meminiſſet SE HOMINEM ESSE, elatus ſuperbia, & ſucceſſu rerum ferox, hanc monitionem tunc temporis nihil curabat, ſed paulo poſt quum in æde Minervæ incluſus, fame ſibi moriendum eſſe videret, recordatus ſermonum Simonidis, ter magna voce exclamavit, ô Cee hoſpes, magnum quiddam in tuo ſermone inerat: ego vero, inani perſuaſione eram adductus, ut eum nullius momenti putarem. Cæterum homo ſeipſum recte cognoſcere nequit, niſi perpetuo cogitet, ſe mortalem, neque certum eſſe quo anno, quo die, qua hora, quo momento, eum mors abripiat. Hæ enim cogitationes eum veluti in freno continent, ne cupiditatibus & fluxis rebus, nimis indulgeat, ſed externis & caducis, quaſi fluxis, relectis, intrinſeca bona retinere & augere, deſideret. Hoc monere voluit Eccleſiaſtes, deſcribens miſeriam & periculoſum ſtatum hominum. Neſcit homo, inquit, tempus ſuum; ſed quemadmodum piſces capiuntur hamo, & volucres laqueis, ita quoque homines irretiti tenentur, tempore non bono, quum ſubita calamitas, magno in eos irruit impetu. Quocirca diem mortis alicuius præſtare dicit, diei quo natus eſt. Huc reſpexit Vdalricus Zaſius, vbi dicit: Non tam parentem quam ſeveram natura novercam ſe nobis exhibet. Aut enim ægri vivimus, aut ſani. Ægros in perioſa, ne dicam periculoſa medicorum iuſſa conſtringunt, ſub quorum manu, (ut

Hiſt. var, l. 8. c. 15.

Roman. antiq. l. 8.

Ælian. l. 9. var. hiſtor. c. 41.

Cap. 9.

Cap. 7. In orat. funeb. Blancæ Mariæ coniugis Cæſ. Max. I.

Plato

Plato voluit) vivere miſerrimum eſt. Sanos mille vincula circumveniunt: hunc ſuperciliosæ ſuberbiæ faſtus, alios creata ambitio, quoſdam invidiæ livor, impura Venus multos nectit, & colligat: & in ſumma quot ſenſuum affectionibus, quas paſſiones vocant, homo comprimitur, tot laqueis miſere catenatur; atque adeo vndique nobis anguſtiæ ſunt, & ut cum Propheta loquar, tot nos laquei prævenerunt, in medio tot laqueorum ingredimur, ut merito D. Antonius, mundum totum plenum laqueis eſſe exclamaverit. Non abſq; ratione itaq; mala res dicitur, vitæ cupiditas, quum non omnia divinæ providentiæ mandantur, & committuntur, ſed terrenis rebus, quaſi firmi aliquid habeant, inhiatur, unde peccatorum examina ſcatent. Vel ut Beatus Auguſtinus dicit: Amor temporalium eſt viſcus ſpiritualium pœnarum. Providit enim bonitas Dei ſicut ait Chryſoſtomus, vt in hac brevi, & exigua vita, breves agones eſſent, & labores: in illa vero quæ æterna, eſt corona, & præmia meritorum, ut labores quidem cito finirentur, meritorum vero præmia ſine fine durarent. Et alibi hanc viciſſitudinem diligentius idẽ inculcat. Univerſum terrarum orbem, inquit, ita Deus gubernat, ut modo hoc, modo illud, adhibeat, nec ſecunda ſemper ſuccedat, nec adverſa incutiat. Et quemadmodum nox diei ſuccedit, dies nocti, æſtas hyemi, & è converſo, eodem nos quoque modo, alios dolor vexat, alios voluptas permulcet, & nunc quidem ęgrotatione laboramus, modo autem fruimur ſanitate. Non ergo admiremur, quoniam etiam quando nobis ſanitas adeſt, admirari oporteret: nec conturbemur, quando dolor nos exagitat, quoniam etiam quando gaudemus, conturbari par eſſet, &c. Licet itaque ob mobilitatem, & vanitatem extrinſecarum, & fluxarum rerum, exclamare:

De repa-rat. lapſi.

Hom. 54. in Matth.

O vanitatum vanitas!
Terrena cuncta perfida,
Mundana cuncta ſordida,
O vanitatum vanitas!
O vanitatum vanitas!
Terrena cuncta noxia,
Mundana cuncta peſſima,
O vanitatum vanitas!
O vanitatum vanitas!
O miſera terrena omnia!
O umbra mundana omnia!
O vanitatum vanitas!

Sumpta hæc ſunt, ex Eccleſiaſte, ſive concionatore Salomonis, ubi Paraphraſtes Theodor. Beza, ita addit: Hujus concionis ſumma eſt, falli vehementer, & certa cum ſua pernicie cunctos, qui in rebus ullis mundanis, *Cap. 1.*

ſive

ſive mundum ipſum ſupra & infra, ſive ſeipſos, foris & intus, ſive quæcunque in mundo geruntur, ſpectent, invenire ſe poſſe ſperant firmum quidpiam in cujus adeptione merito conquieſcant. Nam ego contra iterum atque iterum affirmo, nihil eſſe mundanum in mundo, quod non ſit inconſtans, fluxum, evanidum, vaniſſima denique vanitas: Ex quo illud conſequitur vaniſſima eſſe omnium illorum ſtudia, qui à rebus tam vanis, ſtabile quidpiam, nedum perenne expectent, &c.

Caput XXXVIII.

De vero ornatu mulierum, & quam fucus deteſtabilis res & hypocriſi comparandus ſit, deque fœtore humani cadaveris.

GRegorius Nazianzenus ornatum verum mulierum ita deſcribit, Mulierum ornamentum est, morum probitate, & elegantia florere, domi ut plurimum manere, colloquium cum divinis oraculis habere, fuſo & lanæ operam dare, (hoc enim fœminarum munus eſt) ancillis opera mandare, ſervos vitare, labiis, oculis, genis vinculum iniicere; pedem limine non admodum frequenter efferre, pudicis quidem omnibus mulieribus oblectari; cæterum eo duntaxat viro contentam vivere, qui tibi legitimo matrimonio, virgineam Zonam ſolvit. Huc pertinet locus Juſtini hiſtorici; *Lib. 20.* Verum, inquit, ornamentum matronarum pudicitia eſt, non veſtes. Idemque paulo ante frugalitatem genitricem virtutum appellavit. E contra antea comprobavimus, *Cap. 10. prior. Cent.* quam verſutum & intolerabile animal ſit fœmina, quæ repudiato honore, & virtutibus matrimonialibus, tantum ſuas cogitationes & actiones eo redigit, ut oculotenus bella, & elegans videatur, & fuco atque iis illecebris, vel libidine impulſa, vel lucri aviditate adducta, amatores ad ſe alliciat, & veluti blandimentis in caſſes adductos capiat, & perdat: Inprimis autem hoc facere ſolent in Italia, & alibi, fœminæ Curiales vel cortegianæ (ita enim ob morum elegantiam, veſtitum & ornatum, vocari volunt, pleræque animo & corpore fucatæ:) præſertim Romæ, quas Bernardus Saccus Ticinenſis hiſtoricus eleganter ſuis vivis coloribus ita depingit; *In hiſt. Ticinenſi. l. 1. c. 6.* Venus ſub hæc verna tempora ſuas vices, ſuaque ſpectacula habet, & ſine amore Roma eſſe nullo modo poteſt. Curiales itaque ſeſe oſtentant fœminæ, corporis venuſtate ac ornatu comptæ, quæ viſæ ignotos ſimul ac notos alliciunt, magiſque & illecebris captos detinent, & longa expectatione fruſtrantur, aut bonis expilatos, pilis quoque denudant, plureſque interdum ex ſtultis inſanos faciunt,

Digitized by Google

ciunt. Et viceverſa illa, quæ inter alias ſeſe providam & cautam cenſet, ac profitetur, prima omnium nonnunquam effluit, & implicatur, & dum eludere adoleſcentes cogitat, ipſa prior eluditur, ac deridetur. Rectè itaque ita deteſtatur fucum, & mala atque deformitatem inde provenientem Franciſcus Patricius: Quid enim eſt aliud pœnitere ſui ipſius, & ſeipſam odio habere, quam aliam faciem inducere? & viſco, ceruſſa, fuco, aliiſque pigmentis naturam violare? Quid quod paulo poſt ablutis adulterinis coloribus, ad formam priſtinam redit, non ſine irriſione omnium familiarium, & cum damno etiam nativæ venuſtatis? Ex illis namque venenis rugæ ante tempus faciem arant, oculi caligant, dentes obſcuriores fiunt, animaque uxoris peſſimè olet. His commentitiis coloribus fœditatem aſpectus, & contemptum ſibi comparant, odiumque viri. Et præſertim: *De inſtit. Republ. lib. 4. c. 3.*

——————*Quum miſeri viſcantur labra mariti.*

Ut facere admodum ille Satyrus refert.

Quo reſpexit Iulius Cæſar Scaliger in hoc ſuo eleganti Epigrammate: *In hippomanes.*

Venale donis pectus improba mœcha,
Mœchos vel ultro prodigis emens donis,
Quæcunque fuco, lacteove lomento,
Mutat colorem, ſeſe & ipſa mentitur,
Annóſq; curvos, ſeculumq; derugat,
Inertiam auget, exprobratq; naturæ.

Hinc eruditè talis comparatio fucatarum mulierum cum hypocritis inſtituitur: Quemadmodum mulieres, quæ fuco faciem illinunt, quum ad Solem acceſſerunt, earum deformitas fit ita conſpicua, ut cogantur ſe occultare: ſic hypocritæ propter ſuas ſimulationes magna ſunt apud homines in exiſtimatione & admiratione, ab omnique vitio & culpa alieni eſſe videntur. Deus igitur illos ad tempus ſinit lucere coram hominibus, ſed tandem illorum hypocryſin deridet: ita ut omni illa ſpecie & forma ac veluti larva externa nudentur, & illorum garrulitas, & inanis loquentia, ambitio, ſplendor & ſimulatio plane deficiat. Idipſum elegantiſſimis elegiacis illuſtravit Nathan Chytræus, comprehendentibus ſalutarem doctrinam, qui digni ſunt, ut adſcribantur:

Turpis anus cupiens formoſior ore videri,
Ætas quam patitur, rugaq; fœda ſinit:
Ora genaſq; linit fuco, frontemq; ſenilem,
Ad ſpeculumq; ſibi ficta puella placet:
Sed ſimul ardentes ad Solis contigit æſtus,
Ille emendicatus mox color omnis abit:

At facies rugoſa manet, maculaq; pudenda,
Conſpicua cunctis ora genaſq; notant:
Et quo fucus erat ſpiſſius mage, turpior ipſa
Redditur hæc facies, & mage ſcabra cutis:
Scilicet has ipſas ſolvit ſimulatio pœnas,
Quando videri inſons, nec tamen eſſe cupit,
Et ſua verborum fuco dum crimina pingit,
Innocuam quamvis ut putet eſſe deam.
Sed ſimul ad ſolium ventum eſt ſublime Iehovæ:
Tum ſubito fictum quod fuit ante fugit.
Tum ſol conſumit nive cum glacieq; pruinas,
Tum cernenda patent, quæ latuere prius,
Sic tua ſi peccata teges, mox deteget illa,
Et Soli oſtendet cuncta videre potens.
Aſt ea ſi reteges, deplorabiſq; Iehouæ,
Mox ea clementi, conteget ipſe manu.
Defodietq; cavis tumulorum, aut merget abyſſo
Æquoris, haud ullis inde ruenda modis.
Si ſapis, haud celans, potius tua vulnera pande,
Promptior ut medica ſit tibi cura manus.

Emblem. 55. Idipſum ſane ingenioſo Emblemate illuſtravit Boiſſardus, cum hac inſcriptione; PRÆTEXTU NOCENTIOR, cui additum eſt hoc tetraſtichon:

Nulla eſt juſtitiæ peſtis capitalior illis,
Larvatâ apparent qui pietate boni.
Quo plura intulerint incautis damna nocentes,
Inde illi laudis plus meruiſſe volunt.

Præterea in explicatione hujus Emblematis ita dicitur: Hypocriſis teterrimum eſt vitium, qua ſocietatis humanæ, omniſq; amicitiæ vis corrumpitur, & concidit. Cumque in omni genere hominum reprehendenda ſit, in iis abominanda merito debet eſſe, qui ſuas iras, inimicitias, ambitionemque prætextu pietatis & religionis tegunt, & ſatiant: animæ malæ & incendiariæ, ſeditionum & diſcordiarum fomites, tecta fraude, ferentes, &c. Hinc videmus, licet hypocritæ ſuperbia ad cœlum uſque aſcenderit, & caput ejus nubes attigerit: tandem tamen quaſi ſterquilinium peribit, & qui viderant eum, dicent, Vbi eſt? At qui Dominum timuerint, & in veritate permanſerint, in æternum non peribunt. Cum igitur fucus & externa ſpecies illa ſplendida mulierum, nihil niſi meram hypocriſin redoleat, vel potius latentem eam in ſe contineat; merito origo & fragilitas humana quan-

Iob.c.29.

quantum fœtoris, & in ortu, in vita, denique in morte, ſecum circumferat, conſideranda diligentius eſſet; quod idem inſignis Poeta Nathan Chytreus ita depingit:

Quid niſi fœtor homo eſt? fœtores inter in alvo
Gignitur, & latitat: tenet è fœtente faviſſa,
Eruitur fœtens: totius tempore vitæ
Seſe intra fœtet, fœtores eiicit ex ſe:
Corpus inane anima tandem fœtore maligno,
A ſe abigit cunctos, & cum fœtore ſepulchro
Fœtenti infertur, quæſo unde ſuperbia tanta
Nos inflat? tanto cur cum torpore gelug,
Cœleſtem patriam expertem fœtoris avemus?

Non ergo abſque ratione antea recenſuimus, quare ex fœtore cadaveris humani vermes, angues & ſerpentes naſcantur: quod etiam obſervavit Philippus Melanchthon, quia homo, inquit, eſt afflatus veneno ſerpentis in Paradyſo, diabolus vere aſſumpſit formam ſerpentis. Hodie adhuc in Aſia circumferuntur ſerpentes, in quibus habitat diabolus. Bonum eſt adoleſcentes hoc ſcire; ſunt quidam præſtigiatores in Aſia, qui circumeunt per totas Inſulas, & geſtant ſerpentes, quibus ſaltantibus, putant purgari domos, ſic ut nulli ſerpentes intrent, aut inficiant eas ædes, (audivi iſta à bonis & honeſtis viris qui viderunt.) Ita autem agere ſolent; Geſtant ſerpentes in vaſe cupreo, vnum atque alterum, & cum veniunt in domus, aperiunt vas, & incipiunt ludere tympanis, tunc paulatim aſſurgit ſerpens, & aperit rictum oris, ex quo poſt incantationem prodit caput facie virginea pulcherrima. Eſt imaguncula ſimilis capiti virginis, tandem iterata incantatione ſenſim retrahit ſerpens, & abdit caput in os: ipſe vero ſerpens fit languidus, & quaſi exanimatus recidit, quia diabolus cruciat eum. Hæc non ſunt fabuloſa, & ſic diabolus transformavit ſe in ſerpentem, quando decepit Evam & Adam. Quod autem ex homine putrefacto naſcuntur ſerpentes, ſignificatur origo & fœditas peccati. Hucuſque Melanchthon. *Cap. 11. Cent. 1. In explica. Evangelij die paſchatis.*

Cæterum, ut ad fœminas redeamus, prudenter ſane Hypalia fœmina Alexandrina, apud Suidam, defectum & fragilitatem naturæ ſuæ conſideravit. Cum enim alio modo & conſilio nequiret amantis importunam ſolicitationem abrumpere, panniculos ei ſuos, fluore menſtruo maculatos, obiecit; Hoc, inquiens, eſt adoleſcens, quod amas: nihil autem pulchrum. Elegans præterea hiſtoria eaque memoratu digna deſcribitur à S. Iſidoro Peluſiota, ſicut ex Græco à Iacobo Billio interpretata eſt. Quum aliquando inquit, iuvenis quidam ad libidinem propenſus, ac mulierũ ſervus pulcherrimam virginem conſpexiſſet, eiuſque amore captus fuiſſet, atq; quo cupi- *Epiſt. 53. lib. 2.*

Digitized by Google

ditate ſua frueretur, nullam machinam moviſſet, illa principio quidem eius poſtulatum repudiavit. Nam & nobilis & caſta erat, ſeque & animum & corpus ab omni libidine intactum ſervaturum eſſe Chriſto promiſerat. Vt autem certior facta eſt, eum propterea furore ac rabie præcipitem agi, rationem excogitavit, per quam & pudicitiam ſuam incolumem retineret & ipſius ignem extingueret. Attonſo enim, vel, ut rectius loquar, abraſo vniverſo crinium ſuorum ornatu, & elegantia facieque ſua cinere aqua permixto delibata, eum ad ſe accivit, eique cum ingreſſus eſſet, dixit: Tune hanc deformitatem amas? Ille vero tanquam ex furore revocatus, non modo libidinis ignem extinxit: verum etiam ingenti poſtea caſtitatis amore flagravit. Itaque ipſe quoque admonetur, adſcititio ornatu, minime vti nec igni vi naturæ inſito fuci ac præpoſteri ornamenti materiam adiungere, ne graviſſimorum lapſuum cauſæ ſint. Præſtat enim futurorum malorum averſionem invenire, quam eorum, quæ iam acciderint, ſupplicium ſumere. In illa allegata epiſtola Iſidori, hæc doctrina hiſtoriæ præmittitur. Mulieres, quæ honeſtatis ac pudicitiæ exiſtimationem habere cupiunt, naturæ quidem pulchritudine contentæ ſunt: eam autem in melius excolere, non repudiant. At vero eæ, quæ vere pudicæ ſunt, in animæ cura ſtudium ſuum omne poſitum habentes, corpus quidem ut animæ organum mediocriter curare, minime defugiunt: at ipſum exornare ac delinire haudquaquam dignantur, ne quod naturæ ſervum eſt, adverſus animam, cui principatus attributus eſt, impudenter inſurgat, verum illud ordinem ſuum agnoſcere docent, nec libidinis igniculum, ac materiam tanquam eſcam proponunt, quin potius ignis huiuſce materias, quoad eius fieri poteſt, eximunt. Hoc conſiderare & perpendere debuiſſet Veneta illa delicatula, de qua Leander & alii ita ſcribunt ſicut hanc hiſtoriam ex Italico tranſtuli: Duxerat Dominicus Silvius Dux Venetus in vxorem fœminam nobilem Conſtantinopolitanam, plenam ſuperbiæ, & molliciei, ut ſicut Petrus Damianus refert, non dignaretur manus aliamve corporis partem aqua pura, & limpida lavare; multo minus cibos nudis digitis attingere, ſed ſolummodo inſtrumentis aureis, quæ Italis forcelette ſunt, vtebatur. Præterea tanta copia odorum, & fomentorum precioſiſſimorum in ipſius cubiculo continuo incendebatur, ut fragor eorum non aſſuetos, ſtupidos & attonitos efficeret. Veruntamen hæc mollicies, luxus, & deliciæ immenſæ, finem dignum ſortitæ ſunt, (quemadmodum res omnes momentaneæ & vmbratiles, & quo immoderatiores, eo periculoſiores eſſe ſolent.) Eæ enim mox in tantam fœditatem degenerarunt, & hæc delicatula & mollis fœmina, quæ paulo ante aqua pura putabat ſe inquinari, ſuis deliciis, ita infecta fuit, ut ex toto corpore ſanies &

corruptiſſimi humores, cum intolerabili fœtore, guttatim effluerent, & hac ratione vnuſquisque deprehendere poſſet, eam ſibi ipſi ex nimia mollicie & luxu hoc malum peperiſſe, &c. Hanc hiſtoriam attingit quoque parens meus, & dicit, nonnullos tradere, hanc fœminam fuiſſe ſororem Nicephori Botoniatæ Imperat. Græcorum, anno Chriſti 1066. fœminam excellente formâ & venuſtate corporis incredibili, & mirificè delicatam, adeo ut cibum non niſi minutè conciſum, tubulis aureolis attraheret, & nunquam aliter, quam aut cæleſti roris aqua collecta, aut roſacea lavaret. Quæ tandem fœdo & horrendo morbo membris omnibus putreſcentibus, interierit, &c. Ita in fœtorem omnium deterrimum deſiit, quod antea res fœtida & lutida fuit. Recte itaque dicitur: Qui nitidiotes ſolito ſunt, ſuſpecta ſua bona habere debent. Huc reſpexit quoque Jac. Auguſtus Thuanus, vir dignitate & eruditione præſtantiſſimus, atque Poëta eximius, in hoc ſuo tetraſticho: *In Chron. Niceph.*

Diſce homo de tenui conſtructus pulvere, qua te
Edidit in lucem conditione Deus.
Mox cinis in tumulo fies, totuſq; repente,
Quem modo velabat purpura, vermis eris.

Hac intentione conſolatus fuit Matathias moribundus filios ſuos, quum videret, formatam eſſe ſuperbiam & caſtigationem, ac tempus ac æſtus indignitatis, eoſque ad conſtantiam hortatus fuit, ut exponerent animas pro lege & fœdere maiorũ, hiſce verbis: ET A SERMONIBVS VIRI PECCATORIS NE TIMEATIS, QVIA GLORIA EIVS IN STERCORA ET IN VERMES ABITVRA EST. *1. Macch. 2.*

Idipſum inculcare vult inſcriptio illa Neapolitana, ſub ſtatua fœminea marmorea:

Quid me miraris, duro de marmore factum,
Reſpice te potius vermibus eſca manes.

Poſtremo memorabile eſt epitaphium cuiuſdam Regis Galliæ, miram viciſſitudinem vitæ humanæ continens:

Riſi, ploro: fui, non ſum: ſtudui, requieſco:
Luſi, non ludo: cecini, nunc mutio: pavi
Corpus, alo vermes: vigilavi, dormio: dixi
Salve, dico vale: rapui, rapior: ſuperavi,
Vincor: certavi, pace utor: iure ego vixi,
Iure igitur morior: non obſto, obſtare nequirem:
Terra fui quondam, rurſum ſum terra: nihil ſum,
Terra caduca vale; vermes ſalvete, recumbo.

Capvt. XXXIX.

De veſtibus, & earum vero uſu & abuſu.

ETſi de vitiis ex libidine & pravis cupiditatibus, quæ depoſitis veſtibus, ex nuditate corporis conſpecta, plerunque oriri ſolent, in cap. 34. prioris centuriæ multa diſſeruimus; tamen eiuſmodi peccata ex animis eorum, qui dediti & imbuti ſunt malis concupiſcentiis, ortum habent. Si enim animi caſtitate, pudicitia & pietate imbuti ſunt, nullum ab hac re caſtitatis aut pudicitiæ periculum, nulla iactura aderit. Et ob hanc rem Lerium obiter introduximus, ſcribentem, Americanes nudas fœminas, licet noſtratibus pulchritudine corporis inferiores non ſint, in ſua ſimplici & naturali nuditate minus laſcivis moribus eſſe, neque libidinem excitare, quam Gallicas mulierculas, quæ elegantibus & exquiſitis veſtibus ornatæ ſunt. Hæc enim ſunt eius verba, cum reſpondet obiectioni, quod frequens commercium cum barbaris nudis, ac præſertim cum fœminis, ad laſciviam & libidinem provocet: Dico, inquam, quamvis in ſpeciem nuditas illa concupiſcentiæ eſca non immerito cenſeatur; tamen, ut res ipſa comprobavit, inculta illa nuditate certum eſt, multa minus opinione viros ad libidinem pellici. Itaque auſim aſſeverare, ſplendidum illum cultum, fucos, ſuppoſititias comas, capillos calamiſtratos, ampla illa tanto artificio complicata amictoria pretioſa, mamillaria, laciniatas & vndantes veſtes, cæteraque eiuſmodi, quibus fœminæ noſtrates tam ſedulo formam mentiuntur, plura incommoda & mala parere, quam faciat barbararum nuditas, tametſi forma ab illis non vincantur. Ac ne diutius (pergit) immorer, eorum teſtimonium hic appello, qui mecum in Braſiliam navigarunt, quique vtraſque conſpexerunt, &c.

In hiſtoria navigationis in Braſiliam.

Vera hæc eſſe nemo cum ratione negare poterit, ſi præſertim origo veſtium, ex transgreſſione videlicet primorum hominum, in Paradiſo nata, recte conſideretur. Quod ſane pii viri in Geneſi obſervarunt, vbi dicitur, Deum feciſſe Adæ & Evæ veſtes pelliceas, quod voluerit in illo habitu primos homines, non ſecus ac prius poſt lapſum in nuditate conſpicere ſuam fœditatem, atque ita peccati reminiſci: ſimulque nobis exemplum propoſuerit, in quo nos ad frugalem ac minimè ſumtuoſum veſtitum aſſuefecerit. Hoc potiſſimum delicatis in mentem venire deberet, quibus nulla videtur eſſe ornatus munditiies, niſi quæ luxu diffluit; non quod præciſe damnandus ſit quilibet ornatus, ſed quia vbi curioſe appetitur immodica elegantia & ſplendor, non tantum ſpernitur magiſter, qui veſtitum eſſe voluit inſigne verecundiæ, ſed bellum quodammodo adverſus naturam geritur.

Cap. 3.

Eaſdem

Eaſdem pias cogitationes habuit Gulielmus Perkinſius, ubi dicit: Non eſt mirandum, Prophetam Iſaiam tam acerbè invehi in exceſſum veſtitus, & laſciviam. Quia eſt I. Profuſio donorum Dei, quæ in alios bonos uſus conferri poſſent. II. Eſt indicium, & quaſi vexillum ſuperbiæ, quia quis ſe aliis vult præferri. III. Eſt ſignum otii & ignaviæ: qui enim in cultu corporis multum operæ impendunt, ii plerunque aliarum rerum negligentes & laboris impatientes ſunt. IV. Eſt argumentum levitatis, quæ quotidie aliquid novi invenit, aut ſaltem imitatur. V. Eſt confuſio ordinum & officiorum, quæ in vita Deus conſtituit, quia homines plebeii more nobilium ſe amiciunt. Ideo pergit paulo poſt: In veſtitu debet eſſe decor ſanctus; decor iſte apparebit, ſi obſerventur veſtium fines, qui ſunt quinque: 1. Neceſſitas, ut corpora muniantur contra iniurias caloris & frigoris. 2. Honeſtas, ut tegatur nudi corporis deformitas, quæ ſecuta eſt peccatum. 3. Commoditas, quâ pro ratione vocationis, & officii, & vitæ modo veſtes aptantur, hinc alia aliis decora. 4. Frugalitas, qua habitus eſt iuxta proportionem facultatum. 5. Diſtinctio perſonarum, id eſt, ſexus, ætatis, officiorum, temporum, actionum. Nam alius habitus virum, alius fœminam, alius iuvenem, alius ſenem decet. Ideoque indecorum eſt, à viro geri inſtrumentum fœminæ, vel contra. Præterea quid in veſtitu decorum ſit, modeſtorum, & gravium, & candidorum in omni ſtatu hominum iudicio & exemplo definiendum eſt, & potius intra medium ſubſiſtendum, quam ultra illud progrediendum eſt. Hucuſque Armilla. Vtilis ſane & pia monitio eſt iſta: Nam ſi vel mas fœminave attentius cogitaret, qualis nuditas, amiſſa puritate & innocentia, ex tranſgreſſione primæva, & in nobis propagata, vel potius vitioſum factum, idque nativum, ſub veſte licet pretioſiſſima lateret, certe depoſito omni faſtu inſolentia & ſuberbia, ad illud interius potius, quam ad externa reſpiceret, de quo D. Ambroſius piè ita monet: Neſcit, inquit, natura divites, quæ omnes pauperes generat. Neq; enim veſtimentis induti naſcimur, nec cum auro argentoque generamur. Nudos fudit in lucē, egentes, cibo, potu, amictu: nudos recipit terra, quos edidit, neſcit fines poſſeſſionum, ſepulchro nos includit ceſpes Anguſtus, qui & pauperi abundat & diviti, & terra, viventis quem non cepit affectum, iam divitem capit. Et alibi idem: Audi, omnes naſcimur nudi, & morimur: nulla diſtinctio inter cadavera mortuorum, niſi forte, quia gravius fœtent corpora divitum, diſtenta luxurie.

In armilla aurea. Cap. 3.

Deut. c. 22.

In tractatu de Nebucadnezare.

Idipſum obſervavit quoque Plinius, licet gentilis, ubi ita dicit: Ante omnia natura noverca, unum hominem animantium cunctorum alienis velat opibus: cæteris varia tegumenta tribuit, teſtas cortices, coria, ſpinas, villos, ſetas, pilos, plumam, pennas, ſquamas vellera. Truncos etiam arboreſque

In proœm. 11. lib. nat. hiſt.

reſque cortice interdum gemino à frigoribus & calore tutata eſt. Hominem tantum nudum, & in nuda humo, natali die abiicit, &c. In hoc igitur ſtatu, ut exiit è matris utero, ita nudus revertitur, ut abeat, ſicut venerat, nec reportat quicquam ex labore ſuo, quod aſportet manu ſua, ſicut Ec-
Cap. 5. cleſiaſtes Salomonis nos monet. Hoc conſideravit Hoſpitalius, olim ma-
Epiſt. lib. 1. gnus ille Galliæ Cancellarius, in ſua eleganti Epiſtola ad Georgium Armeniacum Cardinalem, dum inculcat integritatem, & juſtiſſimum iudicem, cui mortales in reſurrectione rationes dictorum & factorum omnium reddere tenentur, hiſce verſibus:

Quem fruſtra aggrediare dolis, & fallere verbis:
Tum vultus & frontis erat velamen inane,
Nudi omnes, nudo ante Deum ſe corpore ſiſtent,
Cui nihil obſcurum eſt, nil clauſum, aut deniq; tectum.

Cæterum quod ad veſtes attinet, veteribus in foro honeſtè veſtiri mos
Satyr. 3. erat, domi quod ſatis eſſet: aliud enim homini, aliud humanitati ſatis eſſe
Epiſt. 93. cenſebant, ut ait Varro. Inde eſt alia veſtis domeſtica ſive *οἰκουρούντων*, alia forenſis, ſive *τῶν εἰς ἀγορὰν προερχομένων*; Ciceroni ac Suetonio, & Plutarcho in Sylla. Qui igitur fœde veſtiti in publicũ prodirent, odio erant & irriſui, ut indicat Iuvenalis. De mundicia autem in veſtitu, locus eſt elegans Senecæ: Mundæ veſtis inquit, electio appetenda eſt homini. Natura enim homo, mundum & elegans animal eſt. Itaque non eſt bonum per ſe munda veſtis: ſed mundæ veſtis electio: quia non in re bonum eſt, ſed in electione: quia actiones noſtræ honeſtæ ſunt, non ipſa quæ aguntur. Quod de veſte dixi, idem de corpore me exiſtimo dicere. De hac re ſtudioſus Lector plura videre poterit apud Caſabonum, in Theophraſti characteribus. Veſtimentorum autem veterum diſtinctio late deſcribitur *in l. veſtu.* Π. *de auro & argento legato.* Inter alias hæc ibi reperitur: Veſtimenta omnia aut virilia ſunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiaria. Et paulo poſt: Communia ſunt, quibus promiſcue vtitur mulier cum viro, veluti ſi eiuſmodi penula palliumve eſt, & reliqua eiuſmodi, quibus ſine reprehenſione vel vir vel vxor vtatur. De qua diſtinctione latius Alex.
Lib. 5 *c.* 16. de Alexandris.

Lex autem divina abſque diſtinctione prohibet: Ne induatur mulier
Deuter. 22. veſte virili, nec vir utatur veſte fœminea. Abominabilis enim eſt apud Deum, qui facit hoc. Vnde eam ita explicat Philo: Voluit lex, virum inveſtitu ſuo ſe, ut virum decet gerere, quam cum die noctuque circumferat, talis eſſe debet, ut eum ſemper decori honeſtatiſque admoneat: ſic & mulieres, ornans pro dignitate, vetat viriles veſtes ſumere, longe ſubmovens tam effœminatos viros, tum plus æquo viriles fœminas. Et Flavius

Ioſephus:

Digitized by Google

Ioſephus: Cavete maxime in bello, ut neque mulier habitu virili vtatur, neque vir ſtola muliebri. *Lib. 4. antiquit.*

Præterea in Gangrenſi Concilio mulier anathemate feritur, quæ virilibus vtitur veſtimentis.

Nonnulli autem myſticè hanc legem interpretantur, ſicut Clemens Alexandrinus dicit: Quam rationem habet hæc lex? An non vult nos eſſe viros, & nec corpore, nec factis, nec mente, nec verbis effœminari? Et Divus Ambroſius: Arbitror quod non tam de veſte, quam de moribus dixerit hæc lex, vel de vſibus atque actibus, quod alius virum, alius fœminam deceat actus. Simile eſt præceptum ibidem in lege divina: Ne indui- to veſtimentum variè commixtum. Cardinalis vero Cuſani ſententia eſt, hanc prohibitionem in lege divina, ne vir indueret veſtem muliebrem, & è converſo, propter idololatriam factam eſſe, quia mulieres veſtes viriles, & arma in honorem Martis induebant, & viri muliebres, in honorem Veneris. *Epheſ. 15.* *Lib. 2. exercitat. in ſermone, Ibant Magi.*

Qualis autem parſimonia & vilitas veſtium olim in ſobrio ſeculo fuerit, multis exemplis demonſtrari poſſet. Idcirco etiam antiquitas Herculem pelle leonina amictum pingebat, & fingebat cum clava, ut homines antiquum veſtiendi corporis morem recordarentur. Primum enim pellibus corpora texerunt, & nondum armorum vſu reperto, vim adverſariorum ſuorum lignis propulſarunt. Deinde elegantiorem atque operoſiorem veſtitum repererunt. Quoniam autem in Herculis mentionem iterum incidimus, ſciendum eſt, celebrem apud gentiles non ſolum Herculem Thebanum, (qui à Poetis patronymico nomine Alcides vocatur, & à Græcis divinis laudibus effertur) ſed etiam Herculem Ægyptium fuiſſe, qui Gigantes vna cum Oſiride in Italia deviciſſe fingitur, cuius templum & columnæ Gadibus olim fuit. Imo Hercules Alemanus colebatur, qui, teſte Beroſo, tempore Mancalei XIV. Regis Aſſyriorum, apud Tuiſconas regnavit: ita dictus ob fortitudinem, quia omnes, qui aliquid fortiter egiſſent, Hercules vocabantur, ut Macrobius in Saturnalibus ſcribit. Et ob hanc cauſam, ut Tacitus eſt autor, Germani ituri in prælium, hunc Herculem canebant, animoſque militum hiſce carminibus accendebant, futuræque pugnæ fortunam ipſo cantu augurabantur. *De moribus Germã.*

Vt autem ad veſtimenta noſtra redeamus, ex legibus Francorum antiquis conſtat, quam frugales leges ſumptuarias habuerint, ex illis vna fuit talis: NEMO PLVRIS VENDITO, AVT EMITO, QVAM SAGVM OPTIMVM ET DVPLVM XX. SOLIDIS: SIMPLEX X. VILNOS AVTEM MINORIS: ROCCVM MARTRIMVM, SEV LVTRINVM OPTIMVM XXX. SOLIDIS. SISMVSINVM OPTIMVM X. SOLI-

DIS: QVI SECVS FAXIT, XL. SOLIDIS MVLTATOR, ET DELATORI XX. SOLIDOS EXSOLVITO.

Cæterum non ſemper veſtitus vel animi humilitatem, vel faſtum indicat, vel tegit, cum non ſolum ſapientia, ſed ſæpius etiam ambitio ſub ſordido pallio lateat, neque ulli homines magis ſitibundi gloriæ eſſe ſoleant, quam qui eam fugientium ſpecie perſequuntur. Non ſecus ac illa puella viripeta, quæ fingendo verbis, ſe plane à nuptiis abhorrere, motis manibus recuſanti ſimilis, citius illa, quam aliæ, eas exſiccaret. Hoc enim erat ſignum propoſitum utra prius nubere deberet. Vnde Plato Diogeni Cynico, qui ſe in Platonis veſte ornatiore eius faſtum calcare diceret: calcas, inquit, ſed alio faſtu. Et Ariſtoteles ſordidum ac neglectum Lacedæmoniorum veſtitum, ad arrogantiam refert, ſicut Muretus in verbis Senecæ, Ambitionem perverſa via ſequitur, notavit.

Epiſt. 5.

Poſtremo, quamvis ex prioribus ſatis ſuperque conſtet, qualis veſtis ſexui maſculino & fœminino decora & conveniens ſit, cum tamen fœminæ in veſtibus & ornamentis comparandis & oſtentandis plerunque curioſiores ſint, Chriſtianarum fœminarum veſtimenta & ornamenta vera & cultum, atque mundum non periturum, ex Tertulliano adſcribam: Prodite, inquit, vos iam medicamentis & ornamentis exſtructæ Apoſtolorum, ſumentes de ſimplicitate candorem de pudicitia ruborem, depingite oculos verecundia, & ſpiritus taciturnitate, inſerentes in aures ſermonem Dei, annectentes cervicibus iugum Chriſti: caput maritis ſubiicite, & plus quam in auro placebunt. Veſtite vos ſerico probitatis, byſſino ſanctitatis, purpura pudicitiæ. Taliter pigmentatæ. Deum habebitis amatorem, &c.

In lib. de cultu fœminarum.

Quæ Tertulliani verba præclaram continent explicationem eius, quod ſcribt D. Petrus de ornatu mulierum Chriſtianarum: ὧν ἔστω οὐχ ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς τριχῶν καὶ περιθέσεως χρυσίων ἢ ἐνδύσεως ἱματίων κόσμος. ἀλλ' ὁ κρυπτὸς τῆς καρδίας ἄνθρωπος, ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πραέος καὶ ἡσυχίου πνεύματος, ὃ ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ πολυτελές.

1. Pet. 3. v. 3. & 4.

CAPVT XL.

Comarum alendi uſus & deſuetudo, & quam ignominioſum olim fuerit capillorum & barbæ raſura.

ALLEGAVIMVS in cap. 36. prioris centuriæ nonnulla, ut mihi videtur, memoria digna, de barba & coma, & de utriuſque myſtica ſignificatione, inprimis, quomodo Heſychius Hieroſolymitanus dictum Leviti-

Cap. 11.

tici, ubi prohibetur in lege divina filiis Aaronis, ne caput neve barbam radant, interpretetur. Quemadmodum autem ipſius pias cogitationes & interpretationes amplector, ita etiam aliæ cauſæ hujus prohibitionis eſſe poſſunt: inter quas non poſtrema eſt, quod plurima erant vetita in lege divina, quæ ritus gentium haberent, & aliquam redolerent idololatriam. Hinc illæ in Levitico ceremoniæ de raſura capitis vetita, quæ in uſu idololatris. Sic quia Ethnici comam ad delicias alerent, cœperunt viri noſtri pii comas tondere: Sic vetitum clericis comam alere, etiam barbam radere. Etſi verbum hoc poſtremum ſit de decretali raſum, ſicut Albericus Gentilis notavit. Indicavimus quoque, apud Græcos uſitatam olim pœnam ſtupri fuiſſe, ſecuri barbas publice hujus flagitii convictis, præcidi, atque ita illos ut infames dimittere. Hoc illuſtratur memorabili & lepida hiſtoria, quam ex Gulielmo Paradino tranſtuli: Quo ritu & ceremonia pœnæ loco inveni fere imberbi ex aulicis Comitis Sabaudienſis Amadæi VI. huius nominis, Conſtantinopoli publice barbæ naſcentis, vel potius lanuginis erumpentis, pili à tonſore præciſi ſint, eo quod violenter compreſſerat nobilem virginem hoſpitis ſui. Quum vero poſt atrocem accuſationem patri violatæ virginis, hac tonſa lanugine (nihil enim amplius petierat) ſatisfactum eſſet: Comiti autem res ludicra videretur tam atrox crimen, quod alioquin capitale eſſet, tantum abraſione pluſculorum pilorum, veluti expiari, noluit tamen tunc temporis (quum nobilem ſuum propter fidem & fortitudinem amaret) ſeverior lege municipali eſſe, & in illum graviori pœna animadvertere. Verum addidit hanc comminationem, ſi is, vel alius ex ſua familia denuo tale aliquid perpetraret, ſe more Sabaudico, cui caſtitas virginum magis cordi eſſet, non Græco, delinquentes ſeverè puniturum. Similem pœnam etiam olim erga homicidas apud Græcos uſitatam fuiſſe conſtat, cum à Græcis Genuenſes nonnulli Peræ habitantes, in ſeditione quadam occiſi eſſent. Imperator enim barbas homicidis in pœnam ſceleris radi juſſit, quæ mulcta apud eos admodum ignominioſa fuit. Qua non contenti Genuenſes, Imperator, ſed admodum ludicra & obſcœna, maleficii reos puniri juſſit, ſicut Poggius refert.

Cap.19.21. *Carthag. Concil.4. de vita & honeſtate clericorū.* *De actor. fabul. c. 7.* *In Chronico Gallico Sabaudiæ. Lib.2.c.155.* *In facetiis.*

Cæterum quam gravis infamia & injuria fuerit olim præciſio crinium, antea quoque multis exemplis & hiſtoriis declaravimus: Sicut quoque accidit tempore Henrici Imperatoris (quem Aucupem appellarunt, eo quod illi in aucupio occupato, renunciatum fuerit, ſe Imperatorem à Principibus declaratum.) Quum enim eius legati ab hoſtibus, qui munitiſſimum locum Harteſburgum in monte prope Goslariam occuparât, violati, & crinibus præciſis, virgis quoque male multati eſſent; mox punitis ſeverè

Li.2.c.37. violatoribus pacis, munitionem illam Imperator funditus evertit, ſicut in Chronicis Slavorum Reineri Reineccii ſtudio editis, continetur.

Lib. 4. in Vita Vrchangaſi. Sane apud Turcas ſuperioribus ſeculis comas alere & barbas uſitatum fuit. Ita enim legitur in hiſtoriis Muſulmanicis Leonclavii noſtri opera editis: Barbam forficula tondere non erat in uſu. Tam proceres, quam cæteri Baſſæ Vizirlai prolixas barbas alebant: ſi cui Rex iratus eſſet, ignominiæ & pœnæ cauſa barbam homini præcidi iubebat. Mos ipſe tam præ-

Lib. 10. in vita Emir Suleimanis. cidendi, quam tondendi barbas, à Franckis, (hoc eſt, Italis) ad Turcos manavit. Et ibidem refertur, quod Suleimanes, Chaſſani Agæ propter verba tum duriora, tum acerbiora, qua audire principem à ſubdito prolata, par eſſet, ignominiæ cauſa, more nationibus illis familiari, barbam præcidi mandaverit, propter quam ſummam contumeliam is ad hoſtes transfugit, & autor fuit, ut Emir Suleimanes à ſuis proceribus & militibus deſereretur, qui mox captus & ſtrangulatus fuit, quod accidit anno Chriſti CIↃ.CCCCC.XII. Facile autem aſſentior iis, qui putant, cum experientia teſtaretur, ex longioribus comis in prælio & vulneribus multa impedimenta & pericula inferri, tum quoque valetudini obeſſe, præſertim fluxiones capitis alere, noſtrates & alios, de induſtria comas aliquo modo præſecuiſſe. Quo forte reſpexit Carolus Magnus in privilegio, quod Friſionibus Romæ in Lateranenſi palatio, anno Dominicæ incarnationis octingenteſimo ſecundo, conceſſit, in quo hæc verba certa ſunt.

ITEM STATVIMVS, VT FRISONES VOLENTES MILITARE, ET IN SVBSTANTIA HABENTES, SINT VSQVE AD SVMMITATEM AVRIVM CIRCVMTONSI, AVRO IN EORVM PALVDAMENTO VNDECVNQVE SPLENDENTES, VT PER HOC SVAM VALEANT OSTENDERE LIBERTATEM IPSIS A NOBIS ESSE COLLATAM. Hoc privilegium integrum inſeruit Ludovicus Guicciardinus in ſua deſcriptione Belgii. Cæterum plane diverſa, vel potius contraria ratione Claudius vel Clodion II. Rex Francorum, qui ab habitu comatus vel capillatus dictus fuit, cum Romanos continuis bellis fere ex tota Gallia feliciter expuliſſet, mandavit ſuis militibus & ſubditis, ut in ſignum libertatis comas & prolixos capillos, portarent, quum antea Romani, tanquam in notam ſervitutis ex decreto Cæſarum, tonderi Gallos juſſiſſent. Accidit hoc circa annum Chriſti CCCC.XLIII. Huc reſpexit Sidonius in ſuis verſibus:

Sic ripa duplicis tumore fracto
Detonſus, &c.

id eſt, victus, humiliatus, comæ honore adempto.

Digitized by Google

Athenis ſane olim quoque mos hic fuit : Juvenes comam alebant ad annos pubertatis, tum à parentibus ad tribules adducebantur, ut comam tonderent, & μαλλὸς & σκόλλυς dicebatur. Fere autem & Græci & Romani, comam hanc primam alicui Deo conſecrabant, & cum illâ alere ſe in eius honorem dicebant; tum ibi tonderentur, illam in eius Dei templo ponebant, cujus rei apud Pindarum, Æſchilum, Feſtum, alioſque ſunt teſtimonia.

Alius ritus fuit apud Perſas, teſte Curtio, qui in lugubri veſte Perſarum conjuges & liberos, in funere tonderi prodidit: Hancque tonſuram non modo ad homines, ſed ad jumenta quoque perveniſſe ſcribit Herodotus, cum de nece agit Maſiſtii, viri apud Perſas ſpectatiſſimi: Svetonius etiam Tranquillus, eum Germanici interitum deſcribit: Quin & barbaros, ait, quoſdam regulos ferunt barbam poſuiſſe, & uxorem capita raſiſſe, ad indicium maximi luctus. Eodem modo ſcribit Plutarchus, Græcos ſi quid eis adverſi accidiſſet, viros capillos aluiſſe, fœminas totondiſſe. Idem Herodotus ſcribit, Argivos capita totondiſſe, cum ſuperati à Lacedæmoniis fuiſſent, in agri Thyrai contentione, ac ſi in maximo luctu conſtituti fuiſſent. Vnde ait, legem tulerunt, ne quis comam aleret, donec Thyreas recuperaſſent. *In lib. ult.* *Gyrald. de vario ſepeliendi ritu.*

Quo tempore autem apud nos & in inferiori Germania, uſus comarum & barbarum prolixarum deſiit, in prioris Centuriæ cap. 36 nonnulla indicavi, cum Philippus Bonus, Dux Burgundiæ, circa annum CIↃ. CCCC. LX. morbo impulſus, comam raderet, & aulicis nobilibus ſuis, ut idem facerent; præciperet. Ad hoc deinceps acceſſit, ut teſte Bodino. Franciſcus I. huius nominis Galliæ Rex accepto vulnere, capillos, quo facilius curaretur, tonderi iuſſerit, tunc repente domeſticos omnes principes, nobilitatem, magiſtratum, opifices, omnes denique ordines, capillos omnino de capite decuti curaſſe; Ac ſi quis maiorum veſtigiis inſiſteret, ac tonderi turpe duceret, eum omnium riſu exceptum. Cum tamen regum inſigne, ab huius imperii primordiis ſemper antea fuiſſet, nec niſi patriciis, ac nobilibus capillitium nutrire fas eſſet. Cæteri ſervili habitu tonderi tamdiu coacti ſunt, quoad Petrus Lombardus Pariſiorum Pontifex obtinuit, pro ea, quæ tunc erat, in reges Pontificum autoritate, ut plebi capillos alere liceret. *De Republ. l. 4. c. 6.*

Hoc etiam apud Græcos accidit. Theophilus enim Imperator Græcus, quum à natura paucos capitis capillos haberet, & eſſet calvaſter, edito Edicto iuſſit, crines ab omnibus tonderi, neque ab ullo Romano ultra collum demiſſos geſtari: Sanxitque edictum, gravi flagitiorum ſupplicio, priſcorum Romanorum virtutem revocare ſtudens, ſicut ejus Conſtitutio-

Digitized by Google

nes teſtantur. Poſtremo ut hoc caput concludam hiſtoriam memorabilem vel potius ſtratagema ad emungendam pecuniam, ex Nicephori chronologia optimi parentis mei opera edita, referam, ex qua apparet, qualis mos & honos in oriente fuit, in barbis nutriendis & conſervandis. Balduinus à Burgo, inquit, qui Edeſſam teneret, duxerat vxorem cujuſdam Armeni principis Melitenæ Gabrieli filiam, nomine Morphiam. Hic captus ad Carras, cum magna pecunia æſtimatus vix poſt quinquennium reverſus eſſet, laborare inopia pecuniæ cœpit, qua ſocer minus liberalis abundaret. Sic igitur rem componit: Suos equites, quibus ſtipendia debebantur, jubet ſe proficiſcentem ſequi ad ſocerum, & quaſi de improviſo petere ſolutionem eius, quod deberetur, aut obligatum pignus auferri ſinere. Contendentibus autem illis, quemadmodum convenerat, vehementius, clamoribus rixæ excitatus Gabrielus, accedit, & quid rei, negotiique ſit, percunctatur. Cumque omnia cognoviſſet, pergit ſciſcitari: Quodnam igitur pignus auferre equites velint? Ibi Balduinus tacere, quaſi pudore verum confiteri prohiberetur. Tum is qui cauſam equitum ſuſceperat agendam: Barba, inquit, generi tui obligata eſt, & ſolutionis dies præteriit: aut pecunia igitur, aut barba nobis tradatur. Gabrielus mirari, & indignari: quærereque ex genero, verum ne diceretur? Qui veluti invitus, ita eſſe reſpondit. At ille magis etiam commotus, qui neceſſitate impulſus tantam & tam pretioſam, & maxima cura tuendam viro rem, oppignoraverit, interrogat. Quia enim, inquit, vrgebant equites ſolutionem debiti, & nullo alio pignore ſatisfieri poſtulationi eorum poterat. Ibi Gabrielus ignarus de compoſito rem geri, ignominiam extremam, ut arbitrabatur generi perſoluta pecunia, equitibus redimit, & ſalvâ barbâ, eum filiæ remittit. De coma vero qui plura cupit cognoſcere, is eruditiſſimum adeat Commentarium, quem de ea confecit Hadr. Iunius.

Capvt XLI.

De pudicitia veterum, & libidine, quæ oritur ex nuditate corporum & luxuria.

Cap. 34. ALlegavimus in priori Centuria legem Romuli talem: QVI SE NVDVM A FOEMINA VIDERI PASSVS FVERIT, CRIMINIS CAPITALIS REVS HABEATVR. Huius legis reliquias tempore Augusti Cæſaris adhuc duraſſe conſtat ex Dione. (In hiſt. Roman. l. 58.) Quum enim Liviæ conjugi Auguſti, obviam facti quidam viri nudi, eaque de cauſa necandi eſſent, ita eripuit morti, quod diceret, pudicis mulierib. hos nihil à ſtatuis differre. De modeſtia optimi Cæſaris Maximiliani I. antea quoq; diximus, qui ſe nec vi-

vum

vum nec mortuum ab aliis nudum conſpici voluit. Nec minor probitas, & modeſtia fuit in Alphonſo Rege Arragonum, cuius ab ore omnino verbum obſcœnum excidit nullum, ut Ant. Panormitas verbis utar. Nunquam interiora membrorum eius quempiam vidiſſe, nunquam iuraſſe, niſi per oſſa patris, & id quidem raro & ob cauſam. Idipſum quoque Græcis, Gratiano, Valentin. & Theodoſio Impp. curæ fuiſſe, eoſque pudicitiam, & mundiciem amaſſe, obſcœnam vero nuditatem pati noluiſſe, conſtat ex ipſorum legibus. Non ſolummodo flumina, prope caſtra fluentia, ab omnibus ſordibus pura eſſe voluiſſe, ſed etiã prohibuiſſe, ne aliquis nudatus publicos oculos inceſtet. Ideoque procul à cunctorum obtutibus in inferioribus partibus fluviorum hoc ipſum fieri mãdaſſe. Neq; etiam tam proiecta fuit impudicitia meretricum Romanarum, quæ in honorem Floræ Deæ ludos nudæ celebrare ſolebant, ut non graves viros, memores turpitudinis propriæ venerarentur, & honore afficerent. Cato enim cũ in theatrum, in quo eiuſmodi ludi à nudis ſcortis celebrarentur, ingreſſus fuiſſet, ac mulieres tanti viri gravitate, & authoritate permotæ, nudare ſe noluiſſent, monitus is fuit à Favonio, ut diſcederet. Sicut hæc, & alia docte & erudite ex Seneca, & aliis authorib. obſervavit Henricus Salmuth, in ſuis utiliſſimis Notis ad librũ Guidonis Pancirolli J C. claríſſimi, & præceptoris, dum Patavii eſſem, mei obſervandiſſimi, Rerum memorabiliũ iam olim deperditarũ, &c. ubi addit, Eodem reſpexit Martialis, dum in Epiſtola libro illi præfixa, ita ſcribit, Epigrammata illis ſcribuntur, qui ſolent ſpectare Florales. Non intret Cato theatrum noſtrum, aut ſi intraverit, ſpectet. Hinc illi hoc natum Epigramã:

De dict. & fact. Alphõ ſi l. 3.

L. cum ſupra C. de re militar. l. 12.

De habitu Imperat.

Lib. 1. Epigram.

> *Noſſe jocoſa dulce cum ſacrum Floræ:*
> *Feſtoſq; luſus, & licentiam vulgi:*
> *Cur in theatrum, Cato ſevere veniſti?*
> *An ideo tantum veneras, ut exires?*

Idem vero theatrum illud, idem & proſtibulum Iſidorus putavit, eo quod poſt ludos exactos, meretrices ibi proſternerentur, ut Tertullianus non abſque ratione, eas tanquam publicæ libidinis hoſtias, in ſcena proferri dicat. Eodem modo Britannis longo tempore mos inolevit, coniuges, & nurus nudas, & ſucco herbarum delibutas, ad templa ducere, & ita ſupplicare, ac captivorum ſanguine Diis litare. Recte itaque D. Auguſtinus ita ratiocinatur: ſi nihil in libidine illa ineſſet pudendum, non texiſſent ſua genitalia primi homines, poſt peccatum. Nam genitalia potius, quã ora, per quæ comederant, texerunt, & occultarunt: atq; ea ipſa non manu, ſed ficu, ne ea vel ipſi attingerent, tanta nimirum turpitudo in iis poſt peccatum inhæſit, &c. Horreſco legens impudentiam, lubricitatem, libidinoſam cæcitatem veterum, inprimis à de Venere Gazæa, In trivio, enim, vel quadrivio ſtabat ſta-

Lib. 18. de ſpectat. c. 10

tua marmorea, cuius effigies erat Veneris, vti habebatur, inſtar nudæ fœminæ, quæ palam oſtendebat verenda ſua. Statuam hanc in honore habebant omnes cives maxime vero mulieres, lucernas accendentes, & thure ſuffientes. Dicebant etiam, eam in ſomnis reſpondere iis, quæ volebant inire matrimonium. Decipiebantur autem: ſæpe vero iuſſis à dæmone contrahere matrimonia, peſſimè illis cedebat. Plerunque enim rixæ, & divortia inde oriebantur. Tali forma alibi quoque Venerem cultam eſſe, multi hiſtorici teſtantur. Sed tranſeamus ad eos, qui tanquam monarchæ totius orbis obſervabantur. Nota enim eſt flagitioſa vita, & mores turpiſſimi Tiberii, Heliogabali, & aliorum Imperatorum obſcænorum, qui nudas puellas, ſibi cœnantibus, miniſtrare, atque etiam currum trahere, voluerunt, & eiuſmodi obſcænis, & libidinoſis actionibus, iiſq; publicis, admodum delectati ſunt. Vnde non immerito Euripides, mulieres, & virgines Laconicas (quæ lege Lycurgi, nudæ in publicis ſpectaculis ſe exhibebant & exercebant) appellat ἀνδρομανεῖς, quod impudica ſuorum corporum nuditate, multos ad furorem turpis amoris, & libidinis adigerent. Recte itaque reprehenditur potentiſſimus ille Tartarorum Imperator, quem vulgo Tamerlanem vocant, quod inter alia ludibria, quibus Baiazeti captivo ægre faceret, vxorem eius, quam vna ceperat, eamque præ reliquis, vnicè amaret, crepidulis tantum calciatam, ſagoque militari breviſſimo indutam, denudatis obſcœnis partibus, dedecoroſe ante mariti oculos, Schytharum proceribus vna diſcumbentibus, pocula infundere, & ſervire coëgerit. Quæ ignominioſa obſcœnitas, Baiazetem Zelotypum in furorem adegit, ut cum alia inſtrumenta ad manus ſibi inferendas deeſſent, capite frequentibus ictibus ferreæ caveæ, præfracto, illiſoque cerebro, violentam mortem accelerarer. Verum hæc hiſtoria, & colloquium inter Tamirum, & Baiazetem infra prolixius recenſetur. Cæterum licet Turcæ, ſicut antea monuimus, ob nimiam Zelotypiam vxores ſuas, & pellices plerunque domi contineant, & abdant, inprimis autem caveant, ne in conſpectu virorum lavent: ac ſi in publicum neceſſitas evocet, ita tectas, & pannis obvolutas emittant, ut meræ larvæ, aut ſpectra, occurrentibus videntur. tamen nudæ in balneis muliebribus, nonnunquam inter ſe illicito amore, & libidine, invicem accendantur, ut manifeſto appareat, nullam cuſtodiam à libidine tutam eſſe, niſi animus caſtitate, & pudicitia antea probe ſit munitus. De qua re audiamus Busbequium Legatum Cæſareum recenſentem mira, quæ vitia in nudis mulieribus, licet viri abſint, inter eas nonnunquam pullulent. Cum vero, inquit, mulieres promiſcuis ſui ſexus balneis vtantur, in quibus puellæ multæ ſint, eximia forma, ex diverſis orbis regionibus, variis caſibus collectæ, quæ cum

Cap. 54.

nudæ

nudæ, ut in balneis, reliquarum oculis exponantur, miros in quibuſdam excitant amores, nihilominus, quam quibus apud nos adoleſcentium animos, virgines commoverint. Vnde quid proficiat cuſtodia? Quanquam non omnia fugit, qui vitavit adulterium. Mulieres inter ſe amant, conciliatrices vero nefariorum amorum ſunt balneæ, à quibus propterea quidam ſuas mulieres, quoad poſſunt, arcent, penitus tamen abſtinere non poſſunt, permittente lege. Evenit ut in tali cœtu, mulier magno natu caperetur amore iuvenculæ, filiæ cuiuſdam incolæ Conſtantinopolitani, hominis in tenui re. Cumque apud eam precando, & blandiendo non tantum proficeret, quantum eius inſania poſtulabat, rem auſa eſt noſtris moribus pene incredibilem; mutato cultu mentitur virum, conducit ædes in propinquo, ubi habitabat puellæ pater: nomen edit inter mancipia Imperatoris, de numero Chiauſſorum, brevique (ut fit inter vicinos) inſinuat ſe in eius conſuetudinem, nec multo poſt de filiæ nuptiis mentionem iniicit. Quid multa? viſa eſt conditio patri non aſpernanda: libenter innuit: dicitur dos pro facultatibus, & idem dies nuptiis: qua ingreſſus in thalamum ad novam nuptam, bellus ille ſponſus, ubi capitis tegmen depoſuit, & colloqui cœpit, ſtatim agnoſcitur. Exclamat virgo, & parentes revocat: illi cognoſcunt ſe non viro, ſed fœminæ collocaſſe filiam. Poſtridie ducunt ad præfectum Gianizarorum, qui per abſentiam principis urbi præerat. Is increpat mulieris tam grandis natu veſaniam, ecquid puderet propudium tam fœdæ libidinis, tanquam vecordis incœpti: tum illa, Abi ſis, inquit, neſcis, quid valeat amor: faxit Deus, ne eius vires unquam experiaris. Ad vocem tam abſurdam, non tenuit riſum Præfectus, ſtatimque è conſpectu amoveri illam, & profundo mergi iuſſit. Sic vetulæ male proceſſerunt ſui amores. Turcæ in occulta flagitia non valde inquirunt, ne locum aperiant calumniæ: manifeſtaria & comperta graviter puniunt, &c. Cæterum de mulierum incontinentia & luxu, apud veteres quoque graves querelæ extant. Inter quas Senecæ memorabilis præ cæteris eſt hæc. Maximus ille Medicorum & huius ſcientiæ conditor, fœminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæ iam & capillis deſtituuntur, & pedibus ægræ ſunt. Non mutata fœminarum natura, ſed vita eſt. Nam cum virorum licentiam æquaverint, corporum quoque virilium vitia æquaverunt. Non minus pervigilant, non minus potant, & oleo, & mero viros provocant. Æque invitis ingeſta viſceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remetiuntur, æque nivem rodunt, ſolatium ſtomachi æſtuantis. Libidine vero, nec maribus quidem cedunt, pati natæ. Dii illas, Deæque male perdant, adeo perverſum commentæ genus impudicitiæ, viros ineunt. Quid ergo mirandum eſt, maximum medicorum,

Epiſt. ad Lucilium 95.

Z ac

Digitized by Google

ac naturæ peritiſſimum, in mendacio prehendi, cum tot fœminæ podagricæ calvæque ſint. Beneficium ſexus ſui, vitiis perdiderunt, & quia fœminam exuerunt, damnatæ ſunt morbis virilibus, &c.

Caput XLII.

De turpi amore virorum erga viros, ementito ſexu ſub prætextu nuptiarum, & falſa fœminarum ſpecie, nec non & declaratio L. cum vir nubit, &c. ſingularis.

PRæbuit mihi occaſionem Busbequiana hiſtoria, in proxime antecedente capite relata, de mutuo amore, & libidinoſis actionibus mulierum Turcicarum, ulterius cogitandi, & inveni, in converſo caſu, olim tempore Romanorum, nonnunquā tam profligatæ pudicitiæ mares inventos fuiſſe, qui ad excitandam libidinem, veſtibus, habitu, & omnibus aliis muliebribus ornamentis (ſicut Turcica illa fœmina, veſtitu virili, fœminam decipere, & ducere conata fuit) vir viro ementito ſexu, ſub quadam falſa muliebri ſpecie nupſerit, & nuptias contraxerit. De quibus ſcribit ad hunc modum Salvianus Maſſilienſis Epiſcopus: Quis credere, aut audire etiā poſſet, convertiſſe in muliebrem tolerantiam, viros non uſum ſuum tantum, atq; naturā, ſed etiam vultum; inceſſum, habitum, & totū quicquid penitus aut in ſexu, aut in uſu viri? adeo verſa in diverſum omnia erant, ut cum viris nihil magis pudori eſſe debeat, quam ſi muliebre aliquid habere videantur, nihil viris quibuſdam turpius videretur, quam ſi in aliquo viri videretur. Et paulo poſt idem Salvianus deplorat veſaniam eorum, qui ſub fœmineo habitu & velamento, viri viris ſecurius nuberent. Cum, inquit, muliebrem gradū fingerent, cum indicia quædam monſtruoſæ impuritatis ſibi innecterent, atque hoc publicè in civitate Romana, urbe illic ſumma, & celeberrima, quid aliud quam Imperii dedecus erat, ut in medio Reipubl. ſinu execrandiſſimum nefas palam liceret admitti? Quo in loco Iacobus Rævardus (qui hæc diligenter, & erudite obſervavit) pro monſtruoſæ, menſtruoſæ, legendum cenſet, quaſi dixerit Salvianus, non eos ſolum habitum, formam, & inceſſum muliebrem aſſumpſiſſe, ſed etiam indicia quædā menſtruoſæ impuritatis ſibi innexuiſſe. Qualis autē obſecro olim fuit monſtruoſa & veſana libido Varii Aurelii Heliogabali Baſſiani. Is enim, ut teſtatur Aurelius Victor, cupiditatem ſtupri, quā adſequi naturæ defectu nondum poterat, in ſe convertēs, muliebri nomine Baſſianā pro Baſſiano juſſerat appellari. Veſtalē virginē, quaſi matrimonio iungens ſuo, abſciſſiſq; genitalib. forte antea offere-

Lib. 7. de providentia.

De iuris ambiguit. lib. 4. c. 20.

In vita Heliogabali.

eſferâlibidine putridis & corruptis, matri ſe Magnæ ſacravit. Hoc poſtquã occiſus, & corpus eius per Vrbis vias, more canini cadaveris, à milite tractum eſt, militari cavillo, indomitæ, & rabidæ libidinis catula appellatus fuit. Hoc Iohan. Baptiſt. Egnatium quoque movit, ut tali enconiio eum celebraret: Nullus principum ad hanc diem maiore libidinis flagravit infamia, vti ſe in muliebrem ſexum execari curarit, &c. D. Neronis, veſani, libidinoſiſſimi hominis forte fuit iſte Heliogabalus veſanus ſectator, qui ſimilibus vitiis imbutus fuit. Nam Suetonio teſte, puerum Sporum exſectis teſticulis, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus eſt; cum dote & flammeo per ſolenne nuptiarum celeberrimo officio deductum ad ſe pro vxore habuit. Extatq; cuiuſdam non inſcitus iocus, Bene agi potuiſſe cũ rebus humanis, ſi Domitius pater talem habuiſſet vxorem. Hunc Sporum Auguſtarum ornamentis excultum, lecticaque vectum & circa conventus, mercatuſque Græciæ, ac mox Romæ circa ſigillaria comitatus eſt, identidem exoſculans. Quin etiam contaminatiſſimus, & libidinoſiſſimus homo, Doryphoro liberto, ſicut ipſi Sporus, ita ipſe denupſit, ut voces quoque & eiulatus vim patientium virginum imitatus fuerit. Quare ibidem Suetonius ita concludit: Ex nonnullis comperi, perſuaſiſſimum habuiſſe eum, neminem hominum pudicum, aut vllâ corporis parte purum eſſe: verum pleroſque diſſimulare vitium, & calliditate obtegere. Ideoque profeſſis apud ſe obſcœnitatem, cætera quoque conceſſiſſe delicta. Ita obſcœna, & turpes actiones Imperatorum corruptiſſimorum, cauſam præbuere, ut multi alii (ſicut fieri ſolet, quod exempla principum, veluti contagia, ſerpant ad ſubditos) imitati, eorumque gratiam tam impudicis moribus aucupati ſint. Ideoque poſterioribus temporibus huiuſcemodi atrocibus delictis & libidinoſis, atque turpibus actionib⁹ ne latius ſerperent, neve impune committerentur, laudati Imperatores, & Cæſares, quibus ſua ſuorumque pudicitia & honeſtas curæ fuit, obviam iere, & pœnis capitalibus cõſtitutis coercuerunt. Idcirco ex eiuſmodi obſcœnis, malis, & peſſimis moribus, bonæ leges ita ut fit, ortum ſuum habuerunt. Inprimis autẽ extat lex Conſtantii, & Conſtantis memorabilis, in noſtro Codice, quæ incipit, cum vir nubit, &c, *C. ad l. Iul. de adulter.* quæ licet ab Accurſio & aliis interpretibus de iis, qui muliebria paſſi ſunt intellecta, ideoq; ob turpitudinem Sodomiæ in ſcholis publice lecta non fuerit: mihi tamen Rævardi opinio, vtpote ſincerior, & cõmodior magis arridet. Sic autẽ illã reſtituẽdam putat: Cũ vir nubit, ut fœmina, viris paritura, quid cupiatur, vbi ſexus perdidit locũ? Id eſt, cum vir nubit, ut fœmina viris paritura, cur ibi quæritur ſexus, vbi ſexus perdidit locum? Cũ vir nubit, ut fœmina huiuſmodi ſcelus eſt, cuiuſmodi ſcire non proficit, inquiũt, Imperatores: credo, quia ſex⁹ perdidit locũ. Cũ vir nubit, ut fœmina,

In vita Varii Heliogabali.

In vita Neronis.

De Iuris ambiguit. lib. 4. c. 20.

Digitized by Google

Venus mutatur in alteram formam. Quomodo ita nimirum, ut vir ſub falſa muliebri, ſive Venerea forma, deliteſcat. Denique cum vir nubit, ut fœmina, amor quæritur, & ille qui quæritur amor, non videtur. Quæritur enim ab impuro marito, abominanda quædam in virum libido viri, & quia ſub forma muliebri libido huiuſmodi, cum vir ut fœmina nubit, occultatur, ideo ille, qui quæritur amor, non videtur. Nec ſane dubito, quin ad hanc conſtitutionem tunc etiam reſpexerit Salvianus, &c. Hæc Rævardi interpretatio huius legis, cum ſit ſingularis & contra communem opinionem interpretum, quemadmodum mihi, ut commodior, ſemper placuit, ita ad firmandam eam, alia quoque fulcra conquirere, conatus fui. Inveni autem in Antonii Gomezii Iuriſconſulti celeberrimi commentariis, nonnulla, ſi non in totum priori correctioni legis, attamen in effectu, congrua: quæ me in dicta ſententia admodum corroborarunt. Ita enim ſcribit, eum plurimos D. D. allegaſſe, qui Accurſii opinionem *in d. l. cũ vir*, &c. ſecuti ſunt; De qua lege dicit Bartolus, quod non conſuevit legi in ſcholis, propter turpitudinem materiæ: Dicit etiam Albericus, quod illius legis eſt pulcher ſtylus, turpis materia, ſententia iuſta. Verum tamen eſt, quod verba illius legis, ſi bene inſpiciantur, non probant hunc intellectum, nec videtur loqui in noſtro caſu. Nam dicit, cum vir nubit in fœminam: Vnde videtur loqui, quando maſculus, matrimonium cum alio maſculo, contrahit, & ad eum habuit acceſſum, ſub colore matrimonii; Et iſte videtur ſenſus illius legis, in quantum dicit; Cum vir nubit in fœminam, id eſt, vir nupſit alteri tanquam fœmina; & iſtud crimen proprie punit illa lex, non vero ſimplex crimen Sodomiæ, ſine matrimonio, & iſtum intellectum aperte tenet gloſſ. ordinaria, *in c. ſecundum leges, de hæretic. lib. 6.* Et circa hoc interrogavi peritiſſimum in lingua Græca, & Latina commentarium proprietatis cathedræ, in hac noſtra Salmaticenſi Vniverſitate regentem, qui dixit mihi, quod iſte erat verus, & realis ſenſus illius legis, & verborum eius. Hoc etiam confirmatur ex libris authenticis poetarum, quibus cavetur, quod illo tempore antiquo, contrahebantur talia matrimonia inter maſculos, & dotes conſtituebantur, ut habetur in Suetonio, in vita Neronis, de puero Sporo, quem exactis teſtibus, in muliebrem naturam transfigurare conatus cum dote & flammeo, pro vxore habuit. Habetur etiam per Iuvenalem; dicentem: *In 2. Satyr.*

Quadraginta dedit Grachis ſeſtertia, dotem
Cornicini.

Et in eadem Satyra:

Traditur ecce viro, clarus genere, atq; opibus vir.

Et paulo poſt:

Digitized by Google

Quæ cauſa officii? quid quæris, nubit amicus.

Pro hoc intellectu etiam facit text. *in l. ſtuprum. ad leg. Iul. de. adult.* vbi expreſſe ſtatuitur, quod ſtuprum committitur cum virgine vel vidua, vel puero: ergo aperte ibi probatur, quod pro delicto ſimplici Sodomiæ non imponatur pœna mortis, ſed tantum pœna ſtupri, quæ eſt longe minor. Hucuſque Gomezius. Quod autem de pœna ſimplici puerum ſtuprantis hic dicitur, aliæ leges correxerunt, præſertim Iuſtin. Conſtitut. Ne luxurientur contra naturam, & conſtitutio Carolina in criminalibus ordinationibus Imperii, cap. 116.

Caput XLIII.

De legibus Maſſilienſium nonnulla memoratu digna.

NOn abſque ratione, inſtituta & leges Maſſilienſium laudantur, ex quibus nonnullas in cap. 47. primæ centuriæ recenſuimus, & plures Valerius Maximus recenſet, qui etiam refert, venenum cicuta temperatum in ea civitate publicè cuſtodiri, quod datur ei, qui cauſas ſexcentis (id enim Senatus eius nomen eſt) exhibuit, propter quas mors ſit illi expetenda, cognitione virili benevolentia temperata: quæ neque egredi vita temere patitur, & ſapienter excedere cupienti celerem fati viam præbet, ut vel adverſa, vel proſpera minus vſi fortuna (vtroque enim finiendi ſpiritus, illa ne perſeveret, hæc ne deſtituat, rationem præbuerit) comprobato exitu terminetur. Equidem primo illo haud aliud humanius, honeſtius, & prudentius, ſi mors naturæ iniuria minime eſt, ſed tributum. Ecquid ignavius, quam ea à volentibus rationi non dari, quæ poſtmodum ſpaciis temporum vel inviti daturi ſumus? Quid ſtultius, quam properum aliorum exitum vlulando, noſtrum inſuper accelerari? Nimirum ut nova ſemper materia fletibus præparetur. Sic enim leges adverſus eos, qui ante ſententiam mortem ſibi conſciviſſent. Ii qui ex animi dolore, aut ſceleratæ vitæ conſcientia, aut pœnarum acerbiorum metu ſibi manus attuliſſent, ſepultura fruebantur: quia etiam eorum teſtamenta rata erant crudeliſſimi Tiberii principatu, quo tempore, Tacitus ſcribit, pretium illud fuiſſe feſtinandi, ac mortis præoccupandæ. Ingenioſa & ſpecioſa ſane commenta nonnullorum ſunt iſta, ſed non Chriſtianæ fidei & pietati congrua. Quis enim neſcit, non ſolum prohibitum eſſe alium occidere, vel lædere, ſed etiam eiuſmodi violentos actus in proprium corpus ſeverè interdictos eſſe. Ob hanc rem etiam Juriſconſulti cenſent: occidentem alium, etiam ipſo petente, non eſſe immunem ab iniuria, cum & ille non ſit dominus *L. 2. de iis qui ante ſentent.*

membrorum, nec vitæ ſuæ: Eodem modo, qui ſeipſum interficit, iniuriæ reum eſſe, de quibus late Petrus à Placa in ſua Epitome. Sane Petrus Quinqueranus Belloiocanus, Epiſcopus Senecenſis, licet huic noſtræ ſententiæ tandem adſtipuletur, inſtitutum hoc Maſſilienſium Chriſtianæ pietati haud leviter refragari, tamen quodammodo defendere videtur: Ratione, inquit, temporum habita, neſcio an vtiliſſimum iſtud, non dico omnium, quæ Maſſiliæ obſervabantur, ſed cæterarum quoque gentium meritiſſimum aſſeram. Vtque interim non dicam, quam humanum inde iis auxilium, qui deplorato morbo doloribusque ductim excarnificantur, quid vtile magis inhibendæ eorum procacitati, qui velut ſenex ille Æſopicus, momentum (dicam) mortem queſtibus evocat? Adde, quod ex huiusmodi cogitationum licentia, quamquam non vere mors appetatur, ſubit tamen quadamtenus vitæ tædium, morumque & formæ ſuæ & fortunæ gravedo quædam, quæ minutim intabeſcentem animum diſſolvit, prorſus ignavum gerendis rebus efficit, & veluti inutile terræ pondus deſtituit, &c. Sed ornetur hoc inſtitutum qualibuſcunque coloribus & rationibus manet tamen, & manebit vera lex divina, qua tam de alio, quam de ſeipſo mandatur, NON OCCIDES. In aliis non inficior, Remp. Maſſilienſem multis ſalutaribus legibus & præceptis, ex diſciplina Græca ornatam & commendatam & celebrem fuiſſe; inprimis autem frugalitatis vitæ & continentiæ maximum hoc indicium exiſtimari poteſt: quod dos apud eos maxima, teſte Strabone, centum aurei fuerint, & eo amplius in veſtem quinque, & in mundum muliebrem aureorum quinque, amplius autem doti dicere non liceat. Quoniam autem in dotis mentionem incidimus, recte Bodinus de Repub. cenſet, in omni Reipublicæ ſtatu certas de dotibus leges eſſe oportere, tum ne dotium magnitudine domus exhauriantur; tum etiam, ut dote moderata fæminæ ad pudicitiam & obſequium virorum facilius cogantur. Quibus autem dotes ampliſſimas dari videmus, neceſſe eſt, turpiter viris imperare, & contra decus & dignitatem viros vxoribus inſervire. Danda igitur ſunt frena impotenti naturæ, & ut Cenſorius Cato dicere ſolebat, indomito animali. Nam ut ſemel pares eſſe cœperint, extēplo ſuperiores erunt. At in Maſſilienſium (pergit Bodinus) Republica, quam omnium florentiſſimam Cicero judicavit, centum aureorum dotes maximas, & quinque aureorum veſtes nubentium pretioſiſſima fuiſſe legimus. Veneti tamen lege de dotibus lata, mille ſexcentis aureis patriciæ dotem definierunt, ne familiarum illuſtrium opes dotibus exhauriantur: Si vero patricius plebeiam vxorem duceret, duobus quidem aureorum millibus dotem terminaverunt. Nobis vero, inquit, lata lex eſt, Carolo IX. Rege, qua dotes omnium maximæ decem libellarum millibus

Lib. 1. c. 23. *De laudib. Provinciæ lib. 3.*

Lib. 4.

Lib. 5. c. 2.

millibus terminantur: pœna mille aureorum conſtituta, qui fraudem legi feciſſet. Sed lex iſta non antiquitate, ſed novitate ſua evanuit, tametſi nec Philippus Bellus Elizabethæ Anglorum Regi nuptæ: nec Carolus V. filiabus Regum maiorem dotem conſtituiſſent. Quod ſi quis putet, auri & argenti ſummam, quæ tunc erat in Europa, inopiam, legibus illis cauſam dediſſe, non quidem male putabit: ſed ætate noſtra dotem filiarum Henrici II. Regis Francorum conſtitutione quadringentis aureorum millibus definitam fuiſſe videmus, qua ratione centum viginti dotes maiorum vni exæquantur. At lege divina, maximam dotem quinquaginta ſiclis, id eſt, tredecim circiter aureis noſtris conſtitutam habemus, qua mulcta tenetur erga patrem is, qui virginem ſeduxit, quam etiam domum ducere, ſi quidem pater puellæ aſſentiat, per legem cogebatur. Cæterum quod ad inſtitutum Maſſilienſium à nobis ex Valerio Maximo introductum de armis in vrbe ſeponendis attinet, multis iiſdemque egregiis rationibus nititur. Ex iis Bodinus tales recenſet: Arma, inquit, ſeditioſis eripi poſſunt, quod non modo tuendæ civium ſaluti ſingulare eſt, ſed etiam bellorum civilium curandorum neceſſaria medicina. Quanquam Italia, ac multo magis etiam Orientis principes arma ferre, aut longioribus gladiis ſubditos, prætérquam eos, quos adhibent ad corporis cuſtodiam, accingi non patiuntur: Neque novum eſt illud inſtitutum, ſed ab vltima ætate repetitum. Nam Ariſtoteles barbaros in ipſis civitatib⁹ ferro accinctos eſſe miratur: At noſtris æque, ac Germanorum & Anglorum moribus, id non modo licet, verum etiam Helvetiorum legibus neceſſarium eſt; vnde cædes ac ſeditiones ſæpe derivantur. Nam qui armatum ſe contuetur, arrogantior fit, & ad inferendam tenuibus iniuriam audacior, leviſſimâque affectus iniuriâ, ad cædem feracior; qui vero exarmatus eſt, nec quenquam iniuriam violabit, nec violatus occidit, nec ignominiam contrahet eorum, qui ferro accincti iniuriam illatam armis repellere, ac vitæ diſcrimen ſubire recuſant. At Turcarum legibus, etiam militiæ exarmatum eſſe oportet, ſi hoſtes longius abſunt, arma vero carris ac iumentis fere circumferuntur. Ob eamque rem ibidem cenſet, Turcarum Regem, ac cæteros principes Orientis, inventum illud Nolarum, cum à ſuis civitatibus quam longiſſimè repuliſſent, maximam bellorum civilium occaſionem à ſuis cervicibus depulerunt. Quod factum etiam eſſe ſcribit in Monſpelienſi ac Burdegelanſi ſeditione, quas tamen reſtitui non ſine magna mercede placuit, quam ſapienter, non vult diſputare. Lutetiæ quidem (pergit Bodinus) Pariſiorum, ne breviſſimos quidem gladios baiulis ferre licet, quod antea in contentionibus, quibus ſæpiſſime implicantur, ad cædem irati prorumperent. Eadem lex in omnes, ſi valeret, plures

Deut. 22.

De Rep. c. 7. lib. 4.

In Polit.

cædibus

membrorum, nec vitæ ſuæ: Eodem modo, qui ſeipſum interficit, iniuriæ reum eſſe, de quibus late Petrus à Placa in ſua Epitome. Sane Petrus Quinqueranus Belloiocanus, Epiſcopus Senecenſis, licet huic noſtræ ſententiæ tandem adſtipuletur, inſtitutum hoc Maſſilienſium Chriſtianæ pietati haud leviter refragari, tamen quodammodo defendere videtur: Ratione, inquit, temporum habita, neſcio an vtiliſſimum iſtud, non dico omnium, quæ Maſſiliæ obſervabantur, ſed cæterarum quoque gentium meritiſſimum aſſeram. Vtque interim non dicam, quam humanum inde iis auxilium, qui deplorato morbo doloribusque ductim excarnificantur, quid vtile magis inhibendæ eorum procacitati, qui velut ſenex ille Æſopicus, momentum (dicam) mortem queſtibus evocat? Adde, quod ex huiusmodi cogitationum licentia, quamquam non vere mors appetatur, ſubit tamen quadamtenus vitæ tædium, morumque & formæ ſuæ & fortunæ gravedo quædam, quæ minutim intabeſcentem animum diſſolvit, prorſus ignavum gerendis rebus efficit, & veluti inutile terræ pondus deſtituit, &c. Sed ornetur hoc inſtitutum qualibuſcunque coloribus & rationibus manet tamen, & manebit vera lex divina, qua tam de alio, quam de ſeipſo mandatur, NON OCCIDES. In aliis non inficior, Remp. Maſſilienſem multis ſalutaribus legibus & præceptis, ex diſciplina Græca ornatam & commendatam & celebrem fuiſſe; inprimis autem frugalitatis vitæ & continentiæ maximum hoc indicium exiſtimari poteſt: quod dos apud eos maxima, teſte Strabone, centum aurei fuerint, & eo amplius in veſtem quinque, & in mundum muliebrem aureorum quinque, amplius autem doti dicere non liceat. Quoniam autem in dotis mentionem incidimus, recte Bodinus de Repub. cenſet, in omni Reipublicæ ſtatu certas de dotibus leges eſſe oportere, tum ne dotium magnitudine domus exhauriantur; tum etiam ut dote moderata fæminæ ad pudicitiam & obſequium virorum facilius cogantur. Quibus autem dotes ampliſſimas dari videmus, neceſſe eſt, turpiter viris imperare, & contra decus & dignitatem viros vxoribus inſervire. Danda igitur ſunt frena impotenti naturæ, & ut Cenſorius Cato dicere ſolebat, indomito animali. Nam ut ſemel pares eſſe cœperint, extēplo ſuperiores erunt. At in Maſſilienſium (pergit Bodinus) Republica, quam omnium florentiſſimam Cicero judicavit, centum aureorum dotes maximas, & quinque aureorum veſtes nubentium pretioſiſſima fuiſſe legimus. Veneti tamen lege de dotibus lata, mille ſexcentis aureis patriciæ dotem definierunt, ne familiarum illuſtrium opes dotibus exhauriantur: Si vero patricius plebeiam vxorem duceret, duobus quidem aureorum millibus dotem terminaverunt. Nobis vero, inquit, lata lex eſt, Carolo IX. Rege, qua dotes omnium maximæ decem libellarum millibus

Lib. 1. c. 23. *De laudib⁹ Provinciæ lib. 3.* *Lib. 4.* *Lib. 5. c. 2.*

Digitized by Google

millibus terminantur: pœna mille aureorum conſtituta, qui fraudem legi feciſſet. Sed lex iſta non antiquitate, ſed novitate ſua evanuit, tametſi nec Philippus Bellus Elizabethæ Anglorum Regi nuptæ: nec Carolus V. filiabus Regum maiorem dotem conſtituiſſent. Quod ſi quis putet, auri & argenti ſummam, quæ tunc erat in Europa, inopiam, legibus illis cauſam dediſſe, non quidem male putabit: ſed ætate noſtra dotem filiarum Henrici II. Regis Francorum conſtitutione quadringentis aureorum millibus definitam fuiſſe videmus, qua ratione centum viginti dotes maiorum vni exæquantur. At lege divina, maximam dotem quinquaginta ſiclis, id eſt, tredecim circiter aureis noſtris conſtitutam habemus, qua mulcta tenetur erga patrem is, qui virginem ſeduxit, quam etiam domum ducere, ſi quidem pater puellæ aſſentiat, per legem cogebatur. Cæterum quod ad inſtitutum Maſſilienſium à nobis ex Valerio Maximo introductum de armis in vrbe ſeponendis attinet, multis iiſdemque egregiis rationibus nititur. Ex iis Bodinus tales recenſet: Arma, inquit, ſeditioſis eripi poſſunt, quod non modo tuendæ civium ſaluti ſingulare eſt, ſed etiam bellorum civilium curandorum neceſſaria medicina. Quanquam Italiæ, ac multo magis etiam Orientis principes arma ferre, aut longioribus gladiis ſubditos, præterquam eos, quos adhibent ad corporis cuſtodiam, accingi non patiuntur: Neque novum eſt illud inſtitutum, ſed ab vltima ætate repetitum. Nam Ariſtoteles barbaros in ipſis civitatib⁹ ferro accinctos eſſe miratur: At noſtris æque, ac Germanorum & Anglorum moribus, id non modo licet, verum etiam Helvetiorum legibus neceſſarium eſt; vnde cædes ac ſeditiones ſæpe derivantur. Nam qui armatum ſe contuetur, arrogantior fit, & ad inferendam tenuibus iniuriam audacior, leviſſimâque affectus iniuriâ, ad cædem feracior; qui vero exarmatus eſt, nec quenquam iniuriam violabit, nec violatus occidit, nec ignominiam contrahet eorum, qui ferro accincti iniuriam illatam armis repellere, ac vitæ diſcrimen ſubire recuſant. At Turcarum legibus, etiam militiæ exarmatum eſſe oportet, ſi hoſtes longius abſunt, arma vero carris ac iumentis fere circumferuntur. Ob eamque rem ibidem cenſet, Turcarum Regem, ac cæteros principes Orientis, inventum illud Nolarum, cum à ſuis civitatibus quam longiſſimè repuliſſent, maximam bellorum civilium occaſionem à ſuis cervicibus depulerunt. Quod factum etiam eſſe ſcribit in Monſpelienſi ac Burdegelanſi ſeditione, quas tamen reſtitui non ſine magna mercede placuit, quam ſapienter, non vult diſputare. Lutetiæ quidem (pergit Bodinus) Pariſiorum, ne breviſſimos quidem gladios baiulis ferre licet, quod antea in contentionibus, quibus ſæpiſſime implicantur, ad cædem irati prorumperent. Eadem lex in omnes, ſi valeret, plures cædibus

Deut. 22.

De Rep. c. 7. lib. 4.

In Polit.

cædibus ac ſeditione vacuas civitates haberemus. Neque enim prudentis legiſlatoris eſt, parricidia tam accerbè vlciſci, quam ne fiant proſpicere, ac modis omnibus cavere. Sententia itaque nonnullorum politicorum eſt optimum eſſe arma privatis adimere, quæ ſunt inſtrumenta rebellionum & addunt animos rebellibus, non minus, quam tyrannis. Allegant ad hoc inter alia exemplum ex ſacris litteris; Quod tempore Sauli Regis non inveniebatur faber ferrarius in Iſraële: caverant enim Philiſtini, ne forte facerent Hebræi gladios & lanceas, cumque veniſſet dies prælii, non eſt repertus enſis aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule & Ionatha. Verum hæc exarmatio ſubditorum, metu rebellionis diuturna eſſe nequit, præſertim iis, qui libertati antea aſſueti fuere: ſicut multa exempla allegari poſſent. Nihil enim violentum diuturnum eſſe poſſe, experientia docet. Vtantur igitur hoc remedio violento ii, quibus magis placet ſubditos metu, quam benevolentia & amore regere, Recte enim dicitur: Arma in manu viri prudentis pacem apportare. Cæterum de hac re diſputat Albericus Gentilis: An Cato, victis Hiſpanis, recte ademerit arma, cum tamen nec vitam ſine armis habendam duxerint. Sed quid faceret? inquit, Hiſpanorum inquieta, avidaque in res novas ingenia: gens nata inſtaurandis reparandiſque bellis: ferox, bellicoſa, fera, barbara, temeraria, ut cenſebat, qui nec fidebat eis propterea, Annibal ille eorum alumnus, affiniſque. Conſciverunt ſibi mortem multi, ademptis à Catone armis. Quid tum? illi in Gallia iuſtius pœnam iſtam deprecabantur, quod ſibi finitimi omnes eſſent inimici, à quibus exui armis non poſſent. Et eſt huic caſui proſpiciendum: num iniuſtum fuerit hos ſi tradere interficiendos. Etiam Hiſpanis arma reliquenda fuiſſent, ſi relinqui ſine perjurio potuiſſent.

1. Reg. c. 13

De iure belli l. 3. c. 11.

Cæſar. 2. l. Gall.

Iuvenal. Satyr. 8.

Curandum inprimis, ne magna iniuria fiat,
Fortibus, & miſeris tollas licet omne, quod vſquam eſt
Auri atque argenti, ſcutum gladiumq; relinquas,
Et iacula, & galeam, &c.

CAPVT XLIV.

De cauſis incrementorum & decrementorum Rerumpublicarum.

ROMANAM urbem, quum adhuc Ariſtocratica gubernatio ibi eſſet, præ cæteris floruiſſe, & moderato illo & æquabili imperio, magnam partem orbis in ſuam poteſtatem redegiſſe, ex multis hiſtoriis conſtat, ita

ut eam

Digitized by Google

ut eam veluti æternam & caput orbis, & nunquam interituram prædicarint. Manſit ſane hoc Imperium florentiſſimum, & auctum fuit, quamdiu publica utilitas charior privata fuit. Verum quum regnandi cupiditas, occultum odium, privatum commodum, inſuper conſilia juvenilia accederent, tunc tuta ab externis hoſtibus victrix Regum, viribus ac opibus abundans, ſeipſam vincere, inteſtinis bellis & malis aggreſſa eſt. Et hoc ideo accidit, quod illa harmonia corporis & membrorum, quæ mutuo vinculo connexa eſſe debet, obſervata non fuit, capite alio, & membris in diverſum, rupta illa pulcherrima compage concordiæ, tendentibus. Ob hanc cauſam antea egregiam illam ſimilitudinem allegavimus, humani generis ſocietatem corporis unius inſtar eſſe debere, ut unumquodque membrum ſuum officium faciat, ne alii impedimento ſit. Sed ea rectius ex Halycarnaſſæo intelligi poterunt. Ille igitur introducit Menenium Agrippam inter alia ad populum Romanum, qui ſeceſſione à Senatu & patriciis facta, in montem ſacrum ſe contulerat, ita dicentem: Reſpublica quodammodo humano corpori ſimilis videtur. Utrumque enim eſt compoſitum, & conſtat ex multis partibus, quarum ſingulæ nec eandem vim habent, nec uſus pares exhibent. Si igitur humani corporis partes ſingulæ proprium ſenſum & propriam vocem ſeparatim accipiant, deinde orta inter eas ſeditione, reliquæ omnes partes conſpirent contra unum ventrem, & pedes dicant, ſibi totum corporis onus incumbere; manus vero, ſe artes exercere, & victum comparare, & cum hoſtibus pugnare, & multas alias utilitates in commune conferre; humeri vero, ſe omnia onera ferre; caput, ſe videre & audire; os ſe loqui, & reliquos omnes ſenſus, quos à natura accepit, in ſe complecti, quibus ipſa corporis univerſitas conſervatur: Deinde ventri dicant; Tu vero quid horum facis? quam gratiam nobis refers, & ad quid prodes? certe tantum abeſt, ut nos aliqua in re juves, & aliquid in communem utilitatem conferas, ut etiam nobis ſis impedimento, nobisque officia, & negotium faceſſas, quia cogis (id quod minime ferendum eſt) nos tibi inſervire, & undique conquirere, quæ tuas cupiditates expleant. Eja cur non aſſerimus nos in libertatem, & tot moleſtiis nos liberamus, quas hujus gratia perferimus? Si igitur hæc ipſis placeant, & nulla corporis pars amplius ſuum faciat officium, fieri ne poteſt ullo modo, ut corpus diutius duret, ac non intra paucos dies fame, peſſimo mortis genere conſumatur? Nullus certe eſt, qui poſſit aliter dicere. Eodem ſane modo & de civitate ſentiaris, &c. Quæ quum diſtinctè & diſerta oratione ibi explicaſſet, tandem ſuam orationem ita concludit: Hoc igitur ſciatis, Quirites, quemadmodum venter in noſtris corporibus, conviciis immerito à multis petitus, dum alitur, alit corpus, & dum

Cap. 32. cent. 1.

Roman. antiquit. lib. 6.

Digitized by Google

ſervatur, id ſervat, eſtque veluti commune quoddam penuarium, quod omnibus membris id impertitur, quod ipſis conducit, & quod pacem omnium conſervat: Sic etiam in civitatibus Senatum, qui Rempublicam administrat, & qui ſolicitus eſt de eo, quod unicuique convenit, omnia ſervare, cuſtodire & corrigere. Quare deſinire invidioſas in eum voces jactare, &c. Et ea quæ ſequuntur, &c. Hac commoda ſimilitudine Symmetriæ corporis, & diſtinctione membrorum, quodque Senatum non in ſuperiori loco inſtar capitis, omnia regentis, ſed in medio loco ventriculi reliqua membra nutrimento ſuo ſervientis, collocaſſet, tantum apud iratam plebem Menenius effecit, ut depoſita indignatione, rurſus in urbem rediret, & membra divulſa cum corpore ſuo veluti coaleſcerent. Hoc tam diu, ut ante dixi, duravit, quam diu vanitas & conjunctio illa manſit, & tandem ea diſſoluta, cum internecione tam feliciſſimæ & potentiſſimæ Reipublicæ corruit. Idipſum Salluſtius in ſua oratione, veluti oculatus vates prædixiſſe videtur, ubi ita dicit: Ego ſic exiſtimo, quoniam orta omnia intereunt, qua tempeſtate urbi Romanæ fatum excidii adventarit; cives cum civibus manus conſerturos: ita defeſſos, & exangues Regi aut nationi prædæ futuros. Aliter, non orbis terrarum, neque cunctæ gentes conglobatæ, movere aut contundere queant hoc Imperium. Jovianus ſane Pontanus gravis ſcriptor, quum pleraſque Reſpublicas Italicas inter ſe contuliſſet, & cauſas augmenti & decrementi earum indicaſſet, in Senenſi graviter taxat diſſenſionem civium. Senenſis, inquit, Reipublicæ adminiſtratio, propter diverſa civium ſtudia, inquietior eſt, nec ſatis ex eo libera. Itaque cives dum parum inter ſe conſentiunt, quæ Reipublicæ in commune bonum haberi poteſt ratio? Memini me quoque audire & legere rythmos, ſatis vulgares in noſtra vernacula, continentes, occulta odia, cupiditatem nimiam propriorum commodorum, & juvenilia conſilia, Trojam & Romam, itidem Moguntiam & Leodium evertiſſe, & è liberis Rebuſpublicis & civitatibus in aliorum ditionem perveniſſe; Et ibi clauſula admonitoria addita erat, ut aliæ civitates liberæ, cautiores aliorum exemplo ſint, ne eandem fortunam ferre cogantur. Rythmi illi facti dicuntur, quum Leodium (in quo loco olim Eburones habitaſſe dicuntur) à Ludovico XI. Rege Galliarum, & Carolo Burgundiæ Duce expugnatum & direptum eſſet. Moguntia autem inter liberas civitates Imperii eſſe deſiit, tempore diſſidii inter duos Epiſcopos, Diethetum Iſenbergenſem, & Adolfum Naſſavienſem, anno Chriſti CIↃ. CCCC. LXI. Recte itaque monet Sleidanus: Nihil eſſe proclivius, quam ut talis Reſpublica nutet, langueſcat, intereat, & collabatur tota, quando hoc illi proprium eſt, ut in ea ſuum quiſque privatim ſpectet emolumentum, & cogi-

De Ferd. I. Rege Neapol. lib. I.

In orat. ad principes & ordin. Imper. in fine.

cogitet, quemadmodum ipſe vel tueri ſua poſſit, vel amplificare etiam. Quod ubi fit, quis alius expectari poſſit exitus, quam qualem Græciæ fuiſſe videmus. Quamdiu conjunctis viribus, & communicatis conſiliis libertatem illi ſuam defendebant, erant invicti: Diſtractis autem animis, & in ſua privatim commoda reſpicientibus, facti ſunt præda tyrannis, & ita peſſundati, nullus ut hodie ſit populus calamitoſior, gravi ſervitute preſſus immaniſſimi vaſtatoris, &c. Poſtremo operæ pretium duxi adjicere hiſtoriam memorabilem, eamque peculiarem, ex Antonino Nebriſſenſi, quam etiam Annibal Scotus in commentariis ad Tacitum allegat. Intercedebant Henrico à Methymnia Aſincicæ Duci, ex Guzmanorum familia oriundo, veteres ſimultates cum Roderico Ponze de Leon, Marchione Gaditano. Quumque Marchio conſilium cum aliis, intercipiendi urbem Alamam à Mauris Granatenſibus iniiſſet, & expeditionem inſtituiſſet, Ducem hujus rei participem eſſe noluit. Ille vero à Rege Granatenſium in eodem oppido obſeſſus, quum undique auxilia convocarentur, iterum Dux neglectus eſt. Verum ipſe ſimultatum, quæ illi cum Marchione intercedebant, magnanima oblivione memoriam delens, equites pediteſque ſuæ ditionis, aut ſua æra merentes, evocando, amicos rogando, & omnes in commune ad ferendam laborantibus opem accendendo, maximum exercitum comparavit, & cum ipſo mature adveniens Alamam, ſolvendo obſidionem, Marchionem cum omnibus obſeſſis liberavit. Hoſtes enim adventum ejus non expectaverunt, ſed fugam arripuerunt. Quumque poſtea Marchio liberatus, prior Ducem adiiſſet, atque illi pro tanto beneficio gratias referret; magnanimiter & breviter illi Dux reſpondit: Miſſa iſthæc fac Marchio; neque enim decet in cauſa maximè religionis Chriſtianæ, bonos viros privatarum ſimultatum meminiſſe, quin potius omnes offenſas, ſi quæ hinc inde aut illatæ, aut acceptæ ſunt, condonemus patriæ, ac nomini Chriſtiano, æternâque oblivione ſepeliamus. Nunc quando bene utriſque ceſſit, genialis agatur iſte dies, ſitque inter nos gratiæ reconciliatæ teſtis ſempiternus. Sicque hoſpitia junxerunt, & amici poſtea ſemper vixerunt. Digni itaque ſunt verſus Græci cujuſdam poetæ, ut aſcribantur:

Vbi magiſtratus ſophiſmatibus ſcatent,
Faciuntque pluris odia ſua, quam patriam,
Quæ genuit ipſos, & adeo æternum Deum:
Hanc civitatem ſtatue tandem proſpero
Ceſſante curſu, iri procellis obrutum.

Caput XLV.

Commendatio publicæ utilitatis, & quod omnibus modis privatæ ſit anteponenda.

Dio. Romanar. hiſtor. lib. 53. LAudatur, & quidem meritò M. Vipſanius Agrippa. Is enim, quum Auguſto Cæſari familiariſſimus eſſet (nam cum eo & Mecœnate omnia ſua ſecreta communicare ſolebat) omnia ſua opera publicæ utilitati potius deſtinare voluit, quam privatæ. Quo facto, non modo invidiam nullam, ſed magnos honores apud Cæſarem, omneſque alios, invenit. Etenim omnibus rebus Cæſari, quam maxime clementium, glorioſarumque & utilium actionum auctor auditorque cum eſſet, nihil tamen ejus gloriæ ſibi arrogabat: honoreſque ab eo ſibi tributos, non in privatum ſuum commodum aut voluptatem, ſed in Auguſti, ac Reipub. utilitatem convertebat. Huc pertinet præceptum Claudiani: Tu civem patremque geras, &c. quod Henricus Stephanus ita in verſus Jambicos tranſtulit: *In muſa monitrice princ. car. 2*

Sic gerito civem, patrem ut interim geras:
Et omnibus fac conſulas, ſed non tibi:
Te damna publica moveant, ſed non tua.

Cap. 32. prior cent. Et hac intentione peculiare caput antea multis hiſtoriis & moralibus doctrinis complevimus, eique titulum fecimus: Privata beneficia à publicis ſeparanda, hæcque illis præponenda eſſe. Quam materiam, quum illa non ſolum prolixa, ſed etiam utilis ſit, pluribus exemplis & rationibus declarare operæ pretium duxi. Adducam itaque primo egregiam doctrinam ex Sophocle, quæ conſtat hiſce verſiculis: *In Antigone.*

Ego, ſi quis in gravi periculo civium,
Vere ſalutarem ſciens ſententiam,
Eam timore victus, occultat tamen,
Hunc judicio civem eſſe malum ac inutilem,
Et ſi quis antefert ſaluti patriæ,
Privati amici ſententiam, atque munera,
Hic omnium mortalium eſt injuſtiſſimus,
Ergo Deum teſtem invoco, ſi patriæ
Diſcrimen impendere videro mea,
Me voce dicturum, atque mente libera,
Sententiam, veriſſima quæ videbitur.

Hanc Ethnici ſalutarem monitionem, ſi etiam noſtro tempore homines illi, qui ſolummodo privatæ rei augendæ, ſepoſito & neglecto publico emolumento, ſtudent, conſiderarent; & obſervarent, res Germaniæ afflictior,

Digitized by Google

ctior, quã exiſtimatur, in ſtatu feliciori manere Recte enim à Solone dicitur. Intrant in thalamos publica damna tuos. Dolendum itaque, quod pleriquehomines, proprii commodi cauſa, tam cæcutientes reperiantur, ut ſua cuique proxima ſint: quæ autem damna, atque incommoda & tempore longo remota ſunt, & non privatas rationes, ſed communem utilitatem tangunt, de iis mortales, minus laborent. Quum tamen illis in mentem venire deberet, id quod Pericles apud Thucydidem, prudenter ita monet: NAM QUUM EVERTITUR PATRIA, IS CUI PRIVATIM BENE EST, NIHIL TAMEN MINUS ET IPSE EVERTITUR: CUI AUTEM MALE, IS IN ILLA PROSPERE AGENTE, MULTO MAGIS INCOLUMIS EST. Quo reſpexit etiam Cæſar, in ſua oratione ad ſuos Legatos & Centuriones, apud Dionem: AC PRIVATIM, inquit, QUIDEM NEMO OMNIUM, ITA POTEST LÆTIS REBUS UTI, UT NON IDEM CUM REPUB. CORRUENTE PEREAT: AT RESPUB. SI PROSPERO SUCCESSU UTATUR, ETIAM PRIVATORUM OMNES POTEST CALAMITATES SUBLEVARE

De bello Pelopon. l. 2.

Rom. hiſt. lib. 38.

Idipſum conſideravit Antoninus Pius, quando iis, qui publica ſalaria habebant, neque Patriæ inſervirent, ea detraxit, teſte Julio Capitolino dicens: Nihil ſordidius eſſe, imo crudelius, quam ſi Rempubl. ii arroderent qui nihil in eam ſuo labore conferrent.

In vita Antonini Pii.

Extant quidem inſignia exempla nonnullorum, qui neglecta ſalute, & vitâ propriâ, vel pro ſalute & incolumitate patriæ, vel amore Imperatorum, & Ducum ſuorum, ſeipſos devovere, & morte ſuâ, patriam conſervare, conati ſunt. Deciorum ſane, patris, & filii, in devolvendo, pro patriæ dignitate, (quemadmodum ipſis tanquam gentilibus perſuaſum erat) cupiditas & pertinacia, trita eſt, ſicut ex Livio & aliis hiſtoricis conſtat. Formulam autem hujus ſuperſtitioſæ & ambitioſæ devotionis, memini me non legere alibi, niſi eam, quam (quantum ex aliis concipere potuit) tradit Joſephus Scaliger, talem videlicet:

IANE IOVIS PATER, MARSPITER, QVIRINE, LASES, DIVI NOVENSIDES, DII INDIGETES, DIVI, QUORUM EST POTESTAS POPVLI ROMANI QVIRITIUM, MEIQVE DIIQVE MANES, SUB VOS PLACO VENEROR Q. VENIAM PETO, OBSECROQVE UTI POPVLO ROMANO QVIRITIUM VITAM SALUTEMQVE PROSPERETIS UTI EGO AXIM PRÆ ME FORMIDINEM METUMQVE, OMNEM COELESTIUM, INFERVMQVE OMNIUM DIRAS. SICUT VERBIS NUNCUPASSO ITA PRO REPVPLICA POPVLI ROMANI QVIRITIUM VITAM SALVTEMQVE MEAM DIIS MANIBUS TELLURIQVE DEVOVEO. Similes devotiones, Manibus & Terræ, erant in monumentis Hi-

In conjectaneis ſuper Teren. Varronem de lingua Lat.

niæ, una cum inſcriptione, Piedra de Vique. HIC MVLTÆ QVÆ SE MANIBVS Q. SERTORII TVRMÆ, TERRÆ MORTALIVM OMNIVM PARENTI DEVOVERE. DVM EO SVBLATO SVPERESSE TÆDERET, ET FORTITER PVGNANDO INVICEM CECIDERE, MORTE AD PRÆSENS OPTATA IACENT. VALETE POSTERI.

Tali vel ſimili Epitaphio digna eſſent aliquot ſigna Hiſpanorum, qui noſtra ætate, neſcio ob quæ delicta, juſſu Viceregis Siciliæ, ſub alio prætextu, triremibus impoſiti, & Inſulam quandam arenoſam & incultam quaſi aquandi cauſa id fieret expoſiti, diſcedentibus triremibus, & cuſtodientibus littora, ne illis ſubſidia, vel annona adveherentur, quum viderent ſibi ſiti & fame moriendum eſſe, unanimi conſenſu duas acies, veluti hoſtiles ordinarunt, & infeſtis armis & animis concurrerunt, ſeque mutuo trucidarunt; arbitrantes glorioſius eſſe fortiter ferro cadere, quam inedia miſere conſumi. Sed alteram, ſimilem priori, inſcriptionem devotionis, ex Hiſpanicis monumentis adſcribam, ex qua apparet ardentiſſimus amor & affectus militum, erga Sertorium, cujus titulus eſt, Piedra cerca de Logrono.

DIIS MANIBVS Q. SERTORII M. F. BERRICIVS
CALAGVRRITANVS DEVOVI. ARBITRATVS RELICIONEM ESSE, EO SVBLATO, QVI OMNIA CVM
DIIS IMMORTALIBVS COMMVNIA HABVIT, ME
INCOLVMEM RETINERE ANIMAM. VALE VIATOR, QVI HÆC LEGIS ET MEO DISCE EXEMPLO
FIDEM SERVARE. IPSA FIDES ETIAM MORTVIS
PLACET CORPORE HVMANO EXVTIS.

Inſigne præterea teſtimonium erga patriam extat in monumento prope Eboram Luſitaniæ, Fabii Metelli, qui labente Reipublic. Romana, ipſe quoque diutius ſuperſtes eſſe noluit, ſicut ex hac inſcriptione apparet.

FABIO METELLO F. M. FILIO, QVI LABENTE
REPVB. ROM. CVM PATRIA CECIDIT, MORTE
OPTATA, LVCE INVISA, QVVM OMNIA QVORVM TÆDERET, AMISSA IAM LIBERATE ROMANA, INTVERETVR.

SERVILIVS P. F. CIPPVM
AMICO LIBENS DEDIT.

Conſtat ſane, & multis exemplis demonſtrari poſſet Hiſpanos & Luſitanos, pertinaciſſime, vel ſuis Ducibus, vel opinioni & libertati inhæſiſſe, & ab-

& ab ea niſi morte divelli non potuiſſe. Quod etiam I. Florus teſtatur, hiſce verbis: In Edulii montis obſidione, quem perpetua 15. millium paſſuum foſſa comprehenſum (de Cæſare loquitur) cinxit, undique ſimul adeunte Romano. Poſtquam extrema Barbari (Cantabros putat) vident, certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgo ex arboribus taxis exprimitur, præripere mortem, ſeque pars major à captivitate, quæ videbatur, vindicavere, &c. Ubi I. Stadius commentator ita dicit: Cantabros ex more toxicum, quod ex herba apio ſimilima, componunt, ſemper, ne quid inviti patiantur, in promptu habere, Strabo quoque teſtatur. Eoſdem morti ſe, etiam pro iis quibus ſunt propenſi devovere, & immolandos præbere, quo more etiam pro Auguſti ſalute Sextum Pacuvium, ſe devoviſſe, Dio ſcribit. Itidem bello Cantabrico, à matribus filios, ne in hoſtium poteſtatem vivi venirent, interemptos, Strabo tradit. Quendam etiam puerulum, parentes & fratres ſuos, quum vinculis eſſent aſtricti, juſſu patris univerſos gladio confeciſſe: itidem mulierem quandam, captivos neceſſitudine ſibi junctos, trucidaſſe: aliquot etiam, cum captivi ipſi in crucem agerentur, lætitiæ carmina ceciniſſe, &c. Huc reſpexit quoque Juſtinus, Dura, inquit, omnibus Parſimonia (de Hiſpanis loquitur) bellum quam ocium malunt: Si extraneus abeſt, domi hoſtem quærunt. Sæpe tormentis pro Silentio rerum creditarum, immortui: adeo illis fortior taciturnitatis cura, quam vitæ celebratur. Non prætereundus quoque eſt inſignis amor, atque pietas, erga patriam, duorum fratrum Philenorum, qui ut fines patriæ Carthaginenſium dilatent, optione illis à Cyrenenſibus data, ut vel illi, quo loco fines populo ſuo peterent, ibi vivi obruerentur, vel eadem conditione, ſeſe, quem in locum vellent proceſſuros. Phileni conditione probata, ſeque vitamque ſuam Reipubl. condonavere, ita vivi obruti. Carthaginenſes, in eo loco, Philenis fratribus, aras conſecravere, aliaſque illis domi honores inſtituere, ſicut Saluſtius latius hanc hiſtoriam deſcribit. Ut autem ad recentiores hiſtorias veniamus, recenſebo memorabile exemplum regis Quiloæ & quidem Mahometani, qui contempto regno, & privata utilitate, atque dignitate, amici ſui filium, à priore Rege interfecti, utpote hæredem, publicæ utilitatis ergo, ſibi anteponere maluit. Eam hiſtoriam ex Oſorio ſuccincte referam: Franciſcus Almeida prætor Regis Luſitaniæ, quum in Quiloæ portu claſſem conſtitueret, miſit confeſtim, qui Regem illius nomine ſalutarent. At ille ſceleris conſcientia perturbatus, noctis ſilentio, urbem deſeruit. Almeida nomine Regis Emanuelis, ei Mahumetem Anconium faventem Luſitanicis rebus ſubſtituit. Qui quum fidem ſuam juramento aſtrinxiſſet,

De geſt. Rom. l.4.

Lib.3.

Lib.53.

Lib.44.

De bello Iugurtino.

Lib.4.

ſet, fore ſe ſemper Imperio Regis Emanuelis obſequentem, & noxius ille Rex Almeidam de more ſalutaret, inter alia poſtulata omnium præclarius interpoſuit: Mihi quidem, inquit, fuit magnus uſus, & amicitia, ſancto admodum fœdere conſtituta, cum Alfudailo rege, quem tyrannus hic, quẽ regno expuliſti, per inſidias interemit. Alfudailus ſi in vita maneret, ego illi regno cederem. Nec enim is ſum, qui ullas regias opes, fidei, & officio præferendas exiſtimem. Sed quoniam is vita privatus eſt, te, quantum poſſum oro, & obſecro, ut facias mihi poteſtatem accerſendi illius filium, quem regni hæredem inſtituam. Filii mihi quidem ſunt iſto honore, ut mihi videtur, non prorſus indigni, Verum ſi filios meos, in regni ſucceſſione liberis defuncti Regis quocum conjunctiſſimè vixi, prætulero, videbor mihi maculam ignominiæ ſempiternam ſubire, quæ non mihi tantum ſed univerſæ poſteritati meæ ſit inſigne dedecus allatura. Itaque malo liberis meis, fidei, & honeſtatis exemplum, quam ampliſſimum patrimonium teſtamento relinquere. Attulit (pergit Oſorius) hoc poſtulatum magnam admirationem noſtris, quum animadverterent, hominem Mahumetanis diſciplinis imbutum, ea fide amicitiam colere, & tanta animi magnitudine, regni opes contemnere, ut facile officium, amico mortuo debitum, caritati filiorum præponeret. Omnes igitur illum certatim laudant, & eo ſolo nomine, quod regnum vellet à filiis ſuis ad Regis filium transferre, majori regno digniſſimum judicant. Itaque defuncti Regis filius accerſitur, & ab omnibus civib. Almeidæ juſſu fides datur, ut poſt Mahumetis illius obitum, illum regium adoleſcentem, Regem habeant. Hucuſque Oſorius. Laude dignus ſanè eſt hic Mahumetanus quod dignitatem, & utilitatem propriam, ſuorumque filiorum, poſtpoſuerit legitimo hæredi, in qua re procul dubio etiam ad publicam utilitatem Regni, & commodum ſubditorum, non minus ac Ferdinandus Arragonum Rex, qui fratris filium, adhuc infantem, quum ſibi regnum omnium votis deferretur, in ſolium regium collocavit, ad cujus pedes ipſe primus procumbens in ipſius verba juravit, idemque ut omnes facerent, exemplo ſuo adegit: Sicut antea ex Fazello prolixius retuli. Huc pertinet Scoti Gulielmi Setonii, præfecti Bervici eiuſque conjugis eximia fides, & conſtantia, qui poſtpoſita propria, & duorum filiorum ſalute, eam urbem Regi ſuo, ſalvam conſervare, quam fidem frangere, & privatum commodum reſpicere maluerunt. Hanc hiſtoriam ex Buchanano ſuccincte referam. Hujus præfecti duo filii, in poteſtate Anglorum, acriter obſidentium Bervicum erant, unus captus, in excurſionibus: alter obſes, ex pacto, ni ante III. Calend. Auguſti auxilia à ſuis miſſa, obſidionem ſolverent, urbem Anglo ſe dedituros. Antequam autem dies conſtitutus adveniſſet, Eduardus Rex, miſſo feciale, ut pactis ſtaret,

Cap.32. Cent.1.

Lib.9. Rer. Scot.

præ-

præfectum monuit, cum comminatione, niſi oppidum ſtatim dederet, ſe animadverſurum in filios; Ibi, quum caritas, miſericordia, metus, & officium erga patriam varie animum paternum verſarent, & propiorem terrorem Anglus admoveret, crucemque in loco, ad quem proſpectus ex oppido patebat, erigi juberet, & duos præfecti filios, ad ſupplicium produci juberet, uxoris ejus, matriſque juvenum, perſuaſione, propoſita ante oculos fide erga regem, charitate in patriam, dignitate nobiliſſimæ familiæ, liberos alios, illis extinctis ſupereſſe, nec dum ſuam illiusque ætatem, aliis gignendis, præteriiſſe, aliiſque rationibus, quæ auctor diſertè enarrat, tandem confirmatus eſt, ut filiorum ſalutem patriæ poſtponeret; Ideoque ne ſupplicii fœditatem oculi perferre non poſſent, maritum in diverſam partem, unde conſpici nequibat avertit. Et ita de illis nobiliſſimis juvenibus ſupplicium ab Anglo, etiam pleriſque ſuorum ingratum ſumptum eſt. Digna ſane eſſet iſta fœmina, & virago, ut in ſuperiorem numerum heroinarum, ejus nomen referretur. Verum enimvero, ne diutius in externis exemplis, cum habeamus in Germania præclara, hæreamus, adjiciam alterum non minore laude, quam priora, dignum, quod Æneas Sylvius, deſcribit, quum Alberto Duci Boiariæ, mortuo Alberto Rege, Bohemicum regnum offerretur. Albertus, inquit, eâ virtute, atque animi moderatione uſus eſt, quæ poſtquam Reges eſſe cœpere, rariſſime comperta fuit. Nam venientibus ad ſe Bohemorum legatis, amplum, & nobile regnum offerentibus, gratias egit, qui ſe unum ex omnibus elegiſſent, cui parere vellent: dignumque tanto imperio judicaſſent: multa ſe idcirco debere Bohemis, neque id unquam beneficii oblivioni daturum. At cum Regis Alberti ſoboles extet, indecorum eſſe, cum alterius injuria, regnum quærere; paternam hæreditatem nulli auferendam: qui pupillos ſuo jure diſpolient, Diis atque hominibus inviſos, pœnas aliquando patrati ſceleris dare: cognoviſſe ſe, non vano rumore, fœdus antiquum inter Bohemos & Auſtriales extare, deficiente maſculina ſobole, principem ne foris aſſumant: fidem ſervare, pulchrum, ne cui temere noceatur, cavendum. Sceleſtam execrabilemque vocem illorum, qui regnandi cauſa, jus violandum aſtruunt. ATQVE ITA MAIOREM SE REGNO MONSTRAVIT; ET SI VERVM FATERI LICET, CLARIS. EGIT REGEM: NAM REGNVM APVD EOS QVI SPERNVNT, NON QVI CVPIVNT.

In hiſtoria Bohem. c. 57.

Huc ſpectat etiam quod non ſolum publicæ res, privatis anteponendæ ſint, ſed id in perſonis quoque obſervandum ſit, ut videlicet, Rex tanquam perſona publica, vindictam exercere non debeat, in illis, quæ ſibi antequam ad eam pervenerit dignitatem evenere, vel ut verbis Alberici Gentilis, utar: INIVRIA, QVAM PRIVATVS SVSTINVERIS, NON EST

De Legationib. lib. 2.

IN MAGISTRATU EXERCENDA. Id enim non boni exempli eſt, quod Livius non ſemel monet; Adrianus Imperium nactus quid egit in eos, quos privatus habuit inimicos? Dixit illis, EVASISTIS: ſignificans, non ſpectare ad Imperatorem iſta. Quid Rex Galliarum Ludovicus XII. Dux Aurelianus quum eſſet, injurias quaſdam ſuſtinuit, quas ut rex factus ulciſceretur, reſpondit monentibus; Regem non decet Galliarum inimicitias perſequi Aureliani Ducis. Idipſum Regio & generoſo animo imitatus eſt Franciſcus I. Rex, Succeſſor Ludovici XI. Privatus enim adhuc Carolum Borbonium ob quædam ad Ludovicum ab eo delata, ad duellum provocarat, palam è domo Borbonia quæ Lutetiæ circa arcem Lupparam ſita eſt. Harum ſimultatum tantum aberat, ut regnum illud adeptus meminiſſet, ut ultro Magiſtrum eum equitum deſignaret. Ratio ejuscemodi eſt, publica perſona non vindicat privato ſibi illata. Ergo nec in publica perſona vindicantur à privato patrata. Meminiſſe autem debemus potiorem perſonæ publicæ rationem eſſe, quia hæc eſt dignior, & dignius quod eſt, id rapere minus dignum ad ſe, certum notumque dicitur, &c. Quamobrem non immerito Henricus Rex Luſitaniæ, ſucceſſor Regis Sebaſtiani in Africa interfecti, reprehenditur à Coneſtagio, quod privatam vindictam, publicæ utilitati anteponens, contra quam Ludovicus Rex Galliæ fecit, conſtituit vindictam & pœnam ab iis exigere, à quibus cum Cardinalis eſſet, ſibi injuriam allatam judicabat: Si injuriam Principi facere poteſt inferior, qui non ſtatim ei ſummam exhibet reverentiam. Sed ne juſtos fines hujus capitis excedam, reliqua huc convenientia in ſequentia conjiciam.

Ferron. in vita Franciſci I.

Lib. 3. de Por. & Caſtren. reg. coniun.

CAPUT XLVI.

Amicos veteres retinendos, & de Symbolis, ſignificatione que dextra, ac ſiniſtra manus.

Cap. 25. Cent. 1.

Allegavimus antea morale præceptum Solonis: φίλους μὴ ταχὺ κτῶ, οὓς δ᾽ ἂν κτήσῃ μὴ ἀποδοκίμαζε. Amicos ne cito compares; quos autem acquiſieris, ne rejicias, contemnasve. Et recte quidẽ. Etenim ob hãc cauſam omnes Principes, qui ſapientia maxime inſignes fuerunt, in amicorum copia magna, ſibi & poſteris comparanda, diligentiam præcipuam adhibuerunt. Inprimis autem Octavii Auguſti, qui ſex & quinquaginta annos florentiſſima in pace, univerſum fere orbem ſervavit, exemplum

eſt

Digitized by Google

eſt memorabile. Is enim præter multos alios, Mecœnate, & Agrippa, fideliſſimis ſemper amicis eſt uſus, eoſque beneficentia, & muneribus ampliſſimis ſibi benevolos, & amantes, ad ſummum reddidit: poſtquam vero hi obierunt, & ipſe Iuliam filiam impudicam, relegaverat, quadam die ſolus in cubiculo ſtans, ad eorum memoriam illachrymavit, & eos nomine vocavit, ſæpe exclamando: HORUM mihi nihil accidiſſet, ſi aut Mecœnas aut Agrippa vixiſſet, ut eſt apud Senecam. *De benefic. li. 6. c. 32.* Tanti prudens Princeps æſtimavit, duos bonos amicos, ut ſe, dum illi vixerint, res ſuas in tuto, & cum decore ſervare potuiſſe, ſperaverit; poſt mortem vero, domum ſuam in damna, & dedecora infinita incidiſſe, evidenter confeſſus fuerit. Ex hoc fundamento, amicos certos eligendos, neque electos, temere reiiciendos eſſe myſticum illud Pythagoricum. Non unicuique dexteram porrigendam, id eſt, non temere eſſe quempiam in amicitiæ familiaritatisque fœdus admittendum, adduximus, atque multis argumentis, hiſtoriis, & rationibus, comprobavimus. Dexteræ vim maximam apud veteres autoritatem habuiſſe. Idque ita eſſe, præterea conſtat Fl. Ioſephi teſtimonio. *Li. 18. c. 12.* Artabanus, inquit, Rex Parthorum, Anilæo Judæo, porrecta dextra, per patrios deos dejeravit, tutum acceſſum habiturum, fratrem Aſinæum, quod apud Barbaros conventuros, certiſſimum eſt argumentum fiduciæ. Nam poſt datam dextram apud eos nec fallere, fas eſt, nec diffidere, ceſſantibus omnino ſuſpicionibus. Ideoque cum inſtigaretur à Magiſtro militum, Artabanus, ut Aſinæum interficeret, negavit ſe hoc permiſſurum in hominem, qui ſe crediſſet ſuæ fidei, data dextra confirmatæ, & juraměto adhibito, &c. Eodem modo Romani milites, Imperatorum victrices dextras deoſculabantur, quod fidei illorũ Imperio, hoſtes viciſſent. *Alex. ab Ale. li. 5. c. 3.* Darius ſane, cum à Beſſo, & aliis proditoribus, vulneratus eſſet, militi Alexandri, qui forte in eum inciderat, moribundus, unicum pignus fidei regiæ, dextram ferendam Alexandro dedit, poſt hoc porrecta manu expiravit, ſicut Juſtinus & Curtius ſcriptum reliquerunt. Dextræ porro manus ſignificatio, metaphorica translatione, eximiæ poteſtatis, & quandoque regiæ majeſtatis ſignum fuit: Quandoque etiam paternam, quandoque poſſeſſionem & dominium ſignificavit. *L. 2. juncta gl. De orig. iur. l. fi. De emancip. cũ gl. L. manumiſſiones. ubi Iaſ. de juſt. & iur.* Imo Phyſiognomia, poſt faciem in manibus potius, quæ Chiromantia dicitur, quam in ulla corporis alia parte, locum habere ſolet. Imprimis autem humanæ manus forma talis laudatur: Bene magna multis lineis deſcripta, neq; omnino glabra, neq; piloſa, & longi digiti, nec ad naturalem proportionem inæquales, qui facile, & adducantur, & abducantur: Eam enim ſapientiæ, & bonorum morum indicem eſſe perhibent. Curta vero, rotunda, brevibus digitis, & æqualibus, glabra nimis, aut valde piloſa, qualis erat Eſau, aut ungues habẽs incurvos, & lõgos, & nullis aut pauciſſimis lineis, diſtincta, hæc beluina

Digitized by Google

cenſetur, & ad aliqua brutorum genera referuntur. Quare piloſa manus ſignificare videtur hominem agreſtem & ferum more urſi: ungues incurvi, rapacem, more accipitris: rotunda ac brevis, & ſine lineis, ſtupidum, qualia quadrupedum plurima. Ita etiam, & à paſſionibus, qui contractas ſemper gerunt manus, timidi, & avari, eſſe dignoſcuntur. Contra qui extentas, audaces & liberales; qui pendentes, aut demiſſas, aut aliam ſuper aliam, deſides: qui elatas aut mobiles, ſoliciti & negocioſi; qui ad faciem, aut os adducunt, cogitabundi. Ex his (tandem ita concludit Franciſcus Valleſius) conſtat chiromantiam, niſi ultra phyſiognomiæ fines ſe effundat, vanam non eſſe: niſi vero intra illos ſe contineat, vaniſſimam, velut & ipſa phyſiognomia, ſuos egreſſa fines vana ſit, ut cum phyſiognomi non ſolum naturales cujuſque mores, & ingenium volunt dignoſcere, ſed & fortunam prænunciare, dicentes alios eſſe Joviales, & fortunatos, alios Saturninos, & infelices. De his autem alias plura diximus. Cæterum ut ad ſacras ſignificationes, de manuum Symbolo veniamus. Ea certe magnam vim in demonſtrandis myſteriis habuit. Obſervatum enim eſt, eos qui benedicere ſolebant, impoſitis manibus, ſignificare voluiſſe, auxilium & favorem Dei: Ideoque eum cui imponebatur manus, denotare voluerunt, eſſe ſub favore, & protectione Dei, & benedici à Deo. In benedictione, optabatur auxilium, & favor Dei: In ſacrificiis hoſtiæ dicabantur Deo: in ſanationibus manus Dei ſe exeruit, dum ſanitati reſtituit, ſua potentia, ægrotos: ſimiliter in donationibus Spiritus ſancti, manus ſignificabant præſentiam Dei: in conſecrationibus ſacerdotum, hæc erat ſignificatio impoſitionis manuum, quod qui ordinabantur, dicarentur Deo, tanquam hoſtiæ, probarentur Deo, & ordinabantur ad opus divinum. Dexteram Dei autem felicitatis, & dignitatis locum eſſe, ſiniſtram vero infelicitatis, & miſeriæ, ex ſacris literis diſcimus, non quod Deus immenſus, & incomprehenſibilis, pro ſua divinitate, membris humanis indigeat, vel præditus ſit, ſed ut imbecillitas humana, facilius id quod eo notetur conprehendere poſſit: Cum enim ſcriptura Deo adſcribit os, oculos, aures, manus, pedes, & ſimilia, non propterea corporeum debemus imaginari, quod olim Anthropomorphitæ fecerunt. Tales enim loquendi formæ, non tam exprimunt qualis ſit Deus, quam ejus noticiam incomprehenſibilem tenuitati noſtræ accommodant. Iis enim, veluti nutrices cum infantibus ſolent, balbutire nobiſcum voluit Dominus: ut cum naturam ejus intelligere nequeamus, quaſdam ſuas proprietates, membrorum nomine, nobis adumbraret: Ut providentiam oculis, fortitudinem brachio, iram naribus: *In Pſal.* 18. Atque ita de reliquis, ſicut pie notavit Chytræus. Ideoque Dextra Dei in ſacris literis, varie accipitur. Dextra enim Dei, pro unigenito filio ejus, accipi-

 Auguſtin.

accipitur: De quo in Pſalmo, ex perſona hominis aſſumpti: Dextera Dei *tomo 4. de*
fecit virtutem: Dextera Domini exaltavit. Aliter autem dextra Domini *eſſentia di-*
gloriam patris ſignificat, id eſt, æternam beatitudinem, de qua Regius *vinitatis.*
Propheta ex perſona patris ad filium: Sede à dextris meis, &c. Dicitur au- *Pſ.118.*
tem etiam dextra Dei, omnis electa creatura in cœlo & in terra: ſicut per *Pſ.110.*
ſiniſtram ejus intelligitur reproba creatura, id eſt, dæmones, & omnes impii, qui ad lævam poſiti, æterna ſupplicia ſuſtinebunt. Manus Dei patris filius accipitur pro eo, quod per ipſum facta ſunt omnia. ſicut eſt in Eſaia Propheta: Omnia hæc manus mea fecit & ſancta ſunt omnia. Aliter
vero, manus poteſtas eius intelligitur, de qua poteſtate in libro Jeremiæ *Cap.18.*
ſcriptum eſt: Sicut lutum in manu figuli, ita vos in manu mea, domus Iſraël. Manus Domini flagellum ipſius accipitur, de cuius percuſſione in Sophonia Propheta ſcriptum eſt: Extendam manum meam. De qua percuſſione beatus Job ait de ſemetipſo: Manus Domini tetigit me. De dex-
træ & ſiniſtræ autem manus ſignificatione Benedictus Arias plura col- *In libro Io-*
legit, quæ lectu digna ſunt: Manus dextera, inquit, agentem, & qui præci- *ſeph ſive de*
puus in opere eſt, indicat: contra, ſiniſtra eum, cuius nihil in opere effi- *arcano ſer-*
ciundo intereſt: ut, Neſciat ſiniſtra tua id, quod dextera facit tua. Signi- *mone.*
ficat etiam opus, actionem, & efficientiam: ut, Ne dicet, forte menda *Matt. 6.*
cium eſt in dextera mea. Hæc dicit dominus Chriſto meo Cyro, cujus ap- *Iſaia 44.*
prehendi dexteram, ut ſubjiciam ante faciem ejus gentes. Et, qui duxit *Iſaia 63.*
ad dexteram Moyſem. Et, dextera tua ſuſcepit me. Et, à reſiſtentibus dexte *Pſal.17.*
ræ tuæ. Et, dextera tua inveniat omnes inimicos tuos. Et, hæc mutatio dex- *Pſ.18.*
teræ excelſi. Et dextera Domini fecit virtutem. Dextera præterea Meridi- *Pſ.16.*
em, & læva Septentrionem ſignificat: ut, Ad dextram enim & ad lævam pe- *Pſ.20.*
netrabis. Potentiam & Imperium, ut, Ponam in mari manum ejus, & in *Iſaia 54.*
fluminibus dexteram ejus. Et, Dixit Dominus Domino meo, ſede à dex- *Pſ.86.*
tris meis. Gratiam quoque divinamque tutelam, ſignificat dextera, & ſi- *Pſ.110.*
niſtra improbationem & repudiationem: ut, Statuet oves quidem à dex- *Matth.25.*
tris, hœdos autem à ſiniſtris. Auxilii vim habet: ut, Avertit retrorſum *Thren.2.*
dextram ſuam, à facie inimici. Rectitudo, & conſilium rectum, dextræ nomine indicatur, contra vero ſiniſtræ: ut, Cor ſapientis in dextera ejus, *Eccl.10.*
& cor ſtulti in ſiniſtra illius. Juramenti ſymbolum dextera, ſicut ſcriptum eſt: Juravit Dominus in dextera ſua. Et apud Ezechielem clariſſimæ rei
ſymbolum habet dexterum latus: ut, cum compleveris hæc, dormies ſu- *Iſaia 2.*
per latus tuum dexterum. *Secundo.* SINISTRA manus ad res agendas *Ezech.4.*
minus habilis, quam dextera eſt; ad ferenda vero onera, atque ad res fortiter comprehendendas aptior. Jael enim manu dextera malleum, ſini- *Iud.5.*
ſtra vero clavum arripuiſſe legimus. Et Gedeonis milites tenuerunt *Iud.7.*

Digitized by Google

Gen. 49. ſiniſtris manibus lampades, & dextris ſonantes tubas. Eſt autem ſiniſtra inferioris conditionis, in quocunque argumento. Quamobrem Jacob manum dextram poſuit ſuper caput Ephraim, minoris fratris: ſiniſtram vero ſuper caput Manaſſe, dicens: Iſte quidem erit in populos, & multiplicabitur; ſed frater ejus minor, major erit illo. Unde pro inferiori nota uſurpatur: ut, non declines ab ea ad dextram, vel ad ſiniſtram. Dextera & ſiniſtra vel claram, vel minus perſpicuam rationem ſignificat: ut, Nec declinet in partem dexteram, nec ad ſiniſtram. Significat etiam errorem ſiniſtra: ut Cor ſtulti in ſiniſtra ejus. Ut dextra Meridiem, ſic etiam errorum ſiniſtra Septentrionem ſignificat: Si ad ſiniſtram quid agam, non apprehendam eam. Et, ad dextram enim & lævam penetrabis. A dextris & à ſiniſtris, pro ſecundis & adverſis rebus, dixit Paulus Apoſtolus, &c. Hiſce teſtimoniis, ex ſacris literis adjicere volui ex Iſaia Propheta conſolationem omnium efficaciſſimam, qua pii & afflicti in mœroribus & tentationibus rectiſſime conſolari ſe poſſunt, nempe Deum magis ſollicite eos curare ac juvare, quam matrem ſuos liberos, eoſque in MANIBUS ejus deſcriptos eſſe. Hunc enim homines morem habent, ut quæ probè animo, & memoriæ infigere ac perpetuo ob oculos ſibi ſtatuere volunt, ea in manu annotent, vel etiam annuli alicujus certo poſitu ſibi repræſentent, aliove quopiam charactere ſubjiciant. Sic igitur & Deus piorum curam ſollicitiſſimam gerit. Cui conſolationi & altera accedat ex Pſalmo:

Deut. 17. Eccleſ. 10. Iob 13. Iſaiæ. 54. 1. Cor. 6. Cap. 49.

Dextera Dei in melius vertere cuncta poteſt.

In viatico itineris extremi. Hanc egregiam & omnibus afflictis præſentiſſimam conſolationem, ita elegiacis elegantiſſimis expreſſit Nathan Chythræus, dignam ſane, quæ aureis literis in corda piorum inſcriberetur.

Gemitus cujuslibet peccatoris:

Reſpice me miſerum tanto in ſqualore jacentem,
Inque bonam partem Chriſte memento mei.

Chriſtus reſpondet:

Sis invicto animo. Numquid materve paterve
Infantis poſſunt non meminiſſe ſui?
Si tamen uſq; parens adeo offerretur iniqua:
Immemor ipſe tui non tamen eſſe queo.

EN SCULPSI IN MANIBUS MIHI TE, TUA CUNCTA, NEC ESSE.
DE TE DEQUE TUIS DESINO SOLLICITUS.

Cap

CAPUT XLVII.

Qui ſit optimus conſiliarius, de periculo & clade ſecuta, ſi recte conſulenti non obtemperetur, nec non de pravis conſiliis.

PRVDENTER Dionyſius Halycarnaſſæus introducit T. Romilium, ita loquentem: Optime adminiſtratur civitas, quæ ſe pro rerum ſtatu fortunæ accommodat; ET OPTIMVS CONSILIARIVS ILLE EST, QUI NON PRIVATIS INIMICITIIS IMPULSUS, AUT GRATIA ADDUCTUS, SED PUBLICA UTILITATE COMMOTUS, SVAM SENTENTIAM DICIT. ET OPTIME DE FUTURIS CONSULTANT, QUI RERUM FUTURARUM EXEMPLA EX PRÆTERITIS SUMUNT. Talis fuit Pericles, teſte Thucydide. Is enim quum ſuaſiſſet, Athenienſes ita demum contra Lacedæmonios, & ſocios, victores evaſuros, ſi bello abſtinerent, rem nauticam curantes, neque imperium acquirerent in bello abſtinerent, rem nauticam curantes, neque imperium acquirerent in bello, neque civitatem in periculum vocarent. Illi tamen hæc omnia è contrario agerent, & cætera quæ extra bellum eſſe videbantur, ex ſua quiſque ambitione atque privato quæſtu, in ſuam ſuorumque perniciem adminiſtrarent: Quæ ſi proſpere ceſſiſſent, fructuoſa privatis hominibus, & honorifica potius fuiſſent; quum vero improſpere ceſſerint, pernicioſa in bellum Reipublicæ extiterunt. Tandem quum domi invicem perturbantur, mutuiſque certaminibus de principatu contendunt, re infeliciter in Sicilia geſta, bellicoque apparatu, cum majore parte claſſis amiſſo, intra urbem ſeditione laborantes, deficientibus ſociis & prioribus hoſtibus, Siculis inprimis ad hos adjunctis, poſt triennium, non prius ſuccubuerunt, quam ipſi privatis inter ſe colliſi diſcordiis defecerunt, & in miſeram ſervitutem redacti ſint. Pericles autem tanquam fidus & optimus conſiliarius in ſuo propoſito conſtanter erga patriam manſit, uſque ad extremum ſpiritum vitæ. Quum enim animam agenti, nec vires modo, verum etiam ſenſus pene eum defeciſſent, contigit, ut inter amicos, qui in lecto jacenti adſtabant, de ejus victoriis atque eloquentia, quæ in eo mira fuit, mentio haberetur, eamque ceu admiratione capti, laudibus efferrent. Hæc cum ipſe moribundus audiret, apertis oculis aliquantiſper nixus, ut loqueretur, mirari ſe dixit, quod victorias eloquentiamque in eo laudarent, quod earum rerum partem fortuna ſibi vendicabat: Ipſos quidem potius laudare debere, quod quum longo tempore Athenas rexiſſet, NEMO IPSIUS CAUSA LUGUBREM VESTEM UNQUAM INDUERAT.

Roman. antiq. l. 10.

Lib. 7.

Fulgoſ. de bonitate & clement. l. 5

Quali-

Digitized by Google

De ſacri Conſiſtorii conſult. fol. mihi 353.

Qualitatem autem boni conſiliarii Paleotus quoque deſcribit. Hæc tria verba, inquit, amicitia, benevolentia, charitas inprimis, ea omnia excludit, quæ puro ſinceroque majori adverſantur, ne ſcilicet aliquis unquam quidquam Reipublicæ noxium, aut quod dedecus afferre poſſit, ſive quod minus honeſtum aut juſtum, aliqua ſpe gratiæ aut ambitionis adductus, ſive periculi metu deterritus, vel quocunque proprii amoris velo obcæcatus, conſulere audeat. Unde olim apud Athenienſes, quoties advocabatur concio, legimus, præconem maxima voce horrendisque verbis dirum exitium illi, atque ejus poſteritati imprecari ſolitum, qui malum perfidumque conſilium Reipublicæ dediſſet, &c. Experientia ſane ſatis ſuperque demonſtrat, quam atrocia pericula & damna ex malis conſiliis orta ſint. Nihil enim novi accidit, quod nonnulli reperiantur, qui licet alioquin polleant acumine ingenii, doctrina & eruditione: tamen privatis & lividis affectibus ſuis, ambitione quadam & inſolentia ita indulgeant, ut actiones & conſilia ipſorum tecta, & involucris verborum ambiguis atque aculeatis, de induſtria fallendi cauſa contexta, potius eo dirigantur ac ſpectent, ut iis quos verſutia ſua opprimere, quibuſve nocere ſtudent, ægre faciant, quam ut aperte ac ſincere animi ſenſus ad Reipubl. utilitatem proferant, ita ut de iis recte dici poſſit: VEL INVIDENT, VEL FALLERE CONANTUR, QUI OBSCURE DICUNT DOCENTQUE, AC MONSTROSA ORATIO, MONSTROSÆ MENTIS CERTUM INDICIUM PERHIBETUR. Hoc genus hominum, ea quæ proferunt & agunt, ideo obſtinate defendunt, non quod illis ea vera, & utilia Reipub. eſſe videantur: ſed quia voluptati eſt, ab illis, qui aliter cenſent, prætracte diſſentire. Ideoque contentionis, quam veritatis cupidiores, ſuam ſententiam, fucatis coloribus ornatam, pertinaciter & mordicus tenent, & diſſentientes ab ipſorum opinione, eorumque ruſticam inſolentiam flocci facientes, aculeatis dicteriis, odioſiſſimè, ſuperbis & elatis ſuperciliis criminantur, & cavillis ſuis exagitant. Sic enim facere ſolent, non tantum ut prorſus imperiti, de quibus recte Comicus:

Homine imperito nihil quidquam eſt injuſtius,
Qui niſi id, quod ipſe facit, nihil rectum putat.

Verum etiam, & quidem inprimis, qui per αὐθάδειαν, ſapientiæ & intelligentiæ dono ſibi conceſſo, abutentes, injuriæ loco ducunt, ſi quis ab ipſis diſſentiat. Hos callidè tergiverſantes Pericles ſapientiſſimus prætor apud Thucydidem, graviter reprehendit. Nam, inquit, qui novit, neque id, quod ſentit, explicat, perinde eſt, ac ſi neſciret: Qui vero utrumque habet, niſi ſtudioſus Reipublicæ fuerit, is peræque nihil ex utilitate civitatis loquetur. Et de his ita ſcribit Cicero: Peſtem nullam majorem & capitaliorem

De bello Pelopon. l. 2

Lib. 1. de of.

Digitized by Google

liorem eſſe generi humano & iuſtitiæ, quam eorum, qui, dum maximè fallunt, id agunt, ut boni viri eſſe videantur: vel ut Senecæ verbis utar, Oratio vultus animi eſt, ſi circumtonſa, & fucata eſt, & manu facta, oſtendit, illum quoque non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti. Recte quoque alius monet: VITIA VIRTVTIS SPECIE, VENENVM ESSE VALIDISSIMVM. Huc ſpectat vera & gravis, licet rythmis, quorum illud ſeculum ſtudioſum fuit, comprehenſa monitio: *Epiſt. 115.*

O Conſultores rectos aſſumite mores.
Publica privatis præponite commoda gratis:
Ne damnet veſtras animas divina poteſtas.

Habemus certè exemplum memorabile apud Buchananum, quum prorex Scotiæ, & Cancellarius, à quibus pendebat ſalus regni, impubere adhuc Rege Iacobo, propter inteſtina bella, odia, & factiones, conſilia pro patria, ſepoſitis ſimultatibus privatis, communicarent, in quorum colloquio multæ egregiæ ſententiæ leguntur, quorum unam vel alteram huc aſſcribam. Vna ratio (inquit prorex) eſt, ſi privatas obliviſcamur injurias, omnia noſtra conſilia & cogitationes conferamus, ad publicam utilitatem, meminerimus Regis incolumitatem noſtræ fidei commiſſam, regni ſalutem ita nobis creditam, ut rationibus obnoxii ſimus. Igitur, velutiantea pravo ſtudio certavimus, uter noſtrûm honoribus & auctoritate auctior eſſet, ita in poſterum contendamus, uter moderatione & juſtitia alterum antecedat; ita demum efficiemus, ut plebs, quæ nunc adverſa eſt, & nobis calamitates imputat ſuas, nos amet & revereatur. Et paulo poſt: Privatam ſi quam à te accepi injuriam, eam publicæ ſalutis cauſa libenter condono: ſi quam feci, bonorum virorum arbitratu ſatisfaciam, neque committam poſthac, ut mea vel damna, vel emolumenta publicam utilitatem remorentur, &c. Cui inter alia reſpondit Cancellarius: Non committam, ut modeſtiâ provocatus, me pertinacia commodis publicis obſtare videar. Et paulo poſt: Illud breviter profitebor, mea me omnia privata incommoda & injurias patriæ remittere: civium incolumitate nihil vnquam aut fuerit, aut erit mihi antiquius, &c. Hæc conſilia ad ſalutem & utilitatem patriæ ſpectantia, omiſſis & obliteratis privatis ſtudiis & odiis, laudanda ſunt: ſicut non abſque ratione antea allegavi optimi Regis Alfonſi, Regis Arragoniæ, memorabile dictum, ſe videlicet, ſi vixiſſet tempore priſcorum Romanorum, conſtructurum fuiſſe templum Iovi poſitorio, in quo priuſquam venirent in ſenatum patres conſcripti, odium, amorem, ac privatos affectus omnes deponerent. Norat enim prudentiſſimus Rex ex præceptis Ciceronis: Ferendo injurias, majorem laudem, quam vlciſcendo mereri: Et eos, qui injurias ſuas perſequi vo- *Rer. Scotic. lib. 11.* *Cap. 33. cent.* *Act. 1. in Verrem.*

Digitized by Google

ſunt, dolori ſuo, non Reipublicæ commodo ſervire. Præterea dolorem atque inimicitias privatas Reipublicæ concedere, magni cuiuſdam hominis & perſapientis videri. Quare à Livio tam præclarum encomium meruit Camillus, ubi de eo ita ſcribit? MALVIT HIC TANTVS VIR PATRIÆ SVÆ, QVAM SVÆ INIVRIÆ MEMOR ESSE; ideo etiam alter Romulus appellatus eſt. Adduximus quoque antea duorum præſtantiſſimorum Coſiliariorum & Senatorum Ariſtidis & Themiſtoclis reconciliationem, quando de ſalute patriæ ageretur. Ii enim quoties ad obeundam legationem aut ducendum exercitum proficiſcerentur, inimicitiam in finibus patriæ depoſuerunt, reverſique domum, eam reſumpſerunt: ſicut & Veneti ingredientes in ſenatum, injurias apud D. Marcum ſeponere ſolent, de quibus antea diximu, & ſequentibus capitibus, plura dicemus. Rectè itaque beatus Auguſtinus ita loquentem introducit Catonem: Nolite exiſtimare, majores noſtros armis Rempublicam ex parva magnam feciſſe, ſed alia ſunt, quæ illos magnos fecerunt: DOMI INDVSTRIA: FORIS IVSTVM IMPERIVM: ANIMVS IN CONSVLENDO LIBER, NEQVE DELICTO, NEQVE LIBIDINI OBNOXIVS.

Lib. 5. *Plutarch. de præcept. gerendæ Reip.* *De civit. Dei lib. 5.*

CAPVT XLVIII.

De Reipubl. Veneta, & aliorum regnorum felicitate & diuturnitate.

ANtecedente 44. capite de Republ. omnium potentiſſima Romana, & quid eam ex diuturna felicitate, infeliciſſimam fecerit, attigimus. Nunc vero de Veneta Repub. (quæ cautiſſima eſt, ne ſibi eadem contingant) ſermo nobis inſtituendus erit. Non fruſtra igitur in cujuſdam capitis prioris centuriæ principio, cui titulum fecimus, privatos affectus in conſulationibus publicis abeſſe debere, introduximus laudabilem morem Venetorum Senatorum, ingredientium in ſenatum: Eos videlicet privatas inimicitias & ſimultates inter ipſos apud D. Marcum deponere ſolere, ut liberiori & tranquilliori animo de rebus pertinentibus ad ſalutem Reipub. deliberare poſſint. Huic convenit votum Friderici hujus nominis tertii Imperatoris. Is enim optare fuit ſolitus, ut eius conſiliarii in palatii veſtibulo duas res deponerent, SIMVLATIONEM ET DISSIMVLATIONEM. Felix itaque & florens hactenus manſit Veneta Reſpublica. Licet enim inteſtinis ſeditionibus & factionibus Bochonianis, Faſerianis, Tepolianis, Bajomontanis, item Iuſtinianorum, Scævolarum, Seliorum, Baſſierarum, ſæpius miſerè afflicta fuerit, ſicut Bodinus eas recenſet;

Cap. 33. *De Repub. lib. 6. c. 4.*

cenſet; Licet etiam ſæpenumero potentiſſimos hoſtes, qui eam ad extrema propemodum coegerint, habuerit, tamen nunquam oppreſſa fuit, aut ſuccubuit; At libertate non ſolum retenta, in Italia amiſſa recuperavit, ſed etiam imperium dilatavit. Ratio autem huius felicitatis ex Oratione Leonardi Lauretani Ducis Venetorum, de pugnanda vrbe Patavina invenitur, ſicut à Guicciardino refertur. Inter alia enim ibi ita Dux diſſerit: Habuit patria noſtra eodem tempore & originem ſuam, & libertatem, neque vnquam Venetiis civis aliquis natus & mortuus eſt, qui non liber & natus & mortuus ſit, neque eius libertas vnquam turbata fuit, tanta felicitate EX CIVILI CONCORDIA manante; quæ ſic in hominum pectoribus radices egit, ut eodem tempore Senatum, noſtraque conſilia ingrediantur, & privata diſſidia controverſiaſque deponant: huiuſce rei cauſa eſt adminiſtrationis forma, quæ ex optima quaque Reipubl. ratione temperata, itaque compoſita, ut omnibus inſtar ſuaviſſimi concentus, optima proportione ſibi invicem reſpondentibus, tot iam ſeculis, ſine civili ſeditione, ſine armis, ſine ſuorum inter ſe civium ſanguine, inviolata immaculataque perſtiterit; quæ laus noſtræ Reipublicæ propria eſt, quod nec Roma, nec Carthago, nec Athenæ, nec Sparta, nec vlla ex iis Rebuſpublicis, quæ apud veteres clariores fuerunt, gloriari poteſt; imo talis Reipublicæ forma apud nos re ipſa conſtituta cernitur, qualem illi, qui civili ſapientia cæteris præſtiterunt, neque excogitare, neque deſcribere vnquam potuerunt, &c. Hanc felicitatem mirifice auget pacis ſtudium, de quo Bodinus ita ſcribit: Ac ſiquidem bella non niſi propulſandæ iniuriæ ac pacis fruendæ cauſa ſuſcipienda ſunt: ac beata civitas eſſe putetur, quæ parta pace, ſuis finibus contenta ſit: profecto Reſpubl. Veneta videatur, quæ non modo Imperii ſedem in loco, arte & natura inexpugnabili collocarit, verum etiam continentes arces ad Imperii adiumentum valde opportunas tantis præſidiis firmarit, ut nec hoſtium impetus valde metuere debeat, & ſubditos imperiis ac legibus facile tueri poſſit, propagandi vero [illegible]erii curam penitus omiſerunt: Quin etiam bellorum cauſas omnes ſtu[illegible]ſſime declinant, & illata difficillimè ſuſcipiunt; ſuſcepta vero finire, ac pacem modis omnibus, magnoque ſæpius cum detrimento inire conantur, ut videre eſt in fœderibus cum Iulio II. Pontifice, cum Maximiliano Imp. cum Alphonſo Rege Neapol. iiſdem temporibus, & non ita p[illegible]em cum Selimo principe Turcarum percuſſis, à quo pacem petere, a[illegible] Cypro non dubitarunt. Idipſum confirmat Ioannes Iovianus Pon[illegible]us, vbi de incremento vrbis Venetæ ita ſcribit: TANTAM rerum feli[illegible]em concordiæ ſtudium maxime peperit, ac vivendi inter ſe æquabili[illegible] ſtatuendis & ſervandis legibus nata. Hunc itaque tuendarum legum

Hiſt. Ital. Lib. 8.

Lib. 5. de Repub. c. 5.

De Ferdin. I. Rege Neapo. lib. I.

conſenſum, ſecuta eſt adminiſtrandæ Reipublicæ concordiſſima ſecuritas. Nam ne vnquam nobilium animi per ambitionem inſoleſcerent, qui eam initio conſtituere, vnum & quidem ſummum ſtatuerunt magiſtratum, quem, qui gereret, Ducem vocavere, Senatus quidem Principem; cæterum cui iniuſſu Senatus nec pace agere, nec bello publicum quicquam liceat. Dux ipſe Senatum conſulit: Senatus auctor decernit, cuius tamen decreta Ducis nomine feruntur, &c. Hoc concordiæ ſtudium, & æquabilitas gubernandi effecit, vt, politico more loquendo, adverſus omnem vim & iniuriam temporis, mille iam & ducentos annos incolumis maneat: quum tamen haud ſemel ad illius interitum potentiſſimi Reges incubuerint, & ſic licet aliquoties preſſa, attamen nunquam oppreſſa ſit. Quam felicitatem aliæ, licet potentiſſimæ vrbes, nunquam habuerunt. Etenim Troia, illa celeberrima vrbs, annno trecenteſimo poſtquam condita fuit à Dardano Tuſco, ut numerant poſt Marſilium, Archilochus & Euſebius, occupata, & penitus everſa ab hoſtibus fuit. Taceo nunc de Roma, quæ caput orbis paſſim nominatur. Quoties enim ea ab hoſtibus oppugnata, occupata, vaſtata, & deſolata fuit? Diligenti enim ſupputatione facta, comperies ex certis & probatis hiſtoriis, eam ſexies à Veſtrogothis, Oſtrogothis, Herulis, Vandalis, Hunnis, Longobardis, intra centum & quadraginta annorum decurſum, captam, mœnia convulſa, caſtella deiecta, ædificia combuſta, nobiles captos, plebem ſpoliatam & relegatam, vrbem denique ipſam longo tempore deſertam fuiſſe. Non fruſtra itaque antea plenus admirationis dixi, nullum aliud exemplum in hiſtoriis me recordari legiſſe, quod regnum vel vrbs origine tenus, Venetiarum excepta, nunquam victa & debellata ſit. Niſi Hiberniæ, quæ inſula ab Ariſtotele & Claudiano Iernæ nominatur, & incolæ ſe hodierna die Erinos appellant, hæc felicitas aſſcribenda eſſet. Ita enim de ea ſcribit Gulielmus Neubrigenſis: Hanc ſingularem præ cunctis regionibus prærogativam & dotem à natura habet, ut nullum gignat venenatum animal, nullum reptile noxium. Quinimo certa citaque mors eorum eſt, ad primum Hibernici aeris attractum, ſi forte aliunde advehantur. Porro quicquid inde avehitur, contra venena valere probatum eſt. SANE hoc quoque de hac Inſula mirabile eſt, quod quum maior Britannia, æque Oceani Inſula, nec ſpacio longiori ſeiuncta, tantos bellorum caſus experta ſit, totiens exteris gentibus præda fuerit, totiens externam dominationem incurrerit, expugnata & poſſeſſa primo à Romanis, deinde à Germanis, conſequenter à Danis, poſtremo à Normanis: HIBERNIA, Romanis etiam Orchadum Inſularum dominium tenentibus, inacceſſa, raro & trepidè ab vllo vnquam expugnata & ſubacta eſt, nunquam externæ ſubiacuit ditioni, vſque ad annum

De bello Pelaſgico. In epitome, De temporibus.

Rer. Anglic. lib. 2. c. 26.

annum à partu virginis cIↃ. c. LXXI. qui fuit Regis Anglorum Henrici II. octavus decimus, &c. Licet autem concederetur, Hiberniam aliquo modo participem fuiſſe felicitatis Venetæ vrbis, quod tamdiu liberam anſerit: & hac in parte natura loci, ſicut Venetiæ, adiutam fuiſſe. (Sita enim eſt in mari importuoſo & reciprocante, & tali quidem loco, ad quem paucis in oris appellere conceſſum eſt:) Tamen maxima pars felicitatis, Hiberniæ defuit, qua Veneti floruerunt, videlicet concordia, & bonæ leges: Habet enim Hibernia, teſte eodem Neubrigenſe, populos moribus incultos, & barbaros, Legum & diſciplinæ fere ignaros, in agriculturam deſides, & ideo lacte, magis quam pane viventes. Huc addo maiorem perniciem, odia & bella inteſtina perpetua, cum quibus in hodiernum diem adhuc conflictatur. Omiſſa ſane Hibernia, ſi inquam felicitati Venetæ Reipubl. regnum aliquod comparari vel etiam præferri poſſet, quo ad perpetuam libertatem conſervatam, puto recte nominari poſſe Abyſſinum, vel Æthiopicum, in finibus Africæ, verſus mare rubrum. Illi enim Reges continua ſerie elapſis bis millenis ſexcentis annis, recto tramite de maſculo ſemper ad maſculum, ex Melecho filio Salomonis Regis, quem ex Regina Sabæ Maqueda genuiſſe dicitur, (ut ipſi gloriantur) regnarunt. Et licet Abyſſini, vndique cincti ſint ferociſſimis gentibus, & potentiſſimis Regibus, tamen ſuam libertatem, impigrè eam defendentes, hactenus conſervarunt. Sicut eorum Rex Athane Thingil, id eſt, thus virginis, qui & David nominatur, in Epiſtola quadam ad Papam Anno cIↃ. ccccc. XXIV. ſcripta, inter alia his verbis vtitur: Prædeceſſores mei, nulla alia ope adiuti, quam divinâ fidē in latiſſimis regnis propagarunt, quod & ego quotidie efficere contendo. Maneo etenim inter maximos regnorum meorum fines, ut leo ingenti ſylva circumdatus, & ſeptus adverſus Mauros obſidentes, & alias nationes fidei Chriſtianæ inimiciſſimas, quæ nolunt audire verbum Dei, neque cohortationes meas, & ego gladio accinctus eos perſequor, & paulatim extrudo, divino ſcilicet fretus auxilio, &c. Æthiopes vel Abyſſini patrum noſtrorum memoria, ex legationibus, ad Papam, & Reges Luſitaniæ miſſis, notiores eſſe cœperunt, quum ad eos in mediterraneis Africæ locis interioribus, intruſos, rarus acceſſus antea patuerit. Qui etjam non ita pridem à Turcis, occupatis vel obſtructis omnibus portubus maris rubri, per quos ad eos perveniri antea poterat, prohibetur. Neque quantum ego ſcio, in hiſtoriis Romanis eorum mentio reperiatur, neq; arma Romana, multo minus Macedonica, quæ tamen fere totum orbem concuſſerunt, ad illos pervenerint. Compertum autem eſt ex eorum literis, eos ſemichriſtianos & Iudæos eſſe, retenta circumciſione & baptiſmate. Illum ritum à Melecho, hunc vero ab Eunucho Re-

ginæ Candacis, qui inter Gazam & Hyeroſolymam domum revertens à Philippo Apoſtolo baptiſatus fuit, accepiſſe & hactenus conſtanter retinuiſſe: Sicut liber Franciſci Alvareſii, & epiſtolæ & confeſſio fidei eorum, Damiani à Goes opera editæ, pluribus demonſtrant, ad quas cupidum lectorem remitto. Sed ut ad Rempubl. Venetam revertamur, eam inter alias ſalutares leges, tam diuturnam potiſſimum conſervat, quod ne privatos quidem nobiles patiantur, de minimis iniuriis inter ſe contendere, aut odia, & inimicitias fovere; ſed eos in Senatum ſuum vocant, precibus, monitis, rogant, hortantur, vti ſe omnes ſancti Marci (quod illi ſuæ Reip. nomen indiderunt) filios eſſe meminerint, fratres & cives tantæ libertatis, & feliciſſimi Imperii, indignum illis eſſe, alere privatas ſimultates, & diſſidia, quæ poſtea in publica converti queant, ſummo cum periculo reipublicæ. Ad coniunctionem autem animorum retinendam, multum profuit ſtatutum Venetum, quod etiam in aliis Italiæ Vrbibus præcipuis viget, De cõpromiſſis inter coniunctos. Hac enim ratione, materia fere omnis litium & ſumptuum, adimitur, ita ut abſq; graviſſimis cauſis, aliis alios, in ius pro ſuo libito vocare conceſſum non ſit. De hoc ſtatuto extat peculiaris liber Marci Antonii Blanci Juriſconſulti Patavini. De origine autem Venetorum, quod ab Henetis Paphlagoniæ populo, quum bello Troiano victi ex Aſia profugiſſent, in hanc oram intimam Adriatici maris claſſe appulſa, orti ſint, & deinde ab vicinis, Attilæ tyrannide, expulſis Vrbis formam aſſumſerint, alii plures prolixè ſcripſerũt, ſicut quoque de ſitu eius quod in mediis æſtuariis, abſq; mœnib. poſita ſit, inter quos Franciſcus Sanſovinus de ea libros quatuordecim ſcripſit, & allegat nonnullos ſentientes, Prophetiam Ezechielis de hac civitate interpretari poſſe, vbi dicit: Aſcendam ad terram abſque muro; Veniam ad quieſcentes habitanteſq; ſecure. Hi omnes habitant ſine muro, vectes, & portæ non ſunt eis, &c. Videri quoque poteſt Johan. Igneus in repetit. §. non alias. nu. 775. vbi ait ex Strabone, Venetos ſinum Adriaticum colentes deductos eſſe à Venetis Britonib. Gallis: quod idẽ & Petr. Crinitus habet lib. 4. de honeſt: diſcipl. cap. 14 Et idem Igneus in tract. An Rex Franciæ recognoſcat Imp. diſputat, potuiſſe Venetos contra Imperium præſcribere. nu. 59. Qua de re etiam agit in d. §. non alias. num. 686. & 973. Extant & verſus de mirabili ſitu eius vrbis talis:

Viderat Hadriacis Venetam Neptunus in vndis
Stare vrbem, & toto ponere iura mari,
Nunc mihi Tarpeias, quantum vis Iuppiter arces
Obiice & illa tui mœnia Martis, ait:
Si Pelago Tibrim præfers, vrbem aſpice vtramq;:
Illam homines dices, hanc poſuiſſe deos.

Cæte-

De Æthiopum morib.

Lib. 12.

Digitized by Google

Cæterum ne prolixior contra decorum ſim, ſi quis plura de Veneta civitate, ejus origine, ſitu, gubernatione, legibus, incremento & aliis rebus, ſcire deſiderat, habet Cōtarenum, Bembum, Sanſovinum, Leandrum, Stephanum Forcatulum, poſtremo Johannem Michelem Brutum de inſtauratione Italiæ, Bodinum de Republ. alioſque auctores, lectu digniſſimos, publicè editos, in quibus deſiderio ſuo ſatisfacere poterit.

Caput XLIX.

Quo pacto & quibus rationibus Oſtrogothi & Longobardi ſuum imperium in Italia firmarint.

NIhil novi eſt, quando metus eſt inſidiarum, vel rebellionis, Reges, vel Principes armorum uſum, ſubditis ſuis, ut contineantur ſub imperio interdicere, eoſque exarmare ſolere. Hac enim ratione ceu ſolido fundamento olim Theodoricus Rex Oſtrogothus, Theodimeri filius, qui in Italia circa annum CCCC. LXXXVIII. victo, & interfecto Odoacro Herulorum Rege, rerum potitus eſt, firmavit ſuum Imperium. Omnibus enim Italis armis ſummo ſtudio interdixit, telis è domibus ablatis, quod poſt Blondum notat Sabellicus, & Nauclerus, ut militiæ deſuetudine Itali prorſus imbelles fierent, ac imbecillitate torpentes Gothicum iugū patientius ferrent, minimeq; ad imperium aſpirarent. Nullus itaque ſub eo Italus miles nullus armiger militavit, & belli: â re cogente Gepidarum copiis Gothorum phalanges adiuvit, Hilba duce uſus. Idem Italiæ fines Alpibus viciniores, ſuis proceribus in poſſeſſionem dedit, clauſitque Italiæ aditus, oppidis etiam communitis, præcipuè Tridento, ita ut neque vicinitas Italis, cum externis gentibus, neque familiaritas conſtitui poſſet. Iiſdem rationibus ductus munivit etiam Falconis montem, cum non ita pridem ante Grādiſia ab Odoacro, qui tunc Italiæ imperitabat exædificata fuiſſet: Quā tamē paulo poſt, Theodoricus à Zenone Imperatore, contra Odoacrum cum exercitu miſſus, occupavit. Harum arciū & munitionū extruendarum cauſa eadē fuit, quæ Venetos ad ædificandā Palmā, contra Turcos movit. Sicut Lazarus Soranzi⁹ obſervavit. Quos præterea viros, aut ingenio, aut potentiā ſuſpectos habuit aut ex ſuis civitatib⁹ in remotiora loca relegavit, ut carceribus indicta cauſa, aut etiam morti deſtinavit, Symmacho, & Boetio Severino Romanis patriciis, ac conſularibus, è medio ſublatis. Iiſdem fulcris, & munimentis ad ſtabiliendum ſuum imperium uſi ſunt Longobardi, quadruplici ratione. Concordiam miram inter ſe ac inviolatam ſocietatem

In Ottomanno. ca. 80.

ſerva-

Lib. 3. c. 7. ſervarunt: erga finitimos vero præſertim Romanos, immites, & atroces fuere, quos ſibi tributarios, ac pene colonos effeciſſe, refert Paulus Diaconus, tertia parte frugum ſingulis annis ab iis exacta. Alterum fulcrum, & *Lib. 7. 1. Decad.* firmamentum Regni, in quo cura illorum viguit, fuit in alendo equitatu. Greges enim præſtantiſſimarum equarum eos habuiſſe, atque ab Hunga- *Lib. 2. c. 7. in fin.* ria in Italiam traduxiſſe, præter boum armenta conſtat, ut ſcribit Blondus & Paulus Diaconus, cujus quidem equitatus copia, atque præſtantia, cele- *Li. 5 Octava Ennead.* ritateque plura confeciſſe eos unius anni ſpacio bellica negocia in Italia, quam credibile ſit, Sabellicus notat. Loca autem præcipua, in quibus equarum armenta collocata primum à Longobardis perhibentur, Aquilienſes, ſive Foroiulienſes ſaltus fuiſſe accepimus: equique illius tractus ac etiam Ipporedienſes inter Transpadanos, hodie etiam valde probantur, tanquam agiliores, durabilioreſque. Tertium, in quo belligerendi compendia conſiſtebant, fuit tributorum quota, æqua lance ab omnibus ducibus Regi perſoluta. Dimidium enim æris ſui unuſquiſque regi pependit. Quarum fuit, quod nuſquam in Italia poſt dimiſſos Saxones, alio milite, quam Longobardo, initio rerum ſuarum uſi ſunt, habuiſſeque eos equitatum viginti millium virorum, & ſeptuaginta millium peditum, primosq; eos compoſuiſſe ferreas ſeries ex orbiculis conſertas (quas maculas malias *Li. 7. c. 11. & lib. 18 c. 14.* vocant) aliqui putant. Ex quibus tegi pectus ac brachia noſtrates hodie tutiſſimum, & ornatiſſimum putant. De Longobarda etiam immanitate, in alabardam redacto, auctores feruntur Longobardi. Hæc & alia Ticinenſis hiſtoria Bernardi Sacci nos docet.

CAPUT L.

Difficilius eſſe rem partam ſervare, quam acquirere.

Rom. hiſt. lib. 43. IN Dione legimus, cum C. Cæſar in Pharſalicis campis viciſſet, inter alios honores à ſenatu illi decretos, quos admiſit, fuiſſe, ut currus ipſi adverſum Jovem ſpectans in Capitolio collocaretur, ipſe quoque ſuper imaginem orbis terrarum poſitus ſtatueretur, cum hac inſcriptione, SEMIDEUS EST, unde ſi non fallunt me conjecturæ, in heroicis Gabrielis Simeonis Symbolis depingitur Cæſar, ſtans ſuper globum mũdi, ſiniſtra tenens librum, dextra vero gladiũ, cum inſcriptione EX UTROQUE, quæ pictura in 2. capite primæ centuriæ ſubciſivarum operarum mearum, præbuit mihi occaſionem, ut ibi differerem, adductis non vulgaribus rationibus, & hiſtoriis, Difficilius eſſe tueri parta, quã quærere: vel ut Claudiano placet:

Plus

In Politic.

——————*Plus eſt ſervaſſe repertum,*
Quam quæſiſſe novum.

Vnde doctiſſimus Lipſius ita ſuadet Regibus & Regulis, quies vobis tutior, nec de obtinendo laborate, ſed tenendo; ſcitote (refert ex Livio) teſtudinem, vbi collecta in ſuum tegmen eſt, tutam ad omnes ictus, vbi exſerit partes aliquas, quodcunque nudavit obnoxium, atque infirmum habet. Quare non abſque cauſa ibidem Auguſtum Cæſarem introduximus admirabundum, quum Alexan. Magni res in oriente geſtas legeret, dixiſſe, eum non induxiſſe in animum ſuum, qua ratione & via quæſita conſervaret, ac regeret, ſed tantum, quomodo quæſitis alia adiiceret. Huius enim cupiditati immoderatiſſimæ, ne totus quidem hic terrarum orbis & ſi plures fuiſſent, ſufficere poſſe videbantur, quum imperium vix deguſtare cœpiſſet, iuſtas tot fuſi ſanguinis, non ſolus ipſe veneno ſublatus, pœnas luit, ſed etiam integra ipſius ſoboles, non matre Olympiade, non fratre, non ſorore, non liberis, & eorum nepotibus exceptis. Nec tot ipſius ſucceſſores, diviſa inter ſe maiore parte orbis terrarum, feliciores & ſtrenuiores in conſervandis regnis fuere: Id enim demonſtrant diuturna & fere continua bella inter ipſos geſta, quibus vniverſum pene terrarum orbem cruentarunt. Idipſum movit Senecam, vbi comparationem Herculis & Alexandri inſtituit. Quid enim, inquit, ſimile habebat veſanus adoleſcens, cui pro virtute erat felix temeritas. Hercules nihil ſibi vicit, orbem terrarum tranſivit, non concupiſcendo, ſed vindicando. Quid vinceret malorum hoſtis, bonorum vindex, terrarum, mariſque pacator? At hic à pueris latro, gentiumque vaſtator, tam hoſtium pernicies, quam amicorum qui ſummum bonum duceret, terrori eſſe cunctis mortalibus; oblitus non ferociſſima tantum, ſed ignaviſſima animalia timeri, ut virus malum. Prudenter itaque Demoſthenes ſuos cives hiſce verbis hortatur: Iam cum duo ſint commoda in tota vita humana: Vnum, quod maximum atque præcipuum eſt fortunæ proſperæ: alterum, hoc illud quidem inferius; ſed inter cætera maximum, conſilii boni. Non ſolet vtriuſque ſimul copia contingere hominibus. Neque quiſquam rebus ſecundis terminum ſibi conſtituit, neque finem imponit cupiditatibus acquirendi plura. Itaque permulti ſæpenumero dum maiora concupiſcunt, ea, quæ iam obtinebant, amiſerunt. Et paulo poſt: nam qui cupiditate acquirendi plura aggrediuntur, atque tentant ea, quæ fas non eſt, maximis difficultatibus implicantur, conatuſque irritos, & ſpes vanas fortuna deridet, & fruſtratur. Hinc recte & prudenter ratiocinatur Dionyſius Halicarnaſſæus. Non eſſe prudentum, neque generoſorum hominum res alienas fortitudine quærere, & pati ſuas per ignaviam amitti. Huc reſpexit Baſilius Imperator, Conſilia-

De benefic. lib. 1. *c.* 10.

In orat. cõtra Ariſtogitonem.

Rõ. antiq. lib. 11.

Digitized by Google

In monitione ad filiũ cap.18. riis,inquit,vtere iis,qui rebus propriis bene conſuluerunt ; non autem qui per imprudentiam male. Nam qui ſuis rebus male proſpexerit,nunquam ille bene conſuluerit alienis.Eaſdem cogitationes habuit Plutarchus *In Philopœmone.* vbi dicit:Bona propria oportet poſſidere eum, qui alienis velit abſtinere. Recte itaque concludit ita Andreas Corrutius, poſtquam multas, eaſque *De providentia Dei lib.5.ca.21.* memorabiles recenſuiſſet hiſtorias,de iis, qui potius aliena regna invadere,& acquirere,quam partis pacificè frui voluiſſent. Percurrantur omnium regnorum hiſtoriæ,nec vllum ſeculum inveniemus, in quo divinæ providentiæ luculentiſſima non extent edita in illos exempla, qui ſuis non contenti aliena invaſerunt Contra vero pulcherrima,& certiſſima ſingularis ipſius benevolentiæ teſtimonia cernimus in illos, ſeu privatos homines, ſeu publicum munus adminiſtrantes,& in ſoliis ſublimibus collocatos,qui ſuis contenti, & vitæ innocenter traducendæ ſtudioſi,Spartam à Deo acceptam ornare ſtuduerunt.Idipſum Tartarorum princeps,licet alioquin barbarus,notare voluit, cum non ita pridem poculo ex capti Moſci calva- *Cap.1.* ria,ut fertur,maiuſculis literis inſcribi curavit : HIC ALIENA APPETEN- *Ælian. var.hiſt. lib 4.c.14.* DO, PROPRIA AMISIT. Recte itaque tales homines ſatagentes circa aliena,& propria negligentes Antigonum Regem aleatori aſſimilaſſe, diximus,qui ſpe futuri lucri proprias opes prodigit, nec vnquam contentus eſt eo,quod in alea vicit. Non ſecus ac pecuniæ,quas multo cum labore, *In lib.de regno.* quis ſigillatim per obolos vix comparſerit,vniverſæ in ſcorti (inteſtinum) marſupium effunditur.Quemadmodum enim echinum,ſic etiam nummos *Lib.7.* capere facilius eſt,retinere vero difficile. Vnde Anaxagoras inquit, magno cum negocio pecunias cogi,ſed multo maiori opera conſervari & cuſtodiri *Lib.4.* Huc reſpexit Strabo;Difficilius,inquit,eſt provinciam obtinere, quã facere. Viribus parantur,iure retinentur, Quibus verbis vtitur Lucius Florus,cũ Vari Quintilii cladem ſuccinctè deſcribit. Non abſque ratione igitur monemur,non minus nobis jucundos,atque illuſtres eſſe hos dies,quibus conſervamur,quã illos quibus naſcimur.Cęterum non ſolum priſci Monarchę, reges,& principes prudentiores,ſed etiam recentiores, admodum ſoliciti fuere,quo pacto eorum filii & ſucceſſores eiuſmodi artibus in bello & pace inſtituerentur,quibus imperia & regna non tam acquirere, quã tueri & *Cap.1.* conſervare poſſent.ob eamq; Iuſtiniani Imperatoris legem, & alia exempla introduximus, quibus nunc adiicere volui Alfonſi I. Aragoniæ & Neapoli- *Rer.geſtar. Alph.I regis Neapolitani in prin.li.9.* tani regis fortiſſimi & prudentiſſimi,qui non tam in armis, quam in bonis literis curavit inſtitui filium Ferdinandum,cui tale elogium tribuit Bartholomæus Facius;Ingenio fuit eximio,& ad cunctas optimas artes docili, liberalibus diſciplinis inſtitutus,iuri quoque civili operam dedit ut vna arma legibus iungeret,quę duo ad Reſpubl.gubernandas aptiſſima putantur.

Armorum

Armorum quoque tractandorum ſcientiam didicit, equitandi peritiſſimus, lucta, ſaltu, iactu, equeſtrique certamine, vel cum veteranis contendere, facilitate & modeſtia, cum omnibus certare, gloriæ cupidus, calorem, frigus, inediamque laboremque facile pati. Cumque æquales gloria & dignitate ſuperaret, ab omnibus tamen (quod rarum eſt) valde diligi, atque obſervari. Idipſum Iovianum Pontanum movit, ut ſuam hiſtoriam ita concludat: Igitur Neapoli Ferdinandus pace parta, rebu que è ſententia compoſitis, ſupra triginta annos regnavit, cum interim multa bella pro ſociis atque amicis ſuſcepta fortiſſime geſſerit. Turcas quoque qui Hydruntum, bonâque Salentinorum partem ex improviſo adorti, occupaverant, Alphonſi filii induſtria atque opera victos Italia expulerit. Qui, ſi quibus artibus in initio regnũ ſibi comparavit, eaſdem in pace, ocioq; retinuiſſet, ut maxime felix eſt habitus, ſic inter optimos fuiſſet principes numeratus. Hæc cum ita ſeſe habeant, non immerito ab Ennio reprehenduntur ii, qui contempto iuris & æquitatis ordine, mox abſque legitima cauſa ad arma proſiliunt, & neglecto juſtitiæ cultu, fortitudinem in violentia quærunt, in his verſibus: *De Ferd. Alphonſi I. filio in fin. l. 6.*

Non ex jure manu conſertum ſed mage ferro,
Rem repetant, regnumq; petant, vadant ſolida vi.

Hi enim merito conſiderare deberent; Nihil violentum poſſe eſſe diuturnum, & ſi non adſit iuſtitia cuſtos acquiſitorum, ea fluxa & momentanea eſſe, & ſicuti floſculos præcoces evaneſcere.

Animadvertere id quoque Turcicam gentem, in eodem capite ex Iovio retulimus, licet ipſorum imperium magis metu & violentia partum ſit, & adhuc conſervetur, quamdiu Deo viſum fuit, dum Taliſmannus æditus novo Imperatori ingredienti in ipſorum delubrum peculiare ad ſacra Mahumetica peragenda, occurrat & ſuggerat, ut meminiſſe velit imperium iuſtitia & virtute bellica partum, non aliis, quam iiſdem artibus conſervari, propagarique oportere. Et vere quidem, niſi enim legi Mahometicæ prudentiores & juſtiores inter ipſos viri præficerentur, qui tam metu & pœnis quam præmiis & honoribus tam latum imperium, in varias & barbaras atque ferociſſimas gentes, & nationes diſtinctum, continerent, fieri non poſſet, illud tam diu florere & in tantam amplitudinem creſcere. Recte itaque ſcribit Leonclavius noſter: Hoc genus barbarorum longe omniũ vaferrimum eſſe & tam præſentibus, quam futuris circumſpiciendis ac penſitandis ſolertiſſimum. *Pand. Turc. hiſt. c. 24.*

Ad conſervationem autem partorum omnino requiri, gravitatem & auctoritatem magiſtratus, qua ſubditis timorem & reverentiam quandam incutiant, non abſque ratione monuimus, quod etiam Plutarchus inculcat, ubi dicit; hominem homini obſequentem ultro cicuremq; nihil aliud face-

Digitized by Google

Buchan. de reb. Scoticis lib. 15.

re quam fidem benevolentiæ, integritatiſque & juſtitiæ opinionem. Experientia enim teſtatur, obedientiam, quæ Regibus debetur, rem eſſe fragilem, niſi adſit timor quidam & reverentia. Si quidem auctoritas, ut bonis artibus comparatur, ita malis amittitur, majeſtas quoque virtute deſtituta, levi momento evaneſcit. Vnde M. Cicero apicem ſenectutis auctoritatem eſſe, dicit, quod Poetas movit, ut auctoritatis vel majeſtatis honorem & reverentiam tanquam filias, finxerint. Confirmatur id inſigni exemplo Caroli ſapientis Regis Galliæ. Is enim cum videret totum ſuum regnum ſuperioribus bellis, regnantibus patre Johanne, & avo Philippo, multis malis, & cladibus attritum, inprimis autem Aquitaniam totam, & partem Normanniæ, & Picardiæ ab Anglis occupatam, eſſetque illi res, cum Rege longe omnium, quicunque in Anglia regnarunt, feliciſſimo & fortiſſimo Eduardo III. quique paucos ante annos Gallos magnis præliis duobus fregerat; Accedebant ad hæc mala, ingentes ſeditionum procellæ commotæ, tum Lutetiæ, tum aliis in Galliæ locis, is, inquam, cum videret tot ſtragibus & cladibus regni opes attritas, non ſolum de reſtaurando, ſed conſervando potius eo cogitavit, ideo plura conſilio, quam vi gerenda cenſens, nihil temere, nihil improvide, nihil niſi conſultum & cogitatum agebat. Raro arma induebat, ſed ubi opus eſſet, & belli artium rudis non erat, viros idoneos & ſtrenuos legere norat. Ergo Rex Eduardus, quum ejus ſolertia, videret armorum ſuorum aciem retundi, & labefactari victorias ſuas; En, ajebat eccui rex alius viſus eſt, vel magis armorum inſolens, vel qui majorem rerum laborumque molem ſtrueret? totos dies domi ſedens, epiſtolas dictat, at me gravius inermis, armatum literis fatigat, quam patris & avi ipſius arma, copiæque fecerunt. Adeo pollebat prudentia Carolus, ut illi hanc laudem hoſtis tribuere non dubitaret. Quippe non modo ille populum egeſtate prius, ac miſeria perditum, primum pace, deinde larga opulentia, recreavit; verum etiam tam ingentes cumulavit divitias, quas reliquit filio, ut inde non tantum ſapientis cognomẽ, ſed etiam divitis ferret. Hæ & ſimiles artes requiruntur, in acquirendo & conſervando imperio & auctoritate apud ſuos & hoſtes. Cæterum non eſt rarum, quod tam ſæpe gerantur in toga res præclaræ, quam victoriis bello partis illæque

Li. 1. Offic.

his non ſolum æquantur, ſed & præferuntur. Nam ut ait M. Cicero: Non minorem utilitatem afferunt, qui togati præſunt publicè, quam qui bellum gerunt. Itaque eorum conſilio ſæpe, aut ſuſcepta, aut confecta bella ſunt. Et in Catone majore inquit: Dux ille Græciæ nunquam optat, ut Ajacis ſimiles decem habeat, ſed ut Neſtoris: quod ſi acciderit, non dubitat, quin Troia ſit brevi peritura. Vnde non dubitavit idem Tullius pronuntiare:

Cedant

Cedant arma togæ: concedat laurea linguæ.

Poſtremo colloquium Cyneæ cum Pyrrho apud Plutarchum eſt memorabile.

CAPUT LI.

De infelici gubernatione & furore imperitæ plebis, & ejus odio erga bonos ac peritos.

PRUDENTER Seneca ſuum Lucilium monet, beatum eum non eſſe, quem VULGUS appellat, ad quem pecunia magna confluxit: ſed illum, cui bonum omne in animo eſt: erectum, & excelſum, & MIRABILIA CALCANTEM, qui neminem videt, cum quo ſe commutatum velit; qui hominem ea ſola parte æſtimat, QUA HOMO EST: Qui natura magiſtra utitur, ad illius leges componitur, ſic vivit, quomodo illi præſcripſit: cui bona ſua nulla vis excutit; qui mala in bonum vertit, certus iudicii, inconcuſſus, intrepidus; quem aliqua vis movet, nulla perturbat; quem fortuna, quum in eum, qui habuit telum nocentiſſimum, vi maxima intorſit, pungit, non vulnerat, &c. Recte ſane, mi Seneca, tanquam vir prudens, & maximarum rerum experientia diuturna præſtans, dixiſti: ſed multo rectius, imo rectiſſime dixiſſes, ſi Chriſtianis præceptis (ſicut multi putant, re primordia, Paulo Apoſtolo præceptore hauſiſſe) imbutus fuiſſes. Nihil enim nocent homini vere Chriſtiano, & firma conſcientia recte factorum munito, ictus, aculei, obtrectationes inſulſæ & ſtolidæ plebis, & eorum, qui ab ea veluti poplicolæ pendent. Sed pergamus in exemplis Ethnicis, qui ſolum modo ſua integritate & innocentia freti, plebis conatus contemptim deriſerunt. Inter quos fuit Polycletus, qui eodem tempore duo ſimulachra fecit: alterum ad arbitrum plebis; alterum juxta peritiæ artiſq; normam: gratificatus vero plebi hoc modo eſt; Ad ſingulorum acceſſum tranſpoſuit & commutavit aliquid, morem gerens uniuſcujuſque voluntati & dictationi. Itaque propoſuit utrumque, & alterum quidem omnes admirationi, alterum vero ludibrio ac riſui habuerunt. Reſpondens autem Polycletus: At hoc, inquit, quod vituperatis & reprehenditis, vos feciſtis; quod vero ſuſpicitis, ego. Eodem modo Hippomachus tibicen, quum diſcipulus ejus aberraret ab arte inter canendum, & nihilominus plauſum auditorum aſſequeretur, percuſſit eum baculo, dicens: perperam cecinisti; nam alioqui tibi non applauderent. Huc ſpectant verſus:

Epiſt. 45. *Ælian. li. 14. c. 8.*

> *Bellua multorum capitum cur nominor? atqui*
> *Cordatis nullum credor habere caput.*

Pulchra itaque & memorabilis doctrina eſt Divi Baſilii, ubi dicit: φυλακτέον

τῷ σωφρονοῦντι τὸ πρὸς δόξαν ζῆν καὶ τὰ τοῖς πολλοῖς δοκοῦντα περισκοπεῖν, καὶ μὴ τὸν ὀρθὸν λόγον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τοῦ βίου, &c. hoc eſt: Nihil æque cavendum ſapienti, atque illud, ne ad aliorum opinionem vivat; neve quid populus probet, circumſpiciat, ſed rectam rationem potius ducem & gubernatricem vitæ ſtatuendam eſſe: VT, SIVE OMNIBVS MORTALIBVS ADVERSANDVM, SIVE PROPTER HONESTATEM PERICVLA SINT ADEVNDA, DE RECTA SENTENTIA TE DEPELLI NVLLO MODO PATIARIS. Experientia ſane demonſtrat, & antea memorabilibus exemplis demonſtravimus, quam calamitoſa gubernatio inſtituatur, ſi populus, repudiatis ſalubribus conſiliis, pro ſuo libito adminiſtrare Rempublicam; vel vi, vel dolo ſatagit. Quare prudens eſt monitio Appii Claudii Sabini, apud Dionyſium Halycarnaſſæum, Rempublicam ſimilem eſſe vni homini, dicentis, in quo per quandam proportionem ac ſimilitudinem animus, ſenatum; corpus vero plebem refert. Si igitur patiantur plebem dementem imperare Senatui, ita illos facturos dicebat, ut qui animum corpori ſubiiciunt, & qui non ex rationis præſcripto, ſed pro ſua libidine vivunt. Quod ſi aſſuefecerint plebem, ut patiatur ſe regi & duci à Senatu: Ita facturos, ut qui animo corpus ſubiiciunt, vitæque genus degunt, & ſectantur, quod eſt optimum, non autem quod eſt iucundiſſimum, &c. Huc ſpectat Maximii Tyrii Philoſophi ſimilitudo: Non vides, inquit, ut unus gubernator navigationem moderetur, vt animus corpus? ut venti navem impellant, quemadmodum virtutes fortunam? Qui ſi tempeſtas exoritur, manente navi, incolumique gubernatore, ſalutis nunquam committitur ſpes, ſive navis ipſa recto feratur curſu, ſive arte tempeſtatem devitet, dum tamen à gubernatore regatur. At ſi gubernatorem ipſum abſtuleris, inutilis navis efficietur, etiamſi firmitatem propriam ſervat, & inutilis erit ventorum afflatus etiamſi ſecundus ac proſper fuerit propterea ut in mari, & navi, & in navigatione pretioſiſſimus eſt gubernator: ſic in vitæ noſtræ curriculo animus ſupremum ſibi vendicat honorem, quemadmodum in navi gubernator, &c. Nobilis etiam eſt illa M. Tullii de gubernatore ſententia: Similes, ait, ſunt, ut ſi qui gubernatorem in navigando agere nihil dicant, quam alii malos ſcandant, alii per foros curſitent, alii ſentinam exhauriant, ille autem clavum teneat, ſedens in puppi. Sæpenumero autem bonos, & de patria bene meritos viros, odium & furorem imperitæ plebis expertos eſſe, multis hiſtoriis demonſtrari poſſet. Reſpiciamus enim Scipiones, Cicerones, Rutilios, Metellos, & alios Romanos, qui rebus præclarè geſtis malam gratiam retulerunt. Non ſecus apud Græcos, Hermodoro, Ariſtidi Juſto, Themiſtocli, Thucydidi, aliiſque accidit, ab Athenienſibus, qui patria pulſi ſunt.

[Margin notes: *Cap.* 41. *cent.* 1. — *Rom. antiquit. l.* 5. — *In Catone.*]

Miltia-

Miltiadem vero carceribus, Socratem veneno iidem necarunt. Inprimis autem Phocionis exemplum, cuius antea obiter mentionem fecimus, memorabile dignum eſt, ut prolixius recenſeatur. Quamvis enim non modo Athenienſium, ſed etiam omnium ſuæ ætatis virorum clariſſimus haberetur, & qui quadragies quinquies Athenienſis exercitus Imperator creatus, vitam ſumma integritate vitæ ac innocentia, ſine vllo probro tranſegiſſet, nihilominus calumniator quidam de fece plebis auſus eſt ad populum, quem intelligebat Phocioni iratum, rogationem huiuſmodi ferre: VELLENT IVBERENT PHOCIONEM AC SOCIOS NECARI. Hanc vocem populus tanto plauſu excepit, ut omnes aſſurgerent, ac manibus elatis cives fortiſſimos ac innocentiſſimos capitis damnarent; nec defuerunt, qui ſertis & corollis redimiti, cum ſervis ac fœminis in comitium profecti ſunt, ut ſententiam capitalem ferrent. Qua re perſpecta, Me quidem à vobis inquit Phocio, damnari facile patiar; ſed cur iſti? Ad quem populus: Quoniam, reſpondit, tibi ſunt amici; nec priuſquam furor plebis inſanientis conquievit, quam omnes ſine iudicio, ſine accuſatione, ſine vlla cauſa necarentur. Nec vero, inquit Bodinus, quum hanc hiſtoriam ex Plutarcho retuliſſet, ſperãdum eſt, VT PLEBEM, QVVM BONIS INSVLTARE CEPERIT, PVDOR VLLVS A TVRPITVDINE, AVT RATIO A FVRORE REVOCARE POSSIT. Non deſunt autem plerunque Oratores turbulenti & Demagogi ſeditioſi, tumultus, bella & diſſenſiones inter optimates & plebem excitantes, nec non & principes ac populum ad vim & cædem, atq; arma civilia multis modis inflammantes. Sicut idem Bodinus multa exempla vetera & recentia refert. Inter alia autem Neſtorium introducit, qui coram Imperatore, & tunc in clariſſima Conſtantinopoli luce, auſus eſt ita dicere: Da mihi Cæſar, da, inquit, terrã hæreticis vacuam, ego tibi cælum: exſcinde mecum hæreticos, ego te victoriam de Perſis ſpondeo relaturũ. Hunc propterea πυρόφορον (Gallice boute feu) appellarunt. Recte itaq; ibi ſubiungit Bodinus: Eſt igitur ab eloquentia improborum civium multo magis metuendum, quam à peſte, quam à gladio furentis; ea tamen nihil laudabilius aut admirabilius eſt, ſi quis vir bonus, ad laudem vtatur: ut & ſceleratis exitio & innocentibus præſidio, & improbis terrori, & probis ornamento ſit: & ea quæ ibidem ſequuntur. Huc ſpectat monitio Antonii ad Octavium Auguſtum, apud Dionem: Plebs, inquit, ut ex Græcis litteris nuper didiciſti, eſt res inſtabilis inſtar marinorum fluctuum, accedentium & recedentium, quemadmodum & in noſtra Republica ſæpe cultores ſuos, plebs in altum ſublatos, deiecit in genua, &c. Falluntur itaque, vel potius admodum decipiuntur, qui

Cap. 4. cent. 1.

De Republ. lib. 6. c. 4.

De Repub. prope fin. l. 4.

De bello civil. l. 3.

qui præſidia in promiſcua multitudine quærunt: quæ neque alios recte, neque ſeipſam commode regere poteſt. Quod animadvertit Demaratus Lacædemonius, qui Xerxem bellum Græcum inferentem, & ob innumeras copias tumentem, monuit; Multitudinem indigeſtam & gravem metuendam eſſe ducenti: non enim vires, ſed pondus habere. NEC DIV DVRARE, QVICQVID REGI NON POTEST. Et recte quidem. Nam animus carens certis & ſalutaribus ſapientiæ & prudentiæ præceptis quibus certos fines ſibi præſcribit, quos non tranſgredi, & hinc inde vagari licet, nunquam ſatiari, ſed ſemper nova abſque certo iudicio expetere ſolet. Quod Claudius Sabinus apud Dionyſium Halycarnaſſæum prudenter animadvertit, dicens: Nequeunt hominum expleri amentium cupiditates, etiamſi, quæcunque petierint, conſequantur: ſed continuo alia maiora appetunt, & in infinitum progrediuntur: quod præcipuè multitudini accidit. Quæ enim vnuſquiſque ſolus, aut pudore proprio, aut ab alio impeditus facere veretur, ea ſi more publico recipiantur, ab eo in ſua voluntate aliorum exemplo & conſuetudine confirmato facilius & audacius patiuntur. QVVM IGITVR CVPIDITATES STVLTI VVLGI SINT INEXPLEBILES ET INFINITÆ, EARVM PRINCIPIIS OBSTANDVM EST, QVAMDIV SVNT ADHVC INFIRMÆ, NON AVTEM, QVANDO IAM ITA SVNT CORROBORATÆ ET AVCTÆ, VT EVELLI NEQVEANT. OMNES ENIM INIQVIORE ANIMO FERVNT, SI REBVS SIBI CONCESSIS PRIVENTVR, QVAM SI REBVS SPERATIS FRVSTRENTVR. Indicavimus præterea antea, quod plebs commoda, modum nullũ tenere poſſit; ſed pro arbitrio inconſulto, modo hos, modo alios pro amicis inimiciſve abſq; certa diſcretione habeat. Quamobrem Dio hiſtoricus conqueritur, quum Octavius, Antonius, & Lepidus triumviratum conſtituerent, & alter in alterius gratiam miſere & crudeliter in proſcriptos ſæviret; Adeo, inquit, in ſeditionibus & bellis omnia præter rationem eveniunt, vbi non iure, ſed vtilitate ſua ac neceſſitate amicos inimicoſque ſuos, ij qui rerum potiuntur, æſtimant, ac pro opportunitate temporis, eoſdem & hoſtes & neceſſarios ſuos iudicant. Non abſque ratione inſuper ibidem monuimus, quando vulgus & plebs religionis vel ſuperſtitionis prætextu commovetur eam vel multo atrocius furere, vel miteſcere eorum mentes ſolere, adductis, non vulgaribus doctrinis & exemplis. Quo etiam reſpexit lex Numæ Pompilii II. Regis Romanorum, qui ſtatuit, Religionibus & ceremoniis feroces animos vulgi & hominum eſſe alligandos, alioquin non poſſe eos in officio retineri, niſi Deorum metu. Vnde Livius dicit: Præſtat eſſe ſuperſtitiones & pravas religiones, quam omnino nullas.

Herodot. Polymnia.
Seneca. l. 6. de benefic. cap. 31.
Rom. antiquit. l. 5.
Cap. 40. cent. 1.
Rom. hiſt. l. 48.

Digitized by Google

nullas. Exemplum memorabile hac de re nobis tradidit Tacitus, ubi diſertâ oratione ſeditionem legionum Pannonicarum deſcribens, eam religione quadam, ex defectu Lunæ ſopitam expreſſit. Noctem minacem, inquit, & in ſcelus erupturam fors lenivit. Nam luna clariore pene cœlo viſa langueſcere. Id miles rationis ignarus omen præſentium accepit, ac ſuis laboribus defectionem ſideris adſimulans, prosperèque ceſſura quæ peragerent, ſi fulgor & claritudo Deæ redderetur. Igitur æris ſono, tubarum, cornuumque concentu, ſtrepere, prout ſplendidior, obſcuriorve, lætari, aut mœrere, & poſtquam ortæ nubes offecere viſui, creditumq;, conditam tenebris, ut ſunt mobiles, ad ſuperſtitionem perculſæ ſemel mentes, ſibi æternum laborem portendi, ſua facinora adverſari Deos lamentantur. Utendum inclinatione ea Cæſar, & quæ caſus obtulerat, in ſapientiam vertenda ratus, circumiri tentoria jubet, &c. Cæterum licet cædes & deprædatio Judæorum Olyſipponenſium, cujus ex Oſorio integram hiſtoriam recenſuimus, ex negatione imaginativi ſplendoris, emicantis è vulnere ſtatuæ, nata, ingens & deploranda fuerit: tamen eandem, ſi non majorem cladem & ſævitiam, eadem excæcata gens, experta fuit in Anglia, præſertim Eboraci, anno CIↃ. C. ab irritata multitudine, quam prolixè deſcribit Gulielmus Neubrigenſis, ad quem lectorem remitto. Ad ſplendorem autem emicantem ex vulnere ſtatuæ, coopertæ operculo vitreo, quod attinet, is vel ratione naturali, extrorſus radios, vel à cereis incenſis, vel aliunde immiſſos, vel etiam arte fieri potuit. Non raro enim reperti ſunt impoſtores, qui ab imaginibus ſeu ſimulachris igneis vel æreis, quibuſdam doloſis machinationibus, vel lachrymas, vel ſudorem, ſanguineum liquorem, aliud quidpiam admirandum, quod vulgi oculos & mentes præſtringeret, excuterent, & ita rudi populo imponerent. Extat hac de re hiſtoria, quid patrum noſtrorum memoria Bernæ, impoſtura Dominicanorum acciderit, qui magicis ſuis ludibriis ſtatuas lachrymantes effecerunt, & alia mira perpetrarunt, ideoque etiam pœnas meritas dederunt. Sic olim quoque ſolebant idolorum gentilium ſacerdotes ſæpe ſuis technis homines decipere; quemadmodum apparuit in ſtatuis Alexandrinis, à Chriſtianis dejectis. Quum enim everterent templum Serapidis, omnia ſimulachra inventa ſunt, ſive lignea, ſive ærea, ita elaborata, ut cava pars, & terga templorum parietibus adaptarentur, occultis quibuſdam meatibus, in muro relictis, per quos deinde, per alia quædam arcana adyta, in ſimulachrorum cavum ſubibant, & inde, quæ viſa eis fuiſſent, reſponſa dabant. Neronem præterea templum diruiſſe, eiuſque ſacerdotes necaſſe, ob ſimiles detectas impoſturas, ſcribit Dio. Tyranni porro ſacrificuli Saturni, ex Euſebio & aliis, impoſtura notoria eſt, qui per

Annal. li. 1.

Rerũ Anglicar. li. 4. c. 1. & 8. cum ſequẽtibus.

Digitized by Google

ſtatuam æneam concavam matronas ad Saturni idolum, ut ſuam libidinem expleret, allicere ſolitus fuit, donec ſubterraneis commeatibus, fraude & ſceleribus detectis, pœnas meritas daret. Detexit & Daniel Propheta abſconditum introitum, quem fecerant ſacerdotes Beli, ſub menſa templi, ſuper quam proponi faciebant à Rege ſingulis diebus eſcas & vinum, affirmantes, Belum ea vorare. Hoc templum Beli, jubente Rege Perſarum, (cujus nomen omittitur) ob impoſturas detectas deſtructum eſſe, non ſolum conſtat ex ſacris literis, ſed etiam ex Arriano videtur probari poſſe, dum ſcribit, Alexandrum Babylonem ingreſſum, templa quæ Xerxes ſubverterat, inſtaurari Babyloniis juſſiſſe, & in his templum Beli, quem præcipuè Deum Babylonii colunt. Etſi enim ante Xerxem, filium Darii, tempore Cyri deſtructio iſta facta fuerit, tamen facilis error in nomine committi ab Arriano potuit, cum Xerxis vel Artaxerxis (quod ſignificat Bellatorem, vel magnum Bellatorem) commune nomen Regum Perſarum fuerit, ſicut Pharaonum, Regum Ægyptiorum. Ut autem materiam cœptam morali doctrina more noſtro concludam, ſequentia ex ſapientiſſimorum virorum ſcriptis hauſta, in fine hic addenda cenſui: Et primo quidem Cleanthis verſus, relatos à Clemente Alexandrino, quos ita Latinos fecit Joachimus Camerarius parens meus beatæ memoriæ:

De exped. Alex. lib. 3.

Lib. 5. Stromat.

Si ſapientiam amas, tibi ne ſit opinio vulgi
Ante oculos populi neq; ſit ſententia curæ,
Vana pudore vacans, temeraria: nam neque prudens
Nec juſtum eſt confuſa hominum turba, nec honeſtum
Iudicium, invenieſq; bonum hoc contingere paucis.

Verſus Græcos ſi quis deſideret, ſunt ejuſmodi:

μὴ πρὸς δόξαν ὅρα ἐθέλων σοφὸς αἶψα γενέσθαι,
μὴ δὲ φοβοῦ πολλῶν ἄκριτον καὶ ἀναιδέα δόξαν.
οὐ γὰρ πλῆθος ἔχει συνετὴν κρίσιν, οὔτε δικαίαν,
οὔτε καλήν. ὀλίγοις δὲ παρ' ἀνδράσι τοῦτό κεν εὕροις.

Quorum & aliam verſionem adſcribere placet, confectam à Matthia Bergio, Academiæ quondam Altorfinæ Profeſſore eruditiſſimo: quæ ſic habet:

Si cordi eſt verum placitis ne ducere vulgi,
Rara fere in vulgo ſapiens, bona ſobria mens eſt,
Iuſtaque. Rari autem quibus hæc laus convenit. Ergo
Turba hominum quo ſtulta vocat, properare caveto.

Epidorp. lib. 2.

Eodem modo Julius Scaliger eos, qui à vulgi opinione pendent, eleganti hoc epigrammate depingit:

Qui

Qui pendet ab errore & opinione vulgi,
Pendet magis, atque arbore qui pendet ab alta.
Nam quod ſemel evenit, & abiit, id nocet nil:
At quod dubiis articulis ſtat, inſtat, urget,
Vaneſcit, adeſt, eſſe malum id putabo ſolum.

Poëta quoque Hetruſcus Petrarcha eadem monet:

Mentre al vulgo dietro vai,
Et la ſua opinione cieca è dura,
Eſſer felice non potrai giamai.

Idem innuebat Pythagoras, quum inter ſua ſymbola hoc poneret: λεωφόρους ὁδοὺς μὴ στείχειν, hoc eſt, Popularibus viis ne incedito. Quod ita exponit Athenæus: γνώμῃ πολλῶν μὴ ἀκολουθεῖν. εἰκῆ γὰρ ἕκαστος, ὅ, τι ἂν δόξῃ, ἀποκρίνεται) τὴν δ' εὐθεῖαν ἄγειν ἡγεμόνι χοώμενον τῷ νῷ: Multitudinis ſententiam ne ſecteris, (nam unuſquisque temere, ut fors tulit, & prout ſibi viſum fuerit, reſpondet ac ſtatuit) ſed potius rectam inſiſtas viam, mente uſus gubernatrice.

Caput LII.

Plebeios, & ex humili genere ortos, ſi ad dignitates & honores pervenerint, immemores ſuæ ſortis, plerumque ambitione inſolenter ſe efferre, aliosque deprimere conari, & de funeſto fine eorum.

Valerius Maximus acriter invehitur in quendam, quem tamen non nominat, ſed paulo poſt ejus nomen audiemus. At quid, inquit, ego iſta conſector, aut quid iis immoror, quum unius patricidii cogitatione cuncta ſcelera ſuperata cernam? Omni igitur impetu mentis, omnibus indignationis viribus, ad id lacerandum pio magis, quam valido affectu rapior. *In lib. 9. cap. 11.* Quis enim amicitiæ fide extincta, genus humanum cruentis in tenebris ſepelire conatum, profundo execrationis debitæ, ſatis efficacibus verbis adegerit? Tu videlicet efferatæ barbariæ immanitate truculentior, habenas Roman. Imperii, quas princeps parensque noſter ſalutari dextera continet, capere potuiſti? aut te compote furoris, in ſuo ſtatu mundus manſiſſet? Vrbem à Gallis captam, & recentorum inclytæ gentis virorum ſtragem fœdatam Allienſem diem, & oppreſſos in Hiſpania Scipiones, Thraſimenum lacum, & Cannas, bellorumque civilium domeſtico ſanguine madentem Æmathiam amentibus propoſitis furoris tui repræſen-

 tare

tare,& vincere voluiſti. Sed vigilârunt oculi Deorum, ſidera ſimul vigorem ſuum obtinuerunt,&c. Et paulo poſt: Qui autem hæc violatis amicitiæ fœderibus tentavit ſubvertere, omni cum ſtirpe ſua populi Rom. pedibus obtritus, etiam apud inferos, ſi tamen illuc receptus eſt, quæ meretur, ſupplicia pendit, &c. Fateor me hanc Valerii Maximi invectivam acrem & aculeatam ſæpius legiſſe, ſed certo intelligere non potuiſſe, in quem directa fuerit, licet commentatores quiſque pro ſua opinione diverſa adduxerint. Verum dum diligentius de explicatione planiore cogito, & inquiro, mihi Stephani Pighii ſententia veritati conſona videtur. Ille enim ita eum de Valerio loquens explicat: Omnes iſtic inſigniores populi Romani clades bello acceptas enumerat, quas una furioſa cogitatione Seianum repræſentaſſe, atque viciſſe dicit. Verum ut lectori ſtudioſo ſcopum hujus exempli clarius aperiam, quem minus attigiſſe commentatores video: Cognoſcimus ex hiſtoria, Valerium hoc loco invectivæ ſuæ mucronem ſtringere adverſus L. Ælium Seianum, Tiberio Cæſari prius familiaritate conjunctiſſimum, ſed poſtea ob ſuſpiciones inimicum factum. Hunc principis amicitia illuſtrem fecerat, atque ad ſummos honores evexerat, adeo ut ejus natalis publice velut Cæſaris celebraretur, ſtatuæ omnis generis, atque etiam aureæ, paſſim ab omnibus ponerentur, colerentur, utque tandem apud Senatum, omnemque populum majore in authoritate, quam ipſe Tiberius eſſet. Itaque nimis exaſtatum, jamq; metuendum, aſtu ac dolo ſubvertit. Spe etenim affinitatis, atq; tribunitiæ poteſtatis objecta, deceptum, nihilque ſiniſtri ſuſpicantem, ſubito aggreſſus, velut res novas adverſus Rempub. atque ſe molientem, longa & criminoſa epiſtola è Capreis (ubi tum manebat Tiberius) ad Senatum ſcripta infenſiſſime accuſavit. Seianus mox ab omnibus deſertus, juſſu Senatus in carcerem raptus, cum omni ſtirpe & familia occiditur. Cadavera triduo publice ludibrio habita, demum in Tiberim projecta ſunt, & acerba inquiſitio, contra ejus familiares & amicos inſtituta. Ipſius nomen, non diu antea conſulis, tanquam populi Romani hoſtis, è faſtis ac monumentis publicis eraſum, ſtatuæ paſſim dejectæ atque conflatæ, atque memoria decreto abolita eſt. Atque hoc ipſum in cauſa eſt, quod Valerius eum non nominet, licet acerbè in ipſum, Tiberio placere cupiens, invehatur: Ideoque etiam non velut civem inter domeſtica ſceleſtorum exempla, ſed velut hoſtem inter peregrinos & externos extremo loco collocat. Igitur ex his etiam animadvertere eſt, eodem anno, quo Seianus occiſus, Valerium hunc librum nonum conſcripſiſſe, &c. De calamitate hujus viri ita ſcribit Dion. Ex caſu Seiani intelligi poteſt imbecillitas rerũ humanarum, & inconſtantia; nec nos unquam extolli oportere. Nam quem omnes mane, ut potiorem ſe

Digitized by Google

comitati in ſenatum fuerant, etiam paulo poſt in carcerem trahebant, ut abjectum & nefarium hominem: Et cui coronam paulo ante dederant, eundem poſtea vinculis conſtringebant: Quemque antea ſatellites ſtipabant, ut Dominum; eum deinde, ut fugitivum, cuſtodiebant. Hæc tam prolixè ideo referre volui, ut non modo cognoſcatur, quam lubrica & fluxa fortuna ſit eorum, qui in aulis ex inferioribus ad ſummos gradus, ambitioſis artibus, pervenire conantur (licet Sejanus ex equeſtri familia genus ſuum duxerit) & quibus calamitatibus, ex ſuſpicione principis, expoſiti ſint, ſed etiam ut locus Valerii hactenus obſcurus, dilucidior & explicatior fieret. Sed in noſtra cœpta materia pergamus. Allegavimus antea obiter inter alia Majonis exemplum, qui cum ob inſolentiam intolerabilem ad Regnum Siciliæ aſpirare cæpiſſet, à Matthæo Bonello occiſus eſt. Fuit is, ſicut Thomas Fazellus prolixè deſcribit, natione Apulus, patria Barenſis, humili ortus genere, quippe cujus pater oleum Bari vendere ſolitus fuit. Hunc ex tenui fortuna Gulielmus, fuit is primus huius nominis rex Siciliæ, & ob crudelitatem & avaritiam Malus appellatus) primo in curia poſtmodum gradatim Cancellarium, ac demum magnum regni Admiratum inſtituit, & ad opes maximas provectum, longè ſupra cæteros regni proceres amore proſequebatur. Quibus hic opibus licentiaque abutens, nihil crudelitatis, nihil violentiæ, ut aliquid ageret, prætermittebat. Ingenium illi ad omne verſatile, cui facundia non diſpar, atque ſimulandi & diſſimulandi quæcunque vellet, facilitas inerat: In Venerem præceps, ſtupro virgines fœdare, laudi ſibi ducebat, tantoque ſe clariorem exiſtimabat, quãto ſplendidiores concubitus quacunque ratione aſſequi potuiſſet. Is itaque cum jam totius regni adminiſtrationem haberet, Regemque (cum quo ſolus regni negocia, cæteris proceribus excluſis tractabat) quo vellet attrahere poſſe confideret, in regnandi cupiditatem prolapſus, &c. Quinimo ad confirmandam ſuam authoritatem, Matthæum Bonellum genere Siculum, nobilitate inſignem, multorum oppidorum Dominum, affinitate cum pluribus Calabriæ proceribus conjunctum, integræ apud omnes opinionis, malitia ſtrenuum, in generum delegerat. Qui tamen paulò poſt ob humilitatem generis, à nuptiis cœpit abhorrere, & ut dixi, gener ſocerum, ob affectatum regnum, occidit. Approbante id primo Rege, ſed poſtea Bonellus, falſis delationibus Eunuchorum oppreſſus, effoſſis prius oculis, nerviſque ſuper talum inciſis, in perpetuum carcerem detruſus eſt. De hoc Majone, Johann. Michael Brutus, ita judicat; uni homini improbiſſimo, & malis artibus conciliato, quum quidem diſſimulantem Imperii cupiditatem, obſequio & aſſentatione pernicioſa ſemel animo victo, agnoſcere haud facile poſſet, poteſtatem omnem Imperii adminiſtrandi,

C.9. Cent.1.

De reb. Sic. l.7. c.4.

De inſtaur. Italia l.2.

ipſe (Gulielmum Regem innuens) turpi otio atque ignaviæ deditus magno ſui ac totius Regni diſcrimine permiſit. Erat is Maio quidam ex humili admodum fortuna, quum pater Barii taberna olei inſtructa, quæſtum ſordidiſſimum feciſſet; per Regis gratiam, ærario primum ac poſtremo Regiæ claſſi præfectus. Qui quidem honos elato homini fortunæ temeritate, eos ſpiritus & fiduciam attulit, ut de medio ſublatis quicunque illius cupiditati impedimento eſſe per privatam potentiam viderentur, partim ſibi multitudine largitionibus concilianda, partim ſuppliciorum immanitate principibus deterrendis, jam de invadenda tyrannide, atque interficiendo Rege conſilia agitare ſpe animiſque inflatus inſtituerit. Eo autem dicitur hominis amentia erupiſſe, ut cum jam id minime diſſimulanter præ ſe ferret, & mentionem facere cum amicis de Regno Gulielmo abrogando, & tueri exemplo etiam ambitionem cupiditatemque animi tantam ſit auſus: quum Gallorum regnum memoria majorum, poſt Magiſtros equitum, Regibus luxu atque otio perditis adminiſtraretur, à Zacharia Pontifice Pipinum Caroli Martelli filium, privato Chilperico regia dignitate (quod Genti Gallorum fauſtum felixque fuit) ad Regnum evectum. Atque cum hos inter amicos ſermones ſerebat, tum ab iis per interpoſitam iurisjurandi religionem, fidem accipiebat, ſocios futuros ad regnum à malo vindicandum, ubicunque gerendæ rei occaſio atque opportunitas adeſſet, quæ viris fortibus minime diu videretur defutura. Et ea quæ ſequuntur. Similis hiſtoria de Cleandro extat, apud Herodianum. Is erat quidam Phryx genere, ex ea nota hominum, qui publicè per præconem veneunt. Hic cum in domum Imperatoriam ſervitio eſſet traditus, & cum ipſo Commodo accreviſſet, eo ſcilicet honoris atque authoritatis provectus eſt, ut & corporis cuſtodiam, & cubiculi curam, præterea militum præfecturam, ſolus obtineret. Cæterum divitiæ & luxus, etiam illum ad Imperii ſpem inflabant. Quocirca grandi coacta pecunia, plurimum frumenti coemit. Id autem occluſum habebat, ſperans ſibi Rom. Pop. atque exercitus voluntates adjuncturum, ſi prius rerum neceſſariarum penuria laborantes magnis repente largitionibus demereretur. Idem Gymnaſium maximum ædificaverat, publicatis etiam balneis, ut eo modo populum ineſcaret. At Romani infenſi jam pridem, ac totius cauſam peſtilentiæ in eum conferentes, ſimul peroſi hominem, divitiis inexplebilem, primus quidem confertim per theatra identidem traducebant; deinde agente in ſuburbanis Commodo, repente univerſi magnis clamoribus, concurrerunt, Cleandrum ad necem depoſcentes. Recenſet deinde Herodianus quomodo is ſe diu authoritate Imperatoris, inſcii ejus ſcelerum, armatis equitibus principis, tutatus, & bellum cum populo in urbe, & militibus ſtationa-

Lib. I.

tionariis geſſerit, donec Fadilla maxima ſoror Commodi, quum alioquin nemini Cæſari in alto ſeceſſu ſuburbani, voluptatibus indulgenti, metu Cleandri acceſſus pateret, inſidias & bellum civile fratri detexit. Qui cognita perfidia Cleandri, ei caput amputari, contoque præfixum, circumferri, voluptuoſum ſcilicet atque optatum populo ſpectaculum præbiturus, juſſit. Ita id malum ſedatum, atque utrinque dimicatio dirempta. Hunc finem paulo ante Perennis, cui Commodus curam totius Imperii demandarat, ob inexhauſtam divitiarum ſitim, intolerabilem ſuperbiam, libidinem imperandi, & alia vitia, ſortitus. Juſſu enim Commodi una cum filio interfectus eſt. Huc referenda eſt recens hiſtoria, eleganter deſcripta à Georgio Buchanano, Davidis Rizii: Is erat inter aulica miniſteria, Reginæ Scotiæ, (de qua poſtea in Anglia ſupplicium ſumptum eſt) Auguſtæ Taurinorum natus, è patre homine probo, ſed pauperculo; ut qui elementa Muſices docendo, ægre ſe & familiam ſuſtentaret. Hic cum nullum, quod ſuis patrimonium relinqueret, haberet, liberos utriuſque ſexus pſallere docuit. Ex iis quum David in adoſcentiæ vigore conſtitutus, & non inamœna voce præditus, & à patre in muſicis inſtitutus eſſet, in ſpem fortunæ liberalioris erectus, Niceam in aulam Ducis Sabaudiæ, nuper in ſuam ditionem reſtituti, profectus eſt: ſed ibi non pro ſpe acceptus, cum omnium rerum egenus, omnia circumſpiceret, tandem in Morrettium incidit, jam tum, Ducis miſſu, iter in Scotiam adornantem. Hunc cum ſecutus eo veniſſet, nec Morrettius, homo non admodum copioſus, operam eius, aut neceſſariam, utilem aut ſibi exiſtimaret, ibi ſubſiſtere paulum & fortunam denuo experiri, decrevit; eo maximè adductus, quod regina diceretur cantionibus valde oblectari, nec ipſa Muſices omnino imperita eſſet; Igitur, ut primum ſibi aditum ad eam patefaceret, egit cum cantoribus, quorum plerique Galli erant, ut inter eos appareret: ſemel atque ita iterum auditus placuit, ſtatim in eorum collegium adſcriptus eſt: Ibi brevi cum Reginæ ſenſum atque mores intellexiſſet, partim adulando, partim alios miniſtros calumniando, perfecit, ut non minore eſſet apud Reginam gratia, quam apud cæteros eſſet odio. Neque tamen hoc fortunæ blandientis favore contentus, quum æquales omnes partim viliores feciſſet, partim variis criminationibus expuliſſet, paulatim aſſurgere, & maiora negotia tractare cœpit: donec ab Epiſtolis aſſumptus eſſet: & hoc prætextu, ſecretius, & ſeorſim à vulgo, agere cum Regina poſſet. Jam ſermonibus materiam dabat repentinus hominis, tantum non mendici, ad opes non mediocres progreſſus, & ſupra virtutem, fortuna, ſupra fortunam, arrogantia, & æqualium contemtus, & cum ſuperioribus, æmulatio. Alebat hanc vaniſſimi hominis inſaniam, magnæ partis nobiliorum adulatio, qui

Rer. Scot. l. 17.

qui amicitiam ejus captabant, ſalutando, orationi eius ſubſerviendo, foribus obambulando, exitus reditusque ejus obſervando, &c. Tandem autem, quum Buchananus prolixè vitam & inſolentiam hujus hominis recenſuiſſet, inquit, Eo perventum eſt, ut ille, cum uno atque altero, quotidianus Reginæ convictor eſſet. Ut autem loci anguſtiæ facti quadam ex parte minueret invidiam, nonnunquam in cellula exigua, interdum apud ipſum Davidem epulæ apparabantur. Sed hæc invidiæ minuendæ remedia infamiam augebant, ſuſpiciones alebant, & ſiniſtris ſermonibus materiam ſuppeditabant. Acceſſit ad hominum jam in peius proclives cogitationes inflammandas, quod ſuppellectili, cultu corporis, equorum & genere, & numero, longe Regem ſuperabat: quæ res eo videbatur indignior quod non faciem honeſtabat, ſed facies cultum deſtruebat. Igitur Regina, cum naturæ vitia non poſſet emendare, divitiis & honoribus cumulandis, in ſupremum ordinem eum nititur protrahere, ut naſcendi humilitatem, & corporis vitia, fortuitæ claritatis obtentu tegat, &c. Pervenit autem is tandem in tam intrinſecam familiaritatem cum Regina, ut ſolus cum ea in cubiculum ingreſſus, ad quod rex clavem ſe penes ſemper habebat, isque oſtiolum interius oppeſſulatum, inveniret, & pulſanti nemo reſponderet. Hanc rem cum rex ingentem iram animo coquens, cum familiaribus fidioribus, de tollendo Rizio, quo ſalvo, neque rex dignitatem, neque nobilitas incolumitatem tueri poſſet, deliberare cœpit. Igitur paulo poſt David in cellula anguſta, una cum Regina & aliis paucis cœnans, à Rege, introducti familiaribus, ab iiſque extractus multis vulneribus confoſſus eſt. Idque addit Buchananus, præter omnium, qui in cædem eius conſpiraverant, voluntatem, qui eum publice ſtrangulandum, populoque cui gratiſſimum fore ſciebant, id ſpectaculum præbere deſtinabant. Conſtans fama eſt, eum à Joanne Damiæta Gallo ſacrificulo, qui magicæ artis non imperitus vulgo habebatur, non ſemel admonitum, ut re confecta, ſe alio transferret, & potentiorum odio, cui par non eſſet, ſe ſubtraheret. Reſpondit: Scotos magis minaces, quam pugnaces eſſe; Iterum itidem paucis ante cædem diebus admonitus, ut à notho ſibi caveret, nothum illum ſe vivo, in Scotia eam potentiam non habiturum, ut ſibi timendus eſſet, reſpondit; à Moravio enim periculum ſibi denunciari putabat. Verum dictione illa ſive expleta, ſive eluſa, primum ei vulnus à Georgio Duglaſſio, Comitis Anguſiæ notho, fuit illatum, &c. Vera itaque eſt ſententia, Dedecus & detrimentum eſſe comites, & veluti pediſſequas, ſuperbiæ & inſolentiæ. Pie ſane in ſacris literis monemur. Quicquid eſt ſublime in oculis hominum, eſſe abominationem coram Deo. Et apud Salomo-

lomonem, omne elatum vel ſuperbum cor humiliabitur. Unde conclu-dit Melanchthon. Omnes ſuperbos eſſe fatuos, & omnes fatuos eſſe ſuperbos: ſi vis, pergit ibi, irritare fatuum, dicatur tantum aliquid contra e-ius opinionem, quam habet de ſe. quia naturales fatui habent opiniones ſe eſſe tales, & tales. Iſta quando rejiciuntur, tum iraſcuntur. Cæterum experientia teſtatur, plerunque eos qui ex opificum progenie & ſordida plebe, (licet nonnulli, ſed raro, ex iis multis virtutibus claruerunt, ſicut ex ſequenti capite apparebit) emergunt, atque ad dignitates altiores, vel ingenio ſuo, vel alia ſolertia aſcendunt, multo inſolentiores, & propemodum intolerabiliores, magna cum jactura Reipubl. eſſe ſolere, quam qui nobili, veteri & celebri ſtirpe geniti ſunt: Ita ut veterum ille recte dixerit: Bajuli imperant, & mali ſunt, ſuperiores bonis: metuo ne navem fluctus opprimat. Inprimis autem obſervatum eſt illos plebeios, veluti terræ filios, aliis bono & claro genere natis, invidia, & obtrectatione, vel aperta, vel clandeſtina, maxime infeſtos eſſe, ſuaque dona, quibus excellunt, omni conatu adhibere, ad eos deprimendos, & emergendi, ex deſpicientia aliorum gloriam quærere. Non ſecus ac rubecula prima in cubiculum vel caveam immiſſa, in reliquas poſteriores, ſui generis aviculas, ex præſumpta prioritate, criſtas erigendo, tantam arrogantiam ſumit, ut iis, abſque ſpe reconciliationis, perpetuam litem moveat, atque illas continuo abigere, & excellere cupiat. Illis autem inſolentibus, qui ſe ipſos magnifaciendo, & exaltando, reliquis excellere ſatagunt, evenire ſolet, ſicut Proverbium Italicum innuit, ſumpta ſimilitudine à ſimiis. Le ſcimie, inquit, quanto più s' inalzano, tantò più ſcuoprono le loro vergogne. Id ſane paulo ante hoc capite hiſtoriis egregiis veteribus & recentibus probavimus, & aliis quoque pluribus clarius explicari poſſet. Rationem vero hanc reddit Claudianus:

Proverb.16. In explic. Dominica 11. poſt Trinit.

Lib.1. in Eutrop.

Aſperius nihil eſt humili quum ſurgit in altum:
Cuncta ferit, dum cuncta timet; deſævit in omnes,
Vt ſe poſſe putet; nec bellua tetrior vlla eſt,
Quam ſervi rabies, in libera colla furentis.

Idipſum obſervavit Sext. Aurelius Victor, vbi ita dicit: Quibus rebus, quantum ingenium eſt, compertum habeo, humilimos quoſque maxime vbi alta acceſſerunt, ſuperbia atque ambitione immodicos eſſe. Poſtremo hoc caput paucis elegantiſſimis verſibus concludam:

De Cæſarib. part. 2.

Mantuan.

Scilicet omne Deo contranitente ſuperbum
Evaneſcit opus: ſicut cum ſurgit in auras
Eructantis aquæ fluctus, mox vertice preſſo
Decidit, & ſpumas alto demergit in amne,

Digitized by Google

Atque humiles inter ſine nomine præterit undas.

Et in triumpho humilitatis contra ſuperbiam, illa intro ducitur exprobrans victæ inſolentiam ſuam:

Prudẽtius.

Deſine grande loqui: frangit Deus omne ſuperbum:
Magna cadunt: inflata crepant: tumefacta premuntur.

Caput LIII.

Imperatores, Reges, & Principes viros, peculiaria ſigna commonefactoria mortis futura contra faſtum & ſuperbiam habuiſſe.

Cap. 12. IN priore Centuria inter alia exempla, quibus Imperatores & Reges in ingreſſu regni moneri voluerunt, majeſtatem & dignitatem ſuam, fluxam & non diuturnam, introduximus morem vetuſtum Imperatorum Græcorum, ex Iſidoro, quibus eo die, quo coronam acciperent, ſedentibus in regio throno, Cæmentarius aliquot lapidum genera proponere ſolebat, ut deligeret unum ex his, ex quo ſibi tumulum fabricari vellet; verbis autem, ſicut ex Græco tranſlata ſunt, talibus uſus fuit:

Elige ab his ſaxis, ex quo Auguſtiſſime Cæſar,
Ipſe tibi tumulum me fabricare velis.

Introduximus quoque Salapinum Ægypti, Syriæque Sultanum qui prohibita omni pompa, tantum atri coloris obſoletam tunicam funeri præferri in lancea, & una ſepeliri voluit, quaſi nihil præterea ſecum ex hac vita in tumulum auferret. Celebratur autem non ſolum hic Saladinus, ut ſummus vir, animi magnitudine & prudentia, ſed aliis virtutibus, atque adeo humanitate præditus. Inter res alias geſtas eius non poſtrema fuit recepta Hieroſolyma: Fuit enim cupidiſſimus Imperii dilatandi, & glorioſum nomen ſibi acquirendi. Recenſetur autem à Gulielmo Neubrigenſi, quo pacto ex uſu vini immodico, duos monachos ordinis Ciſtercienſis, convincere conatus fuerit, legem Mahometanam eſſe præſtantiorem Chriſtiana. Eo intento, videlicet, mortis in memoriam revocandæ, apud Abyſſinos Æthiopes Chriſtianos, perpetua obſervantia receptum eſt, ut Principi vel Regi ipſorum, quoties iter illi faciendum eſt, vel in publicum procedit, præferri ſoleat imago crucis, & vas aureum, terra plenum. Hæc ut commonefiat fidei Chriſtianæ, & trophæi ſalutis; Illa, caducæ & mortalis ſortis, cui tanquam homo ſubjectus eſt, utque habeat ſemper ante oculos, vitæ mortiſque memoriam, & harum recordatione, faſtum, ſuperbiam, & alios vitioſos animi impetus frenare, & compeſcere diſcat.

Rer. Angl. lib. 5. c. 12.

Idipſum

Digitized by Google

Idipſum deſignare voluit Calipha in urbe Bagdad, ſicut Benjamin Tudelenſis ſcribit. Is enim, quum in feſto illorum, quod Ramada dicitur, ſe conſpiciendum populo, qui ex variis, & remotis regionibus ad illud feſtum, ipſius faciei videndæ cauſa, concurrebat, præbebat, & mula, regiis veſtimentis ex auro & argento contextis, indutus vehebatur, caput Cydari ornatus, incomparabilis precii gemmis ſplendenti: Super Cydarim vero nigrum ſudarium geſtabat, quo geſtamine ſeculi hujus verecundiam profitebatur, ac ſi diceret: Hanc maximam quam conſpicitis, amplitudinem, tenebræ obſcurabunt in die mortis. Et recte quidem, nam quid aliud deſignat pictura mortis coronatæ, quam Paradinus inter ſua ſymbola heroica, cum hac inſcriptione retulit: VICTORIA LIMES. Interrogatus, inquit ibi, ab Adriano Cæſare Epictetus Philoſophus, quam ob cauſam, mortui coronis inſignirentur, reſpondit, ut ſic indicarent, quod labores & ærumnas, ſeu moleſtiarum immenſum pondus hujus vitæ, morte ſuperaſſent. Ejus quoque coronationis mentionem facit Plinius, eamque mortuis admodum competere teſtatur; ſicut & S. Chryſoſtomus. Quo modo autem hæ & ſimiles commonefactiones, Chriſtiani, ſoliciti de ſua ſalute rectè intelligere & applicare debeant, pii viri hanc ſalutarē doctrinā præſcribunt. Nec ſine ratione inquiunt, illi, qui natales ſuorum, mœrore ac lachrymis, funera ſolenni gaudio, proſequebantur, ſed id faciebant ſine profectu, quia rectæ fidei doctrina orbati, non videbant, quomodo piis in bonum cedat, quod per ſe nec beatum, nec deſiderabile eſt, itaque judiciū ſuum deſperatione terminabant. Hic ergo ſit ſcopus fidelium, in æſtimanda mortali vita, ut dum intelligunt, nihil per ſe, niſi miſeriam eſſe, eo alacriores, & magis expediti, totos ſe ad futuræ illius & æternæ meditationem conferant. Ubi ad eam comparationem ventum eſt, tum vero illa non modo ſecurè negligi poteſt, ſed præ hac penitus contemnenda, ac faſtidienda. Nam ſi cœlum patria eſt, quid aliud terra, quam exilium? ſi migratio è mundo eſt in vitam ingreſſus, quid aliud mundus, quam ſepulchrum? in ipſo manere quid aliud, quam in morte demerſum eſſe? ſi liberari à corpore eſt, aſſeri in ſolidam libertatem, quid aliud eſt corpus, quam carcer? Si Dei præſentia frui, ſuprema felicitatis ſumma eſt, nonne ea carere miſerum? Ergo ſi cum cœleſti terrena vita comparetur, non dubium quin facile & contemnenda & proculcanda ſit, &c. Mirum itaque non fuit, Ethnicos, qui nullam ſpem, vel conſolationem certam, melioris vitæ, in tantis & innumeris humanæ ſortis miſeriis & calamitatibus habuere, earum accuratiore cogitatione pertæſos, deſperabundos ſibi ipſis, nonnunquam manus intuliſſe. Quod Ptolomæum Regem Ægyptiorum movit, ut Hegeſiæ Philoſopho Cyreniaco, interdixerit, ne poſthac publicè de mi-

In ſuo itinerario.

Valer. Max. lib. 8. 9. ſeria hujus vitæ diceret. Is enim tanta valebat eloquentia, ut quum ſæpius mala huius vitæ miſerrimæ, docendo, vel declarando repræſentaret, miſeranda imagine inſerta pectoribus, multis voluntariæ mortis oppetendæ libidinem ingeneraret. Confidentiori ſane animo fuit Seneca, ſive futuræ reſurrectionis, ſive tantum immortalitatis animæ certus, ſive etiam Chriſtianorum doctrinæ guſtu aliquo, Paulo Apoſtolo auctore (quemadmodum nonnulli autumant) imbutus. *Epiſt. 107. ad Lucil.* Ita enim inter alia diſputat: Imperetur æquitas anima, & ſine querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit; algendum eſt: æſtas calores refert; æſtuandum eſt; intemperies cœli valetudinem tentat: ægrotandum eſt. Et fera loco nobis occurret, & homo pernicioſior omnibus feris. Alium aqua, alium ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non poſſumus: Id poſſumus, magnum ſumere animum, & viro bono dignum, quo fortuita fortiter patiamur, & naturæ conſentiamus. Natura autem hoc quod vides, regnum mutationibus temperat. Nubilo, ſerena ſuccedunt; turbantur maria quum quieverunt. Flant invicem venti. Noctem dies ſequitur, pars cœli conſurgit, pars mergitur. Contrariis rebus æternitas conſtat. Ad hanc legem animus noſter aptandus eſt, hanc ſequatur, huic pareat; & quæcunque fiunt, debuiſſe fieri putet, nec velit objurgare naturam: optimum eſt pati, quod emendare non poſſis, & Deum, quo auctore omnia proveniunt, ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt qui Imperatorem gemens ſequitur. Is paulo poſt, ſecutus Ciceronis exemplum ita precatur:

Duc me parens, celſique dominator poli,
Quocunque placuit: nulla parenti mora eſt:
Aſſum impiger, fac nolle: comitabor gemens:
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt:
Malusque patiar, quod pati licuit bono.

Ethnicis ſane & gentilibus cordatioribus, & prudentioribus, minime *Lib. 5. c. 10.* ignotum fuit, mortem omnibus hominibus, quamprimum naſcuntur, imminere: unde MORTALES dicti ſunt; Imprimis vero Valerius Maximus, memorabile exemplum recenſet de Anaxagora. Is enim audita morte filii, Nihil, inquit mihi expectatum, aut novum nuncias: ego enim illum ex me natum ſciebam mortalem. Has voces, (pergit ille) utiliſſimis præceptis imbuta virtus mittit: quas ſi quis efficaciter auribus perceperit, non ignorabit, ita liberos eſſe procreandos, ut meminerit, his à rerum natura & accipiendi ſpiritus, & reddendi, eodem momento temporis Legem *In dedica. templi homil. 5.* dici: atque ut mori neminem ſolere, qui non vixerit, ita nec vivere aliquem quidem poſſe, qui non ſit moriturus. Hæc omnia paulo altius D. Bernhard⁹ ad regulam Chriſtianam examinat & perpendit, dũ ita monet; Dei beneficio nonnun-

nonnunquam de anima cogitans, videor mihi in ea veluti duo quædam contraria invenire. Si ipſam, prout in ſe eſt, & ex ſe intueor, de ea nihil verius dicere poſſum, quam ad nihilum eſſe redactam. Quid modo neceſſe eſt, ſingulas ejus miſerias numerare, quam ſit onerata peccatis, offuſa tenebris, irretita illecebris, pruriens concupiſcentiis, obnoxia paſſionibus, impleta illuſionibus, prona ſemper ad malum, in vitium omne proclivis, poſtremo ignominiæ & confuſionis plena. Nimirum ſi ipſæ quoque juſtitiæ omnes, ad lumen veritatis inſpectæ, veluti pannus menſtruatæ, inveniuntur, injuſtitiæ deinceps quales reputabuntur? Si lumen quod eſt in nobis, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt? Quid igitur? ſine dubio vanitati ſimilis factus eſt homo; in nihilum redactus eſt homo; nihil eſt homo. Quomodo tamen penitus nihil eſt, quem magni facit Deus? quomodo nihil, erga quem appoſitum eſt cor divinum? &c. Merito igitur illi, qui ob dona, illis divinitus conceſſa, elatis ſuperciliis ſuperbiunt, alioſque contemnunt, & ſi poſſunt, fraude, dolo, & calumniis ſupplantant, non audiendi, imo deridendi ſunt. Si enim illa inſolentia in iis qui genere & opibus excellunt, recte reprehenditur: certe multo magis eos, qui ex ſordida plebe emergunt, & autoritatem atque opes aliquas, per faſque nefaſque ſibi acquirunt, vel potius corradunt, exoſos & ridiculos efficit. Quid enim? alii præſtant acumine, alii judicio ſuperant, aliis mens agilior eſt, ad hanc vel illam artem diſcendam. In hac varietate gratiam ſuam nobis commendat Deus, ne ſibi quiſque veluti proprium arroget, quod ex mera illius liberalitate fluit. Unde enim alius alio præſtantior, niſi ut in natura communi eniteat ſpecialis Dei gratia, quæ multos præteriens, nemini ſe obſtrictam eſſe clamat? Reſpiciat itaque unuſquiſque ſeipſum, & cogitet, ſe tantum in his terris peregrinum eſſe, & qualis finis & exitus illum maneat, neve ſolicitus de alio, quid ille agat aut omittat, ſed ad veram patriam & manſionem reſpiciat. Id admonere voluit hiſce verſiculis ſuis parens meus, piæ memoriæ:

Ad mortem properant ubiq; cuncti,
Si cui hoc forte videtur eſſe mirum,
Is non hic quid agat, vel ille, ſed quid
In vita videat geratur omni,
Mirum & deſinet hoc ei videri.

Nec D. Auguſtini elegans doctrina prætereunda eſt: Ubi, inquit, ille demum verus eſt Chriſtianus, qui in domo ſua, & in patria ſua peregrinum eſſe cognoſcit, Patria noſtra ſorſum eſt, ibi hoſpites non erimus. Nam unuſquiſque hic, & in domo ſua, hoſpes eſt, quandoquidem ei ſingulis ho-

Digitized by Google

ris expectandus eſt exitus & tranſitus ad ad aliam vitam: Ceſſit tibi locum pater tuus, ceſſurus es & filiis tuis, &c.

Caput LIV.

De virtutibus & magnanimitate heroica inferioris ſortis virorum, qui ad regias dignitates pervenerunt.

CElebratur paſſim Agathocles ob ſuas eximias virtutes, eo quod ex humili & ſordido genere ad Regiam dignitatem dotibus ſuis pervenerit, & merito quidem, licet vitiis enormibus non caruerit, ſed illæ hæc ſuperarint. Quippe ut ait Juſtinus hiſtoricus, patre figulo natus, non honeſtiorem pueritiam, quam principia originis habuit. Cum autem manu ſtrenuus, & in concionibus præfacundus haberetur, brevi Centurio, ac deinceps Tribunus militum factus eſt. Deinde variam fortunam, adverſam & ſecundam expertus, Prætor Syracuſis conſtituitur. Poſt pulſis Pœnis, totius inſulæ imperium occupavit. Verum cum dolus, fraus, & aliæ malæ artes hujus viri virtutes admodum obſcuras faciant, ſolummodo de ejus parſimonia, & recordatione ſuæ humilis originis, nonnulla in laudem illius adducam. Etſi enim, ut diximus, ex Carcino patre figulina arte vix cognito, Rhegii Brutiorum natus fuit, & ob oraculum, ex ejus matre gravida infantem natum iri, à quo Carthaginenſibus, atque univerſæ Siciliæ variæ clades imminerent, pater eum natum exponendum ſuffocandumque, conductis ad id famulis, tradidit, ſed miniſtri ejus pulchritudine in commiſerationem cædiſque innocuæ formidinem attracti, à ſuffocatione abſtinentes, more gentis duntaxat eum expoſuerunt; quo cognito, mater noctu filium è vado raptum, ad avum maternum Heraclidem clam educandum detulit; tamen poſtquam plurimas adverſas res adultus ſuperaſſet, ſolus Rex Siciliæ effectus fuit, & initio principatus non tam armis, quam comitati ſtuduit, pauperes benignitate proſecutus, muneribus pluribus affecit; in pervicaces durus animadverſor. At quanquam autoritate regia niteretur diadema tamen ſuſcipere noluit, vel ſatellites regio more ad ſui cuſtodiam habere, ſed facilis ad eum unicuiq; acceſſus aditusq;. Vaſa præterea fictilia (licet pecunia regalique inſtrumento nemo regum præter illum ditior fuerit) nomine ſuo in anſis Græce ſic impreſſo, AGATHOCLIS, (ejuſmodi apud Florum anno ſalutis CIↃ. CCCCC. LV. menſe Julio unum ſe vidiſſe, Thomas Fazellus ſcribit) quippe quod ipſe figulus, & figulo patre genitus eſſet, inter aurea ponebat, non alias majorum imagines vel triumphos aut conſulatus oſtentans, quod glorioſius exiſtimaret,

Lib. 22.

De reb. Sic. dec. ad lib. 4. c. 1.

Digitized by Google

ret, regnum propria virtute, quam hæreditate adipiſci. Unde Auſonii verſus triti, ſed elegantes fluxerunt, continentes moralem utilem doctrinam: *In libro Epigramm.*

Fama eſt fictilibus cœnaſſe Agathoclea Regem,
Atque abacum Samio ſæpe oneraſſe luto:
Fercula gemmatis cum poneret aurea vaſis,
Et miſceret opes, pauperiemque ſimul.
Quærenti cauſam, reſpondit: Rex ego qui ſum,
Sicaniæ figulo ſum genitore ſatus.
Fortunam reverenter habe, quicunque repente
Dives ab exili progrediere loco.

Alterum exemplum habemus in Pipino filio Caroli Martelli: Is Childerico III. hujus nominis Rege Galliæ, ob ſegnitiem & voluptates abdicato, ex præfecto Palatii in regiam dignitatem ſucceſſit. Fuit autem Childericus ultimus ex familia Merovæorum, quæ cum illo terminata eſt, cum annos trecentos regnaſſent. Ab hujus autem Pipini patre gens Carolæa ob res ſtrenuè geſtas appellata eſt, quibus domum ſuam evexit tantopere, ut Merovæorum regnum ad Carolum Magnum recideret. Carolus autem Martellus, quum aliquot regum Galliæ præfectus Palatii fuiſſet, tandem paucos poſt dies, anno CCCCCCC.XLI. mortuo Rege Theodorico, cognomine Chellenſi, & ipſe obiit Cariſii, atque cum ipſo in æde S. Dionyſii Francici ſepultus eſt, cui ſucceſſit filius natu maximus Childericus tertius, qui ſeptennio paruit authoritati Pipini, & Carlomanni filiorum Martelli, qui præfecturam palatii effectam hæreditariam ipſis diviſerat. Pater autem ipſorum Martellus fuit dictus, à mallei ſive martuli (martellum Galli vocant) ferrum domantis comparatione: quemadmodum *Cap.50.* Jeremiæ Nabuchodonoſor Rex malleus totius terræ appellatur. Nam quo tempore deerant cognomina, aſſumebantur adjectiva in eorum locum, ut verbi gratia, Calvus, brachio ferreus, & id genus alia, ſicut Joannes Tilius obſervavit. Cæterum cum Childerici voluptuaria vita & deſidia omnibus exoſa eſſet, miſſi ſunt legati, Vegardus Epiſcopus *De reb.* Herbipolitanus, & Folcadus Pipini Capellanus, ad Zachariam Papam, *Gallic. l.1.* ut de Pipino elegendo aſſentiret: Qui bonifacio Moguntino Archiepiſcopo ſedis Apoſtolicæ legato mandavit, ut Pipinum ſacrans coronaret Regem. Hoc facto Childericus abdicatus, poſtquam novem annis regnaſſet, monachus apud Sueſſiones effectus eſt, anno DCC.LI. Pipinus itaque conſecratus primum à Bonifacio Archiepiſcopo Moguntino (quod antea in familia Merovæorum uſitatum non fuit) & Rex inſtitutus fuit, & quum annos ſeptendecim & dimidium in dignitate regia tranſegiſſet, ex hydropiſi Lutetiæ Pariſiorum obiit, die 24. Septembr. ſive

ut aliis

ut aliis placet, Octobr. Anno DCC. LXVII. & in æde S. Dionyſii ſepultus eſt, ſicut hæc & alia idem Tilius ſcriptum reliquit. Porro exemplum Willegiſii Archiepiſcopi Moguntinenſis eſt valde memorabile, cujus ſpecimen humilitatis, & recordatio infimæ ſortis, poſtquam ex infimo genere ad maximas dignitates perveniſſet, perpetuam memoriam poſteritati relinquere voluit. Ita enim de illo ſcribit poſt alios Siffridus presbyter: Tempore ſancti Henrici Imperatoris, Willegiſius (vel, ut alii, Willigis) Archiepiſcopus Moguntinus vivebat. Ille, quia humilem progeniem habuit, & patrem, qui currus & bigas facere ſolebat, in thalamo ornatis & grandibus literis hæc ſcripta habebat: Willegis, Willegis, recole unde veneris. Hæc & in Teutonica lingua ſcripta erant. Appendebat etiam rotas, & hujuſmodi inſtrumenta in pariete circumquaque, in quibus ſuam proſapiam recognoſcebat. Adhucuſque habentur duæ rotæ quaſi aratri in vexillo, & una in clypeo Eccleſiæ Moguntinæ. Hæc ita expreſſit elegiacis Panthaleo candidus:

In Epitome lib. I.

Qui Wiligiſus erat Antiſtes in urbe Moguntì,
Plauſtrorum fabro de patre natus erat,
Ille ſui memor ut fortunæ & originis eſſet,
Ante oculos plures pinxit ubique rotas.
Hinc eſt iſta, rota plauſtri quod tempore priſco
Signa Moguntiacis ſunt data præſulibus.
Diſce bonas artes, ſanctam cole relligionem,
Sic tibi cum magno ſurget honore decus.

Leſco præterea II. hujus nominis in principem Poloniæ, quamvis plebeius eſſet, electus eſt ob virtutes ſuas, anno DCC. LXXX. mortuo Premiſlao ſive Leſcone I. Attamen talem ſe præbuit, ac ſi regali ortus eſſet proſapia, idque totis diebus vitæ ſuæ diligenter obſervabat, quod ornamentis regiis ſolenniter induturus, veſtes, quas olim ex vili lana gerebat, deſuper indueret, pro monumento prioris vitæ id habens, utque fortunam inſtabilem, quæ rurſum elevatos ad ima deiicit, eluderet. Quam conſuetudinem multi principes Polonorum ſolenniter obſervabant. Is tandem pluribus heroicis geſtis exactis, filioque hujus nominis tertio relicto, vitam cum morte mutavit. Sicut hæc ab Alexandro Guagnino prolixè deſcribitur, qui hos verſus adjecit:

Rer. Polon. tom. I.

Attulit huic regnum variorum curſus equorum,
Et præter morem, ſors oculata, ſuum.
Dignus erat regno, quamvis patre natus agreſti,
Ruſticus, & modici juſtus arator agri.

Non

Non bello quam pace minor: mireris in illo
Hoc, qui nulla unquam noverat arma, viro.
Ante oculos voluit monumentum vile prioris
Fortunæ ſagulum ſemper habere ſuos.
Et tamen illius non legerat ille poeta,
Sarmatico dignum carmen in orbe legi:
Fortunam reverenter habe, quicunq; repente
Dives ab exili progrediere loco.

Leſconi adiungendus eſt Pyaſtus Cruſphicenſis, de quo ita ſcribit ibidem Guagninus: Anno incarnationis divinæ DCCC. XLII. Popelo II. à muribus portentoſe abſumpto, multæ controverſiæ in Cruſphicienſi conventu de electione principis exortæ ſunt. Erat autem tunc temporis in Cruſphicia, Pyaſtus quidam, vir ſimplex, virtute tamen & pietate præſtans. Huic eodem conventus tempore filius natus eſt, cui ad nomen ſolenniter gentili ritu imponendum, mellis mulſati duo vaſa præparavit, propter convivas tractandos, porcumque mactavit. Tunc temporis autem in Cruſphicia, ob magnum confluxum populi, ad comitia electionis plurimi commeatus, pabulique penuria laborantes, ad Pyaſtum, ut ſi aliquid pro victu venderet, veniebant, qui ſingulis gratis neceſſaria ſuppeditabat, quantum cuique opus fuerat: carnis autem ſuillæ & mellis panisque copia apud eum non deficiebat: nam incrementa omnium rerum à copioſiſſimo largitore & remuneratore illi procedebant. Omnes igitur manum divinam cum Pyaſto eſſe videntes, communibus ſuffragiis & vocibus monarcham eum ſalutant, regnumque oblatum, quamvis agreſti familia natus, ſtrenuè cum ſumma fortitudine & dexteritate viginti annis gubernavit. Poſtea 120. annis ætatis ſuæ exactis, relicto filio Semovito, extremum diem clauſit. Ex huius ſanguine Duces Regeſque Polonorum ad Ludovicum Hungarum vſque genus duxerunt. Verſus huic Pyaſto aſſcriptos in hiſtoria Popeli corroſi à muribus, aſſcripſi, quos ideo hic omiſi. *Supra, cap. 12.* Eodem modo quum Primislaus III. Bohemorum Dux à Libuſſa ab aratro in maritum aſſumtus eſſet, ex hoc iudicio, quod in ferrea menſa comediſſet, iſque in equum impoſitus, calceos querno robore factos, ſecum afferret, interrogatus, cur hoc faceret, ſervandos in arce Viſſegradenſi, reſpondit, oſtendendoque poſteris, ut ſcirent omnes primum qui principatum inter Bohemos accepiſſet, ex agro fuiſſe vocatum, neque inſoleſcendum eſſe, qui ex humili fortuna ſolium aſcenderit. *Æneas Sylvius in hiſt. Bohe. ca. 6.* Servati calcei diu apud Bohemos, religioſe habiti, ac per ſacerdotes templi Viſſegradenſis ante Reges delati, dum pompa coronationis educitur. Is cum coniuge aucto regno, & Praga condita, eaque muro circundata, feliciter diu regnavit,

&longinquam poſteritatem reliquit. Poſtremo addendus eſt Tamerlanes Scytharum Imperator, qui à Leonclavio noſtro Temir Chan, & à Soranzo, Tamurhan appellatur, & ob maximas res geſtas orbis terror & clades Orientis nominatus fuit. Is ex humili militiæ loco, ut Iovius ſcribit, per omnes bonorum gradus ad eximiam bellicæ virtutis opinionem, & denique ad ſummum Imperium aſcendit, inſigni præſertim applaudentium militum ſtudio, cum adulatione quadam Temir Cuthlus vocaretur, quæ vox Tartaricè fortunatum ferrum ſignificat. Eum Samarcandæ, vel potius Maracandæ vrbis, quæ eſt ad Iaxartem amnem Sogdianæ regioni finitimum, infimæ claſſis civem, & altero crure delibatum, ideoque deformiter incedentem fuiſſe tradunt. Opilionem eum in adoleſcentia fuiſſe conſtat & cum in eo ſtatu privato & humili latrocinia exerceret, murumque conſcendiſſet, ut in ſtabulum pecoris abigendi cauſa ſe demitteret, conſpectus à paſtore, præcipiti ſaltu evadere cupiens, crus fregit, ſic ut poſtea claudicare coactus fuerit. Vix autem reperitur alibi, ex gregario ducem militum factum, tam immenſum exercitum vnitum habuiſſe. Fuere enim in ea tot gentium colluvie centum myriades, teſte eodem Iovio, peditum & equitum, ingenſque maioris & minoris pecoris numerus. Apparet autem ex eius colloquiis habitis cum Gilderune Chane, (ita enim nominatur Baiazetes in Annal. Turc. opera Leonclavii noſtri editis) Temirem hunc licet Mahumetanus fuerit, multis virtutibus præditum fuiſſe. Quum enim in prælio illo, in quo ſupra C. & XL. millia hominum cæſa ferunt, inter duos longe maximos orbis Imperatores, apud Stellem montem, (memorabili Pompeii Magni victoria & calamitate Mithridatis celebratum) in campis, qui hodie à Turcis Caſſonas, id eſt, campi anſerum appellantur, quod id volucrum genus ſtatis annis temporibus, eo conveniat, ut in Europam agminibus atque imperio ducum provolet, Baiazetes victus, & captus, & ad Temirem perductus eſſet, ei pedes obviam proceſſit, exceptũque magna cum honoris delatione ſuum in tentorium deduxit, & humi pro more gentis, in eodem ambo tapete conſederunt. Prior Temir Chan de ſuis rebus cum Baiazete vel Gilderune Chane colloqui cœpit. Inde cum cibum vna ſumerent, rurſum Temir colloquium exorſus: ô Chan, ait, infinitas præpotenti Deo gratias & hymnos debemus vterque, tum quod mihi miſere claudicanti, ab ipſis Indiæ finibus, ad portas vſque Sivaſtæ vrbis imperium largitus ſit: tum quod ex altera parte tibi à Sivaſtæ mœnibus ad ipſos vſque limites Vngariæ dominatum conceſſerit. Si Deo luberet vniverſum orbem terrarum partiri, quid magis claudo dare poſſet? Idcirco non abs re magnis ipſi gratiis agendis obnoxii ſumus. Sed heus tu, egiſtine vnquam Deo illi conditori ſerum gratias, quod te Regem Turcarum conſtituit?

In Elog. illuſtr. vir. lib. 2.

Digitized by Google

Ibi cum Baiazetes faſſus eſſet, ſed nunquam de gratiis agendis Deo vel cogitaſſe. Subiunxit Tamerlanes: Ergo non debet tibi mirum videri, quod homo ingratiſſimus in tantas incidiſti calamitates. Cæterum cum tu altero oculo orbatus es, ego vero loripes ſim, tuque regno Turcico præfueris, ego autem Tartarus adhuc meis præſim, anne exiſtimabimus, conditorem mũdi nos dignos duos cenſuiſſe, qui viſu & robore nobis ſuperioribus, imperaremus? Nequaquam. Quæ cum dixiſſet, denuo Baiaſitem interrogans, mi Can, ait, ſi tua ſitum eſſet in poteſtate, mecum ut ageres pro libitu tuo, quid obſecro de me faceres? age, veritatem dicito. Tum Gilderum Can, quem ferocis & iracundi animi hominem fuiſſe accepimus, non ſine bile reſpondiſſe fertur: Equidem te, ſi fortuna propitia meam in poteſtatem veniſſes, ferrea concluſum cavea mecum hinc inde circumduxiſſem. Quo Temir audito, mox è ferro caveam parari iuſſit, & in eam carceris loco Baiazetem incluſit, in qua etiam mœrore & indignatione, dum caput illi caveæ de ferro factæ diu alliſiſſet, ſibi mortem conſcivit, anno 1403. poſtquam triennio captus fuiſſet, ſecundum Leonclavianam computationem annorum, quæ à reliquis diſcrepat. Scribit quoque Pizarus, Temirem hunc Baiazete capto, miſiſſe accipitres & canes, & reliquum huiuſmodi apparatum, ut qui venatori potius, nec Imperatori in hoſtes ducenti, comparandus eſſet. Aiunt enim, Baiazetem habuiſſe ad ſeptem millia virorum, qui accipitres curarent. præterea aluiſſe canes ſexies mille. Reſpondens itaq; Tamiri Baiazetes: Verum, inquit, ô Tamires, qui Scytha & latro, latrocinandique artem uſque exerces, ſatis ſcio, parum tibi convenire cum canum accipitrumque ſtudio. Mihi vero, qui ſum natus & educatus ab Amurathe, Orcanis filio, qui ambo Reges extitere, congruit canum & accipitrum ſtudium. Rex Tamires hoc reſponſo graviter offenſus, impoſitum mulo, per caſtra agi iubet, propinans eum militibus deridendum. Vt autem iam omnibus ſatis ridiculo fuit, reductum ad ſe interrogavit, an etiam ſui generis & iſta ſtudia ſint, quemadmodum accipitrum & canum? Deinde Baiazetem in vincula coniecit. Ait etiam Laonicus, ipſius conjugem, Eleazari Deſpotæ filiam, quam præ cæteris ardentiſſimo amore complectebatur, & ſecum in caſtris habebat, captivam abductam ad Tamirem, & ſeminudam iuſſam eſſe in conſpectu mariti ſui vinum infundere. Hinc Baiazetem ira accenſum, in hæc verba prorupiſſe: Neque paterno, neque materno tuo genere digna facis; quum enim natus ſis ex obſcuris ingloriiſque parentibus, haud tibi decorum eſt, adeo turpiter Regum liberis & vxoribus inſultare. Temir autem vaſtata pene tota Aſia, ſpoliis onuſtus Samarcandam redit, ubi paulo poſt fato functus eſt, de quo Faerni elegantes verſiculos Iovius adiunxit, ex quibus ſolummodo poſteriores aſſcribam:

Hiſt. Perſ. lib. 9.

Regem Aſiæ horribili captum impete Baiazetem,
Caveaq; clauſum ferrea circumtulit.
Hæc agitantem illum, & ſpirantem immania juſſa:
Quæ cunctus undiq; orbis expaveſceret.
Exiguo cæcæ domitum molimine febris,
Fatalis uno ſolvit hora triduo.
Deq; tot inſanis opibus, de tot modo regnis,
Reliqua una parvo gleba texit pulvere.

Poſſem certe recenſere plura exempla, tam ex ſacris literis, utpote de Saule, Davide, & aliis, quam de noſtratibus & exteris, qui ex humili genere ad Regiam dignitatem evecti ſunt. Sed cum alioquin in hac materia prolixior fuerim, illud tandem paucis moralibus additis concludam. Vere reſpondit ille ſapiens vir, quum interrogaretur, quid faceret Deus; eum alta deiicere, & humilia erigere. Quo etiam ſpectat illa oda:

Horatii.

——— valet ima ſummis
Mutare, & inſignem attenuat Deus,
Obſcura promens. Hinc apicem rapax
Fortuna cum ſtridore acuto
Suſtulit: Hic poſuiſſe gaudet.

CAPUT LV.

De munificentia & liberalitate Regum & Principum erga doctos & celebres viros.

Lib. 6.

ELeganter Chalonerus eques & legatus Angliæ Reginæ ad Hiſpanos in ſuo elegantiſſimo tractatu de Republ. inſtauranda, Platonis dictum, quod Cicero ita exilio tranſtulit, Honos alit artes, heroico verſu expreſſit, hoc modo.

Artes nutrit honos, excelſaq; indolis eſca eſt
Gloria.

Hoc præcipue monarchæ, Reges & principes potentiſſimi diligenter obſervarunt, præſertim autem ij, qui docti ipſi, doctorum virorum familiaritatem & conſuetudinem adamarunt, & honorificam ſibi eſſe duxerunt. Inter quos primo loco collocabimus Ptolomæum Philadelphum Ægypti Regem potentiſſimum. Is enim poſtquam ſeptuaginta interpretes regiis & ampliſſimis muneribus auctos in patriam remiſiſſet, Eleazarem Pontificem inter alia rogavit ſuis literis, ut ſi quis ex his viris vellet ad ipſum redire, hoc permitteret: quandoquidem plurimi faceret cum doctis conſuetudinem, & divitias libenter in ejuſmodi uſus inſumeret. Alexander quoque

Digitized by Google

quoque Magnus quamdiu incorrupta & integra eius mens ab adulatoribus & crapula manſit, munificus erga doctos & amator eorum fuit. Inprimis hoc oſtendit in Ariſtotele ſuo præceptore, quem, quo ad animum utilibus præceptis informandum, parenti ſuo Philippo Regi, præferre non erubuit, donatis illi ob hiſtoriam animalium talentis 800. qui faciunt coronatorum aureorum millia quadringenta octoginta. Alexandro enim inflammato cupidine animalium naturas noſcendi delegataque commentatione Ariſtoteli, ſummo in omni ſcientia viro, aliquot millia hominum in totius Aſiæ Græciæque tractu parere juſſa, omnium quos venatus, aucupia, piſcatuſque alebant, quibuſque vivaria, armenta, alvearia in cura erant, nequid uſquam genitum ignoraretur ab eo: quos percunctando quinquaginta ferme volumina illa præclara de animalibus condidit. Idipſum obſervavit Laurentius quidam Romanus apud Athenæum unus ex dipnoſophiſtis, ubi de tetrace ave ita diſſerit: Ego autem exiſtimans virum doctiſſimum Ariſtotelem dignam avem putaſſe, de qua mentionem faceret, cum tractatum illum ejus, tot talentis æſtimatum adiiſſem, (nam Stagyriten ipſum octingenta talenta ab Alexandro accepiſſe fama eſt, ob hiſtoriã animalium) nihil quicquam in ea de ea ave inveni: His Athenæi verbis, (inquit Budæus) elogium habemus ſummi Regis Alexandri in doctrina literarum indicaturum; qui unum tractatum Ariſtotelis præceptoris ſui quadringentis & octoginta millibus aureorum noſtri temporis, æſtimavit ac redemit. In eadem munifica liberalitate permanſit idem Alexander Magnus, cum Apellem pictorem, ob eius imaginem artificioſiſſimè depictam, talentis viginti auri donaſſet, quanti hodie Comitatus non mediocris emi poſſet. Hæc pictura, teſte Plinio, fuit in templo Dianæ Epheſiæ, Alexandri, fulmen tenentis, in qua digiti eminere videbantur, & fulmen extra tabulam eſſe. Faciunt autem viginti auri talenta ad minimum teſte Budæo, centum ac viginti millia aureorum coronatorũ. Inprimis inſignẽ liberalitatẽ erga Medicos, Romanos proceres & alios quoq; exercuiſſe exemplis antea & hiſtoriis, demonſtravimus: quib. hic plures adiicere volui. Plinius ſcribit ducenta & quinquaginta ſeſtertia, id eſt, ſex millia ducentos & qninquaginta aureos, annua mercede, multis Medicis celebribus Romæ à principibus numeratos eſſe. Idem ſcriptum reliquit, Archontio vulnerum Medico, ſeſtertiis centum condemnato, ademiſſe Claudium principem, eidemque in Gallia exulanti, & deinde reſtituto, acquiſitum non minus intra paucos annos. Vbi legit Budæus, Neque enim pudor, ſed æmuli precia ſubmittunt, & Archontio vulnerum Medico, ſeſtertium centies Claudium ademiſſe, bonis ejus confiſcatis. Et pergit ibidem; Vt autem doceret Plinius quam quæſtuoſa tunc medicina eſſet, vulnerarium

Plin. l. 8.

Lib. 9.

Lib. 2. de ſe.

Lib. 29.

De Aſſe. l. 2.

Digitized by Google

Archontium dixit, ducentis quinquaginta millibus aureorum confiſcatione amiſſis, intra paucos annos totidem in exilio quæſiviſſe. Cæterum quam honorificè & munificè Medici & olim, & poſtea ab Imperatoribus, Regibus, & omnibus gentibus humanioribus habiti ſint, latè & eleganter deſcribitur à Franciſco Valleſio, ubi etiam Medicinam, Juriſprudentiæ, ſed cum diſtinctione quadam, anteponit. Juriſperitia, inquit, duas habet partes: alteram civilem, quæ verſatur in gerenda republica; alteram litigioſam, quæ in agendis cauſis. Prima haud dubie, medicinæ præferenda eſt. Nam Ariſtoteles ita dicit; Facultas civilis, honorabilior medicina eſt, atque præſtabilior. Cauſa vero eſt, quod Medicus de ſervanda ſolius corporis valetudine agit, atque ſi quando de temperantia & cohibendis animi affectibus, id quoque refert in corporis valetudinem: Civilis vero, de formandis moribus & continendis omnibus in officio. Quod quanto ſit præſtabilius quam bene valere, ſatis conſtat. Alteram etiam & litigioſam partem præfert Medicinæ, hominum avaritia, & inſcitia, tamen hanc immerito fortaſſe. Hæc Valleſius qui ſuas rationes ibi addit. Sed de his an firmę ſint nec ne aliorum prudentiorum iudicium eſto. Nos redeamus ad noſtrum propoſitum. Sane inter eos nonnulli qui liberales videri volunt, ſunt tam moroſi, & duri, ut ſuis exprobrationibus & jactationibus, ſi quid boni & liberaliter fecerint, plane corrumpant. Hi audiant Senecam, docentem: Non eſſe dicendum quid tribuerimus. Qui admonet, repetit. Non eſt inquit inſtandum, non eſt memoriæ revocandum, niſi ut aliud dando, prioris admoneas. Ne aliis quidem narrare debemus. Qui dedit beneficium taceat, narret, qui accepit. Dicetur enim quod illi ubique iactanti beneficium ſuum, num negabis pergit ille, te recepiſſe & cum reſpondiſſet, Quando? ſæpe quidem, inquit, & multis locis, id eſt, quoties & ubicunque narraſti. Quid opus eſt loqui; quid alienum occupare officium. Et ea quæ ſequuntur. Huc ſpectat Martialis feſtivum epigramma:

De ſacra Philoſophia c. 74.

2. th. c. 13.

De benefic. l. 2. c. 11.

Quæ mihi præſtiteras memini, ſemperq; tenebo,
Cur igitur taceo? Poſthume tu loqueris.
Incipio quoties alicui tua dona referre,
Protinus exclamat: dixerat ipſe mihi.
Non belle quædam faciunt duo: ſufficit unus
Huic operi; ſi vis, ut loquar, ipſe tace.
Crede mihi quamvis ingentia, Poſthume, donet,
Auctoris pereunt garrulitate ſui.

Etſi enim ſecundum Ariſtotelem, liberalis qui largitur, beatior eſt eo, qui recipit mercedem iuſtam, & prodigus minus malus habeatur, quam avarus; tamen non omnino, neque ſemper ita habet, Nam ſunt utriuſque vi

Ethic. c. 4.

Digitized by Google

tii, tam avaritiæ, quam prodigalitatis, multi gradus. Eſt ſiquidem prodigus, qui ſua omnia ſibique neceſſaria diſtribuit, etſi non omnino indignis: deterior adhuc qui talibus largitur ſua, & aliena. Aliena ſcilicet rapiens, ut det quibuſvis: Omnium peſſimus, qui conſumptis iam propriis, rapit aliena, tribuitque indigniſſimis. Porro avarus eſt, qui non largitur ex ſuo pro modo facultatum; multo autem magis, qui penitus largitur nihil; magis adhuc qui retinet ſua & aliena: Omnino peſſimus, qui ſibi etiam denegat neceſſaria ad victum, & aliena quacunque ratione arripit, atque omnia congerit. Cõſtat ergo quoſdam prodigos deteriores eſſe avaris. Sicut prolixam & elegantem diſputationem, lector de differentia liberalis, avari & prodigi, inveniet apud Franciſcum Valleſium. Sane ob munificentiam & ſtudium erga doctos non immerito prædicatur etiam Sigiſmundus Imperator, & quod literatos reliquis, qui genere tantum erant nobiles, prætulerit. Ob hũc favorẽ interrogatus à principib. qui literas oderunt, cur homines obſcuro genere natos, ob literarum commendationem tanti faceret? Quibus reſpondit, ſe iure illos colere, qui cæteris ſingulari dono divino antecederent; illos à Deo ſolo poſſe creari, verum in ſua poteſtate eſſe, ut titulis & prædiis nobiles faciat, quoſcunque & quandocunque velit. *De ſacra Philoſophia c.88.*

Non abſque ratione igitur Plinius, Luxuriam poſteriorum temporum, & rerum honeſtarum incuriam inſectans, Reges, inquit, innumeri honore artium colebantur, & in oſtentatione has præferebant, opem & immortalitatem ſibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant & præmia, & opera vitæ. Poſteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit; poſtquam ſenator cenſu legi cœptus: iudex fieri cenſu: magiſtratum ducemque nihil magis exornare quam cenſus, poſtquam cœpere orbitas in autoritate ſumma & potentia eſſe: captatio in quæſtu fertiliſſimo, ac ſola gaudia in poſſidendo, peſſum iere vitæ precia, omneſque maximo bono liberales artes, in contrarium concidere, ac ſervitute ſola profici ceptum, eodem tamen habendi, quo erat ſpes omnium tendente voto. Conferat nunc aliquis Pliniana hæc cum noſtri temporis ſeculo, & moribus: nonne inveniet obſecro, talem ſimilitudinem, qualem neque claudicantem neque diſſimilem eſſe, affirmare poſſumus. Huc addo Taciti querelam vel potius vaticinium tale: Sublatis ſtudiorum preciis, etiam ſtudia peritura, ut minus decora. Cæterum Senecæ præceptum eſt: Clementiam non tantum honeſtiores, ſed tutiores præſtare, ornamentumque eſſe ſimul Imperiorum, & certiſſimam ſalutẽ. Hoc confirmat Ciceronis memorabilis doctrina: Liberalitate qui utuntur, benevolentiam ſibi conciliant, & quod aptiſſimum eſt ad quiete vivendum, caritatem. *Lib.14.* *Lib.1. de Clementia.* *Lib.2. de finibus.*

Quamobrem miſera & infelix conditio illorum ſubditorum, qui ſub

Prin-

Annib. Scotus in Tac. hiſtor. l. 4. principe vivunt, ſi talis princeps vſquam reperitur, qui & in puniendo & in præmia conferendo, neutrum egit ex merito. Cum ſecundum Solonem his duabus rebus, pœna in quam & præmio reſpubl. omnis contineatur, iiſque ſublatis, ne punctum quidem temporis ſubſiſtat. Quamobrem non abſque ratione Antiſthenes philoſophus ei civitati, in qua nullum eſt inter probos & improbos, ſtrenuos & ignavos, diſcrimen, perniciẽ minatus eſt:

ἐν δ' ἰῇ τιμῇ ἠμὲν κακὸς ἠδὲ ἐσθλός.

ut ex Homero inquit in Politicis Ariſtoteles. Cæterum, ut tandem meditationem hanc de liberalitate & munificentia Regum & Principum abſolvam: Prudenter introducit Seneca M. Antonium apud Rabirium poetam, cum fortunam ſuam tranſeuntem alio videret, & ſibi nihil relictum, præter ius mortis, id quoque, ſi cito occupaverit, exclamantem; HOC HABEO QVODCVNQVE DEDIT: vbi ita Muretus in ſuis notis addit; Egregia vox, ad quam illuſtrandam valde pertinent ea, quæ Cyrus & feciſſe & dixiſſe narratur, ut Crœſum doceret, optime pecunias apud amicos deponi, neque vllos ei tutiores ac fideliores eſſe theſauros. Sed & Alexandri Magni quiddam ſimile memoratur, tum apud alios auctores, tum apud Ammia. Marcellinum: & Alfonſus Siciliæ Rex interrogatus, quid ſervaret ſibi, qui tam multis, tam multa donaret: Ea, inquit, ipſa quæ dono: cætera enim in meorum numero non habeo. Concludo hanc materiam ſcito & eleganti Martialis Epigrammate:

De benefic. l. 6. Li. 8 ϖαϱαδείας.

Callidus effracta nummos fur auferet arca,
Proſternet patrios impia flamma lares.
Debitor vſuram pariter ſortemque negabit,
Non reddet ſterilis ſemina iacta ſeges.
Diſpenſatorem fallax ſpoliabit amica:
Mercibus extructas obruet vnda rates.
Extra fortunam eſt, quicquid donatur amicis:
Quas dederis ſolas, ſemper habebis opes.

CAPVT LVI.

Honorem alere artes, & liberalitatem gloriam.

De Republ. Ang. inſtau. l. 6.

IN capite 4. prioris Centuriæ introduximus liberalitatem Regum & Principum erga bene meritos, & honorem alere artes, velut nobilis poëta ille Anglicus Chalonerus Platonis dictum eleganter expreſſit:

Artes nutrit honos, excelſaque indolis eſca eſt
Gloria, &c.

Præ-

Præ cæteris autem Veneti longiſſima temporis recepta obſervatione, non tam grati, quam liberales & munifici ita erga patres ſunt, ut etiam in liberos eorum, ea liberalitas propagetur, qui vel in toga, vel ſago, patriæ utilem operam præſtiterunt. Non ſolum enim ſtipendia, & ſalaria parentum defunctorum filiis ſuperſtitibus, veluti hæreditario jure conferuntur: ſed etiam filiæ nubiles ex fiſco honorifice dotantur, ut ſtudium & cupiditas inſerviendi, & etiam moriendi pro patria & Republica ſpe recompenſationis, ceu ſtimulis exacuatur. Hoc etiam regibus Caſtiliæ conſuetum fuit; ita enim Franciſcus Ximenius Cardinalis & prorex Hiſpaniæ, ſcribit ad Carolum V. Cæſarem, quum filium alicujus de regno bene meriti in præfecturam parentis defuncti ſubſtituiſſet. Inter alia Regum noſtrorum, eam ſemper conſuetudinem memorabilem fuiſſe conſtat, ut quæ inclitis factis beneficia parentes meruiſſent, ea quoque illis decedentibus, ad eorum filios transferrentur, præſertim ſi, dum regi ſervirent, morirentur. Nam ita homines alacriores ad munera commiſſa fidelius obeunda redduntur, ſi ſuæ quoque virtutis præmia ad liberos eſſe transferenda intellexerint, quos naturali quodam affectu quam maxime ornatos & provectos cupiunt.

Idipſum obſervavit ante pluſculos annos fortiſſimus & bellicoſiſſimus Rex Poloniæ Stephanus, poſtquam Livoniam Moſco extorſiſſet. Ita enim de eo ſcribit Reinoldus Heidenſteinius. In toto hoc bello id ex lege obſervatum fuerat, ut ſi qui in eo periiſſent, qui publicas poſſeſſiones jure aliquo tenerent, eaſdem liberis eorum, quamvis infantibus, partim etiam puellis, confirmaret. Multis etiam ex plebe cum ſuperioribus expeditionibus, tum maxime hac, ob præclara facinora aliqua, jus nobilitatis datum fuit. Ut autem viciſſitudine quadam jucunda, more noſtro, ad veteres deflectamus hiſtorias: Similem egregiam & munificam liberalitatem, non abſque cauſa prædicat de ſua Repub. Pericles, in ſua oratione funebri elegantiſſima; quam habuit in honorem eorum, qui in bello illo diuturno Athenienſium contra Peloponneſios, occubuerant. Iidem, inquit, erga multos ultro virtutis officiis fungemur, quippe, qui non accipiendis, ſed dandis beneficiis amicos comparamus. Quoniam meliore conditione eſt, qui bene facit, pejori cui bene fit, quum ille quod fecit tueri debeat benevolentia: hic ſciat ſe in dando, non gratificaturum, ſed gratiam redditurum. Et tandem ita eam concludit. Defunctorum liberos, civitas hinc ad pubertatem uſq; publice alet utilem profecto, & iſtis & futuris proponens lauream talium certaminum. Quæ enim uberrima virtutis propoſita ſunt præmia, ad ea optimo quiſque in remp. animo contendit. Jam poſtquam ſuos quiſque neceſſarios deploraveritis, abſcedite, &c.

De bello Moſcovitico lib. 5.

Thucyd. de bello Peloponeſiaco lib. 2.

Digitized by Google

Idipſum obſervarunt leges noſtræ Cæſareæ, quæ luctum immoderatum inhibent & certa tempora definiunt, &c.

Caput LVII.

De mira viciſſitudine magnorum virorum, qui ex magna potentia & opibus in ſummam calamitatem & miſeriam inciderunt.

Cap. 12. prior. Centur. Recenſuimus antea non vulgaria exempla eorum; qui ex ſumma felicitate & opibus, ſubito caſu, ad extremas miſerias devoluti ſunt, inter quæ Giradeſci Piſani præ cæteris memorabile eſt. Fecimus quoque obiter mentionem Polycratis Samij Tyranni; qui primo omnium hominum feliciſſimus, paulo poſt omnium calamitoſiſſimus habitus fuit. *Lib. 3.* Is habuit confœderatum, ſicut Herodotus refert, Amaſim Regem Ægypti; qui audiens ſummam felicitatem amici & hoſpitis ſui, veritus fuit, tanquam prudens Rex, ne illa non diu duraret, ideoque monuit illum per literas tales: Amaſis Polycrati ita inquit: Mihi quidem feliciter agi cum viro amico meo, & hoſpite audire voluptati eſt: tamen tuæ magnæ proſperitates, mihi non placent, qui intelligo, quam invidum numen ſit. Quod ad me attinet, malim tum meas ipſius, tum eorum qui mihi curæ ſunt res; nunc proſpere ire, & per varias fortunæ vices ævum traducere; quam in omnibus mihi proſpere cedere. Tu itaque mihi obtemperando hoc adverſus proſperitates agito: Diſpice quid tibi eſt, quod plurimi facias, quodque amiſſum maxime doleas; Id ita abiicito, ut nunquam ad homines veniat. Quod ſi proſpera tua, deinceps non variabuntur, adverſus ea medeare tu tibi ſubinde, eo modo quem tibi ſubjeci. Paruit Polycrates, & annulum cum gemma ſignatoria Smaragdo precioſiſſima, quem unice carum habebat in mare projecit, qui tamen paulo poſt in ventre piſcis repertus, & Polycrati reſtitutus eſt; Quod ubi reſciviſſet Amaſis, illi jus amicitiæ, & hoſpitij renunciavit, ne amicum calamitate oppreſſum lugere cogeretur. Hunc igitur paulo poſt, Orætes præſes Cyri Regis Sardibus ad ſe callide vocavit, eumque cruci affixit, quum ante abitum ejus, filia in ſomnio patrem vidiſſet, in aere ſublimem eſſe, qui à Jove quidem lavaretur, *De anima cap. 46.* à Sole autem ungeretur. Quod ita accidit, quum enim plueret lavabatur; à ſole autem exudante è membris abdomine ungebatur. Hujus ſomnij Tertullianus quoque mentionem fecit, Polycrati Samio, inquit, filia crucē pro-

proſpicit de ſolis unguine & lavacro ſolis. Ex hac imaginativa felicitate Polycratis opinantis, ipſi nolenti omnia proſpera eventura, ſumpſit M. Claudius Paradinus ſuum Symbolum, piſcem videlicet ore annulum cum gemma mordicus tenentem, cum hac inſcriptione: INVITVM FORTVNA FOVET. Hoc conſideravit D. Ambr. Quum enim apud divitem quendam hoſpitandi gratia divertiſſet, & ille ſe nihil unquam in vita adverſi paſſum jactaret, è veſtigio cū ſuis receſſit, dixitq; ideo ſe inde fugere, ne una cū homine perpetuis proſperitatibus uſo, periret. Haud ita procul exceſſerant, & reſpiciētes, vidēt ædes illas, cū omnibus, qui ibi erant, terræ hiatu jā abſorptas. *Ad c. Marul. l. 5. c. 3.*

Libet hic adjungere Vgolini Giradeſci lugubri & calamitoſo fini (cujus initio hujus capitis, obiter & quidem relativè ſaltem, mentionem feci) ſimilem mutationem lubricæ fortunæ, Pauli Guiniſij Lucenſis, qui tyrannidem poſt Caſtrucij dominatum Anno 1400. occuparat, quam ita recenſet Petrus Bertellius. Hic dominatum inquit, annis 30. feliciſſ. potitus, ingenti opum vi accumulata, auro, argento, gemmis, pecunia multa, locuples, & numeroſa prole felix, gloria fortunaque, & exiſtimatione apud Italiæ proceres ampliſſimus, ut adeo non ſibi ſolum ipſi, verumetiam aliis beatus, ſtabileque ac firmum, fundatumque imperium habere videretur, mutata ſubito aura, ſpectaculum miſerabile, & exemplum mortalibus inſigne factus eſt, quo evidenter apparuit, in humanis rebus, perpetuum omnino eſſe nihil, oportereque reverenter, & cum timore caſus gerere. Tam igitur exceſſu in gradu felicitatis conſtitutus, quia Florentinus hoſtibus favebat, cum quinque filiis, impetu populrium vinctus, & Mediolanum ad Philippum Vicecomitem ablegatus, tandem in obſcuro ſqualidoque carcere, cum liberis ſupremum diem explevit, Anno poſt Chriſti nativitatem 1430. Ac ita dignitatem, opes imperium, gloriam, liberos, tot annis parta, parataque, ſimul cum anima perdidit. *In Theatro urb. Italic.*

Poſſem certe cumulum exemplorum veterum & recentium recenſere eorum, qui è ſummis opibus, & dignitatibus, mox ad ſummas calamitates pervenerunt, ſed tantum ex recentioribus unum præ cæteris, memoratu digniſſimum, recenſebo. Eſt autem hiſtoria plane tragica, & calamitas ſtupenda, quæ poſt naufragium circa Bonæ ſpei promontorium, Emanueli Soſæ, cognomento Sepulvedæ, qui nomine Regis Luſitaniæ, Dienſi arci præfuerat, ejusque conjugi, liberis, ſervis, & univerſo comitatui, ab Æthiopibus accidit, quum diu ſumma felicitate, & dignitate uſus, preſſam divitiis roſtratam, rediturus in Luſitaniam, Cocini, in qua fuerunt capita hominum ferme ſexcenta, conſcendiſſet, quæ prolixe, & facunde referuntur in hiſtoriis Indicis, ita ut abſque lachrymis, vix legi queat, ibique fragilitatis & viciſſitudinis humanæ conditionis, atque fluxæ fortunæ ima- *Maphens lib. 11.*

go ad vivum depingitur; Inter alia autem, dignum memoratu ibi extat exemplum pietatis & caſtitatis ipſius Sepulvedæ, ejusque conjugis, virilis animi fœminæ. Quum enim amiſſa ex naufragio nave, omnibus rebus, in littus, magna difficultate, ſeminudi ejecti, omnique ſpe recuperandi ſua, deſtituti eſſent, fidentes incolarum fraudulentis promiſſis, Æthiopum Reguli juſſu, non ſolum exarmati, ſed etiam veſtibus ſpoliati, in ſabulo nudi, & omni auxilio rebusque neceſſariis orbati, & fame, atque ſiti, in arida regione, fere enecti eſſent, metu ac pudore confuſis, qui ex infelici naufragio reſtabant, atque à tanta rerum viciſſitudine, & indignitate, ſtupentibus ſimiles avertentibus oculos, Eleonora conjunx Sepulvedæ, Garziæ Salæ prætoris Indiæ filia, quum barbaros, in detrahendis, & exuendis veſtibus, occupatos, generis, dignitatis, ac pudoris memor, ultro pugnis colaphisque ad necem ſuam nequicquam irritaſſet, huicque caſtæ matronæ nudæ, triſtior omni morte, lux videretur, è veſtigio ſeſe defodit arenæ, & partes corporis, quæ extabant, ſoluto raptim fuſoque obtexit crine. Mox abire, ſibique ipſis conſulere, juſſis ſuperſtitibus ex infelici comitatu viris, mœſtum ſilentium immobilis tenuit. Cara tantum intuenti pignora, juges rivi lachrymarum, denſo cum gemitu, & ſingultu, profluebant. Sepulvedæ item altus mœror ac dolor vocem incluſerat, quum defixo intuitu in terram, aliquandiu attonito, ac ſtupenti ſimilis, aſtitiſſet, paterna demum exſtimulante cura, proximam in ſylvam, quærendo qualicunque nutrimento ſecedit. Inde regreſſus Eleonoram conjugem, cum triduano jejunio, fletuque pæne conſumptam; è filiolis alterum prorſus extinctum offendit, eumque ſuis ipſe manibus terræ mandavit. Poſtridie eodem pabulandi functus officio, conjugem una cum filio, exanimem reperit, & lamentabili circum vociferatione complorantes ancillas. Hiſce confeſtim ſummotis, in dextram jacentis manum, aliquandiu reclinato capite, incubuit: dein iiſdem adjuvantibus ancillis, cadaver utrumque ſepeliit; nihil unquam effatus; Poſtremo ſeſe iterum abdit in ſylvas, ibi laniatum à feris, putant: nunquam deinde comparavit. Hunc tragicum exitum, (ita concludit auctor) inter paucas miſeranda Soſæ peregrinatio terra marique ſortita, cum ſeculi hujuſce tertius, & quinquageſimus ageretur annus. Recenſet quoque poſtremo, quomodo exiguæ reliquiæ horum afflictiſſimorum peregrinatorum, ſuperatis atrociſſimis difficultatibus, ad portum pervenerint, & tandem ad ſuos reverſi ſint qui hanc tragœdiam enarrarunt. Salutaris itaque eſt doctrina Johannis Sariſberienſis Epiſcopi Carnotenſis, Noverca Virtutis, inquit, proſperitas, beatulis ſuis ſic applaudit, ut noceat, & infelici ſucceſſu, ſic in via fortunatis obſequitur, ut in fine perniciem operetur, convivis ſuis ab initio propinans dulcia,

In Policratico lib. 1.

& quum

& quum inebriati fuerint, lethale virus miſcet, & ſi quid deterius eſt, quo ſpecie ſui clareſcit amplius, eo ſtupentibus oculis denſiorem infundit caliginem, &c. Quare non ſine ratione Dionyſius Halycarnaſſæus memor viciſſitudinem rerum humanarum, introducit Minucium, ad Marcium more ethnico, inter alia ita loquentem: Nulli mortalium Dii certam futurorum ſcientiam dederunt, nec poſt homines natos invenias quemquam cui omnia ex animi ſententia ſucceſſerint, ita ut nulla in re fortuna ei ſit adverſata. Idipſum admonere prudenter voluit Cominæus, quum de Belgio & Burgundia ita ſcribit; Cæterum ob diuturnitatem pacis, & principis Philippi (fuit is pater Caroli, qui ad Nancerum occubuit; & ob manſuetudinem & prudentiam Bonus appellatus) bonitatem, florentiſſimæ erant omnes illæ provinciæ, cumulatæ omnis generis opibus, ita quidem, ut cuivis populo præferri poſſent. Ea re ferociores facti, nullius principis potentia labefactari ſe poſſe putabant, ſed qui fuerunt ante à plurimis omnium gentium fortunatiſſimi; nunc ita ſunt afflicti, ut ærumnioſiorem hodie populum non norim, & eſt credibile, jam ipſos dare pœnas eorum, quæ rebus proſperis elati, admiſerunt. Nam & cultu corporis, & veſtitu, & quotidiano victu, & balneis, & epulis, & omnino rebus omnibus modum excedebant, obliti pudoris & honeſtatis. Monet itaque recte Valerius Maximus. Caduca & fragilia, puerilibusque conſentanea crepundiis eſſe, quæ vires atque opes humanæ vocantur. Affluunt, inquit, ſubito, repente dilabuntur, nullo in loco, nulla in perſona ſtabilibus nixæ radicibus conſiſtunt: ſed incertiſſimo fortunæ flatu, huc atque illuc acta, quos in ſublime extulerunt, improviſo decurſu deſtitutos, in profundo cladium miſerabiliter immergunt. Itaque neque exiſtimari, neque dici debent bona, quæ inflictorum malorum amaritudine deſiderium ſuum duplicant, &c. Idipſum Seneca monere voluit hiſce elegantiſſimis verſibus:

1. lib. comment.

In Oedipo.

Vt alta ventos ſemper excipiunt juga,
Rupemq; ſaxis vaſta dirimentem freta
Quamvis quieti verberant fluctus maris,
Imperia ſic excelſa fortunæ ſubjacent.

Caput LVIII.

De mira conſtantia ethnici herois, M. Attilij Reguli in exquiſitiſſimis tormentis, & differentia Chriſtianorum & gentilium in perferendis ſuppliciis.

IN fine capitis 33. prioris centuriæ mentionem fecimus de exquiſitiſſimis tormentis & cruciatibus, quibus Carthaginenſes M. Attilium Re-

gulum, eo quod pacem cum Romanis permutationemque captivorum diſſuaſiſſet, affecerunt, quum quidem ob fidem hoſtibus datam, ſponte in carcerem. Roma diſcedens, reverſus eſſet, & quam conſtanter iſta omnia pertulerit. Præterea qualem Romani erga captivos Pœnos vindictam ob mortem violentam Reguli exercuerint. Hæc licet omnia à Cicerone, Livio, Horatio, Valer. Max. Oroſio, Eutropio, & aliis autoribus, prolixè deſcribantur & exaggerentur: nonnulla tamen memorabilia ex aliis auctoribus adiiciam. Imprimis autem obſervandum, quod de ſupplicio Reguli autorum diverſæ ſint ſententiæ. Cicero enim, eum in machina religatum ſcribit, & reſectis palpebris, vigilando enecatum. Eam machinam Appianus Alexandrinus caveam vocat, ſtimulis intus extantibus, necubi ſe ſine corporis laceratione proclinare poſſet. Tuditanus apud Gellium, vel Agellium, aliud ſupplicium talionemque nobiliſſimis Carthaginenſibus captivis repenſum fuiſſe ſcribit. Florus crucis ſupplicio enecatum: cæteri omnes inſomnia; etſi alio atque alio cruciatus genere, tradunt. Laudatur ſane, & rectè quidem ab omnibus & ſingulis hiſtoricis veteribus & recentioribus, Reguli in adverſis animi fortitudo & mira patientia in exquiſitiſſimis tormentis, cujus generis illa fuerint: Nec non in patriam pietas, vitæ prodiga, & hoſti ad internecionem uſque fides ſervata. Ob hanc cauſam D. Auguſtinus hunc Regulum ita miratur, ut exclamet: Inter omnes ſuos laudabiles & virtutum inſignibus illuſtres viros non proferunt Romani meliorem, quem neque felicitas corruperit (nam in tanta victoria pauperrimus permanſit) nec infelicitas fregerit, quia ad tanta exitia revertit intrepidus. Inter cæteros autem hiſtoricos, Jornandes ita hujus herois facta commendat, ejusque virtutes, inprimis autem conſtantiam, prædicat: Marco Attilio Regulo duce, jam in Africam navigabat bellum. Nec defuerunt, qui in ipſo Punici maris nomine, ac terrore deficerent: inſuper augente Manlio Tribuno metum, in quem niſi paruiſſet, ſecuri diſtricta irruiſſet Imperator; metus mortis navigandi fecit audaciam, mox deinde ventis remisque properatum eſt, tantusque terror hoſtici adventus fuit Pœnis, ut apertis pene portis Carthago caperetur. Prima præmium belli fuit civitas Clypea. Prima enim à Punico littore, quaſi ars & ſpecula procurrit, & hæc, & trecenta amplius caſtella vaſtata ſunt. Nec cum hominibus modo, ſed cum monſtris quoque dimicatum eſt, quum quaſi in vindictam Africæ nata, miræ magnitudinis ſerpens poſita apud Bragadam caſtra vexaverit. Hic cum multos (licet enim pauliſper à Jornandis hiſtoria divertere) milites interfeciſſet, neque vulnerari potuiſſet, tandem ex baliſta, molari ſaxo, fracta coſta, innumeris telis oppreſſus fuit. Corium ejus Romam allatum, 120. pedum ſpacio, aliquandiu multis mira-

In Piſoniana.

Lib. 1. de civit. Dei, c. 24.

De regnorum ac temporum ſucceſſione.

Digitized by Google

miraculo fuit, ſicut Oroſius & alij ſcriptum reliquerunt. Huc pertinet judicium de hoc ſerpente Theori apud Bodinum, ubi dicit: Eſt draco nihil aliud quam ingens cherſydrus, veneni expers, qui & chelydrus, & natrix, & coluber, & apud Indos cobras appellatur, qui cum in magnitudinem excrevit, cervos ſolidos, & homines ingenti vorat hiatu, ac elephantis ipſis bellum infert: majores tamen habet Africa, quam Europa. Nam M. Attilio Regulo Conſule, tantæ magnitudinis chelydrus fuit, ad Bragadæ flumẽ Africæ, ut equites hincinde poſiti, ſeſe contueri nequirent, longitudine vero pedes centum & viginti exceſſit, ac priusquam occidi potuerit, mille & quingentos homines dicitur trucidaſſe, &c. Sed omnium victor (pergit Jornandes) Regulus, cum terrorem nominis ſui late circumtuliſſet, cumq; magnam vim juventutis, ducesque ipſos, aut cepiſſet, aut haberet in vinculis, claſſemq; ingenti præda onuſtam & triumpho gravem in urbem præmiſiſſet: Jam ipſam belli caput Carthaginem urgebat obſidione, ipſisq; portis inhærebat. Hic paululum circumacta fortuna eſt, tantum ut plura eſſent Romanæ virtutis inſignia, cujus fere magnitudo calamitatib. approbatur. Nam converſis ad externa auxilia hoſtibus, cum Xantippum illis ducẽ Lacedæmon miſiſſet, à viro militiæ peritiſſimo Regulus victus eſt, fædaque clades, Romanisque uſu incognita. Nam vivus in hoſtium venit fortiſs. Imperator poteſtatem. Sed ille quidẽ par tantæ calamitati fuit: nam nec Punico carcere infractus eſt, nec legatione ſuſcepta: quippe diverſa, quam hoſtis mandaverat, cenſuit, ne pax fieret, nec cõmutatio captivorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hoſtes ſuos reditu, nec ultimo, ſive carcere, ſeu crucis ſupplicio deformata majeſtas. In omnibus admirabilior, quid aliud quam victor de victoribus? Ad quæ etiam Carthago non ceſſerat, de fortuna triumphavit. Populus autem Romanus multo acrior intentiorque pro ultione Reguli, quam victoria fuit. Idipſum quoq; Silium Italicũ movit, ut hos elegantiſſimos verſus heroicos, de tolerantia Reguli ſcriberet:

In theatro nat. l. 3.

Non ignis, candensq; chalybs, non verbera paſſim
Ictibus innumeris lacerum ſcindentia corpus,
Carnificesq; manus, penitusve infuſa medullis
Peſtis, & in medio lucentes vulnere flamma,
Ceſſavere (ferum viſu dictuve) per artem
Sævitie extenti, quantum tormenta jubebant,
Creverunt artus, atq; omni ſanguine rupto
Oſſa liquefactis fumarunt fervida membris:
Mens intacta manet, ſuperat, ridetq; dolores,
Spectanti ſimilis: feſſos clamore miniſtros
Increpitat, dominosq; crucem clamore repoſcit.

Dignus

Digitized by Google

Dignus ſane eſſet hic Romanus heros, ut in numerum vel Catalogum Martyrum referretur, quod ſepoſita privata ſalute, & incolumitate, patriæ ſuæ majeſtatem & authoritatem vitæ ſuæ anteponere maluerit, ſi ob Chriſtianam fidem tam invictam patientiam & conſtantiam, in tormentis denique voluntariam mortem pertuliſſet; quum cauſa, non ſupplicium faciat martyrem. Ideoque horum cauſa mortis multum diſcrepat ab Ethnicorum: Licet tam invictum robur animi & corporis, non in multos cadat. Differentiam autem talem inter Chriſtianos & Ethnicos in tolerantia rerum adverſarum, Parens meus, piæ memoriæ, deſcribit: Reſurrectio Chriſti, inquit, omnem cogitationem ſapientiæ ſuperat, & ſola eos, qui aſſentiuntur religioſè doctrinæ cœleſti, ab aliis ſeparat, & facit peculiarem cœtum Dei; conſitentes, Chriſtum mortem pertuliſſe pro abolendis peccatis hominum, & reſurrexiſſe in vitam, ut beneficium juſtitiæ præſtaret perpetuum, in omnipotentia divina. In qua ſpe Chriſtiani & degunt hanc vitam, quisque ſuo loco, tanquam hoſpites & peregrini in terris, & eandem fortunasque, & quicquid charum eſſe hominibus ſolet, non verentur relinquere potius, quam fallere fidem aſſenſionis, & hanc ſpem fruſtrari dubitatione ſua. Præſertim cum certum eis & fixum ſit, hunc ſolum eſſe cultum, qui Deo placeat, ut Chriſti doctrinæ auditores & executores homines eſſe ſtudeant. Hæc eſt igitur ingens humilitas cœtus Chriſtiani: Non modo premi à potentia hujus mundi, & eſſe ſine re, dignitate, honoribus; ſed id etiam, quo humana omnis excellentia continetur, labefieri atque convelli, mentis, inquam, & rationis & intelligentiæ divinum bonum. Non eſt difficile, ſi deliberatum & animo conſtitutum ſit, & fieri debere videatur, contemnere opes, regna, honores, divitias, ſplendorem, & dignitatem vitæ, ipſam etiam mortem oppetere, dum ratio vincat, nobis ſapientiæ & virtutis laudem conciliari. Potuere hoc multi facile perficere: inter quos eximij, Crates, Diogenes, Socrates, & Romanorum Curij, Fabricij, Decij, Reguli. At ea quæ omnem intelligentiam evertunt & conturbant, amplecti, & propriam in terris abjectionem & miſeriam, ut alij omnes ſentiunt, aſſumere, & contra mentis humanæ judicium niti, & fidem habere, ac ſpe inhærere, & fretum eſſe iis, quæ à rationis noſtræ captu vehementius reſiliunt, quam ferreus malleus impactus incudi, id profecto mirabile eſt, & majus conſilium, quam humanum. Quapropter tota noſtræ religionis veritas longiſſime, non ſolum à falſitate aliarum, ſed ſtudio & induſtria ſapientiæ humanæ ſeparanda eſt. Hucuſque Parens meus. Plinius præterea conſtantiæ Chriſtianorum egregium reddit teſtimonium, eosque à gentibus diſcernit; ita enim ſcribit ad Trajanum: Propoſitus, inquit, eſt libellus ſine autore, multorum nomina

In vita Chriſti. fol. 69.

Lib. 10. Epiſt. 97.

conti-

continens, qui negarent, ſe eſſe Chriſtianos, aut fuiſſe, cum præeunte me Deos appellarent, & imagini tuæ, quam propter hoc juſſeram cum ſimulachris numinum efferri, thure ac vino ſupplicarent, præterea maledicerent Chriſto, QVORVM NIHIL COGI POSSE DICVNTVR, QVI SVNT REVERA CHRISTIANI. Unde conſtat, Chriſtianos tantum ob honorem ſanctiſſimi nominis Chriſti, & ſpe reſurrectionis & futuræ ejusque beatæ vitæ, (quæ gentilibus ignota fuere,) & non ob gloriam, honores, opes & fluxas res hujus mundi omnia ſua, & vitam denique expoſuiſſe, omniaque tormenta & ludibria pro nihilo duxiſſe, idque tam in aliis perſecutionibus, quam in ea, quam perpeſſi ſunt ſub Antonino Philoſopho, ex Gallorum epiſtola patet: Inſidias, inquiunt, domi foriſque, in omnibus publicis locis inclamationes, plagas, tractiones, direptiones, lapidationes, concluſiones, applicationes laminarum candentium, carceres tenebroſos, incluſiones, in equuleo ad quintum punctum, in ipſis cuſtodiis ſtrangulationes, beſtiarum dentes, ferreas ſartagines, patibula, ventilationes ex cornibus taurorum & ſimiles. Eadem deſcribit Juſtinus Martyr: Quod autem, inquit, nos in Jeſum credentes, nemo terrere aut domare valeat, apparet quotidie. Cum enim obtruncemur, crucifigamur, obiiciamur beſtiis, ignibus aliiſque tormentis tradamur, tamen à confeſſione non diſcedimus; ſed quanto magis in nos ſævitur, tanto plures pietatem fidemq; per nomen Jeſu profitemur, haud ſecus, quam ſi quis vitem putatione provocet ad ubertatem. Nam vitis à Deo & Servatore Chriſto plantata, eſt ejus populus. Idem Juſtinus alibi: Interim quanto plura in nos expediuntur tormenta, tanto alij plures fideles, & veræ religionis per nomen Jeſu fiunt cultores. Ut enim ſi quis vitis excidat fructificantes partes, ut palmites, qui alios floridi & frugiferi protrudant ramos, illa proferat, facit; ita in nobis quoque accidit, &c. Ignorant ſane illi ſanguinolenti & ſeditioſi homines, olim & noſtro ſeculo factitatum eſſe, ut quanto crudelior violentia religioni inferretur, tanto & illa magis amplificaretur, & receptus in mundo cultus deprimeretur. Sed de his peculiari capite antea multa tractavimus, & paulo poſt plura recenſebimus.

Euſeb. lib. 5. cap. 1.

In colloquio cum Trybon.

De animarum immortalitate.

Cap. 39. prior. cent.

CAPUT LIX.

De feudis ligiis & Homagiis.

IN capite 6, primæ centuriæ mentionem fecimus feudi, quod ligium appellatur, & unde nomen ſuum traxerit, idque actionibus & ſolennitatibus in inveſtituris adhibitis, comprobavimus, quod ſane vix alibi ita notatum exiſtimo reperiri. Ut autem hoc feudum ligium rectius explicetur

Digitized by Google

& intelligatur, ad priora exempla plura adiicere volui. Inprimis autem non ita pridem edita eſt, in quodam Gallico libello, ſolennis & exacta inveſtituræ actio Philippi Archiducis Auſtriæ, anno ſalutis noſtræ cIↃ.CCCC.XCIX. Atrebati facta, ex quo ſequentia huic capiti maxime convenientia, cum ſint memorabilia deſcribere volui. Ita enim refert auctor oculatus hunc actum: *Lors ſieur le chancelier veſtu dune robbe de velourx cramois in ſon chapeau en ſa teſte ſe partit de ſa chambre laquelle ioignit à ladite ſalle, en la maniere, qui s'en ſuit: Ceſt à ſcavoir aynt au deuant de luy le dict Huyſſier dudit grand conſeil portant ſadite maſſe des couuerte, & haute, qui à haute voix diſoit, & criot ſitoſt quil fut hors d' icelle chambre, & entré en icelle ſeconde ſalle, pource quen icelle y auoit ſi grand nombre de gens, tant de gens & officiers de mondit ſieur l' Archiduc, qu' autres qu' à peine ſe pouuot on tourner: Ces mots par trois on quatre fois, Deuant, Deuant, faites places, & apres ledit Huiſſier, alloyent les dits deux rois d' armes, du Roy noſtredit ſieur, veſtus des dittes cottes d' armes, dudit ſieur, puis marchoit mondit ſieur le chancelier, & apres meſſieurs des requeſtes, dudit grand conſeil, & Notaires & Secraitaire du Roy noſtredit ſieur auec les quels i' eſtois. Et eſt à ſcavoir qu' ainſi que mondit ſieur le chancelier approcha de la chaire, ou il deuoit ſe ſeoir, mondit ſieur l' Archiduc, qui aupres d' icelle eſtoit attendant mondit ſieur le chancelier oſta in continent le bonnet de ſa teſte en diſant à mondit ſieur le chancelier ces mots: Monſieur Dieu vous doint bon jour, & en ce diſant baiſſa fort ſa teſte, & ſieur chancelier ſans rien proferer, ne dire mot, mit ſeulement la main à ſon chapeau, quil accoit à ſa teſte ſans autrement iceluy oſter, puis s' aſſiſt en ſadite chaire. Ce fait ſieur L' Archiduc teſte nue, ſe praſenta à mondit ſieur le chancelier, pour faire ſondit hommage, diſant: Monſieur ie ſuis icy venis devers vous pour faire l' hommage, que tenu ſuis faire à monſieur le Roy, touchant mes pairie, & contez de Flandres d' Arthois, & de Charrolois, les quelles tins de monſieur le Roy à cauſe de ſa couronne. Lors le chancelier ainſi aſſis, quil eſtoit en ſadite chaire, & tout couuert de bonnet, & chapeau luy demanda, s' il auoit ceinture, dague ou autre baſton. Lequel mondit ſieur l' Archiduc en leuant ſa robbe qui eſtoit ſains ceinture diſt, que Non. Ce diſt monſieur le chancelier luy miſt les deux mains entre les ſiennes, & icelles ainſi tenant, & iointes, mondit ſieur l' Archiduc ſe veut encliner monſtrant apparenſſe de ſoy vouloir mettre à genoux, ce que mondit ſiour le chancelier ne voulut ſouffrer, ains en le ſouleuant par les dites mains, quil tenoit, comme dit eſt, luy dit ces mots, Il ſuffit de voſtre bon vouloir. Puis mondit ſieur le chācelier, luy profera en ceſte maniere luy tenant touſiours les dites mains ioíntes, & ayant mōdit ſieur l' Archiduc la teſte nue, & encore s' efforſant touſiours mettre à genoux: vous deuenez homme du Roy voſtre ſouuerrain ſeigneur, & luy faites foy & hommage lige, pour raiſon des pairrie, & conté de Flandres, & ainſy les contés d' Arthois, & de Charrolois. & de toutes autres terres, que tenez & qui ſont mouuans & tenus de Roy, à cauſe de ſa couronne, luy*

pro-

Digitized by Google

promettez de le ſervir juſques à la mort incluſivement, enuers & contre tous ceux qui peuuent viure & mourir, ſans nul reſerver: de procurer ſon biē, & euiter ſon dommage, & vous cōduire, & acquiter enuers luy comme enuers voſtre ſouuerrain ſeigneur, A quoy fuſt par mondit ſieur l'Archiduc reſpondu: par ma foy, ainſy le promets & ainſy ie feray: Et cedit, mondit ſieur le Chancelier luy dit, ces mots: Et ie vous y recoy, ſauf le droit du Roy, en autres choſes, & l'autruy en toutes. Puis rendit la joue, en laquelle monſieur le chancelier le baiſa. Puis mondit ſieur l'Archiduc requit, & demanda à mondit ſieur le chancelier lettres de ladite reception dudit hommage. Leſquelles ſieur le chancelier me commāda luy faire & icelles depeſcher. Lors le chācelier ſe leua de ladite chaire, & ſe deſcouurit de chapeau & bonnet, & fiſt reverenſſe à L'Archiduc en luy diſant les mots: Monſieur ie faiſoy n'agueres office du Roy, repreſentāt ſa perſonne & de preſent ie ſuis Guy de Rochefort, voſtre tres humble ſerviteur, touſiours preſt de vous ſervir, enuers le Roy mon ſouuerrain ſeigneur, & maiſtre en tout ce, quil vous plaira me commander. Donc ſieur l'Archiduc le remercia, &c. Arctum fuit ſane hoc juramentū ligium, idq; ſubiectionem aliquam non exiguam in ſe continere videtur. Non abſq; cauſa itaque inter pacis conventiones cum Carolo V Cæſare, & Franciſco Rege Galliarum, poſt Papienſem victoriam, liberato Rege ex captivitate, hæc clauſula XIV. Febr, anno CIↃ.IↃ.XXVI. inſerta fuit: Flandriæ & Artheſiæ, omniumque aliorum locorum quæ Cæſar poſſideret, ſupremi Imperij jure Rex cedito. Sicut totam pacis formulam, hiſtoriæ ſuæ, inſervit Ludovicus Guicciardinus in ſua deſcriptione Belgij, vel inferioris Germaniæ, vbi ſcribit, tertiam Flandriæ partem eſſe feudum Imperij, & Comitem Flandriæ præſtare tam Cæſari, quam Regi Galliæ homagium. Ejus hæc ſunt verba: *Mais diſons à preſent de quelle maniere vſoit le comte de Flandres, faiſant hommage & à l'Empereur, & au Roy de France pour raiſon de leur ſouueraineté. car les ceremonies en eſtoyent belles, & dignes d'eſtre ramenteues. L'Empereur eſtant aßis, & aßiſte' de ſes princes en Majeſté imperiale le comte bien & noblement ſuiuy, venoit ſe preſenter à luy la teſte deſcouuerte & la ceinture miſe à bas, è poſcant vn genoil à terre vn des conſeillers de L'Empereur, luy diſoit: vous venez icy, cōme ſubiect prince du ſainct Empire, à cauſe de l'Eſtat & ſeigneurie de Flandres, & de tout ce. que vous tenez & releuez de l'Empire: & promettès d'eſtre bon & loyal à ſa ſacreè majeſté, e la ſeruir fidellement contre chacun jusqu'a la mort. A quoy le comte reſpondoit qu'ainſi l'affermoit il, & le prommittoit, & ſe leuant de bout baiſoit l'Empereur au front: uſant de meſme ordre & pareille ceremonie enuers ſon ſeigneur lige naturel & ſouuerrain le Roy de France, &c.* Lib. 17.

Hinc videmus, unam perſonam poſſe diverſo reſpectu habere plures dominos feudi, quo pacto autem hoc recte fieri poſſit, declarat Everhardus in ſuis topicis, in loco de Tanquam ſeu reſpectivis, ubi nu.29. expreſſe

Comitem Flandriæ inducit, qui reſpectu Comitatus Flandriæ & Artheſij erat vaſallus Regis Franciæ, & idem Dux Brabantiæ, Limburgi, Luxenburgi, Geldriæ, &c. & ſic ratione aliarum terrarum & dominiorum vaſallus Imperij. Similem formulam juriſiurandi ligij, quod Rex Anglorum Regi Galliæ ob nonnulla beneficia & feuda, quæ tunc temporis habebat in Gallia, præſtare conſuevit ex fœdere, quod anno M.CCC.XXXI. inter Philippum Valeſium & Eduardum III. percuſſum eſt, refert ita Bodinus: Rex Anglorum manibus conjunctis, ac in manibus Regis Francorum inſertis, Cancellarium hæc verba proferentem: *Vous deuenez homme lige du Roy de France, qui icy eſt comme Duc de Guienne & pair de France, Conte de Poitou, & de Monſtrueil, & luy promettez foy & Loyauté porter, dites, voire. Alors le Roy de France receura le Roy d'Angleterre à la foy & à la bouche.* Id eſt: *Tu quidem evadis in hominem ligium Regis Francorum, ut Dux Aquitanorum, par Franciæ Comes Pictonum & Monſtruelenſium, teque in ejus fide & obſequio ſemper futurum ſpondes: reſponde; Aſſentior. Hic Rex Anglorum aſſentiri ſe dicit, tum Rex Francorum ac fidem & oſculum Regem Anglorum admittit.*

De Repub. lib.1.c.10.

Extat quoque peculiaris licet deteſtabilis formula juramenti fidelitatis, præſtiti Soldano Mamalucorum Regi, adjunctis horrendis & inuſitatis imprecationibus Jacobi Baſtardi Regis Cypri, quam ita refert Paradinus: Adjurato quadragies Deo. Jacobus ſic ait: per Deum magnum & altum, miſericordem & benignum formatorem cœli & terræ, & omnium quæ in iis ſunt, & per ſancta Dei Evangelia, per ſanctum baptiſma, per ſanctum Johannem Baptiſtam, atque omnes Sanctos, & per fidem Chriſtianorum, promitto & juro, quod omnia, quæ novero, aperta erunt domino meo altiſſimo Soldano Ægypti, & totius Arabiæ Imperatori Alleſerapho Aſmali, cujus regnum Deus fortificet; ero amicus amicorum ſuorum, & inimicorum inimicus. Nihil enim cælabo, neque piratas in regno meo patiar, neque his victum aut auxilium dabo. Ægyptios, qui in regno meo ſerviunt, emam, & libertate donabo, auri quinque millia nummum in Calend. Septemb. tributi nomine in templis altiſſ. Hieruſalem & Lamech ſingulis annis offeram. Coloſſeos prohibebo, ne piratis arma miniſtrent. Quæcunque digna cognitu noviter emerſerunt, Soldano renunciabo, in Juſtitia & veritate Pædami nihil in mea parte fraudulentum erit. Quod ſi quid horum neglexerim, ero apoſtata, & mandatorum S. Evangelij Chriſtianæque fidei prævaricator. Dicam Evangelium falſum fuiſſe, negabo, Chriſtum vivere, & matrem ejus virginem fuiſſe; ſuper fonte baptiſmatis camelum interficiam, & altaris presbyteros maledicam, divinitatem negabo, & ſolum Jeſu humanitatem adorabo: ſuper altari cum Judea fornicabor, & ſanctorum patrum maledictiones omnes in me reiiciam.

In Chron. Sabaud. lib.3.c.49.

Recen-

Digitized by Google

Recenſuimus quoque antea quædam exempla & ritus, quibus olim juſiſiuranda, inciſione venarum, & hauſtu ſanguinis veluti confirmabantur: Quod etiam Iſacio Imperatori Græcorum objectum fuiſſe Nicetas Choniates ſcribit, cum exprobratione, ideo eum negligere occidentalium Chriſtianorum pacta, quod cum Principe Saracenorum pacem feciſſet, & (ut moris eſſet illorum in amicitia conſtituenda) uterque vena in pectore inciſa, ſuum alteri ſanguinem propinaſſet: Sic quoque legitur in Januillæi Seneſchalij Campaniæ, hiſtoria, quam de rebus geſtis Ludovici Regis Galliæ, qui poſt mortem inter Divos relatus eſt, tanquam oculatus teſtis, ſcripſit: copias militum auxiliatrices cum Gallis in expeditione illa memorabili in Ægyptũ contra Saracenos venas ſibi invicem ſecuiſſe, & ſanguinem mixto vino una exhauſiſſe, ut fides inter eos hoc veluti vinculo, & glutine ſanctior & firmior contra Turcos eſſet. *In Annal.*

Caput LX.

Proditores, licet initio grati iis quibus profuerunt viſi ſunt, attamen paulo poſt pœnas dignas ſuſtinuiſſe.

Congeſſimus antea hiſtorias & morales doctrinas non vulgares, quibus demonſtravimus, proditionem eſſe tale vitium, quod licet primo aſpectu iis, quibus utilitas aut emolumentum inde acquiritur, arrideat, iique ſe remuneraturos proditores promittant, tamen eos interno odio proſequantur, & tales homines indignos præmio aut honore exiſtiment, eorumque ſcelus deteſtentur, non raro autem acerbe quoque puniant. Deteriores autem aliis ſunt ij, qui nulla neceſſitate impulſi, ſed tum ut reliquis honore, divitiis, dignitatibus excellere poſſint, vel patriæ, vel aliorum proditores perdite exiſtunt: Qui ſane non ſolum ſibimetipſis, rodente verme conſcientiæ, diſplicent, ſed omnibus, etiam aliis exoſi ſunt. Nunc vero alia quoque memorabilia adiiciam. Hoc Seneca caute innuit, ubi dicit; Nec ulla major pœna nequitiæ eſt, quam quod ſibi ac ſuis diſplicet. At odit eos, qui ſubita & magna potentia inſolenter utuntur. Idem faciet, cum idem poterit. Multorum quia imbecilli ſunt, latent vitia, non minus auſura, quum illis vires ſuæ placuerint, quam illa, quæ jam felicitas aperuit, inſtrumenta illis explicandæ nequitiæ deſunt. Sic tuto ſerpens, etiam peſtifera tractatur, dum riget frigore. Non deſunt tunc illi venena, ſed torpent. Loquitur autem, meo judicio, de his Seneca, qui vel proditione, ambitione, luxuria, aliisve vitiis emergere ſatagunt, ſed illis facultas peccandi deeſt. Hinc ſæpenumero evenit, ut Prin- *Cap. 7. prior. Cent.* *Epiſt. 42.*

Digitized by Google

cipes viri aureos montes, dum aliquid cupiunt fieri, facile promittant; poſt rem vero confectam, non ſolum aut nihil, aut perpauca præſtare, ſed oblique, & nonnunquam aperte proditionem exprobrare ſolebant. Ad hanc rem rectius demonſtrandam allegavimus antea, ſed obiter ac ſuccincte hiſtoriam veterem, ex Livio de Sp. Tarpeii Romani filia, quum Sabinis urbem prodidiſſet. Hanc M. Varro ita deſcribit: Mons Tarpeius à Virgine Veſtali Tarpeia, quæ ibi à Sabinis necata armis, & ſepulta, ejus nominis monumentum relictum, quod etiam nunc ejus rupes Tarpeium appellatur Saxum, Et Servius in illum Virgilii verſum, ex libro 8. *Hinc ad Tarpeiam ſedem, &c.* Tarpeia, inquit, ſedes dicta eſt, à Tarpeia virgine. Quum enim Romulus contra Sabinos bella tractaret, & Tarpeio cuidam dediſſet arcem tuendam, ejus filia aquatum profecta, in hoſtes incidit, quam cum hortarentur ad proditionem, illa pro præmio popoſcit ornatum manuum ſiniſtrarum, id eſt, armillas. Facta itaque arcis proditione, hoſtes ingenioſâ morte, promiſſa ſolverunt. Nam ſcuta, id eſt ſiniſtrarum ornatum, ſuper illam iacientes, eam luce privarunt, quæ illic ſepulta, Tarpeiæ ſedi nomen impoſuit, &c. Hinc Petronia & Tituria gens, vtraque ex Sabinis orta, ad indicandam ſuam originem, Tarpeiæ imaginem in nummis ſignavit, ſicut videre licet apud Antonium Auguſtinum. Huc referri poteſt hiſtoria memoratu digna, quam Æneas Silvius refert. Bohemi, inquit, parta victoria, occiſo Vratislao, terram ejus ferro, atque igne devaſtant, inventumque Vratislai filium impuberem, Principi Grezomislao, qui & Necla dictus eſt, tradunt. Qui miſertus ætatis, patruelem educandum Duringo, ad Egram fluvium, imperium poſſidenti, Vratislai gratiſſimo quondam Comiti tradidit. Qui cæca cupidine captus, tanquam initurus principis gratiam, puero, qui ſuper Egram, qui tum glacie conſtrictus erat, perfracto gelu, piſces quærenti, gladio caput abſtulit, ſecumque id Pragam deferens, ubi ad Neclam introductus eſt, proferens cruentum caput; ſolium, inquit, tuum hodie firmavi, aut perire hoc, aut te oportuit; ſecurius in utramvis aurem, poſtea dormies, æmulo regni ſublato. Motus haud aliter, quam erat Princeps, tam diro ſpectaculo: perfidiam, ait, nulla beneficia vincunt. Vt aleres puerum, non ut occideres, credidi. Te neque meum imperium, neque amici memoria, neque innocentis pupilli miſeratio, retraxit à ſcelere. At mihi quietem parare voluiſti? Tui ergo meriti, hæc ſumito præmia. Ex tribus mortibus, quam malueris optionem habeto: aut gladio teipſum confodito: aut laqueo perſtringito guttur: aut ex Viſſegradenſi rupe præceps ruito. Duringus accepta ſententia, in alni arbore, quæ propinqua fuit ſeſe ſuſpendit. Alnus poſtea quamdiu manſit, arbor Duringa dicta fuit. Conveniens itaque hujus ignomi-

nio-

Jomez. l. 8. in vita Ximenii.

De familiis Romanis ex antiquis numiſ.

In hiſt. Bohemica c. 11.

Digitized by Google

nioſæ morti præconium & Epitaphium fuiſſet, quad Savarico piratæ famoſo teſte Meiero, poſitum fuit, tale videlicet: *In anno Fland. l. 8.*

Concepit facinus mens: ſuaſit lingua: peregit
Dextra: malus, peior, peſſimus ille fuit.
Concipiendo malus, ſuadendo peior, agendo
Peſſimus: hinc turpis vitaq; morſq; fuit.
Mors ea non habuit planctum, nec vita favorem,
Nec facinus veniam, nec cinis exequias.
Mors latam, triſtem mora mortis fecerat urbem,
Cujus mors placuit, non bono vita fuit.

Non diſſimile fuit præconium ſceleratæ proditionis, Juliani, proditoris Roderici vltimi Regis Gothorum, ſicut prope Viſæum civitatem Luſitaniæ, in tumulo inſcriptio, quam antea recenſuimus, demonſtrat. At quanto laudabilibus & honeſtius eſſet (ut paulisper à proditoribus divertam extare præconia laudis, & virtutis in monumentis, ut poſteritas occaſionem potius haberet defuncti memoriam celebrandi, quam execrandi? Sicut inter alia extat egregium apud Arenates in Hiſpania, cum hac inſcriptione: *Cap. 7. Prima Cent.*

IMP. CÆS. NERVÆ TRAIANO
AVG. GERMANICO DACICO
PARTHICO PONT. MAX. TRIB.
POT. POT. V. COS. VI PP. DE
ROMANO IMP. DE PATERNA
ET AVITA HISPANIÆ PATRIA
ET DE OMNI HOMINVM GENERE
MERITISS. POPVLARES
PROVINCIÆ ARENATVM OPT.
PRINCIPI.

Vt autem ad cœptam materiam hujus capitis revertar, Eutropius ſcribit: *Lib. 4.* Quum Viriatus interfectus à ſuis militibus eſſet, qui quatuordecim annos Hiſpanias adverſus Romanos commoviſſet, & paſtor primo fuit, mox latronum dux, poſtremo tantos ad bellum contra Romanos populos concitavit, ut aſſertor Hiſpaniæ putaretur; & interfectores ejus præmium à Cœpione conſule peterent, reſponſum eſt, NVNQVAM ROMANIS PLACVISSE, IMPERATOREM A SVIS MILITIBVS INTERFICI. At recentior & quidem digna relatu eſt hiſtoria, quæ non ita pridem accidit, quum Rex Philippus Hiſpaniarum, mortuo Sebaſtiano, & Henrico ejus proximo agnato, reſignato Cardinalatu, Luſitaniæ Regibus, Antonioque regnum affectante, victo & expulſo, Luſitaniam vel u-

In explicatione arboris gentilicia Henrici Francia & Navarra Regis.

vel ut vulgo vocatur, Portugaliam, Duce Albano, occupaſſet. Ita enim eam recenſet Joſephus Texera, cujus verba eo libentius retinui, ne viderer, in tam ardua re ſucceſſionis, meum judicium interpoſuiſſe. Aliud enim eſt hiſtoriam citare, aliud approbare. Operæ pretium inquit, hic erit referre, quo pacto Sereniſſimus Rex Philippus, cum iis egerit, qui in cauſa fuere, quod tam levi negocio, rerum in Portugalia fuerit potitus. Hi Antonio Rege Portugaliæ vero ac naturali, plane Regno exturbato, ac profligato, Philippo ſupplicem libellum porrigunt, quo enarrant cuncta quæ præſtiterant, quo ille facilius regnum occuparet, ſupplicantque, ut Rex vellet adimplere ea quæ ejus nomine ipſis eſſent promiſſa, à Regiis legatis, Duce videlicet Oſſunenſi & Chriſtophoro à Moura; exhibent quoque ſcripta, quibus de Legatorum, ſeu Agentium (ut loquitur Conneſtagius) promiſſis conſtabat. Atque Rex Philippus reſpondere jubet, ut hunc ſupplicem libellum, una cum Agentium ſcriptis traderent judicum collegio, quod in Portugalia, MENSA CONSCIENTIÆ vocatur; Hoc cum factum fuit, prolatum eſt de ea re decretum in hæc verba: CVM REX PHILIPPVS SIT VERVS HÆRES REGNI LVSITANICI, NON LICVIT SVPPLICANTIBVS IDIPSVM VENDERE DONIS, VEL POLLICITATIONIBVS; QVIN POTIVS INCVRRERENT POENAM CAPITIS, EO QVOD VLTRO ET CITRA HÆC PROMISSA, REGNVM IPSI PHILIPPO REGI NON TRADIDERINT: SIN VERO REGNVM AD ANTONIVM PERTINERET, EOS ID REGI VENDERE NON POTVISSE. QVARE REX PHILIPPVS NVLLO MODO OBLIGATVR PROMISSIS QVÆ LEGATI SIVE AGENTES SVPPLICANTIBVS FECERANT, VERVM BENIGNITATE AC CLEMENTIA SVA VTENS, ABSOLVIT SVPPLICANTES A CAPITALI POENA, CVI HAC DE RE SE FECERVNT OBNOXIOS. Optima quidem merces, qualem plerunque accipiunt Proditores. Aliud ſane in non diſſimili cauſa, & quidem dignum præmium & mercedem proditionis, non ita pridem Jeremias Czarnavieczius Barcabalus, præfectus arcis Chomicenſis (eo enim nomine præfecti arcium lingua Walachica appellantur) una cum ſuis copiis, à Turcis accepit, ſicut Leonhardus Horecius refert. Quum enim ab Juonia Valachiæ Regulo, ad Danubium cum tredecim millibus fortiſs. equitum, miſſus eſſet, ut Turcarum copias ex oppido Oblacienſe, à trajectu impediret. Is autem largitionibus & promiſſis corruptus, ducentis millibus Turcorum, tranſitum liberum, inſcio Juonia, eique fidens, permiſiſſet, & in prælio deinceps ſuos vexillum demittere, & pileos haſtis, enſibusque impoſitos, elevare, ac capita flectere, in ſignum deditionis juſſiſſet. Mox Turcicus

In deſcriptione belli Juoniæ Palatini Valachiæ cum Selimo Imper. Turcic.

ticus exercitus, voti compos, abſque impedimento trajecto Danubio, præter expectationem Juoniæ, proditores illos Valachos, acie diſpoſita, ante ſe propellere, ac tergiverſantes non ſecus ac hoſtes cædere. Quibus Juonia, vix exercitu ſuo in ordinem redacto, & acie inſtructa, viſis, & fraude ac traditione improviſa, licet ſero intellecta, ira & indignatione percitus, in eos vim tormentorum exonerare jubet. Sic illi proditores partim à Turcis in medio cæſi fuere. Turcæ vero proditorum terga ſecuti iiſque tecti per ſtragem cadaverum ad exercitum Juoniæ, ſanguine eis iter monſtrante, qui inſtar rivi, ex cæſis Valachis fluebat, pervenere: eoſque multitudine ſua, & territos improviſa irruptione, facile profligavere, &c. Retinent ſane Turci (licet alioquin fluxa fides apud illos erga Chriſtianos ſit) hodierno die adhuc morem hunc, ut quantumvis nonnunquam Chriſtianos, præſertim ſi inter mancipia reperiuntur, quæ authoritate & dignitate, vel etiam nobilitate, à quibus illis nihil extimeſcendum eſt, reliquis præſtant (quos majori conatu & perſuaſionibus, quam plebejos ad defectionem ſoli itare ſolent) ſpe præmiorum, alia ve ratione, permoveant, ut relicto Chriſto Salvatore unico, Mahumeti ſeductori, ſeſe addicant, & ut ipſi vocare ſolent muſulmanizent: tamen iis tanquam deſertoribus, & vanis hominibus, nunquam niſi multis experimentis longo tempore, probatis, fidem plene adhibeant; & ſi non aperte, tamen tacite eorum levitatem & inconſtantiam deteſtantur, licet eos Zſchelebos, honorifico apud ipſos, titulo, id eſt, nobiles viros appellent, ſicut ij qui in Turçia peregrinati, & cum iis converſati ſunt, ſcriptis ſuis teſtantur. Imo ſuis Muſulmanis, quos ad proditionem & ſcelera, promiſſis & pollicitationibus impulerunt, neutiquam fidere ſolent. Exemplum antea recenſuimus de Judæo Medico Selimi, qui cum ab eo præmiorum ſpe perſuaſus, patrem Bajazetem veneno ſuſtuliſſet, juſſu ejus occiſus eſt, ſiquidem metuebat, ne tale quidpiam largitione corruptus, in ſe quoq; committere auderet. Eandem gratiam quindecim exploratoribus, qui Corchutum fratrem cœperant, perſolvit præciſis capitibus, & cadaveribus in mare merſis, inquiens, eos ſi fortuna adverſa ad capeſſendam fugam ſe etiam compelleret, tum & ſibi ab ipſorum inſidiis metuendum eſſe. Sed hoc caput ob prolixitatem lectori tædium afferat, plura de hac materia in proximum reiiciam.

CAPUT LXI.

De præmio & mercede digna proditorum.

IN proximo ſuperiori capite mentionem ſuccinctè fecimus, quomodo Selimus Imp. Turcorum Medicum, qui patrem Bajazetem alioquin ſenio

In Pand. Turc. hiſt. c. 201.

nio & ægritudine fere conſumptum, largitione ſuâ corruptum, toxico ſuſtulerat. Hæc autem hiſtoria plenius ab aliis, in primis à Leonclavio noſtro, ita recenſetur: Selimum metuentem ne ſe bello in Anatolia contra fratres Achemetem & Corcutem, occupato, rurſus Imperium ſibi vindicaret pater, corrupiſſe medicum patris Vſtarabim, promiſſis ei, ſingulos in dies, annonis aſperorum mille, qui reditus eſſet annuus 9000. Talerorum, aſperis 40. pro uno thalero computatis. Itaque, recepiſſe medicum, ſe Baiaſiti venenum pharmaco miſtum propinaturum. Ac tradidere quidam, venenum hoc fuiſſe comminutum pulveris inſtar, adimantem. Vſtarabim in oppido Tzurulo Baiaſiti auctorem ſumendi pharmaci fuiſſe, quo mirificus ſeni vigor totius corporis & animi rediturus eſſet. Adnuente Bajaſite, medicum altero mane Sultaninum ad cubiculum veniſſe, quumque dormientem adhuc reperiſſet, expectabundum ibidem hæſiſſe, donec evigilaret. Elapſo temporis aliquo ſpacio, quum nec expergiſceretur, excitari juſſiſſe, jamque experrectum interrogaſſe, pharmacone uti vellet. Illo adſentiente, Vſtarabim antipharmaco multo ante munitum, prægustatam ab ſe medicinam Baiaſiti præbuiſſe hauriendam; ſimul cubiculariis mandaſſe, ne quid ei potus ſubminiſtrarent prius quam bene cooperto corpore ſudaſſet. Inde medicum, Conſtantinopolim ad Selimum ſe contuliſſe, qui promiſſi præmij loco juſſerit ei caput amputari; quod diceret, hominem ſceleratum, ac infidum Sultano patri, eadem auſurum erga ſe quoque perfidia, ſi quidem hoc uti faceret, ab alio quopiam compellatus

De reb. Africis & Indicis, l. 12.

eſſet. Præterea Oſorius egregium exemplum refert, de duobus regulis fratribus, Benaduxera & Fere, qui cum ob ſimultates cum Rege Feſſenſe, ad Luſitanos in oras illas Africæ, quas præſidio tenebant defeciſſent; & præliis atque excurſionibus ſeſe fidos erga Afros præſtitiſſent, tandem amore patriæ & religionis Mahometanæ, rurſus Regi Feſſenſi his conditionibus reconciliatos eſſe, ut Chriſtiana præſidia, ex inſidiis ad ſe adducerent. Verùm licet Benaduxera id facere conatus fuerit, à fratre minore Fere, ut ſalvi dimitterentur perſuaſum fuiſſe: Inter alias diſſuaſorias monitiones eſt fratris minoris, ad majorem memoratu digna, ubi ita dicit. tu à noſtri Regis Feſſenſis fide deſciviſti: tu bellum illi diuturnum intuliſti. Nunc rurſus ab Emanuele deficis? Quomodo igitur is tibi credet, à quo toties fidem nefarie violatam eſſe comperit? Vetus dictum eſt, Regibus gratam eſſe proditionem, in ſuam utilitatem, commiſſam: proditoris tamen nomen inviſum, &c. Hæc cum Feres liberè & animoſè diceret, fratris animum non mediocriter irritavit, parumque abfuit, quin manus confererent. Sed cum Benaduxera multo potentior eſſet, junior frater illi repugnare non potuit. Cum illo tamen egit, ut ſignum, & tabernaculum

tulum Emanueli referri juberet, & Chriſtianos ſalvos redire permitteret. At cum fratres ad Regem Feſſæ pervenirent, Rex eos non admodum hoſpitaliter accepit. Vtrique enim caput abſcindi juſſit; Illos enim, quod multum nobilitate & opibus excellerent, & metueret, ne defectione rurſus illi moleſtiam exhiberent, de medio tollendos eſſe ſtatuit, &c. Mahometani ſane, velut ipſi vocari volunt, Muſulmani, non ſolum erga proditores ſuæ religionis, ſed etiam Chriſtianos, quos illi Gauros vocant, male ſunt affecti, neque illis ex animo fidunt, licet aliud ſimulent, quamdiu ipſorum opera illis utilis eſt: deinceps vero illos, ſicut viperam, quando id quod ab ea medici ad theriacam præparandam ſumunt, deteſtantur, & occidunt. Quemadmodum Anno cIↃ. CCCCC. LXVI. factum eſt, quum Ladislaus Kerezinus Hiulam prodidiſſet, & magna præmia ſibi promiſſa, ob hanc perfidiam, expectaſſet. Iuſſo enim Selimi, accuſatoribus ſubornatis, ob exercitam in captivos Muſulmanos ſævitiam, ut ex eorum arbitrio pœnas lueret, traditus fuit; Qui hominem ſceleratum vaſi, clavis perforato, ſic incluſerunt, ut dolio de monte per declivia præcipitato, clavis oblongis & acutis confixus exſpiraret, ſicut Leonclavius noſter ſcriptum reliquit. Huc ſpectat præmium, quod ut antea tetulimus, proditor inſulæ Rhodi, accepit, ſicut memini me in quodam libro legere. Verum Cuſpinianus illam hiſtoriam decorticati proditoris, ſub ſpe nuptiarum Sultaninæ, ad Mahometum, cum is Conſtantinopolim obſideret, & civis ejuſdem Vrbis, infenſus ſuo Imperatori, proditionem tradendæ ſuæ patriæ, moliretur, refert. Conſtat ſane ex hiſtoriis, eos qui vel proditione, vel alio ſcelere, poſtpoſita ſalute patriæ, & principum ſuorum, facinora aggreſſi ſunt, majori ſupplicio puniri non potuiſſe, quam ut una cum ipſorum infami morte, etiam memoria plane obliteraretur. Exempla autem obiter adduximus de Heroſtrato Epheſio, Bajamonte, & Falerio Veneto de quibus poſterioribus, (nam primi facinus jam olim obſoletum eſt) plura aſſcribam. Petrus Iuſtinianus enim, de Bajomontina proditione & ſeditione ita refert: Sedato tumultu ad abolendam, tam atrocis facinoris memoriam, publice eſt decretum: ut Baiamontis, & omnium, qui cum eo coniuraſſent, ſigna & nomina ubique tollerentur, ædes adhæc eorum, à fundamentis dirutæ, bona publicata, atque in perpetuam contumeliam, ſuperba Bajamontis in Auguſtino vico domus, ſolo æquaretur, & Marci Quirini, quæ eſt ad Rivaltum, in Macellum verſa. De altero ita ſcribit: Petrus Marcellus, cum circa annum cIↃ. CCC. LIV. creatus fuiſſet Dux Martinus Falerius, ut patriam tanti muneris in ſe collati, recompenſaret, ad occupandam ſuper tyrannidem patriam, facta cum nonnullis plebeis conjuratione, de nobilibus interficiendis, animum vertit. At re detectâ, multi

In theatro nat. l. 3.

In ſupplem. Anna. Turc. fol. 113.

Cap. 7. prior. Cent.

In vita Conſtantini.

In Hiſt. Veneta lib. 4.

In vita Marini.

Digitized by Google

ex conjuratis, capiti, ac tanti ſceleris convicti, ſuſpendio necantur, Falerius vero ſuper ſcalam lapideam, atrij ducalis palatij, ſecuri percuſſus eſt. Quinetiam ædes ipſius dirutæ ſunt, & edicto curatum publico, ne unquam reædificari poſſint: Cum hac inſcriptione, HIC EST LOCUS Marini Falerij decapitati pro criminibus: ſicut idem Petrus Juſtinianus teſtatur, ubi quoque integram hiſtoriam hujus conjurationis, & proditionis prolixè deſcribit. Mitiores in puniendo Reges & principes nonnulli fuerunt, arbitrantes, eos qui de repub. principe, vel patria, male meriti eſſent, nullo majori ſupplicio affici poſſe, quam ſi eorum nomen, una cum perpetuo ſilentio, occulto premeretur odio. Siquidem, quemadmodum antea monuimus, delicta ea impunita non manent, quæ omnibus tacitè inviſa ſunt, & odioſa. Sed habuerunt illi ſuas peculiares rationes & cauſas mitigandi pœnas atrociores. Sicut Alphonſus rex Aragoniæ prudentiſſimus fecit. Quum enim ut refert Antonius Panormitanus, quidã ſtirpe illuſtris, læſæ majeſtatis apud Regem delatus, facinoriſque convictus, & majeſtatis reus eſſet, non ſententia aliqua lata, non ſcripto, ut ſolet, ſed tacito quodam judicio, in eum animadvertit, quo ex facto utrumque providit, & ne ſcelus impunitum remaneret, & ne generoſa reliqua domus unius ob noxam, notaretur infamia. Similiter Octavius Auguſtus Cæſar referente Suetonio, tam patiens fuit injuriarum, ut male de ſe opinantes, vel loquentes potius contempſerit, quam puniverit: Quod cum Tiberius ægrè ferret, & violentius per epiſtolam conquereretur, ei ita reſcripſit: ÆTATI TUÆ, mi Tiberi, noli hac in re indulgere, & nimium indignari, quenquam eſſe, qui de me male loquatur, ſatis eſt enim ſi hoc habemus, ne quis nobis male facere poſſit. Eodem modo ſparſos de ſe in curia famoſos libellos, nec expavit, & magna cura redarguit: ac ne requiſitis quidem auctoribus, id modo cenſuit, cognoſcendum poſthac de iis, qui libellos, aut carmina ad infamiam cujuſpiã ſub alieno nomine edant. Non diverſas rationes olim habuit Apollonius Tyaneus: qui conſultus à Rege Babyloniæ, de pœna imponenda Eunucho, qui deprehenſus fuerat, una cum regiis pellicibus cubans, nihil aliud ſtatuendum cenſuit, quã ut viveret, ne veniæ cauſa, ſed ſupplicij, quod ipſum ſi vixiſſet, comitaretur. Si enim inquit, in vita permanſerit, ò Rex difficilia & aſpera multa feret, nec cibo, nec potu, utens, nec ſpectaculis, quæ te tuoſque delectant, fruens; ſaliet in eo inſuper cor, frequenter è ſomno excitabitur. Quis igitur ſic viventi morbus non aderit; quæve peſtis viſcera non laniabit? Quod ſi non nimiũ vitæ amator ſit, ipſe te ſæpius rogabit, ò Rex, ut ſe interficias, aut ipſe ſibi mortem conſciſcet, præſentem diem deplorans, quod non ſtatim ſibi mori contigerit, &c. Hic cruciatus & morſus animi cũ ob furtum notatus & impatiens imputati criminis eſſet, Dioxippo Athenienſi

Lib. 4. de hiſtor. Veneta.

De dict. & fact. Alphonſi li. 2.

Philoſtr. lib. 1. De vita Apollonij.

nienſi pugili, licet inſonti accidit. Quum enim ipſe provocatus ad duellum, ab Horrata Macedone, in convivio, utroque temulento, eſſet, ac poſtero die in ſententia perſiſterent, Macedo, ut Q. Curtius ſcriptum reliquit, juſta arma ſumpſerat æreum clypeum, haſtam, quam Sariſſam vocant, læva tenens, dextra lanceam, gladioque cinctus veluti cum plurimis ſimul dimicaturus: Dioxippus verò oleo nitens, & coronatus, læva puniceum amiculum, dextra validum nodoſumque ſtipitem præferebat. Verum cum dexteritate pugilis Macedo victus eſſet, triſte ſpectaculum non Macedonibus modo, ſed etiam Alexandro fuit: quippe celebratam Macedonum fortitudinem ad ludibrium recidiſſe. Hinc ad criminationem invidorum apertæ ſunt Regis aures. Et poſt paucos dies inter epulas aureum poculum ex compoſito ſubducitur, miniſtrique, quaſi amiſiſſent quod amoverant, Regem adeunt. SÆPE MINUS EST CONSTANTIÆ IN RUBORE, QUAM IN CULPA. Conjectum oculorum, quibus ut fur deſtinabatur, Dioxippus ferre non potuit, & cum exceſſiſſet convivio, ferro ſe interemit. Graviter mortem ejus tulit Rex, exiſtimans indignationes eſſe, non pœnitentiæ teſtem, utique poſtea quam falſo inſimulatum eum, nimium invidorum gaudium oſtendit, &c. Ita aulicorum invidia per calumniam oppreſſit innocentiam, quod ſane ratum non eſt. Recte itaque antea concluſimus, hanc materiam noſtram præſtare nomen probi & honeſti viri, memoriæ prorſus eximi, quam malè & incommodè poſteris innoteſcere. Merito ſane ideo laudatur integritas Sigiſmundi Epiſcopi Quinque eccleſienſis à Bonfinio. Is enim ſolicitatus à Maximiliano I. Cæſare, promiſſo in defectionis præmium Saltzburgenſi Epiſcopatu, ut ipſius partibus ſe jungeret, reſpondit: Datam ſemel Uladiſlao fidem, fallere nefas eſſe; unde & ipſe Cæſar integritatem Antiſtitis laudavit. Quo reſpicit utilis monitio D. Chryſoſtomi, ubi inquit: Nolimus ob terrenam nobilitatem in ſuperbiam efferri, licet longam progenitorum, & quidem clariſſimorum ſeriem numeremus. Eorum virtutes ſuperare contendamus, ſcientes aliorum opera nobis, non modo nihil in futuro judicio profutura, verum gravius condemnatura, cum optimorum parentum liberi, & domeſticis exemplis nihil profecerimus.

Lib. 9. de reb. geſt. Alexan.

Dec. 2. l. 5.

Cap. 2. in Ioh. Homil. 21.

CAPUT LXIII.

Inimicorum tela & vulnera præter ipſorum intentum plerumque ad ſanitatem & utilitatem conducere.

SUida nos monet, ab inimicis multa diſcere ſapientes: nam cautio, inquit, ſervat omnes, ac ab amico quidem iſtud non diſces, ſed inimicus

Digitized by Google

Menander. ultro extorquet. Nonne ab iiſdem, per quos perimus conſervabimur inimicos? Nam dum hoſtes timemus, ab eis iuvamur, & ab inimicis multa edocemur utilia ad cuſtodiam & providentiam. Vrbes certe quidem ab inimicis non ab amicis didicerunt, & alta mœnia extruere, & naves parare longas, quæ diſciplina conſervat liberos, familiam, pecuniam. Idipſum innuere voluit Plato: In lucro, inquit, ponere debet puer hic capitis morbum, ſi futurum eſt, ut per occaſionem ſanandi capitis etiam mens ſanetur. *In Charmide.* Etſi autem detractiones & cavillationes inimicorum pleriſque ita moleſtæ eſſe ſolent, ut nullo modo ferendæ eſſe cenſeantur; (Detrahere enim, teſte Cicerone, aliquid alteri, & hominem hominis incommodo ſuum augere commodum, magis eſt contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cætera omnia:) ſemper tamen à generoſis & magnanimis naturis, detractiones, calumniæ & aculeata dicteria, neglecta & contemta fuere. *Lib. 3. de offic.* E contrario, qui ea curarunt, & nimium iis commoti ſunt, tanquam viles & degeneres habiti ſunt, quod Ælianus quoque obſervavit. *Lib. 8. c. 8.* Scommata & convitia inquit, nullam vim habere videntur. Nam ſi firmum animum petant, diſſolvuntur & inania ſunt: ſin illiteratum & abiectum, poſſunt aliquid, & ſæpe non ſolum in dolores, verum etiam in mortem coniiciunt, argumento ſunt illa: Socrates cum in Comœdia taxaretur, ridebat; Poliagrius vero ſeipſum ſtrangulabat.

Hinc fit, ut quanto quiſque ſui minorem habet fiduciam, tanto facilius aliorum dicta & facta ad ſuam contumeliam accipiat, vehementius iraſcatur, ægrius pacetur, immoderatius vindictam exerceat, & veluti contemptum ſui ulciſcatur.

Buchanan. l. 12. rerum Scot. Recte itaque dicitur à Gomezio, viros fortes ſuæ ſibi virtutis & præſtantiæ conſcios contemnere ejuſmodi latratus canum minutorum, & id ſolatium relinquere inferioribus, qui dicteriis dolorem ulciſcuntur. Idque applicat ad Franciſcum Ximenium Cardinalem & proregem Hiſpaniæ, qui libellos famoſos flocci facere ſolitus fuit. *L. 7 de reb. geſt. Ximenii.* Alphonſus Caſtelli autem pergit ille, Madriti præfectus, famoſa illa carmina ad Adrianum & Laxaum detulerat, qui dentatis illis dictis minus aſſueti, indigniſſimè tulerunt, ſeque vulgo deridendos propinarunt. Quocirca minus admirationis habet, ſi Adrianus poſtea Pontifex Maximus factus, Paſquini & Marforij ſtatuas ubi famoſi & ridiculi in urbe libelli affigebantur, in Tyberim proiici curaverit. Cui Sueſſanus Caroli legatus peropportuno ſermone dixiſſe fertur, ſi in flumen proiiceretur, ranas illiuſmodi mali carmina eſſe canturas. Quo dicto, ſic Pontificis conatus repreſſit, ut amplius ea de re actum non ſit, &c. Huc uſque Gomezius. Nonnulli addunt, eundem Pontificem his rationibus non contentum, ſed indignabundum reſpondiſſe: Combura-

buratur ergo illa ſtatua trunca Paſquini Cui Cardinalem quendam reſpondiſſe, ex combuſto Paſquino cineres non tantum in urbe, ſed longe lateque diſperſum iri, unde capturos clientes Paſquini occaſionem, celebrandi ſuis poëmatibus & ſcriptis memoriam ſui Patroni, ut nihil aliud hac combuſtione efficeretur, quam ut cineres illi in totum orbem, quod remanente illa ſtatua trunca vitari poſſet, diſpergerentur.

Sigiſmundus Cæſar ſane, qui cum ob alias virtutes Imperatorias, tum commendatur, ob manſuetudinem, imitatus hac in re Alexandrum Magnum, conjunxit, Regium eſſe maleaudire, & benefacere. Cum igitur quidam ex familiaribus ægre ferrent maledicentiam vulgi, quæ ſuo principi maledictis non parceret, ſubridens illis reſpondit: An vobis grave videtur, illos maleloqui, cum nos male agamus? Et expoſtulanti cuidam cum eo, quod victis hoſtibus non ſolum vitam & opes relinqueret, ſed & inter amicos eoſdem reciperet atque extolleret: Tibi, inquit, videtur utile, occidere inimicum; at ego inimicum occido, dum parco, & amicum facio, dum extollo.

Cæterum ſicut non eſt tutum, quævis dicere vel ſcribere contra potentiores, qui poſſunt necare, & proſcribere, ſicut Peſcenninus Niger cuidam adulatori apud Spartianum reſpondit: ita hominum linguæ & vota compeſci plane nequeunt, quin principes ſævi, deteſtabiles, & probroſi propter magnas illatas hominibus calamitates, omnibus omnium dictis ſcriptisque & in vita & poſt mortem lacerentur. Quod graphicè ab Homero hiſce verſibus depictum eſt, ſicut, è Græco tranſlati ſunt: *Odyſſ. l. 19*

Quiſquis in humanis ſtudet inteſtabilis uti
Moribus, huic omnes vivo clam dira precantur,
Huic omnes credunt fas inſultare perempto:
Sincerum vita contra culpaque carentem,
Tantus inumbrat honos, ut famam nominis ampli
Quilibet extremas paſſim ferat hoſpes in oras.

CAPUT LXIII.

Inimiciter non iraſcendum.

EXperientia teſtatur (dolendum ſane) non tam olim apud Ethnicos, quam noſtro ſeculo, iras & inimicitias, accedente atroci vindictæ cupiditate, præſertim inter ſanguine conjunctos, tam contra ſacrarum literarũ, quam Ethnicorum prudentum præcepta, & monita virorum, non ſolum diuturnas, ſed plerunque immortales, & hæreditarias eſſe, eaſq; non civiliter & humaniter, ſed injuriis & calumniis, exacerbatis animis, odiis & inſe-

Cap.92. inſectationibus atrociſſimis exerceri. De conſanguineorum autem ſimultatibus graviſſimis peculiare caput in prima parte operarum ſubciſivarum mearum invenitur, quod in ſuo ordine pluribus exemplis declarare ſtudebimus.

Nunc vero Cariſii dictum memorabile, hoc capite meditationis repetendum & illuſtrandum eſſe duxi: INIMICITER videlicet IRASCENDVM NON ESSE. Ea intentione legati Hetruriæ civitatum fuere, cum Romanos apud Dionyſium Halycarnasſæum ita monent: Ne, cum homines ſint, quicquam præter humanam naturam ſentirent, neve IMMORTALES IRAS IN MORTALI CORPORE GERERENT. Quo reſpexit Jovianus Pontanus in ſeptimæ tabulæ ſuæ marmoreæ inſcriptione, quas Neapoli ante ſuum ſacellum peculiare, in quo ſibi ſuiſque monumenta conſtruxit, poſuit, quæ talis eſt: HOMINEM ESSE SE HAVD MEMINIT, QVI VNQVAM INIVRIARVM OBLIVISCITVR. In tales irreconciliabiles homines Julius Cæſar Scaliger ita intonat: Inconciliati nebulonis & protervi eſt, odia veteris inimicitiæ redintegrare. Huc ſpectat Plautinum illud admodum ſcitum:

Roman. antiq. l. 5. Epidor. l. 4.

> *Homines, qui geſtant, quiq; auſcultant crimina,*
> *Si meo arbitratu liceat, omnes pendeant:*
> *Geſtores linguis, auditores auribus.*

Imprimis autem ij, qui duro, præfracto, truculento, & intractabili ingenio ſunt, & quibus nihil recte dici aut fieri poteſt, niſi quod ipſis placet & arridet, tenaciſſimi ſunt odiorum & injuriarum, vel verarum, vel fictarum; neq; vllo beneficio ſemel irritati, penitus deliniri vel conciliari poſſunt: ſed dolis & inſidiis, & ſi eæ non procedunt, aſſuentes pelli vulpinæ particulam leoninæ, obtrectationibus & conviciis nocere & evertere conantur eos, quos odio proſequuntur, & ſibi imaginantur diſſentire ab ipſorum placitis. Immemores illi ſunt doctrinæ Auguſtini: Non conviciis, ſed rationibus inter eos, qui de re aliqua diſceptant, agendum, nec de perſona adverſarii, ſed de re, & quæſtione propoſita dicendum eſſe. Hoc patet ex Pertinacis Imperatoris prima oratione ad Senatum, cum occiſo Commodo, illi Imperium delatum eſſet, ſuccincta quidem, ſed admodum nervoſa; Vt tenax, inquit, injuriarum memoria, (quod enim offendit, nunquam obliteratur (ſic beneficia in ipſo excidunt uſu. Diverſo enim modo, inquit Dio, à pleriſque mortalium injuriæ atque beneficia accipiuntur. Nam iræ quidem vel inviti memoriam retinent: memoriam autem beneficiorum vltro proiiciunt: hoc, quod ii videri volunt, qui tanquam imbecilliores ab aliis ſint adiuti: illud, quia nolunt ſuſpicionem timiditatis de ſe præbere, ſi quidem injurias ſibi illatas non vlciſcuntur. Id quoque Thucy-

Hiſtor. Roman. l. 40.

Digitized by Google

Thucydidi ignotum non fuit. Homines, inquit, magis iraſcuntur, cum injuria infertur, quam cum vi domantur. Nam cum æquales inferunt injuriam, videntur homines ius repugnandi habere: Violentiam vero potentiorum ferendam eſſe ſciunt: Hinc dementis hominis cenſetur, ſi inferior læſus, cum potentiori calumniis & injuriis certare velit, juxta tritum verſum, qui in proverbium abiit:

Cum pare certare, eſt dubium, cum principe ſtultum.

Quo cum conſentit, quod ait Heſiodus;

ἄφρων δ', ὅς κ' ἐθέλῃ πρὸς κρείασσονας ἀντιφερίζειν.
νίκης τε στέρεται, πρὸς τ' αἴσχεσιν ἄλγεα πάσχει.

Recenſetur autem in tractatu militari & politico Noveſii hiſtoria memorabilis, quod audiverit, nobilem quendam ſibi narrantem, ſe videlicet per decennium quatuor atrociſſimis malis conflictatum, & ab illis tandem liberatum fuiſſe.

I Quod controverſiam & litem habuerit graviſſimam, in qua de dimidia parte omnium facultatum in periculo fuerit.

II. Quod periculoſiſſimo & propemodum incurabili morbo correptus.

III. Quod cum peſſima & vehementiſſima conjuge vivendum & rixandum.

IV. Quod in actione injuriarum graviſſima litigandum illi fuerit. Verum priora tria mala aliquo modo tolerabilia fuiſſe, cum nonnunquam ſpacium reſpirandi ab illis habuerit. Quatrum vero ob cupiditatem vindictæ, irarum, & commotionem animi, noctu & interdiu ſibi quietem & tanquillitatem omnem abſtuliſſe, & continuè abſque intermiſſione moleſtum fuiſſe. Vnde apparet, quam ſævus & perpetuus tortor, odium, ira & vindicta, quando ſemel animum indulgentem occuparunt, eſſe ſoleant. Traditur itaque hæc doctrina à circumſpectis aulicis: quod licet aliquis à principe (de paribus enim ſeſe ſponte præaliis efferentibus, alioſque ſui ordinis deſpicientibus, minus eſt periculi) ſit læſus, & juſtam de illo conquerendi occaſionem habeat: caveat tamen ſemper prudens vir, & abſtineat convitiis in eum. Sæpe enim magis pernicioſum cenſent, de illo contumelioſe loqui, quam conjurationem in illum inire. Poſſet hoc multis exemplis declarari, inter quæ memorabile eſt, Philotæ filij Parmenionis, cum ab Rege Alexandro occupato ejus animo obtrectationibus & delationibus, ob nonnullos ſermones duriores in ſe habitos necaretur, qui tamen inter alia ſe excuſat, Regi ipſi hoc, quod obiiceretur, ſed non de rege ſcripſiſſe. Alia ſane animi manſuetudine præditus fuit Fridericus Cæſar III. vel ut alii volunt IV. hujus nominis: Etenim cum nonnullos dicta

Anni. Scot. Tacit. lib. 4.

Vide hiſtor. Arriani, Curtium. & Plutarc. de tranqu. animi.

Digitized by Google

probroſa & injurioſa in eum profudiſſe, aulici referrent, nihil plane commotum, reſpondiſſe ferunt: Principes & alios præſtantes viros, quaſi ſignum, ad quos omnes virulentæ linguæ tela conjicerent, expoſitos eſſe, non ſecus ac turres præaltas fulmina feriant, humilia tecta prætereant. At bene nobiſcum, inquit, agitur, cum verbis tantum impetimur. Generoſa ſane vox, tanto principe digna, qui leonis, inſtar canum latratus, à quorum morſibus ſecurus eſt, nihili pendit, ſed eos tanquam innocuos magno & heroico animo contemnit. Quo affectu etiam Titus Veſpaſianus, amor ille ac deliciæ generis humani præditus erat: quem dixiſſe accepimus, Bonum principem injuria affici non poſſe. Quæ exempla ad tit. Cod. ſi quis Imperatori maledixerit, & ad reſponſum Modeſtini ICti in l. famoſi. ad leg. Jul. majeſt, pertinent. Non ignoro autem, ſæpenumero convicia inimicorum ſalutaria præter voluntatem & intentum convicantis, & inſtar medicamenti eſſe ſolere. Quemadmodum enim is, qui Prometheum Theſſalum cogitabat occidere, ſicut in proximè antecedenti capite hoc, & nonnulla alia memorabilia exempla recenſuimus, caſu tuber ita percuſſit ac diſſecuit, ut præter voluntatem & intentum ſervaret inimicum, ruptoque tubere, periculo liberaret: ita non raro fit, ut convicium per ſimultatem & odium impactum, medeatur animi morbo, vel ignorato, vel neglecto.

Caput LXIV.

In mortuos non ſæviendum, neque illorum famæ detrahendum.

Cap. 3. Non abſque ratione Chilonis Lacedæmonii dictum memorabile in priori parte operarum ſubciſivarum induximus, Defunctum non maledictis afficiendum, ſed beatum prædicandum. Ob hanc cauſam ab Athenienſibus iis, qui in bello pro patria fortiter occubuerant, ἐπιτάφικα carmina inſtituta, in quibus mortui publice celebrabantur, ſicut egregia oratio

Lib. 2. funebris hac de re extat Periclis apud Thucydidem. Athenienſes ſane adeo ſepulturæ eorum, qui in bello occubuiſſent, curam habuere, ut ſi quis Ducum bello peremptos ſepulchro honeſtare neglexiſſet, capitis pœna puniretur. Quare & ſummos duces quia cæſos navali pugna in mare proiecerant, gravi ſupplicio affecere. Quinetiam cum occiſorum pro patria, cadavera minus aſſequi poſſent, diſperſa eorum oſſa & diſſipata diligenter exquirere, & humo mandare curæ fuit, cæteraque facere, quæ paulo ante indicavimus. Vnde de Nicia egregio Athenienſium Imperatore traditur, quod omnem exercitum ſubſiſtere juſſerit, ut duos tantum peremptos milites ſepulturæ mandaret, Cimon quoque Miltiadis filius ſe capti-

vum.

Digitized by Google

vum exhibere non dubitavit, ut pater ſepulturæ traderetur. Sic Julius Gyrald. hæc & alia non ſolum in publicis, ſed etiam privatis funeribus obſervavit. Ob hanc rem ſingularis manſuetudo Herculis paſſim prædicatur. Ferunt enim eum primum ante hominum memoriam mortuos ſuis ad ſepeliendum reddidiſſe, quum eo tempore parum occiſos curare ſolerent, & canibus ad veſcendum relinquere. Unde inquit Homerus:

De vario ſepultritu.

——Canibus ſunt præda relicta. Et:
Ut canibus fierent lanianda voluptas.

Sepulturæ enim honos nunquam invideri debet, nec negari, ne quidem hoſti ab hoſte. Exempla antiquorum habemus, Achillis erga Hectorem, apud eundem Homerum, & Creontis erga Polynicem inſepultum, apud Sophoclem. Ideoque deteſtanda improbatur inhumanitas in Tragœdia Antigone. Inprimis autem commendatur ab eodem in Aiace, Vlyſſis generoſa manſuetudo erga defunctum Aiacem, licet hoſtem acerrimum in adiuvando Teucro, qui cadaver Aiacis, prohibentibus id Agamemnone & Menelao, ſepelire, & ultimum officium amico præſtare volebat. Ita enim compellat Agamemnonem Vlyſſes, ſicut ſtylo tragico à Joſepho Scaligero ex Græco translatum è Sophocle eſt:

In Ajace. Lorario.

Audi: per ego te cælites, ne proyci
Virum ſepultum hunc ſinis inclementius,
Nec eo uſq; te odij provehat licentia,
Ut omne juſque faſque pio ſubigas pede.
Mihi omnium ille peſſimè infenſus fuit,
Ex quo arma Achillis lite noſtra evicimus.
Sed tamen ego illum tam male animatum mihi
Non uſq; nauci fecerim, quin omnium
Illum virorum, poſt Achillem acerrimum
Ut flocci & illum facere, cauſæ non ſiet.
Nam uni viro illi, ſed Deorum legibus
Injurius ſis. Cæterum virum bonum
Inceſſere laudibus mortuum, licet oderis.

Caput LXV.

De favore ſobolis propagandæ, & multitudine civium Romanorum.

Apud Macrobium lib. 7. Saturnalium legimus, tria eſſe, quæ ex animæ providentia accipiat corpus animale; ut vivat; ut decore vivat; ut immortalitas illi ſucceſſione quæratur. Hinc videmus paſſim in hiſtoriis,

Digitized by Google

Lib. 7. quemadmodum cœlibatus valde exoſus olim fuerit, ut Strabo de libera à conjugio vita, cœlibes ſemivivos, vitæ humanæ parum utiles, & dubiæ lucis dixerit: ita vice verſa negari non poteſt, miram fuiſſe veterum prudentiam & curam propagandæ ſobolis. Ideoque tam multæ leges hac de re extant, inter quas præ cæteris memorabilis eſt Platonis, hæc videlicet: VXOREM QVISQVE A TRIGESIMO ANNO AD TRIGESIMVM QVINTVM DVCITO, SI NON DVXERIT, DAMNAS ESTO, ET PECVNIARVM INFAMIÆQVE NOTA INVRITOR. Vt autem rectius cognoſcatur, quid hunc ſapientiſſimum legiſlatorem ad hanc legem ſtatuendam moverit, ratiocinatur ibidem: Quiſque ſecum ita cogitet, eſſe naturæ vim quandam atque efficaciam, qua genus humanum immortalitatem quandam conſequitur, cujus nimirum innata eſt in unoquoque vehementiſſima cupiditas. Nemo enim eſt, qui non peroptet, perpetuum & illuſtre apud omnem poſteritatem nomen habere. Humanum igitur genus, cum omni tempore cognationem habet, cum generationis beneficio immortalitatem quandam adipiſcitur, id eſt, unuſquiſque liberos relinquens, in ſuis liberis quodammodo renaſcitur, prolemque ſuam quaſi in poſterum ſerit, eoque ipſo humanum genus perpetuo ſibi conſtantem immortalitatis imaginē habet, quo ipſum immortale perduret, unum videlicet atque idem perſtans. Tanto autem beneficio ſeipſum ultro privare nefas eſt. Eo autem ſeipſum privat de induſtria, qui liberos & uxorem negligit, &c. Huc referendum ex Gerardo de Roo, quod Electores inter alia moverit copioſa proles, ut Rudolphum I. Imperatorem elegerint. Has rationes prudentiſſimi legiſlatoris, & alij multi, ante & poſt eum ſecuti ſunt, ſicut ex Calliſtrati Jureconſulti reſponſo lib. 2. quæſtion. apparet, ubi ita dicitur: Etenim idcirco filios filiaſve cōcipimus, atque edimus, ut ex prole eorum, earumve diuturnitati nobis memoriam in ævum relinquamus. Et Paulus IC. fontem memoriæ propagationem nominis dicit. Lycurgi etiam lex apud Spartanos fuit, quod ſi qui in orbitate & ſolitudine cœlibes viverent, ea afficerentur ignominia: ut à ludis arcerentur, per hyemē vel forū nudi circuire cogerentur. Nam Spartæ, ut Alexand. ab Alex. notavit, tam cœlibi, quam ſero & malo marito, legibus indicta pœna fuit, quæ judicia cacogamia & opſigamia dicebantur. Romani ſane cum viderent, non tantum privatas familias hac rationē, veluti fonte quodam perenni conſervari, ſiquidem primi parentis nomen retinetur ab omnibus, qui ab eo deſcendunt poſteris, ſed multo magis obſervarent Reipub. & Imperij ſalutem incolumitatemque eo conſiſtere, ut urbs militari iuventute augeretur, quæ veteranorum mortuorum vices complere poſſet. (Huic enim rei unice ſtudebant: unde Cajus Vatienus,

Lib. 4. de legib.

In deſcript. Auſtriæ.

L. Liberorū de verbor. ſignif.

L. Pronūciatio. eod. tit.

Genial. dier. lib. 4. c. 8.

qui

qui digitos ſiniſtræ manus abſciderat, ut bello Italico militaret, decreto ſenatus, omnium bonorum publicatione, perpetuiſque vinculis damnatus eſt. Sic Traiani temporibus, is qui delectu per bellum indicto, filium debilitaſſe dicebatur, ut inhabilis militiæ eſſet, deportatus eſt. Eodem *Lib. 6. c. 3.* modo Caligatum, qui metu hoſtium languorem ſimulavit, in pari cauſa *Lib. 15.* proditionis eſſe reſponſum eſt, ſicut apud Valerium Maximum videre licet.) Romani inquam, cum hæc viderent, privilegia multa indulſerunt, quibus cives ad propagandam ſobolem incitarentur, & veluti alacriores ſpe immunitatis, & præmio redderentur. Teſtis eſt hac de re lex peculiaris Julia, vel Papia de maritandis ordinibus, quam Auguſtus tulit, qua ducere omnes omnino uxores cogebantur liberorum creandorum cauſa. Hujus legis diu ante fuit author Q. Metellus Cenſor, cujus orationem hac de re Auguſtus Cæſar, velut ſuo tempore ſcriptam, in ſenatu recitavit: Teſte Floro in epitome Livii lib. LIX Huc quoque reſpexit SC. Tertullianum, nec non & jus trium liberorum.

Quin etiam præturas, quæſturas, conſulatus, honores, & magiſtratus Romani parentibus plurium liberorum, præcæteris attribuere. Matronis quoque quæ filios progenuiſſent, lecticarum uſum, margaritarumque permiſſum, cum aliis lege ademptus eſſet. De libertis etiam multa, ad jus *L. nec patronis. C. de oper. liber.* nuptiarum, & matrimoniorum liberorumque pertinentia ſancita erant. Nam ex d. lege Papia, ſi libertus duos filios, vel diverſo tempore in poteſtate habuiſſet, obligatione operarum liberabatur. Remittebatur etiam li- *L. adigere. De jure Patron.* berto juſiurandum, quod in hoc appoſitum erat, ne uxorem duceret, libertæve ne nuberet, ſi modo nuptias recte contrahere vellent. Reliqua de lege Papia Poppæa inveniet ſtudioſus lector in commentariis Juſti Lipſii doctiſs. ad lib. 3. Annalium Taciti, ubi accurate & diligenter colligit, quæ ob favorem liberorum ſancita ſunt. Dionyſius porro in ſuis antiquitatibus, inquit, qui tres liberos habebant, pro eis alimenta uſque ad puberem ætatem accipiebant ex publico, lege lata in honorem & gloriam. Tergeminorum, eamque Romanos uſque ad tempora ſua ſervaſſe idem refert. Eodem modo Appianus dicit, ſi qui trium liberorum jus habuiſſent, *Lib. 2. bell. civil.* neque eſſet unde alerent, iis legem Agrariam promulgari ſolitam. Ob hanc cauſam Cæſarem in conſulatu ſuo, ut gratiam popularem iniret, agrum ſtellatum viginti millibus civium, quibus terni, pluresque liberi eſſent, diviſit. Neque mirari aliquis debet Romanorum populum eo tempore tam frequentem fuiſſe, ut viginti millia civium, cum multiplici prole reperti ſint. Qualis enim multitudo Romanorum deinceps fuerit, apparet ex inſcriptione antiquiſſima, quæ ibi in porticu ædis S. Gregorii ad velum aureum legitur, hæc videlicet: TEMPORIBVS CLAVDII TI-

BERTI FACTA HOMINVM ARMIGERORVM OSTENSIONE IN ROMA SEPTIES DECIES CENTENA MILLIA LXXXXXXLVII. MILL.X.

Quinimo Euſebius auctor eſt, cenſu ſub Auguſto, qui Cæſaris hæres, & ſucceſſor fuit, Romanorum capitum quadragies ſemel centena millia cenſa fuiſſe. Deſinant igitur mirari ij qui multitudinem clavium Pariſienſium ita extollunt, ex quibus Ganguinus lib. 10. tempore Ludovici XI. centum & quatuor hominum armatorum millia, magna cum admiratione legatorum Aragonenſium, ex illa civitate (cujus ambitus ſi non major, urbis Romanæ eſt: tamen non multo anguſtior reperietur) prodiiſſe refert. Horum multitudinem interiecto tempore potius auctam, quam diminutam fuiſſe, plerique exiſtimant. Eodem modo de cenſu civium Venetæ urbis plura refert Bodin. de Repub. ad quem, ne plus æquo prolixior in hoc capite ſim, ſtudioſum lectorem remitto. Non ſolum autem Romanis propagatio ſobolis curæ fuit: verum etiam aliis quoque nationibus. Vt enim de cæteris taceam, apud Perſas, ſicut Herodotus eſt author, poſt bellicam fortitudinem potior ducebatur, numeroſæ prolis procreatio, & illis, qui quam plurimos liberos procreaſſent, Rex, tanquam ſtrenuum quippiam præſtitiſſent, ſingulis annis munera mittebat. Et ut cõferam parva magnis, idipſum quoque obſervatur adhuc quotannis in nonnullis Imperii liberis civitatibus, apud nos Germanos, cum quotannis novis maritis, qui in prole propaganda felices & ſtudioſi fuerunt, in frequenti cœtu hominum, cum publica gratulatione munuſcula, veluti induſtriis offeruntur, cum hoc encomio, ex veteri more recepto, daß ſie die Welt gemehret haben. Hæ de quibus diximus immunitates, & privilegia apud Romanos, favore prolis conceſſa, tandem non ſolum in abuſum & deſuetudinem abierunt, verumetiam plane neglecta ſunt; ſiquidem non raro accidit, ut jus liberorum iis indulgentia Imperatorum concederetur, qui parum felices in procreanda ſobole fuiſſent, ſicut ex Martial. Epigram. lib. 2. videre licet, ubi ita compellat Cæſ. Domitianum:

Lib. 4. c. 1.

Quod fortuna vetat fieri, permitte videri,
Natorum genitor credar ut eſſe trium.

Et paulo poſt ita compellat uxorem:

Natorum mihi jus trium roganti,
Muſarum precium dedit mearum,
Solus qui poterat. valebis uxor:
Non debet domini perire munus.

Lib. 10. Teſtis præterea eſt Plinius ſecundus, ubi is à Traiano petit Suetonio Tran-

Tranquillo ius trium liberorum, eo quod parum felix matrimonium expertus fuerat, concedi, ubi quoque ex reſponſo Traiani apparet, quam parce hæc beneficia fuerit ſolitus concedere. Conſtantinus deinde Magnus, teſte Euſebio in ejus vita, legem veterem contra infœcundos, vel de effœtis, qua iis, quibus nulli liberi eſſent, à fœcundorum ſucceſſione arcebantur, ſuſtulit, ſanxitque ut ad propinquos hæreditas deveniret, ſummam, inquit Euſebius, in hoc corrigendo moderationem & æquitatem ſecutus, cum ita ſentiret, qui voluntario ſcelere ſe implicaſſent, digno ſupplicio coercendos eſſe; at multis liberos, non voluntatem ſuam multorum liberorum cupidam, ſed naturæ imbecillitatem denegaſſe: alios ſine liberis vixiſſe, non quod ſobolis propagationem, ſucceſſionemque abhorrerent, ſed quod acerrimum Philoſophiæ amorem muliebri connubio anteponerent. Præterea caſtitatem & inviolatam virginitatem, multas mulieres ſacris dicatas, conſtanter retinuiſſe, cum omni puritate, & ſanctitate perfuſa vita, ſe totas corporibus, & animis Deo conſecrarent. Quid ergo? ſupplicione hoc dignum exiſtimari debet, an potius admiratione quadam & approbatione? Etenim propenſa in hoc genus vitæ voluntas magnifacienda eſt; ſed eam recte factis tueri, & uſque ad extremum perſequi, longe ſupra naturam eſt. Quibus igitur non ipſorum voluntas, ſed naturæ imbecillitas liberos denegavit, eos miſericordia, non ſupplicio dignos eſſe: at divinioris vitæ amatores, non aliqua pœna afficiendos, verum incredibili admiratione ſuſpiciendos eſſe. Atque iſto modo legem hanc Imperator ſumma æquitate emendabat. Hæc Euſebius. Poſtremo Honorii, & Juſtiniani conſtitutionibus, quas habemus in Codice noſtro, plane extincta hujuſmodi privilegia ſunt nihilque differre à fœcunditate virginitatem voluerunt, quod Procopius cauſam everſionis Romani Imperii fuiſſe exiſtimat. Etenim cum homines propagationem ſobolis negligerent, infrequentiores factæ ſunt civitates, ita ut Barbarorum ingentibus exercitibus impares fuerint. Recte itaque Aventinus dicit, Conjugium, & militiam veteribus magnopere curæ fuiſſe, quibus neglectis imperium firmum, & durabile manere haud unquam poſſe. Hoc etiam Romano imperio accidit: nam neglecta ſobolis propagatione, etiam militia ipſorum contemptui habita eſt, idque inprimis animadverſum fuit tempore Valentis Imp. Cum enim Gothi ab Hunnis propriis finibus pulſi eſſent, iique Valenti ſupplices fierent, is, ut Socrates in Eccleſ. hiſtor. memoriæ tradidit, minime quid inde futurum videretur animo proſpiciens, illis partes Thraciæ ad incolendum permiſit. Sic enim cogitabat, ſe ex illis exercitum paratum, inſtructumque contra hoſtes habiturum: quinetiam Barbaros cuſtodes multo plus terroris, quam Romanos hoſtibus incuſſuros,

Epiſt. 99. L. 4. c. 26.

Leg. 1. & 2. De jure Liberor.

De reb. Turc. 4. parte.

L. 4. c. 28.

Digitized by Google

ros. Et ob eam cauſam de cætero in milite Romano augendo cœpit eſſe negligentior, atque adeo veteranos milites, qui in bello viriliter, & magno animo dimicare norant, penitus contempſit. Pro militibus autem, qui ex provinciis vicatim colligi ſolebant, pecuniam exegit, juſſitque ut pro ſingulis militibus octoginta aurei exigerentur, idque cum illos antea tributo levaſſet. Hæc quidem origo, & cauſa fuit, cur res Imperij Romani ad aliquod temporis ſpacium parum proſpere ſuccederent. Nam Gothi occupata Thracia, & provincia Romanorum, res adeo ſecundas ferre neſcivere: Sed contra ipſos Romanos qui tanta beneficia in eos contulerant, arma capere, omniaque loca ad Thraciam ſpectantia vaſtare cœperunt. Alio ſane animo, & quidem circumſpectiore, fuit Hadrianus Imperator. Ita enim, ut refertur ab Vlpiano JC. reſcripſit: Favorabilem apud me cauſam liberorum Albini numerus facit, cum ampliari Imperium hominum adiectione, quam pecuniarum copia malim. Cæterum cum propagatio ſobolis adhuc honorifica, & privilegiata apud Romanos eſſet, multæ in favorem ejus, ut diximus, conſtitutæ ſunt leges, inter has habemus in l. ſed in hac §. fin. cum aliis in titul. de condit. & demonſtrat. ubi conditio viduitatem inducens reiicitur, & extat totus titulus in C. Juſtin. de indicta viduitate tollenda. Præ cæteris autem memorabilis eſt lex Pauli JC. 2. ad l. Jul. quæ in titulum de verbo. ſign. à Juſtiniano translata eſt, ea fuit talis; Ter enixa videtur, quæ tergeminos peperit. Mulieri enim quæ in partu tres liberos edidit, jus trium liberorum competebat, ac ſi diverſo tempore peperiſſet. Natura enim non patitur ex eodem ventre duos, pluresve ſimul partus procedere, ut notatur in l. Arethuſa, ff. de ſtatu hom. Non ſemel autem accidit, ut ex uno utero quatuor, & plures liberi pauculis horis in lucem editi ſint, ideoque ne in ſucceſſionibus jura, vel in dubium vocarentur, vel everterentur, aliis legibus ſubveniendum fuit, ſicut videre licet in l. antiqui. Si pars hæredit. petatur. Et Cajus JC. in l. utrum. de reb. dubiis, ita dicit: Noſtra ætate Serapias Alexandrina mulier ad Divum Hadrianum perducta eſt, cum quinque liberis, quos uno fœtu enixa eſt. Sed tamen, inquit, quod ultra tres naſcitur fere portentoſum videtur. Id quod etiam Gellius vel Agellius cenſuiſſe videtur, ubi citat Ariſtotelem dicentem, mulierem in Ægypto unico partu quinque puerus enixam, eumque eſſe finem multiiugæ hominum partionis, neque unquam plures ſimul genitos compertum. Hunc autem numerum eſſe rariſſimum ait, licet ibidem dicat, ancillam Cæſaris Auguſti in Agro Laurente, peperiſſe quinque pueros, eoſque pauculos dies vixiſſe, matrem quoque eorum non multo poſtquam peperit, mortuam. Ejuſmodi autem partus non ſolum olim, ſed ita pridem multo copioſiores,

L. ultima de bonis damn.

Lib. 10. c. 2.

Digitized by Google

tes, plerique tamen præternaturales accidêre: ſicut ſequens caput plura exempla continet.

Caput LXVI.

De numeroſa & præternaturali prole.

Fazellus refert, Joannam Pancicam Agrigentinam mulierem, ætate ſua Bernardo Belluardo Agrigentino nuptam, tantæ fuiſſe fœcunditatis, ut tricies circiter enixa tres ſupra ſeptuaginta ediderit liberos. Quod præter fidem nulli videri debet. Siquidem, pergit Fazellus, Ariſtoteles affirmat mulierem quandam, quatuor partubus viginti ediditſſe liberos. Singulo enim partu quinque emiſit. Magnus quoque Albertus mulierem quandam in Germania configuratis conformatiſque in utero duorum, & viginti infantium corpuſculis, abortum feciſſe; aliam vero ſeptuaginta. Sed & aliam ejeciſſe in pelvim corpuſcula auricularis digiti magnitudine centum & quinquaginta refert. Et (ut amplius increſcat admiratio) Margaritam Henneburgenſem Comitiſſam, Anno ſalutis cIↄ.cc.Lxvi. ætatis vero ſuæ XLII. in die paraſceves, nona hora ante meridiem, infantes vivos promiſcui ſexus trecentos ſexaginta quatuor peperiſſe: Fama per cives ducta, publicis inſcriptionibus & ipſorum cadaverum numero, quæ adhuc in eadem viſuntur urbe, conſtantiſſimum eſt. Quorum maſculis Johannis, fœminis vero Eliſabeth Guido (vel ut alij Otto) Epiſcopus ſuffraganeus Trajectenſis, qui baptiſmo eos initiavit, nomen impoſuit. Hi ſtatim una cum matre decedentes, in maximo templo, atque in eadem urna tumulati. Epitaphium habent, in tantæ rei indicium. Et (ut noſtra etiam demum adjiciamus) Anno ſalutis cIↄ.cccc.xxx. Meſſanæ mulier quædam annos xxiv. nata, novem infantulos uno ſimul partu edidit. Quæ poſteaquam peperit, una cum filiis extincta. eſt Et licet ſint, quibus ſeptem in utero cellulæ placeant, & propterea totidem duntaxat fœtus concipi poſſe, ex Galeni quoque de ſpermate libro tradiderint (unde & Jureconſultos lapſos error cenſendum eſt.) ea tamen omnia & temere prodita, & opus illud Galeni non eſſe, eruditis perſpicuum eſt. Hactenus Fazellus. Hujus Comitiſſæ præternaturalis partus Eraſmus Roterodamus, Ludovicus Vives, & alij mentionem fecerunt, inter quos Ludovicus Guicciardinus, in ſua deſcriptione Belgij, quam Italico ſermone edidit, recenſet talem hiſtoriam, ſumptam fortaſſe ex Guidonis à Dominico Petri Annal. Flandr. lib. 9. prope finem: Pauperculam fœminam, quæ gemellos pepererat, petiiſſe à Comi-

Lib. 7 de natura animalium c. 4.

Digitized by Google

tiſſa illa ſubſidiola ad ſuſtentandam vitam neceſſaria. Illam autem non ſolum eam inanem à ſe dimiſiſſe, ſed tanquam adulteram inſimulaſſe, ſibi enim contra naturam videri, ajebat, fœminam caſtam ex uno viro gemellos concipere poſſe ideoque hoc ſuo partu detectum eſſe, quod ſeſe aliis viris impudicè proſtituiſſet. Hac exprobratione, & ignominioſa repulſa, commotam pauperculam illam fretamque ſua pudicitia, precibus ſuis à Deo flagitaſſe, ut ad demonſtrandam ſuam innocentiam, & fidem inviolatam conjugii ſervatam; permitteret, ut Comitiſſa iſta uno partu tot liberos, quot dies annum complerent, in lucem ederet: Idque paulo poſt eveniſſe. Hanc ejus ſobolem utriuſque ſexus fuiſſe ibidem dicit Guicciardinus magnitudine pullorum gallinarum, ſed vivos & integros univerſos, eos autem una cum matre non diu ſuperſtites manſiſſe, iiſque ſequens Epithaphium in Monialium ordinis S. Bernardi monaſterio Loduno, ubi ſimul ſepulti ſunt, non procul ab Haga Holandiæ vico maximo poſitum fuiſſe: Illustris domini Florentij Comitis Holandiæ filia, cujus mater fuit Mathildis, filia Henrici Ducis Brabantiæ, fratrem quoque habuit Gulielmum Alimaniæ Regem, hæc præfata domina Margaretha, Anno ſalutis milleſimo, ducenteſimo, ſeptuageſimo ſexto, ætatis ſuæ anno quadrageſimo ſecundo, ipſa die paraſceves, hora nona ante meridiem, peperit infantes vivos promiſcui ſexus, numero trecentos, ſexaginta quatuor, qui poſtquam per venerabilem Epiſcopum Dominum Guidonem ſuffraganeum, præſentibus nonnullis proceribus, & magnatibus in pelvi quadam baptiſmi ſacramentum percepiſſent, & maſculis Johannes, fœmellis vero nomen Heliſabeth impoſitum fuiſſet, ipſorum omnium ſimul cum matris animæ ad Deum æternaliter victuræ, redierunt, corpora autem ſub hoc ſaxo requieſcunt.

Eandem hiſtoriam cum hoc Epitaphio recenſet Joannes Chriſtovallenſis in Itinerario Philippi Regis Hiſpaniarum, cum ad Carolum V. Cæſarem in Germaniam proficiſceretur, magna diligentia Hiſpanice conſcripto. Non admodum diſſimilis hiſtoria narratur de primordiis proſapiæ nobiliſſimæ, Welforum. Cum enim Irmentrudis Iſenbardi Comitis Altorfi uxor, fœminam quandam, quæ tergeminos pepererat, non ſolum adulterij inſimulare auſa fuiſſet, quod fieri poſſe negaret, ut ex uno viro tot ſimul liberi conciperentur, ſed etiam, ut culeo inſueretur, & in profluente ſubmergeretur, apud maritum temerario auſu accuſaſſet: Accidit ut inſequenti anno veterum Irmentrudis gereret, & cum maritus forte domo abeſſet, liberos duodecim eniteretur, mares omnes, ſed corporibus perpuſillis. Quare non tam infamiam adulterij, quam pœnam talionis metuens, undecim ex iis clam proiiciendos, atque enecandos in propinquo rivo curat,

rat, unicum ipſa educandum retinet. Cum autem Iſenbardus in mulierculam infantes baiulantem forte inviderct, & quid in pollubro ferret, interrogaret, illa catulos degeneres, quos in rivo Schercij ſuffocare vellet, reſpondit. Quos cum Comes fruſtra refragante muliercula inſpiceret, reperit infantes, & adhibitis minis, edoctus, quid conjugi ſuæ accidiſſet, eos clam educare juſſit. Quos poſtea pubeſcentes una cum filio, quem mater domi educaverat, produxit, cognitaque ſimilitudine lineamentorum, mater conſcientia ſtimulata, totam rem confeſſa, veniam deprecatur, & obtinet. Vnde in memoriam rei Welforum illuſtris proſapia nomen ſortita eſt. Hanc hiſtoriam ſtudioſus lector ex Reineri Reineccii hiſtoria de Welforum proſapia prolixius petere poterit.

CAPUT LXVII.

De monſtris & portentis nonnulla memorabilia, & plura de diligenti cura Romanorum in propaganda ſana prole.

DE monſtris, quæ ex pluribus corporibus imperfectis, in unam maſſam coaleſcunt, naturæ indagatores, præſertim Anatomici, plura tradiderunt. Omiſſis autem iis, hiſtorica proſequemur & non nulla memorabilia mirabiliaque aſſcribemus exempla. Primum ſane ex Buchanano referam. Circa hæc tempora, inquit, monſtrum novi generis, in Scotia natum eſt, inferiore quidem corporis parte, ſpecie maris, nec quicquam à communi hominum forma diſcrepans: Vmbilicum vero ſupra trunco corporis, & reliquis omnibus membris geminis, & ad uſum ac ſpeciem diſcretis. Id Rex diligenter, & educandum, & erudiendum curavit, & maxime in muſicis, qua in re mirabiliter profecit. Quin & varias linguas edidicit, & variis voluntatibus duo corpora ſecum diſcordia diſcutiebant, ac interdum litigabant; interdum veluti in commune conſultabant. Illud etiam in eo mirabile fuit, quod cum inferne, crura, lumbive offenderentur, utrumque corpus communiter dolorem ſentiebat. Cum vero ſuperne pungeretur, aut alioqui læderetur, ad alterum corpus tantum doloris ſenſus perveniebat. Quod diſcrimen in morte quoque fuit magis perſpicuum. Nam cum alterum corpus, complures ante alterum dies fuiſſet extinctum, quod ſuperſtes fuit, dimidio ſui computreſcente paulatim contabuit. Vixit diu monſtrum Annos XXVIII. & deceſſit adminiſtrante rem Scoticam Ioanne prorege. Hac de re ſcribimus eo confidentius, quod adhuc ſuperſint homines honeſti complures, qui hoc monſtrum viderint.

Lib. 13. de reb. Scoticis.

Digitized by Google

Hæc Buchananus. Simile monſtrum tempore Theodoſii Imper. in Caſtello Emmaus, natum eſt, ut in Chronologia incerti authoris, quæ nuper è Bibliotheca Henrici Petrei, prodiit, notatum eſt, ab umbilico, & ſurſum diviſum, ita ut haberet duo capita, & duo pectora & omnes ſenſus ab una parte dormiebat, ab altera edebat, interdum altercabantur, & ſe invicem percutiebant. Sed diu vitale non fuit. Vixit enim ſaltem duobus annis, & uno mortuo, alterum ſupervixit 4. diebus. Eodem modo circa annum ſalutis cIↃ.XLIII. ſicut in continuatione incerti authoris Anglicæ hiſtoriæ Bedæ legimus, in confinio Britanniæ & Normanniæ viſum eſt portentum in una vel potius in duabus mulieribus. Duo erant capita, quatuor brachia, & cætera gemina omnia, uſque ad umbilicum. Inferius duo crura, duo pedes, & cætera omnia ſingula, videbat, comedebat, loquebatur una, flebat, eſuriebat altera; ore gemino manducabatur, ſed uno meatu digerebatur. Poſtremo una defuncta, ſupervixit altera, portavit pleno biennio viva mortuam, donec & mole ponderis, & fœtore cadaveris ipſa quoque defecit. De monſtris autem ſuo loco plura. Nunc redeamus, ad Romanorum inſtitutum: Ii ſane ſtrenuè ut diximus dederunt operam, ut non ſolum copioſa proles, præſertim maſcula, procrearetur; ſed etiam ut ea vivida, & ſana eſſet. Ideoque veteres leges viris poſt ſexageſimum ætatis, fœminis vero poſt quinquageſimum annum, nuptias veluti intempeſtivas inhibuerunt. Quas tamen Juſtinianus correxit, & ad nullum certum tempus eas reſtrinxit. Compertum enim eſt, fœminas etiam quinquageſimo ætatis ſuæ anno, & ulterius liberos genuiſſe. Exemplum habemus in Conſtantia Normanna moniali, matre Friderici II. quæ extracta clauſtro unica hæres fuit regni Siciliæ, ideoque ut ſuſpicionem partus averteret in præſentia nobiliſſimarum fœminarum Sicularum, in urbe Eſiorum, ſub tentorio in foro, parere publice voluit; quamvis non defuerint, qui hunc partum in dubium revocare conati ſunt, inter quos fuit Marquardus Anconæ Marchio, qui teſtibus probaturum ſe pollicebatur, Fridericum nequaquam ex Henrico, atque Conſtantia; ſed ſuppoſititio quodam partu natum eſſe, ut Pandolph. Collenucius in ſua Hiſt. Neapoli. refert. Hoc forte Johannem Michaelem Brutum movit, quod omnino neget Conſtantiam illam initiatam ſacris, & per omnem ætatem collegio Virginum præfuiſſe, à Cæleſtino Pontifice ſolutam legibus, nubere viro permiſſam, cum ex illius computatione regnante illo Pontifice eam ſexagenariam fuiſſe oporteat: E contra Falcandi hiſtorici utitur authoritate, eam florenti ætate virginem fuiſſe, atque rege Gulielmo Bono, Henrico, cum Fridericus Ænobarbus adhuc viveret, in matrimonium collocatam eſſe: Errori autem locum eorum temporum perturbationem dediſſe. Conjectura enim, inquit,

Lib. 2.

Lib. 4.

Lib. 2. de Inſtauratione Ital.

quit, adducor, ut credam, abductam illam è Regia, quo tempore Malus Rex ob tot tumultu captus eſt, & in carcerem conjectus, in virginum domo, ubi tuta à præſentibus malis ageret, aſſervatam eſſe. In eadem etiam ſedato tumultu, ac rebus regni compoſitis, ſui juris, ac nullis mancipatam ſacris, quoad Henrico nupſit, manſiſſe, quod claras fœminas ſæpe, atque illuſtres facere animadvertimus, &c. Vtrum autem hæ rationes Bruti, & conjecturæ contra mentem Collenucij, & communem opinionem hiſtoricorum veræ ſint, licet veri ſimiles, in medio relinquo. Fateor autem, difficile eſſe impugnare, quæ hactenus pro veris habita & approbata ſunt. Recenſet autem, ut materiam cœptam proſequamur, rationes Lemnius, & dicit, aliquoties ſe obſervaſſe, quod nonnullis fœminis, quæ validæ & vegeto ſunt corpore, ad quinquageſimum quintum annum fœcunditas producatur. Etſi autem ibi addit, in viris ardorem, & naturæ vim propagandæ ſobolis ſexageſimo quinto anno deſinere: Tunc enim magna ex parte flacceſcere virile robur, & ſemen infœcundum effici incipere, extinctis ſpiritibus naturalibus, & areſcentibus humoribus, ex quibus caloris beneficio ſemen confici ſolet: tamen recte adjungit, eſſe nonnullos validos robuſtoſque ſenes, quibus adoleſcentia continenter & moderatè tranſacta eſt, qui ad ſeptuageſimum annum fœcundi ſunt. Nam, ut teſtantur hiſtoriæ, Maſiniſſa poſt annum octuageſimum ſextum liberos genuit. Et novi nobiliſſimum equitem Francum amicum paternum veternum, qui propemodum octuagenarius, genuit liberos, filium & filiam, qui una cum matre, dum hæc ſcriberem, ſuperſtites adhuc erant.

De occult. nat. mirac. lib. 4. c. 24.

CAPVT LXVIII.

De mira quorundam & vegeta ſenecta, & longævitate, nec non de benedictione fœcunditatis.

MEmorabilis hiſtoria apud Lemnium De occultis naturæ miraculis legitur. Recenſet enim, ſe Nauclerum quendam dignum fide audiviſſe, cum Stocholmiæ negotiaretur, imperante Guſtavo patre Regis Sueci Erici, quod accitu Regis interfuiſſet nuptiis viri cujuſdam centum annorum, qui in matrimonium adſciverat triginta annorum ſponſam, atque ex illa ſuſtuliſſet liberos. Illum autem virum (ut ſunt in ea regione plurimi) adeo cruda viridiſque ſenecta fuiſſe, ut vix impleviſſe annum quinquageſimum videretur. Huc ſpectant ea, quæ Buchananus memoriæ tradit, de Laurentio quodam Hethlando, qui poſt centeſimum annum ætatis ſuæ uxorem duxit, & natus annos centum quadraginta ſæviſſimo mari

Lib. 4. c. 24.

In fine li. 1. Scoticarũ hiſtor.

in ſua navicula piſcatum prodibat, tandem eum nulla vi gravioris morbi labefactatum, ſed ſenio ſolutum deceſſiſſe ſcribit. Verum enim vero iſta ætas licet inſolita, nullo modo comparari poterit cum ſene Indo Orientali, de quo ita ſcribitur in hiſtoriarum Indicarum lib. 9. Quidam ex Gangaridum gente, quam hodie Bengalam vocant, ad prætorem adiit, natus, ut ferebatur, annos trecentos triginta quinque, neque mendacii ſuſpicio ſuberat: nam & ſeniores, qui ibi erant, ſe de hoc eodem grandævo aiebant à majoribus accepiſſe, & ipſe filium habebat nonagenarium, & cum literam noſſet nullam, quæ referebantur ab eo, de veterum geſtis rebus, ad fidem annalium optime congruebant. Huic aliquoties jam deciderant dentes, aliis continuo ſub naſcentibus, & barba ubi proſus incanuiſſet, in atrum denuo colorem inque paulatim ſemetipſa vertebat. Ante centeſimum annum idola coluerat; inde æque mirabili errore ad nefariam Mahometis tranſierat ſectam; is propter miraculi novitatem Sultani ſtipendiis ali conſuetus, idem vitæ ſubſidium à Nonnio petiit. Nonnius haud gravatè aſſignavit. Hæc ex Johanne Petro Maffeio, penes quem ſit fides, deſcribere volui. Quod ſi quis diſcrimen inter viros & mulieres, quamobrem hæ citius ſterileſcant, quam illi, ac profundere ſemen deſinant, cognoſcere cupit, is Lemnium in fine allegati capitis legere, ejuſque rationes expendere poterit, Hinc apparet, falſam eſſe doctrinam Dioſcoridis Aſtrologi, qui, ſicut in fragmentis Varronis legimus, ſcripſit, Alexandriæ inter eos, qui mortuos ſolent conſervare, hominem plus centum annis vivere non poſſe. Id cor humanum declarare eorum, qui integri perierint ſine corporis tabe: Ideo quod multis annis pependit cor hominis, incrementa ætatis, & diminutiones conſervent, & anniculi pendere duas drachmas, bini quatuor &: ſic in annos ſingulos uſque ad centum accedere binas: ab his centum drachmis, atque anno quinquageſimo. Item decedere in unoquoque binas: ex quo perſpicuum ſit, centeſimo anno redire ad anni primi pondus, nec longius poſſe vitam procedere. Poſtremo, ut ex ſacris literis aliquid adducam, conſtat ex iis, fœcunditatem & multiplicationem prolis benedictionem divinam, ſicut ſterilitatem maledictionem fuiſſe. Ideoque quemadmodum fœcundæ fœminæ felices habitæ ſunt: ita ſteriles negligebantur, & infames erant. Unde ſæpius, præſertim in veteri Teſtamento, fœminarum flagitantium à maritis liberos, & deplorantium infœcunditatem, querimonias legimus, quæ tamen ab iis, prolem à benedictione divina potiſſimum expetendam eſſe, admonentur. Sane ut hæc ſalutaris doctrina, qua docemur, quo fine, legitimo modo genus humanum conjunctione maris & fœminæ propagatur, hominibus adimeretur, Satan ejus hoſtis acerrimus author fuit, ut ſub prætextu ſanctioris inſtituti hæc propagatio-

Digitized by Google

pagatio impediretur, & cœlibatus, tanquam ſanctior conjugio inveheretur. Vnde, ut de aliis taceam, in Africa D. Auguſtini tempeſtate hæreſis ortà eſt, qui Abeloitæ, vel Abeloini vocari voluerunt. Aiebant enim, Abelum à Caino fratre cœlibem, & abſque prole occiſum eſſe. Hi quidem uxores ducebant, ſed illis non commiſcebantur, neque filios generabant, ſervabatur nihilominus ea multitudo per adoptionem. Quilibet duo vir & uxor adoptabant ſibi puerum atque puellam, hac lege, ut ipſi quoque non commiſcerentur, illoſque hæredes inſtituebant. Et hoc illis facere licebat, cum pauperes homines filiis onuſti ſemper invenirentur, qui ſuos filios aliis darent libenter adoptandos, ut alienis facultatibus frui poſſent.

CAPUT LXIX.

Atque thermarum & aliarum rerum ſalutarium, quas terra emittit, uſum omnibus communem eſſe debere.

RETulit nuper nobis quidam, nonnullas thermas ſalutares Germaniæ, quas & nominavit, dum non omnibus volentibus uti, gratis, ſed exacto pretio permitterentur, plane exaruiſſe: ſublato autem illo iniquo vectigali, vel penſione, conceſſoque libero uſu omnibus, valetudinis curandæ gratia, advenientibus, rurſus ex fontibus, uti antea, copioſe manare cœpiſſe. Cum autem de his ſermonibus cogitarem, forte incidi in locū Athenæi, ubi eadem olim quoque accidiſſe ſcribit, in palude quadam, Alexandri Pyrrhi Regis temporibus. Nam fabas Ægyptias per biennium fructum ibi feraciter admodum protuliſſe & creviſſe. Alexandro poſtea cuſtodiam ſtatuente, neque carpere ſolum eos, qui cupiebant prohibente, ſed ad lacū etiam accedere, paludem illam exiccatam eſſe, nec fructum poſtea ampſius tuliſſe, quamvis aquam locus habuerit. Res huic ſimilima fuit (pergit ibidem Athenæus,) & ea quæ in Edapſo accidit. Ibi enim differens ab aliis aquis, aqua quædam frigida ex fonticulo ſcatens apparuit, non procul à mari quam ægri bibentes plurimum juvabantur: qua re efficiebatur, ut multi ex longinquis regionibus illuc ad bibendum accederent. Cum vero duces Antigoni Regis hanc parcius diſpenſare cœpiſſent, aliam multum differentem bibentibus dari juſſerunt, quo ſtatim fonticulus exaruit. In Troade etiam licebat volentibus Tragaſæum ſalem ante id tempus capere. Cum autem Lyſimachus tributum impoſuiſſet, continuo evanuit: cumque poſtea locum ob admirationem immunem iterum reliquiſſet, ſal iterum crevit. Vt autem ad recentiora exempla redeamus, *Lib. 3. c. 1.*

Non

Digitized by Google

Lib. 19. Non diſſimile recenſet Jacobus Majerus in Annalib. Flandriæ, quod Sluſæ, anno CIↃ.CCCC.XLI accidit. Conchæ hoc anno, inquit, (Muſchelen vulgo) apud Sluſam, poſtquam earum collectioni impoſitum eſſet quoddam genus vectigalis, non comparuerunt, ſed ceſſaverunt affluere, quæ res loco certi miraculi habita. Nam poſtquam ſublatum eſt tributum, rurſus advenerunt. Pauperrimi iis veſcuntur loco piſcium. Verum ne exempla tam longe petamus, ſi non tutius eſſet externa, quam domeſtica, teſte Cicerone, referre, poſſem indicare locum, & ea referre, quæ pluſculos ante annos ibi acciderunt. Cum enim acida aqua admodum ſalutaris, illo in loco ex fonte perenni ſcaturiens, à multis ægris & ſanis expeteretur, & is, qui ſcaturigines in ſuo fundo haberet, ſpe lucri adductus, eas obſeraret, certoque pretio conſtituto indigentibus impertiri nollet, mox fons ille acidus, alioquin perenni aqua ebulliens, exaruit, & ita locus aquæ vacuus manſit, donec remotis impedimentis, gratis rurſus expetentibus præberetur, & omnibus accedentibus liber acceſſus uſusque concederetur. Huc pertinet, quod Petrus Quinqueranus de laudibus Provinciæ lib. 2. ea Braſavoli Ferrarienſis libro ſimplicium, de Manna, refert. Quum, inquit, Neapolitani Reges locum Marinæ rotatione ſolennem, muro clauſiſſent, ne aditus ad colligendam eam pateret inopibus, niſi penſo vectigali, inhibitus eſt ſtatim mannæ deſcenſus: reſerata ſunt clauſtra, tum vero Manna fluxit, tempore ſuo. Occluſus iterum fuit locus, atque tertio, atque viciſſim apertus? In ſumma, nulla unquam Manna in occluſum defluxit, in reſeratum larga. Cæterum Mannam de cœlo delapſam, miraculoſam, in deſerto, & naturalem ejus efficaciam, luculenter deſcripſit Johannes Huartius Hiſpanus in ſuo examine ingeniorum. Recte itaque dicit Lactantius, quod Deus omnibus ſuum unicum lumen æqualiter dividat, emittat omnibus fontes, victum ſumminiſtret, quietem ſomni dulciſſimam tribuat.

Cap. 12.
Lib. 5. c. 14. de Iuſtitia.

CAPUT LXX.

De cadaveribus non putreſcentibus.

ADvectum fuit ſuperioribus annis à negotiatore quodam noſtrate ex Ægypto, uti ajebat, cadaver integrum fœminei ſexus ad nos, & propter novitatem, affluente multitudine, id videre expetente, ſolutis numulis aliquot, id promptiſſimè unicuique demonſtratum fuit. Erat autem illius generis, ex quo Mumia non in arenæ cumulis, Solis calore excocta, ſed aromatibus condita, ad multos morbos ſalutaris medicina deſumitur, faſciis depictis hieroglyphicis notis & characteribus artificioſè invo-

lutum

Digitized by Google

lutum, addito encomio, meo iudicio ficto, eſſe Iſidis corpus, quæ olim tam religioſè ab Ægyptiis tanquam Dea culta fuit. Vidi ego id ſane cum multis amicis meis libenter & cupide, ut rectius ſuperſtitionem miram & attentam curam in ſepeliendis mortuis veterum cognoſcerem, conatique fuimus negotiatori perſuadere, ut faſciis & involucris detractis perſcrutaretur, quid ſub illis, in corpore illo exangui, ſicco & arido intus lateret, ſed ille allatis, neſcio quibus rationibus, nobis præſentibus id facere recuſavit, quod tamen deinceps factum fuiſſe cognovimus. Idipſum præbuit mihi occaſionem cogitandi, quamobrem Ethnici, Egyptij præſertim, tantos ſumptus & induſtriam in condiendis conſervandiſque mortuis collocaverint. Non enim illis fidei Chriſtianæ articulus, de reſurrectione carnis, ut pote cum ſapientia & ratione humana penitus pugnans, cognitus fuit: quamvis Ægyptij, teſte Herodoto in Euterpe, primi extiterint, qui dicerent, animam hominis eſſe immortalem, ſed quæ per μετεμψύχωσιν quandam ex uno corpore mortuo in aliud atque aliud, non hominis tantum, ſed & brutorum omnis generis immigraret. Quid miremur autem hanc opinionem in Ægyptiis idololatris, cum eadem etiam Phariſæorum ſecta in populo Dei, cum Chriſtus in terris degeret, imbuta eſſet, Joſepho teſte? An autem Ægyptij oſtentatione quadam, vel nimio ſuorum amore tantam curam impenderint mortuis, vel alias cauſas habuerint, aliis excutiendum relinquo. Hoc certe conſtat, peculiaria aromata, pulveres cedrinos, & alia contra corruptionem pugnantia, eos adhibuiſſe, & cadavera tam artificioſè condire ſolitos fuiſſe, aureaque lamina nonnunquam ac faſciolis denſiſſimis obvolviſſe, ut duobus amplius annorum millibus integra, præter humores & viſcera ſervarentur, ſicut etiam nunc his temporibus ex arena pura eruuntur, circa pyramides integerrima, illa ætate condita & oblita, qua Iſidi ſacra fiebant, ut ex imaginibus, quas cadaveribus includebant, compertum eſt. De Ægyptiis pariter & Perſis ſcribit Cicero lib. 1. Tuſc. quæſt. Condiunt, inquit, Ægyptii mortuos, & eos domi ſervant. Perſæ etiam cera circumlitos condiunt, ut quam maxime permaneant diuturna corpora. Quod etiam de Perſis teſtatur Herodotus lib. 1. ut nunc alios prætermittam. Etſi autem veterum cura eo ſpectabat, ut cadavera integra & incorrupta aſſervarentur, tamen nihil aliud fuerunt, quam homines vere corrupti. Siquidem corruptio terminatur ad interitum totius, etiam partibus omnino integris; non ſecus ac navis corrupta dicitur, licet integra carina, prora, puppis, à ſe invicem avulſa habeantur, ſicut Bodinus quoque id obſervavit. Vbi quoque notat: Mumiam vulgus appellare, quæ à Plinio funera medicata dicuntur. Sunt enim illa cadavera ſuaviſſima, ac incidentibus aromatis ſic exſiccata, ut ſaccari *In Theatro naturæ l. 1.*

Gretici duriſſimi colorem & duriciem imitari videantur, faſciolis telarum tenuium multis involucris complicatarum, omnino tecta, vacuatis visceribus, & inaurata cute: nihil enim à putredine aut ærugine diutius conſervat quam aurum. Intus autem Iſidis imagines pro viſceribus reconditas habent, ac talium quidem cadaverum ſepulchra ſunt infinita, in arena puriſſima & aridiſſima, ac potiſſimum ſub pyramidibus, quæ ſunt innumerabiles, quibus vim medicam plerique ineſſe tantam arbitrantur, ut propterea ſepulchra effodiant. Certe quidem Franciſcus I. Rex Francorum Mumiam illam, quocunque iret, devehi curabat, quaſi morborum omnium ſingulare medicamentum. Non ſolum autem veteres aromata varia, ſed etiam cedri ſuccum contra putredinem adhibuerunt. Hoc confirmat Henricus Salmuth, vir doctiſſimus in ſuis notis eruditiſſimis ad lib. Rerum memorabilium jam olim deperditarum Guid. Pancirolli. Cedrum, inquit, tum ob inſignem ſui amaritudinem, tum ob excellentem, quam habet, ſiccandi facultatem: non ſolum valet cauſam corruptricem interiorem ad breve tempus compeſcere: verum etiam ſemel ſibi rem creditam in immenſum tueri, ac conſervare. Teſtantur id medicata in Ægypto cadavera ante annos prope ter mille, Platoni jam olim in Phædone celebrata, quæ ad hunc uſque diem non ſine magno inſpicientium ſtupore incorrupta perdurant, vulgus Mumias appellat. Verum ea funera conſueviſſe farciri ſeu medicari cedri ſucco Melchior Guilandinus ex Dioſcoride & Galeno probat: qui Cedrium à quibuſdam vocari tradunt, cuſtodiam mortuorum corporum, ſive particularum emortuarum. Idipſum Plinius confirmat, ubi Cedri tantam vim eſſe ſcribit, ut in Ægypto corpora hominum defunctorum eo perfuſa ſerventur. Et alio in loco ait: Cedri ſuccus defuncta corpora incorrupta ævis ſervat, viventia corrumpit: mira differentia, cum vitam auferat ſpirantibus, defunctis pro vita ſit. De Cedri autem ligni perpetuitate ſequens caput plura docebit. Vt autem in ſepulturis veterum pergam, eundem ritum condendi ſua cadavera ad memoriam perpetuitatis retinent Chuſſitæ Æthiopes, de quibus ita ſcribit Beniamin Tundelenſis: Hujus regionis incolæ ſuos mortuos non ſepeliunt, ſed medicamentis & aromatibus variis conditos in ſedibus collocant, retibuſque amiciunt, certa ſerie ſecundum ſingulas familias diſpoſitos: areſcit autem illis caro cum oſſibus, & adeo rigeſcit, ut viventes majores ſuos à multis annis deducta ſerie agnoſcant. Similem quoque morem uſitatum in Arabicis Inſulis ex Ortelio in prima centuria recenſuimus: Cæterum mos iſte, vel potius oſtentatio in cadaveribus inhumatis, apud Chriſtianos & pleraſque gentes, qui ſenſum humanitatis & civilitatis impreſſum ſervant, pro barbaro & nefario habetur. Homo enim ex terra & limo manu Dei formatus, & factus

De papyro, membro 24.

Lib. 16. c. 11.

Lib. 24. cap. 5.

Cap. 14.

peccato

Digitized by Google

peccato deformatus, & corruptioni obnoxius, ad primævam ſuam materiam defunctus neceſſario rediturus eſt.

Moſcovitæ tamen (licet alioquin ſi ulla gens in ſepulchrorum ac mortuorum cultu cum primis ſuperſtitioſa) diverſum hac in re ab aliarum gentium inſtitutis hoc maxime habent, ut non ſtatim mortuos ſepeliant, ſed per unum annum loculis conditos in fornicato aliquo cœnaculo aſſervent, ac exacto demum anno multis cum lachrymis ac planctu terra condant, ſicut Reinoldus Heidelſteinius teſtatur. Duravit autem forte hic mos à veteribus Ruſſis, quorum cadavera adhuc propemodum integra prope Kioviam ad Boryſthenem, vetuſtiſſimam ampliſſimamque urbem conſpiciuntur. *De Moſcovitico bello lib.*

Ita enim ſcribit Alex. Guagninus: Apparent ibi cavernæ quædam ſubterraneæ, vaſtuiſſimæ, longo tractu, ſubtus terras extenſæ, in his plurima antiqua ſepulchra, corporaque illuſtrium quorundam Ruſſiæ virorum, quã vis antiquitus poſita, carie tantum abſumpta, integra tamen apparent; præcipue vero duorum quorundam principum cadavera in veſtibus gentili more, prout vivi ambulabant, integra veluti recens poſita apparent; ſic inſepulta in ſpecu jacent, quæ peregrinis & advenis, à monachis Ruthenici ritus oſtenduntur. Vrbs iſta Kiovia olim in illis locis Septentrionalibus, abſque dubio fuit cum celeberrimo emporio, locuples & potens, ſicut Laurentius Mullerus, tanquam oculatus teſtis, ejus circumferentiam octo circiter milliaria comprehendentem, amplum attamen & deſolatum ſitum deſcribit. Inter alia autem templum egregiis conſtructum fornicibus laudat, in quo multa cadavera incorrupta conſpiciantur, integra quidem, veluti cocta, non nigredine lutida, ſed vivido colore cutis. Famam autem eſſe, ait, corpora eſſe martyrum, ideoque Tartaros in excurſionibus ea non attingere: nam aliquoties male illis cecidiſſe, ſi tale aliquid conati fuiſſent. Commemorat præterea in fornicato ſacello conſpici fœmineum corpus, pellucida tela tenui veſtitum, ita integrum, ut flavi crines, & reliqua membra tractu quoque incorrupta ſint. Barbaræ martyris id eſſe, famam ait. Reliqua quæ ibi adduntur, fidei lectoris permittuntur. Perſuaſum porro veteribus fuit, fulmine tacta corpora non putreſcere, ſed integra manere, ſicut quoque Plutarchus cenſuit: Cunctis fere, inquit, notum eſt, fulmine ictorum non ſentire corpora putredinem, unde reprehenditur Euripides, dum Clymenem introducit de Phaethonte, dicentem: Putreſcit aſt hic in convalle mortuus. *Rerum Polon. tom. 2.* *In Septentrionali hiſtoria* *Lib. 4. convivalium. 2.*

Tradunt autem hiſtorici de Indis Occidentalibus, multos ex ſuis popularibus in altiſſimis montibus, certo tempore anni plane torpeſcentes & exanimatos reperiri, quorum corpora integra, abſque corruptione, una

Digitized by Google

cum interioribus viſceribus, & aliis partibus, manere. Venit itaque mihi in mentem, cum hæc legerem, fieri potuiſſe, ut etiam ii fulmine exanimati fuerint, de quo tamen initio, utrum verum eſſet, nec ne, dubitavi. Facilius enim multa mira, ac inſolita, quæ in diſſita orbis terrarum parte evenire affirmantur, ſcribunturque quam probantur. Verum hanc dubitationē mihi exemit D. Paludanus Medicus eximius, & rerum exoticarum utriuſque Indiæ percontator & collector ſtudioſiſſimus. Is enim mihi retulit, ſe domi ſuæ habere tales Indos duos integerrimos, neque odore tetro, pallido, emortuove colore, luridos, ſed procul aſpicientibus cute rubicunda, & in aliis omnibus, excepto motu, viventibus ſimiles. Aiebat autem hoc, flante vento meridionali, qui vim tantam obſtupefaciendi & congelandi haberet. Indis illis nudis in patulis locis, ubi ſe abſcondere non poſſent, ſæpenumero accidere. Hac narratione fidus ille teſtis mihi omnem dubitationem exemit, ita ut nunc pleniorem fidem Cornelio Witflieto adhibeā, iſta ita confirmante : In provinciæ Chilienſis montanis peculiaris ventus dominatur, non aliqua vehementia, ſed nimia ſua ſubtilitate noxius. Olim terreſtri itinere, ſuperatis altiſſimorum montium jugis, ad has terras primi detectores penetrarunt; ſed propter teterrimam metuendamque hujus ventuli, ſive auræ, vim, maritimo nunc itinere, aut ſecundum maris littus per planas regiones Chilienſes adeuntur. Auræ hujus Chilienſis vis adeo noxia eſt, ut oppreſſo inter viſcera vitali calore, viatorem extemplo interimat, mortuorum tamen corpora non infeſtat, ſed à corruptione & putrefactione præſervat. Fama eſt, Almagrum poſt quintum menſem eadem itineris ſpacia remetientem, multos ſuorum cum equis frigore exanimatos recentes adhuc, integroſque inveniſſe, manibus fræna retinentes, equiſque in ſuo greſſu ſtantibus, tali habitu, ſicut vivi obriguerant. Quæ res contemplantibus admiratione digna merito videtur, ſed ratio in eo eſt, quod Chilienſis hæc aura cum ſit ſubtiliſſima, non ſuras, non pedes, aut manus pertentet, ſed ad intima præcordia penetret, vitalemque calorem ſuffocat & reſtinguit, & cum in ultimo ſiccitatis gradu ſicciſſima ſit, neque corruptionem, neque putrefactionem inducit aut admittit, ſed mortuorum corpora præſervat. Nam corruptio putrefactioque à qualitate calida & humida procedit.

In deſcriptienis Ptolemaica augmēto, ſive occidentis notitia.

Digitized by Google

CAPUT LXXI.

De perpetuitate æris, cedri, & cupreſſi.

NOn fruſtra in capite decimoquarto primæ Centuriæ ſubciſivarum operarum mearum, & capite præcedente, Ægyptiorum veterum, adductis memorabilibus hiſtoriis, & exemplis mentionem fecimus, quod ii non ſolum ſuperſtitione, ſed etiam ratione naturali quadam, conditis aromatibus & ſuccis, aliiſque rebus ad avertendam putredinem, & corruptionem, illis ſigilla vel icunculas æreas, inſuper cadaveribus, pro præcordiis, & viſceribus inſeruerint. Obſervarunt enim ætatis naturam, & efficaciam, quod non ſolum ſeipſum, ſed alias quoque res, quam diutiſſime, conſervare ſoleat. Id Plinius quoque notavit: *Vſus, inquit, æris ad perpetuitatem monumentorum jam pridem translatus eſt, tabulis æreis, in quibus publicæ conſtitutiones inciduntur.* *Lib. 34. ca. 9.* Vnde quoque ex ſacris literis conſtat, morum duritiem, & difficultatem maximam æris nomen comparationibus vel ſimilitudinibus notari, ut apud Prophetam, Frons tua ærea. Firmitudinem quoque, ſoliditatem, & conſtantiam ſignificat æs, eoque nomine in perſona Dei Propheta Jeremias utitur. *Iſaiæ c. 47.* Dedi, inquit, te in murum æreum ſuper omnem terram: *Cap. 1.* ſic etiam in Apocalypſi, viſio filij Dei à Johanne ita deſcribitur: Et pedes ejus ſimiles aurichalco: ut hæc & alia memorabilia à Benedicto Aria Montano notantur. *In l. Ioſeph ſive de arcano ſermone.* Porro vis conſervandi æris, de qua modo diximus, Plutarcho ignota non fuit, qui Satyrum introducit, ita dicentem. Venatores quum aprum, aut cervum confectum è longinquo advehunt, æreum ei clavum tanquam putredinis amuletum infigere ſolere; & paulo poſt addit rationem, Clavus, inquit, proinde æreus ſiquidem transfixus à putredine, quod aiunt, carnes tuetur: *Sympoſiacon 3. l. 10.* videbitur hoc fieri ob inſitam æri facultatem adſtringendi. Nam ærugine ad tales caſus utuntur medici, loco medicamenti, & eos qui commorantur in ſecturis ærariis, aut lippitudine ſolvi: ac ſi cilia amiſerint, ea denuo enaſci, Ariſtoles author eſt. Pergit ibidem Plutarchus, quod ea, quæ æreis cuſpidibus, & gladiis infliguntur vulnera, corpori minorem inferant dolorem, & facilius ſanentur, quam quæ à ferreis, quia ſcilicet æs in ſe quidpiam medicamenti habeat, idque in vulnere ſtatim relinquat. Hucuſque Plutarchus.

Idipſum non ignorant Æthiopes Africani, qui armillas, in brachiis, & cruribus non ſolum in cotidianis uſibus refrigerandi artus ergo, plerunque utuntur, atque etiam ornatus cauſa geſtant: Sed etiam una ad vitandam corruptionem ſepeliri volunt. Sicut picturæ, & ij, qui in iis

locis peregrinati fuerunt, teſtantur. De Cedri & Cupreſſi vero ligno, quod aliquot ſeculis res involutas vel incluſas, incorruptas ſervet, multa teſtimonia veterum extant, inter quæ admodum vetus eſt, cum de libris Pythagoræ repertis, recenſent veteres, inter quos fragmenta L. Caſſii Heminæ allegantur. Lapis, inquiunt, fuit quadratus circiter in media arca vinctus cãdelis quoque verſus, in eo lapide inſuper libri impoſiti fuerunt, propterea arbitror eos non computruiſſe. Et libri Cedrati fuerunt, propterea arbitror tineas non tetigiſſe. In his libris ſcripta erant Philoſophiæ Pythagoricæ, iique combuſti à Q. Petilio prætore, quia philoſophiæ ſcripta eſſent. Eodem modo in Epheſo Cupreſſina materies, ex qua valvæ templi Dianæ quatuor ætates reſervatæ, duraſſe traditur. Sola hæc nitorem etiam recipit, ideoque ex hac condere opera lautiora conſuevere. Aliquando ex hac ſtatuæ exudant: Cœlo enim Auſtrino, humectoque ita afficitur, cum in ea aliquid ſit pinguedinis, ſicut Theophraſtus obſervavit. Reliqua de cupreſſi perpetuitate, ex Plinio & aliis autoribus collecta, videantur apud Baptiſtã Portam in ſua villa, ubi eadem, & memorabiliora de Cedro arbore collegit, & in proximo præcedenti capite plura de hac arbore, ejuſque vires contra putredinem collegimus. *Lib. 2.*

Caput LXXII.

De veris & utilibus theſauris colligendis & conſervandis.

QUales theſauri quærendi, conſervandique ſint, qui non tranſitorij, vel potius umbratiles, neque poſſidentibus plus damni, quam emolumenti afferentes, docet nos Chriſtus Dominus noſter; Ne theſauros, inquit, congerite in terra, ubi tinea, & eroſio eos corrumpit, & ubi fures perfodiunt ac furantur: Sed congerite vobis theſauros in cœlo, ubi neque tinea, neque eroſio corrumpit, & ubi fures non perfodiunt, neque furantur. Nam ubi eſt theſaurus veſter, illic erit etiam cor veſtrum. Nemo poteſt duobus dominis ſervire: aut enim unum habebit odio, & alterum diliget: aut uni adhærebit, & alterum contemnet. Non poteſtis Deo ſervire & Mammonæ. Memorabilis præterea eſt doctrina legis divinæ. Nam commemoratis omnibus malis, quæ homini poſſint contingere, Iehova addit: Annon hæc ſunt condita in arcis meis? Ac ſi diceret, ſunt mihi theſauri bonorum, quam meam gratiam & benevolentiam hominibus volo exhibere: poſſum illis benefacere, non humano more, ſed incomprehen- *Matth. c. 6. 19. 20. 21. 24.* *Deut. c. 22.*

prehenſibili etiam ratione. Contra, cum homines affligere voluero, ſentient, mihi non deeſſe affligendi rationes, quæ ipſis nunquam in animum venerant. Sic igitur Deus vult ſuos infinitos theſauros nobis notos fieri: tum bonorum, tum malorum reſpectu. Notemus igitur, non ſatis eſſe, ſi ſciamus ex Dei gratia manare pluviam, ſerenitatem, fœcunditatem, & alia bona, licet hoc ſit fundamentum, ſed altius eſſe conſcendendum, nempe ſi Deus talem virtutem terræ conferat, multo magis oportere, ut virtutem noſtram ab ipſo accipiamus, ſiquidem creaturæ nobiliores ſumus.

Porro viſum fuit, operæ precium eſſe adiicere D. Ambroſii piam admonitionem (quæ noſtro præſertim tempore, pertubatis fere omnibus rebus, bellis, & ſeditionibus atque odiis inteſtinis, imminente inſuper noſtris cervicibus tyrannide Turcica, quam vel ſecuri negligimus, vel deſides, & inertes contemnimus, paulo poſt noſtram inertiam, & ſecuritatem utinam non ſero, deploraturi, diligenter obſervanda eſt.) Nos aliquando, inquit, in invidiam incidimus, quia confregerimus vaſa myſtica, ut captivos redimeremus; quia Arrianis diſplicere potuerat, non tam quod factum diſpliceret, quam ut eſſet, quod reprehenderent. Quis autem eſt tam durus, immitis, ferreus, cui diſpliceat, quod homo redimitur à morte, fœmina ab impuritatibus Barbarorum? contra graviores morte ſunt, adoleſcentuli, vel pueri, vel infantes, ab eis dolorum contagiis, quibus mortis metu inquinabantur. Quam cauſam nos etſi non ſine ratione aliqua geſſimus; tamen ita in populo proſequuti ſumus, ut confiteremur, multoque fuiſſe commodius inſtrueremus, ut animas Domino, quam aurum ſervaremus. Quis enim ſine auro miſit Apoſtolos, & Eccleſias ſine auro congregavit: Aurum Eccleſia habet, non ut ſervet, ſed ut eroget, ut ſubveniat in neceſſitatibus. Quid opus eſt cuſtodire, quod nil adiuvat? An ignoramus, quantum auri & argenti de templo Domini Aſſyrij ſuſtulerunt? Nonne melius ea conflant ſacerdotes propter eleemoſynam pauperum, ſi alia ſubſidia deſint, quam ſacrilegus contaminata aſportet hoſtis? Nonne dicturus eſt Dominus: cur paſſus es tot inopes fame emori? Et certe habebas aurum, ut miniſtrares alimoniam, cur captivi deducti ſunt in commercio, nec redempti? cur tot ab hoſte occiſi ſunt? Melius erat vaſa viventium ſervare, quam metallorum. His non poteſt reſponſum referri. Quid enim diceres? Timui, ne templo Dei ornatus deeſſet. Reſponderet: Aurum ſacramenta non quærunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur. Ornatus ſacramentorum redemptio captivorum eſt. Et vere ſunt illa vaſa pretioſa quæ redimunt animas à morte. Ille verus eſt theſaurus Domini, qui operatur, quod ſanguis ejus operatus eſt. Tunc vas dominici ſanguinis agnoſcitur, cum in utroque viderit redemptionem, ut

Lib. 2. officior. c. 28.

calix

Digitized by Google

calix ab hoſte redimat, quos ſanguis à peccato redemit ? Ecce aurum quod probari poteſt, ecce aurum utile, ecce aurum Chriſti, quòd à morte redimat, ecce aurum, quo redimitur pudicitia, ſervatur caſtitas; Hos ergo malui vobis liberos tradere, quam aurum reſervare, &c. Et ea quæ ſequuntur.

Caput LXXIII.

De theſauris, diſpenſandis & colligendis.

Lib. 2. de bello Neabol.

COminæus celebris ille hiſtoricus, inter alia refert, cum ſibi tanquam legato regio, theſaurus Venetæ Reipub, demonſtratus eſſet, nihil ibi reconditæ pecuniæ fuiſſe, & Ducem, præſente ſenatu, retuliſſe, eſſe apud ipſos capitale, ſi quis referat de cogendo theſauro, idque tanquam prudenter, & conſulto, ab eis inſtitutum eſſe putat, vitandæ omnis contentionis, atque ſimultatis cauſa. Huc ſpectat lex Macarenſium, vel vera, vel ficta aut fabuloſa, ſicut à Thoma Moro in ſua Vtopia, refertur. Quorum Rex, quo primum die auſpicatur imperium magnis adhibitis ſacrificiis jurijurando adſtringitur, nunquam ſe uno tempore ſupra mille auri pondo in theſauris habiturum, aut argenti, quantum ejus auri precium æquet. Hanc legem ferunt ab optimo quodam Rege, inſtitutam, cui majori patriæ commodum, quam divitiæ ſuæ, velut obicem acervandæ pecuniæ tantæ, quanta faceret inopiam ejus in populo. Nempe eum theſaurum videbat ſuffectutum, ſive Regi adverſus rebelles, ſive regno adverſus hoſtium incurſiones eſſet confligendum. Cæterum minorem eſſe, quam ut animos faciat invadendi aliena; quæ potiſſima condendæ legis cauſa fuit. Proxima quod ſic proſpectum putavit, ne deſit pecunia; quæ in quotidiana civium commutatione verſetur, & quum Regi neceſſe eſt erogare, quicquid theſauro ſupra legitimum accrevit modum, non quæſiturum cenſuit occaſiones injuriæ. Talis rex & malis erit formidini, & à bonis amabitur, &c. Quomodocunque autem ſeſe res hæc habeat, & utrum Veneti, vel alij olim ſuas rationes, plane diverſas a præſenti tempore, allegarint, & adhuc retineant, nec ne, ignotum tamen non eſt, tam ad conſervandam dignitatem Regnorum, & Rerumpubl. quam ad propellendam vim & injuriam, in pace, & in bello theſauri, id eſt, pecuniæ collectionem eſſe per neceſſariam, & ideo non negligendam: Eamque ut recte dicitur, eſſe nervum belli, ſineque ea, neque ſubditos recte pacatos teneri, neque hoſtes fortiter propelli poſſe. Vnde prudenter monetur; In pace arma, id eſt, ea, quæ

Lib. 1.

quæ ſunt tempore belli neceſſaria, rectiſſime parari debere. Cum itaque experientia nos docuerit, quam neceſſaria res ſit nummos habere in theſauris paratos, nemo non ad illos coacervandos nunc intentus conſpicitur, & nonnunquam tales artes ab æruſcatoribus adhibentur, quæ manifeſtam perniciem afferunt, tam privatæ quam publicæ rei, de quibus modo plura referre extra propoſitum eſt. Non raro autem evenit, ut illi opum collectores, vel intempeſtivè, antequam cupiditatibus ſuis plane ſatisfacere poſſint, moriantur, aut brevi momento inani luxu, rurſus diſſipentur opes, quæ longo tempore, & quidem magno labore acquiſitæ, & ad certos uſus repoſitæ fuerunt. Primum illuſtratur elegantiſſimis verſibus:

Omnis in hoc ſtudio nobis conſumitur ætas,
Hoc agimus, magnas ut tumulemus opes.
Quas ſi cumſuimus, per faſq; nefaſq; ſecuti,
Tunc nobis magno vita dolore perit.

Alterum vero, audaci facto C. Cæſaris, quod non immerito ab auctoribus reprehenditur, cum videlicet ſanctius ærarium Roman. ubi immenſus theſaurus, & paucis notus, reconditus fuerat, expilaſſe. Ita enim de eo ſcribit Appianus. Theſauros à nemine contractos, uſque in illum diem, militib. rapere conceſſit, quos olim execratione propoſita conditos fuiſſe, memorant, ut niſi tumultu belli Celtici non promerentur. Ex quibus verbis colligimus Cæſarem uſque ad fecem ærarium exhauſiſſe. Memorabilis autem ideo eſt ille locus, quod olim quoque Romani priſci, tam meticuloſi fuerint ob irruptiones Celtarum, Germanorum videlicet, ut peculiares nervos, & ſubſidia pecuniaria, veluti neceſſaria arma, contra ipſorum impetum, ſibi repoſuerint. De hoc theſauro, licet Suetonius, & Plutarchus, ſicut quoque ipſemet Cæſar in commentariis ſuis ſiluerint, tamen Lucanus eum ita poetice depingit:

Lib. 2. bell. Civil.

Lib. 3. Pharſal.

——————tunc conditus imo
Eruitur templo, multis intactus ab annis,
Romani cenſus populi, quem Punica bella,
Quem dederet Perſes, quem victi præda Philippi:
Quicquid parcorum mores ſervaſtis avorum,
Quod dites Aſiæ Populi, miſere tributum,
Victoriq; dedit Minoia Creta Metello,
Quod Cato longinqua vexit ſuper æquora Cypro.
Tunc orientis opes, captorumq; ultima Regum,
Quæ Pompeianis perlata eſt gaza triumphis,

Digitized by Google

Egeritur: triſti ſpoliantur templa rapina,
Pauperiorq; fuit tunc primum Cæſare Roma.

Aliam rationem & quidem utilem, & piam in diſpenſandis theſauris habuit Tiberius II. Imp. Græcus. Is enim quicquid longa avaritia, Juſtin. II. anteceſſor ipſius in imperio congeſſerat, egentibus largitus, largiſſimas pauperibus erogavit eleemoſynas. Cum vero ob eam liberalitatem à Sophia Auguſta objurgaretur: Confido ait in Domino, nec deerit pecunia fiſco noſtro, modo pauperes eleemoſynas accipiant, & captivi redimantur. Magnus enim theſaurus ſtips pauperum. Nam hi ſunt theſauri illi nullis obnoxij periculis, quos ipſe Dominus colligere jubet. Idem, aurum cum lachrymis, & querelis ſubditorum, collectum, adulterinum & venenoſum dicebat, ſicut Evagrius & Paulus Diaconus referunt. Qualem autem Tiberius retributionem, & compenſationem, in eruendis theſauris, ſub marmorea tabula, cui imago crucis impreſſa fuit, ſuffoſſis, nec non in Narſetis, habuerit, ex Antonio & Paulo Diacono, antea, recenſuimus. Vbi quoque ex Collenucii hiſtoria Neapolitana, retulimus hiſtoriã, quo pacto Robertus Normanus opera Saraceni captivi, immenſos theſauros eruerit. Ea autem à Michaele Bruto, tanquam fabuloſa habentur, cum etiam ea, quæ ab hiſtoricis de 80. capitibus interfectorum Normannorum Byzantium ad Imperatorem Græcorum miſſorum paſſim commemorantur, tanquam conficta refutaſſet. Eodem (pergit ibi) videtur ſpectare fabula de theſauro à Roberto invento, cum index ſtatua è marmore redimito capite ænea vitta, in qua rem totam inciſum carmen ſignificaret. Poenus magus, neſcio, quis interpres fuiſſet; qui tantum ob meritum, effoſſo invento que theſauro manumiſſus eſt. Quæ tamen, quam ſint vera, viderint ij, qui ea non ſolum legere, ſed etiam probare æquo animo poſſunt.

Cap. 63. cent. 1.

De inſtauranda Ital. lib. 2.

De dæmonib.

Etſi enim, ut inquit Pſellus, dæmones divitias nobis, & gloriam promittunt, nihil tamen ex ſe tradere poſſunt; Quippe cum imperium nullum habeant, ſed viſa tantum quædam inania ſuis cultoribus afferunt varia prorſus, & inſtabilia, quæ tamen impij divina eſſe ſpectacula putant. Attamen multis exemplis & rationibus demonſtravimus, theſauros, divitias, & pecuniam, atque pretioſas res, in manu Dei eſſe, ejuſque largitate ea omnia ad homines, qui illi placent, emanare. Ita enim Haggæus Propheta introducit Deum loquentem: Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dicit Dominicus exercituum. Eodem modo Eſaias Propheta ita Deum, Cyro Regi dicentem inducit: Et dabo tibi theſauros abſconditos, & arcana ſecretorum. Et Salomon Eccleſiaſtes hæc tanquam dona Dei agnoſcit, Etiam, inquit, quod cuipiam dedit Deus divitias, & opes, & cui dominium conceſſit, ut ex illis comedat, & ſumat portionem ſuam, & læte-

Cap. 2.

Cap. 45.

Cap. 5.

Digitized by Google

tur labore ſuo, hoc eſt donum Dei. Multis etiam aliis in locis ſacræ literæ nos docent, tam divitias & opes, quam paupertatem, & egeſtatem, à Deo promanare, & quibus illi placet, illa contingere, ſicut videre licet, in libro de providentia Dei, Andreæ Corrutij. ubi etiam pie diſputat, & rationes tales reddit. Quum divitiæ inter benedictiones Domini recenſeantur, inopia vero impiis futura denuncietur, qui fiat nihilominus, ut flagitioſos rerum copia abundare, pios autem penuria ſæpiſſime premi videamus? Quibus cogitationibus & anxietatibus etiam graviter attonitum & commotum videmus ipſum regium prophetam, qui tandem dubitanti ſimilis, in hos prorupit ſermones: Mei pene moti ſunt pedes, pene effuſi greſſus mei: *Pſal. 73.* Quia zelavi ſuper iniquos pacem peccatorum videns.

CAPUT LXXIV.

De mendicis, leproſis, & vera paupertate.

DE mendicis antea peculiare caput compleximus, ſed occurrerunt poſtea non ſolum de illis, ſed etiam de leproſis, qui in eorum numero *Cap. 16.* cenſentur nonnulla memoratu digna, quæ nunc recenſere volui. Docent *in prior.* nos ſacræ literæ, quam inviſi habiti ſint homines, qui lepra infecti fuerunt, *Cent.* ita ut reliquis propter fœditatem & contagium eorum converſatio plane interdicta fuerit, & merito quidem. Nam numerantur in Levitico quinque notæ, per quas ab aliis hominibus ſanis dignoſcerentur, ne ipſorum contagione polluerentur. Vna fuit veſtis diſſoluta; altera, detectum caput: tertia, os velatum: quarta, cohabitatio ab hominum conſuetudine ſeparata: quinta, publica proclamatio, qua immundi proclamabantur, ut pote indigni, qui inter Iſraelitas converſarentur. Diſtinctionem autem inter pruritum, ſcabiem, impetiginem, vitiliginem, alopeciam, præterea & lepram, quæ Arabibus eſt Barras, ſeu Albarras, & vocatur volatilis, quia ſerpit, videturque volare per partes, necnon inter Elephantẽ, late tradit, & erudite explicat, quæ de hoc morbo in Levitico, tradita ſunt, Franciſcus Valeſius. *Cap. 13.* Etſi autẽ Elephantiaſis (ita dicta lepra, à cute ſcabra & deformi Elephanti) *De ſac.* apud Judæos peculiare aliquid habuit, ut etiam res inanimes, veluti lapides, *Philoſ.* pannus, & ſimilia ea inficerentur, & hæc infectio certis notis dignoſceretur: *cap. 19.* tamen à Cornelio Celſo deſcribitur; quod ea totum corpus afficiatur, ita ut oſſa quoq; vitiari dicantur. Summa pars corporis, inquit, crebras ma- *Lib. 3. c. 25.* culas, crebroſq; tumores habet, Rubor harum paulatim in atrum colorem convertitur: Summa cutis inæquabiliter craſſa, tenuis, dura molliſque quaſi ſquamis quibuſdam exaſperatur, corpus emarceſcit, os, ſuræ, pe-

des intumeſcunt. Vbi vetus morbus eſt, digiti in manibus pedibuſque ſub tumore conduntur. Febricula oritur, quæ facile tot malis obrutum hominem, conſumit. Eadem Serenus Sammonicus hiſce verſibus complectitur:

Eſt elephas morbus, triſti quoq; nomine dirus,
Non ſolum turpans infandis ora papillis,
Sed cito præcipitans, funeſto fata veneno.

Lib. 36. Hunc morbum denotare videtur Juſtinus Hiſtoricus, ubi ita, licet in hac re deceptus, & falſus dicit: Quum Ægyptij ſcabiem & pruriginem paterentur, reſponſo moniti, Moſen cum ægris, ne peſtis ad plures ſerperet, terminis Ægypti pellunt. Eodem modo, quum patrum noſtrorum memoria, Lues illa (quæ initio Neapolitana, ubi originem ab Indis occidentalibus eo translata habuit, & poſtea neſcio quo auctore, Gallica fuit appellata) ſparſim ſerpere cœpiſſet, ea, antequam remedia idonea reperirentur, non ſecus ac lepra, inviſa & abominabilis incurabiliſque fuit; ita ut ea infecti *Lib. 6. tit. Areſt. 11.* penitus à conſortio & convictu hominum, metu tam atrocis, contagij excluderentur. Vnde Paponus in ſuo Arreſtorum libro ita ſcribit.

La verolle, que l'on ſouloit nommer le mal de Naples, hà eſtè du temps, qu' elle fut apportée en Fraace, fort abominée, & juſques à l'eſtimer contagieuſe, & chaſſée de villes, & de la compagnie des ſains, ceux qui en eſtoient attaintz, tout ainſi que l'ilz euſſent eſté Ladres, & ainſi fut dit par arreſt le quatrieme Mars CIↃ. CCCC.XCV *Mais depuis, pour les pompts remedes, que le temps ha amenè, ce mal ha eſtè fait tant familier, que ceſt arreſt eſt ſans conſequence.*

De mendicis extat vetus, ut puto, conſtitutio Caroli Magni vel ex Carolingis ipſius ſucceſſoribus, quam, cùm alias quoque res mirabiles contineat, integram inſerere volui.

MENDICI PER REGIONES VAGARI NON PERMITTVNTOR: SVOS PAVPERES QVÆQVÆ CIVITAS ALITO: ILLIS, NISI MANIBVS OPERENTVR, NVLLVS QVIDQVAM DATO. MANGONES, VAGABVNDI, ET COTIONES, QVI IMPOSTVRIS HOMINES LVDVNT, COERCENTOR. FACINOROSVS OCVLVM PRO PRIMA CVLPA PERDITO: CVLPAM ITERANS NASO TRVNCATOR: TERTIO DEPREHENSVS CAPITALEM POENAM LVITO. NEMO MILITIÆ SOCIVM SVVM, AVT QVEMLIBET ALIVM AD POTANDVM INVITATO; QVOD SI QVIS EBRIVS REPERTVS FVERIT, EIECTVS QVO AD CVLPAM COGNOSCAT, AQVAM BIBITO.

Alia.

Alia quoque conſtitutio Iuſtiniani Imperatoris contra otioſos mendicos digna eſt, ut adſcribatur, quæ extat in Novellis, talis videlicet: *Novell 8. de quæſt. tit.9. cap.5.* SI HVIVS TERRÆ FVERINT, ET CORPORIBVS QVIDEM VALIDIS VTANTVR, VITÆ AVTEM EIS DECENS NON EST OCCASIO, HOS NON FRVSTRA ESSE TERRÆ ONVS PERMITTERE, SED TRADERE CITIVS EOS OPERVM PVBLICORVM ATTINET ARTIFICIBVS, AD MINISTERIVM ET PRÆPOSITIS PANIFICANTIVM STATIONVM, ET HORTOS OPERANTIBVS, ALIISQVE, DIVERSIS ARTIBVS, AVT OPERIBVS, IN QVIBVS VALENT SIMVL QVIDEM LABORARE, SIMVL AVTEM ALI, ET SEGNEM ITA AD MELIOREM MVTARE VITAM. SI VERO ALIQVI NOLVERINT INSERVIRE OPERIBVS, QVIBVS TRADITI SVNT, HOS SECTARI HAC REGIA CIVITATE, PARCENTES ENIM EIS, HOC SANCIMVS, VT NON SEGNITIE EOS AD ILLICITOS ACTVS IMPELLENTE, LEGES EOS ABRIPIANT, AD POENAS NOSTRIS TRADENTES IVDICIBVS, LÆSOS AVTEM AVT LÆSAS CORPORE, AVT CANICIE GRAVES, HOS SINE MOLESTIA ESSE IVBEMVS, IN HAC NOSTRA CIVITATE, AVT PIE AGERE VOLENTIBVS ADSCRIBENDOS, ET ALIORVM SINGVLOS INTERROGARE, QVA VENERINT GRATIA: ET INQVISITIS, QVÆ DIGNA SVNT SVPER EIS AGERE, VT NON PIGRI HIC SEDEANT, SED COMPETENTIA AGENTES, AD PROPRIAS REVERTANTVR PROVINCIAS.

Similes conſtitutiones & ordinationes in Imperio habemus, ſicut ſuccinctè eas colligit præſtantiſſimus & doctiſſimus vir Cameræ Imper. Adſeſſor Petrus Denaiſius: INOPES quæque civitas ſuos alito: mendicos arceto: alio, niſi copia egenorum oppreſſa, & cum elogio, ne dimittito: *in jure Camerali.* Nulli præterquam morbo vel debilitate coacto mendicare permittito. Mendicorum liberos victui parando aptos, parentibus abſtrahito, artibus ſervitiiſque adhibeto. Mendicantes peregrinos arceto; validos, aliis exemplo, punito. *Cap.16. prior.cent.* Lex autem Maſſilienſium, quam antea allegavimus, omnibus qui per aliam religionis ſimulationem alimenta inertiæ quærunt, clauſos eos habere, & mendoſam & fucoſam ſuperſtitionem ſummovendam eſſe, perſpicue explicatur ab Impp. Valentino & Valente: Eruendos videlicet è latebris eos eſſe, qui ex ignavia, prætextu fictæ religionis, onera & munera civitatis evitant, atque ad municipia patriarum revocandos, alioſque eorum loco ſubſtituendos, qui publicarum eſſent ſubituri munera functionum. *In l.quidā ignavia.C. de decur. lib.10.* Hæc tamen lex Eutropio & Oroſio, quaſi contra mo-

Auguſtin. de opere monach. c.17.

nachos & eremitas lata, mirificè diſplicuit; Cum tamen ſanctis patribus otium monachale quoque exoſum fuerit: quorum unus dixit, Monachum, qui manibus ſuis non laboret, violento, aut ſi mavis, latroni, judicari æqualem: alter, non licere monachis ex alieno vivere, etiamſi aſſidui ſint in contemplationibus, in orationibus, in ſtudiis, Vnde S. Hieronymus ſcribens ad Ruſticum monachum, de vivendi forma, unum illud admonet, ne otioſus unquam ſit, ſed vel fiſcellam texat junco, vel caniſtrum lentis plectat viminibus, humum ſarriat, areolam æquo limite dividat, plantas per ordinem ponat, aquas irriguas ducat, texat lina capiendis piſcibus, Hunc enim & ſimilẽ monachis Ægyptiis morem, ut neminem inter ipſos otioſum eſſe ſuſtinerent, ibidem teſtatur. Et Chryſoſtomus nullam illos horam exercitatione vacuam habuiſſe ſcribit. Sic Divus Baſilius monaſteriorũ fermentum otioſos vocat. Cæterum contra vitium mendicitatis olim fuiſſe propriam actionem (τὴν ἀργίαν γραφὴν Græci vocãt) Heresbachius monet: Non eſt enim ignavia, inquit, fovenda, quæ eſt κακουργίας ἀρχή. Vnde Baſilius Mendicorum vult delectum haberi. Nam qui arte ad fallendum cantilenas mendicitatis edocti, ulcera corporiſque mutilationes quæſtus cauſa prætexunt, his non oportet ſuppeditare, aut exiguo dono eorum latratum depellere, ne ad ignaviam & malitiam ſumptus ſuppeditentur, ſed veris & exploratis pauperibus liberaliter largiendo, Domino fœneraveris, dicenti: Eſurivi, & dediſtis mihi edere. Gentiles quoque, ut pote viri prudentes, eodem modo hoc vitium deteſtati ſunt, & monuerunt, mendicis validis nihil eſſe dandum. Vnde ſcitum Plautinum illud emanavit: De mendico male meretur, qui ei dat, quod edat, aut quod bibat; Nam & illud, quod dat, perdit. & prodit illi vitam ad miſeriam, Hæc autem à me non ideo recenſentur vel proponuntur, quod ſentiam, charitatem & beneficentiam erga proximum egentem culpandam vel prohibendam: (unde etiam hoc ſenſu acceptam Plauti ſententiam deteſtandam eſſe, dixit Lactantius lib. 6. cap. 11.) Sed potius Chriſtiano more loquendo, omnibus & ſingulis, promiſcuè abſque delectu, benefaciendum eſſe puto, quum Deus ipſe hoc præcipiat, & ex ſacra Scriptura diſcamus; Non eſſe reſpiciendum, quid ex ſeipſis mereantur homines, ſed imaginem Dei in cunctis conſiderandam, cui nihil non & honoris & dilectionis debeamus; Ideoque hac ratione omni petenti, ſed verè egenti dandum, ejuſque inopiam ſublevandam eſſe. Male itaque & perperam ſenſerunt Manichæi, qui eleemoſynam pauperi dandam, præciſe & abſque omni reſpectu negant: Ac ne Chriſtiano quidem, & fratri ſupplici, quia ſit ſuſtentatio materiæ, & mali Dei patrocinium & favor. Idipſum obſerva-

In homil. de vita monachorum.

Epitome Chriſtiana juriſp.

In Pſal. 14.

Matt. c.25. v.35.

In Trinũmo.

Auguſt. contra Adamantium, ca.17.

vito-

vit olim gentilis quidam, qui erga omnes, etiam ignotos, liberalis & beneficus fuit, dicebatque, ſe non dare & largiri homini petenti, ſed humanitati indigenti: οὐκ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἀνθρωπίνῃ. Propoſitum igitur noſtrum eſt, tantum de malitioſis mendicis, & ignaviæ ſectatoribus, qui vere indigentibus ſua pigritie alimenta de induſtria ſurripiunt, quum ſeſe laboribus ſuis honeſtis, ni ſocordia obſtaret, ſuſtentare & alere commode poſſent. Hos ex Eccleſiaſte graphice ita deſcribit Iacobus Lectius Iuriſconſultus præſtantiſſimus: *Cap. 2.*

En ſedet ignavus manibus per mutua nexis,
Pigritiæ donec merces accedat egeſtas,
Præſtat enim palmis inquit palma una duabus,
Vnica cui requies gemina quibus anxia cura.

Huc reſpexit Atticus Epiſcopus, cum Calliopio Eccleſiæ Nicenæ presbytero trecentos aureos mitteret, cum hac monitione: VELIS AUTEM IN EOS conferre, non qui ventris cauſa, quaſi mercaturam per totum vitæ tempus mendicando exercent, ſed qui mendicare erubeſcunt. Neque in hac officii parte ullam ſectæ aut religionis cujuſquam rationem ducas, neque porro reſpectum ad eos, qui à nobis in fidei ſententia diſſentiunt, habeas: ſed in illud unum incumbas, ut qui fame cruciantur, eos alimentis ſubleves, &c. Similem monitionem habemus in Eccleſiaſte Salomonis, ubi dicit: Mittito panem tuum in ſuperficiem, aquarum, id eſt, in aquas ipſas coram te profluentes. Nam in multitudine dierum, id eſt, tandem & ipſo temporum ſucceſſu reperies illum. Vt autem inter mendicitatem & paupertatem diſcrimen obſervetur, ſciendum eſt, quod hæc ſit modica indigentia, labore neceſſaria quæritans. Dicitur enim πενία παρὰ τὸ πονεῖσθαι, à laborãdo. Ideoq; ea per ſe reprehendenda non eſt; imo olim apud Romanos & Græcos commendata, & in pretio habita, ita ut Græcia alumna paupertatis & virtutis habita denominataque fuerit; ſicut antea quoque demonſtratum pluribus exemplis eſt: Illa vero extrema inopia, & rerum omnium penuria fit; unde dicuntur πτωχοὶ παρὰ τὸ πτώσσειν, à trepidatione, quod omnibus ſunt ſupplices, vel παρὰ τὸ ἐκπεπτωκέναι τοῦ ἔχειν, quod omnibus bonis exciderint. Recte itaque dicit doctiſſimus Caſaubonus: Nihil intereſt, facultatibus ſit pauper aliquis, an animo, quæ ſola demum paupertas vere miſera eſt. Multa Seneca de hoc vitio variis locis, ſed unum notare ſufficiet; Sic ille de amicorum delectu loquens: Præcipue tamen vitentur triſtes, & omnia deplorantes, quibus nulla non cauſa in querelas placet. Conſtet illi licet fides, & benevolentia, tranquillitate tamen inimicus eſt, comes perturbatus, & omnia gemens.

Socrat. hiſt. Eccleſ. l. 7. cap. 25.

Cap. 11.

Suid. in hiſt.

Cap. 79. prior. cent.

In commẽtario ad Theophr. characteres De tranquillit. vita l. 1.

Poſtre-

Poſtremo variæ traduntur paupertatis & mendicitatis cauſæ. I. Quibuſdam cauſa eſt, vel ſua, vel mojorum ſuorum ignavia. II. Aliis vita flagitioſa, qui ſua vel ludendo, vel potando temere conſumpſerunt. III. Nonnullos impellunt morbi, & defectus corporales: ut pote cæcos, claudos, inutiles, ulceroſos. IV. Alios perdidit caſus quidem triſtis, vel privatus, vel communis: privatus, ut ſolet incendio fieri: communis, ut vaſtatio bellica. V. Sunt quos tyrannis divitum & potentum eo adigat, ut pauperes & mendici fiant.

CAPVT LXXV.

De Nubianis Erronibus & aliis impoſtoribus mendicitatis ergo.

Cap. 17. IN priore centuria nonnulla non vulgaria recenſuimus de Cingaris, eorum origine, fraudibus & impoſturis, ita ut facile, quemadmodum ex vngue leo, ut proverbialiter dicitur, cognoſci poſſint, qualis manipulus furum & latronum, ex erronibus, iſta colluvies hominum collecta ſint. Verum cum interiecto tempore plura, licet non plane conſentanea cum prioribus collegerim, de iis & aliis impoſtoribus, ea quidem [illegible], velut auctarij loco addam, quibus addat vel demat lector pro ſuo arbitrio fidem. De iis autem ita Bon. Vulcanius Brugenſis ſcribit: NVBIANI inferioris Ægypti partibus contermini, ſub Patriarcha Alexandrino ſacra lingua Elkupti celebrarunt. Multi Epiſcopatus in eorum finibus fuerunt. Ante hos CLX. plus minus annos à Sultano Ægypti ſedibus ſuis pulſi, Palæſtinã, Syriam, & Aſiam minorem mendicorum ſpecie pervagantes, traiecto Helleſponto, Thraciam & circum Danubianas regiones incredibili multitudine inundarunt; Itali Cingaros vocant, Galli, Bohemos, quod inde dem ex Bohemia prima illorum eſſet notitia: Item Ægyptios quod Nubiam, etiam ipſi Nubiani minorem Ægyptum vocent. Nubæ à Stephano ipſi & νομάδες vocantur, & à Claudiano lib. 1. ad Stiliconem:

De litteris & lingua Getarum.

Venerat & parvis redimitus Nuba ſagittis.

Metropolis eorum Condari, non ſolum hodie ab ipſis vocatur, ſed & in mappa mundi Turcica notata eſt. Templorum eximiorum etiam hodie multa extant veſtigia, & qui ſuperſunt de illa calamitate in ſuis ſedibus, Chriſtianos etiamnum hodie ſeſe profitentur, ſed ſine ullis Epiſcopis, templis, & ſacrorum ſolennibus. Sæpe ab Imperatore, ſive Negus Abyſſinorum Epiſcopos petentes, non impetrarunt, ſed penuria Epiſcoporum in Abyſſinis, vel metu Arenoſas ſolitudines, & Mahumetanorum injuriæ obno-

Digitized by Google

obnoxias adeundi. Omnino Nomades & latrones ſunt, cujuſmodi etiam ipſorum progenies Cingari iſti, qui non ſolum morem majorum ſuorum, & furtorum licentiam, ſed etiam linguam retinuerunt. Poſtquam autem nonnulla vocabula Nubiani idiomatis poſuiſſet, ita pergit Vulcanius: Specimen hoc linguæ Nubianorum occaſionem mihi dedit cogitandi de idiotiſmo erronum quorundam, qui avorum, imo patrum noſtrorum memoria, oppida omnia & pagos pervagari, & tēplorum fores catervatim obſidere ſolent, & inauditis technis atque impoſturis vulgo fucum faciebant, Nubianis illis non abſimiles, eo tamen ab iis diverſi, quod cum Nubiani chiromantices, & præterita futurorum divinandi prætextu fallerent, hi ſanctimoniæ alicujus ſimulatione, & peregrinationis ab ipſis inſtitutæ, ad loca variis Divis dicata, quos diverſorum atrociſſimorum morborum, quibus ſeſe obſeſſos fingebant, averruncatores prædicabant, miſeram plebem deſiſſimis ignorantiæ tenebris immerſam atque obcæcatam, & pia quadam credulitate, ad commiſerationem ipſorum adductam pecunia emungebant. Nubianos illos, quos Itali, ut diximus, Cingaros vocant, Hiſpani Gitanos, hoc eſt, Ægyptios, Belgæ Heydenen/hoc eſt, gentiles: propriam ſibi ac peculiarem provinciæ, è qua orti fuerunt, linguam habuiſſe Joſephus Scaliger cenſet, cujus judicio auctoritatique libens acquieſco. Exiſtimaverim autem, Gallos & Hiſpanos, ſuos etiam habuiſſe hujus generis errones, qui inter ſe lingua vulgo incognita uterentur; quam quidem inconditam linguam, putarim Gallos Iargon, Hiſpanos Ierigonce appellaſſe, niſi fortaſſis ipſam etiam Nubianorum linguam ita appellarint. Hactenus Vulcanius. Cæterum quod ad Nubiam attinet ea in theatro orbis ab Ortelio in confinibus Occidentalibus Abyſſinorum Imperij depingitur, & ita deſcribitur: Nubia regnum olim Chriſtianum; hodie vero nullam fere religionē ij colunt. Regio eſt auro ditiſſima atque ebore: ſaccari & frumenti feraciſſima, Præcipua urbs eſt Dangala, cujus incolæ ſunt ditiſſimi, & cum Ægypti mercatoribus negotiantur; in ea maxima ſandali & zibetti copia; domus ſunt cretaceæ, ſtramineiſque tectis. De his vel aliis erronibus judicium & ſententia Bodini eſt talis: Arcendi ſunt, inquit, graſſatores ac fures, qui Ægyptiorum ſpecie ac nomen impune ubique prædantur, quos contra lex Aurelia, magiſtratus armari jubet; Quæ peſtis quod in Hiſpania quoque latiſſimè graſſaretur, edicto Ferdinandi Regis, anno CIↃ.CCCC.XCII. coerceri cœpit. Falſo quidem ſe Ægyptios appellant, quum moribus ac lingua Ægyptiorum diſſimilimi ſemper fuerint: nec probabile ſit, ex uberrima fertiliſſimaque regione, ad extremas Hiſpaniæ infertilis oras, emenſo mari Mediterraneo advectos: ſed illa ſacrilegorum colluvies ex Alpium & Pyrenæorum præruptis ſaxis & latebris appetente æſtate, quaſi fucorum exa-

Lib. 5. de Repub.

mina, in regiones uberiores erumpunt. Nihil eſt autem in Republica tam perniciosum, quam otioſorum ac tenuium hominum, huc illuc errantium multitudo, qui & privatorum bona diripiunt, & in everſione Reipublicæ ſpem omnem fortunarum ſuarum poſuerunt. Hanc peſtem Amaſis Ægyptiorum Rex ab Ægypto longiſſime repulit. Quum lege lata ſanctiſſimè caviſſet, ut otioſi homines, qui nihil haberent, quod ſuum dicere poſſent, capitali ſupplicio, quaſi prædones, afficerentur. Contra hos, conſtitutiones Imperii publicatas, antea allegavimus, & eas clariſſimus vir D. Petri Denaiſius Aſſeſſor Cameræ, ita in ſuo jure Camerali, ex comitiorum Decretis, congreſſi. ZIGEVNER, QVOS COMPERTVM EST PRODITORES ESSE, ET EXPLORATORES HOSTIVM, NVSQVAM IN IMPERIO LOCVM INVENIVNTO: IN DEPREHENSOS VIS ET INIVRIA SINE FRAVDE ESTO: FIDES PVBLICA, den Zigeunern/ NE DATOR: NEV DATA SERVATOR.

Poſtremo Torlaquis, Turcicis impoſtoribus & erronibus, de quibus antea diximus, qui ſub ficta ſanctitate homines decipere ſolent, & ideo ipſis Turcis prudentioribus ob hypocriſin deteſtabiles ſunt, ſuos ſocios ejuſdem farinæ adjungam, ſicut à Leonclavio noſtro deſcribitur: Sunt & alij apud Turcos monachorum ſeu religioſorum ordines, qui Calenderlari, Huggiemallari, & Dervislari vocantur. Poſtremi ita depinguntur ſuis vivis coloribus: Qui apud Turcos Dervislar appellantur, nullos in capite pilos, nullas comas habent, ubique tonſi conſpiciuntur, in eorum frontibus, & temporibus cauteria, vel ignito ferro, vel accenſa ſpongia, vel linea faſcia quadam inuſta. Aures perforatæ ſunt, in quibus Jaſpidum geſtant, enotidas, & annulos ſane non parvos: Amictus, ovillæ vel caprinæ pelles; his ita corpus cingunt, ut pellis una partem anticam, altera poſticam tegat: cætera nudi ſunt tam æſtivo, quam hiberno tempore. Paſſim in ſuburbanis & pagis habitant; Vernis & æſtivis menſibus pervagantur quasvis regiones, ac prætextu religioſæ vitæ perpetrant infinita flagitia. Fures ſunt, adulteri, prædones, latrunculi, nec horum ſcelerum ulla tangit eos conſcientia. Quas quidem ob cauſas cavendum ab eis, præſertim in itineribus: Quippe nemini parcunt, cujuſcunque tandem ſit nationis, aut religionis, ſi ſuperiores ſe fore confidant. Præterea ſunt infames, ceu fœdi pædicones, eoque vitio ſe mutuo polluunt, nec quidem a jumentis abſtinentes. Nequitias ſuas ut tegant, ac ſanctiores videantur, maſlaco & opio veſcuntur. Hinc enim quaſi phrenetici redduntur, iiſque dum durat furor ipſimet vel forpice vel cultello ſe vulnerant, in collo, pectore, brachiis, lateribus, donec vulneribus & cruore deformati conſpiciantur. His deinde vulneribus tamdiu ſpongiam accenſam imponunt, donec in cineres redacta, tandem extinguatur. Eum

dolo-

Digitized by Google

dolorem patienter ſe tolerare ſimulant. Hinc illis & honos à dementato vulgo, & veneratio non levis exhibetur, quod Deo chari exiſtimentur: hinc & largiores eleemoſynas impetrant, ex quibus victitare ſolent. Habent in Anatolia quendam ordinis ſui Priorem, ſive præſidem, quem non Aſſambaba, ſicuti Nicolaides ſcripſit, ſed Azembaba nominant: voce, non proprie, patrem patrum ſignificante, ſed patrem ſupremum, vel protopapam, ut Græcos appellaſſe, de Cedrino patet. Vnde Moſ ovii etiam ſuos protopapas fecerunt. Hæc ita vera eſſe, conſtat ex D. Rauvvolfio Medico, qui in ſuo itinere Babylonico, quum ſecundo Euphrate veheretur in navi, has ineptias à Turlacio vidit, & vix ejus ſceleratos conatus evaſit.

Deſcribit præterea Leonclavius alios ordines, & qui pro ſanctis apud Turcas habentur, quos ſtudioſus lector ibi reperiet, hiſtoriam tantum adjungam unam de Turlacri ſanctis actionibus, quam Leonclavius ex ſermone Johannis à Salgaſtio viri nobilis, qui eam in Ægypto vidit, refert, & alteram de Derviſio latrone: Alexandriæ quum iſtic degeret, inquit, hujuſmodi quendam ſanctum virum opinione Mahumetanorum, quum præ foribus balnei muliebris ſtans, exeuntem è balneo fœminam quandam attentius intuitus eſſet, in eam furore quaſi quodam correptum involaſſe, ac protinus humi proſtratam, nec admodum repugnantem, in oculis omnium compreſſiſſe. Maritum eo facto ſe beatum duxiſſe, quod vir ſanctus impulſu divino, præ aliis cum uxore ſua coiviſſet. Vide (ita claudit Leonclavius hanc hiſtoriam) cæcitatem, ac præſertim Ægyptiorum. Nam alibi vix aliquid ejuſmodi factum, nobis illuc degentibus comperi.

Quum enim Anno cIↃ.CCCCC.LXXIX. Mechemetis Baſſa Vezirazemes, gener Selimi II. ſummæ ſecundum Sultanum apud Turcos auctoritatis vir, pro more domi ſuæ jus dicturus, adeunti ſe copiam faceret univerſis, in ſynedrio, vel conſeſſu, vel conſilio, vel audientia, (Divanum Turci dicunt) incredientem ad ſe magno niſu, per mediam hominum turbam, notum ſibi Derviſium quendam conſpicatus manum exporrigit, eleemoſynam ſcilicet homini daturus. Itaque ab aliis ei ceditur, ut adire Baſſam poſſet: ad quem ubi propius acceſſiſſet, ſicam è ſinu profert, & eam vi Mechemetis in pectus adigit, ut illico lethale vulnus acciperet, quo exſpiravit: ipſo mox etiam Derviſio ab aſtantibus in fruſta conciſo. Similem conatum, ſed fere inanem, anno cIↃ.CCCC.XCIII. interficiendi Baiazetē, Derviſius ex Torlacorū ſecta, exercuit, quum in illum acinacem ſtrinxiſſet, quem ſub filtro geſtabat, quo actu exterrito, & retro cedente equo Bajazetis, nonnihil evitatus fuit ictus hominis, ac nihilo, tamen minus Bajazetes vulnus accepit.

Tum vero Baſſa Scander maſſam ferream, quam buſdoganum vocant, eo cum impetu capiti hominis impegit, ut cranio perfracto, cerebrum erupe- rit, Indignatus hujus facinoris cauſa Bajazetes, edicto propoſito, Torlacos univerſos proſcripſit, & extra Conſtantinopolim, & Imperij ſui fines eie- cit. &c. Mira autem res videretur, quod hæc ſecta ſcelerata Dervisiorum, eradicata ab eo tempore, rurſus tantas radices egerit, & pullulaverit, ut pri- ſtinum parricidium, cumulato altero, renovare & ſe magis exoſam facere, conata ſit, ſi non conſtaret, hypocriſin tam fertilem eſſe, & ſemel radica- tam, vix eradicari poſſe; Alia quoque non diſſimilia noſtratia extant, quæ in alia capita reſervabo. In hoc enim præter morem prolixior fui.

CAPUT LXXVI.

De amuletis & remediis contra tela, vulnera, & ſan- guinem ſiſtentibus.

VEtus fuit apud paganos ſuperſtitio, quæ (dolendum ſane) etiam ho- die inter nonnullos Chriſtianos durat, ex amuletis, quæ à Græcis φυλακτήρια dicuntur, collo circumligatis, vel circa præcordia ſuſpenſis, in morbis & vulneribus, ne ſanguis efflueret, remedia quærere, ſicut Turco- rum quoque mos eſt, de quo ſupra, cap. 29. quod etiam Periclem & Vlyſ- ſem feciſſe, prope finem prioris centuriæ, cap. 73. ex hiſtoricis indicavimus, cui etiam Quintus Serenus, alioquin peritiſſimus auctor, adſtipulatur, dum de hemitritæi morbi medela ita ſcribit:

In Medicina. c. 51.

Inſcribes charta, quæ dicitur abracadabra,
Sæpius, & ſubter repetis, ſed detrahe ſummam,
Vt magis atq; magis deſint elementa figuris
Singula quæ ſemper rapies, & cætera figes,
Donec in anguſtum redigatur litera conum,
His lino nexis collum redimire memento.

Abracadabra
abracadabr
abracadab
abracada
abracad
abraca
abrac
abra
abr
ab
a.

Sic quoque Ammianus Marcellinus incantamentum ad leniendum dolorem dentium, ad medicinam pertinere arbitratur. Etſi autem in hi- ſtoriis legimus, eſſe res naturales, quæ ſanguinem ſiſtunt, & armillas con- fici poſſe, in quibus lapis inſeritur, habens præſentem vim ſanguinem ſi- ſtendi (ita enim ſcribit Oſorius, de conflictu Albuquercii Luſitani cum Indis Malacenſibus) Nahodabeguca, princeps is erat in regione Malacæ, illorum, qui ſimulacrorum ſuperſtitione conflictati, à Mahumetis ſacris nefariis abhorrent (multis vulneribus conciſus ita cecidit, ut nullum ſan- guinem.

Lib. 7. de reb. Africis & Indicis.

guinem è vulnere emitteret: Cum tamen noſtri illum nudaſſent, & armillam ex auro factam, in qua erat lapis quidam inclusus, detraxiſſent, magna repente vis ſanguinis ex illis vulneribus emanavit. Lapis ex beſtiis quibuſdam eruitur, quas Siamenſes cabriſias appellant, qui mirificam ad ſanguinem ſiſtendum, vim continere dicitur.) Etſi inquam huic lapidi vis ſingularis, ad ſanguinem ſiſtendum ineſt, ſi modo non alia præternaturalia accedunt: tamen experientia teſtatur, nonnullos noſtro adhuc ſeculo, magicis characteribus, & figuris, nec non verbis, ex ſacris, literis, ad pravum ſuum intentum detortis, remedia & veluti amuleta quærere ſolere contra vulnera, & ſanguinis effluxionem. Exemplum habemus recens in hiſtoria Gallica, cujus libri titulus eſt, *la uraye & entire hiſtoire des troubles & choſſes memorabiles, auennes en France q' en Flandres, & pays' circumuoicins, di puis l' an* CIↃ. CCCCC. LXII. Pictavium, inquit, cū à proteſtantibus (ita eos nominat) acri obſidione premeretur, nonnulli ex præſidiariis per pontem Achardum, eruptionem fecerunt, ut ex latere ſtagni, in inſidias traherēt proteſtantes, qui tormenta majora in hunc locum ad oppugnandam urbē adducebant. Dum itaque tumultuario prælio certaretur, eques quidam ex iis vulneratum militem Regium globo tormentario, magno ardore eo uſque inſequens, quo ad in vallem, uſque ad viam, per quam obſeſſi ſeſe reciperent, continuo curſu deſcenderet, donec globulo ex tormento majori emiſſo, proſterneretur. Ideo autem hoc recenſeo, quod dum ſpoliaretur, apud eum inventæ ſunt duæ crumenulæ ex holoſerico collo ejus dependentes, in quibus erant in charta pergamena quadrata inſcriptæ literæ hebraicæ, lineis partim & figuris circularibus, & quadrangularibus, partim ſemicircularibus inter ſe oppoſitæ, totum continentes Pſal. 66. Deus miſereatur noſtri, &c. Et aliquot verſiculos, ex Pſal. 90. Qui habitat in adiutorio altiſſimi, &c. Appenſi erant quoque faſciculi nonnulli, neſcio quibus radiculis, & officulis repleti quod profutura ſibi forte ea putaſſet, contra arma & tela, tanquam quoddam remedium, a Latinis (ut ait Plinius) amuletum dictum. Aut forte magica aliqua ex Philoſophia occulta deſumta fuerunt, quibus Agrippas animos multorum Germanorum imbuebat. *Lib. 7.*

At multo recentius exemplum ſimile nuper evenit poſt conſpirationem Joannis Comitis Gouriæ, & Alexandri Ruthveni ejus fratris, contra Jacobum ejus nominis VI. Regem Scotiæ. Cum enim Rex, è venatione, quam non procul à Falcolandia inſtituerat, perſuaſione ſubdola Alexandri Ruthueni, ex inſtinctu fratris præfecti Regij Perthi, eo cum paucis familiaribus ſub prætextu theſauri ibi repoſiti attractus eſſet, & in horum fratrum inſidias præmeditatas, ſumpto ibi prandio, ſolus in cubiculo incidiſſet, parumque abfuiſſet, quin à pluribus ſicariis, & aſſaſinis armatis, in ejus

Digitized by Google

necem conductis, inermis ipſe, ut pote nihil tale metuens ab ſuis ſubditis quos ſibi fidiſſimos exiſtimavit, necaretur, niſi ab uno atque altero, ex ſuis familiaribus ipſi, fortiter ipſomet reluctante, ſuccurſum, & divinitus conſervatus eſſet, & hoc modo à paucis plures vulnerati, & per cochleæ gradus deiicerentur, duo vero fratres auctores proditionis, interficerentur, poſtea cum liberato rege ipſius juſſu ſcripta & literas occiſorum, diligenter ſcrutarentur, ſi forte quid poſſet in iis reperiri, quod ad conjurationem detegendam faceret; præter marſupium tamen magicis characteribus, & vocabulis incantatoriis plenum, nihil eſt inventum. In hoc (pergit autor illius ſcripti) non parum fiduciæ Comitem collocaſſe; Nam ſine eo nunquam tutum ſe arbitrabatur. Ideoque perpetuo circumgeſtabat; quia & illud obſervatum eſt, quandiu de collo illi ſuſpenſa manebant, vulnera, quibus periit, ne guttulam ſanguinis deſtillaſſe, ut primum dempta fuere, totum corpus ab undanti cruore manaſſe. Addo aliud exemplum, quod ante aliquot annos, in vicinia noſtra accidit, ſicut ex vere nobili & egregio viro, Viro Eraſmo ab Eyb, ſene reverendo & multarum rerum experientia prædito (quem honoris cauſa nomino) audivi. Notum dicebat ſibi fuiſſe nobilem (cujus nomen de induſtria ſupprimo) qui feroci & nondum plane domito equo, in currum forte in platea ſtantem, impegerat, & crus fregerat. Cum autem à chirurgo perito ſecaretur & curaretur, neque ulla guttula ſanguinis efflueret, admirantibus cunctis aſtantibus, ab uno ex amicis aiebat animadverſum eſſe, loculos circa pectus moribundi pendentes, eoſque cuſtodiæ cauſa, ſi res forte precioſæ in illos conjectæ eſſent, ad ſe recepiſſe. Mox illis remotis, ſanguinem tam copioſum effluxiſſe, ut nulla ratione vel remediis ſiſti potuerit. Vtrum autem hoc amuletum ex naturalibus, vel magicis rebus confectum, quid ve in illis loculis aſſervatum fuerit, in medium relinquo, Hæc tantum ſicut à viro fide digniſſimo, audivi, referre, & ita hoc caput abſolvere volui: ubi tamen hoc prius admonuero: Sanctiſſimos viros Eccleſiæ Doctores, atque in his præcipue D. Chryſoſtomum, laboraſſe plurimum, in hac amuletorum abominanda ſuperſtitione reprehendenda, hominibuſque eripienda. Nec dubitant affirmare quod longe præſtabilius ſit, mortem oppetere, ſi Deo ſic viſum fuerit, quam hujuſmodi impiis remediis ſalutem ac vitam ſibi comparare.

Cap.

Caput LXXVII.

Fraude perjurium adſtringi, non ſolvi, & de illuſionibus juriſiurandi.

Reprehenditur à veteribus, & merito quidem, Paches Athenienſium Dux, propter fidem Hippiæ datam & ſub doloſo prætextu non ſervatã. Is enim, teſte Thucydide, cum ad colloquium Hippiam Arcadum in oppido Notio ducem, ad ſe ea conditione evocaſſet, ut ſi inter ipſos non conveniret, ſalvum eum & incolumem in oppidum ſiſteret: cum ad eum egreſſus eſſet, in libera cuſtodia ipſum Paches tenuit, & ſubito ad murum exercitum admovit, oppugnat oppidum, atque Arcades captos Barbaroſque omnes, qui aderant, interficit, nihil tale expectantes. Poſtea Hippiam ſecũ in civitatem reducit, ſicut pactus erat, & cum ingreſſus eſſet, eum iterum comprehenſum ſagittis confixit. Ne autem hæc fraudis perjurijque nota, nõ tantum apud Ducem Græcum hæreat, neve alios penitus ab ea immunes eſſe cenſeamus, audiamus quid regnante Ludovico Cæſare, Arnolfi filio acciderit. Simili enim fraude Atto Moguntiæ Epiſcopus, ſicut Luithbrandus Ticinenſis, Vrſpergenſis & alii hiſtorici teſtantur, vitæ Adelberti Palatini Franciæ Orientalis, qui ultimus ſuæ familiæ fuit, inſidiatus eſſe dicitur. Cum enim is diuturna, & acri obſidione à Cæſare, cujus filiũ occidiſſe inſimulabatur, in arce, natura & arte, munitiſſima Aldenburgo, prope Pabebergam, in edito monte, unde nomen habet, ſita, premeretur eamque expugnare, vel obſeſſos ad deditionem cogere poſſe Cæſar diffideret, Atto ille, Adelbertum ſuum conſanguineum, ideoque fraudi magis obnoxium, blanditiis pellectum, ad Ludovicum capitalem ejus hoſtem, ſua vafricie attraxit, juramento pollicitus, ſe procuraturum, ut quemadmodum eum ſalvum, de munitiſſimo, ubi erat loco, educeret; ſi forte re infecta redeundum eſſet, incolumem & ſoſpitem itidem reducturum. Cum itaque paulum extra portas prodiiſſet, Atto aſpiciens Solem, iter longum, uſq; ad caſtra Cæſariana, & horam jam tardam cauſatus, ſatius & commodum fore dixit redire, ut corpus jentaculo curarent, itineris laſſitudinem ita levaturi. Cui Adelbertus, nihil ſuſpicatus mali, non difficulter aſſenſit, imo ut ſecum in arcem rediret Attonem humaniter invitavit. Reverſi igitur in arcem, ſumpto ientaculo, dant, ſe iterum in viam, ac ſimulatque in Cæſaris conſpectu conſiſteret Adelbertus, in manus hoſtis ſui deditur, & morti adiudicatur, quo proditionis Attonem audacter non minus quam vere incuſante

ſante, juramento, inquit, & datæ fidei ſe tum ſatisfeciſſe, religioneque exſolutum, cum eum ad jentaculum in arcem incolumem reduceret. Atque ita de illo ſupplicium juſſu Cæſaris ſumptum fuit, & mox extincta illa familia nobiliſſima Palatinorum Franconiæ orientalis, & arx illa, vel ut tunc temporis nominabatur, Caſtellum Pabebergenſe, cum tota ditione in Cæſaris poteſtatem pervenit. Sepultus autem Adelbertus fuit in ſuo oppido Dariſſa, non procul à Mæno, quo in loco modo monaſterium ejuſdem nominis eſt, vulgo Deres vocatum, ubi ejus monumentum in templo, licet non plane integrum adhuc conſpicitur. Hujus hiſtoriæ magna cum indignatione mentionem facit Juriſconſultus eximius Andr. Alciarus, ubi hiſce verbis exclamat: Dignus perpetua nota ſacerdos, qui ignoravit, fraude perjurium adſtringi, non ſolvi. Et ita quidem accidit. Nam Atto ille, hanc infamiæ maculam nunquam eluere potuit, ſed deinceps in noſtra vernacula lingua vulgo dici meruit, der trewloſe Atto/id eſt, perfidus Atto. Eadem hiſtoria cum aliis memorabilibus exemplis recenſetur à Bodino de Repub. Hoc factum cum Albertus Granzius in ſua Metropoli, vel hiſtoria Eccleſiaſtica Saxoniæ, recitaſſet, eam etiam ita concludit: Hatto, ubi proditionem perfecit, ſe retraxit ex oculis morituri. Hoc eſt enim fidem fallere, hoc eſt perfidia remunerare fiduciam. Et ibidem refert: quomodo idem Hatto, Henrico Ottonis filio, Duci Saxoniæ, mirificas inſidias, cum torq; argenteo inaurato ſtruxiſſe dicatur, qui tamen cautior fuit Adelberto. Hunc Hattonem fulmine ictum periiſſe, & poſtea à dæmonibus in puteum ignis montis Ætnæ vivum præcipitatum, clamantemque in aere auditum eſſe;

In l. boves. §. hoc ſermone de ver. ſignif.

Lib. 1. c. 4.

Lib. 2. c. 25.

Lib. 3. c. 25.

Sic peccando lues, ſicque ruendo lues,

eo quod Albertum Comitem de Babenberg doloſe tradiderit occidendum, legitur in compilationibus Chronologicis ex Bibliotheca Henrici Petrei editis. Hæc tamen hiſtoria de Adelberti morte, aliter recenſetur à Reginone Chronicorum lib. 2. Recte itaque laudatur Romanorum integritas, quod fidem etiam hoſti ſervandam eſſe cenſuerunt, ſiquidem conſtat, tria inprimis auxiſſe, & conſervaſſe Imperium Romanum: I. Sanum videlicet conſilium in Repub. II. Paupertatem privatam. (Vnde præclare Horatius: *Privatus illis cenſus erat brevis: commune magnum.*) III. Fidem in promiſſis & factis. Vnde evenit, ut publica fides, quondam illis adeo venerabilis, & ſancta fuerit, ut eam pro numine colerent. Itaque apud eos ſolenne ſacrarium erat inſtitutum fidei, in quo pacis leges, fœdera, induciæ, jurejurando confirmabantur, ut ejus, qui ea violaret, ſacrum Diis inferis caput eſſet. Neque in privatis contractibus ſanctius ullum iuſiurandum, quam fidei: publicæ vero tanta auctoritas, tanta exiſtimatio, ut

nemini

Digitized by Google

nemini tutius ſe pecunias credere, quam Reip. privati arbitrarentur. Præterea à veteribus Romanis tanta religione celebratur Fides, ut non tantum violari eam crederent, ſi aliquid contrafacerent, ſed etiam cum paterentur fieri aliquid ab aliis, quo fides læderetur. Idque potiſſimum demonſtrarunt poſt Cannenſem cladem, ſicut Livius recenſet, cum Hannibal quibuſdam captivis redimendi ſe poteſtatem feciſſet, fide ab eis accepta redeundi, niſi res confici poſſet, ea quam propoſuerat conditione, & illi doloſe unius diei iter progreſſi, ſimulato negocio, in caſtra hoſtium rediiſſent: inde quaſi ſacramento ſoluti, tanquam liberi eſſent, ſecuri confidenteſque Romam ſe contuliſſent: Indignatus Hannibal dum eos ſibi dedi poſtularet, publico Senatus decreto ad Hannibalem remiſſi ſunt. Ob eam cauſam in multis numiſmatibus Romanis, veluti teſtibus ſervatæ fidei, conſpiciuntur duæ manus junctæ, interdum cum hac inſcriptione FIDES EXERCITVVM, interdum, FIDES LEGIONVM, interdum, FIDES ROMANORVM. Huc reſpexit prudens oratio Camilli, apud Plutarchum, cum Faliſcorum pueri, à ſuo magiſtro, mira fraude, in caſtra ipſius pertracti eſſent; Gravis, inquit, res bellum, ut quæ multis injuſtis multiſque violentis factis conficiatur, & tamen apud bonos viros habentur etiam belli quædam leges: neque tantopere victoria expetenda eſt, ut non fugienda ſint officia, quæ per ſcelus, & malitiam offeruntur. Magnum enim Imperatorem ſuæ virtutis, non alienæ Improbitatis fiducia, convenit bellum gerere. Non ſunt igitur audiendi Lyſander, & ejus aſſeclæ, magnam in jurando levitatem laudi ſibi ducentes, hi enim vulpinam pellem aſſuendam cenſent, ubi leonina non ſufficit, vel ut idem Lyſander Lacedæmonius, nec non & Dionyſius Tyrannus dicere ſolitus fuit, pueros taxillis, viros jurejurando decipiendos eſſe. Quare recte dicit Plutarchus in Lyſandri vita: Non eſſe Laconicum, Deos eodem, quo hoſtes modo, tractare. Imo, inquit, in Deos contumelia major eſt, qui enim jurejurando fallit hoſtem, hunc ſe metuere, Deum contemnere fatetur. Et ſane qui perjurium admittunt, hi Deo vel ſapientiam adimunt, non opinantes, ei omnia eſſe conſpicua, vel juſtitiam illi excutiunt, quaſi malitiæ, atque ſceleribus impiorum conniveat, cum ſciamus illum eſſe judicem juſtum, & tetrorum facinorum ultorem. Idipſum veteribus licet Ethnicis ignotum non fuit, ideoque jurisjurandi religio illis magnopere curæ fuit. Idque conſtat ex legibus Numæ Pompilij II. Regis Romanorum, quibus ſtatuit. Fidem datam, privatim publiceque ſervandam eſſe, quod eſt honeſtiſſimum vinculum ſocietatis humanæ, & omnis juris fundamentum. Siquidē Fides ſecundum Stoicos nomen habet à fiendo, quod fieri debeāt, quæ fideliter promittuntur. Contra vero perfidia, & inſi-

Lib. 22.

infidelitas, non abiret impune, ſed infamia, aliiſque pœnis coerceretur. Ideoque altera lex ejuſdem Regis fuit, juramentum eſſe ſervandum, ſi modo de re poſſibili, & licita ſit præſtitum. Has & alias leges Romanorum Regum, diligenter collegit Johannes Velcurio in primum librum Titi Livij.

CAPUT. LXXVIII.

De accuratis ritibus Romanorum in ſanciendis fœderibus, ut iis veluti vinculo fides rectius ſervaretur, & perjuria vitarentur.

Romani ad ſervandam fidem in juramentis præſtandis quoſdam peculiares ritus obſervarunt ad reverentiam Divini Numinis, quod maxime timebant atque reverebantur, ne perjuria committerent. Idque apparet ex Senatuſconſulto, quod Livius refert. Fæciales enim cum in Africam ad fœdus cum Carthaginenſibus feriendum ire juberentur, poſtulantibus ipſis, Senatuſconſultum, in hæc verba factum eſt: VT PRIVOS LAPIDES, privaſque verbenas ſecum ferrent, uti Prætor Romanus his imperaret, ut fœdus ferirent, illi Prætorem ſagmina poſcerent. Herbæ id genus, ex arce ſumptum, dari fœcialibus ſolet. Hæc jurisjurandi ſolennitas tali modo adhibebatur, apud Romanos: lapidem ſilicem tenebat jurans, ſic dicens; Si ſciens fallo, me Dieſpiter, ſalva urbe, arceque bonis eiiciat, ut ego hunc lapidem: ſecundum vetuſtiſſimum ritum, Martis, Quiriniique numinibus additis, jusjurandum præſtiterunt. Ritus vero lapidis fuit hujuſmodi. Fæcialis ſumpto in manibus lapide, poſtquam de fœdere inter partes convenerat, hæc verba dixit; Si recte, ac ſine dolo malo hoc fœdus, atque hoc jusjurandum facio, Dii mihi cuncta felicia præſtent. Sin aliter aut ago, aut cogito, cæteris omnibus ſalvis in propriis patriis, in propriis legibus, in propriis laribus, in propriis templis, in propriis ſepulchris, ſolus ego peream, ut hic lapis è manibus meis decidet. Nec plura locutus, manu lapidem deiicit. Vnde formula loquendi orta eſt, per lapidem jurare, idque intelligi poteſt, ex Plauto in Aulularia. Cum enim Strophilus Lyconidi adoleſcenti jusjurandum ad hunc modum detuliſſet, IVRA PER IOVEM, & inter cætera reſpondiſſet Lycomides, SED ME CITO EXPEDI SIS, ſubiecit Strophilus, HEM SILICEM TIBI, tunc accepto ſilice jurans, hac formula uſus eſt.

Lycon

Ly con: ſi te ego ſciens fallo, ita me eiiciat Dieſpiter bonis, ſalva urbe, & arce, ut ego hunc lapidem: Confirmat præterea veterum jurisjurandi reverentiam Plinius in naturali hiſt. ubi ita ſcribit: Amnis Olachias in Bithynia Briazum affluit, hoc eſt & templo & Deo nomen, cujus gurgite perjurij notantur pati velut flammam urentem. Philoſtratus quoque in vita Apollonij Tyanæi agens de eo loco. Eſt, ait, juxta Tyana aqua, quam aiunt Iovi ſacratam, quam indigenæ inextinguibilem vocant; Fons ejus frigidus ſane ſcatet, ebullit non ſecus atque igne calefactus lebes, hunc pueris, & jurisjurandi fidem ſervantibus viris, aſpectu placidum guſtuque dulcem perhibent; perjuris vero, & inſidiis palam adverſatur, epota namque aqua oculos, pedeſque, ac manus peierantis invadit, aqua intercute, ac tabe totum corpus inquinans, nec illinc diſcedendi datur facultas, ſed eo loco permanentes, coram aqua ipſa ſuam deplorant infirmitatem palam, quod peierarint profitentes. Eodem modo ara Palicorum ob pœnam, quæ deierantibus ibi præſto erat, in cultu ſummo antiquitus fuit, de qua Virg. *Lib.31.c.2.* *L.9 Æn.*

——ubi implacabilis ara Palici.

Ad interpretationem autem hujus carminis Macrob. totam hanc hiſtoriam enarrat. Idem fere tradit ex Ariſtotele Leonicus. Pauſanias quoque in Corinthiacis, de quodam ſubterraneo loco, ubi Portunum latere creditum fuit, & mira ſcribunt, quomodo perjuri puniti ſint. Huc reſpexit Hanno Carthaginenſis apud Livium, ubi in ſenatu ita dicit: Saguntum noſtri circumſident exercitus, unde arcentur fœdere, mox Carthaginem circumſedebunt Romanæ legiones, ducibus iiſdem Diis, per quos priore bello rupta fœdera ſunt ulti: Itaque paulo poſt unus ex ſenatoribus Romanis apud eundem Livium, Carthaginenſium legatos, ſupplices pacem petentes, percontatur, per quos Deos fœdus icturi eſſent, cum eos, per quos ante ictum eſſet, fefelliſſent? Cui Aſdrubal princeps legatorum prudenter reſpondet, per eoſdem, qui tam infeſti ſunt fœdera violantibus. Hinc videmus quam religioſè veteres jusjurandum habuerint. Nullum enim vinculum ad aſtringendam fidem jurejurando arctius eſſe voluerunt, ut ait M. Tullius in Officiis: quo nullo modo ſit ludendum. Ob eam cauſam gentiles Fidium Jovenatum finxerunt, ſicut ex eleganti Tetraſticho, quod Traiectenſes inferiores, in honorem Philippi Regis Hiſpaniarum, cum ad patrem Carolum V. Cæſarem in Germaniam proficiſceretur, Triumphali portæ inſcripſerunt, apparet, idque in Itinerario à Chriſtovalle diligentiſſime Hiſpanica lingua conſcripto, ita legitur: *L.5. Satur.* *Cap.29.* *Cap.14.* *Lib.21. ab Vrbe condita.*

Sum Iove patre ſatus Fidius, mortalia fido
Conſtringo nexu, me ſine cuncta labant.
Me ſine nullus amor, juramentumq; valebit,
Iungo animos animis, pectora pectoribus.

Idipſum Pauſanias in Arcadicis obſervavit, ubi ſcribit Philippi Macedoniæ Regis liberos propterea tantis calamitatibus affectos fuiſſe, quod ipſe fidem in pactis conventis, confœderatis datam, nihili faceret. Quod utinam Regibus Chriſtianis in mentem mature veniſſet, cum fœdera jurejurando, per veri Dei nomen firmata, tam flocci faciant, ut levi de cauſa ea negligant, & cupiditatibus ſuis, poſthabita fide data, indulgeant. Quoties enim, ut hiſtorici teſtantur (recentiora enim tanquam nimis odioſa, modo non ſunt attingenda) Ludovicus XI. Rex Galliarum, & Carolus Dux Burgundiæ pactiones jurejurando confirmarunt, toties fere cum alterutri commodum videretur, ab iis receſſerunt? adeo ut dici poſſet, eos ſibi fidem invicem dediſſe, fore, ut ea, quæ antea ſervanda pepigerant, facilius infringerent. Quo reſpexit Cominæus lib. 4. ubi ait: Eos ſpectaſſe omnia illorum conſilia, ut alter alterum falleret, & libr. XI. dicit, horum duorum Principum fuiſſe per omnem vitam in rebus omnibus contrariam & diverſam voluntatem, & qui nullam rem ſimul ex animo comprobarunt, niſi in caput Coneſtablij conjurationem. Ob hanc cauſam minorem reprehenſionem ob illuſiones Jurisjurandi, incurrit Solimanus Imperator Turcicus, ut pote Mahometanus (quorum fides alioquin fluxa eſſe ſolet, eaque apud illos ex utilitate ſuperveniente, vel ſervatur, vel frangitur, ita ut potius VTILE quam HONESTVM obſervent,) qui Hebraymum Veſir, quo nemo eorum unquam antea, qui maximorum Regum gratia potentes evaſerint, ad exemplum illudentis fortunæ, teſte Jovio; ante obitum fortunatior, atque felicior fuit, in cubiculo per Eunuchū, carnificis munus obire ſolitum, in pulvino dormientem, cultro adunco, quod de manu Imperator tradiderat, contra fidem datam necari juſſit. Ferunt enim, inquit Jovius, Hebraymum, cum ſumma Solimani gratia potiretur, familiari ſermone aliquando poſtulaſſe, ne ſe tantis honoribus onerare contenderet, ne demum amplitudine odioſa, ſupra æquum florentem, è gradu, tanquam è faſtigio ſummæ Fortunæ pæcipitem dare, atque occidere neceſſe haberet, fidem vero in ea verba ita principem dediſſe, ut nunquam eo vivo vitam erepturum polliceretur, ſicut ea inanis juramenti religione obſtrictum, ne datam falleret fidem, non aliter, quam alte ſtertenti, necem intuliſſe: quoniam Taliſmanes ſacerdos, divini interpres juris, dormientem, nequaquam cenſeri inter vivos, cum una vigilia totius vitæ actus conſtaret, aſſeveraſſet. Hæc Jovius. Argutum ſane commen-

In fin. l. 33.

mentum ad frangendam fidem, ex naturalibus rebus ad ſcelera excogitatum. Conſtat enim, ſomnum eſſe vivendi & non vivendi interliminium: ut neque omnino ſit, qui dormit, neque omnino non ſit. Vivitur enim potiſſimum vigilia propter ſenſum. Simile aliquid Mithridates in epiſtola quadam ad Regem Parthorum Arſacen, conqueſtus eſt de Romanis, quæ olim extabat lib. 4. hiſtoriarum Saluſtij, nunc inter ejus fragmenta, ejus epiſtolæ verba hæc ſuperſunt: Perſen, deinde Philippi filium, poſt multa & varia certamina, apud Samothracas Deos, acceptum in fidem callidi, & repertores perfidiæ, quia pacto vitam dederant, in ſomnis occidere. De hujus tamen Perſæ Macedonum Regis ultimo obitu aliter Livius & Plutarchus. Denique fixum (ita author Theorema 21. in ſuis commentariis de regno contra Machiavellum, poſtquam multa memorabilia exempla recenſuit, concludit) hoc maneat, perfidiam eſſe ſcelus, adeo ipſi Deo & hominibus deteſtabile, ut fœdifragos & perfidos Deus nunquam impunitos relinquat. Neque ſemper eorum ſupplicia poſt mortem differt, ſed ſæpe antevertens etiam in hac vita, eos ſevero ac inuſitato modo ulciſcitur, horæ momento, conjuges & liberos eorum, univerſamque ſobolem à ſtirpe ſubvertens. Quemadmodum apud Homerum Agamemnon Troianorum fraudes ac perjuria divinitus ultum iri pronuntiat:

Etſi perjuros violato fœdere Troas,
Iuppiter è cœlis præſenti haud puniat ira,
At quandoq; graves magno cum fœnore pœnas,
Hi cum conjugibus, & tota ſtirpe rependent.

Caput LXXIX.

De limitata hominum poteſtate in bruta, & de eorum pœnis.

Multa, ut ſpero, non inutilia neque vulgaria congeſſimus, & recenſuimus in cap. 21. prioris noſtræ centuriæ, quibus plura lectu digna adiicere volui, unde patet, hominem licet bruta ejus poteſtati divinitus ſubiecta ſint, attamen eam exercere abſque crudelitate, ſed humane & diſcrete debere. Quamquam enim etiam interdum bruta veluti ob delicta puniantur; tamen conſtat, ea delicta impetu quodam expertæ rationis (cum bruta ſenſu careant) perpetrari. Brutum quidem animal quandoque propter hominis facinus (ut eſt poſt legem Moſaicam Juriſcon- *Exod. 21.*

ſultorum doctrina) cum bruto commiſſum, occidi & concremari judicis ſententia jubetur, lite prius criminali inſtituta & perfecta, *ut in caſu capit. mulier. 15. quæſt. 1.* ubi occiditur pecus, ad quod mulier inhoneſte acceſſerat, *& in l. 1. ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur*, ubi animal pro noxa quā fecerat, datur. Unde a nonnullis infertur, quod non in ſolos homines, ſed etiam in belluas merum imperium exerceatur. Sed in eo conveniunt plerique omnes Juris interpretes, merum imperium non exerceri, niſi in corpus animatum rationale, quoniam brutum animal rationis expers non poteſt delinquere, cum non habeat animum injuriandi & delinquendi, *dicta l. 1.* Et delictum proprie ſine animo delinquendi non committatur, *§. furtum. Inſtit. de obligationibus quæ ex delict.* Nec obſtat *dictum cap. mulier.* quoniam ibi pecus comburitur, non ut puniatur ex ſuo delicto, cum nullo modo legis ſit capax: (caret enim ſenſu & intellectu) ſed ideo concremari jubetur, ut conſumptum, indigni facti memoriam amplius non refricet. Sic *in dicta l. 1.* animal datur pro noxa, non ut animal puniatur, etſi damnum dedit, ſed ne in plus dominus teneatur, quam valeat quadrupes, quæ damnum dedit, vel injuriam fecit: ſicut & in ſervis quoque conſtitutum eſt, qui damnum alteri (etiam ignorante domino) dederunt, *l. 2. in delictis. §. ſi detracta. de noxal. actionib.* qui pecudibus comparantur, *l. 2. ad leg. Aquil.* Imo Draconis lex etiam in res inanimatas ſancita fuit. Huc pertinent, quæ in priori centuria de ſtatua Niconis Thaſii, pugilis celebrati, ex Suida obiter retulimus, quum ejus jam defuncti ſtatuam æmulorum unus odio indulgens fuſtibus cæderet, tanquam Niconem vivum contumelia afficiens, ſtatua manium ultrix in cædentem collapſa, oppreſſit eum, & extinxit. Propter cujus necem ejus hæredes ſtatuam ipſam necis ream egerunt apud Thaſios lege Draconis: tandemque ſtatua necis damnata, ſententia judicum in mare demerſa eſt. Pauſanias vero id de Theagenis ſtatua narrat. Quum, inquit, è vita jam deceſſiſſet, Theagenes ex ejus obtrectatorum numero quidam ad ejus ſtatuam nocte qualibet accedens, eam flagris cædebat, non aliter, quam ſi in eo ære ipſum viventem ulciſceretur. Quum autem hominem ſtatua ſubito caſu oppreſſiſſet, ejus filij ſtatuam de cæde poſtularunt. Eſtque ea Thaſiorum ſententia in mare abiecta, Draconis ſcilicet lege, qui anima etiam carentia, urbe agroque exterminanda, quum leges ſcriberet, ſanxit, ſi quid forte eorum corruens hominem peremiſſet. A Demoſthene quoque in oratione in Ariſtocratem, hujus legis talis mentio fit: SI LAPIS, AUT LIGNUM, AUT FERRUM, AUT TALE QUODPIAM DELAPSUM PERCUSSERIT, ATQUE ALIQUIS, A QUO ID CONIECTUM SIT, IGNORET, IPSUM VERO NORIT, ET HABEAT TELUM, QUO CÆDES FACTA EST, HIS REBUS IN HOC LOCO IUDICIUM DICATUR.

Cap. 3.

In Eliacis.

Sequi-

Digitized by Google

Sequitur ergo, quod interdum aliquid puniatur, quod ratione caret; non propter conſcientiam peccati, ſed quia refricant indignam memoriam facti. Et refert Guido Papa quæſt. 128. ſe vidiſſe porcum reſti damnatum, & collo obtorto pendentem, quod infantem interemiſſet. Sic Juriſconſultus quidam ſcribit, ſe vidiſſe curiæ Toloſanæ decreto enſem ibi ſuſpenſum, anno CIƆ D.XL. Pythagoras ſane in alia ſententia fuit. Etenim is ſupra modum mitior fuit erga bruta animalia, ideoque ad vitandam crudelitatem & injurias, aucupium improbavit, & piſcium redemptis capturis, dimitti eos juſſit omniſque non feri animalis cæde interdixit. Idipſum commovit *In lib. de anima.* Porphyrium, ubi ita diſſerit: Iniuſtum eſt animal cædere, quandoquidem non omnino à nobis ſunt aliena. Nos autem tanquam laſcivi & inſolentes ludo frequenter in theatris, venationibuſque animalia paſſim plurima interfecimus, quo factum eſt, ut vis ipſa in nobis ferina & immitis vehementius invaluerit: humanitas autem & manſuetudo ceſſaverit. Pythagorici vero manſuetudinem & clementiam erga feras meditati ſunt, tanquam humanitatis & miſericordiæ ſpecimen, &c. Hac opinione in hodiernum diem Turci imbuti ſunt, quippe ſibi perſuadent homines ſuperſtitioſi ac barbari, ſe neſcio quid promereri gratiæ, ſi brutas etiam inanimantes, feles, canes piſces aviculas, eleemoſynam conferant. Itaque volucres eis necare captas ad victum, religio eſt, eaſque pretio potius ſuo redemptas, libertati reſtituunt: Piſcibus devoranda fruſtula panis obiiciunt, canes & feles in plateis publicis, ad certa loca cotidie ſtatis horis gregatim convenientes, pane, carnibus, cibiſque cæteris paſcunt, ſicut Georgivicius & Leonclavius noſter teſtantur. Sed prolixior & elegantior eſt in hac re Busbequius. Erga omne, inquit, genus animantium Turcæ ſe præbent indulgentes. *Epiſt. 3.* Et licet canis apud eos obſcœnum & impurum animal habeatur, ideoque domo arceant; nihilominus, cum ita de canibus ſentiant, atque illi communes ſint, nec proprios habeant dominos, vicorum potius & regionum, quam certæ domus cuſtodes, victitentque de purgamentis, quæ in publicum eiiciuntur: tamen ſi qua ſit in vicinia fœta canis, accedunt, offa pultis & offarum reliquias congerunt, idque pietati conſonum putant. In quo cum eos accuſo, quod ea præſtarent brutæ animanti, quæ haud ſcio, an præſtarent rationis participi, & ſibi congeneri, certe minime darent homini Chriſtiano: reſpondent, conceſſam homini à Deo rationem, egregium ad omnia inſtrumentum, qua tamen ille abutatur, ſic ut nihil ei cedat incommodi, quod non ſua culpa contraxerit, idcirco minore miſericordia dignum: At brutis nihil à Deo tributum, præter quoſdam motus & appetitus naturales, quos non ſequi non poſ-

ſint,

ſint, ideoque humana ope & commiſeratione ſublevanda. Ea de cauſa ferunt graviter, ſi qua beſtia per cruciatum interficiatur, aut voluptas ex ejus laniena quæratur: cujus rei documento nuper fuit aurifex quidam Venetus, is delectabatur aucupio: ceperat inter reliquas aves unam coccygis magnitudine, atque ejuſdem fere coloris, non magno quidem roſtro, ſed faucibus ita vaſtis & patentibus, ut cum diducerentur, prodigioſè hiarent, & quemvis magnum hominis pugnum caperent: Cujus rei novitatem miratus homo alioqui ridiculus, avem januæ ſuæ ſupero limini paſſis alis affigit, faucibus ita bacillo diductis, ut immenſum hiarent: qui illac iter habebant frequentes Turcæ conſiſtebant, ſuſpiciebantque, ſed ubi moveri avem, & vivere animadverterent, in miſerationem verſi, clamant, indignum facinus, innocentem avem ſic diſcruciari, aurificem domo evocant, arreptumque obtorto collo trahunt ad judicem rerum capitalium: iamque in eo res erat, ut male verberibus acciperetur, cum à Bailo Veneto (ſic eum vocant, qui illic inter cives Venetos jus dicit) quidam intervenit, qui hominem repeteret, quem à benevolo & favente judice, tamen frementibus reliquis Turcis, vix impetrat. Sic ille ſervatus eſt. Riſi (pergit Busbequius) ſatis: nam ad me crebro ventitat, cum mihi totam rem, quantoque in metu verſatus eſſet, commemoravit. Quinetiam avem ad me attulit, ut inſpicerem. Ea eſt, qua dixi, figura, noctu volare & vaccarum mammas ſugere aiunt. Coniectura ducor, ut veterum caprimulgum fuiſſe credam. Tales ſe erga omne brutornm animantium genus præſtant Turcæ: ſed maxime pinnigerum. Eſt è regione diverſorii noſtri procera platanus, amplitudine ramorum, & opacitate frondium ſpectanda: ſub ea interdum conſiſtunt aucupes, cum magno avicularum numero: accedunt multi, & parvo ære captivas redimunt, quas ſingulatim deinceps manu emittunt. Illæ fere in platanum ſubvolant, ubi ſe à carceris ſqualore & ſurdibus purgant, pennaſque explicant, pipilantes interim. Tum Turcæ, qui redemerunt; Audin, inquiunt alter alteri, ut ſibi gratulatur, & mihi gratias agit? Quid ergo? adeone Pythagoræi Turcæ, ut omne animal apud eos ſacroſanctum ſit, nulloque veſcantur? minime, imo fere à nullo abſtinent, quod ſit appoſitum, ſive elixo, ſive aſſato. Ovem quidem lanienæ naſci dicunt, ſed non ferunt ex eorum cruciatu & tormento voluptatem quæri. Minores quidem aves, quarum cantu rura campique celebrantur, ſunt, qui nulla ratione adduci queant, ut interficiant, imo ut caveis incluſas teneant, nimiam libertati earum injuriam ſic fieri exiſtimantes. Sed non eſt omnibus una ſententia. Et ea quæ ſequuntur, &c.

CAPUT LXXX.

Brutis vim nullam inferri: & de eorum fortitudine, aliiſq; virtutibus.

NOn inficior, ea quæ de Pythagorica & Turcica ſuperſtitione intempeſtiva, ne quid gravius dicam, commiſeratione erga brutas animantes, priori capite diximus, haud carere reprehenſione, quum ſatis conſtet, neque brutis, neque aliis inanimis rebus, neminem vim proprie inferre: Quia nullum dominium neque jus habent. Sed ſolis vis hominibus infertur, ſi modo ea poteſtas recte & tempeſtive, licito & conceſſo modo, abſque hominum injuria, tam in interficiendis, quam in conſervandis brutis uſurpatur. Hujus ſententiæ eſt Autobulus apud Plutarchum, ubi dicit; Non injuſte faciunt, qui utuntur animalibus, ſed ij, qui hoc faciunt damnoſe, contemtim & cum crudelitate. Non fruſtra igitur in priore centuria monuimus, ob quam cauſam lege divina mandatum populo Iſraelitico fuerit, ne avis incubans una cum ovis vel pullis ex nido auferatur, ſicut quoque ad vitandam ſpeciem crudelitatis; Ne coquatur hœdus in lacte matris ſuæ.

De ſolertia animal. *Cap. 21.* *Deut. c. 22.* *Exod. c. 23.*

Etſi non ignoro, nonnullos Moſaicam prohibitionem in avibus cum ovis, &c. ob eam cauſam factam interpretari, ut vetaretur ſuperſtitio illorũ, qui exiſtimabant, contra ſterilitatis maleficium, vel odij inter conjuges prodeſſe, ſi quis nidum inveniens, caperet ipſis cum pullis matrem. Cæterum quod imperamus brutis, & potiores iis ſumus, non caſu aut fortuito fieri, Ethnici quoque obſervarunt: inter quos Plutarchus prometheum, id eſt, rationis uſum, hoc efficere ſtatuit: Alioqui ſui ortus natura & conditione pleraque bruta exiſtimat meliora, quam nos. Alia enim, inquit, cornibus armantur, dentibus, ſtimulis: At echinus, quemadmodum Empedocles ait:

De fortuna.

Dorſum horret ſpinis, & ſpicula torquet acuta.

Tum vero amicta ſunt, & ſuffulta ſquamis, villis, chelis, ungulis duris: Solus homo, ut ait Plato, nudus, inermis, ſine calceis & tegmine eſt à natura relictus:

Unum ſed hac longius emollit omnia,

Scilicet per rationis uſum, induſtriam & providentiam.

Vires exiguæ ſunt mortalium:
Sed calliditate multiplici,
Belluas maris & terreſtrium,
Et ſub cœlo volitantia
Omnia homo domat.

Nihil agilius equo, nihil velocius; ſed hominibus currunt: ferox eſt animal canis, iracundum; ſed homines cuſtodit. Multum carnis habet porcus. Eſu ſuaviſſimus eſt piſcis: alimentum & obſonium homini ſunt. Quid majus elephante, quid aſpectu terribilius? verum & hic ludicrum hominis factū eſt, & ſpectaculum in ſolennibus conventibus, diſcitq; ſaltationes & choreas ſuas, ac ingeniculare. Hæc ideo proponuntur, ut diſcamus, quo hominem attollat ratio, & quibus rebus eum ſuperiorem faciat, utque omnia redigat in ſuam poteſtatem. Qua de re aureum prorſus eſt procœmium Oppiani in 5. libr. de piſcatione: quod Latino carmine expreſſum à Conrado Rittershuſio ſubiiciam. Sic igitur habet:

Procœmiū l. 5. Oppiani Halieuticon.

Huc adverte animum, imperio qui dirigis orbem,
Atq; attende volens, quam res homini ardua nulla
Sit nimis effectu, quam cuncta induſtria vincat
Humani ingenij, ſubiugatq; ſibi omnia, tellus
Quæ mater parit, & complectitur Amphitrite
Tam lato ſpacioſa ſinu, campiq; liquentes
Ætheris includunt. Ea privo ut hero omnia parent
Prompta homini, meta rerum finiq; creandi.
Par ſuperis vere eſt hominum genus, illud in auras
Quicunq; ediderit: ſolo ipſis robore cedit,
Viribus inferius, quamvis par cætera, Divis:
Sive luto molli formavit membra Prometheus
Iapeti ſoboles multiſcia, & unguine tinxit
Corda viris, diaq; afflavit particulam aura:
Sive cruor nobis Titanum præbuit ortum:
In medio per me ſit res tam obſcura relicta:
Hoc modo dum conſtet, ſuperare hominem omnia, tantum
Exceptis Superis. Quid enim contendere poſſit
Tandem homini? ingenij quid palmam huic præripere auſit?
Sola immortalis vincit natura Deorum
Mortales. Illam hi fas eſt ut cernui adorent;
Illa confeſſi ſeſe virtute minores.
Nam quot homo in ſylvis proſtravit ſæva ferarum
Corpora, vis ipſis etiamſi maxima ineſſet,
Neſcia terreri: Quod vero ſecla volantum
Aeris è campis liquidis, ac nubibus altis
Detraxit, cepitq; humilis membra, arduus artem
Sublimiſq; animum? Non fulvum excelſa leonem
Vis animi elati eripuit, quin ſtringeret ipſum,

Indu-

Digitized by Google

Induretq́; plagis humana induſtria major.
Non illam reginam avium Iovis armigeram ipſam,
A laqueo tutam potuit præſtare, quod alis
Libera ventoſo vacuum ſecet aera motu.
Indica quis neſcit quanta ſit prædita mole
Bellua, nigra cutem ſtrigoſam: at candida dentes?
Attamen hanc etiam docuere ſubeſſe magiſtro,
Impoſitoq́; jugo portare onera ardua, mulis
Ceu mos eſt, duroq́; aſſuefecere labori,
Aut portandi onera, aut currus ac plauſtra trahendi.
Neptuni quin & pecudes, immania cete,
Quæ pecori illudunt, undas findentia pinnis,
Haud quaquam hiſce feris ſylvarum mole minora.
Imo etiam multa majora, magiſq́; tremenda
Monſtra maris domuere homines lethoq́; dedere,
Ceteas udo in pugnas cum matre ruentes.
I nunc, atq́; nega, ingenium humanum omnia poſſe.

Quemadmodum autem fatendum eſt, Deum opificem omnium rerum ſoli homini rationis uſum coceſſiſſe, omniaque bruta ejus imperio ſubjeciſſe: ita nonnulla bruta, præſertim elephas, canis, & equus, propius quam alia ad ratiocinationem, vel potius ſagacitatem non vulgarem, accedunt, imo in hac etiam vincunt hominis induſtriam. Sic,

Nos aper auditu, præcellit aranea tactu,
Vultur odoratu, lynx viſu, ſimia guſtu.

Vt autem de reliquis duobus animalibus taceam, in verbis Iehovæ apud Jobum: Nunquid ſuſcitans equum quaſi locuſtas? hæc notatu digna obſervavit Franciſcus Valleſius: *Cap. 39.*

Profert, inquit, Dominus exemplum intelligentiæ inſignis & fortitudinis, equum ſcilicet, cujus tanta eſt belli intelligentia, tanta audacia, tantus furor, ut fortiſſime irruat, & jubæ, quam habent circumdatam collo, erectione & hinnitu, ac fremitu per turmas irruentes, ut locuſtæ, & inflantes nares, hoſtes deterreant, terram ungula fodiunt, exultant audacter, pergunt armatis in occurſum, neque pavent, neque cedunt gladio. Sonantibus ſuper ipſos pharetris, & haſtis vibratis & fulgentibus clypeis, non ſolum non terrentur, ſed multo magis irritati, ferventes ac frementes, ſorbent naribus terram, neque reputant tubæ ſonare clangorem, hoc eſt, neque clangore tubarum, quæ ab adverſo ſonant, terrentur: intelligentiam habent belli, & audientes buccinam, quæ ipſos ad prælium vocat, dicunt Vah, hoc eſt, exultant & adoriuntur procul bellum, & intelligunt ducum *De ſacra Philoſophia, c. 55.*

exhortationem, & ululatum exercitus. Hæc valde conſonant cum iis, quæ Ælianus his verbis ſcripſit: Equus cum freni crepitum, & ſtrata, & cætera ornamenta videt, tunc fremit, & exultans ungularum ſupploſione obſtrepit, & eorum conſpectu, quaſi furoris afflatu ad iter incenditur: voce equiſonis excitatur, & aures erigit, & naribus inflatis, celerem feſtinationem anhelat, quodam incredibili curſus ſtudio, ad currendi memoriam rediens.

Idcirco ob hujus animalis egregias fortitudines, & alias dotes induximus antea Bucephalum, equum Alexandri Magni, qui, ornatus regiis phaleris, neminem in dorſo ſuo inſidere, niſi Regem patiebatur. Similem equum habuit Julius Cæſar, Dione teſte: ita enim ſcribit; Nam præter ea, quæ retuli (quæ animum ejus inflaverant) equus ei quidam fiſſis in duas partes prioribus ungulis natus erat, isque ſolum Cæſarem exultans ferebat, & nullum alium ſeſſorem admittebat.

Roman. hiſt. lib. 37.

Nonnunquam autem ridicule, ne gravius dicam, veſano certe affectu, nonnulli erga equos ſeſe geſſere, iiſque præter naturam ſtolide ſane abſque omni ratione, utpote irrationali animali nimium attribuere. Cajus enim Caligula equum ſuum incitatum nomine, ad cœnam adhibebat, & ei in auro hordeum apponebat, nec non in poculis aureis vinum propinabat, ſalutem ejus & fortunam jurabat, Conſulemque ſe eum creaturum pollicebatur facturus, ſi diutius vixiſſet: tandem autem ipſe ſui ſacerdos fuit, & equum ſuum collegam aſſcivit, ſicut Dio retulit. Eodem modo Petrarcha hiſtoriam de quodam retulit: Ne quis, inquit, priſcam tantummodo amentiam ſuſpicetur, redeat ad memoriam, nec longe ſeu ioco ſeu tempore requirendus: Adhuc enim vivit, nec dum ſenuit, & in terra Italica nobiſcum degit is, quem nominare non eſt neceſſe, fortunæ utique vir ingentis, nec parvi ingenij conſiliſque vir, alioqui magni animi, nec inſulſi, ubi quid ſerio agendum incidit, qui tamen ægrotanti equo, quem amabat, aureum pulvinar ac ſericum cubile ſubſtravit. Cumque ipſe interim podagra vinctus, atque immobilis medicorum legibus regeretur, nihilominus tamen aut ſervorum vectus manibus, aut equo altero vix iniectus, & ſuos medicos ſecum ducens, equum ſuum ægrum bis terque cotidie viſitabat, illi ſuſpirans, atque anxius aſſidebat, illum leniter manu tractans, blando murmure ſolabatur. Quid multa? Nullum medicinæ genus intentatum, nihil languenti amico debitum prætermiſſum fuit. Fabulam fortaſſe poſteritas vocet; vera res, & magna in populo nota eſt: ſic vir fortis curam qui geſſit, ut propriam, ſic extinctum luxit, ut filium. Hucusque Petrarcha. Nimia & plus quam licita ſunt hæc ſtudia erga brutum animal: Quæ ſicut, merito reprehendenda, & homine ſanæ mentis indigna ſunt; ita erga bruta tempeſtive & licito modo nonnunquam miſericordiam & humanitatem

Rom. hiſt. lib. 59.

De remed. utriuſq; for. dialog. 31.

nitatem exercere permiſſum eſt. Et ob hanc rem laudatur Xenocrates Platonis familiaris, quod tum aliis miſericordiam ſingularem declararit, neque ſolum hominum, ſed perſæpe etiam brutorum animantium miſertus ſit: tum quum quodam tempore ſederet in loco aprico, paſſer acriter inſtantem accipitrem fugiens, in ſinum ipſius devolaſſet, illum cum voluptate receptum, & occultatum tamdiu cuſtodiiſſet, donec hoſtis è conſpectu receſſiſſet. Vbi vero jam metu periculoque ſolutam eſſe arbitraretur, mox nudato ſinu avem dimiſit, inquiens, ſe ſupplicem, hoſti non prodidiſſe. Experientia ſane teſtatur, plerunque aves minores, ut pote perdices, coturnices, aliaſque imbelles, rapacium avium vim & impetum ita extimeſcere, ut ſi prædatorem accipitrem, ſibique ſui ſimiles aves ex raptu viventes, adeſſe ſenſerint, in ſublime ſeſe attollere non audeant, ſed in fruteta aut alias latebras ſe abdentes malunt canibus hominibuſque, quam jurato, & naturali hoſti, in prædam venire. *Ælian. varia hiſtor. l. 13. c. 31.*

Caput LXXXI.

De Tarantula ex genere Phalangij, & Corybantæo furore.

GEneroſus & nobilis quidam Neapolitani Regni vir, cum menſem unum, atque alterum una eſſemus, mihi multa memoratu digna narravit. Inter reliquos ſermones aliquando etiam de venenatiſſimo animalculo ex inſectorum genere, quod ab Italis Tarantula vocatur, mentio incidit, ideoque quæ ſibi comperta eſſent, recenſuit. Aiebat is inſectum illud, miris modis infenſum eſſe agricolis, cum vel in arando, vel meſſis tempore in colligendis fructibus occupati ruri eſſe ſolent, eoſque incautos morſu ſuo, lethali vulnere lædere, ita ut contra ejus virulentos ictus, nulla remedia ſatis efficacia, hactenus excogitari potuerint. Ob hanc rem, aiebat, eo tempore ruſticos plerunq; ocreatos in agris conſpici, ut hoc munimento, laboribus ſuis tutius vacare poſſint. Læſos autem, vel ictos à Tarantula, mox veluti veterno corruptos procidere, neq; excitari poſſe, niſi peculiari inſtrumento muſico, ad ictum mira naturæ ſolertia, veluti deſtinato, cujus ſono Tarentatos (ita enim eos vocari aiebat) excitatos reſurgere, & perpetuo motu, ſaltando veneni vim eos digerere ſolere. Rariſſimè autem, & non niſi robuſtiores priſtinas vires, & valetudinē integrā recuperare: Imbecilliores vero, vel mente captos, vel ineptos ad labores triſtes & ſtupidos reliquum tempus vitæ ſuæ, abſque ſpe priſtinæ valetudinis recuperandæ, conſumere. Hæc vera eſſe, & alij obſervavere, inter quos ex veteribus eſt Julius Soli- *Cap. 17.*

nus, Phalangium, inquit, aranei genus eſt: ſi niſum quæras: nulla vis eſt: ſi poteſtatem, ictum hominem veneno interficit. Ex recentioribus autem Ioan. Porta ita ſcribit. Eſt Phalangii genus quoddam, quod à Tarento in Apuliæ partibus Tarantula dicitur; univerſa enim Regio ſic eis laborat, ut perpauci ſint, qui evadant; Eorum morſus acerbior eſt, quam veſpæ ictus, & homines, qui ab eis iciuntur, diverſis afflictantur caſibus: Multi enim perpetuo canunt, illachrymant, delirant, Sed omnes fere ſaltant. Meſſores enim dum operi incumbunt, ignarique doli, ſæpe acriter percutiuntur, muſicisque adhibitis modulis, animum delinientibus, permulcentur, eisque in ſanitatem reſtituuntur. In quibusdam cavernulis vitam degunt, easque in ſegetibus condunt. Sed Alexan. de Alexan. prolixior eſt in deſcriptione hujus rei, cujus verba, ut eo rectius cognoſcantur, aſſcribere operæ precium duxi. Tarantula, inquit, aranei genus eſt, dirum animal, tactu peſtilens, eam ſi caſu ſpectes, vilem, & ſine noxa putabis. Et ſane reliquo anni tempore minime pernicioſa, aut exitialis, vix aliquid nervorum, aut virium ad nocendum habet. Cum autem æſtu anni flagrantiſſimo, aſſiduo ſole Apuliæ campos (ubi peculiare hoc malum exiſtit,) torreri certum eſt, tum maxime ſeu afflatu noxio, ſeu æſtu accenſa, morſu virulento peſtiferam perniciem affert, cui tanta malo vis eſt, ut quemcunque morſu percuſſerit, niſi celeri remedio ſuccurratur, aut ſtupor exitialis primo, deinde certa nec ſubſequantur neceſſe eſt, aut ſi, qui forte vitæ damnum evaſerint, veluti abalienati mente & ſemivivi, continuo ſtupore, & hebeti ſenſu oculorum, auriumque affecti vitam miſerabilem ægerrime ducant. Huic peſti, tam præſenti malo, quantum caveri humana diligentia voluit, unum hoc ſalubri remedio eſſe compertum eſt; ſi protinus tibicen, aut citahriſta varios concinat modos: tunc enim morbo ejuſmodi percuſſus, qui moribundus, & ſermonis, & oculorum ſenſus amiſerat, quippe nec ingredi, nec fari, neque aliquo ſenſu frui valuerat, mox ubi tibiam, aut Citharam admotam propius audit, illo miti ſono, & concentu, captus, & demulſus, veluti è gravi ſomno excitus, oculos attollit parumper, mox ſe in pedes erigit, ac ſeſe recipiens, paulatim pro modulo, & pulſu ſonorum, ſervata pſallendi lege ingreditur, tunc enim inaugeſcente ſono, quaſi permulſis animis, & confirmatis, exultabundus, maximo niſu, atque impetu in ſaltus, geſtuſque nec indecoros, neque à pulſu Citharæ diſſonos, erumpit, ita ut etiam rudes & ignavi, pſallendi modos docti in ludo videantur. Hæc ille, ubi pergit recenſere, quomodo viderit Tarantatos illos ſaltantes, verum cum pauſam feciſſet, is qui tympanum pulſabat, affectum illum morbo velut attonitum, ſtupentique ſimilem, repente omni ſenſu deſtitutum fuiſſe, donec rurſus reſumpto tympano, is denuo modulos audiverit, tunc priſtinas vires re-

Mag. Natur. lib. 2. c. 21.

Genial. dierum. l. 2. cap. 17.

res re-

Digitized by Google

res reſumſiſſe, & acrius in choreas inſurrexiſſe. Ideoque concludit, creditum eſſe, & à vero non abhorrere vim illam veneni virulento morſu, & ſanie conceptam, harmonia, & vocum concentu, per totum corpus diffundi, atque inde fato neſcio quo, dilabi, & exinaniri: Ideo illos, qui morbo ejuſmodi laborant, ſi quid reliquiarum reſiduum fuit, quod penitus curatum non ſit, ſi quando ſono extrinſecus, vel concentu aures ipſorum affici contigerit, veluti mente conſternatos, toto corpore, & animo concuti, ac manibus pedibuſque geſtire compertum eſſe, donec vis illa tabifica penitus extincta fuerit. Mira ſane iſta ſunt, neque ratio reddi certa poteſt, quare venenati illius inſecti morſus, aliud remedium non patiantur, niſi peculiares concentus & melodias. Ideoque fatendum eſt, in inſtrumentis muſicis occultam aliquam vim ad commovendos animos ineſſe, ſicut in phreneticis nonnullis videmus: qui ut Aſclepiades medicus literis prodidit, quem ibidem Alexan. de Alex. citat, nulla re magis, quam ſymphonia, & vocum concentu, ac modulis reſipiſcunt, & ſanitati reſtituuntur. Tanta hominis naturæ, cum harmonia conſenſio eſt. Id ſane teſtatur exemplum Saulis regis, ut ſacra profanis miſceamus. Is enim cum, ut ſcriptura ſacra loquitur, ſpiritu domini malo, ad furorem incitaretur, remedium, & mitigationem in muſicis inſtrumentis invenit. In quibus tamen non tantam vim & efficaciam, repertam fuiſſe, quam in pij & ad regnum deſtinati adoleſcentis Davidis piis precibus & modulationibus, arbitror. Sed naturalem Muſices vim Strabo, & Quintilianus, non ignoravit, qui cenſent eam mederi corporum morbis, & Macrobius putavit, tibicinem modulate canentem auxilio eſſe morſis à vipera. Etſi Saul non à dæmone prorſus, at humore melancholico exercebatur, utque nullo aptiori remedio, juvari potuerit, quam dum per muſicam mœſticia ei excuteretur, & rerum cogitatio horridarum. Sed etſi dæmon eum agitabat adhuc & iuvabat muſica, quia non ea agitatio fuerit, niſi per humores melancholicos, quos muſica miteſcebat, neque enim capitur dæmon iſtiuſmodi oblectamentis, ut hæc & alia Valeſ. notat. Hæc quoque & alia citantur à doctiſſimo Alberico Gentili: Hinc videmus heroes ſæpe numero concentuum ſuavitate impetus ſuos intempeſtivos veluti fregiſſe. Et allegari poſſet exemplum D. Lazari Suendij noſtri ſæculi excellentis, & militaris herois, qui ſæpenumero Turcorum impreſſiones magna cum laude, tam ſuorum, quam hoſtium fregit, quem ſcimus, & ipſemet vidi, & audivi, muſica inſtrumenta mitiora, ad refrenandos, & demulciendos generoſos impetus intempeſtive occurrentes, adhibere ſolitum fuiſſe. Neque hoc novum eſt, nam olim Timotheus Mileſius in Muſica & modulis, ita præſtans fuit, ut Alexandrum Magnum ad arma veluti in aciem proditurum, ſumenda, & de ponenda

Lib. 1. c. 16.
Lib. 2. c. 3.

De ſacra Philoſophia c. 28.
In L. 2. C. de malefi. & mathe.

Digitized by Google

nenda ſua arte commovere potuerit, Imo & noſtra ætate inſtrumenta Muſica habemus, quæ ſimilem vim habere cernimus, & in Danica hiſtoria, nec non & in Cornelij Agrippæ libro legimus: Muſicum quendam tanta modulandi vi gloriari ſolitum, ut ſe audientes diceret mente abalienare poſſe, cumque id regis Daniæ juſſu facere cogeretur, adſtantium animos ſoni varietate flectere eſt aggreſſus. Itaque inuſitatæ ſeveritatis concentu edito, quadam veluti mæſticia, & ſtupore omnes complevit, ut extra ſe poſiti viderentur. Dein mutata modulorum ratione in plauſum, lætitiamque deflexit, ut & corporis motu geſtirent: Poſtremo acrioribus modis ad tantum amentiæ aſtantium animos concitavit, ut in furorem, ac rabiem quandam

Cap. 18. præcipites traherentur. Verum de his plura, præſertim ex Lilio Gyraldo in prima Centuria, retulimus.

Vt autem cœptam meditationem proſequamur, & vetera recentibus conferamus, non diſſimile de Tarentatis eſt, quod olim iis accidit, qui Corybantæo furore correpti fuerunt: Si enim, ut Plato ſcribit, illam tantum modulationem acutè ſentiunt, quæ ejus Dei eſt, à quo corripiuntur, & ad illam modulationis formam, & geſtus, & ſermonis copiam habent expeditiſſimam: cæteros autem ritus contemnunt. Sed ne exempla tam longe petamus, quid obſecro iis apud nos, & in inferiori Germania olim, & nõ ita pridem aliud accidit, qui furore quodam, quod genus vulgus morbum

In methodo hiſtor. Sancti Viti, vel Modeſti appellat, noſtra vernacula lingua **Veits Dantz** vocamus, exagitantur? Eos enim, ut Bodinus quoque obſervavit, ad laſciviam, & inconditam ſaltationem furor impellit, quam muſica Lyra imi-

Lib. 2. c. 4. tantur, deinde numeris ac modis gravioribus utuntur: idque ſenſim faciunt quouſque modi ac numeri gravitate plane conquieſcant. In ſua Dæmonomania autem dicit, non magis expeditam ejus curandi rationem eſſe, quam ut ſedate, graviterque cogantur ſaltare. Horum amentium hominum, Anno cIↄ. ccc. LXXIII. magnam multitudinem veniſſe ex finibus Rheni, & Moſæ, in Flandriam gregatim choreas ducentes, ac continenter ſaltantes, & cantantes, haud ſecus ac furiis quibusdam exagitarentur, ſcribit Ludovi-

In Annal. Flandr. lib. 14. cus Maleanus, exiſtimatque talia rudibus accidiſſe mortalibus in tenebricoſiſſima illa ætate, propterea quod à pueritia in lege DEI non instituerentur.

Circa idipſum tempus ex Aquiſgrano, in Hannoniam, atque inde in Franciam veniſſe mirabilem ſectam, tam virorum, quam mulierum, præter omnem verecundiam chorizantium, ſcribit Petrus Præmonſtratenſis. Hi videbantur ſibi in ſanguinis flumine ſaltare, quamvis aſtantes nihil tale viderent. Monſtratur ſane adhuc ſacellum in monte prope Ravensburgum Vrbe Sueviæ, in quo ara egregia ædificata eſt, qui mons à Vito ho-

dierno

Digitized by Google

dierno die nominatur, quod ſingulis annis non ita pridem turba tripudiantium, quaſi Divo illo ſacra celebrarent, & ejus ope ſani fierent, eo ſaltando recurrere ſolita eſſet. Sed cum aditu prohiberentur, & ſacellum illud in alios uſus deſtinaretur, iſte concurſus hactenus ceſſavit.

CAPUT LXXXII.

Grati animi memoriam & beneficentiam non ſolum hominibus, ſed etiam brutis naturam indidiſſe.

ATtigimus leviter in cap. 21. prioris centuriæ, olim Athenis adverſus ingratos actionem conſtitutam fuiſſe, & recte quidem, quia dandi, ac accipiendi beneficii commercium, ſine quo vix vita hominum extat, perdit, & tollit; quiſquis benemerito parum referre gratiam negligit. Fuit autem Lex Athenienſis, qua reducebatur libertus in ſervitutem teſte Valer. Max. talis: SUPERSEDEO TE HABERE CIVEM TANTI MUNERIS IMPIUM ÆSTIMATOREM, NEC ADDUCI POSSUM, UT CREDAM URBI UTILEM, QUEM DOMI SCELESTUM CERNO. ABI IGITUR ET ESTO SERVUS; QUONIAM LIBER ESSE NESCIS. Huc etiam Leges Cæſareæ reſpexerunt. (a) Eodem modo filius emancipatus ingratus iterũ in paternã poteſtatem reducitur. (b) Et legitimatus iterum ad ſtatũ naturalitatis reducitur. (c) Sic omnis cauſa feudi vel beneficij amittendi fũdatur in ingratitudine clientis. Ingratitudo autem teterrimum eſt vitium, de quo Canoniſtæ: (d) cum nihil æque ſocietatem hominum, quæ in mutua cõſiſtit benevolentia, diſſolvat, ut Seneca monet. (e) Ideoq; ingrati plectebãtur apud Perſas. (f) Huc quoque ſpectant Sophoclea, quæ digna ſunt, ut adſcribantur. Ita enim gratum animum commendat, & ingratum abominatur:

Decet bonum, meminiſſe grato pectore,
Si quid beneficij adeptus eſt à quopiam.
Nam gratiam quisquis benefactori ſuam
Studet probare, bene ad merendum hunc provocat.
Quem vero oblivio capit affectum bonis,
Indignus ille nomine eſt viri boni.

Idipſum obſervavit Claudius Nero, teſte Dione ubi ita dicit: Quia multi ſervos ægrotantes nulla cura dignabantur (habebantur enim tanquam bruta vel beſtiæ) ſed domibus eiiciebantur. Legem tulit princeps, ut qui ita exturbati ad ſanitatem rediiſſent, liberi eſſent. Hac lege magnopere indiguiſſent captivi Hiſpani, & alii ex clade Gerbenſi Conſtantinopolim adducti

(a) *L. alimenta. §. 1. de li. agnoſ. l. 2. C. de l. & eorũ li.*
(b) *l. unica C. de ingra. liberis.*
(c) *Bal. in c. 1. §. filij. ſi de feu. cõtroverſia fuer.*
(d) *In c. ſi. de Don.*
(e) *De beneſi.*
(f) *Xenoph. in Cyroped. li. 1. Herodot. Sophocl. Aiac. ex interpret. Conra. Ritershuſ. Lib. 60.*

Digitized by Google

ducti. Ita enim ſcribit de iis Busbequius. Magna ægrotorum multitudo decumbebat in templo quodam Peræ, quod oppidi nomen eſt, ſtatim trans fretum ſiti, è regione Byzantij Ibi eos Turcæ veluti depoſitos, & abiectos habebant. Plurimos aut in ipſo morbo, aut jam convaleſcentes, idonei victus inopia perdebat, quod iuſculum aut offam non haberent, quo languentem ventriculum foverent, & vires amiſſas ſenſim recuperarent. De eo admonitus, do negocium civi Perenſi, mihi amico, ut verveces aliquot quotidie emat, quos domi elixos, inter captivos illos dividat, his jus, illis carnes, ut cujuſque morbi vel valetudinis ratio exigeret: quæ res non paucis profuit. Quemadmodum autem hæc ſolicitudo pro infirmis captivis, & liberalis beneficentia præſtantiſſimi legati Cæſarei merito laudanda, & prædicanda, ita certe deteſtanda eſt cujusdam vel ſordidi, vel avari, vel etiam immiſericordis hominis Chriſtiani durities, vel potius crudelitas. Ita enim paulo poſt pergit Busbequius. Sunt Peræ cum cives, tum peregrini generis Italici multi mercatores, quorum extitit in captivis ſublevandis inſigne ſtudium: ſed unius non poſſum oblviſci prorſus à reliquis diverſi propter ſententiæ abſurditatem. Is erat Italogræcus, h.e. mixta origine ex moribus Græcis atque Italis. Hic cum certatim omnes in tam pium opus incumberent, adduci nunquam potuit, ut teruncium in illud impenderet. Quo nomine cum accuſaretur, ita ſe defendebat; abſono, & incompoſito ſermone Italico (nam familiarior erat ei Græcus.) Ego iſtos quales ſint non novi, ſed facile poſſum coniicere, non niſi juſto DEI judicio in hanc miſeriam coniectos. Nolo venire contra voluntatem divinam: maneant per me, quo loco eos Deus eſſe voluit. Vos qui iis, qui divinitus decreta ſunt tam audacter interceditis, mirandum non erit, ſi pœnitebit. Nemo mihi perſuaſerit, ut vel unum obolum horum cauſa erogem. Sic ille. Sed vanum iſtum, & ineptum vatem omittamus. Quod ſi in loco illorum miſerorum mancipiorum fuiſſet, & volubilitatem humanæ ſortis, ut homo diſcretæ rationis rectius conſideraſſet, abſque dubio mitior, & liberalior erga afflictiſſimos captivos fuiſſet. Sed tranſeamus ad alteram partem hujus capitis, brutis quoque indicium grati animi innatum, & ab iis hominibus non raro exhibitum fuiſſe. Demonſtravimus autem id in priori centuria non vulgaribus hiſtoriis & exemplis, quibus plurima ex hiſtoriis adiici poſſent, ſed rariora vetera, & recentia tantum recenſebo. Ælianus de Dracone beneficij memore ita ſcribit; Civitas eſt in Achaia, nomine Petræ. In ea puer draconem parvulum emebat, magnaq; cura eum educabat; cumque creviſſet, loquebatur, quaſi cum intelligente, ludens, ac dormiens cum ipſo. Cum vero ad ingentem magnitudinem Draco perveniſſet, in ſolitudinem à civibus eſt dimiſſus. Poſt cum puer adoleſcens factus, reverſus à

Cap. 21.

Lib. 13. c. 46.

ſpecta-

ſpectaculo quodam; cum aliquibus æqualibus in latrones incidiſſet, & clamorem extuliſſet, ecce Draco præſto eſt, & alios in fugam vertit, alios interimit, ipſum vero ſalvum conſervat. Hæc Æliana narratio ſi eſt vera, (ante aliquot enim ſecula ſcripta eſt) non ſolum grati animi retributio, ſed etiam memoria & notitia nutritoris mira, & memorabilis eſt; Sic hiſtoria de cicuribus ſcombris piſcibus, qui à piſcatoribus aluntur, alioſque ſui generis feros, ut nutritoribus gratiam referant in retia allicientibus, memorabilis eſt apud Æltarum, ſicut antea à me relata eſt. Sic etiam inter aviculas, quædam ſunt allectatrices, quæ alias ſui generis alliciunt, & in retia ſimulando ducunt, De his latius Ariſtoteles ſcribit. Et nota eſt mihi honeſtiſſima familia, quæ diu aluit fringillam admodum vetulam, quæ in aucupio libera demiſſa, hinc inde tam diu volitare ſolita fuit, donec multas ſui generis aviculas in retia alliceret, unaque ſe capi permitteret, quæ tamen agnita incolumis in ſuam caveam remitteretur. Quod tam diu fecit, donec forte incuria ſervuli, inter alias captivas aviculas non obſervaretur, & una cum iis magna cum indignatione heri, necaretur. Cæterum ſi hæc avicula non in gratiam ſui heri, ob paſtum & nutrituram, ſui generis volucres attraxiſſet, traditrix potius earum, quam benefactrix appellari meruiſſet.

De hiſtor. animal. lib. 9

CAPVT LXXXIII.

De peculiari affectione piſcium; conjuncta memoria grati animi, erga homines.

MIra ſcribunt veteres hiſtorici, de piſcibus Delphinis, quomodo unus Arionem præcipitatum à nautis latronibus in mare, ſalvum & incolumem, ſibi inſidentem, cum cithara, nec non Palæmonem, Phalantum, Taram, & alios, ereptos ex mari in portum adduxerint. Eodem modo, de puero quodam, quem Delphinus ita deperiit, ut ex ipſius conſpectu viveret, & defectu moreretur. Telemachum quoque Vlyſſis filium ferunt, cum adhuc puer in alto maris littore luſitaret, in ſubiectas aquas corruiſſe, mox Delphinorum beneficio receptum, qui puerum ſubvexerint, & ſalvum in littus expoſuerint. Idcirco patrem, inſigne Delphinorum, poſtmodum ſtudioſius adamaſſe, eamque ſculpturam, & in enſe, & ſcutis habuiſſe, & in annulo uſum pro ſigillo. Quamobrem Pierius Valerius, non pro fabulis habenda cenſet, quæ recitat Pauſanias, qui grati animi ſignũ in hoc animali ſe vidiſſe in Poroſelene Joniæ urbe teſtatur. Inclamatus enim à puero properare ad eum ſolebat, ſubiectoq; ei ſi adlibuiſſet, ad ve-

Hieroglyp. lib. 27.

In Laconicis p. 109.

Digitized by Google

curam ſe accommodabat, propterea quod ab eo redemptus piſcatorum manus evaſerat, curato etiam vulnere, quod illi fecerant. Ab Egeſide proditum ait Plinius in Ialyſo Rhodiorum urbe Hermiam puerum Delphino longa conſuetudine vectare ſolitum per fluctus, ſed ſubita mox procella ſuperveniente demerſum. Idemque Naupacti etiam accidiſſe à Theophraſto eſt literarum monumentis datum. Aliquot etiam huiuſmodi exempla φιλανθρώπων Delphinorum luculentis verſibus graphice nobis deſcribit Oppianus lib.5. Halicutici operis: quæ apud ipſum legere in promptu eſt. Admiratur autem Plutarchus tantam animalis iſtius humanitatem, ſiquidem non educatione veluti canes, & equi, non ulla neceſſitate, velut Elephanti, Pantheræque & Leones ab hominibus liberati, ſed genuino quodam affectu ſponte ſint humani generis amatores, ideoque Crocodilorum hoſtes infenſiſſimi, propterea quod Crocodilus humano ſemper generi inſidiatur, atque ita ipſa naturæ repugnantia inimicitias generant. Mira autẽ res eſt, neque ego rationem reddere poſſum, quare Delphinus vocatus nullo alio nomine, quam Simonis delectetur, eoque audito, quaſi ſibi de induſtria indito, in mari compareat, & ſaltu ſuam præſentiam, & obſequium declaret. Sed ad recentiora veniamus. Quale obſecro miraculum fuit piſcis ille, ſicut amans hominum & gratus, ob nutritionis beneficia, ita acceptæ injuriæ perpetuo memor in lacu Guaurabo vel Manati apud Indos occidentales in ditione Reguli Caramatexij, quem ita deſcribit Martyr ab Angleria. Hujus regionis, inquit, Regulus piſcatione delectabatur. In ejus retia piſcis catulus incidit de genere piſcium immanium, qui dicuntur Manati ab incolis. Minime notum arbitror genus id monſtri per noſtra maria: Squamis tamen non concha munitus, corio duriſſimo, ita ut neque ſagittam vereatur, mille verrucis armatus, tergo autem plano, & capite penitus bovino. Aquatilis eſt, & terreſtris piſcis, mitis, iners, uti elephas, utique Delphinus, hominibus ſociabilis, ſenſu mirabili: Infantulum piſcem domi Regulus aluit dies aliquot pane patrio, ex jucca, & panico puta confecto: radicibus etiam aliis quibus homines veſcuntur. Adhuc parvulum proiecit piſcem in lacum ſuis ædibus proximum tanquam ad vivaria, qui lacus & ipſe ſuſcipit aquas, nec illas evomit. Eſt lacui nomen Guaurabo qui de hinc lacus Manati eſt appellatus. Liber in aquis piſcis annos vagatus eſt quinque & viginti. Adolevit in immenſum. Quæ de Baiano, quæve de Arionæo delphinis feruntur; nihil diſtant ab hujus piſcis geſtis. Piſci nomen eſt impoſitum Matum, quod ſignificat generoſum, aut nobilem.

De reb. Ocean. Deca.3. lib.8.

Quando ergo ex Reguli familiaribus ei notis præcipue, quiſquam in lacunæ ripa Matũ, Matum, hoc eſt generoſe, generoſe, proclamabat, humani beneficij memor, caput elevans, ad vocantẽ pergebat. Paſcebatur homi-

num

num manu. Si vero quiſpiam transfretandi cupidus, ſigna dabat, poſtratu ſuo traiecturos invitabat. Decem aliquando monſtrum conſcendiſſe uno receptu, tranſportatoſque fuiſſe omnes incolumes pſallendo & cantandò compertum eſt. Sed ſi Chriſtianum quenquam erigens caput cerneret, ſubmergebatur, & parere recuſabat; quia fuerat à Chriſtiano iuvene quodam petulante affectus injuria. In piſcem namque mitem & domeſticum fuerat iaculatus haſtam acutam, licet haudquaquam læſus fuerit ob duriciem corij, quod habet verrucoſum aſperumque, illatam tamen ſenſit injuriam. Etſi quando vocabatur à notis, ex illo die circum adſpectabat prius diligentiſſime, ne quis veſtitus Chriſtiano more adeſſet. Luctabatur in ripa cum Reguli cubicularibus, ſed præcipue cum adoleſcente Regulo grato, cum quo domi cibos aliquando ſumſerat. Cercophiteco lepidior erat. Fuit longo tempore univerſæ inſulæ ſingulari ſolatio: nam & incolatum & Chriſtianorum multitudo ingens ad monſtri miraculum quotidie confluebat. Sapidas eſſe, aiunt, horum piſcium carnes, multoſque maria illa generant. Amiſſus eſt tandem facetus ille piſcis, ad mare devectus ab Attabunico, uno è quatuor æque dividentibus inſulam fluminibus, ex alluvie inaudita typhonibus horrendis comitata, quam ipſi vocarunt, furcanum. Superavit Attabunicus ripas adeo, ut univerſam impleverit vallem, & ſeſe lacubus omnibus immiſcuerit. Secutus ergo Attabunici torrentem bonus Matunnus, facetus, ſociabilis, matrem antiquam, & natales aquas repetivit, nuſquam alias viſus. Hucuſque Martyr, &c.

CAPUT LXXXIV.

De inſolito & miro amore atque ſympathia lyncis & gruis erga homines, quæ in arboribus quoque apparet.

PLeni ſunt libri amorum, inquit Busbequius, quibus feræ in homines inflammatæ fuerunt: in quibus quidem ego ſemper aſſenſum ſuſtinui, veritus, ne fabuloſa temere crederem, donec vidi lyncem, quem habui ab Aſſyria, ſic affectum erga unum de meis hominibus, paucis diebus cognitum, ut amare negari non poſſet: Vbi præſens aderat, multæ & inſignes blanditiæ complexuſque, & tantum non oſcula: cum vellet abire, iniectis leviter in veſtis laciniam unguibus retinebat, abeuntem vero oculis proſequebatur, nec eos fere ab ea parte demovebat, mœſtus interim, donec redeuntem aſpiceret; hic mira rurſus alacritas & gratulatio. Nec tulit diutius abſentis deſiderium, illo mecum in caſtra Turcica trans mare profecto, lynx deſiderii vim continua ægritudine teſtatus, poſt inediam aliquorum *Epiſt. 3.*

 rum.

rum dierum contabuit. Quod tuli ſane moleſte, quod eum cum Ichneumone, quem habui valde placidum, Cæſari dono deſtinaveram propter tergoris pulchritudinem, quæ tanta fuit, ut cum communibus lyncibus compoſita aliud ferme animal videretur. Hos enim elegantiſſimos producit Aſſyria, quorum hic tergora quindecim & ſedecim aureis coronatis veneunt. Nec dubito, quin illæ fuerint Babylonicæ pelles, olim in pretio habitæ, quarum in l. interdum tit. de publicanis mentio fit. Accipe aliud (pergit ibi Busbequius) de ave. Eſt mihi inter cæteras grus Balearica, id genus à vulgatis diſtat candido plumarum cirro ab utriuſque auris ſede dimiſſo: deinde nigricie totius partis colli anterioris, qua Turcæ tegumenta capitis ornant: nec magnitudine communibus gruibus par eſt. Hæc, quam dico, grus Balearica apertiſſima dedit amoris ſigna erga militē Hiſpanum, quem captivum redemeram, ſic ei dedita, ut per plures horas, eo ambulante, ambularet una, illo inſiſtente, inſiſteret, aſſidenti vero aſtaret, ſeque ab eo (reliquorum contactum averſata) tractari & demulceri pateretur. Vbi domo aberat, ibat ad ejus cubiculum, oſtiumq; veluti pulſatura, roſtro appetebat. Si quis aperiebat, omnia oculis perluſtrabat, ſi eum reperiret. Vbi ſe fruſtratam eſſe videbat, tum vero totam circuibat domum, cum tantis & tam acutis clamoribus, ut ferri non poſſet, & neceſſe eſſet, aliquo concludi, quo minus ejus clangor aures offenderet. Sed ubi is redierat, paſſis alis ei obviam ferebatur, cum abſurdo & incondito corporis motu, ut vel ſtaticulos ſaltationis alicujus tranſmarinæ, vel certe velitationem cum Pygmæo meditari videretur. Quid plura? fecit ſibi poſtremo conſuetudinem ſub lecto ejus cubandi, ubi & ovum ei peperit. Habes duorum brutorum animalium amoris erga homines indices affectus. Hucuſque Busbequius. Hæc duo brutorum exempla teſtantur, veroſimilia eſſe ea, quæ in primam centuriam de Ætola virgine adamata à ſerpente, abſque *Cap. 67.* læſione, & ab eo caſtigata, cum alio migraſſet, ex Plutarcho retulimus. Quinimo ejuſmodi affectus vel ſympathia ſe extendit quoque ad arbores, inter quas nonnunquam tantum eſt deſiderium conjunctionis, ut maris & fœminæ conſuetudines referant. Exemplum habemus admodum memorabile, teſte Philoſtrato, in palmis, alia enim maris, alia fœminæ nomen meretur, cum invicem maritali quadam copula conjungantur, mareſque ad ſe attrahant fœminas, neque illæ congreſſum quantumcunque adniti poſſunt, aufugiant, ſed ultro ramis ab utraque viciſſim contra ad oſculum quodammodo exporrectis, manifeſta dent ſigna mutui deſiderij. Is duas, & hujus & illius ſexus palmas in ripis fluvij oppoſitas, è regione ſtatuit. Hic vero mas amore correptus plurimum incurvatur, alteque ſe ſupra flumen protendit: Fœmina vero, quantumlibet procul ſita ſit, neque

appre-

apprehendi poſſit, inclinat ſe tamen, & obſequij quoddam & ipſa ſtudium præ ſe fert. Aquam itaque, quodam veluti ponte conjungunt, difficili tamen & inacceſſo tranſitu propter foliorum aſperitatem. Hanc utique ſpeciem, (pergit Pierius Valerius ex Philoſtrato) qui pinxerit nuptiarum & conjugalis amoris Hieroglyphicum ex ipſius naturæ gremio deſumptum, ſumma etiam cum venuſtate deſcripſerit. Quo vero major huic argumento ſit fides, eam palmarij diligentiam adhibent, ut mares eo ſaltem intervallo à fœminis diſtent ut pulvis ventorum flatibus à foliis ſublatus, in fœminarum folia incidat, quod ſatis ad fœcunditatem facere compertum eſt. Sed mirum dictu, quod ſi qua procul à mare abſtiterit, ut neque pulvis, neque aura odorve ejus ad eam permeare poſſit, excogitaverunt coloni, funem à mare religatum, ad fœminam uſque producere, atque ita quaſi maritali vinculo copulatam, maſculâ virtute clanculum per funem irrepente, fœcundam fieri, quæ prius in ea ſterileſcebat ſolitudine. Diophanes autor Græcus Florentinum citat, qui ſuis in Georgicis multa de palmæ amore conſcripſit, contabeſcere eam maris deſiderio, quod nulla diſſimulatione profiteatur, modo radices verſus eum porrigens, modo verticis in eum proclinatione, fructum ferre pernegando, agricolamque demum cogi amantem huic inveſtigare, qui multas palmas mares manu amplexuque contingat, mox ad amore perditam rediens, eam amplectetur, attrectetque manibus. Flores quoque mari prius impoſitos tollat, & ſupra fœminæ verticem imponat. Quæ ne quis fabuloſa ſuſpicetur, iſtiuſmodi amoris exemplum atque conjugij noſtro dedere tempore. Siquidem vir clariſſimus Jovianus Pontanus, homo minime futilis, & quem fabulas pro hiſtoria de re maxime ſuo tempore omnibus conſpicua, ſcribere puduiſſet, duas celebrat palmas, marem unam Brunduſij, fœminam alterã Hydrunti, quæ diu ſteriles permanſerunt, donec ſcilicet paulatim ſuccreſcentes, nondum alteram altera contueri poterat: ubi vero tantum adolevere, ut ſeſe invicem conſpicere potuerint, longo quantumlibet multorum ſtadiorum tractu diſſidentes fœtificare cœperint. Sed cur non ipſum potius audiamus?

In Hieroglyphicis.

Brunduſii latis longe viret ardua terris
Arbor, Idumæis uſque petita locis.
Altera Hydruntinis in ſaltibus, æmula palma.
Illa virum referens, hæc muliebre decus,
Non uno crevere ſolo, diſtantibus agris,
Nulla loci facies, nec ſocialis amor.
Permanſit ſine prole diu, ſine fructibus arbor
Utraq; frondoſis, & ſine fruge comis.

Digitized by Google

At poſtquam patulos fuderunt brachia ramos,
Cœpere & cœlo liberiore frui.
Frondoſique apices, ſe conſpexere, viriq;
Illa ſui vultus, conjugis ille ſua.
Hauſere & blandum, venis ſitientibus ignem,
Optatos fœtus ſponte tulere ſua.
Ornarunt ramos gemmis, mirabile dictu,
Implevere ſuos, melle liquente favos.

Eſt idem amor in piſtaciis, pergit Pierius Valerius, eo quibus ſemina cum panguntur, mas & fœmina committi debent, conjunctis naturis, ita tamen, ut mas ad Favonium dorſum vertat, ut monet Demageron.

CAPUT LXXXV.

De leonum heroicis virtutibus, & eorum captura faciliori, quam olim.

Cap. 22. CONgeſſimus de hoc animali, vere heroicis & generoſis dotibus prædito, non vulgaria in priorem centuriam. Inter alia autem ex Plinio Lib. 8. c. 16. nat. hiſt. hæc verba: Leoni tantum ex feris clementia in ſupplices: proſtratis parcit, & ubi ſævit, in viros prius, quam in fœminas fremit, in infantes non niſi magna fame. Hæc Pliniana illuſtrantur egregio exemplo, quod ante aliquot annos Florentiæ accidit. Leo enim ſeptis & clauſtris confractis, libertate geſtiens, in urbe hinc inde veluti furibundus & ſæviens diſcurrens, forte puellum metu oppreſſum, & tarde fugientem aſſecutus, eum proſternit, atque unguibus comprehendit, veluti dilaniaturus. Hoc periculũ filioli proſtrati, conſpicata mater vidua, omni metu poſt habito, diffugientibus reliquis omnibus, & latebras tutas, metu belluæ quærentibus, veluti attonita, accurrit, lachrymiſque profuſis, ſupplicis inſtar, natum unicum leonis ex vnguibus, & fere faucibus eripuit illæſum, eo non refragante, ſed veluti imbecilli ſexui, heroico & magno animo clementer parcente. Hoc factum non ſolum typis æncis elegantiſſimis expreſſum, ſed etiam verſibus celebratum eſt, qui digni ſunt, ut aſſcribantur. Sunt autem tales:

Quem grata accepit quondam urbs Florentia dono,
Vi valida erupit, carcere forte leo.
Dum vero indomitus, frendenſque vagatur in urbe,
Graſſantemq; pavens civica turba fugit:
Vnguibus, invadit puerum, violentus, acutis,
Qui viduæ proles unica matris erat:

Curris

Curſit mœſta parens: prædam eripit, ocyus ille
Cum prole illæſam, lenis abire ſinit.
Quæritur, unde truci clementia tanta leoni?
Indicia hæc animi ſunt generoſa ſui.
Afflicto, imbelliq; homines hinc parcere diſcant:
Diſcat opem proli, ſedula ferre parens.

Eodem modo ſuperioribus annis leo non minus heroice ſe geſſit erga miſeros captivos & vinctos à Turcis Hungaros, protegente eos imprimis favore divino. Cum enim equites & milites ſuos Sangiacus quidam Turcicus in confiniis Hungaricis, loco conſueto, (quem ſua lingua Iſphahi meidan, id eſt, equitum aream vocant) militaribus exercitiis, propoſito induſtriis, & agilibus præmio, (uti facere aſſidue ſolēt) aſſuefaceret, & circulator quidam immanem leonem domitum, & ipſius juſſis, tanquam magiſtro, parere edoctum, adduceret: Evenit forte, ut quidam captivi Hungari Chriſtiani, (quos Turci inviſo nomine Gauros vocant) in excurſionibus deprehenſi, vinctis poſt tergum manibus, adducerentur, ut ludibrio illi turbæ hominum exponerentur. Sangiacus illis conſpectis juſſit, robuſtiorem ex iis, & quidem fere imberbem adhuc, ita vinctum palo deligari, ut à leone dilaniaretur: quem cum leo, licet irritatus & concitatus, ſponte attingere nollet, ſed blandienti ſimilis illum intueretur, commotus ejus magiſter, eum concitatiore voce, & quum hac nihil efficeret, fuſte ad inſtitutam lanienam compellere conatus fuit. Quum vero fruſtra laboraret, & ut Turcicis ſpectatoribus, avidis ſanguinis Chriſtiani, ſatisfaceret, leonē tergiverſantem, contra deligatum ſtipite, verberibus incitare non ceſſaret, ita ut is unam ex ocreis, miſero Chriſtiano unguibus detraheret: mox vero ipſo illæſo, converſus (divinitus ut putatur) in magiſtrum ſuum magno impetu irruit, eumque crudelem in modum fruſtatim concerpſit, erga reliquos plane innoxius. Conſternati veluti hoc portento Turcæ, nihil atrocius in deligatum palo concaptivoſque ſtatuerunt, donec plerique vel permutatione facta cum Turcis captivis, vel pretio redempti ſunt. Ii incolumes reverſi, quo facto in ſummo periculo divinitus conſervati fuêre, ſuis prædicarunt. Hæc ſicut modo recenſui, ex fide dignis hominibus audivi: eaque æneis typis inciſa & expreſſa poſtea vendita publice ſunt.

Referam quoque, quæ tanquam oculatus teſtis recenſere poſſum: Eitelbergæ vivente Ottone Henrico Principe Palatino Electore, non ſemel vidi in arce, leonem raræ magnitudinis in ſuis ſeptis, ita tamen manſuetum, ut abſque noxa ſe attrectari à notis, & catellos involutos jubæ ſuæ indormire pateretur, ſecumque ludere permitteret. Quinimo morio-

nem Electoris ita amabat, ut ei tanquam familiari lambendo & amplectendo veluti blandiret.

Notum præterea eſt, Maximilianum II. Cæſarem optimum habuiſſe leonem domeſticum, qui non ſecus ac canis tractabilis & obſequens erat, neminique noxius, nutritus, uti dicebatur ab ineunte ætate, ſolummodo pulmentis, & nulla carne, inprimis cruda, tantaq; domeſticitate & affectu erga Cæſarem defunctum præditus, ut vix à funere ſe avelli paſſus ſit. Memini autem, non ſemel legatos Reipublicæ noſtræ recenſere, cum Imperatoria & Regia ornamenta, clenodia & veſtitus ordinarij, quæ in hac urbe noſtra, veluti depoſitum peculiare, per aliquot ſecula cuſtodiuntur, Ratisbonam ad inaugurationem Cæſaris Rudolphi II. Maximiliano patri, afferrent, & ante ejus Majeſtatem, in locum certum cubiculi, inſpectante Cæſare, reſerata & explicata exponerentur, deinde rurſum reponerentur, mox leonem illum Cæſareum, pone ipſum Cæſarem aſſiſtentem, ad coronam, ſceptrum, gladium, pomum, & veſtes Imperatorias illas, antiquitate celebres, veluti obſervantem, & admirabundum, quid ageretur, acceſſiſſe, & convaſatis rurſus in ciſtam, ſuper eam, cuſtodis inſtar, ſeſe collocaſſe. Similem leonem manſuefactum habuit Johannes Auſtriacus, cujus nomen ob victoriam contra Turcos ad Naupactum, ipſo ſummo exercitus Chriſtianorum Duce, partam, celeberrimum eſt, qui leo plerunque lateri ejus, tanquam cuſtos, adhærere ſolitus fuit. Cæterum leones ferociſſimos, & adhuc indomitos, etiam arte & induſtria, licet aperta, ut ita dicam, eorum captura ſit admodum periculoſa, interfici poſſe, experientia docuit. Quamobrem cum præcipua vis & vigor in leonum oculis conſtet, Getulus ille paſtor, teſte Plinio, vel ipſa neceſſitate extrema, vel naturali ratione edoctus, egregium ſpecimen domandi & interficiendi leones, poſteritati reliquit. Quum enim pro pecore, ſicut in priore centuria recenſuimus, contra leonem irruentem pugnaret, eſſetque inermis, veſtem, qua amictus erat, ex deſperatione exuit, & in feræ caput objecit. Hærente autem forte veſte in juba circumvoluta, oculoſque leonis obvelante, ita ferocia ejus diminuta eſt, ut quaſi obſtupefacta fera ſubſtiterit, paſtorique liberum ſpacium fugiendi reliquerit.

Lib. 8. c. 16.

Cap. 22.

Id ſane contra leones irruentes remedium poſteritas ſolerter obſervavit, non ad fugam, ſed ad interficiendos leones. Ita enim ſcribunt hiſtorici recentes de Afris leonicidis: Africa, inquiunt, alit homunculos, fuſco colore & capillo, Æthiopum in morem, criſpo & intorto, qui continenter ſub pellibus agunt, & præter attritam lænam, & oblongam interulam, nudi incedunt; iis leonem interficere pene ludus jocuſque eſt, irritant enim, & irruenti belluæ mira agilitate lænam in oculos injiciunt, & eodem ani-

mo

mi robore, exaſperato cultro cor transfigunt: exanimæ pellem diripiunt, quam circumferentes, & à pueris patriis carminibus celebrati, ſtipem vulgo corradunt. Teſtatur Jacobus Eborenſis vidiſſe ſe unum ex iſtis Vlyſſiponæ, non ita deformi aſpectu, ut credebatur, imo colore candido, & recta ſtatura, adoleſcentem, qui Hiſpanica lingua, cujus peritiſſimus fuerat, decem à ſe leones interfectos gloriatus fuerit, & qui cum eo ex Maroxiis venerunt, ita rem ſe habere affirmabant. Hoc cum Antvverpiæ non multo poſt idem Eborenſis amicis narraret, quidam ex his cognitum adoleſcentem, & Granatæ natum aiebat.

CAPVT LXXXVI.

De heroica bellua leonis morbis & terriculamentis.

ETſi leonem, ut diximus, validum & longævum animal eſſe compertum eſt: tamen ſicut omnia in hoc mundo corruptioni & infirmitatibus obnoxia ſunt, ita quoque non ſolum culicibus, præſertim in oculis uſque ad necem infeſtatur, ſed etiam aliis morbis, præſertim febribus, moleſtatur. De quibus, & quomodo curentur, multa ſcribunt hiſtorici. Inprimis autem Orus Apollo, qui hieroglyphica ſcripſit, refert leonem, ubi febricitarit, (familiaris enim huic feræ per nimiū calorem hic morbus eſt) præſertim quartana, ſimia ſolere veſci, ſaluberrimæ eſcæ loco. Non repugnat Plinius, niſi quod morbi vim elevans, ægritudinem faſtidii tantum ſentire dicit, in qua medetur ſibi, guſtato ſimiarum ſanguine, quæ laſcivia immodica, in rabiem eum agunt. Confirmat idem Philoſtratus quoque, Leones medicinæ gratia ſimiis inſidiari, ſcribens. Quin & Ælianus in omnigena hiſtoria, ægrotanti leoni cætera remedia inutilia ſcribit, præter ſimiam cujus eſu pristinam valetudinem recuperet. Idem de animalibus, medelæ rationem & diſcrimen morbi diſtinctius fieri, his verbis aperit: Leo ſupra modum ingurgitato cibo remedium quærit, aut à quiete abſtinentiaque, aut ſimiam nactus devorat, quo cibo alvi proluvium excitatur, moleſtaque ſaburra exoneratur. Hinc doctiſſimus Junius ſuum Emblema 22. cum hac explicatione ſumpſit, docteque & commode ad adulatores applicat, cum hac inſcriptione: ADVLATOR REIPVBLICÆ GRAVIS: cui inſcriptum eſt tetraſtichon hoc.

De Apollō. Vita lib. 3.
Lib. 1. c. 9.
Lib. 5. c. 39.

Vt leo, quem cæci vis lancinat effera morbi,
Sentit opem ſi ſimiam edat, citam.
Palponem & dirum ſycophantam qui ejicit aula,
Rex viru regnum vacuat gravi.

Digitized by Google

In hieroglyph. Quapropter Ægyptij Sacerdotes, teſte Pierio, ſi febricitantem hominem, & ſibimet auxilia comparantem ſignificare vellent, leonis ſimiam veſcentis, hieroglyphicum ponere ſoliti ſunt. Tanta enim indignatione ſimiam fert leo, ut nullum animal avidius perdere deſideret: cauſa eſt animalis petulantia, leonem indigniſſimis modis exagitantis. Nam ſimulac vel ex arbore aliqua, vel ex alio tuto latentique loco nacta fuerit occaſionem, in leonem inſiliendi, pro magno habeat negotio, caudæ ejus ſeſe applicare, natibuſque affigere, atque ita quibuſcunque modis poteſt ludibriis, Regi ſuo illudere: quod cum impatienter ferat leo, impotenter admodum in hujuſmodi animal efferatur. Cæterum de terrorem incutientibus alioquin *Lib.8.c.16* magnanimæ & imperterritæ huic belluæ, Plinius tria potiſſimũ enumerat, circumactos videlicet rotarum orbes ſtridentes, & cantum gallinaceorum, ſed omnium maxime ignes. Idque confirmat Orus Apollo, nulla re magis domari atque frangi leonis feritatem, quam accenſis facibus. Etſi autem etiam foſſa capiuntur leones, nonnunquam etiam retibus implicantur, tamẽ ignem & faces maxime horrent. Cum enim ignis impetum ſuſtinere non valeant, undique equites & pedites in belluam impetum facere ſolent, dextra faces tenentes, atque læva ſcutum percutientes; ita turbatus leo in retia *Lib.4.de venatione.* adigitur, ut auctor eſt Oppianus. His addo ex Ammiano Marcellino, (ſicut antea prolixè expoſuimus) culicum examina lethales hoſtes leonis. Ea enim inſidentia palpebris, noctu & interdiu, eum ad furorem redigunt, ut dilaceratis oculis ſuis unguibus ſeipſum excæcet, & fluminibus abſorbeatur. Quoniam autem in culices incidimus, nec ab iis tam cito nos expedire, neque eos abigere poſſumus, notum eſt, hoc inſectum tam hominibus, quam animalibus brutis valde infeſtum & moleſtum eſſe, præſertim autem *In hiſtor. Ticinenſi. lib.1.c.6.* æſtate, ubi ſunt paluſtria loca. Quare non fruſtra de muſcarum & culicum moleſtia conqueritur Bernhardus Saccus, ubi deſcribit delicias Romanas in verno tempore, & quam moleſta mox ſequatur æſtas in urbe: Inſectæ, inquit, tum exurgunt muſcæ, apertaque invadunt atria, ac dominarum facies importune petunt, & flabro etiam abactæ redeunt, ac inviſæ pulſæque per angulos circumvolant. Cicada quoque ex arbore lugubre carmen rauco ſtridore ſonans, moleſtiam nobis auget, & dum illa per noctem ſtridula voce ſilet, aliud ſe ſe nobis tædium longe majus exhibet. Prodeunt in tenebris infenſæ cicinculæ, vulgo cicinſulæ dictæ, quas ego ſuccidulas à ſugendo, vel à vocis zincino ſtridore, cincilulas ſcribendas putarem. Hæ enim inſectæ, vix cubili illato lumine, ſimul adſunt, ac ſummiſſo ſibilo, improbo oſculo nobis dormientib. inſident, inflictoq; fronti vulnere, humano cruore ſaturæ ſub lucem abeunt latentq;, nocte rurſus reverſuræ. Gloriare nunc rerum tuarum magnitudine Roma, quando tantillum animal noctes tibi,

Digitized by Google

tuiſque patriciis infeſtas facit, bellumque ſine telo ciet? Monet nos naturæ auctor Deus, per infirmiora ipſius naturæ diſcrimina infirmitatis humanæ in ipſa honorum ſerie, ac maieſtate meminiſſe oportere. Hactenus Saccus. Vera autem eſſe, quæ de culicibus (quos ille cicindulas, & aliis vernaculis appellationibus nominat) ſcribit hic auctor, ipſe cum meis ſodalibus oculatus teſtis eſſe poſſum. Ita enim moleſta eorum examina in Italia, præſertim Romæ nobis noctu fuere, ut mane ſurgentes, ex ipſorum puncturis, ſtigmatiſatas facies, & cruentas plerunque haberemus. Hinc etiam exagitavit Adrianus Imperator Florum poetam, teſte Spartiano, hiſce verſiculis: *In vita Adriani.*

Ego nolo Florus eſſe,
Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas,
Culices pati rotundos.

Porro quod ad galli naturam, vel ob ſolarem efficaciam, aliaſque cauſas attinet, quæ terrorem vel cantu, vel oculis, leoni incutiat, noſtras cogitationes antea explicavimus. Neque ignoro multas cauſas in natura nobis ignotas reperiri, ſicut explicatu difficile eſt, quare Germanicus galli gallinacei neque vocem, neque aſpectum ferebat. Proclus autem ſua commenta affert. Ita enim de leone & gallo ratiocinatur; Deinde animalia ſunt ſolaria multa, veluti leones, & galli numinis cujusdam ſolaris, pro ſua natura participes. Vnde mirum eſt, quantum in inferiora, in eodem ordine cedant ſuperioribus, quamvis magnitudine, potentiaque ſua non cedant. Hinc ferunt gallum timeri à leone quamplurimum, & quaſi coli: cujus rei cauſam à materia ſenſuve aſſignare non poſſumus, ſed ſolum ab ordinis superni contemplatione. Quoniam videlicet præſentia ſolaris virtutis convenit gallo magis, quam leoni, quod inde apparet, quia gallus quaſi quibuſdam hymnis applaudit ſurgenti ſoli, & quaſi advocat, quando ex antipodum medio cœlo ad nos deflectitur, & quandoque nonnulli ſolares angeli apparuerunt, formis ejuſmodi præditi, atque cum ipſi in ſe ſine forma eſſent, nobis tamen, qui formati ſumus, occurrere formati. Nonnunquam etiam dæmones viſi ſunt ſolares, leonina fronte, quibus cũ gallus obiiceretur, repente diſparuerunt. Quod quidem inde procedit, quod ſemper, quæ in eodem ordine conſtituta inferiora ſunt, reverentur ſuperiora. Quemadmodum plerique intuentes virorum imagines divinorum, hoc ipſo aſpectu vereri ſolent turpe aliquid perpetrare. Sed hæc commenta reiiciamus in auctorem, & ea ad ſacram ſcripturam, tanquam ad lapidem Lydium, & referamus & examinemus.

Cap. 22. in 1. Cent. *Plutarch. de invidia & odio.* *De ſacrific. & Mag.*

Capvt LXXXVII.

De leanæ ſævitia, crudelitate, & voracitate: nec non de mole nivium, quæ Schne Lewin.

Ex ſuperioribus capitibus prolixe conſtat, leonem animal, non ſolum generoſum, & magnanimum, ſed etiam, potens, crudele, & ſævum eſſe, ita ut nonnunquam in ſacris literis Deus comparetur leoni, ſicut quoque Sathanas, ſed plane diverſo reſpectu. Ezechias enim Rex cum graviter affligeretur, & iram Dei ſentiret, conqueritur, Deum ſibi fuiſſe inſtar leonis, à quo oſſa ſua contrita ſunt. Quo ſimili etiam Iobus utitur, oppreſſus calamitatibus, cum quibus mirifice conflictabatur, quod à Deo, ceu leone dilaniatus fuerit. Non ut Deus accuſetur crudelitatis, ſed pio ſenſu horrendæ afflictionis, à Deo irato ſibi immiſſæ, & quod non ſatis exprimi queat dolor internus, quem ſentiunt ij quos Deus perſequitur, ita locuti ſunt viri pij. Diverſa ratione loquitur D. Petrus, ubi diabolum rugienti leoni, & quærenti, quem devoret, aſſimilat. Ibi enim omnes pios monet, ut diligenter caveant, à potentiſſimo, & truculentiſſimo hoſte, qui ceu leo famelicus, prædam indefeſſus quærit, ſicut antea quoque notavimus in Centuria prima. Tales ſimilitudines de imperterrito vigore hujus animalis, paſſim alibi in ſcriptis Prophetarum, piorum, & clarorum virorum inveniuntur. Vt apud Iſaiam: Quomodo ſi rugiat leo, & catulus leonis, ſuper prædam ſuam, cum occurrerit ei multitudo paſtorum, è voce eorum non formidabit, & à multitudine eorum non pavebit; ſic deſcendet Dominus exercituum, ut prælietur ſuper montem Sion, & ſuper collem ejus. Item de clementia leonis utitur D. Auguſtinus: Leo eum, qui telum miſerit, ſed tamen non vulneraverit, correptum, raptumque ſternit, nec vulnerat. Seneca quoque tali ſimilitudine utitur: Ferarum nec generoſarum quidem, præmordere, & urgere proiectos: Elephantes, leoneſque tranſeunt, quem impulerunt: non decet regem, ſæva nec inexorabilis ira. Eodem modo bellua illa verſutia ſingulari pollet, ut venatores decipiat Leo enim ſemper ambulat pedibus introrſum reductis; itaque ungues occulit, ne attriti aciem amittant, aut inveſtigantibus occaſionem inveniendi exhibeant. Non n. facile invenitur veſtigiū unguis leonini: ſed in cæca & exigua incidentes ſigna, aberrant venatores: Sicut Plutarchus obſervavit. Etſi autē hæc, quæ modo diximus, tam de mare quam de fœmina leonini generis (cū alio-

Eſaia, c. 38.
Iob. c. 15.
Cap. 70.
Cap. 31.
Lib. 5. de Civit. Dei cap. 26.
Lib. 1. de clementia.
De ſolert. animaliū.

alioquin in jure noſtro plerunque maſculinum genus comprehendat in ſe fœmininũ quoque) intelligi poteſt tamen experientia docuit, in hoc genere animantium, fœminam longe ſuperare ferocia & robore marem. Unde multo major laus & gloria fuit, ſuperare vel interficere leænam, quam leonem. Exemplum habemus in Perdicca Macedone, qui ex præcipuis Ducibus ſecutus eſt Alexandrum in bellis. Is enim adeo audax fuit, ut aliquando in ſpeluncam leænæ ſolus introiret, verum leænam ipſam non deprehendit, ſed catulos ejus ſecum exportavit, & magnam hominum admirationem hac audacia meruit. Etenim non ſolum apud Græcos robuſtiſſimũ & bellicoſiſſimum animal leæna putatur eſſe, verum etiam apud Barbaros. Proinde ferunt Semiramidem Aſſyriam, non ſi quando leonem cepiſſet, aut pardalim, ſimilemve feram interfeciſſet, ſed ſi leænam prehendere potuiſſet, animum extuliſſe, ſibique in eo placuiſſe. Unde licet leo voraciſſimum & velociſſimum animal ſit, & cum libere deerret, & divagetur per ſylvas, non eſt mirum prædam capere, quæ ſibi poſſit eſſe ſatis: tamen leænæ, cum cubat in antro, ne catulos ſuos deſerat, quis poteſt eſcas ſuppeditare, quibus ejus & catulorum, (qui etiam ſunt valde voraces) impleantur animæ, & ſaturentur? Nunquit inquit Jobus, tu capies leænæ, quam præſtes, prædam, & implebis animam, hoc eſt ſatiabis appetitum catulorum ejus? quaſi dicat, non: ſed illud eſt opus providentiæ Dei, qui dat eſcam omni carni, & implet omne animal benedictione, & abundantia. Sicut erudite verba Jobi interpretatur Franciſcus Valleſius. Quare, ut ſunt meæ conjecturæ, ab hujus belluæ celeritate, impetu, & immenſis viribus, quibus non facile reſiſti poteſt, appellatio molium nivium conglobatarum, domus vel montis inſtar, ex ſummis jugis alpium, præſertim Rheticarum, vel calore ſolis, vel alio levi motu, ſonituve, in præceps, ex improviſo delabentium, & obvia quæque, tam domus, arbores, ſaxa, quam homines & bruta, ingenti vi, & fragore, miſere opprimentium, orta eſt, ut vernacula lingua, Schneelewin/id eſt, niveæ leænæ per συνίζησιν (licet nonnulli etymon earum à liqueſcente nive quaſi Schneleḧnen/ducant) vocentur. Olim hæ immanes moles, Riſinæ, & poſterioribus temporibus Labinæ conglomeratæ per montium præcipitia, labentes fuerunt, appellatæ. Etenim contra impetum & celeritatem, earum ex præcipitio ad ima ruentium, nullum aliud eſt auxilium, vel præſidium, quam cum tanquam tonitrua ex longinquo retro exaudiantur celerrima fuga, ſi modo præcipitia & ſemita angusta hoc patiuntur, evitentur. Non raro etiam accidit, ut aliquis fugiendo, neſcius quo ſe in tutum proripiat, in præſentiſſimum periculum incurrat. Idipſum Strabo innuit, ubi Alpes, & Rhetos deſcribit: Ibi, inquit, alicubi ita

Cap. 38.

De ſacra Philoſoph. c. 55.

Lib. 4. Geograph.

bi ita arcta via eſt, ut & peditibus & jumentis non adſuetis vertigo oboriatur: Incolarum autem jumenta, facile illum laborem obeunt. Neque huic incommodo mederi potuit, neque delapſui ingentium glaciei tabularum qui integrum etiam comitatum obruere & ſubiectas valles deturbare poſſunt. Multæ enim una ſupra aliam jacent glaciei tabulæ, ſubinde una poſt alteram gelu concreſcente in glaciei formam nive. Quarum tabularum, quæ in ſuperficie ſunt, facile quovis tempore ab interioribus ſolvuntur, antequam à ſole plane liquentur. Huc quoque Claudianus poeta reſpexit, ita deſcribens periculoſiſſimum tranſitum, præſertim hyberno tempore, (licet ibi ſit hyems fere perpetua) alpium Rheticarum.

Sed lacus Heſperiæ quà Rhetia jungitur oræ,
Prœruptis ferit aſtra jugis, panditq; tremendam
Vix æſtate viam: multi ceu Gorgone viſa
Obriguere gelu; multos hauſere profunda
Vaſta mole nives: cumque ipſis ſæpe juvencis,
Naufraga candenti merguntur plauſtra baratro:
Interdum ſubitam glacie labente ruinam
Mons dedit, &c.

Hoc periculum ego cum meis ſodalibus expertus ſum, cum tranſiremus ſumma juga Rheticarum alpium, quæ Septæ (vulgo Setner) vocantur. Quo tempore ſæpius nobis in mentem veniebat, quod Livius, Polybius, & alij hiſtorici, de Hannibale, & ejus exercitu memoriæ tradiderunt, qui conſpectis alpium altiſſimarum jugis, montis Saniſii, quæ nubes attingere videbantur, potius de reditu, quam de tranſitu cogitarint. Ita ſane nobis quoque accidit: nam tanta erat altitudo nivis, circa principium Septembris, tam difficilis, coorto vehementiſſimo vento, aſcenſus, ut nobis videretur nubes tranſcendere, eaſque nullo modo ſuperari poſſe; Sed ſalvi protegente nos Dei auxilio, licet deſcenſus, nive liqueſcente, non minus periculoſus, imo periculoſior, ob metum leænarum nivium, quarum tonitrua in diſſitis locis audivimus, eſſet; alteram partem vallis, ubi tunc vindemia & magnus æſtus erat, Stallam, Plurſium, & ad Lacum Larium, illoque navigio tranſmiſſo in Ducatum Mediolanenſem, pervenimus. De his alpib. (quæ Lepontiæ, Splugæ, & Septæ vocantur & per illas ex Rhetis in Galliam, & Italiam, & non alibi patet iter) idem Claudianus ita canit:

In laudem Stilliconis.

Scandit inacceſſos brumali ſidere montes.

Cæterum in talem tempeſtatem niviū, de qua paulo ante dixi, incidit Claudius Annibaldus Francorum Regis in Sabaudia præfectus, cum Cal. Ian. Anno cIↄ.ccccc.XLIII. in Franciam ad ſuum regem tendens, in tranſitu montis Ceniſii ad Novoleſium à ſubita tempeſtate, ac niviū ventis agitatarum

Delphins lib. ii.

runt turbine, deprehenſus ferme periit. E monte enim in planum deſcendens, diu cum itinerum ducibus, omnique comitatu, animi impos jacuit; periiſſetque haud dubie, niſi ſubito ab his qui in vilibus ibidem tabernis iter facientibus neceſſaria vendunt, ſuccurſum fuiſſet, eumque in caſas ſuas delatum, pro more refoviſſent. Multi è comitatu nive ſuffocati periere, alij frigore oculos, alij pedes, aut manus perdidere: Nullius certe in poſterum valetudo conſtitit, ipſeque Annibaldus per omnem vitam idem incommodum ſenſit.

Caput LXXXVIII.

De urſorum, & canum irritatorum ferocia & ſævitia.

VEra eſſe, quæ à generoſo Domino Nicolao Virgæo Polono audivi, & in capite 38. prioris Centuriæ, de Johannis Baſilidis Moſcorum Principis crudelitate recenſuimus, & alij fide digni viri affirmant, & hiſtoriæ plures de ea extant. Conſuetum enim ei fuit non raro delectationis cauſa, de ſummis, & optime meritis viris tale ſupplicium ſumere. Vt videlicet obvoluti vel inſuti pelli urſi ad ſpectaculum deducerentur, mox ipſum principem incitare ſolitum fuiſſe aliquot moloſſos, & canes Britanicos efferos. Canes vero exiſtimantes hos miſeros neci deſtinatos homines, eſſe urſos, mox illos morſibus, & unguibus crudeliter dilaniaſſe, donec membratim ſic diſcerpti omnibus ludibrio relinquerentur. Inter hos Paulus Oderbornius recenſet, quomodo ſocerum ſuum Michaelem Temrucovium ad epulas frequentius invitatum, ſæpe veſte exutum, inter medias nives ad ſuos nudum remiſerit, ſæpe eundem ſua domo concluſum, alimentorum inopia fere ad laqueum redegerit, cum ejus juſſu quatuor ſtupendæ magnitudinis urſi ad ædium limen delegati, cibum allaturos, ab ingreſſu arcerent. Eas quoque belluas in denſiſſimam hominum turbam immittere ſolitus ſit, eo præſertim tempore, cum populus ad templa proficiſceretur. Tum ſi quis repentinis illorum incurſibus oppreſſus extitiſſet, facetiis homicidia circūſcribens, ſuos filios ex eo ſpectaculo non parvam voluptatem percepiſſe, dixerit. Eos igitur beatos reputandos eſſe, quos magni Ducis feræ proſtratos occiderint, præſertim cum ipſe etiam eo certaminis genere flagranter ſit oblectatus. Porro non mirum videri debet, quod ibidem retulimus, ad Turcarum Regem Solimannum à Rege Inſulæ Taprobanæ Æthiopē miſſum fuiſſe, qui humana carne veſcebatur. Vt enim illos anthropophagos In- *In vita Baſilidis.*

dos occidentales Braſilianos præſertim, qui non fame inducti, ſed vindictæ cupiditate captivos hoſtes mactare, & devorare ſolent, ut pote nimis notos ex hiſtoriis, prætercam, noſtro ſeculo Año Chriſti videlicet cIↄ.Iↄ.XLIII. cum agmina Tartarorum, occupato à Turcis Strigonio, & Alba Regali, longe, lateque prædabundi in Hungaria excurſiones feciſſent, & ab Hungaris circumventi fuiſſent, occiſis ex ipſis plus minus tribus millibus, maleque mulctatis cæteris, inter captivos, unus inventus fuit, ut Melchioris Soitori verbis utar, ideo convertit omnium oculos in ſe, ſua tetra, & immani barbarie, quod in pera annotina, dimidia pars infantis bimuli adhuc de obſonio nondum comeſta ſupererat, &c.

De bello Pannonico li.2.tom.2.

In eodem capite 38. mentionem fecimus quoq; canis, cui Berezillo nomen fuit, qui licet Indis infeſtiſſimus fuerit, multoſque laceraverit, tamen anui barbaræ ſubſidenti, & ſupplicanti, demonſtratis literis præfecti Hiſpanici, ſibi ne noceret, pepercerit, allegato Ariſtotele, qui tradit, adverſus ſe ſubmittentes, requieſcere iram, etiam canes manifeſtum indicium facere, non mordentes ipſos, qui proſtrati ſunt. Hoc in generoſis canibus verum eſſe, Plutarchus quoque obſervavit. Is enim, inquit, canes manſueti ſimul excelſi animi imaginem proponere in hoc, quod avertantur à ſubſidentibus in terram.

De ſolertia animalium.

Odyſſ.30.

Quo hæc Homerica pertinent:

Cum clangore canes tunc irruere: heic ſed Vlyſſes
Aſtu ſubſedit, baculumque abiecit.

Non enim porro impetunt canes eos, qui ſe dimiſerunt, humiliumque animo ſimiles ſunt facti. De hoc cane Berezillo ita ſcribit Cornelius Wytfletus. Anno. cIↄ.Iↄ.XI. Borichimenſes rebellarunt, vocatiſque in auxiliũ Caribibus, multos Hiſpanorum obtruncarunt, ſed mox victi in ordinem redacti, quievere. Hoc tumultu memoriæ proditum eſt, Berezillum canem ſtipendia meruiſſe, multoſque Inſularium dilaceraſſe. Vt autem pergamus in materia cœpta de ferocia canum erga miſeros, nudos, & inermes Indos occidentales: inter quos una cum Berezillo admodum celebris eſt canis, cui nomen Leonino, quem adduxit miles ſecum, quum detegeret Inſulas occidentales Columbus. Is ita ſtrenue cum Indis pugnare ſolitus fuit, ut eorum confeſſione, eum magis, quam viginti hoſtes Hiſpanos metuerent. Inprimis autem ſingulare in illo erat, ſi ex Indis aliquis ſe vinculis liberaſſet, & fugeret, Leoninus moneretur ab hero ſuo ut fugitivum inſequeretur, & retraheret, mox ille ejus veſtigia ſagacitate innata, ſequebatur. & (mirum) licet inter mille Indos lateret, eum cognoſceret, & veluti moneret levi aſſaltu, ut rediret, Quod ſi ſpõte fugitivus canem ſequeretur, innocuus ille erat: ſin ſe defenderet, & reſiſteret, impetu in eum facto, non ceſſaret, donec eum in fruſta

In augmẽto Ptolemaidis deſcriptionis.

in fruſta dilaniaret. Ita autem formidini erat illis hic canis Indis, ut eo conſpecto ocius aufugerent, & latebras quærerent. Hæc ita ſcribit Antonius Torquemada Hiſpanus, quem ex Hiſpanico idiomate in Italicum vertit, & titulum fecit Giardino di fiori curioſi, Celius Malaſpina, ex quo hæc, quæ indicavi, Latine converti. Porro de tortura, & venatione canum, quæ adverſus Indos occidentales ab Hiſpanis militibus inſtituta fuit, ita ſcribit Antonius Arnaldus. In Pervanorum regione publico paſſim foro, Hiſpanos ergaſtula extruxiſſe, & ea quidem capacitate, ut mille ſimul facile concludantur: ibi milites & eorum lixæ, & caculæ fidiculis, equuleis, ungulis, laminis candentibus, ſcuticis denique, & omni tormentorum genere miſeros illos diſcruciaſſe, uti vel ſic theſauros ſuos ipſis patefacerent. Quare, quidam etiamſi caſu evaſiſſent, petitis montibus, ſponte ſe dabant in laqueum, ſuſpenſis prius, aut ſuffocatis, eliſisque juxta ſe uxoribus, ac parvulis liberis. Quinimo non ſecus ibi venationes inſtituiſſe hominum, quam apud nos ſolet cervorum, aprorumque obiiciendo homines canum inſtigatorum morſibus: ſed & tygribus præbuiſſe conſumendos, cum ablegant mellis, ceræque inveſtigandi cauſa in horrendos ſaltus. Tuberonibus item cum margaritarum cupiditate adigunt eos ferocientis pelagi maxime devio tentare ſinus. Similibus ſi non atrocioribus calamitatibus, & miſeriis etiam Indi orientales ſubiecti fuerunt, ſicut ex hiſtoria Johannis Petri Maffei apparet. Meneſius enim Luſitanus Prætor Indiæ, præſidem Tobonæ Indum, quod inſolentiam Luſitanorum militum, à rapina, cum ſuis repreſſiſſet, eoſque male mulctaſſet, brachiis poſt tergum revinctis, in littore deſtitutum, ferociſſimis duobus moloſſis, obiecit, quorum impetus ac dentes varia inclinatione corporis aliquandiu fruſtra evitare conatus, horrente ſupplicij fœditatem effuſa ex oppido multitudine, circumſpectare cœpit primo fugam, deinde cum terreſtres omnes exitus milite obſeſſos cerneret, in mare ſe (quod ſupererat unum) ad incertam ſpem ſalutis immiſit. Neque canes, quippe jam ineſcati ab inſequendo abſtitere. Pedibus tantum natans, ſeque defendens, pone cum adhærerent, dolore, tandem ac deſperatione in rabiem actus, repente ſeſe convertit, dentibuſque horribile dictu, certare cum belluis inſtitit: atque ad extremum canis aure mordicus apprehenſa, cum jam ſanguis, vireſque deficerent, moribundus moloſſum una ſecum ad ima retraxit. Atrox (pergit auctor) & in humanum id pœnæ genus haud immerito viſum, & magis quod Luſitano ex patriis inſtitutis, ac legibus gloriari licet: nullam gentium in homines damnatos mitiora exercere ſupplicia.

Lib. 6.

In Philip. picis.

Lib. 10.

CAPVT LXXXIX.

De mira gallinaceorum natura, & pugnacitate.

Iob.cap.38. *Lib.10. ca 21.* NAturam galli mirati ſunt omnes, qui animalium hiſtoriam ſcripſerunt, ideoque non fruſtra etiam in ſacris literis hæc avis inducitur, ubi gallo intelligentia attribuitur. Sicut id paulo poſt explicat Valleſius. Plinius quoque de illo ita ſcribit: Proxime gloriam ſentiunt & hi noſtri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendoque ſomno natura genuit. Norunt ſydera, & æternas diſtinguunt horas, interdiu cantu, cũ ſole eunt cubitum, quartaq; caſtrenſi vigilia, ad curas, laboreſque revocant, neque ſolis ortu incautis patiuntur obrepere: deniq; venientem nunciant cantu: ipſum vero cantum plauſu laterum: imperant ſuo generi, & regnum, in quacunque ſunt domo, exercent, dimicatione pariter quoque inter ipſos, veluti ideo agnata tela cruribus ſuis intelligentes. Neque finis, ſæpe commorientibus. Quod ſi palma contingit, ſtatim in victoria canunt, ſeque ipſi principes teſtantur, victus occultatur ſilens, ægreque ſervitium patitur. Sane Sybaritæ, gens ad omnes mollitudinis numeros nata, gallum in urbe eſſe prohibuerunt, ne nocturni ſomni quietem interpellaret, ideoque & fabriles omnes artes ablegaverunt, ut memoriæ prodidit Athenæus, ne quid eſſet, quod voluptates ſuas interturbaret. Etſi autem hæ aves ſunt, ad pugnam natæ, inventum tamen eſt, incitare eas ad pugnacitatẽ, allio, in cibo dato, nonnulli piper præferunt, putantque inde pugnaciores fieri, Themiſtocles certe gallorum exemplo, in quos acriter pugnantes inciderat, exercitum confirmavit, cum oſtenderet eos, non pro patria, neque pro penatibus, neque pro majorum ſepulchris, uxoribuſve, aut liberis, id incommodi aggreſſos, ſed ea tantum de cauſa, ne vincerentur, nolle alterum alteri cedere. Inprimis autem Romanos delectatos eſſe pugna gallorum, paſſim in hiſtoriis invenitur. In illis memorabile admodum eſt, quod tum alij hiſtorici, tum Baptiſta Egnatius, cum Roma ab Alarico Gothorum rege occupata eſſet, ſcribit. *De Romã. Princ. li.1.* Cum Honorio, inquit, nunciatum eſſet Ravennæ, perditam Romam eſſe, credidit ille de pugnace gallo, cui nomen erat Romæ, ſignificatum eſſe, admiratumque vehementer, tam ſubito eum periiſſe, qui cum paulo ante feſtiviſſime luſerat. Adeo ſocordis ingenij princeps, nec quicquam omnino paternæ, avitæque virtutis referens, quod & Arcadio fratri vitio datum eſt, &c. Hæc Egnatius.

In hieroglyph. Cæterum ut refert Pierius Valerius, omnium pugnaciſſimos gallos habuiſſe fertur Rhodos Inſula, neq;, inquit, quidem adhuc ibi degeneravit ea volucrum hujuſmodi ferocitas, & viſenda proceritas, ut in quibusdam inde

Romam

Romam allatis ipſi conſpeximus. Hæc vera eſſe confirmat Petrus Quinqueranus Belloiocani Epiſcopus Senecenſis. Hæc enim ſunt ejus verba: Rhodij quidem generis, mihi gallus unus ſemeſtris allatus erat, & ille quidem non exiguo auro redemptus; cæterum in ea ætate, tam magnanimus, animoque ad prælia comparato, ut ne liceret quidem cani cortem intrare, niſi male multari vellet: vulgarium vero gallorum quoſcunque aſſequebatur, occidit. Commiſi vero eum ſæpiſſime cum gallo Numidico, ſeu Indico, qui dubio procul, vel optimo arieti pondere non cedebat, ſpectaculo admirabili. Nam & Indici iracundi impenſe ſunt, & ſeſe allevant ingenti ſuperbia colli vociſque. Interim neſcio quid plangunt omnino indecorum, & ridicule; Sed male gradivo tandem contigit, ut ex tot pugnis gallinaceus, meus pyctes ægrotaret, ac mox paulò nequicquam tentatis omnifariis remediis, perierit; ejus ſolatij ex gallorum pugnis, hiſtoria me admonuerat. Quippe eas cum legerem, quam frequenter celebraſſent Delij, quam Athenienſes, quam tota Græcia atque Aſia, quam ipſi Romani Imperatores, atq; inde tota Italia, ut in his etiam patrimoniis certaretur, decrevi ego quoque voluptatis particeps geri. Nec me fefellit, aut antiquorum judicium, aut propenſio mea, ſæpeque citra tædium uſus ſum eo ſpectaculo, imperita turba inimicorum meorum, quod aliquando inſolentius obſtreperet ad vivũ olim à me pertacta, cum remordendi anſam quæreret, in id negocium movebat omnem lapidem. Tandem viri, fœminæ, iuveneſque, ſeneſque certatim exiliunt, proclamant, in libellis proſcribunt, me ſtudioſiorum gallinaceæ pugnæ. Rogatis, horum amentiam, riſerim magis an contempſerim? neſciam, ita me dij ament. Gratum forſan fuiſſet judicium, niſi ſat ſciſſem, non iis judicium. Hucuſque Quinqueranus.

De laud. ib. provincia lib. 2.

Qui paulo poſt à gallis pugnacibus, egregiam ſimilitudinem ad viciſſitudinem rerum in ſcriptis comprehenſarum, quæ ad multa alia applicari poteſt, talem ſumit, dignam ut adſcribatur. Quemadmodum arridente vere gallinacei in pulvere cum gallinis volutati, una cum ipſis in medio pulvere deſident, ita ut gallinarum cum toto corpore ſpeciem ipſi præbeant: tamen ſemper deprehenduntur, atq; extant criſtæ vaſtigio, & viridi, vivaque pulchritudine, quæ dici non poteſt. Quod ſi rivalem gallum adventare contigerit, protinus excutiunt ſeſe, atque exigunt; gradienteſque gravitate conſpicua, jam nihil minus, quam gallinæ apparent: Eadem mihi ratio videtur, in iis, quos ultro dicendi genus ſubſequitur: quippe qui ſponte verborum faſtigia & continentem altitudinem, aliquando demittant ea felicitate, ut tamen extent in morem ſubtilioris liquoris, qui conſpici quidem ſupernatans poteſt, colligi vero non poteſt. Quod ſi quid occurrat, quod virium periculum facere velle videri poſſet, aut ſi lubet: tunc velut

Digitized by Google

magnanimi viri, qui non niſi in periculis acerbi ſunt, animos inſtaurant, ac facile declarant, quod eam magnitudinis ſpeciem non ſemper præſeferant, nihil præter voluntatem abeſſe. Poſtremo, ut tandem hoc caput de gallinacei natura, concludam, viſum fuit ritum Romanorum in bello indicendo adjungere. Licet enim religioſus priſcorum Romanorum belli indicendi ritus fuerit: ut poſtquā res ſuas per oratores rite repetiiſſent, nec obtinuiſſent, haſtam, belli ſignum in hoſtium fines conjiceret: Poſterioribus tamen ſeculis non haſtam, ſed gallinaceum proiecerunt. Et recte, pugnaci e animali pro bellico ſigno uſi ſunt, cum ex eo etiam agoniſtica ſibi milites pararent. Nam in illius ventre lapides repertos in ore aut brachio geſtos, robur virtutemque pugnantibus addere credebant, ſicut Julius Aphricanus, Pierius, & alij annotarunt.

Caput XC.

Lupum haberi partim pro inauſpicata, partim auſpicata beſtia, & de equis lycoſpatis, odioque naturali, inter hæc duo animalia.

QVam mira, eaque naturalis antipathia ſit, inter lupum & equum, non vulgaria in priore centuria cap. 23. ex hiſtoriis, experientia, & uſu, recenſuimus. Memorabile autem in primis eſt, quod animalia bruta ſciant, non ſua modo commoda, verum & hoſtium adverſa, norint ſua tela, norint occaſiones, parteſque diſſidentium, imbelles, ſicut ex Plinio allegavimus. Quod etiam Senecam movit, ut ratiocinetur, qualem habeant bruta intellectum, ex quo tantum pauca adducam. Quid, inquit, eſt, quare pavonem, quare anſerem, gallina non refugiat, quum tanto minorem, & ne notum quidem, accipitrem fugiat: Quare pulli felem timeant, canem non timeant? Apparet, illis ſcientiam ineſſe, nocituri, non experimento collectam. Namque antequam poſſint experiri, cavent. Deinde ne hoc caſu exiſtimes fieri, nec metuunt alia, quam debent, nec unquam obliviſcuntur. Hujus tutelæ, & diligentiæ æqualis eſt illis, à pernicioſo, fuga. Præterea non fiunt timidiora vivendo. Ex quo quidem apparet, non uſu illa ad hoc pervenire, ſed naturali amore ſalutis ſuæ. Et tardum eſt & varium, quod uſus docet. Quicquid natura tradit, & æquale eſt omnibus, & ſtatim: ſi tamen exigis, dicam, quomodo omne animal pernicioſa intelligere conetur. Sentit ſe carne conſtare. Itaque ſentit quid ſit, quo ſecari caro, quo uri, quo obteri poſſit. Quæ ſunt animalia armata ad nocendum, horum ſpeciem trahit inimicam & hoſtilem. Inter ſe iſta conjuncta

Lib. 8. c. 25.
Epiſt. 122. lib. 1.

juncta ſunt. Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quidque, & quæ juvant, illa petit, læſura formidat. Naturales à contrariis aſpernationes ſunt. Sine ulla cogitatione, ſine conſilio ſit, quicquid natura præcipit. Et quæ ſequuntur; inprimis quæ Seneca ex apium natura adducit, ad quæ ſtudioſum lectorem remitto. Et redeamus ad equum & lupum naturali quadam efficacia, inter ſe diffidentes. Fieri autem poteſt, ut illa antipathia inter eos, non ſolum ex eo oriatur, quod lupus equo ob voracitatem ſuam inſidietur, ſed etiam quod ille tanquam inauſpicata & aliis inſidioſa, ob voracitatem, beſtia, huic generoſo, & magnanimo, multiſque virtutibus prædito, pabuloque contento, inimica & exoſa ſit. Notum præterea eſt, Romanis lupum tam inviſum animal fuiſſe, ut ob luporum in urbe conſpectum, ſive oppreſſi inſectantium induſtria, interficerentur, ſive evaderent, ſemper urbs, ſolenni luſtratione, expiaretur, qua averti atque depelli calamitates, quas apportaſſent lupi, credebantur. Idque ſæpe factum, lupis in urbe, foro, Capitolio, Quirinali colle, Exquiliis conſpectis, ut Anno urbis. 577. quum Collatina porta lupus ingreſſus, per Exquilinam, magno conſectantium tumultu, effugiſſet. Et Anno urbis 558. quum per Exquilinam portam quidam ingreſſus, frequentiſſima urbis parte decurriſſet, in forum, & Thuſco vico, atque inde Melio, per Capenam prope intactus abiiſſet: ſicut Peucerus, de auguriis & aruſpicina, ex autoribus collegit. *De divinat, gener.* Huc accedunt alia quoque, quæ hanc beſtiam exoſam omnibus faciunt. Experientia etenim docuit, quod voracitas lupi, quaſi contagione carnes pecudis laniatæ, inficiat. Hujus autem veluti veneni vim dentibus, & ſaliva potentiſſimũ credendum contineri. Quin etiam compertum eſt, luporum animam admodum eſſe venenatam, atque peſtilentem. Ac quendam, qui plagis captum lupum accedens propius, venabulo vellet confodere, erigente ſe contra iſtum lupo, & efflante halitum crebriorem, ita fuiſſe hominem læſum, ut facies oris & manus quæ nudæ patuiſſent, fœdum in modum intumeſcerent; Qui tumor exquiſitis remediis ægre potuerit depelli, ſicut Dn. parens meus piæ memoriæ in problematibus ſuis notavit. *Problem. 1. decur. 7.* Hinc apparet verum eſſe vetus dictum, Beſtiarum morientium morſus ſolere quam maxime eſſe mortiferos. Non abſque ratione igitur ibidem quærit Dn. parens meus. *Decur. 7. Problem. 9.* Quare Teutones, in ominibus itinerum lupum tranſcurrentem bonum eventum ſignificare, leporem malum perhibeant: An hoc inquit, eſt de joco natum? Nam majores noſtri, ut vere fortes, ſic faceti quoque fuerunt. Quis vero non mallet lupum tranſcurrere quam adoriri ſe: Leporem autem conſiſtere, & capi eſſe melius, ut obſonium ſuppeteret. Poſtea ſuperſtitio acceſſit & de joco fortuito obſervatio nata eſt divinationis.

Cæterum quæ de equis, qui cum lupis dimicarunt, antea diximus, eoſq,

ex hac

Sympoſ. 11. q. 8. ex hac pugna præſtantiores fieri, ideoque à Græcis λυκοσπάδας appellari, Plutarchus in hac opinione eſt, licet equos lycoſpades dici patet, à frenis, quæ lupata dicuntur, ob ferociam, & contumaciam ſic domitos: tamen patrem ſuum ſenſiſſe ait, equos, quos etiamnum pullos adorti eſſent lupi, ſi effugiſſent, bonos evadere, & curſu veloces, ac dici lycoſpadas, quaſi tractos à lupis. Sed prætereà conſiderandum eſſe exiſtimat, numnam ideo agiliores fiant pulli, quod effugiſſent vim adorientium beſtiarum: an vero fuerint evitaturi eam, niſi antea celeres eſſent, & feroces. Non enim Vlyſſem eo factum eſſe prudentem, quia Cyclopem effugiſſet: ſed ideo effugiſſe, quia erat prudens.

Etſi autem in hieroglyphicis, & alias lupus plerunque pro inauſpicato & peſtilente animali, imo etiam pro augurio mortis habitus eſt: (Maximino enim Imperatori, viro & Thraci & bellicoſiſſimo, exitium portenderunt lupi, circiter quingenti ſimul ingreſſi urbem, in quam ipſe ſe receperat, cum in Italiam adverſus Maximum & Balbinum profectus eſt: Et Coloniam, quam C. Grachus inſtaurata Carthagine, quam Junoniam appellaverat, deduxiſſe fertur, infelicem futuram aruſpices dixere, propterea quod lupi metas, ibi poſitas, ſubito incurſu ſubverterant, infauſtum hujuſmodi oſtenſum eſſe aſſeverantes. Et ea Iudæorum clade, quam ſub Hadriano paſſi ſunt, lupi & hyænæ, per urbes paſſim irruentes ululabant:) tamen lupa tanquam nutrix Romuli & Remi, etiam apud Romanos in honore fuit, ideoque in hieroglyphicis proſperitatis ſignum fuit. Tradunt etiam, quod Geloni Syracuſano adhuc puero, & in ſcholis rudimenta prima diſcenti, lupus auxilio fuerit, ut imminenti vitæ periculo ſubduceretur. Nam cum & præceptor ejus, & frequentes diſcipuli, in ludo literario eſſent, viſendæ magnitudinis lupus erupit, Geloniſque tabulis, morſu arreptis, ire foras properabat. Gelon haudquaquam territus, ne tabellis privaretur, eas manu non ſegniter tenens, lupum ſequebatur, poſtea vero quam foras proceſſere, gymnaſium repente corruit, magiſtrumque & diſcipulos oppreſſit: Gelo incolumis evaſit. Sicut hæc & alia tam inauſpicata, quam proſpera, Piærius in ſuis Hieroglyphicis notavit.

L. 5. Georg. Strabo quoque hanc hiſtoriam vel fabellam refert: Ferunt, inquit quendam eo quod libenter ſponderet, celebrem atque dicteriis hominũ obnoxium, incidiſſe in venatores, qui in caſſibus habebãt lupum, qui cum per iocũ dicerent, ſe lupum, ſi ipſe fidejuberet, eum illa damna compenſaturum, miſſum facturos: Hominem id in ſe recepiſſe, lupum ita dimiſſum, armentũ equarum nulla inuſta nota, magnum ab ipſo, ad ſponſoris iſtius ſtabulum adduxiſſe. Sponſorem recepta beneficij mercede, equas, inuſto lupi ſigno, notaſſe, & lupiferas appellaſſe, velociores, quam pulchriores. Sit autem horum

Digitized by Google

horum omnium fides penes autores. Cæterum tradidit creator omnium rerum medium quoddam, ut hæc ſæva beſtia ſua propagatione numerum inſolitum non excederet. Sicut quoque de leonibus antea notavimus, qui culicibus ad mortem uſque vexantur, ſicut Bodinus in ſuo theatro obſervavit, quærit enim ibi Theorus, cur vulgo lupus nec patrem, nec matrem, nec prolem unquam vidiſſe jactetur? Cui reſpondet Myſtagogus; quia cæteri lupi, quem ex odore coiviſſe percipiunt cum fœmina, eundem enecant, niſi enim rapaciſſimæ illæ beſtiæ exitium ſibi ipſis inferrent, in pecorum greges, & armenta longe lateque graſſarentur. Poſtremo, ut tandem hoc caput concludam, pauca addam ex libro Benedicti Ariæ, cujus titulus eſt Ioſeph, ſive de arcano ſermone: ubi tale encomium dat lupo ex ſacris literis deſumptum: Lupus, inquit, infeſtum animal eſt, celeri ad nocendum ingenio, & motu, neque tantum famis explendæ aviditate, quantum nativa malitia & crudelitate nocens, ſicut ſcriptum eſt, lupus rapit & diſpergit oves. Vnde lupis epitheton malignis, apud Eſdram eſt. Et paulo poſt: Hoſtes etiam infeſtiſſimi & crudeliſſimi hoc indicantur nomine, ut lupus ad veſperam vaſtavit eos. Et velociores lupis veſpertinis. Hoſtem illum communem generis humani Sathanam ejuſque membra hypocritas, & falſorum dogmatum miniſtros lupos dixit Chriſtus, atque omnes homines veritatis Evangelicæ inimicos, ut; Ecce mitto vos ſicut oves, in medio luporum; Et mercenarius videt lupum venientem, & fugit, &c. Ego ſcio, quod intrabunt poſt diſceſſum meum lupi rapaces, &c.

Lib. 3.

Caput XCI.

Equum eſſe generoſum, & multis virtutibus præditum animal, ſed unum genus aliud bonitate ſuperare, pro nationum diverſitate: & quam indulgenter à turcis educentur.

De equorum magnanimitate, & aliis virtutibus, additoque eleganti encomio in cap. 23. prioris Centuriæ, multa memoratu digna, ut puto, recenſuimus. Nunc alia quoque, veluti auctarij loco, addere viſum fuit. Non enim ſolum, ut diximus, Alexij Imp. Græcorum equus, qui fuit Arabicus, fulvi coloris, veluti tyrannum, & fratricidam ſagacitate cognovit, ac eum morſibus & calcibus petiit, ſeſſoremque dorſo deiecit; ſed etiam ſimilis generoſa indoles fuit in equo Antiochi Regis. Quum enim eum Contraretrus Galata in prælio occidiſſet, & equum regium tanquam bello partum conſcendiſſet: Mox viſus eſt equus ſentire, tergo ſuo domini hoſtem inſidere. Itaque dentibus apprehenſo freno, ut nulla ratione jam

Fulgoſ. tit. de gratis lib. 5.

habenis regi poſſet, ad altiſſimum ſaxum, citato curſu contendit, atque ab eo ſe, inſidentemque ſimul hoſtem, præcipitavit, ſua, domini ſui mortem ultus. Eſt profecto in hoc animali peculiaris quidam ad hominum ſalutem grati animi ſenſus, qui à paucis obſervatur, ſed Philippi, Bertoldi, & Marenholdi, id eſt, amantes equorum, eum non vilipendunt, & admirantur. Adducam autem aliud, idque ſingulare exemplum, cum alia quoque plura ſuppeterent Alboino Longobardorum Regi, quum poſt triennalem obſidionem Papienſes ſive Ticinenſes, certis & honeſtis conditionibus à Rege ſubſignatis ſeſe dediſſent, urbemque is, prodeuntibus obviam civibus, nihilominus intrare hoſtili animo, torvoq; vultu, immitem animum aperte prodente, cum exercitu conſtituiſſet: Tum repente ipſius portæ limine, Alboini equus Rege; ornatu regio, inſidente concidit; quem erigere conati aſtantes fato dejectum, utrumque immotum ſenſere, caſumque admirati Regem monuere, ut iram, quam in Papienſes delendos occulte fovebat, animo, dimitteret, urbemque ſervare conſtitueret. Invaſit illico perpetrandi ſceleris pœnitentia Regis animum, mutataque ſententia, ſenſit ſimul fata commutari, hujuſcemodi voce emiſſa: Salva ſint civitatis jura, & quæ ſpoſpondi, fiant eodem actu: quam vocem poſtquam emiſit Rex, mox ſurrexit ſine impulſore equus. Eſto ſane, teſte Paulo Diacono, Blondo, & Sabellico, iſta divinitus facta eſſe, ne Rex animo fœdifragus, contra datam fidem, in dedititiam urbem, & ſupplices, uti propoſuerat, crudeliter ſæviret. Tamen hujus equi laus, veluti inſtrumenti delecti, & utiliſſimi, merito celebratur, & ejus nomen perenne erit. Romanis certe hoc magnanimum & bellicoſum animal ignotum minime fuit: Ejus enim effigiem in ſignis prætuliſſe Romanos inde arbitratur Henricus Salmuthus, quod per hujuſmodi animantis ſpeciem, cum bello interſit, plurimumque valeat, Martis commoditatem deſignare voluerint, tum quia præſagit hoc animal [illegible], & gloriæ atq; victoriæ cupidū eſt, tum quia armatos vehit, tum quia velox nonnunquam eſt, ut Martem decet ac impetu ac furore maxime plenum. Marti autem ſacrum inprimis eſſe equum ex eo conſtat, quod Decemb. Idibus illi equus qui à dextra victor fuiſſet, immolabatur, &c. Nunc autem de coloribus & ſignis generoſorum equorum nonnulla dicam. Non abſq; ratione celebravimus ante Marones equos, quorum naturam bonam indicat albi, & nigri, atq; fulvi pili, ob temperatam quandam miſtionem humorū. Huc referri quoque poſſunt etiam ij, qui albi ac maculoſi ſunt, quos Itali à muſcarum ſimilitudine Muſcatos appellant. Albi enim vel albicantes, nigrique unicolores pleriq; improbantur, niſi pede, fronteve aut juba, lineaq; à dorſo ad caudā tendente, aut alio modo diverſam à reliquo corpore notam habeant. E contra magno in pretio rubri inſigniti, præter alios cenſentur;

In Notis ad Pancirollum.

quos

Digitized by Google

quos Virgilius ſpadices, equorumque magiſtri Itali, Baios vocant, Sane Valij equi, quos olim Gothi, & hodie Germani Balchen / à ſubruffo colore vocant, olim in magno pretio, & præ reliquis commendati fuerunt. Vnde hujus tincturæ, & coloris fuiſſe Achillis, & Beliſarij fortiſſimi Ducis, teſte Procopio, equos proditum eſt. Sed de colore, ſignis, & notis generoſorum equorum alij copioſe ſcripſerunt: & non vulgaria de his, in libro de curandis equis Dn. parentis mei, piæ memoriæ, reperiuntur. Inprimis autem locus ille apud Solinum, ubi ita ſcribit: Animos leonum frons, & cauda indicant, ſicut motus equini de auribus intelliguntur, ita legendus eſt, ſicut in veteribus exemplis habetur, *Naribus* pro *auribus*. Quod non ſolum Cato, & Varro, Palladius, optimi harum rerum æſtimatores, obſervarunt, ſed etiam Xenophon in ἱππικῷ teſtatur: Solere videlicet iraſcentes equos diductis vehementer naribus, iram denunciare. Claudianus quoque volens exprimere furorem equi amantis, ita cecinit: *Cap. 30.*

Mobilis haud aliter ſonipes, quem primus amoris
Sollicitavit odor, tumidus, quatienſq; decoras
Curvata cervice jubas, pharſalia rura
Pervolat, & notos hinnitu flagitat amnes,
Naribus accenſis.

Id etiam princeps poëtarum innuit de equis:
———*Spirantes naribus ignem.*

Et huc ſpectaſſe videtur idem Solinus, ubi indicia generoſi equi, in potando ex naribus ſumit: Quo quis, inquit, acrior fuerit, ſpeique majoris, eo profundius nares merſitat in bibẽdo. Cæterum noſtro tempore cum Aſiatici equi excellentiores, apud nos ſint rariores, Hiſpanici præ cæteris Europæis præſtantiores habentur. Vnde etiam è veteribus, Hiſpania tanquam dives equini pecoris celebratur. Noſtris ſane uſibus, inquit Scaliger, nulla terrarum pars, mittit præſtantiores, ſive dexteritatem, ſive animum ſpectes. Nam & domino mites, & hoſtium hoſtes ſunt, impulſi in mucrones abeunt, juſſu heri morituri. Cæſi non avertuntur, percuſſorem etiam appetunt deniq; fiunt ſeveriores. Vidimus nos inter animi, fideiq; miracula, unum è commilitonibus avectum, incolumem, equo ita ſaucio ut etiam inteſtina per humum traheret. Neque prius concidendi tempus eſſe ratus eſt, quam ſeſſor deſcenderet, atque in ſocij terga ſubſiliret. Idem accidit in Belgicis bellis ante pluſculos annos, ſicut oculatum teſtem referentem audivi, equum Hiſpanicũ, Generoſum Comitem Hohenloium licet transfoſſis lateribus & inteſtinis, cum magna copia ſanguinis erumpentibus, tamẽ in caſtra amica continenti curſu, nequicquam inſequentibus hoſtibus, incolumem avexiſſe. Digni ſane eſſent iſti equi φιλανθρωποι, ut ſi non in me- *Cap. 47.* *Symmach. in epiſtol.*

moriam fidelitatis ſuæ urbs (ſicut Alexander Bucephalo ſuo fecit, eo quod non ſolum is inſtructus ornatu regio, inſcendi ab alio ſe quam Alexandro non ſiverit, quod præterea ungulis etiam impetierit hoſtes: Sed multo magis quod tandem lethali accepto vulnere non prius, quam extra telorum iactus regem ſiſteret, animo, viribuſque deficeret,) conderetur: attamen monumentum grati animi, & memoriæ ergo erigeretur, ut eorum fortitudo, & virtus perpetuo poſteris nota eſſet. Adſcribam quoque encomia equorum variorum generum ex Petro Quinquerano: In quibus tamen, cum ſuum judicium de Germanicis equis generoſioribus, plane fallit: Nulli dubium, inquit, eſt ex omni genere equorum, qui principum optimis ſtabulis celebrantur, pulchritudine præſtare Hiſpanos; ferocia Turcicos: velocitate Numidicos. Nec ita tamen in horum uno impenſe vincunt, ut cæteris deſtituantur, quando & Turcici, Numidicique forma non exigue cōmendantur, quin & Hiſpani nuſquam degeneres animo, ſtudio etiam ipſo valeant, ſunt & alij noſtris regionibus viſi magis, quam perinde ſolennes, ut Anglici, Walachi, Sarmatæ, Epirotici: quos omnes Neapolitani pretio, & authoritate ſuperant. Sunt Scoti haud ſegnes quidem pedibus, ſed viribus imbecilles. Nec deſiimur Flandricis, non Germanicis, ſed quod veteri proverbio fertur; Caliga Maximini, adeo ad curſum, aut quemvis prærapidum agitatum torpidi, & immobiles ſunt: & ea, quæ ſequuntur: ubi commendat quoq; provinciales ſuos equos, ob perſeverantiam, & celeritatem curſus. Obſervat quoq; in illis defatigatis, quando adhuc calentibus ephippia, frenaq; confeſtim detrahuntur, atque ita in paſcua dimittuntur, ſi illico corpus per humum volutent, ſolenni illo [illegible] omnem abigi noxæ metum. Quod ſi non procumbunt, continuo pro [illegible]boſis in villam curandis deducuntur. Idipſum quoque noſtratibus equis contigere experientia nos docuit. Quare nihil peculiare hac in re habent provinciales. Etſi autem Germanici equi multis in regionibus generoſi, & forma atque præſtantia egregij, magnaque in copia, ſicut quotannis greges ad exteros venales ducuntur, generatur, præſertim in Friſia, Pomerania, Weſtphalia, Haſſia, aliiſque locis: Neque equæ Hiſpanicæ, quæ Græcis ἱππῆαι, id eſt, equæ admiſſuræ idoneæ nominantur, potentioribus principibus noſtris deſunt, cum quibus Friſii, & alij generoſiores equi noſtrates ad propagandam ſobolem admittuntur, & hoc mixto ſemine proles [illegible] egregia generatur: tamen concedendum eſt, Hiſpanos equos robore & magnanimitate, ut diximus, reliquos Europæos longe antecellere, ideoque in majori pretio eſſe. Memini autem ab amico militari viro me audire, ſe poſt conflictum in Belgio, in quo multi præſtantiſſ. equi varij generis, globis tormentorum occiſi eſſent, in tibia cruris equi Hiſpani, & tibia Friſii peri-

De laudib. Provinciæ. fol. 29.

Digitized by Google

periculum feciſſe, utra eſſet firmior, & cum hac in illam aliquot plagas intuliſſe, verum tertio ictu hanc in aliquot fruſtra diſſiluiſſe, illam vero firmam, atque illæſam permanſiſſe. Quod indicium eſt firmiſſimæ ſoliditatis compactorum oſſium, quæ hos equos ad labores perferendos, diuturnos, & magis idoneos facit. Veteres ſane, (ut Dn. parens meus in ſuo ἱπποκομικῷ, de nominibus equeſtribus recenſet) laudarunt equos Arcades, Iberos, Mauritanos, Gallicos, Parthicos, hi ſunt, inquit, magni, decenti magnitudine, animoſi, honeſta forma, pedibus admodum firmis, & bonis. Medij grandes, Armenij & Cappadoces, Parthis non diſſimiles, niſi quod capita habeant graviora, Hiſpani, qui & Iberi habitu corporis proceri, εὔρυθμοι, venuſti, erecti, præclara habent capita, graciles, coxis minus ſpectati, in vita ſatis validi, neque macies in iis apparet: Primis annis ignaviores, uſque ad perfectã ætatẽ, id eſt, τὸν καταρτισμὸν, reliquo tempore πονηροὶ καὶ δῆκται, pravi & mordaces. Græcæ nationis equi bonorum pedum, decente magnitudine, inprimis erectis, & venuſtis, atq; elegantibus capitibus, δρομικοὶ, id eſt, in curſu veloces. In hoc genere primas tenent Theſſalici: Epirotæ pravi & mordaces, cum Maroni tamen Eliadum mittat palmas Epirus equarum: Argolici ſatis alto, ſed brevi corpore: Thraces deformes, ſtrigoſi, humeris demiſſis, gibero tergo, cruribus detortis, id eſt, βλαισοὶ. Sed tales non eſſe omnes oportet refragante cum aliorum indicatione, tum Virgiliana mentione elegantis equi Thracij. Cyreniaci decente magnitudine, caſtigatis ilibus, ſpiritu libero. Iſtrij bonos habent pedes, ſatis magni, ſed deformes, & repandi curſores tamen: Sarmaticum genus totum minime ingratum eſt, inque ſua natione venuſtum, velox, cũ capite & collo elegante ἀπλεῖδαι, id eſt, ſimplex & imperitum. Nunc celebres ſunt Menapij, id eſt, Iuliacenſes, & Phriſii & externorum in maximo pretio. Neapolitani, atque Hiſpanici Geneteri, Aſturconum, ut Plinius vocat, ni fallor ſoboles. Et Britannici laudantur, mollium crurum, alterna glomeratione, ut Plinius loquitur. Nam ingens diſcrimen eſt inter noſtratium equorum, qui tollutim ingredi docentur, & illorum gradum. Sunt & Pæones, id eſt, Vngarici in pretio, ut firmi, & durantes in labore, quos Thracum non admodum diſſimiles eſſe oportet. Quemadmodum autem vinum ſincerum, & bonum eſſe cognoſcitur, quod ſecundo & tertio ſi bibas, vel pariter gratum, vel etiam jucundius eſt: ita & Græci aiunt, extremis flexibus curriculi præſtantiſſime ſe gerunt boni equi. Hucuſque parens meus. Cæterum Busbequius equos Turcicos, Syros, Cilices, Arabes, Cappadoces, quos animi cauſa in ſua legatione permoleſta, & diuturna, aluit, admodum commendat: & recenſet, quomodo Turcæ pullos veluti ex numero liberorum eſſent, omni lenitate educant, fuſte nunquam, niſi magna cogat neceſſitas, ſævientes. Vnde

evadunt illi hominum amantiſſimi: neque tamen eo magis calcitroſum, aut mordacem, aut refractarium, reperias: plane diverſa ratione à noſtris moribus, quoniam agaſones, niſi truci voce uſque intonent, niſi fuſtis continenter in equi coſtis habeat, ita fieri ut ad eorum ingreſſum in ſtabulum equi toti cohorreſcant, & eos perinde oderint, ac metuant: Turcæ, (pergit is) aſſuefactos cupiunt habere equos, ut juſſi procumbant in genua, & ſeſſorem ita recipiant, bacillum, clavam, & enſem, mordicus homo attollant, inſidentique domino porrigant. Et ea, quæ ſequuntur, lectu ſane iucunda & digna.

Caput XCII.

Quomodo Germani nunc curent, doment, & inſtituant ſuos equos, deque pretio eorum, & quod olim uſi ſint equabus, & adhuc iis nonnunquam utantur.

Ad Pancirolli librũ Rerum deperditarũ

ALia nunc eſt, tam in Principum aulis, quam apud privatos, noſtrorum domandi & gubernandi equorum ratio, quam ſuperioribus temporibus. Experientia enim teſtatur, vera dixiſſe Henricum Salmuthum in ſuis notis: Cornelius Tacitus, inquit ipſe, memoriæ prodidit, Germanorum equos, non forma, non velocitate conſpicuos, ſed nec variare gyros in Romanorum morem doceri: at in rectum, aut uno flexu dextros agi, ita conjuncto orbe, ut nemo poſterior ſit. Quibus verbis haud obſcurè innuit contrarium hunc morem Romanis fuiſſe, ut in utrumque latus, ſive in utramque buccam ſuos equos in converſionibus flectere conſueverint. Hodie haud facile dijudices, utrum Italis equitandi, & equos, vel dextra, vel ſiniſtra tantum flectendi, quemadmodum & in circulum, vel noſtri quicquam cedant. Aqud quos etiamnum conſuetudo equeſtris invaluit, qua equi peculiari quadam induſtria eriguntur tanquam in adverſum nitentes, & in orbem quam breviſſimum, uno quaſi ſaltu circum aguntur. Sed & ita equos ab ipſis eruditos videas, ut in ipſo, quantumvis concitatiſſimo curſu, ad leviſſimum ſeſſoris frenorum lora moderanti nutum, ſubito conſiſtant, ac ne latum, quod dicitur, unguem latius nitantur, &c. Hinc apparet, licet Turcici & alij exotici equi, in aliis dotibus naturalibus nonnunquam præſtantiores noſtratibus ſint, tamen in domandis & inſtruendis illis multum concedere. Quod etiam Busbequius (quem in ſuperiore capite allegavimus) diſſimulare nequit, & poſt laudes inſignes, etiam

etiam vitia indicat, Nempe, quod Turcicorum equorum proprium ſit, ut non niſi porrecta, rigidave cervice, curſum conficiant, nec ſiſti, nec flecti poſſint, niſi largiore gyro, quod freni crimen arbitratur: id enim per totam Turciam unius formæ & generis eſſe dicit, neque ut apud nos, pro oris equi ratione, aſperius molliuſve induatur.

Cæterum quod ad equorum curam & educationem attinet, omnes rei equeſtris periti conſentiunt in hoc præceptum, quod à Domino parente meo traditur, tanquam ſalubre & optimum. NE QVID OMNINO AB IRATIS IN EQVOS FIAT. Nam ira, inquit, conſilio & prudentia ſemper deſtituitur, & plerunque ea deſignat, quorum eſt pœnitentia comes. Idcirco non abſque cauſa invehitur in illos, qui hanc regulam negligunt, hoc modo: Noſtri autem homines nunquam fere, niſi furentes adoriuntur equos, tum ſcuticæ, & furcillæ maxime ſunt negotioſæ, cùm vel ira, vel ebrietate, in ſaniunt miniſtri, ut niſi diſciplina hominum melius conſtituta in hac parte, de bona equorum curatione deſperandum eſſe videatur.

Experientia autem teſtatur, ſicut & ibidem notatur: Niſi forte vel morbo (nam & rabie equi corripiuntur, ut canes) vel ira inſaniat equus, non facile hominem ab hoc lædi, maxime ætatis aut ſexus imbecilliores. Itaque mordaces iſti, & calcitrones (pergit ibi parens meus) ut Pannonici plerique, de quibus & proverbium improbitatis ortum, non fere niſi irritati, aut opinione, aut metu offenſæ, ferociunt. Vt autem ad curam equorum revertar, ex illa ſtatim dignoſcitur, utra ſit generoſa ſoboles, & ad domandum apta. Facile autem (ut iterum utar verbis parentis mei) diligentia & obſequio efficietur, non ſolum equus ut amet, ſed etiam requirat curatorem ſuum. Viceverſa, inquit, in tergiverſando, aut feritate, nequaquam delectantur equi iis, qui non tam placare, quam ulciſci illos voluerint, itaque & in ſtabulis & foris, multis equis nocetur, agitatorum & curatorum moroſitate & iracundia, & probat hoc ibi memorabili exemplo amici, qui ſua præſentia in curãdis equis ſuis effecerit, ut ab eis amaretur, & vox ejus nota illis eſſet, ad quæ Lectorẽ ſtudioſum, ne prolixior in recẽſendis paternis ſcriptis ſim, remitto. Idipſum magna cum ſua voluptate & recreationis loco imitari voluit Busbequius in ſua legatione tædioſa & diuturna Turcica, cum in ædibus ſibi deſtinatis, Conſtantinop. velut in cuſtodia detineretur. Iucundum, inquit, ſpectaculum capio, cum ſole ad occaſum vergente, ſinguli equi ſuis quique locis in area collocantur, appellati à me vel Arabis, vel Caramani, vel quocunque nomine, hinnitu reſpondent, oculoſq; in me cõtorquent. Nam ſoleo interdum deſcendere, & cortices peponum, mea manu, inter eos dividere, hinc illa notitia, &c. Habent autẽ (ut antea dixi) equi cũ reliquis animantib. cane videl. & elephanto, mãſuetudinis, fortitudinis, fidei,

fidei, grati animi, miſerationis aliarumque virtutum ſigna & indicia, communia. De intelligentia autem eorum Dn. parens meus, ut de veritate rei pronuntiare non audet, ita profectò, inquit, memoria gloriæ, & laudis ſtudium, ambitio, diſciplina, atq; alia hujuſmodi, in his animadverſa, & haud obſcuris ſignis deprehenſa, ſive aliquis intelligentia, prudentia, conſilio, quæ eſſe poſſint, omnino inexplicabile videtur. Neque ergo hanc mentem, intelligentiamque ac rationem humanam eſſe dico, verum aliam quandam ſui generis ac modi. Quod autem peculiaria nomina, ſibi indita equi generoſiores adprime noſcant, ſicut Busbequius ſcribit, olim quoque non ignotum veteribus fuit: ut memorantur Cyllarus, ut Arion, Adraſti equus: ut Pegaſus, Bellerophontis: ut Pſylla & Harpinna, Oenomai, ut Achillei, Xanthus & Balius, immortales, & Pedaſus mortalis, ubi notat parẽs meus, fuiſſe Xanthum & Balium mares integros, qui propagare nationem ſuam ad poſteritatem poſſent: ſed Pedaſum caſtratum, ut ſuum cum ipſo genus interire oportuerit. Præterea recenſetur Pollucis equus, ſecundum Maronẽ, Cillarus. Martis equi, δεῖμος & φόβος. Neptuni, ἱερωώλης & γλαῦκος, id eſt, procellarum impetus, & Glaucus. Memorantur & ſolis equi fabuloſe quatuor, πυρόεις, ἠῶος, αἴτων, φλεγέτων, id eſt flameus, matutinus, fulvus, ardens. Mezentij autem apud Maronem equus Ræbus eſt. Narrat Pauſanias, equam Phidolæ Corinthij, Auram nomine, cum agitator initio curſus decidiſſet, ipſam ſolam & flexus circum metam peregiſſe, & incitato curſu ad judices certaminis rediiſſe. Idem equis convictoribus Cleoſthenis Epidamnij fuiſſe refert nomina, φοῖνιξ & κόραξ. Et tandem utili doctrina ibi ita concludit parens meus: Hoc loco antiquitatis diligentia, & induſtria celebranda eſt, quæ ſuos equos non minus putavit nominibus compellandos, quam ſervos. Quid enim fit rectè in domo cum ſic mandatur: Afferto aliquis aquam: verrito aliquis ædes? cædito aliquis ligna? Sed & hoc memorabile, ad certos uſus ſingulos illam habuiſſe inſtructos. Et ea quæ ſequuntur, lectu digniſſima. Memini autem, ut noſtra domeſtica admiſceam, cum adhuc eſſem juvenis. Dn. parentem meum, à Magnifico & nobiliſſimo Dn. Chriſtophoro Carlevicio, equum militarem poſt prælium illud in Luneburgicis campis, inter Mauritium Saxoniæ Electorem, & Albertum Brandenburgicum, commiſſum (in quo victor Mauritius globulo tormenti, incertum ab hoſte an à ſuorum aliquo ictus triduo poſt occubuit) dono accepiſſe, qui erat Tranſylvanus, ex illo genere, qui vocantur Siculi, pilis albicantibus & nigris cum rubeſcentibus commixtis, quos nos Schwartz vnd Rotſchimmel vocamus. Is non ſolum noſcebat vocem parentis mei, cum adduceretur, illique veluti blandiebatur, & manus, accepto pane madefacto vino, vel ſale, lingebat, ſed ipſo præſente frenatus

natus & ephippiatus, ut ita dicam, nullum alium ſeſſorem admittebat, me vero tunc & fratres, alioſque, morſu, & calcibus repellebat, alioquin erga nos mitis & obſequens, niſi calcaribus urgeretur, quorum erat impatiens. Quamprimum enim ictum unum atque alterum patienter pertuliſſet, irritatus, tertium non expectabat, ſed vel miro artificio, transverſis ſaltibus, ſeſſorem excutiebat, neque jacentem offendebat, ſed immotus ſtabat, donec ſurgeret, eumque tamen difficulter rurſus aſcendere permittebat, vel lupata mordicus tenens, velut rabioſus, concitato curſu periculoſa loca petebat. Quod & mihi aliiſque accidit, donec natura ipſius notior nobis fieret, non enim cum alioquin ſua ſponte alacer & morigerus in inceſſu, gyris, & curſu eſſet, ſerviles ſtimulos, pigris & inertibus equis convenientes, pati volebat. Sed in tam latiſſimo campo materiarum, abrumpendum potius, quam abſolvendum, hoc meum de cura equorum propoſitum eſt. Et venio ad precium eorum. Pretia equorum, pro ut ſunt generoſiores, aut minus, inæqualia ſunt. Germanici diverſi generis, tolerabili precio ante pluſculos annos vendebantur, ſed nunc propter continua bella, in quibus equitatus prævalet, carius venduntur, ita ut qui paulo ante 30. thaleris emebantur, nunc in duplum vel etiam triplum precium creverit: Abundaret certe adhuc Germania equis, & tolerabili quidem precio comparari poſſent, ſi non in tanto numero quotannis ad exteros præſertim Gallos, venales abducerentur, vel ij eos tam magno precio coemerent. Hiſpani, Neapolitani aliique generoſiores equi in maximo precio ſunt, ideoque Principes, Comites, & Barones, ejuſmodi nationis equos in deliciis habent. Vidi equam Neapolitanam ſpadicem, Auguſtæ ante aliquot annos, in ſtabulis Fuggerianis, ad propagandam ſobolem, emptam, plus quam mille florenis, nudam & abſque omni ornamento. Hæc ſane merx privatis non convenit. Apud Indos Occidentales, equus ante Hiſpanorum adventum, illis incognitum animal fuit, quo viſo, ita conſternati ſunt, ut equites ſedecim, ſicut Petrus Martyr refert, in terram ex claſſe expoſiti, & à tergo Barbaros adorti, turmas eorum fuderint, non aliter, quam ſi greges ovium interficerent, perimendo, feriendo à dextris & ſiniſtris. Ideoque illi miſeri & nudi homines, veluti miraculo attoniti, conſpecto animali ut putabant carnivoro, & ſævo, hæſitabant, & obſtupeſcebant, neque exercendi tela locus illis dabatur. Arbitrabantur etiam idem animal eſſe, hominem videlicet equo annexum, ut de Centauris eſt fabula. Quare apud illos Indos nulla merx equorum fuit: Etſi autem in tanta omnis generis animantium multitudine, per univerſam Indiam Occidentalem antequam Hiſpani equos invexerint, eorum uſus, imo nec forma illis incolis fuit cognita: tamen horum defectum, ovium copia natura ſupplevit, quæ camelis perquam ſimiles, præter

De reb. Oceanicis & novo orbe.

 toroſi

Digitized by Google

toroſi pectoris ſtrumam, equorum magnitudinem exæquant, ſed ad bellum viribus inutiles, virum tamen armatum in tergum ſublatum, per aliquot paſſuum millia vehunt: ſed ſi feſſæ urgentur, inſidentes ore converſo, fœdo odore halituque conſpurcant: Quod ſi ſarcinis onuſtæ graventur, in terram proiectæ nulla verberum vehementia propelli poſſunt, niſi clitellis exonerentur, ſicut Cornelius Witflietus & alij peregrinatores obſerva-
In Augmento deſcriptionis Ptolemaicæ, fol. 134. runt. Habent hæ oves Americanæ vel Indicæ, cum præter vires impelluntur vel onerantur, communem tergiverſationem, cum Camelis, qui ad onera ferenda morigeri, & obſequentes ſunt, quando modus ſervatur, & moles ipſis ſuſtinendo par, dorſo imponitur: alioquin ſi imponitur pondus majus, reliquum quoque excutiunt, & ſi poſſunt, aufugiunt: Unde Jovius Symbolum Hiſpanicum ſumpſit, ſub imagine jacentis & onuſti Cameli, NON SUFFREMASQUE PUEDO, ſed ad preciũ equorum revertendum. Cũ Hiſpani maxima ex parte ſubactis, & victis illis Americanis Indis ibi ſedes ſuas inſtituerent, & inter ſeſe inteſtina bella exercerent, equorum precium ita auctum fuit, ut unus, tribus, quatuor, immo etiam quinque millibus du-
Hiſtor. gẽt. li. 4. c. 117. catorum, veniret: ſicut Gomecius teſtatur. Eodem modo ſcribunt hiſtorici de Narſingis (regnum hoc ſitum eſt verſus Orientales Indos) equum vendi 500. Pardais, quæ eſt moneta aurea, apud eos magni valoris. Extat præterea in hiſtoria Aloiſij Cadamoſti talis narratio: Etſi in Regno Senegæ Nigritarum, equi magna difficultate ali poſſunt, propter ſterilitatem terræ, & nimios æſtus, eo, quod ſæpius ob ſtranguriam & retentionem urinæ rumpantur, nihilominus tamen equos emunt in magna copia, ita ut pro uno dent duodecim vel quatuordecim homines, tanquam mancipia. Ne autem diutius in hac materia hæream, addam poſtremo ex ſacris literis, quale fuerit precium equorum Ægyptiorum, tempore Salomonis Regis, qui aluit, exceptis quadrigis, copioſiſſimum equitatum. Ita enim legimus in
Lib. 3. c. 10. libris Regum, Egrediebatur quadriga ex Ægypto, ſexcentis ſiclis argenti, & equus centum quinquaginta. Atque in hunc modum cuncti Reges Syriæ equos venundabant. Centenos autem quinquagenos ſiclos, in ſingu-
De aſſ. li. 4. los equos precium computat Budæus nummo noſtro, ſexagenos aureos coronatos, quo fit, ut quadriga, id eſt, quaterni equi jugales, quatuor & viginti libris conſtiterint, quæ ducentis & quadraginta coronatis, æſtimatæ ſunt. Ad tertium membrum hujus capitis quod attinet, notum eſt, olim equarum uſum frequentiſſimum, tam apud Germanos, quam alias nationes celebres, ob equeſtrem militiam fuiſſe. Idque apparet ex nominibus, in noſtra vernacula, ex antiquitate receptis, ut pote, Marſtall / Marſchalck / Marenhold / & ſimilibus, quæ omnia ab equabus etymon ſumunt. Mähr enim, germanis equa eſt. Prævalent enim equæ in maximis

ſubiq-

ua

ſubitiſque laboribus, equis præſertim integris & non caſtratis. Præterea mittunt urinam inter proſiliendum, currendumve, nec minimo momento à curſu & opere ceſſant. Equi vero, in labore & curſu continuo, meiere nequeunt, & dum lotium continent, aut ſtranguriæ morbo exanimantur, aut jugulis humore repletis perpetuo inutiles fiunt, ſicut teſte experientia, Franciſcus Patricius obſervavit. Hoc commodum in equabus, *De regno & Regis inſtit. lib. 3. tit. 2.* Bajazetes Turcorum Rex non ignoravit. Cum enim in prælio acerrimo, cum Tamire, Tartaro, quem vulgo Tamerlanem nominant, ſtragem & fugam ſuorum cerneret, protinus equam aſcendit, totiſque laxatis habenis aufugit, cum velociſſimo curſu obequitarent, & fugientem hoſtes inſequerētur, properantes eum capere, jamque multum itineris fugiendo confecerat, *Petrus Bizarus de rebus Perſ. lib. 9.* ut qui celerrime veheretur, forte pervenit ad flumen, ex quo equa intoleranda ſiti extimulata, bibere cupiebat. Bajazetes autem cum chiragra, ſimul & podagra tunc graviſſime laboraret, equam à potandi immenſa cupidine, inhibere non potuit. Equa igitur, ut bibit, parum diſſoluta, nonnihil de curſus pernicitate remiſit, adeo ut milites Tamiris Bajazete potirentur, & captum ad ſuum regem perducerent. Felicior ſane fuit fuga Darij Regis Perſarum potentiſſimi, profectus enim contra Alexandrum magnum, cum exercitu quingentorum millium, in Ciliciam, ingenti prælio ad Iſſum ſuperatus fugit, inſidens equæ, quæ quod relicti domi pulli recordaretur, quanto potuit ſtudio, & celeritate, eum è prælio & periculo eripuit. Noſtri ſane Principes, & magnates, in torneamentis, & aliis ludicris, ſeriiſque certaminibus, nec non & bigis, & quadrigis, utuntur plerunque noſtro tempore equabus Hungaricis, & aliis elegantioribus, propter certum & indefatigatum curſum, ſed caſtratis: ſicut memini Auguſtum Electorem Saxonem, & alios Principes ejuſmodi fœminas equas, in talibus exercitiis, maribus prætuliſſe. Poſtremo equorum, & equarum vitam longævam, ad quinquageſimum uſque annum Plinium extendere Franciſcus Patricius obſervavit, *Li. 8. c. 41.* & addit, Ea quidem minime optanda eſt, fiunt enim inutiles, non modo *De regno & regis inſtit. l. 3. tit. 2.* rei bellicæ, & vectandæ ſarcinæ, ac trahendæ rhedæ, ſed etiam admiſſuræ.

Vltra quidem vigeſimum annum non poſſe generare equum doctiſſimi quique, qui de agricolatione ſcripſerunt, affirmant; nec equam ultra decimum concipere.

Digitized by Google

Caput XCIII.

Canes quare rationis alicujus capaces cenſeantur, & de eorum diſtincta voce, forma, genere, & natura, nec non bulimia, peculiaria nonnulla.

De ſolertia animal.

PLutarchus, cum aliis argumentis, tum ex furore probare conatur, canes ratione præditos eſſe. Ita enim ratiocinatur. Affici animal non poteſt, quod nulla eſt facultate præditum, cui affectio aliqua, aut privatio, aut mutilatio aut læſio accidere queat. Nimirum, quærit ibi Autobulos; Vidiſti rabidos canes aliquando? ipſe etiam equos vidi rabidos, & ſunt qui boves quoque furere, & vulpes dicant. Sed nobis ſufficit canum exemplum controverſia carens, quod teſtatur, animal hoc ratione non contemnenda præditum eſſe; quæ conturbata furore iſto, qui dicitur rabies, adficitur. Nã neque viſui eorum, neque auditui quicquam accidere mutationis, tum cernimus. Enimvero ſicut ineptus ſit, qui hominis melancholia laborantis, & inſanientis, negetabalienatam, corruptamque eſſe vim ratiocinandi ac memoriæ (cum quidem ita receptum ſit conſuetudine, ut ſic affectum non eſſe apud ſe, & mente excidiſſe dicamus) ita qui rabido cani aliud accidiſſe aliquid putet, quam quod vi intelligendi, ratiocinandi, ac memorandi perturbata deſipiens, ignoret cariſſimas perſonas, fugiatque conſuetam à prima vitæ rationem, neque agnoſcat, quem cernit, videtur mihi ignoratione cauſæ ductus contentioſe veritatem impugnare. Et ibidem paulo poſt ita pergit; Dialectici aiunt, canum in triviis, ea uti argumentatione, quæ è pluribus disjunctis enunciatis conficitur. Sic enim ſecum colligere, Fera aut hac, aut illa inſtitit via, ſed neutra; ergo hac, quæ ſupereſt: ſenſu, niſi prænotionem, nihil ſuppeditante: ratione aſſumptiones, iiſque concluſionem inferente. Neque vero canis indiget hoc teſtimonio, falſum cum ſit, & adulterinum. Nam ipſe ſenſus cani veſtigiis, & curſus flexibus perſequendis fera quo fugerit, ea demonſtrat, valere juſſis iſtis dejunctis aut copulatis effatis. Alioqui vero è multis factis, affectionibus, & officiis canis, quæ neque olfactui, neque viſui obvia, ſola intelligentia agi, ac conſiderari queunt, natura ejus perſpici poteſt. Ridiculus ſum hujus animalis in venatione continentiam, obedientiam, atque ſolertiam vobis narrans, quotidie iſta videntibus & tractantibus. Hucuſque Plutarchus, ubi recenſet, plura memorabilia & vix credibilia facta canum. Verum ne in illis quæ alioqui nota ſunt, cum faſtidio legentium, forte præter decorum prolixior ſim, tantum rario-

ra non

Digitized by Google

ra nonnulla, de hoc fidiſſimo homini, nec non ſolertiſſimo & ſagaciſſimo animali, recenſebo. Memorabile autem eſt, quod reliquis animalibus brutis, tantummodo una vox, tanquam peculiaris & genuina nota, qua à reliquis dignoſcitur, attribuatur, ut pote Elephanto barritus & jalemus ſive lugubris ipſius cantio, Leoni rugitus, equo hinnitus, lupo ululatus, porco grunnitus, ovi balatus, & ſimilia. Cameli ſane oblactiunt, blactire enim proprie Camelorum eſt. De avibus talis pentameter extat.

Pupillat Pavo, trinſat hirundo vaga.

Cani vero non ſolum latratus, (nos dicimus bellen) ſed etiam alia indicia diſtincta, diverſæ vocis attribuuntur. Hirrire enim, & ringere, ſecundum Feſtum, genus vocis eſt, canis rabioſæ. Vnde hirriunt, & ringunt canes, cum jam reſtringunt dentes. In noſtra Germanica lingua dicimus, de iratis canibus, die Zähn blecken. Mutiunt vero, cum incipiunt irritari, marren / Germanice; Ab eo quod μ vel μῦ, videntur edere. Vnde dicit Chariſius μῦ canum eſt, ſicut γρῦ porcorum, unde grunnire. Cum autem latrant, veluti ſigna dant, unde ſigna canere dicuntur. Ganniunt vero canes, geſtientes ob herorum adventum, ut apud Lucretium, Gannitu vocis adulant: & Homero γάνυσθαι, ſemper eſt geſtu quodam oris exprimere gaudium, ob amici, aut alterius cari adventum. Varro à voce canis vult deduci nomen. Vnde Joſephus Scaliger, ita legendum ejus verba cenſent; Quod hic idem nictaculus in cuſtodia, & in venando ſignum voce dat, canis dictus. Eſt enim, elegantiſſime vox à nictando detorta, id Græci dicunt σκυζᾶν, quod ſolent facere canes in venatu, & in cuſtodia. Inter alia autem genera canum excellentes ſunt, qui Vertagi, & interdum Defenſores nominantur, quos Germani Retter vocant, de his ita Martialis: *In coniectaneis in Varronē*

Non ſibi ſed domino venatur Vertagus acer,
Illæſum leporem, qui tibi dente feret.

Hi enim ita generoſi & magnanimi ſunt, ut à lepore proſtrato, mordacitate ſua reliquos canes venaticos abigant, & illaceratum cuſtodiant, donec vel à venatore auferatur, vel in tutum ab eo reportetur. Memini autem me ab amico quodam meo audire, ſe habuiſſe Vertagum tam generoſæ indolis, cui dum leporem reportare vellet, forte vulpem occurriſſe, qua conſpecta illum depoſuiſſe, & hanc inſecutum fuiſſe, eamque deprehenſam necaſſe, mox ad priorem prædam reverſum, utramque apportare conatum fuiſſe. Verum cum ſimul rictus capacitas anguſtior eſſet & comprehendere binam prædam non potuiſſet, tantum laborem ſuſcepiſſe, cum neutram deſerere vellet, ut ipſe in fruteto deliteſcens animalis hujus ſagacitatem ſatis mirari non potuerit, dum per aliquot paſſus, modo hanc, modo illam alternatim, rictu minus capaci ad binam capturam attrahe-

Caput XCIII.

Canes quare rationis alicujus capaces cenſeantur, & de eorum diſtinctâ voce, forma, genere, & natura, nec non bulimia, peculiaria nonnulla.

De ſolertia animal.

PLutarchus, cum aliis argumentis, tum ex furore probare conatur, canes ratione præditos eſſe. Ita enim ratiocinatur. Affici animal non poteſt, quod nulla eſt facultate præditum, cui affectio aliqua, aut privatio, aut mutilatio aut læſio accidere queat. Nimirum, quærit ibi Autobulos; Vidiſti rabidos canes aliquando? ipſe etiam equos vidi rabidos, & ſunt qui boves quoque furere, & vulpes dicant. Sed nobis ſufficit canum exemplum controverſia carens, quod teſtatur, animal hoc ratione non contemnenda præditum eſſe; quæ conturbata furore iſto, qui dicitur rabies, adficitur: Nã neque viſui eorum, neque auditui quicquam accidere mutationis, tum cernimus. Enimvero ſicut ineptus ſit, qui hominis melancholia laborantis, & inſanientis, neget abalienatam, corruptamque eſſe vim ratiocinandi ac memoriæ (cum quidem ita receptum ſit conſuetudine, ut ſic affectum non eſſe apud ſe, & mente excidiſſe dicamus) ita qui rabido cani aliud accidiſſe aliquid putet, quam quod vi intelligendi, ratiocinandi, ac memorandi perturbata deſipiens, ignoret cariſſimas perſonas, fugiatque conſuetam à prima vitæ rationem, neque agnoſcat, quem cernit, videtur mihi ignoratione cauſæ ductus contentioſe veritatem impugnare. Et ibidem paulo poſt ita pergit: Dialectici aiunt, canum in triviis, ea uti argumentatione, quæ è pluribus diſiunctis enunciatis conficitur. Sic enim ſecum colligere, Fera aut hac, aut illa inſtitit via, ſed neutra; ergo hac, quæ ſupereſt: ſenſu, niſi prænotionem, nihil ſuppeditante: ratione aſſumptiones, iiſque concluſionem inferente. Neque vero canis indiget hoc teſtimonio, falſum cum ſit, & adulterinum. Nam ipſe ſenſus cani veſtigiis, & curſus flexibus perſequendis fera quo fugerit, ea demonſtrat, valere juſſis iſtis dejunctis aut copulatis effatis. Alioqui vero è multis factis, affectionibus, & officiis canis, quæ neque olfactui, neque viſui obvia, ſola intelligentia agi, ac conſiderari queunt, natura ejus perſpici poteſt. Ridiculus ſum hujus animalis in venatione continentiam, obedientiam, atque ſolertiam vobis narrans, quotidie iſta videntibus & tractantibus. Hucuſque Plutarchus, ubi recenſet, plura memorabilia & vix credibilia facta canum. Verum ne in illis quæ alioqui nota ſunt, cum faſtidio legentium, forte præter decorum prolixior ſim, tantum rariora non

Digitized by Google

ra nonnulla, de hoc fidiſſimo homini, nec non ſolertiſſimo & ſagaciſſimo animali, recenſebo. Memorabile autem eſt, quod reliquis animalibus brutis, tantummodo una vox, tanquam peculiaris & genuina nota, qua à reliquis dignoſcitur, attribuatur, ut pote Elephanto barritus & jalemus ſive lugubris ipſius cantio, Leoni rugitus, equo hinnitus, lupo ululatus, porco grunnitus, ovi balatus, & ſimilia. Cameli ſane oblactiunt, blactire enim proprie Camelorum eſt. De avibus talis pentameter extat.

Pupillat Pavo, trinſat hirundo vaga.

Cani vero non ſolum latratus, (nos dicimus bellen) ſed etiam alia indicia diſtincta, diverſæ vocis attribuuntur. Hirrire enim, & ringere, ſecundum Feſtum, genus vocis eſt, canis rabioſæ. Vnde hirriunt, & ringunt canes, cum jam reſtringunt dentes. In noſtra Germanica lingua dicimus, de iratis canibus, die Zähn blecken. Mutiunt vero, cum incipiunt irritari, marren / Germanice; Ab eo quod μ vel μῦ, videntur edere. Vnde dicit Chariſius μῦ canum eſt, ſicut γρῦ porcorum, unde grunnire. Cum autem latrant, veluti ſigna dant, unde ſigna canere dicuntur. Ganniunt vero canes, geſtientes ob herorum adventum, ut apud Lucretium, Gannitu vocis adulant: & Homero γάνυσθαι, ſemper eſt geſtu quodam oris exprimere gaudium, ob amici, aut alterius cari adventum. Varro à voce canis vult deduci nomen. Vnde Joſephus Scaliger, ita legendum ejus verba cenſent; Quod hic idem nictaculus in cuſtodia, & in venando ſignum voce dat, canis dictus. Eſt enim, elegantiſſime vox à nictando detorta, id Græci dicunt σκυζᾶν, quod ſolent facere canes in venatu, & in cuſtodia. Inter alia autem genera canum excellentes ſunt, qui Vertagi, & interdum Defenſores nominantur, quos Germani Retter vocant, de his ita Martialis: *In coniectaneis in Varronē*

Non ſibi ſed domino venatur Vertagus acer,
Illæſum leporem, qui tibi dente feret,

Hi enim ita generoſi & magnanimi ſunt, ut à lepore proſtrato, mordacitate ſua reliquos canes venaticos abigant, & illaceratum cuſtodiant, donec vel à venatore auferatur, vel in tutum ab eo reportetur. Memini autem me ab amico quodam meo audire, ſe habuiſſe Vertagum tam generoſæ indolis, cui dum leporem reportare vellet, forte vulpem occurriſſe, qua conſpecta illum depoſuiſſe, & hanc inſecutum fuiſſe, eamque deprehenſam necaſſe, mox ad priorem prædam reverſum, utramque apportare conatum fuiſſe. Verum cum ſimul rictus capacitas anguſtior eſſet & comprehendere binam prædam non potuiſſet, tantum laborem ſuſcepiſſe, cum neutram deſerere vellet, ut ipſe in fruteto deliteſcens animalis hujus ſagacitatem ſatis mirari non potuerit, dum per aliquot paſſus, modo hanc, modo illam alternatim, rictu minus capaci ad binam capturam attrahe-

Digitized by Google

In Thereuticis. ret, donec ſubſidia acceperit. De his vertagis ita ſcribit Conradus Heresbachius, quos etiam emiſſarios vocat: ſi capiatur lepus, leporarius defenſor alios canes repellit, captumque aſſervans tuetur à dilaceratione aliorum canum tantiſper, donec venatores excipiant. Nonnulli aſſuefacti, ut ipſi ad venatorem deferant. Defenſorem mordacem eſſe oportet: & quem alij canes metuant. Quare cædere hunc aut objurgare non oportet, ſi quando aliis cibum præripiat, eoſque mordicus repellat. Et paulo ante ita eos depingit; ut ſint corpore procero, agili, & expedito, cruribus prioribus excelſioribus, capite longiuſculo, neque carnoſo, ſed levi, cruribus brevibus, atque erectis, oculis micantibus, pectore toroſo, cæteris expeditis membris, niſi quod clunes latiuſculos habentes magis probantur. & cauda longa. & levi, non hirſuta, &c. Eſt & aliud genus canum, qui Leithunt vel Bluthundt vocantur, de quibus ita Plinius: *Natur. hiſt. lib. 8. c. 40.* In venatu ſolertia & ſagacitas præcipua eſt. Scrutatur veſtigia, atque perſequitur comitantem ad feram inquiſitorem, loro retrahens, ventos & odorem captat, proditque roſtro cubilia. Hos Heresbachius ſanguinarios, & numellarios vocat. Vulneratam (pergit ille) feram præcipua ſagacitate prodentes, ſcrutantur veſtigia, veſtigatoremque loco cohibiti ad feræ latebras deducunt. Quod ſi fera amnem aut rivum tranſmiſerit, idipſum primum caudæ, poſt roſtri ſignificatione demonſtrant. Hi ſenecta jam exhauſti, neque etiam debiles, ac cæci ſi deferantur, ventos ac odorem captantes, roſtro cubilia produnt ferarum. Cæterum quoniam antea, poſt non vulgares hiſtorias encomium canum lepidiſſ. & elegantiſſ. verſiculis Mycilli appoſuimus, nunc aliud quoque in laudem hujus animalis ex Petro Quinquerano Epiſcopo Senecenſi ſoluta oratione aſſcribam. *Cap. 24. in prima Cen. De laudibus Provincia.* Hujus, inquit, animantis poſſeſſionem, non mihi conſtat, jucundam dicam magis an neceſſariam, gratiſſimi & aptiſſimi omni ætati, ſexui, fortu[illegible]bus ſimul & gnavis. Et rurſum: ſi nobis nos chari ſumus, atque res noſtræ, neceſſaria omnino ex iis cuſtodia. Memini me puero. cum horum indolem, geſtuſque multiplices ſubtilius rimari in animum aliquando induxiſſem, nimirum illectus tam frequenti admirandæ ſolertiæ experimento, naturæque ipſius ibi latentis contemplatione, neſcio (neque enim id dicto exprimere facile, quod nunquam plane animo figurare potui) neſcio inquam, quo pacto introſpexerim, multifariæ ſummæque prudentiæ, in iis non exacte expreſſa, ſed plus quam delineata veſtigia. Quid dicam? tam varia artificique oculorum ſpecie, voluntatem ſuam proponunt, tam efficaci nutu loquuntur, & loquuntur quidem cum adlatrant, ſed ſuo more, ut haud dubie exiſtimare ſit, eos, ſi articulatam linguam ſortirentur, & argute, & lepide de rebus ſuis dicturos. Quid ni? an

non

Digitized by Google

non ſollicitudinem craſtini ieiunij allegarent, cum jam ſaturi nihil minus cibos expoſcunt, eoſdemque adepti (non ut hominum plerique, qui ſe ferculorum ſuperingeſtu, etſi certa futuri mali conſcientia comprimunt) callida proſpectantium oculis ſubtractione ſui, terræ infodiunt, identidem hinc inde caventes, an quis adſit importunus ſpeculator, qui repoſcentis mendacium deprehendat. Verum hæc utique frequentiora omnium oculis quotidie obverſantur. At nos ex deſtinato animi ingreſſi, nec ſemel hujuſmodi ſpeculationem tam variæ prudentiæ, ipſique homini haud perinde imitabilis generis in ea deprehendimus, tam aſtutas artes, tam provida conſilia, ut niſi ex licentia prioris libri, tum etiam ipſo iſtius principio, data fide omnem evagandi materiam ejuraſſemus, non mediocrem digreſſionem tam procaci naturæ opificio daturi fuerimus. Nihil hic canis ille Plinianus, qui in Epiro percuſſorem domini verbis, quibus licuit, reum fecit. Alioquin tale aliquid, aliquantoque ſplendidius, nimirum duello ipſo cum ſicario in Gallia accidit. Non adeo multi ſunt anni fidejubente pictura, quam continuo atque eventu rei exaratam ad hunc diem conſpici audio in arce oppidi, cui vulgo nomen Montargis. Et ſequentia, quæ ob nimiam prolixitatem omitto. Hoc addam, auctorem illum, licet Britannicos & Corſicos canes; hos propter audaciam, quod bini ſpumantem aprum poſſent opprimere; hos propter callidos, artificeſque aſſultus, reliquis præferat; tamen ſuos Provinciales illis non poſtponit, ſi modo diſciplina diligentior accedat. Imo, inquit, cum ego Anglicos Corſicoſque aluerim, ac ſæpe in rixam irritatis nunc his, nunc illis noſtros oppoſuerim, experimento didici, præter ſpem noſtros reſiſtere, quin & ſæpe peregrinos illos male multare: nam noſtri robore longe ſunt robuſtiores. Vnde omnino mihi perſuaſi fore, ut ſi vel minimum ſtudii, curæ, impenſæ, noſtris inſumeremus, quæ omnia Britanni profuſiſſime ſuis adhibent, non inferiores, fervore audendi, ferarumque ſternendarum ipſa magnificentia noſtri evaderent. Addere præterea propter raritatem ex eodem auctore, licet, ſolum Hiſpanos & Provinciales habere canes, quos Charneguos vocant. Hi, inquit, venantur noctu, ſi ducas interdiu, ſtatim ingenij acumen obtundis, providaque vel inde naturæ ſolertia, non tamen alius in iis, quam emaculati candoris. Varium pullum aries, oviſque, utrique candidi plerunque progenerant; nec equa coloris albiſſimi non maculoſum fœtum frequenter egerit. Quid dicam, cum & in homine ipſo ſplendidiſſima ora, non raro natos tetro colore inficiant? At hujuſmodi canum genus, & ſi alieno ſupponas, nigerrimo etiamnum patre, non alterius coloris fœtum educet, quam aut penitus albi, aut lutei dilutiſſimi. Statura non me-

diocris.

diocris notæ modum multum ſupergreſſa, ſed tamen in ea procera, corpus gracile, admodumque ſtrigoſum, deſtinata in iis dentium injuria ſupra fidem certa, rapaxque, aures prælongæ, erectæ, nec quamvis adulatione flaccidæ. Exquiſitiſſimo utuntur auditu, quo ſolo venantur, præcipuum ſtudium perſequentis cuniculis, in iiſque inaudita ſolertia. Quam ſolertiam deinde late deſcribit. Olim ſane Epirotici Moloſſi pro optimis & ferociſſimis habebantur, ut excellentes omnes venatici canes Moloſſi appellarentur. Deinde Spartani, qui & Laconici à regione dicuntur: præſertim fœminæ, quas Ariſtoteles maribus prætulit. Tertium lo[illegible]nuerunt Salaminij, qui & ſagaciſſimi habiti ſunt, & cuſtodiæ idonei. [illegible]to loco Caſpij ob ferocitatem in homines & feras recenſentur. Quinto loco Albani numerantur, ſicut ex iis, qui à Rege Albaniæ Alexandro Magno donati ſunt, apparet, Leones & Elephantos vincere ſueti. Oppianus autem ſeptendecim nationes canum, & de forma eorum, aliaque memorabilia de hoc animante late ſcribit, ad quem, & Notas doctiſſimi Ritterſhuſij noſtri, lectorem remitto. Cæterum recte dicitur, venatorem canis virtutem quærere debere, non genus aut patriam. Nam qui primi nobilitati ſunt, à propria virtute, non à patria aut majoribus laudem meruerunt. Omittendum poſtremo non eſt, βυλιμίαν à Græcis appellari, quam Latini caninam famem. Et de ea interpretantur viri pii Davidis regij Prophetæ dictum, Convertentur ad veſperam, & fame conficientur, ut canes, civitates hac illac pervagantes, cum futuram Judæorum mendicitatem præſagiret. Nam & ipſum famis vocabul[illegible] pro mendicitate uſurpatum invenias. Plutarchus autem mo[illegible] non bulimum, ſed pulimum, quaſi polylimum, id eſt, famem multam, appellatum. Diſputat porro ibi, utrum ſit affectio ſtomachi deliquium animi faciens, aut morſus quidam in ore ventriculi, cui præſertim fruſtula panis medetur, additque rationem, quare iis potiſſimum, qui in nive deambulant, hic affectus moleſtus ſit. Et addit, Brutum in diſcrimen vitæ adductum bulimo fuiſſe, cum Dirrhachio Appolloniam profic[illegible] per nivem copioſam, & eorum qui cibos geſtabant, nemo ip[illegible]queretur; Ibi cum animo deficeret, ac conſideret, coacti [illegible] ad muros accurrere, & ab hoſtibus excubitoribus panem flagitare; quo ſtatim accepto, Brutum recreaverunt: iſque urbe potitus, humaniſſime eos tractavit. Accidit bulimus equis etiam atque aſinis, maxime cum caricas, aut mala geſtant, & quod maxime mirum eſt, de omnibus quæ eſui ſunt, apprime panis reficit non homines modo, ſed jumenta quoque, ut vel minimo panis fruſtulo, veſcendo confirmentur, atque [illegible]tur. Hucuſque Plutarchus. Hinc rectius intelligi poteſt, quare [illegible]

Li.1.de venatione.

Pſal.58.

Sympoſiac. 6.q.7.

ciores

tiores ſenes, iuvenes moneant, ne ſe abſque pane viæ dent. Eo enim non ſolum remedio contra famem conſuetam, ſed etiam contra alios affectus uti poſſunt.

Capvt XCIV.

Canes generoſos fidem ſuam, tam erga dominos vivos, quam defunctos ſuos, teſtatos eſſe, & plura de hujus animantis natura, ſagacitate, atque epitaphiis eorum.

HEroes olim non ſolum in publicum prodeuntes, canes habebant comites, ſicut Homerus teſtatur, Et Virgilius: *Odyſſ. β.*

Nec non & gemini cuſtodes limine ab alto, *lib. 8.*

Item:

——*Greſſumque canes comitantur herilem.*

Sed etiam haud fruſtra Romani defunctorum rogo, canem & equum aut ſervum, quem præ aliis defunctus carum habuerat, imponebant, ut una cremarentur. Deſignantes videlicet fidelitatem inſignem horum animalium, quæ etiam comites in morte ſuorum eſſe voluerunt. Coactum hoc ſane, & violentum fuit; ſed plura exempla vetera & recentia, exſtant, quibus declaratur, fidelitatem iſtam naturalem in hoc generoſo animante eſſe. Et ob hanc cauſam, ob amorem inquam ſingularem canum erga ſuos dominos, Græci, κύνα vocarunt, quod amaſium ſonat: quâlibet enim quandoque à domino cædatur, ab eo tamen non diſcedit, quin potius ad ejus pedes advolutus, flebilibus oculis illum contuetur, quaſi culpam agnoſceret, & pœnam deprecaretur: Vnde manavit vocabulum προσκυνήσεως, quæ ſummam animi ſubmiſſionem, cum ſumma obſervantia conjunctam, ſignificat, qua ſe Chriſtiani proſternunt, ante faciem & tremendam maieſtatem Dei, ſuas apud illum preces cum ingenua peccatorum confeſſione effundentes, ſicut pie emphaſim hujus vocabuli explicat Joan. Spinæus. Cæterum ut ad hiſtorias veniamus, hoc animal peculiari ſagacitate, tam vivos & mortuos dominos amore ſummo, quam hoſtes odio acerrimo, diſcernere poſſe, recenſebo ex Niceta Choniata, quam rem ipſe tanquam miram refert, capta videlicet Theſſalonica, à Siculis nullum cadaver Romanum, (ita is Græcos appellat) canes guſtaſſe, aut dentibus laceraſſe: Latinorum vero (ita Siculos nominat) cadavera rabie quâdam inſatiabiliter devoraſſe, & ſepulchris etiam eruta laceraſſe. Erga mortuum dominum ſingulare fidelitatis documentum canis extat apud D. Ambroſium. Sæpe etiam,

De providetia Dei. *In annal. l. de imperio Andronici Comneni. lib. 2.*

Digitized by Google

Lib. 6 Hexaimeron. cap. 4. inquit, neci illatæ evidentia canes ad redarguendos reos, indicia prodide-runt: ut mutuo earum teſtimonio plerunque ſit creditum. Antiochiæ fe-runt in remotiori parte urbis crepuſculo necatum virum, qui ſibi canem adiunctum haberet. Miles quidam prædandi ſtudio miniſter cædis extite-rat. Tectus idem tenebroſo adhuc diei exordio in alias partes conceſſerat. Iacebat inhumatum cadaver, frequens ſpectantium vulgus aſtabat: canis queſtu lachrymabili domini deflebat ærumnam. Forte is qui necem intule-rat, (ut ſe habet verſutia humani ingenij) quo converſando in medio, au-toritate præſumpta fidem adſciſceret innocentiæ, ad illam circumſpectan-tis populi acceſſit coronam, & veluti miſerans appropinquavit ad funus. Tum canis ſequeſtrato pauliſper queſtu doloris, arma ultionis aſſumſit, at-que apprehenſum tenuit, & veluti epilogo quodam miſerabile carmen im-murmurans, univerſos convertit in lachrymas: fidem probationi detulit, quod & ſolum tenuit ex plurimis, nec dimiſit. Denique perturbatus ille, quod tam manifeſtum rei indicem neque inimicitiarum, neque invidiæ, aut injuriæ alicujus poterat obiectione evacuare, crimen diutius nequit re-fellere. Itaque quod erat difficilius, ultionem proſecutus eſt quia defen-ſionem præſtare non potuit. Hucuſque Ambroſius. *De ſolertia animal.* Similem hiſtoriam re-cenſet Plutarchus de quodam cane, qui Pyrrho Regi homicidas domini ſui prodidit. Cum enim Rex iter faceret, incidit in canem, qui interfecti hominis corpus adſervabat; cognitoque eum tertium jam diem cibi exper-tem aſſidere, neque cadaver deſerere tamen; illud quidem humari, canem autem attente ſecum duci juſſit. Paucis poſt diebus militum habita fuit luſtratio, ita ut ſinguli rege ſedente tranſirent. Ibi canis, qui aderat, atque ad-huc quietus fuerat, ut vidit domini ſui percuſſores tranſire, fremens pro-currit, eoſque allatravit, ſubinde ſe ad Pyrrhum vertens; ita quidem ut non rex modo, ſed qui aderant omnes ſuſpicionem de iis conciperent; Er-go comprehenſi & examinati, levibus quibuſdam ſignis aliunde accedenti-bus faſſi homicidium pœnas dederunt. Idem feciſſe (addit) aiunt Heſio-di illius ſapientis canem, qui Ganictoris Naupactij filios prodiderit, à qui-bus Heſiodus interfectus fuerat.

Alterum quoque exemplum de ſacrilego prodito à cane Capparo, quod ibi idem auctor recenſet, memorabile eſt. Quidam, inquit, cum in templum Æſculapii occulte intraſſet, argenteorum & aureorum donariorum, quæ mediocris eſſent ponderis, arripuit, cumque iis ab-iit, fefelliſſe ſe putans. Sed cuſtos canis, nomine Capparus, cum ne-mo æditiuorum latrantem exaudiret, fugientem ſacrilegum inſecutus eſt, & initio quidem ſaxis petitus, non abſtitit; luce autem facta eminus eum

eſt ſe-

Digitized by Google

eſt ſecurus, tanto ſpacio ut videre hominem ſemper poſſet, eum obſervans: cibum ab eo proiectum reſpuit, juxta dormientem excubavit, rurſus ſurgentem ſubſecutus eſt, obviis viatoribus abblandiens, illum allatravit, atque urſit. Hæc cum ij qui ſacrilegum perſequebantur, ex occurrentibus audiviſſent, ſimul colorem & magnitudinem canis exponentibus, alacrius perrexerunt deprehenſumque ſacrilegum à Cromyone reduxerunt: cane in revertendo præeunte, lætitiaque exultante, ut qui ſibi capti ſacrilegi laudem vindicaret Athenienſes decreverunt, ut cibus ei publice demenſus daretur, & ſacerdotibus ea cura ſemper demandaretur.

Verum ne in veteribus, & veluti obſoletis, omnino hæreamus; ſed recentiora immiſceamus: In Antonij Torquemadæ libro, quem Cælius Malaſpina ex Hiſpanico idiomate in Italicum tranſtulit, & titulum fecit, Giardino di fiori curioſi, talis hiſtoria legitur, ſicut eam in Latinam verti. Comes Alfonſus aluit canem cui nomen Melcorico, tam fidum, ut vix in animal irrationale ſimile aliquid caderet. Is erat perpetuus comes & aſſecla Domini ſui, eumque viciſſim valde amabat: cumque is diem ſuum obiret, ordinavit, ut ab hæredibus ſuis Melcorico panes aliquot & victus quotidie præberentur. At is defuncto ſuo Domino recuſavit omnem cibum, licet lautiorem canino, ita ut per triduum plane nihil guſtare vellet, & parum abeſſet, quin mœrore & inedia tabeſceret. Hoc cum familiares Comitis mortui, qui non minus canem propter ſingularem fidelitatem & indolem diligerent, graviter ferrent, ſubornarunt Morionem familiarem antea cani, vivente domino, qui veſtitu, geſtu & voce, Comitem repræſentaret. Erat enim is alioquin ſimilis illi, ſtatura & facie. Hic cum conſuetis blanditiis canem priſtino more ad ſe alliceret & tractaret, mox canis iis irretitus, ratus à ſuo domino eas provenire, magna lætitia & canina alacritate geſtiens, vel potius ganniens, & latebris prodiit, & ei tanquam vero domino adulando, aſtitit, cibumque ab eo ſumpſit, famemque & inediam depulit. Mox attentius ſagacitate ſua, deprehenſo errore & dolo ſuppoſititiæ perſonæ, mortuumque verum dominum, ſicut antea, requirens, eoque non invento, ſe in priſtinum angulum occultavit, omnemque cibum averſatus eſt, donec fame & ægritudine moreretur. Olim quoque ſimilem hiſtoriam eveniſſe ſcribit Plinius, Iaſone Lycio interfecto, cujus canem cibum nunquam deinceps capere voluiſſe, & tandem poſt multos dies per inediam conſumptum eſſe. Ibidem Plinius Titi Sabini interfecti, canis fidelitatem prædicat, qui à cadavere heri abigi non poterat, ſed mœſtos ederet ululatus, cumque cibus illi *Lib. 8. c. 40.*

obiiceretur, illum ad os domini admovit. Deinde cadavere in Tyberim abiecto, canem illum adnataſſe, id ſuſtinere conatum eſſe, ſcribit. Lyſimachi præterea Regis Canis, Durides appellatus, quem diutius in omnibus præliis, venationibus, laboribus, periculiſque comitem habuerat, quum cerneret mortuum herum pyræ imponi, magno cum gemitu & ululatu cunctis ſpectantibus accenſo rogo ſe flammæ iniecit, & vivus cum mortuo domino cremari voluit. Idem etiam feciſſe Hieronis Syracuſiorum regis canem idem Plinius teſtatur. Plura exempla veterum colligit Franciſcus Patricius, ad quem cupidum lectorem plura de indole & fide canum cognoſcendi, remitto. Huc reſpexerunt veteres Romani, qui non ſine ratione peculiari, laribus ſuis canes adiunxere, aut eos caninis pellibus involutos finxere. De his ita quærit Plutarchus, cur laribus, quos præſtites proprie vocant, canis præficitur: ipſi autem canum pellibus veſtiuntur? An quod præſides ſunt qui præſunt; hos autem domus cuſtodes eſſe oportet, & alienis formidoloſos, ſicut canes videmus: mites vero ac lenes manſuetoſque domeſticis. Et addit ibidem, quare lares, præſtites vocantur, & ibi rationem adiicit. Non ſolum autem nullum animal cuſtodiam tam nocturnam, quam diurnam attentius ſervare, quam canem, multis exemplis demonſtrari poſſet; ſed etiam canes milites & olim & noſtro ſeculo præſertim contra Indos, ſolutaque ſtipendiis dominis ſuis pro iis fuiſſe, ſupra demonſtravimus. Sic Magnetes, teſte Æliano, accolæ Mæandri, quum bellum Epheſiis inferrent, ſinguli equites, commilitonem ſecum adduxerunt, canem venatorium, & ſervum iaculatorem. Quum vero jam ad manus, & in conſpectum ventum eſſet, protuentes canes aciem hoſtium terrore, & ſævitia, atque implacabili impetu perturbabant: Servi vero ante dominos proſilientes, jaculabantur. Atque poſt canum ferociam, quæ diſpulerat ordinem, ſervi quoque non obſcurum hoſtibus detrimentum inferebant: Tertio domini equites ipſi hoſtem aggrediebantur. Relatum quoque mihi fuit nuper ab Anglico legato, Comitem Eſſeccium in ſuo exercitu circiter [illegible] Anglicos moloſſos, cum contra rebelles Hibernos, mandato Reginæ proficiſceretur, habuiſſe, ut non tantum cuſtodes Caſtrorum eſſent; ſed etiam in hoſtes, majori ex parte nudos, irruerent, eoſque in latibulis, antris ſylvis deliteſcentes, latratu ſuo proderent. Eadem intentione hodierno die adhuc canes generoſi in finitimis munitionibus Dalmatiæ & Croatiæ contra inſidias Turcicas aluntur, quamvis diverſa plane ratione à priore. Hi enim inſtituuntur, non ut in hoſtes irruant, & cum iis pugnent, lacerentve, ſed ut odoratu ſuo, latentes in ſylvis inveſtigent & iis compertis, mox recurrant ad ſuos, atque latratu indicent, & monſtrent, hoſtes non procul

Lib. 8. c. 13. *De regno & regis inſtit. lib. 3. tit. 6.* *Quæſt. Roman. 51.* *In variis hiſtor. lib. 14. c. 46.*

procul abeſſe. Idque inprimis Zengæ, munitione Iſtriæ, fieri, ab oculatis teſtibus cognovi. Non raro autem accidit, ut longius canes excurrentes iaculis à Turcis latentibus confodiantur Huc ſpectarunt Ægyptij in ſuis hieroglyphicis, qui ſub forma canis, militem depinxerunt, copula religatum, ſicut Pierius Valerius notavit. Nam hoc militis officium deſignarunt. Quemadmodum enim omnia diligentiæ obſequia, cuſtodiendo, vigilando & aliis rebus indefeſſo ſtudio præſtantur à canibus: ita militem intentum du..is imperio, ſive iter arripiendum, ſive pugna ineunda ſit, ſive ubi receptui cani cœptum ad ſigna redire, eſſe oportet. Quid vero illud, quod ſi inter ſe canes rixentur, offeraturque fera æque illis inviſa, nonne facta ſtatim inter ſe pace, unanimiter in feram convertuntur? cujuſmodi milites eſſe decet, qui tametſi inter ſe aliquando diſſideant, adverſus tamen communes hoſtes unanimiter præliantur. Exemplum in L. Syllæ legionibus habemus, quæ cum pernicioſa ſeditione furerent, efferatis Imperator annunciari juſſit hoſtem adeſſe, & ad arma vocantium clamorem tolli, atque ita diſcuſſa ſeditio eſt, univerſis adverſus hoſtes animum intendentibus. Verum durante diſciplina militari iſta facta ſunt: corrupta autem illa ſecus fit. Poſſem etiam exempla recentia recenſere, quod milites ſtipendia, mota ſeditione flagitantes, & neglecta, & cotempta teſſera, & claſſico militari, Geldt/Geldt/pro eo ingeminantes, ab irruente hoſte potius ſe interfici & capi paſſi ſint, quam hortatu ducum remota ſeditione ad ſigna convenire, & fortiter, ut par erat, pugnare vellent: Odioſa ſane iſta ſunt, utinam non vera. Vt autem tandem hoc caput concludam, & antequam ad epitaphia Canina veniam, hujus animalis præconium ex Athenæo aſſcribam, qui naturam canis quatuor elogiis prædicat: Olfactus inquit, ſenſu animalibus cæteris præeunt, quo diſcernunt, & utilia ſibi & noxia: deinde quod cicuris ac manſueti cum hominibus degunt; tum etiam, quod domum cuſtodiunt: & poſtremo, quod ſupra omnium reliquorum ingenium, eorum vitam fortiſſime tuentur, ac propugnant, à quibus bene accipiuntur, Epitaphia canum multa extant. Inter alia ponit Cotta epithaphium Caparionis alloquentis herum ſuum Livianum, mordax ſane, & glorioſum, quaſi is canis latrans, phalangem Germanicam arbitrantem adeſſe herum ſuum, fugaverit, nec non neſcio, quæ futura, de Gallorum & barbarorum ſtrage trans ſtyga domino nunciaverit. Quod de ſingulari induſtria omiſi. Aliud autem admodum lepidum extat, in quadam villa ſuburbana prope Bononiam, tale videlicet.

Lib. 13.

In Miſcellaneis.

Latrai a' ladri, à gli amanti tacqui:
Onde a' meſſeri & à madonna piacqui.

Quod ita vertit doctiſſimus vir & eximius Poeta Nathan Chythræus:

Furem allatravi, parcens, taciturnus amanti,
Sic placui dominis: ſic placui dominæ.

Romæ quoque talis inſcriptio cernitur:

Longo ac fido amore probatus Domino,
Senio confectus, ſervata ſtirpe hic jaceo,
Hoc me ſepulchri honore dignatus eſt herus.

Extat quoque monumentum ibi Titæ catellæ blandiſſimæ, quod illi Antonius Theobaldæus poſuit. Nec non elegans deſcriptio catellæ alloquentis Polum Cardinalem, apud M. Antonium Flaminium, & catellæ in Madium ibidem. Præterea librum integrum de catellis ſcripſit Julius Scaliger, qui in poematibus ejus legitur.

CAPUT XCV.

De impudentia, turpitudine, & vitiis canum.

CÆterum ne nimium in laudibus hujus animantis immorer, adiiciendum quoque putavi nonnulla de turpitudine & vitiis ejus, præſertim ſicut in ſacris literis nomen canum invenitur, ſicut à Benedicto Aria diligēter collectum eſt. Canis inquit, ingenio, & ſenſu valet acutiſſimo, & tamen affectibus eſt immodicis præditus, amoris, libidinis, odii & inimicitiarum, atque crudelitatis, & ſævitiæ: præterea immundus eſt, & omnia comedens etiam putrida & immunda, atque ſalaciſſimus etiam, turpiſſimoque libidinis ſpectaculo notatus, inter homines educatus, nec ab humana carne abſtinet, ſanguinis etiam lingendi avidiſſimus, ſæpiſſime mingit, & ubique. Hæc adeo naturæ obſervatio effecit, ut in contemptibilium, vel crudelium, vel prophanarum, vel alias abominandarum perſonarum ſignificatione oſtendenda, Canis nomen uſurpetur. Neque vero homines tantum, ſed res quoque reiiciendæ canibus deſtinantur, ut execrabiles. Namque canis nec ad ſancta admittitur in ſacrificium, nec ipſe partem aliquam ſacrificij comedere permittitur. Ingratum, importunum, & moleſtum aliquando ſignificat canis, cujus officium tametſi conſtet, tamen ingratum ſit, ut: Nunquid caput canis ego ſum adverſus Iudam hodie? execrabilem quoque & deſpectum ſignificat, ut: Quare maledixit canis hic moriturus domino meo, Regi? Et, quid enim ſum ſervus tuus canis, ut faciam rem iſtam magnam? Et, melior eſt canis vivus leone mortuo. Inimicum, & invidentem, detractoremque refert, ut circumdederunt me canes multi. Et, erue de manu canis

In libro Ioſeph, ſive de arcano ſermone.

2. Reg. c. 3.
2. Reg. c. 16.
4. Reg. c. 7.
Eccleſ. 9.
Pſal. 21.

unicam

Digitized by Google

vnicam meam. Canes aliquando prophetis, & iis, qui ex paſtoribus, populo ad cuſtodiam & conſilium adduntur, ut, canes muti non valentes latrare. Periculum imprudenter aditum, ſignificat illud proverbium, ſicut qui apprehendit auribus canem, ſic qui tranſit impatiens, & commiſcetur rixæ alterius. Pro gentilibus & prophanis hominibus ac vitio deditis, & diſciplinæ contemptoribus, impuriſque animis: Quid ſancto homini ad canem? Et, Nolite ſanctum dare canibus. Et non eſt bonum, ſumere panem filiorũ, & dare canibus. Et, videte canes, videte malos operarios. Et, canis reverſus ad ſuum vomitum. Et, foris canes, venefici, impudici & homicidæ. Memorabile quoque eſt, olim inſignis infamiæ indicium fuiſſe, ſi canem, vel circa caſtra, vel ad locum certum rebellis, vel aliorum criminum reus, in humeris portare coactus eſſet, de qua re talis extat deſcriptio apud Guntherum, Rittershuſii noſtri opera nuper correctius quam antea, editum:

Eccleſ. 3. *Matth. 7.* *Marc. 7.* *Philip. 5.* *Apoc. 22.* *Lib. 5.*

Quippe vetus mos eſt, uti ſi quis Rege remoto,
Sanguine, vel flamma, vel ſeditionis aperta
Turbine ſeu crebris regnum vexare rapinis
Audeat: ante gravem quam fuſo ſanguine pœnam
Excipiat, ſi liber erit de more vetuſto,
Impoſitum ſcapulis ad contigui comitatus
Cogatur per rura canem confinia ferre:
Sin alius, ſellam cujus diſpendia pœnæ
Ille Palatinæ cuſtos celeberrimus aulæ
Non potuit vitare comes cunctiſq; videndus
Portavit ſacpulis paſſus plus mille latrantem:
Hanc quoque tunc alij ſimili pro crimine pœnam
Suſtinuere decem Comites totidemque coacti
Fœda tulere canes. generoſo pondera collo &c.

Eſi autem amicus ille noſter in ſuis doctiſſimis Notis felem, id eſt, Catum pro ſella, nonnullos legere refert: tamen ſella, meo judicio rectius quadrat: placet itaque ipſius ratio, per ſellam, ſellularios, & ſedentarios tanquam ignavos & viles homines notatos fuiſſe, ideoque ſellam ignaviæ fuiſſe ſymbolum, ut canis contumaciæ & impudentiæ: Elegans quoque eſt ratio nobiliſſimi Chriſtophori Pflugij, ibi relata, canem à nobili portatum fuiſſe ideo, ut eum officij ſui neglecti admoneret, quod erat excubare in aula, & Regem cuſtodire ac defendere. De hac pœna, & ſumma ignominia, ſi aliquis canem, aut in conventu publico, aut curia regis, ſinu portare cogeretur, tanquam indicium læſæ majeſtatis, ſcribit quoque Ceorgius Fabricius, olim præceptor meus parentis loco colendus. Porro cognovi ex aliis, cum nuper in Conventu Deputatorum Imperij Spiræ, hujus pœnæ men

In chronicode orig. Sax. lib. 2.

Quod ita vertit doctiſſimus vir & eximius Poeta Nathan Chythræus:

Furem allatravi, parcens, taciturnus amanti,
Sic placui dominis: ſic placui domina.

Romæ quoque talis inſcriptio cernitur:

Longo ac fido amore probatus Domino,
Senio confectus, ſervata ſtirpe hic jaceo,
Hoc me ſepulchri honore dignatus eſt herus.

Extat quoque monumentum ibi Titæ catellæ blandiſſimæ, quod illi Antonius Theobaldæus poſuit. Nec non elegans deſcriptio catellæ alloquentis Polum Cardinalem, apud M. Antonium Flaminium, & catellæ in Madium ibidem. Præterea librum integrum de catellis ſcripſit Julius Scaliger, qui in poematibus ejus legitur.

Caput XCV.

De impudentia, turpitudine, & vitiis canum.

CÆterum ne nimium in laudibus hujus animantis immorer, adiiciendum quoque putavi nonnulla de turpitudine & vitiis ejus, præſertim ſicut in ſacris literis nomen canum invenitur, ſicut à Benedicto Aria diligẽter collectum eſt. Canis inquit, ingenio, & ſenſu valet acutiſſimo, & tamen affectibus eſt immodicis præditus, amoris, libidinis, odii & inimicitiarum, atque crudelitatis, & ſævitiæ: præterea immundus eſt, & omnia comedens etiam putrida & immunda, atque ſalaciſſimus etiam, turpiſſimoque libidinis ſpectaculo notatus, inter homines educatus, nec ab humana carne abſtinet, ſanguinis etiam lingendi avidiſſimus, ſæpiſſime mingit, & ubique. Hæc adeo naturæ obſervatio effecit, ut in contemptibilium, vel crudelium, vel prophanarum, vel alias abominandarum perſonarum ſignificatione oſtendenda, Canis nomen uſurpetur. Neque vero homines tantum, ſed res quoque reiiciendæ canibus deſtinantur, ut execrabiles. Namque canis nec ad ſancta admittitur in ſacrificium, nec ipſe partem aliquam ſacrificij comedere permittitur. Ingratum, importunum, & moleſtum aliquando ſignificat canis, cujus officium tametſi conſtet, tamen ingratum ſit, ut: Nunquid caput canis ego ſum adverſus Iudam hodie? execrabilem quoque & deſpectum ſignificat, ut: Quare maledixit canis hic moriturus domino meo, Regi? Et, quid enim ſum ſervus tuus canis, ut faciam rem iſtam magnam? Et, melior eſt canis vivus leone mortuo. Inimicum, & invidentem, detractoremque refert, ut circumdederunt me canes multi. Et, erue de manu canis

In libro Ioſeph, ſive de arcano ſermone.

2. Reg. c. 3.
2. Reg. c. 16.
4. Reg. c. 7.
Eccleſ. 9.
Pſal. 21.

unicam

vnicam meam. Canes aliquando prophetis, & iis, qui ex paſtoribus, populo ad cuſtodiam & conſilium adduntur, ut, canes muti non valentes latrare. Periculum imprudenter aditum, ſignificat illud proverbium, ſicut qui apprehendit auribus canem, ſic qui tranſit impatiens, & commiſcetur rixæ alterius. Pro gentilibus & prophanis hominibus ac vitiis deditis, & diſciplinæ contemptoribus, impuriſque animis: Quid ſancto homini ad canem? Et, Nolite ſanctum dare canibus. Et non eſt bonum, ſumere panem filiorũ, & dare canibus. Et, videte canes, videte malos operarios. Et, canis reverſus ad ſuum vomitum. Et, foris canes, venefici, impudici & homicidæ. Memorabile quoque eſt, olim inſignis infamiæ indicium fuiſſe, ſi canem, vel circa caſtra, vel ad locum certum rebellis, vel aliorum criminum reus, in humeris portare coactus eſſet, de qua re talis extat deſcriptio apud Guntherum, Rittershuſii noſtri opera nuper correctius quam antea, editum: *Eccleſ. 3.* *Matth. 7.* *Marc. 7.* *Philip. 5.* *Apoc. 22.* *Lib. 5.*

Quippe vetus mos eſt, uti ſi quis Rege remoto,
Sanguine, vel flamma, vel ſeditionis aperta
Turbine ſeu crebris regnum vexare rapinis
Audeat: ante gravem quam fuſo ſanguine pœnam
Excipiat, ſi liber erit de more vetuſto,
Impoſitum ſcapulis ad contigui comitatus
Cogatur per rura canem confinia ferre:
Sin aliùs, ſellam cujus diſpendia pœna
Ille Palatina cuſtos celeberrimus aula
Non potuit vitare comes cunctiſq́; videndus
Portavit ſacpulis paſſus plus mille latrantem:
Hanc quoque tunc alij ſimili pro crimine pœnam
Suſtinuere decem Comites totidemque coacti
Fœda tulere canes. generoſo pondera collo &c.

Eſi autem amicus ille noſter in ſuis doctiſſimis Notis felem, id eſt, Catum pro ſella, nonnullos legere refert: tamen ſella, meo judicio rectius quadrat: placet itaque ipſius ratio, per ſellam, ſellularios, & ſedentarios tanquam ignavos & viles homines notatos fuiſſe, ideoque ſellam ignaviæ fuiſſe ſymbolum, ut canis contumaciæ & impudentiæ: Elegans quoque eſt ratio nobiliſſimi Chriſtophori Pflugij, ibi relata, canem à nobili portatum fuiſſe ideo, ut eum officij ſui neglecti admoneret, quod erat excubare in aula, & Regem cuſtodire ac defendere. De hac pœna, & ſumma ignominia, ſi aliquis canem, aut in conventu publico, aut curia regis, ſinu portare cogeretur, tanquam indicium læſæ majeſtatis, ſcribit quoque Ceorgius Fabricius, olim præceptor meus parentis loco colendus. Porro cognovi ex aliis, cum nuper in Conventu Deputatorum Imperij Spiræ, hujus pœnæ *In chronico de orig. Sax. lib. 2.*

men

mentio incideret, eamque tunc temporis, vernaculo vocabulo, Harenſchären/appellatam fuiſſe. Vnde autem hoc etymon ſumptum ſit, divinare non poſſum, niſi forte crinium ſectio, vel tonſura, quæ etiam ignominiæ nota erat, denotata fuiſſet, eaque graviori ſupplicio veluti præmiſſa eſſet: Ægyptij ſane in ſuis hieroglyphicis, adulatorem, & mordacem ſimul ſcurram, per canis imaginem oſtendere voluerunt, quorum alter in obſequium plus æquo pronus, & alter quælibet in quemvis opprobria fingere ſævus. Diogenica, inquit Pierius Valerius, hæc eſt interpretatio, ipſius de ſe teſtimonio. *Lib.5.* Nam is interrogatus ab Alexandro, ob quæ facta canis nomen vulgo ſortitus eſſet. Quia, reſpondit, dantibus blandior, non dantibus oblatro, malos etiam mordeo. Quin & coniectores, ut apud Hebræos legi, eum qui per nocturnam quietem imaginatus ſit canem videre, obtrectatoribus obiectum fore præſagiunt. Impudentiæ quoque ſymbolum, canem fuiſſe, idē Pierius demonſtrat, inprimis quod apud Homerum Helena ſe canem accuſet, ut pote quæ fuerit tot malorum cauſa atque auctor. ita enim Hectorem allocuta.

δᾶερ ἐμοῖο κυνὸς κακομηχάνυ ὀκρυέσσης.

Apud eundem Agamemnon quoque accuſatus ab Achille κυνὸς ὄμματ' ἔχειν. Canis enim oculum, teſte Polluce, habere dicitur is, qui nimio plus impudens eſt. Petulantiæ quoque ſignum imago canis fuit: Milites enim qui petulantes juniores appellabantur ſub Magiſtro militum per Illyricum, canem luteum in rubra parma præferebant, in cujus medio orbis erat lutei coloris, canis ſupernè pedibus, quoad fieri poterat, exporrectis.

Poſtremo quæri poteſt, quare ex lege Pompeia de parricidiis una cum parricida, præter gallum gallinaceum, viperam & ſimiam, canis quoque culeo inſuatur. Etſi autem non vulgares rationes adinventæ ſunt, quare *1.Georg.* malefico, tot animalia diverſæ naturæ, adiungantur, tamen iis aſſentior, qui cenſent, canem ideo comitem pœnæ adhibitum eſſe, ut ſceleratum *Lib.1.Epi.* hominem oſtendat, & immundum, qui parentem occiderit, ſicuti Virgi- *ad 1.elium.* lius canes immundos appellat, & Horatius, canes immundos & obſcœnos nominat. Vnde Plutarchus ſcribit, canem in Athenienſem arcem admitti fas non eſſe, nec Deum inſulam attingere ob eam cauſam, per- *In c.nu-* miſſum, quod immundi ſint, & in propatulo & paſſim coeant. Qua in re *ptiali 27.* aliorum animalium diſſimiles ſunt. Vnde Divus Auguſtinus monet, *q.1.* filiorum procreationi operam dandam, non canino more, ſed honeſto ordine conjugali. Non abſque ratione itaque amicus Dominus Ritterſhuſius in ſuis commentariis ad locum Oppiani, libro primo Halievticon, canum difficiles eſſe coitus, ita ſcribit: Etſi autem ſæpe propalam

in

Digitized by Google

in plateis non ſine pudore conſpicimus, vulgivagam venerem canum, & quanta cum difficultate coeant, placet tamen idem etiam ex Lucretij verſibus ſuavidicis cognoſcere, qui ſunt hac de re lib. 4.

Nonne vides etiam, quos mutua ſæpe voluptas
Vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur?
In triviis quin ſæpe canes diſcedere aventes
Diverſi cupidè ſummis ex viribus tendunt,
Cum interea validis Veneris compagibus hærent,
Quod facerent nunquam. niſi mutua gaudia noſcent,
Quæ iacere in fraudē poſſent, vinctoſq; tenere.

CAPVT XCVI.

Elephantes cornutos non dentatos eſſe, & de pietate & aliis virtutibus vix credenda, nec non de eorum ancipiti auxilio in bellis.

De animali omnium immaniſſimo & maximo Elephante, diximus ſupra non vulgaria: maximeque recenſuimus, quam prope ad humanam rationem inter omnia bruta accedat, & utrum cornua vel dentes, ex quibus eburnea vaſa conficiuntur, ex ore prominentes habeat. Cum autem interea diligentius de hac re cogitaverim, opinio mea cornutum eſſe Elephantum ante hac dubia, nunc validioribus rationibus confirmata eſt. Non ſolum autem Plinius in prius allegato loco, huic belluæ cornua attribuit, ſed etiam alibi ſcribit, Elephantos arbore exacuere limareque cornua, & ſaxo rhinocerotes, nec non & Iubam arma Elephantorum cornua appellaſſe. Ennius quoque ubi dicit: *Cap. 25. prior. Cent.* *Lib. 18. c. 1.*

Atq; prius pariet locuſta Lucam bovem.

Præbuit materiam M. Terentio Varroni, de hac re diſputandi. Luca, inquit, bos, elephas, cur ita ſit dicta duobus modis inveni ſcriptum. Nam & in C. Atij commentario erat à Lybiccis Lucas & in Verginij (alias Vergilij) commentario à Lucaneis Lucas, ab eo quod noſtri cum maximam quadrupedem, quam ipſi haberent, vocarent bovem, & Lucaneis Pyrrhi bello primum vidiſſent apud hoſtes elephantos, id eſt quadrupedes cornutas, (alias cornuatas) nam quos dentes multi dicunt, ſunt cornua, Lucæ bovem appellaſſe. Si à Lybia dicta eſſent Lucæ, pantheræ & leones non Africanæ beſtiæ dicerentur, ſed Lucæ. Si ab Lucaneis dictæ, urſi cur potius Lucani, quam Luci dicti? Quare ego arbitror potius Lucas ab Luce, quod longe relucebant, propter inauratos regios clypeos, quibus eorum *Lib. 6. de lingua Lati.*

tum erant ornatæ turres: Cornutos eſſe Elephantes, Heresbachius præterea affirmat, ubi ita ſcribit? Nihil ex hac bellua veſcum, niſi promuſcis, & labra, ac cornuum medulla. Idipſum confirmat Bodinus in ſua dialogo, ubi quærit Theorus, quid habeat Elephas præ cæteris belluis? cui reſpōdet Myſtagogus, ſummam corporis vaſtitatem, ſummam prudentiam, ſummam vitæ diuturnitatem: Cornuum vero moles interdum tanta eſt, ut æquare poſſit pondo 220. Th. Cur ita? Myſt. Quia dentes non à mandibula, ſed à cerebro veluti cornua, & contra naturam dentium, in omnes partes flexibilia, promit. Ex his enim Eborarius circulos, arcus, & omnis generis ſuppellectilium inſtrumentorum conficit, quæ fragilis & indomita dentium natura ferre non poteſt. Th. Quid elephanto magnitudine ac robore proximū? M. Rhinoceros, qui cornu ac lorica ferro duriore, ſæpius Elephantum acerrimum hoſtem ſternit, tametſi Elephanto minor eſt. Sed de hoſtibus Elephanti antea diximus, & paulo poſt plura recenſebimus. Nunc vero de peculiaribus quibus hoc animal præditum eſt, virtutibus, non vulgaria addemus. In primis autem eos perſuaſionis & diſciplinæ capaces eſſe, præ cæteris brutis gubernatorumque voces intelligere, eorumq; monitis obtemperare, conſtat ex Dione Quum enim Pompeius in dedicatione ſui theatri, populo Romano multa ſpectacula exhibuiſſet, & inter cætera quinque dierum ſpacio, quingenti leones confecti eſſent, elephantiſq; octodecim cum armatis depugnaſſent, qui partim, in ipſa pugna, partim paulo poſt mortui ſunt: Populus aliquos, etiam invito Pompeio, miſeratus eſt, cum vulnerati à pugna deſtitiſſent, circumeuntes ad cœlum proboſcidibus lamentati eſſent, ita ut ſermoni occaſionem præberent, non id ab ipſis temere, aut caſu fieri, ſed jusjurandum, quo perſuaſi ex Africa traducti erant implorantibus, ſuique vindictam Deos poſcentibus. Fertur enim haud prius eos in naves ingreſſos eſſe, quam à ducentibus juramento ſibi cautum eſſet, de omni injuria. Id verum ſit nec ne, non ſcio, certe hoc quoque memoriæ proditum eſt, præterquam quod Elephanti ſermonē patrium percipiant, rerum quoque cœleſtium notitia eos eſſe præditos. Hinc in noviluniis, antequam in conſpectum hominum veniunt, eos ad aquam perennem accedere, ſeſeque luſtrare. Hucuſque Dio. Cæterum Elephantos maria tranſmeaturos in naves non prius ſubire, quā de reditu illis ſacramentum luatur, Solinus quoque notavit. Non omittenda præterea eſt hiſtoria de Elephantis, quomodo eorum auxilio Judæi morti & ſupplicio deſtinati, divinitus conſervati ſint. Eam ita recenſet Cedrenus: Sub Ptolomæo Philopatore Evergetæ filio, quum populus Iudæus eſſet captivus in Ægypto adductus, mandavit rex ſatellitibus, ut 50. Elephantos vino Libanitico inebriatos, Judæis immitterent, atque univerſos obtererent: Sed Judæis Deum precantibus Elephantium

In ſuis Thereuticis. Li. 3. in theatro naturæ.

Rom. hiſtr. lib. 39.

Cap. 28.

ti in ipſos milites ac Ægyptios ſeſe converterunt, magnamque per furorem multitudinem interfecerunt. Ita Judæi ſervati cum gratiarum actione in patriam dimiſſi abierunt. Hæc hiſtoria prolixè deſcribitur in libris Machabæorum. Similia exempla de leonibus parcentibus Chriſtianis, & ſævienti- *Lib.2.* bus in ſuos nutritores, antea recenſuimus. Mira quoque ſunt quæ ex Ælia- *Cap.24.* no Lipſius doctiſſimus refert, fuiſſe nimirum magiſtrum elephanti, qui *prior.Cent.* adulteraret: nec contentum furtiva libidine, uxorem ſuam clam ſuſtuliſſe, *Epiſt.50.* & ad præſepe Elephanti ſepeliiſſe, altera illa mox inducta. Elephantum *Cent.* hoc ſcelus tacitum non habuiſſe, uxorem novam illuctraxiſſe, & cornibus pedibuſque refodiſſe cadaver, tantum non rebus ipſis mulieri inclamantē, cui & quomodo innupſiſſet. Nec minus mira ſunt, quæ ibidem Lipſius ex Acoſta & aliis autoribus recenſet: Tribuitur enim Elephantis imperiorum obedientia, memoria, gloriæ cupiditas probitas, prudentia, religio, & alia vix credenda, quæ tamen ſingula memorabilibus hiſtoriis, & exemplis cō-probantur, ad quæ ſtudioſum lectorem, vitans tædioſam prolixitatem, remitto. Etſi autem Aſiatici & Afri olim plerunque Elephantis domitis, & aſſuetis in dorſo turres, & in iis jaculatores & ſagittarios, veluti ex caſtellis pugnantes, & tela in hoſtes ex alto mittentes geſtare, in præliis uſi ſunt, in iiſque ad propellendam & diſſipandam aciem, ac proterendos hoſtes, maximam partem victoriæ, ob immane robur & impetum hujus belluæ irritatæ collocare ſolebant; tamen Romani tanquam egregij & circumſpecti Imperatores, raro, & quidem ſero, vel nunquam, in acie prælio ve, elephantos adhibere conſuevere. Non ignorabant enim, anceps in his belluis eſſe auxilium, eaſque plerunque plus damno, quam uſui eſſe. Id ſane poſſet demonſtrari pluribus hiſtoriis, ſed unicam tantum, eamque memorabilem ex Appiano Alexandrino recenſebo. Nobelion enim Dux Romanus (in *De bello* græco Νωβελίων vocatur) pugnaturus cum Segedenſibus, & Aruacæis, cū *Hiſpanico.* trecentos equites, cum decem Elephantis à Maſaniſſa miſſis, accepiſſet, iiſque auxiliaribus copiis aſſumptis, in hoſtem aciem dum promovet, belluaſque poſt principia, ne conſpici ab hoſtibus poſſent, locat: Commiſſo prælio, quum ſe acies diduxiſſet, belluæ ex improviſo conſpectæ, tantum terroris iniecerunt, cum Celtiberis, tum eorum equis, qui antea elephantos nullos viderant, ut terga vertentes, Numantium fugerent. Fugientibus inſtans Romanus Imperator mœnibus Elephantos admovet. Ibi acriter pugnatum, quo ad Elephas ingenti ſaxo in caput adacto, ſauciatus iras concepit, & immani clamore edito, in ſuos converſus, ſine diſcrimine amicus an hoſtis eſſet, in obvium quemque ſævire cœpit. Reliqui ad ejus vocem turbati, eadem & ipſi facere, paſſimque Romanos proterere, diſiicere & ruere.

Digitized by Google

Cæterum ſolent elephantes, quum turbati ſunt, omnes pro hoſtibus habere, ac propter hanc perfidiam à nonnullis, communes hoſtes vocantur. Fuga inde Romanorum effuſa fieri cœpta eſt; quam intuitià mœnibus Numantini, eruptione facta, in palatos illati, ac inſecuti, quatuor millia trucidant, elephantis tribus, multis armis, ſigniſque captis. Noſtrorum patrum memoria in India orientali ſimilia accidêre, cum Albuquercius, prætor Regis Luſitani, Malacenſium Regem oppugnaret. Is enim cum magna multitudine ſuorum urbem cum fortiter defendiſſet, prælium acerrimum, ita Oſorius deſcribit? Rex Caſtello, quod Elephantus ingens tergo ſuſtinebat, cum aliquot è ſuis domeſticis vehebatur. Hunc alij Elephanti ſimiliter inſtrati, & armati ſequebantur. Tela è caſtellis frequentia decidebant. Elephanti enſes dentibus alligatos geſtabant: tantaque ferocia in noſtros irruebant, ut anteſignani pellerentur. Ferdinandus tamen Gomecius Lemius, & Vaſcus Fernandus Contignus, minime ea re perturbati reſiſtunt. Cum uterque eorum in oppoſita viæ latera, qua elephantus gradum violenter inferebat, conceſſiſſet, aditum ei liberum reliquerunt. Vtrinque deinde latera illius, haſtis perfodiunt. Belua quamvis in principio certaminis ſit immanis & efferata, eſt tamen doloris impatiens, & facile in ſuos quovis vulnere ſauciata convertitur. Itaque cum elephantus transfixus utroque latere fuiſſet, rectorem qui illi inſidebat, proboſcide deturbatum proculcat. Exanimari deinde (ſanguis enim illi utrinque profluebat) mirifice cœpit. Rex ex metu confeſtim deſiluit. Elephantus in ſuos converſus reliquorum elephantorum aciem perturbavit. Omnes exterriti in fugam verſi ſunt neque rurſus ullis rectorum monitis, aut minis in prælium compelli potuere. Idem author ita deſcribit aliud prælium, quod cum Zeilandenſibus, à Brittio Luſitanorum duce, geſtum eſt. In agmine primo præter magnum peditum numerum, erant equites centum, & quinquaginta, & elephanti cum turribus quinque & viginti. Aliqui eorum dentibus enſes alligatos geſtabant, quibus admirabili dexteritate obvios cædebant. Quidam è Luſitanis, & multitudine territi, & elephantorum metu perturbati, cedere volebant. Sed Brittius jam munitionibus poſt tergum relictis, in urbem gradum intulerat. Iis autem qui ferreis fiſtulis armati erant, imperavit, ut omnes ſimul glandes plumbeas in elephantos emitterent. Elephanti non ſolum ſtrepitu, ſed multo etiam magis vulneribus exterriti fugiunt, in ſuos irruunt, equites impetu immani proterunt, peditum aciem proculcant, & in effuſam fugam coniiciunt.

Lib. 7.

Lib. 12.

Cap.

Caput XCVII.

Quo tempore Elephanti in Italia & aliis locis in deſuetudinem venere: & de hoſtibus eorum.

NOn fruſtra antea de Elephanti virtutibus & aliis laudibus plura congeſſimus, ita ut amplius obſcurum non ſit, hoc tam vaſtum animal proxime accedere ad rationem quandam, ſed ad talem, qualem veteres animalibus brutis, cum diſtinctione quadam, attribuerunt. Ratio quidem, inquit Porphyrius, naturaliter ineſt; ratio vero recta perfectaque ex meditatione fit atque doctrina. Quapropter rationalis quidem facultatis participatio quædam omnibus competit animalibus. Rectitudinem vero ſapientiamque neque hominem quidem, adeptum reperire licet, & quemadmodum differentia viſus ipſius eſt ad viſum, volatuſque ad volatum. Non enim ſimiliter cernunt aſtures atque cicadæ, neque aquilæ ſimiliter volant, atque perdices: ſic neque rationale quodlibet æque particeps eſt acuminis & aſtutiæ. Cæterum quo pacto illud terribile animal in uſu & terrore eſſe deſiit, Petrarcha ita docet: Fuerunt, inquit, olim in Italia Elephantes, non venatu quæſiti quidem, ſed ab hoſtibus capti, & in triumpho ducti, quique prima fronte terruerant equos Italos, victores in Capitolium ſecuti, erepti autem Pyrrho, Carthaginenſibus vero non erepti tantum, ſed etiam interdicti. Sic enim in conditionibus pacis, quam victi petierant, nominatim cautum, & quos haberent domitos, traderent, & alios non domarent; ita ſenſim obſolevit uſus elephantûm non ſolum in Italia, ubi longe advenæ vique advecti erant; ſed in Africa etiam & Ægypto, quæ illorum ſunt viciniores origini. Itaque & in Italia, avorum memoria unicum Federico Romanorum Principi fuiſſe, & nunc Ægypti tyranno non niſi unicum eſſe, fama eſt; Vtrumque vero ad ſpectaculum potius, quam ad uſum. Sic in India atq; Æthiopia exterarum tædio gentium liberati, ſylvas patrias incolunt elephantes. Tu quis es, qui Elephante gloriari videris, alterne Annibal? qui uno vectus Elephante, unoque fretus oculo, Italiam fatigavit. Ego hanc belluam, etſi humani æmulam intellectus, ab authoribus proditam, & moribus miris inſignem, habendo tamen inutilem & ineptam, & regiæ potius luxuriæ, quam privatæ fortunæ habilem dico, quæ domum impleat, horreum exhauriat. Etſi tamen Petrarcha vera ſcripſit de deſuetudine (neque ipſius ætate Luſitani & Hiſpani ad Indos Orientales penetrarunt) Elephantorum in noſtris Europæis partibus, tamen in Aſiæ & Africæ locis, in quibus fulminatrices machinæ, nondum in uſu ſunt, eorum frequens adhuc in bello & ad pompam uſus eſt. Inprimis

Lib. 3. Quod animæ ſenſuales ſint.

Dialogo 60.

Digitized by Google

mis autem in candidis, divini aliquid latere exiſtimant, Ii rariſſimè inveniuntur, ita ut Reges nonnulli Narſingæ diu ob unum candidum Elephantum acerrima bella geſſerint. Et ſcribunt peregrinatores, reperiri Indos Reges in mediterraneis locis, qui aliquot millia Elephantorum domitorum alant. Ferunt quoque, Imperatorem Abyſſinorum in Africa ſemper ultra quingentos elephantos ad bellum domitos alere. Ii autem, qui in regno Seilonio degunt, cæteris generoſiores & fortiores eſſe perhibentur, ita ut reliqui aliunde advecti, hos tanquam nobiliores venerentur, & iis loco cedant. Fuit ſane Luſitanis illis in locis cum Elephantis inter hoſtiles turmas admixtis ſæpenumero magna contentio, ita ut aliquoties clades ab illis nõ leves acciperent: Inprimis autem infeliciter evenit Luſitanis in pugna cum Rege Dachenſi, Inſulæ *Zamatræ*, in qua multi generoſi viri, una cum Duce eorum Georgio Brittio occubuere, ſicut nomina eorum ab Oſorio recenſentur. Caſpar vero Fernandus, inquit, vir egregie fortis, cum in Elephantum, ut eũ haſta tranſverberaret, impetum faceret, ab Elephanto proboſcide in altum ſublatus, atque ad terram alliſus, & pedibus ipſius elephanti conculcatus interiit.

Lib.12.

De venat. lib.2.

Cæterum vt ad hoſtes hujus immanis belluæ (cujus Oppianus magnitudinem tantam eſſe dicit, quantum nunquam in terra alia fera geſtat) veniamus. Ii ſunt aut per ſe ſimplices, deſpecti & imbecilles: aut validi, potentes & callidi. Priores ſunt, formica & mus, quos Elephantus naturali antipathia maxime averſatur & horret: grunnitus quoque ſuum terrorem illi incutere ſolet: poſteriores vero ſunt Rhinoceros & Draco. De his, quum videlicet majus periculum, tanquam à validioribus & verſutioribus illi immineat, nonnulla dicemus. Rhinocerotem antea deſcripſimus, & quam internecivum diſſidium ac odium inter has duas belluas ſit. Conſtat autem, experientia nos docente, Rhinocerotem, licet longitudine Elephanto pene par ſit, cruribus tamen multo brevioribus, natura armis offenſivis & defenſivis eſſe robuſtiſſimam belluam, ſicut in ſpectaculis Romanis apparuit, inprimis autem in Domitiani nummis ejus forma impreſſa conſpicitur, eo quod in theatrum populo Romano eam induxit, de qua re Valerius Martialis:

Cap.25. prior.cent.

Præſtitit exhibitus tota tibi Cæſar arena,
Quæ non promiſit prælia Rhinoceros:
O quam terribiles exarſit pronus in iras,
Quantus erat cornu, cui pila, taurus erat!

Et alibi:

Sollicitant pavidi dum Rhinocerota magiſtri,
Seq; diu magna colligit ira fera:

Namq;

Namq́, gravem gemino cornu ſic extulit urſum,
Iactat ut impoſitas taurus in aſtra pilas.

Rhinocerotes autem omnes mares eſſe, Oppianus ſcribit, nec unquam fœminam conſpici, ideoque fatetur, ſe ignorare, unde oriantur. Vincit vero potiſſimum arte ſuum hoſtem, dum ſe prius cornu ad ſaxa limato, ut ait Plinius, pugnæ præparat, & in dimicatione alvum maxime petit, quam eſſe molliorem intelligit, eaque perfoſſa, ſi proboſcidis vim eam ſubito ſtrangulantem, vitaverit, actutum ſuperat. Nunquam autem hæc bellua victa ex illo duello revertitur: aut enim vincit ſuum hoſtem, aut ab eo ſtrangulata, occumbit. Vnde Martialis: *Lib. 2. de venat.*

Rhinoceros nunquam victus ab hoſte redit.

Certamen vel duellum harum duarum belluarum vidit Damianus à Goes, quod ita deſcribit: Elephantes quinque vel ſex, tempore felicis Regis Emanuelis, ex India Orientali allati ſunt, quorum, dum puer ipſius prudentiſſimi Regis ab intimis cubiculis eſſem, tres ſimul vidi, atque Rhinocerotem, unum, qui omnes Regem ipſum equitantem præcedebant. Certamini etiam unius iſtorum Elephantum cum Rhinocerote, interfui: ſpectaculum ſane admiratione dignum, in quo elephas ſuccubuit, quem ludum Rex ipſe feliciſſimus Emanuel Vlyſſipone præbuit, Anno CIↃ.CCCCC.XV. vel ſi recte memini. CIↃ.CCCCC.XVI. Hujus pugnæ Munſterus quoq; mentionem facit. De Rhinocerote autem memoratu digna Jovius, & alia quoque, frater meus Dn. Joachimus in ſuis Symbolis, cum icone exquiſita hujus belluæ tranſtulit. Monſtratur quoque cornu hujus animantis, quod in naſo unicum habet, in gazophylaceo Sereniſſimi Ducis Bavariæ. Monaci, & affirmatur ei non minus contra venena præſentiſſimam efficaciam ineſſe, ac in cornu monocerotis, quod tam in magno pretio habetur, licet clariſſimus, & trium Imperatorum Medicus D. Johannes Crato, cornu cervinum, præſertim quod prima vice, junioribus cervis, quos nos Spißhirſchen nominamus, abſque internodiis vel ramis erumpit, ſalubriorem vim habere contra toxica pellenda, & ad cordis confirmationem, in duplici tamen quantitate datum, ſequi id ſæpius in medicinis expertum eſſe affirmare ſolitus ſit. Sed veniamus ad alterum hoſtem elephantinum magis ſubdolum, & internecivum, ad Draconem videlicet. Horum pugnam deſcribit & depingit frater meus D. Joachimus in ſuis Symbolis, & verſus ſequentes ex Sambuco addit: *In encomio. Hiſpania.* *In Coſmog. lib. 5.* *Parte. 2. ſymbol. 9.*

Qui victor ſentit cum victo ſe periturum,
Ambitione magis quam ratione tumet.
Quid mihi profuerit vinctus, qui mutua collo
Vincula molitur, me interimatq́ cadens?

Sic

Sic elephas ſtratus complexibus uſq; draconis,
Conterit hærentem mole, ruenſq; necat.
Ille mihi tandem pretium meritumq; triumphus
Pendis, qui factum non nece, laude beat.
Interdum cauſa melius ceßiſſe videmur,
Dum mors vindictam leniat, aut moveat.
Sed tamen á ſummo vinci, victoria quædam eſt,
Conditio ſervi corrigitur domino.

Sunt certe hiſtorici in hoc concordes, tantæ magnitudinis in Æthiopia dracones reperiri, ut & elephantos facile circumflexu ambiant, nexuque nodo perſtringant. Hoc facto præſentiſſimam mortem hæc bellua à ſuo hoſte experitur, neque vlla ſpes evadendi adeſt. Verum hoc pathetice ita deſcribit elegantiſſimis rhythmis Gallicis Bartaſius, & diverſum, mihique plane novum & antea incognitum modum & verſutiam draconis interficiendi elephantum per nares indicat, dignis ut adſcribantur:

In 1. ſeptimana ſexti diei.

Mais l'eſca ille Dragon, ne pouuant ſans eſchelle
Attaquer l'elephant; ſe met eu ſentinelle
Sur un arbre touffu, & preſque tous les iours
Guette deſſus ce pas l'animal porte tours
Qu'n' approche ſi toſt, que d'embuſche il ne ſorte,
De ſon corps renove, ſanglant de telle ſorte
Le corps de l'elephant, que l'elephant ne peut
Branslant, ſe depeſtrer des plus d'un ſi fort neud;
Ains comme en deſeſpoir, d'un pas viſte il s'aproche
Ou d'une tige noveux, ou, d'une ferme roche
Pour contr'eux eſcacher oil d'ont l'embraſſement.
Deſia preſque le traine au dernier ſoufflement
A ce coup le Dragon promptement ſe deſlace
Du corps d'Elephant. gliſſe en bas & r'en lace
De tant de neuds eſtroits, ſes iambes de devant,
Qu'il ne peut, entr'aue, ſe porter plus auant.
Tandis que l'Elephant, tache en vain à deffayre
De ſon muſle ces neuds, l'impiteux adverſaire
Met le neu dans ſon nez: & fourrant plus auant
Son effroyable chef. lui cloſt les huis du vent,
Mais quoy? bien toſt il perd le fruict de ſa victoire.
D'autant qua tout ſoudain la beſte aux dents d'yuoire
Tombe morte, & tombant romps de ſon poids le corps,
Qui la mangè dedans & la preße dehors.

Huc

Huc ſpectat monitio Eccleſiaſtici, ut tanquam à facie colubri fugiamus peccatum; qui locus à piis viris myſtica interpretatione, ex natura draconis, *Cap. 21.* ita explicatur: Coluber habet caput, corpus & caudam; aſtute caput immittit, quo admiſſo, totus ſtatim illabitur. Lubricus nimirum eſt ſerpens antiquus, & niſi capite teneatur, ſtatim totus illabitur. Per caput intellige mali ſuggeſtionem: per corpus delectationem: per caudam conſummationem. At beatus, qui ſtatim, ut oboriuntur cogitationes malæ, eas allidit ad petram, id eſt Chriſtum. Non diſſimiles cogitationes de natura draconis Beatus Auguſtinus habuit: Conculcabis, inquit, leonem & draconem: Leo *In Pſalmo* ſævit apertè: Draco occulte inſidiatur. Vtramque vim & poteſtatem habet *96.* Diabolus; quando martyres occidebantur, leo erat ſæviens; quando hæretici inſidiantur, draco eſt ſurrepens.

Mirum autem non eſt, Draconem omnium maximam belluam viribus & aſtu eam dextrè opprimere poſſe, cum ſi non proceritate, attamen longitudine eam longe vincat; Quinetiam Maximus Tyrius tradit, apud Indos Alexandri tempore Draconem fuiſſe quinque iugerum magnitudine, cui boves & oves in cibum Indi miniſtrarint. Et trita eſt hiſtoria apud Livium, de ſerpente, cum quo Regulus, veluti cum hoſte, acie conflixit vixque machinis, quæ ingentes lapides ejaculabantur, non abſque ſtrage militum, dorſum ejus confractum & occiſum eſſe, cujus ſupra cap. 58. quoque mentio facta prolixior eſt. Vnde inter ſerpentum genera Dracones ij vocantur, qui corpore ſunt immaniore, vaſtioreque magnitudine, de quibus proverbium, cujus varius uſus eſt:

> *ὄφις, ἂν μὴ φάγῃ ὄφιν, δράκων οὐ γενήσεται.*
>
> *Anguis, niſi anguem comedat, non fiet draco.*

Mira autem res, quod feræ, præſertim non carnivoræ, plerunque gregatim paſcantur, & pacate inter ſe vivant, conſuetudineq; mutua delectentur, imo ſi cicures quoque vim metuunt, concurrunt, & eam collatis viribus propellunt, ut in vaccis & porcis contra canes allatrantes videre licet, ſed tamen vel vulneratæ, vel læſæ, raro ſibiipſis opitulantur. Sic Elephanti, ſi conjunctim vel contra Rhinocerotes vel Dracones pugnarent, aliusque alium in periculis iuvaret, facile vim & dolum eorum depellere poſſent. Sed licet proxime hæc bellua ad rationis facultatem accedat, tamen auxilium mutuum natura illi negavit. Hoc innuere voluit Plutarchus, exten- *De ſolertia* dens etiam ad carnivoras feras, ubi ita dicit: Atqui nullum novimus ani- *animal.* mal, quod alij ſui generis audeat opem ferre: non urſam, non aprum, non leænam, non pantheram: ſed coveniunt quidem in theatris, quæ ejuſdem ſunt naturæ, inque orbem circumeunt: alteri vero alterum ſubvenire, neque novit, neque curat, ſed ab eo vulnerato, aut moriente quam lon-

giſſimè fugit atque deſiit. Narratio autem de Elephantis, qui in foſſam delapſum congeſta materia educant, nimis quam abſurda eſt, & aliena; tanquam è regio edicto jubens nos libris Jubæ credere: quod ſi vera eſt, oſtendit multa marina animalia, ſocietatis ſtudio prudentiaque nihil concedere terreſtrium ſapientiſſimo. Hucuſque Plutarchus. Hæc in feris animalibus evenire, apparet quoque in cervorum venatione: Quando enim ij agminatim canes & venatores fugiunt, & ex latebris vel tuguriis temporariis ex foliis & ramis conſtructis, (noſtri venatores Schirm vocant) unus vel plures telis vulnerantur; læſi mox alios deſerunt, & relictis reliquis alio diffugiunt. Disjunctionem autem illam ferarum, ne in auxilium mutuum accurrant, non ſolum ad ſecuritatem hominum, ut tutiores à feris, ſeipſas in periculo deſerentibus ſint, Deus author naturæ conſtituit, ſed etiam homines doceantur ad ſalutem & incolumitatem eorum ordinatum eſſe, ut non tam ſe mutuo ament, quam in periculis [illegible]. Quod in ſociis vel cohabitationis, vel itineris potiſſimum locum habet: unde dicit Cicero: In rebus minimis ſocium fallere turpiſſimum eſt, propterea quod auxilium ſibi ſe putat adiunxiſſe, qui cum altero rem communicarit. Idem: Socij putandi ſunt, quos inter res communicata eſt; Hoc etiam locum habet in conſortibus, ſi quidem uni facta injuria, cenſetur facta toti conſortio. Hinc in jure feudali quoque conſtitutum eſt, vaſallum tenere dominum defendere: quod ſi non facit, eum feudum amittere. Hæcque defenſio etiam extenditur ad patrem domini feudi. Eodem modo tam favorabilis defenſio habetur, ut extraneus etiam teneatur defendere ignotum. Sed hæc materia late tractatur *in tot. tit. ad Senatusconſult. Syllan.* & ibi à DD. maximeque Johanne Igneo: quæ omnia diligenter ſimul congeſſit Petrus à Placa *in epit. Delictorum.* Defenſionem autem pro alio in periculo conſtituto licitam eſſe, ordinatum quoque eſt in pragmatica ſanctione Carolina, de maleficiis. Quo etiam reſpexit D. Ambroſius, ubi dicit: Qui non depellit injuriam à ſocio, ſi poteſt, tam eſt in vitio, quam ille, qui facit.

Pro Roſcio Amerino. In act. in Verrem.

Lib. 1. c. 28. n. 28. cum ſeqq. Tit. 150. Lib. 1. de offic.

CAPUT XCVIII.

De taurorum noſtratium irritatorum viribus ac ferocia; nec non de bubalis nonnulla.

Taurus, & bos, ſicut admodum utile, & domeſticum, neque nocuum animal, per ſe eſt, ita irritatum ferociam & vires ſuas immenſas, quas alioquin ignorat, non abſque periculo hominum & ferarum oſtendere ſolet. Compertum hoc eſt ſæpenumero, in pugna taurorum in Italia, Hiſpania

Digitized by Google

ſpania, & alibi, quemadmodum, licet is ferias, & non raro funeſtas res contineat *caccia di tori*, ita nominant. Vix enim abſque ſanguinis humani effuſione finitur. Irritantur autem tauri, boves, & bubali, ſicut quoque Elephanti potiſſimum rubro colore, quemadmodum antea quoque demonſtravimus. *Cap. 25. prior. cent.* Id quoque Franciſcus Valeſius obſervavit, ubi ſcribit, pugnaces feras intuitu rerum rubrarum irritari. *De ſacra Philoſoph. cap. 82.* Nam & in Hiſpania, inquit, qui tauros agitant, rubris tunicis induti, in forum proſilire conſueverunt, quaſi ita illos magis irritaturi. Senecæ quoque locus, & ſimilitudo ex naturalibus rebus ſumpta, memorabilis eſt: *Lib. 3 c. 30.* Taurum, inquit, color rubicundus excitat; ad umbram aſpis exurgit; urſos leoneſque mappa proritat: Omnia quæ natura fera ac rabida ſunt, conſternantur ad minima: idem inquietis & ſtolidis animis evenit. Prudenter itaque Vlpianus Juriſconſultus ita reſpondit: *In l. furti. §. cum eo de furtis.* Cum eo, qui pannum rubrum oſtendit, fugavitque pecus, ut in fures incideret, ſiquidem dolo malo fecit furti actio eſt: ſed etſi non furti faciendi cauſa hoc fecit, non debet impunitus eſſe luſus tam pernicioſus, &c. De vi autem & robore belluino taurorum irritatorum in priori libro nonnulla memorabilia exempla vetera & recentia recenſuimus: Quibus nunc addere alia quoque viſum fuit. *Cap. 25.* Hannibalis ſtratagema, quo Fab. Maximum ex loco opportuno & munito, quem ad prohibendum tranſitum hoſtis in anguſtias redactum inſederat, depulit: Paradinus quoque in ſua ſymbola heroica cum hac inſcriptione, TERROR ET ERROR, tranſtulit. Simili quoque aſtu paulo ante uſi ſunt Hiſpanorum Reguli, ſicut Appianus Alexandrinus recenſet, contra Amilcarem, cognomento Barcham, quem facta conſpiratione hoc pacto obtruncarunt. *De bello Hiſpanico.* Junctis ad plauſtra lignis onuſta bobus armati ipſi pone ſequebantur. Quo intuitu Aphri ſtatim, ceu qui vafrum & audax conſilium non caperent, in riſum proruperunt: ſed ubi ad manus ventum eſt, Hiſpani ſuccenſis cartis, boves in hoſtes impulerunt, ac longe lateque ſparſo incendio, quum boves huc illuc ferrentur, perturbatis Aphris, eorumque acie disjecta irruentes Hiſpani, & ipſum Barcham, & plures alios auxilio venientes, ceciderunt. Fuit autem hic Amilcar vel Barchas pater Annibalis, & ſocer Aſdrubalis; qui à ſervo, cujus herum occiderat, in venatione obtruncatus fuit. Ideoque procul dubio Annibal, qui ab ineunte ætate, cum patre & affine, utroque Imperatore exercitus Pœnorum, in militia educatus fuerat, memor hujus ſtratagematis, quo pater in Hiſpania occubuit, eodem ad Fabium Maximum, tam charum & cautum Ducem decipiendum, tam feliciter uſus eſt. Non diſſimilis conatus ante triennium plane diverſum eventum ſortitus eſt. Cum enim Tartari Præcopitæ partim conducti ſtipendio, partim perſuaſi à Turcis, ut propemodum innumera-

Digitized by Google

bilis multitudo eorum, ſuis copiis fame, ferro, aliiſque calamitatibus admodum attritis in Hungaria, ſubſidio venirent, facta illis ſpe, ſe in regionem latiſſimam atque paſcuis, aliiſque rebus fertiliſſimam, collocatum iri, illiſq; per anguſtias montium & clauſtra in finibus Poloniæ & Podoliæ tranſeundum eſſet, quæ à Polonis munita, milite & tormentis idoneis in locis obtinebantur, aſtu, quoniam vi perrumpere nequirent, tranſitum ſibi patefacere hoc modo conati ſunt. Præmiſerunt, ſeu coëgerunt potius in illas anguſtias copioſa armenta taurorum & boum, ſperantes, eorum impetum Polonos minime ferre, ſeq; hiſce veluti viæ ſtatoribus illis turbatis vel diſiectis, ferocia eorum impedimenta facilius ſuperare, patefactoque aditu ea ſuperare poſſe. Sed aliter accidit. Etenim in hæc armenta vi in anguſtias coacta, præſidiarij emiſerunt globos majorum tormentorum, quorum fragore & bombis globuliſque præſertim inter montes repercuſſu tonitruis ſimilibus, ita conſternati ſunt, ut iis irritati, retro converſi in cogentium Tartarorum agmina, veſtigia eorum pone ſequentia, viribus & mole ſua partim contriverint, partim diſſiparint. Etſi autem ab hoc primo conatu depulſi retrocedere coacti ſunt: tamen ſuperatis alibi ex improviſo propemodum inacceſſis rupibus, in Hungariam irruperunt, ſeſeque Turcicis copiis conjunxerunt, multumque damni in excurſionibus & præliis miſeris Christianis ſua crudelitate belluina dederunt. Hi Tartari, Europæi (ut pauliſper à propoſita materia divertam) peculiari appellatione Præcopij nominantur à voce Præcop, ſignificante foſſam. Quippe ductis in Iſthmo à mari ad mare foſſis, à continenti Tauricam Cherſoneſum veluti abſcindere conati ſunt. Qui nunc Præcopiis imperat Chan, ad comitia Polonicorum ordinum, creando Rege poſt obitum Steph. Battorij regis indicta, ſuos & ipſe legatos miſit, qui regnum ſuo nomine ambirent. His in mandatis dederat, primum uti potentiam ſuam Polonis oſtenderent, qui myriades aliquot equitum è terris ſuis poſſet ad Poloniæ defenſionem educere. Deinde proponi juſſit, frugalem habituros regem, qui ſpretis aliis ſumptuoſis epulis, ad ſedandam famem, duntaxat equinam æqui bonique faciat. Quod denique religionem attineret, Pontifex, inquit, tuus Pontifex meus, Lutherus tuus, Lutherus meus eſto. Quæ legatio magno cum riſu fuit excepta. Eadem profanitate olim Slavi fuerunt imbuti. Cum enim Dux Saxoniæ ad ſuſcipienda ſacra eos hortaretur, Nicolaus Regulus Obotritarum illi reſpondit: Sit Deus qui in cœlis eſt, Deus tuus; eſto tu Deus noſter, & ſufficit nobis: Excole tu illum, porro nos te excolemus, ſicut in Chronico Slavorum notatur.

Leonclavius in pād. Turc. cap. 190.

Vt autem ad tauros & boves noſtros revertamur, recenſuimus antea ex Glyca, quod tauri licet irritati, & ferocientes rubro colore, aliaq; re alligati ad

In priori libro c. 25.

Digitized by Google

ad ficum, miteſcant. Sumpſit is forte hoc ex Plutarcho, ſcribente taurum ſcili et etiam ferociſſimum, ficui alligatum quieſcere, tactumque admittere, & omnino ferociam, quaſi elangueſcentem, deponere. Ibique rationem quare hanc vim iſta arbor habeat, recenſet. Idipſum & plura prodigioſa de ficus naturæ mirabilibus, refert quoque Johannes Baptiſta Porta in ſua Villa. Cæterum cum etiam à me antea Bubalorum vel Bufalorum, eorumque ſævitia & immanitate mentio facta, dubitatumque ſit utrum hoc animal veteribus cognitum fuerit, nec ne, incidi forte interea in locum Flavij Joſephi: ubi quotidianos ſumptus menſæ regiæ Salomonis enumerat, inter hos bubalos inter feras, una cum cervis refert. Horum quoque Amos Propheta mentionem facit: Nunquid, inquit, currere queunt, in petris equi, aut arari poteſt in bubalis? Ibi notat Bened. Arias Montanus, ſtupidius quam bovi bubalo ingenium eſſe, & indocilius. Hanc feram vel animal Heresbachius ita deſcribit: Bubali, quos vulgus Buffalos vocat, Plinius Biſontes eſſe contendit, in Italia, maxime ultra Apeninum frequentes, è ferarum atq; ſylveſtrium genere, ob feritatem annulo ferreo per nares traiecto tractantur, colore nigro, corpore vaſto, crurib. compactis, robuſtis ac brevibus, ſi reliquorum membrorum proportionem contempleris, cornibus magnis & vallicoſis nigriſque plus minutis, cauda exigua, plauſtris trahendis aliiſque operibus perinde atq; boum, illic uſus. E lacte ejus animalis caſei conficiuntur, qui Romæ & aliis locis in precio. Hos maximi cibi eſſe ſcribit Columella, & qui difficilime tranſeant ſumpti, &c. Vera eſſe hæc de caſeo, ipſe cum meis ſodalibus in itinere Neapolitano, cum nauſea, expertus ſum. In omnib. n. diverſoriis, non ſolum caſei, ſed etiam caro Bubalina, inſuetis duræ concoctionis, & dulcore ſuo inſipida, apponebantur. Poſtremo in laudem Taurorum addere volui, naturalium rerum peritos obſervaſſe, licet hoc animal in libidinem admodum concitatum & furens ſit, non tamen ſæpius quam bis in die inſcendere: à conceptu vero ipſius vaccæ, modeſtum, caſtumque nihil ulterius tentare, ideoque taurus hieroglyphicis Ægyptiorum, temperantiæ & continentiæ ſymbolum fuit. Monent itaque libidinoſos, ut ab hoc bruto exemplum ſumant, & in conjugio, alienos amores non ſectentur. Recte itaque prædicatur continentia Druſi, qui ſe uxore quamdiu in expeditione Germanica fuit, conſervavit. Eodem modo ferunt Peſceninum Nigrum ignarum rei Venereæ fuiſſe, niſi quantum procreandis liberis impenderetur. Zenobiæ quoque reginæ hæc continentiæ laus attribuitur, cum ſemel concubuiſſet, expectatis menſtruis, ſe continere ſolitam, ſi prægnans eſſet: ſin minus quærendis liberis marito poteſtatem conceſſiſſe: Quod non immerito etiam Io. Ludo. Vives extollit in libris de officio Chriſtianæ fœminę. Preterea inter alias eximias virtutes, qui-

Symboſiacon. l. 6. q.

Lib. 5. c. 16.

L. 8. antiqu. Iudæor. c. 2.

Cap. 6.

In lib. de arcano ſermone.

L. 3. de re ruſtica.

bus Beliſarius excelluit, non poſtrema ei tribuitur, quod eo nemo caſtior & continentior fuerit, qui præter uxorem Antoniam, nullam attigerit, atque ex Vandalis & Gothis, cum multas præſtanti formæ cepiſſet, nullam tamen earum, vel in conſpectum ſuum venire paſſus ſit. Pium itaq; eſt præceptum Divi Auguſtini, Si ducturi eſtis uxores, ſervate vos uxoribus veſtris. Quales vultis eas ad vos venire, tales debent ipſæ vos invenire.

De verbo Domini tract. 47.

Caput XCIX.

De Tauris & bobus efferis Arelatenſibus & Provincialibus, ſingularia, nec non de lucta cum eis.

De laudib. Provin. l. 2.

PEtrus Quinqueranus Belloiocanus Epiſcopus Senecenſis multa memoratu digna in laudibus ſuæ Patriæ, inter alia ſcribit: Quid totam Provinciam dictis commovere opus, cum Inſula Arelatenſis agri plus quatuor millibus equarum alat; bovini vero pecoris millibus item non minus ſexdecim? quam copiam ego ſat ſcio alibi totis provinciis, iiſdemq; cultiſſimis deſiderari. Ingens numerus, ferocia par, leviter irritati hominem perſequuntur acerrime, promta ſalus equiti, ſi haſtile aut certandi animus minus præſens ſit, præcipiti fuga elabi, pediti, niſi forte ſuperſint audacia viresque repellēdi, ſtratum ſubito humi corpus. Neq; n. impetus, aut inſignis violentia niſi adverſus ſtantia. Sunt qui dicant eandem ipſis eſſe cum urſis naturam, nimirum non ſæviendi in cadavera, quodque ſi quis anhelitum tantiſper inhibeat, dum furens animans proſtratum corpus olfacit, abiturum innoxium. Cæterum nos frequentiſſimo experimento vidimus, eorum multos cum jacentia corpora, pronoque incubitu pertinaciter ſolo hærentia, cornu cōſequi non poſſent, pedumq; frontiſq; ictibus contudiſſe. Nec ambigo quin qui jacebat ſpiritum cupidiſſime comprimeret, nimirum vulgatiſſimo remedio, & vel in ea neceſſitate unico. Maior & alia animāti pervicacia. Nam cum expaſſum corpus ultro citroq; promuſcide nequicquam allevando deferbuit, recedens decem, aut quindecim paſſuum intervallo, nequitia aut ferociendi ſatietate ambiguum, herbulas circumeundo depaſcit: torvo infenſoq; oculo jacentē hominem obſervās, & veluti collimans: quem ſi moveri percipit, ſubito invadit, pedibusve proculcans & genu ſuper incumbēs, ſolenni coſtarū ruptura male multat: tamdiu procacitatem acerbiſſimi victoris qui jacet, cogitur pati, dum quis cum celeri equo ſuperveniat, qui beluam partim inſequendo inde advehat, niſi tamen aut ſpes arboris omnino proximæ celeriter cōſcendendæ, aut prægrādis ſiccaq; foſſæ, proritante proclivi illapſu, animum ad audaciā ſubiti conatus impellat:

Et

Et paulo poſt, Ferociſſima cũ incaduit bos fœmina, roboriſq; inopiã praviſſima calliditate reſarcit, fugit tota vi, indulgẽteq; habenis avido ſequẽdi equite, & prætervertendi certamine præcipiti, repẽte cõverſa fronte, equi ilia invadit, cui niſi celeri haſtilis obtentu occurſum ſit, communi ruina, equũ, equitemq; ſolo affligit, moribundũ quidem illum, hunc vero periculi expertem: nã tauri nulla vi, nullo ingenio ab equitib. tractari poſſunt, à peditibus facilius, & periculoſius; nec hos infeſtare omnino mos eſt, niſi oſtentandæ virtutis gratia. At vero non invenuſtæ voluptatis eſt, præferocem juvencum, cũ pari contumacia equitẽ concertantem videre: dumq; illi aratrum & aculei ante oculos obverſantur, huic grave eſt eum quem in hoc aluit uſib. ſuis non inſervire, incurrendi pervicacia, ad eam laſſitudinem deveniunt, ut nec vir manibus uti nec equus gyro, nec bos impetu prævalere ſed fluxo irritoque obnixu, lædendi vim ipſo tantum conatu teſtari, noxam magis moliantur quam pariant. Pergit a. idem auctor periculoſam voluptatem prolixa oratione enarrare, cum jam adultorum cruribus dominorũ notæ ferro cãdente ſunt inurendæ. Verum licet jucunda lectu illa actio laborioſa contra irritatas belluas ſit; tamen multis de cauſis eam præterire, & me ad breviores ejus narrationes conferre, & ex eis rariora decerpere volui. Tauros porro ferocientes & ſi ad lapidoſa paſcua ut mitiores & tractabiliores fiant, transferuntur, ad pinguiora ſponte redeuntes, ita deſcribit: Taurorum inhibendorum nulla iniri ratio poteſt, relictos repetunt greges, obſtanteſq; cuſtodes truci mugitu perſequuntur, ſalus una in equo eodemque pernici, ſoli remeant lentoq; paſſu, ſed periculoſo tunc temporis occurſu, Rhodanum violentiſſimis frementem vorticibus perfacile nando ſuperant, hincq; ultro & citro cõmeant, nunc his pabulis inſultant, nunc illis. Malacia laborare dicas? ſemper opima, culti, nitentes, ſtatu ſublimi erecta circa ilia contracto non minus ad celeritatem, quam robur comparato, ſed collo prætumido, in tantum ut duorum hominum amplexus, palearibus tantum non terrã contingentibus, fronte toroſa, aſpectu torvo ſemper & conniventi, cornu gracili, brevi, recto, acuto, ad maleficium comparato, color non temere alius quã nigerrimus: Hinc ſi quid degenerant, albis maculis quadantenus diſtinguuntur, hiq; ut colore varij, ita animis inſigniter fraudulenti. Gilvum atq; ex diluto luteo albeſcentem, nullum eſt invenire, qui tamẽ color fere in advenis cõſpicitur. Eximiæ ferociæ ſpecimẽ mihi nõ magnopere pridẽ conſpicere licuit. Taurus erat magnitudinis, nec citra portẽtũ, raræ, coloris cãdoris emaculati, niſi qua frõte media nigro orbiculo inſignis erat; huic ea incurrẽdi rabies animo inſederat, ut nõ tantũ tauros alios, impetu ipſo proſterneret, ſed undecũq; hominẽ cõſpicatus foret, crudeliſſime invaderet. Parũ juvabat deiicere corpus humi, quãdo genib. ſuperinſi-

inſi-

inſiſtens animam ipſam ſævisſimè premeret. Vulgato periculo indigenæ ſatis cavebant; advenæ minime, qui Rhodanum pernavigantes ut ſua negocia poſcebant, deſcenſione in terram facta, venientis celeritate opprimebantur. Qua injuria commoti incolæ, quoniam deprecante domino necare noluerant, quod generoſiſſima armenta proſeminaret, ratique atroces ejus ſpiritus præpotenti aliqua vi retundi poſſe, ingenti virorum numero nihil tale opinantem aggreſſi, enormem trucum ſexcentorum pondo plus minus collo rudente adalligarunt. Quæ moles etſi præcelerem ejus impetum inhiberet, haud quicquam tamen cultis damnoſius multorum infortunio eſt comparatum. Quippe citra quietem procurrebat nunc huc, nunc illuc ſata quæq; irreparabili ruina perverrens. Tunc vt irritata, inſuper injuria hujuſmodi ferocia cum omnem auferendi ſtipitis ſpem amoliretur, permiſſus necari, ſeptem bombartularum ictibus ab equitib. tranſfixus, dum nunc hunc appetit, nunc illum infelicem animam ipſo conatu reliquit. Idē autor ibi addit, quomodo tauri inter ſe pugnent, quæ breviter ex eo referam: Foſſam uterq; pedibus excavat, intervallo fere paſſuum viginti, quã diuq; ſe mutuo conſpiciunt, nihil niſi terræ egeſtionem moliuntur: at cum foſſæ incremēto & profunditate uterq; alterius cōſpectū amiſit, ratus quiſque fugiſſe inimicum, ingenti impetu è foſſis erumpunt, ipſoq; itinere obvij ſe eo modo accipiunt, quē quoniã fere elegantiſſimis verſibus celeberrimus Poeta expreſſit, dum hos adduco tantiſper laborem meum fallam. *Ergo*

Illi alternantes multa vi prælia miſcent
Vulneribus crebris, lavit ater corpora ſanguis,
Verſaq; in obnixos vrgentur cornua vaſto
Cum gemitu, reboant ſylvæq; & magnus Olympus.

Præterea Idem Quinqueranus prolixe docet, quomodo illi efferi tauri & boves domentur, & ad aratrum & culturam agrorum aſſuefiant, opus ſane laborioſum, quod non caret periculo. Ne a præter morem prolixior ſim in recenſendis hiſtoriis ex uno auctore, eam domandi rationem nunc prætermittam, & in aliud commodius tempus & locum ſeponam: Cum præſertim Heresbachius quoque domandi diſciplinam iuvencos, & tauros, prolixè deſcribat, quæ licet non cum Quinquerana tradita, in omnibus cōveniat, morib. tamen & regionibus noſtris accommodatior, magiſq; artificioſa, at minus laborioſa violētave cenſetur. Poſtremo unicū luctãdi exēplum cū tauro artificioſum ſane, & laborioſum ex Heliodoro adiiciam. Is ita de Theagene deſtinato ad ſacrificia Æthiopica, ſcribit: Inicit ſe in collum tauri, & in mediū ſpaciū inter cornua facie collocata, ulnis vero tanquam corona circum poſitis, ac digitis in taurina fronte in nodum complicatis, ac reliquo corpore juxta dextrum armū bovis demiſſo, dependens ferebatur, ita

Lib. 3 de ruſtica.

De reb. Æthiopicis. Lib. 10.

ita ut paululum taurinis ſaltibus concuteretur. Poſtquam autem jam fatigatum nimio pondere, & languefactos eſſe illi muſculos ex nimia intentione ſenſit, atque id loci, in quo ſedebat Hydaſpes, prætereuntem, obvertit eum in anteriorem partem, & illius cruribus ſuos pedes obiicit, ungulis eos continue impingens, & greſſum bovis implicans. Ille autem in impetu curſus impeditus, & robore iuvenis gravatus, evertitur ac repente in caput devolutus, & erectis pedibus in ſcapulas ac dorſum proiectus, diu reſupinus porrectim jacuit, cornibus terræ infixis, & ita, ut caput movere non poſſet, radicatis: cruribus autem nequicquam ſalientibus, & opportune aerem findentibus, & cladem languore teſtantibus. Incumbebat vero Theagenes (ſola ſiniſtra manu ad deprimendum vacans, dextram autem in cœlum continue tendens) & in Hydaſpem & reliquam multitudinem exporrecta fronte intuebatur, riſu illos ad oblectationem provocans, & mugitu tauri tanquam tuba celebritatem victoriæ denuncians, &c. De hac artificioſa deſcriptione, & lucta, ſi modo ea ita accidit, Provinciales & Arelatenſes incolæ, exemplum & diſciplinæ modum, ſumere deberent, ut non ſolum equites & pedites cum ſuis haſtilibus tauros illos immanes & efferos abigere, ſed etiam deficientibus ejuſmodi armis, ſi ab iis ex improviſo adorirentur, lucta ſeſe defendere, & eos ſicut Theagenem feciſſe recenſuimus, in terram proſternere poſſent: Verum non ſolum ars & exercitium, ſed etiam ingens robur, in hoc genere luctæ requiritur. Venit autem mihi in mentem quod nuper apud nos accidit, cum in operarium quendam in loco quodā, ubi cervi aluntur, forte cervus grandis & eo quidem tempore, quo œſtro quodam conciti, ob libidinem furunt, magno impetu veluti illum proſtraturus irrueret, is vero præſenti animo cornua ejus complexus & pedibus ſuis genua concutiens, eum in terram proſtravit, eumque tam diu tenuit, donec illæſus ab accurrentibus depulſa fera, ſubſidia acceperit.

CAPUT C.

De leporibus & cuniculis, eorumq; hoſtibus nonnulla memorabilia.

Extat fabella Æſopica de leporibus & ranis, quod in conventu quodam lepores, de miſeria & calamitate ſua, conqueſti ſint, nimirum ſe omnibus hominibus, & feris avibuſque carnivoris direptioni, & prædæ eſſe, ſatiuſque fore ſemel mori, quam in perpetua formidine verſari; Ideoque cōmuni conſenſu ſtatuiſſe, ut præcipiti curſu, in proxima palude demerſi, ſimul ſuffocarentur, atque ſuæ calamitatis uno impetu, morte ſua, finem im-

ponerent. Approbato hoc, dum ad paludem una celeriter accurrerent, ranæ, forte ibi in herbis latentes, ex ſtrepitu irruentium territæ mox omnes, in paludem fugientes ſaltu ſe demiſere. Tum unus inter lepores, reliquis grandævior & præſpicacior ſtate, exclamat, ſocij, neque in vos ipſos gravius quicquam conſulite. Nam tam miſeri non ſumus, ut nobis perſuaſimus, quippe & nos, quædam animantes miſeriores nobis, metuunt. Atque hoc ſalutari conſilio ſeipſum, & totum genus leporinum incolume ſervavit. Etſi autem hæc fabula ad multas ſalutares doctrinas accommodari poteſt, tamen experientia teſtatur, nullum propemodum animal, tam variis perſecutionibus expoſitum eſſe, quam lepores, idque iucundo quodam ſpectaculo. Recte enim dicit Heresbachius: Lepus adeo gratioſum eſt animal, ut ſive veſtigetur, ſive inveniatur, ſeu currat, ſeu capiatur, ſemper delectet, idque ſuo periculo. In aliis feris perſequendis, capiendiſque ſæpe periculum eſt, ſolus lepus minime nocere poteſt, &c. Habet autem lepus, cum tam multiplices hoſtes infeſtiſſimos experiatur, etiam ſua arma, quibus utitur ad ſuam tutelam, fugam videlicet, & ſolertem naturam in vitandis inſidiis: De quo ita ſcribit Plutarchus: Videtur lepus magnitudine & celeritate ſentiendi inſtrumentorum pollere. Nam & color, & aures, & nitor oculorum, & ſaltus mirabiliter convenit: ut nihil omnino tam parvum, tam magno ſit, ad formam quod attinet, ſimile. Niſi mehercle etiam ob ſimilitudines æmulatione Ægyptiorum ducti, velocitatem animalis divinam reputant, itemque ſenſus inſtrumentorum ſubtilitatem. Nam leporum oculi adeo ſunt indefeſſi, ut etiam apertis iis dormiant. Celeritate autem exaudiendi videtur aliis anteire: cujus admiratione ducti Ægyptij in ſuis ſacris literis picto lepore auditum ſignificant. Inter alias autem artes hujus animantis evadendi & deliteſcendi, non eſt poſtrema, quod cum leporinum dorſum proprie ſit pullum, naturæ ipſius doctus magiſterio, terram recentem ab aratro metu pavidus quærit ille: ibique nonnunquam ſtratus, nullaque re abditus, venatores, caneſque ipſos prætereuntes ac ſagaciter omnia perſequentes, coloris tantum beneficio ſæpiſſime latet. Vnde verſus:

De re ruſtica in thereutico.

Sympoſia. 4.

Ant. Tyleſius de coloribus c. 5.

Quem fuga non rapit ore canum, non occulit umbra,
Concolor immotum ſub Iove terra tegit.

Et idem Plutarchus miram ſolertiam leporum ita recenſet: Lepores in cubiculum ſuum redeuntes, catulorum alium alio ponunt, ſæpe jugeri intervallo, unum ab alio locantes, ne ſi homo aut canis ſuperveniat, omnes ſimul periclitentur. Ipſi cum hac illac diſcurrentes, varia veſtigia reliquerint, ad extremum ſaltu magno, longe à veſtigiis ſe ſubducentes, ita dormiunt. Annotarunt & alij tam veteres, quam recentes, mirificam leporis natu-

De ſolertia animal.

Digitized by Google

naturam in vitandis hoſtibus, nec non & laſciviam, atque ſuperfœtationẽ, miramque fertilitatem, alioquin rarior præda ob tam multiplices hoſtes eorum ad nos veniret. Vnde non abſque ratione quærit Theorus apud Bodinum, cur Varro de re ruſtica lepores omnes utriuſque ſexus eſſe tradat? Cui reſpondet Myſtagogus, ita quidem veterum opinione imbutus: ſed experientia diuturna cognitum eſt, mares eſſe à fœminis ſexu diſcretos, ſæpius tamen in leporum genere, quam in ullis animantibus hermaphroditos reperiri, ac propterea Hebræi, qui naturæ arcana ſagacius ſubodorantur, leporem fœminino genere ſemper uſurpant Arnebeth, quia præpollet ſexus fœmineus: at per naturam fieri nullo modo poteſt, ut mas ſine matrice, aut fœmina ſine maris ſemine concipiat, ex quo intelligunt, hermaphroditos eſſe quoſdam, nec tamen omnes, idque à venatore peritiſſimo didicimus, cum ea de re dubitaremus. Is enim affirmabat, hermaphroditos eſſe quoſdam, nec tamen ea fœcunditate, qua fœminas: marem autem nunquam uterum geſtare, multo minus ſuperfœtare. Quærere ibi pergit ulterius Theorus, cur plures in leporum genere hermaphroditi, & major fœcunditas, quam in ullo animantium genere? Cui reſpondit Myſtagogus: Vt eſſet quaſi quædam annona communis hominum, avium rapacium ac ferarum, quin etiam in littore Siculo, cum lepus canum venaticorum vim evaſiſſet, à cane marino captus dicitur, ex quo illud Martialis: *In Theat. lib. 3.*

In me omnes terræq; aviumq; mariſq; rapina eſt,
Forſitan & cœli ſi canis aſtra tenet.

Cæterum in his non conſtitui inhærere longius, ſed libri Oppiani cum Commentariis noſtri Rittershuſii, Heresbachij & aliorum extant, qui de natura & captura eorum prolixe docent. Inter innumeros autem hoſtes lepores nullum infeſtiorem & ſolertiorem antipathia quadam naturali habent, quam canes, qui odoratu & ſagacitate ſua non ſolum eos inveſtigare, ſed etiam in retia agitare, & non raro capere, & dilacerare ſolent. Canes autem indagatores, ut Heresbachius ſingulariter notat, ſignificant leporem in propinquo eſſe, ſi caudam ſæpius motitent, & accuratius veſtigiis inhæreant, huc illucque ſe vertentes, ſubſiſtenteſque eodem ſæpe reverſi, iterum alio atque alio ſe flectentes, ſingula rimantur, donec tandem, quaſi ſyllogiſmo colligant, aut huc divertiſſe, aut illuc, ſi neque hac, neque illac, neceſſe igitur quod iſtac diverterit. In hoc genere excellit quidã canis ſagacitate, & natura ſua longe alius alium. Indagatores enim quos Stauber & Finder vocamus potius inveniunt, & ſequuntur lepores, quam capiunt. Licet obrutus ille, à multis hoſtib⁹ nonnunquã flexibilitate & velocitate ſua, evadere nequeat. Leporarij vero & vertagi, in capiendis iis, & conſervãda præda celeriores & expertiores ſunt. Sed audiamus venationẽ elegantẽ Quinquerani

Digitized by Google

De laudib. Provinc. Episcopi Senecenſis, quem antea quoque ſæpe allegavimus, ex qua ſagacitas & ſolertia utriuſque animantis perſequentis, & latitantis, conſpici poteſt; una inquit canicula mea, quæ jam ſex annis ipſa ſibi vivaciſſimo robore ſufficit, vice omnium in exemplum cedet, cui non plus ſolennis erat denorum leporum paucis horis captura, quam omnino certum, deinde conſequi, quodcunque oculis deſtinaſſet, ut pro miraculo eſſet, ſi quid perſequentis injuriam (quod tamen haud ſcio, an unquam contigerit) effugeret. Idque ſemper auſa locis difficilioris, ubi videlicet tota planicie foſſæ munimento ſegitibus futuræ, in rectum transverſumque excavatæ, ac procero undique gramine veſtitæ, feram intro ſe dimittentem occultant, atque oculis iā jam aſſequentis eripiunt, ubi venatrix canis inopinato caſu male habita, & agendi incerta, ultro citroque ſubſilit, longoque tandem intervallo leporem foſſa emergentem proſpicit, quippe qui ſubterlabendo foſſæ canum curſu ad extremum uſque oculos calle ſit permetitus. Quem ut rurſus aſſequatur, haud dubium non imperitis eſt, qua vi, quo conatu, illi ſit enitendum, adeoque ut multo anxia animi corporiſque contentione ſeſe ipſam exſuperet. Nam nec quicquam in nuda undique atque adæquata planicie fugaciſſimo animanti in mora eſt, quo minus telis, quæ à natura ſortitum eſt, celerrimis nimirum pedibus, ſalutem ſibi, quantum poteſt, inveniat: & ſpes alterius foſſæ tenendæ, quorum aditus egreſſuſque jam diu exploratos habent, mirum in modum innatam adiuvat velocitatem, &c. Cæterum mirum eſt, quod Plutarchus notavit, canes dicens, qui lepores inſequantur, ſi contigerit, ut eos vi necent, diſcerpere & ſanguine ſeſe proluere, inquinareque mirifice gaudent: quod ſi animum lepus deſponderit, neque ullum jam effugio locum ſuperaſſe viderit, quod plerunque accidit, quantumcunque ſpiritum habet in intentiſſimo conſumit curſu, ut ita deficiat exanimeturque: tunc compertum eſt, canes ſimul ac ita exanimem conſpexerint, omnino non attingere, ſed conſiſtere, ſibiq; temperare, motare caudas, argumentumque manifeſtum omnino præbere, ſe non carnium ſed victoriæ tantum gratia decertaſſe, atque hoc ſæpiſſime & paſſim evenire una venatorum omnium aſſeveratione confirmatur. Varro ſane teſte Pierio, tria ponit leporum genera: unum Italicum, primis pedibus humilibus, poſterioribus altis, ſuperiore parte pulla, ventre albo, auribus longis: ſecundum genus Gallicum idque plurimum candidum, quales paſſim Alpes etiā Noricæ progignunt: tertium quos Hiſpania producit, ſimiles noſtratibus ex parte quadam: hos cuniculos vocant. Quare ut ad tertium genus, cuniculos videlicet, veniamus, hi propter ſimilitudinem cum leporibus in autoribus ſæpe confunduntur. Cuniculus enim lepori non multum diſſimilis eſt, niſi quod colore magis cæruleo, & corpore quam lepus minore. Proculi

tamen.

tamen viſus cuniculus lepus eſſe judicatur. Verum propius ſi contuearis, diverſa animantia facile apparebunt. Nam & curſu & ſedibus differunt; ſiquidem hi ſub terra habitantes non progrediuntur longius à cavernis, ad quas mox ad conſpectum vel hominum vel canum ſe recipiunt. Animal hoc mire fœcundum eſt, adeo ut citra marem gignere, & utrumque ſexum ei ineſſe credatur, intra breve tempus in immenſam turbam augeri fœcunditate, adeo ut ſegetes vicinas vaſtent & arbuſcula. Balearibus inſulis famem meſſibus intuliſſe, & incolas militare auxilium ab Auguſto contra eorum multitudinem poſtulaſſe. Nec non in Hiſpania oppidum ab iis ſuffoſſum, Varro ſcribit, & ſupra quoque hujus rei mentio facta eſt, ſicut Heresbachius diligenter obſervavit. Captura eorum facilis vel retibus, vel viverra, vel cane huic venationi aſſueto eſt. Apud nos ſane venatio illa non exercetur, ſed in Batavia, Italia & Gallia frequentatur. Ea autem à Quinquerano Epiſcopo ita deſcribitur, cum ſolertiam miram canum, quos Charnegros vocat, quorum etiam ſupra mentio facta eſt, deſcribit. Ita enim eſt de captura cuniculorũ: Animalcula, inquit, hujuſcemodi nocturno tempore ſeſe latibulis exerunt, & victui quærendo invigilant, interdiu cava rupe aut terreno antro ſecuri. Venator ſilenti à ventorum murmure nocte, cæterum clara, prolixoque ſplendore, avaræ cupiditati ſuffectura, ut luna ad oppoſitionem vicina venationem invadens, exolutum vinculis fideliſſimum comitem emittit, qui hinc inde evectus, cuniculum etiam à longiſſimo intervallo tantillo ſtrepitu præſentit. Itur eo recta, pavidoque cuniculo ſeſe ab imminenti injuria fuga eripienti inſtat. Ille per nota compendia cupidiſſime ſe ſubducit; hic aurium magiſterio non minus avide inſequitur, ſicque ambo ad os antri deveniunt. At fugitivo cavernulam ſubeunte, hic corporis mole aditu excluſus inclamat, dominumque magno, ſed docto artificique latratu evocat, qui lento paſſu maturans nimirum, ut tantiſper ſpacium ſit pavidiſſimo animanti à timore recreati, cum ſi protinus premeretur, tam recenti conſternatione, nunquam ſe aperto credere auderet, ſed foſſæ pertinaciter immoraretur. Prætentis caſſibus, tum demum viverram intromittat, qui naturalibus inimicitiis, cuniculum dentibus vellicando, peſſimeque cum tardius exit, multando, exire ut plurimum cogit. Inde in caſſes impetu provolutum & implexum, vivum venator occupat, tam conſpicua lal. ivaque ipſius canis lætitia, ut quod venator tempus omne complicandis retibus impendit, hic continuo circumſultu laborem ſuum uſque aggravet.

Cap. 13. In Thereuticis.

In laudibus Provinciæ.

Cæterum ut ad lepores revertar, vanam eſſe ſuperſtitionem, ſiniſtri aliquid eveniſſe, ſi lepus occurrat, vel ſemitam tranſeat, tum conſtat ex jure Canonico, *in c. illis 26. quæſt. 2.* tum antea in occurſu lupi, id confutavimus,

Digitized by Google

Non inficior autem leporum incurſus ſæpe ominoſos & fatales fuiſſe, ludibria ſua Diabolo ſub forma huius animalis exercente Memini enim, me ab oculatis & fide dignis teſtibus audire, aliquoties in obſidione Magdeburgenſi, leporum magnam copiam intra caſtra & urbem conſpectam fuiſſe, & qui eos inter velitationes inſecuti fuerint, vel captos, vel male mulctatos, à præſidiariis fuiſſe. Eodem modo (ſicut Pierius recenſet) lepus auctor fuit, ut Roma caperetur. Arnulpho enim Rege, qui Berengario auxilium tulerat. Romam oppugnante, excitus è latebris clamore tumultuque militum lepus, urbem verſus curſum arripuit: hunc milites toto temere agmine concito cum cœpiſſent ſequi, curſuque & clamoribus acrius deterrerent, Romani qui pro propugnaculis ſtabant; urbem eo impetu peti veriti, cui ſe longe impares propter defendentium inopiam arbitrabantur, pari conſenſu, deſertis mœnibus, ad terram ſe ſummiſere. Barbari occaſione freti ſellis equorum & veterinorum ad mœnia in cumulum aggeſtis, per eos nullo reluctante, leoninam urbem nullo negotio ceperunt: Quam hiſtoriam etiam Sigebertus Gemblacenſis in ſuam chronographiam retulit. E contra, ſicut Plutarchus retulit, lepus in terræ motu maximo, quo Sparta fere tota concuſſa eſt, multos incolumes conſervavit. Dum enim in media porticu ſimul ephebi & impuberes exercerentur, paulo ante terræmotum lepus prætercurrit: eum adoleſcentuli, ut erant uncti, cum per jocum inſequerentur, interim in puberes gymnaſium incidit, omneſque oppreſſit. Sepulchrum eorum hodie etiam à terræmotu ſismatæ nomen habet. Infelicior ſane fuit conſpectus leporis, de quo Jacobus Mayerus ſcribit. Paulo enim ante prælium inter Gandenſes & Brugenſes, hi pro triſti acceperunt omine, quod leporem ibi forte per medias ſtationes ſuas tranſcurrentem cernerent. Expalluit, inquit Mayerus, Ratgerus Dux Brugenſium, vultuſque nullam retinuit conſtantiam. Paulo poſt itaque, licet numero ſuperiores, magna clade à Gandenſibus victi ſunt.

In vita Cimonis.

Annal. Flandr. lib.12.

Cæterum negari non poteſt, Diabolum varia ludibria cum alias, tum præſertim in venatione leporum ſæpenumero exercere, cum nonnunquam appareant tripedes claudicantes, igneis oculis, illiſque præter morem, dependentibus villis, atque venatores inſequentes abducere ſtudent, vel ad præcipitia, vel ad paludoſa, aliaque periculoſa loca. Imo viſa ſunt phaſmata, & in terra & in nubibus integras venationes cum canibus, retibus, clamoribus, raucis tamen, aliiſque inſtrumentis venaticis, inſtituere, præferentia formas hominum longe ante defunctorum: Quæ tamen larvæ tandem in fumum, tanquam inania ſpectra, abierunt. Similia ludibria diabolica olim quoque apud Parthos fuerunt, ut diaboli equis & ſagittis inſtructi,

Digitized by Google

ſtructi, venari ſoliti ſint. Ita enim ſcribit Cornelius Tacitus: Interea Gotarzes apud montem, cui nomen Sambulos, vota diis ſuſcipiebat, præcipua religionis Herculis; qui tempore ſtatuto per quietem monet Sacerdotes, ut, templum juxta, equos venatui adornatos ſiſtant; Equi, ubi pharetras telis onuſtas accepere, per ſaltus vagi, nocte demum vacuis pharetris, multo cum anhelitu redeunt. Rurſus deus quas ſylvas pererraverint, nocturno viſu demonſtrat, reperiunturque fuſæ paſſim feræ. Hinc apparet, quomodo mille ille artifex miſeros gentiles religioſa quadam venatione occæcaverit & faſcinaverit. Obſervavit quoque Bodinus Triſcalanum, plura ſtigmata diabolica magorum detexiſſe, plerunque autem ſignatis ineſſe quaſi veſtigium leporis, quamvis ad oſſa uſque induatur acus, locum tamen ſenſus expertem eſſe. Poſtremo Johan. Tilius, de equitibus leporis ita ſcribit: Froſſardus ridiculam hiſtoriam narrat, in caſtris Philippi Valeſii, ac Edoardi tertij. Regis Angliæ factam: Cum prope eſſet, ut die condicto dimicarent inter Viroſoſſam & Flammengueriam, lepus ante caſtra Gallorum excurrens, tantum barritum excitavit, ut poſtremi audientes, & pugnæ initium eſſe cogitantes, ſeſe ad arma compararent; Quidam autem Hippocomi optime animati equeſtrem ordinem poſtularunt: cumque non dimicaſſent exercitus, ſed rebus infectis Rex Odoardus diſceſſiſſet, hi ſemper ex eo tempore Equites leporis ſunt appellati. Eodem modo Cornificij dictum memoratur civili bello, qui milites ſuos ſæpe fugientes, galeatos lepores in opprobrium appellitabat.

Lib. 12. Annal.

In Magor. dæmonom. lib. 4. c. 4.

In comm. de reb. Gall. lib. 2.

F I N I S.

INDEX

Digitized by Google

INDEX
RERUM ET VERBORUM IN HIS MEDITATIONIBUS MEMORABILIUM.

A

AAronis filiis lege divina interdictũ, ne barbam & caput radant. 171

Abdolonym⁹ in hortis operam dans, Rex Sidonis creatus. 141.142

Abeolitæ vel Abeolini hæretici quales. 279

Ab impuro capere munera neque bonũ virum, neq; Deum decet. 2.& 3

Abſq; pane ne quiſque via det. 361

Abſtinens uſu rerum honeſtarũ & gloriæ à ſe partarum, nequiſſimus eſt. 137

Abyſſini qui dicti. 205

Achior Ammonita Holofernem præmonuit, ne Bethuliam urbem invadat. 34

Acies animi an aſpectũ oculorum impediatur. 29

Actio adverſus ingratos Athenis conſtituta. 321

Actiones carnis ſpiritu mortificare, & affectuum impetum ratione frenare, quomodo differant. 1.& 2

Adæ & Evæ pelliceas Deus cur veſtes fecerit. 166

Adorantium mores à Diis maxime inſpiciuntur. 2.& 3

Adrianus Pontifex Maximus Paſquini & Marforij ſtatuas, ubi famoſi & ridiculi in urbe libelli affigebantur, in Tyberim proiicere voluit. 262

Ædes Veneta Divi Marci repentino incendio pene abſumpta. 114

Ægyptij oculo picto Deum demonſtrare ſoliti ſunt. 15

Ægyptij apud gentiles ſapientiſſimi, Deum in ſuis hieroglyphicis per figuram oculi commonſtrarunt. 30

Ægyptij veteres non ſolum ſuperſtitione, ſed etiam ratione naturali quadam, conditis aromatibus & ſuccis, aliiſque rebus ad putredinem avertendam, & corruptionem illis ſigilla vel icunculas æreas inſuper cadaveribus, propræcordiis & viſceribus inſeruerunt. 285

Ægyptij veſparum pugnacitatem pictura notarunt. 51
Ægyptij ſcabiem & pruriginem paſſi ſunt. 292
Ægyptij lepore auditũ denotarunt. 386
Ægyptiorum plagæ quæ fuerint. 52
Ægyptiorum mos de condiendis & ſepeliendis mortuis quis. 281
Ægyptiorum conſuetudo in conviviis quæ. 156.157
Ælij Sejani Romani ſors iniqua. 220.
Æmilia virgo Veſtalis faſcia ſua aræ injecta flammam excitavit, & ſic innocentiam ſuam purgavit. 70
Æmulatio vitioſa quid. 144
Ænea & Turni duellum quale fuerit. 77
Æris uſus quis. 285
Æthiopes Africani æreis armillis in brachiis & cruribus non ſolum in quotidianis uſibus refrigerandi artus ergo plerunq; utuntur, atq; etiam ornatus cauſa geſtant. ibid.
Agathocles patre figulo natus, non honeſtiorem pueritiam, quam principia originis habuit. 230
Agathocles celebratur ob ſuas eximias virtutes, eo quod ex humili & ſordido genere ad regiam dignitatem dotibus ſuis pervenerit. ibid.
Ageſilaus Græcorum prudentiſſimus ac fortiſſimus Dux puſillo erat corpore. 20
Agricolæ non ad extraordinaria onera trahi debent, ſed ut opportuno tempore ſationibus indulgent. 87
Agrippa & Mecœnas Auguſti Cæſaris amici veriſſimi. 195
Albanus Dux ſeverarum legum militarium, aſper, & inexorabilis executor. 88
Albertus Dux Bojariæ, mortuo Alberto Bohemorum Rege, pro oblatione Bohemici Regni legatis gratias egit, magnaq; cum moderatione renuit. 193
Albuquercius vultu graviſſimus. 24
Alexander Magnus immoderatiſſimæ cupiditati ita deditus, ut totus terrarum orbis ei non ſufficere putaverit. 209
Alexander Magnus ex duello felix omen victoriæ contra Darium ſumpſit. 77
Alexander Magnus templum Beli Babyloniis reſtauravit. 218
Alexander Magnus quam diu incorrupta & integra ejus mens ab adulatoribus & crapula manſit, munificus erga doctos, & amator eorum fuit. 237
Alexander Magnus Olympiadem matrem à Dracone ſub ſpecie Iovis Ammonij compreſſam, ex illo ſe genitum eſſe gloriari, non erubuit. 35
Alexander III. Rex Scotorum magiſtratibus imperavit, otioſos, qui nec artem ſcirent, nec patrimonium haberent, ſevere compeſcerent. 138
Alexander Magnus Ariſtotelem præceptorem, quo ad animum utilibus præceptis informandum parenti ſuo Philippo Regi præferre non erubuit. 237
Alexander Magnus non quo pacto quæſita conſervaret ac regeret, ſed tantum, quomodo quæſitis alia adjiceret, cogitavit. 209
Alexander Magnus naturas animaliũ noſcen-

Digitized by Google

noſcendi magnam operam adhibuit. 237
Alexandri Magni inſignia. 31.32
Alexāder Magnº ſe patitur adorari. 32
Alexander Magnus cœleſte genus affe-ctat. ibid.
Alexandri Severi oratio ad milites. 88
Alexandri Magni liberalitas erga Medicos. 237
Alexius Comnenus Imperator Græcorum Legatos Henrici VI. nimio luxu terrere volebat. 129.130
Aliena appetendo etiam propria amittimus. 210
Alphonſus Rex Aragoniæ fragilitatem humanorum operum obſervavit. 111
Alphonſus Aragonum Rex ſummæ fuit modeſtiæ. 175
Alphonſus Aragonum Rex non aliter, quam per oſſa patris juravit. ibid.
Alphonſus Aragoniæ Rex tacito judicio in eos, qui crimen læſæ Majeſtatis commiſerant, animadvertit, ne aula ſua infamia quadā notaretur. 260
Alphonſus Ferdinādi filius, etiamſi crudelis, tamen ingenio præſtabat. 44
Alphonſus Aragoniæ & Neapolitanus Rex fortiſſimus & prudentiſſimus in bonis literis inſtitui curavit filium Ferdinandum, ut una arma legibus jungeret. 210
Alphonſus Eſtenſis I. Dux Ferrariæ aulicis ſuis vultū graviſſimus. 21
Altades XII. Rex Babiloniæ otij rationēm comprobavit. 137
Altades Rex Babyloniæ vanos & ſtultos laborioſos vocavit. ibid.
Altadis Philoſophia inertiæ quæ. ibid.
Amadæus VII. Dux Sabaudiæ juveni, qui violenter virginem nobilem ſtupraverat, pœnæ loco barbam ſeu potius lanuginem erumpentem præcidere mandavit. 171
Amaſis Ægypti Rex Polycratem Samiſ tyrannum per literas hortatur, ne nimium fortunæ ludibrioſe exponat. 242
Ambitio interdum etiam ſub ſordido pallio latet. 170
Ambroſius cum apud divitem quendā hoſpitandi gratia divertiſſet, & ille ſe nihil unquam in vita adverſi paſſum jactaret, è veſtigio receſſit, dixitque, ſe ideo inde fugere, ne una cum homine perpetuis proſperitatibus uſu periret. 243
Ambroſij & Chryſoſtomi arma contra ſpiritus immundos. 5
Americanæ fœminæ abſque omnibus laſcivis moribus nudæ incedunt. 166
Amici non cito comparandi: acquiſiti autem non reiiciendi & contemnendi ſunt. 195
Amore juvenculæ Turcica mulier capitur. 176.177
Amor temporalium rerum eſt viſcus ſpiritualium pœnarum. 159
Amor laboris & odium otij quid. 139. 140
Amuletum & remedia ſuperſtitioſa contra tela & ſanguinem ſiſtentia quæ. 300
Anca & Torellius Hiſpani pro indaganda veritate novum duellum ineunt. 83.84.85.86.87
Ancile quid ſit. 41
Ancilia olim in numiſmatibus depicta quare. ibid.

Digitized by Google

Ancilia à Romanis tanquam religioſæ res magna cura cuſtodita fuere. ibid.
Andreas Hunderiortus Regem Scotiæ interficere in animo habuit. 25
Angeli ad gloriam Dei & noſtram utilitatem creati. 65
Angeli boni & mali naturam habent ſpiritualem 65
Angeli boni & mali duobus modis hominibus apparent. 60
Angeli cur cœleſtis exercitus nominentur. 73
Angeli à turpi hominum vita abſcedunt. 65
Angeli qui defecerunt à Deo, hodie Diaboli vocantur. 4
Angeli ſpiritus miniſtratorij 64
Angeli deſtinati ſunt piis cuſtodes. 39
Angelis malis Deus interdum habenas laxat. 60
Anima incorrupta perdurante, corpus quoq; impollutum ſervatur. 3
Animæ piorum hominum ab Angelorum choris ad Dominum adducuntur. 65.66
Animi mores, temperamentum ejus corporis ſequuntur. 16
Animus vacans perturbatione apud deos, eſt optima oblatio. 2
Animus carens certis & ſalutaribus ſapientiæ & prudentiæ præceptis, quibus certos fines ſibi præſcribit, nunquam ſatiari, ſed ſemper nova abſq; certo judicio expetere ſolet. 216
Anima è corpore hominis decedente, myſterium peragitur, & quomodo. 65
Animalium victimis Dij non egent. 2
Animæ tres hominis, ex opinione Camilli. 62
Animorum diſſenſio bellicis rebus parum prodeſt. 93.94
Anna Helcana uxoris æmulatio. 145
Antigonus Rex Macedoniæ pro regali munificentia, ingenti epularum apparatu Gallorum legatos ad cœnam invitavit. 130
Antipathia capitalis eſt inter ſerpentem & mulierem. 31
Antipathia inter equum & lupum unde oriatur. 343
Antiſthenes Philoſophus ei civitati, in qua nullum eſt inter probos & improbos, ſtrenuos & ignavos diſcrimen, perniciem minatus eſt. 240
Ἀντίζηλος *quid.* 144
Antonius Maria, Ruperti Mariæ filius provocavit Germanos ad dimicandum. 80.81
Antonius Sabellicus quotieſcunq; noctu excitaretur, libros & inſtrumentum cubiculi univerſum liquidiſſime diſcere ſolebat. 30.31
Antonij & Octavij Genij qui. 16
Apelles pictor ab Alexandro Magno propterea quod ejus effigiem artificioſiſſime depinxiſſet, talentis 20 auri donatus. 237
Apex ſenectutis auctoritas eſt. 212
Apoſtoli miſſi ſine auro. 287
Appetentes majora, minora etiam amiſerunt. 153
Aqua marina pinguis, & cur. 113.114
Aqua maris, ſi non copioſe in ignem effunditur, potius incendia fovet, quam extinguit. 113
Aquæ thermarum, & aliarum rerum ſalutarium, quas terra emittit, uſus qualis. 279

Arabes

Digitized by Google

Arabes & Æthiopes mures abominantur. 48
Arbores natura interdũ cortice gemino à frigorib. & calore tutantur: 167.168.
Arturus gigantem immanem in monte Michaelis interficit. 122.123
Archontius vulnerũ medicus cum de ſeſtertiis centum contemnatus eſſet, intra paucos annos totidem in exilio quæſivit. 238
Argumenta plura ab oculis quam à reliqua facie capiuntur. 14
Arelatenſes boves efferi qui. 382
Arelatenſes Inſulâ plus quam quatuor millia equarum alit. ibid.
Arelatenſis boves & equæ quomodo domandæ. 384.385
Ariobarzanes origine Medus ob inſignem corporis formam & præclarũ animum Armeniis à C. Cæſare præficitur. 20
Ariſtides & Themiſtocles quoties ad obeundam legationẽ aut ducendum exercitum ꝓficiſcerentur, inimicitiam in finibus patriæ depoſuerunt, reverſiq́ domũ eam reſumpſerũt. 202
Ariſtocratica gubernatione Romana urbs præ cæteris florens magnã partem orbis terrarum in ſuam poteſtatem redegit. 184.185
Ariſtoteles affirmat mulierem quandam quatuor partubus viginti liberos edidiſſe. 273
Ariſtoteles ab Alexand. Mag. ob hiſtoriã animaliũ talentis. 800. qui faciũt coronatorum aureorum millia quadringenta octoginta, donatus. 237
Arma ſeditioſis eripi poſſunt, quod non modo tuendæ civium ſaluti ſingulare eſt, ſed et bellorum civilium curãdorũ neceſſaria medicina. 183.184
Armatus plerunq́ arrogantior & ad inferendam tenuibus injuriam audacior fit. ibid.
Arrogantia Rubeculæ avis. 225
Artaban⁹ inſtigatus à militũ magiſtro ut Aſinaum interficeret, ſed fidei dataq́ dextræ cauſa recuſavit. 195
Artabani diſſuadenti Xerxi bellũ ſpectrum apparuit, eiq́ candentib⁹ ferramentis oculos eruere conat⁹. 57.58
Articulus fidei Chriſtianæ de reſurrectione carnis Ægyptiis non notus, propterea tantos ſumptus in mortuos contulerunt. 281
Aſconius Pedianus Grammaticus & hiſtoricus anno ſeptuageſimo ætatis oculis captus, duodecim adhuc annis vivens elegantes cœcus hiſtorias condidit & perſcripſit. 29
Aſdrubalis & Scipionis inſtinctu Maſiniſſa Numidiæ Rex regno ſuo reſtitutus. 131.132
Aſperius nihil homini, quam ſi in altum ſurgat. 225
Aſſaſini qui. 24
Aſſaſinorum tyrannis contra Chriſtianos Orientales. 23
Aſtus Hiſpanorum Regulorum contra Amilcarem. 379
Aſſyria Linces elegãtiſſimos ꝓducit. 326
Athane Thingol Rex Abiſſynorum ad Papam Romanum ſcripſit. 205
Atticus Epiſcopus Calliopio Eccleſiæ Nicenæ presbytero trecentos aureos miſit, ut in pauperes conferret. 295

Attila Hunnorum Rex vigore oculorũ & vultu torvo hoſtes perterre fecit. 20
Attilij Reguli fortitudo & conſtantia in perferendis tormentis. 246 247
Avarus is eſt qui non largitur ex ſuo pro modo facultatum, multo antẽ magis, qui penitus largitur nihil, magis adhuc qui retinet ſua & aliena. 239
Audacia hominum, qui Deo velut organa præſcribere cupiunt, quibus ad noſtram ſalutem operetur, minime ferenda. 67
Averſionem futurorum malorum invenire præſtat, quam eorũ, quo jam acciderunt, ſupplicium ſumere. 164
Auguſtus Cæſar filiam Iuliam impudicam relegans mortem Agrippæ & Mecœnatis acerbe condoluit & eos ſæpe nomine vocavit. 195
Auguſtus Cæſar Mecœnate & Agrippa fideliſſimis ſemper amicis eſt uſus, eosq́, beneficentia & muneribus ampliſſimis ſibi benevolos & amantes ad ſummum reddidit. ibid.
Auguſti Cæſaris ancilla uno fœtu quinque filios in agro Laurente peperit. 272
Auguſti Cæſaris tempore Romanorum capitum quadragies ſemel centena millia cenſa fuerunt. 270
Auguſtinus in homine duas corporis videlicet & animæ, nec plures partes admittit. 63
Auguſtini ſententia de coitu dæmonũ. 4
Auguſtini ſententia de Republic. adminiſtranda. 202
Aviculæ allectatrices. 323
Aumalius eques occiſus cujus ferretrũ poſtero die plenum gliribus & muribus repertum fuit. 48
Aurelia lex quæ. 297
Aurum Eccleſia habet non ut ſervet ſed ut eroget, & ſubveniat in neceſſitatibus. 287
Auſtrales populi non ſacra publica patiuntur, niſi uterq́, ſexus medio pariete dividatur. 144
Azembaba quis. 299

B.

Babyloniorum idolum in forma draconis Daniel Propheta arte quadam ſuffocavit. 33
Bacchiadarum regnum apud Corinthios, cum ad ſummum potentiæ gradum perveniſſet, immoderata luxuria diſſolutum fuit. 127
Badenſes thermæ deſcribuntur à Poggio Florentino. 144
Bajamontis Veneti proditoris bona publicantur, & ædes diruũtur. 159. 260
Bajazetes in cavea ferrea captus ſibi ipſi mortem conſcivit. 234
Bajazetes Turcarum Imperator à Timerlane victus, & captus fuit. ibid.
Bajazetis Turcorum Regis fuga in prælio cum Tamire Tartaro. 353
Bajazetẽ Turcarum Imperatorem Tamerlanes in caveam ferreã carceris loco incluſit ac ũdiq́, circũduxit. 234
Bajazetes inſtinctu filij Selymi per Uſtarabim medicum veneno tollitur. 258
Balduini à Burgo ſtratagema, ad emungendam pecuniam. 174
Baleares Inſulæ cuniculis abundant. 52
Bandinus ob partam victoriam adverſus Ludovicum Martellium triumphavit. 79

Digitized by Google

Barbadicus Venetæ claſſis præfectus machinis bellicis inſultantes Genevenſes ut novo commento vehementer terruit. 119

Barbara Martyr Chioviæ in Moſcovia ſepulta eſſe perhibetur. 283

Barbarum & capillorum raſura olim ignominioſa. 171

Barbari olim in ipſis civitatibus ferro accincti. 183

Barba prolixæ in prælio multis impedimento ſunt. 172

Beatus non eſt ad quem pecunia magna confluxit, ſed ille cui omne bonum in animo eſt. 213

Belial interdum πονηρὸς dicitur. 65

Belus Babyloniorum Deus. 218

Benaduxera & Feris duorum fratrum Afrorum hiſtoria. 258.259

Benedictores cur benedicendis manus imponant. 169

Beneficia Chriſti in genus humanum collata, à multis contemnuntur, & ignavia ſua negliguntur. 108

Blizarij continentia. 382

Benemeriti de republica & boni viri odium & furorem imperitæ plebis ſæpius experiuntur. 114

Benevolentia fidei integritatis & juſtitiæ opinio hominem homini obſequentem facit. 211.212

Bernhardi admonitio de vitanda mala conſcientia. 7

Bertoldus Schvvartzus vitæ monaſticæ ſectator, bombardarũ ſeu tormentorum bellicorũ primarius auctor. 166

Beſtiæ morientes non contrectandæ, & cur. 343

Beſtiarum morientium morſus ſolent quam maxime eſſe mortiferi. ibid.

Beſtiolarum uſus interdum bonus interdum pernicioſus. 49

Beſtiis utitur DEUS loco pœnæ. 51. 52

Bilioſus humor incitat ad celeritatem. 9

Biſtarda avis cur fleverit. 109.110

Bombarda dicta à ſono. 114

Bombarda Germanorum inventum. 115

Bombardarum uſus primo apud mare Danicum inſtitutus fuit. 118

Bombardarum præfecti cautiſſimi eſſe debent. 120

Bombardarum alia Baſiliſci & Colubrini dicta. 119

Bombardæ tormenti bellici origo: violentia & impetus. 114

Bombardæ deſcriptio à Franciſco Patricio & aliis, &c. 115

Bona propria oportet poſſidere eum, qui alienis vult abſtinere. 210

Bona intrinſeca æterna potius, quam extrinſeca fluxa & vana curanda ſunt. 155

Bona temporalia divino modulo ſunt conceſſa. 154

Bonellus ob interfectum Majonem effoſſis oculis in perpetuum carcerem detruſus eſt. 221

Boni Angeli homines conſolantur, & inſtruunt in Dei metu, mali vero, vexant & fallunt. 60

Bonis hoſtiis Deus minime placatur à ſceleſtis. 2

Bonitas Dei ꝓvidit, ut in hac vita brevi, breves agones eſſent, & labores, in

Digitized by Google

illa vero, quæ æterna eſt corona, præmia meritorum. 159

Bonum non in omnes cadit, nec quemlibet poſſeſſorem patitur. 28

Boves & bubuli, ſicut quoq; elephanti potiſſimum rubro colore irritantur. 379

Britanicus mos de conjugibus & nuribus nudis quis. 175

Bruno Epiſcopus Vuirtzburgenſis in Danubio navigans vocatur à Genio malo ſub atri forma Æthiopis. 61

Bruno Epiſcopus Vuirtzburgenſis Henricum tertium Cæſarem comitatur in Auſtriam. ibid.

Brunonis Epitaphium quod. ibid.

Bruta qualem intellectũ habeãt. 342

Bruta interdum etiam ob delicta puniuntur. 309

Bruta nonnulla præſertim elephas, canis, & equus, propius quam alia ad ſagacitatem non vulgarem accedũt, imo in hac etiam interdum vincunt hominis induſtriam. 315

Bruti malꝰ Geniꝰ quid denotaverit. 56

Brutum animal rationis expers non poteſt delinquere. 310

Brutum nullo modo legis capax, ergo non puniri debet. ibid.

Brutus Iulium Cæſarem ſub forma ſpectri videns, in fugam ſe dedit, poſtea ſibiipſi manus intulit. 56

Bubalorum, quos vulgus Buffalos vocat, deſcriptio. 381

Bufonius lapis. 35

Bucentaurus & ducentaurus navis Veneta eximij artificij & pulchritudinis. 112.113

Bulimus equis atq; aſinis accidit, maxime cũ caricas aut mala geſtant. 361

Βυλιμία quid. 360.361

C

Cabala. 62

Cabaliſtæ recentiores tres animas diſtinctis nominibus homini unicuiq; attribuunt. ibid.

Cacogamia & obſigamia quæ. 268

Cædes quid. 90

Cadaver fœminei ſexus, ex Ægypto in Germaniam allatum, quod Iſidis Deæ corpus ferebatur. 208.281

Caduca ſunt & fragilia, puerilibusq; conſentanea crepundiis, quæ vires & opes humanæ dicuntur. 153

Caduca & fragilia, puerilibusq; crepundiis conſentanea ſunt, quæ vires atq; opes humanæ vocantur. 245

Cajus Vatienus digitos ſiniſtræ manus abſcindens, ne bello Iudaico militaret, decreto Senatus omnium bonorum publicatione perpetuisq; vinculis damnatus eſt. 268.269

C. Cæſar audaci facto ſanctius ærarium Romanum, ubi immenſus theſaurus, & paucis notus reconditus fuerat, expilavit. 289

Cajus Caligula putabat ſe cum luna coire fingebatq; ſe Iovem. 33

Cajus Caligula equum ſuum Incitatum nomine delicate tractavit. 376

Caij Caligulæ frequentiſſima mutatio. 33

Calamitates & infortunia ex lapſu primi hominis & corrupta natura, ob transgreſſum mandati divini, pulſore Sathana fluxerunt. 156

Calenderlari, Hugiemallari & Dervislari ordines ſunt monachorũ ſeu religio-

Digitized by Google

ligioſorum apud Turcas, ſed fraudatores. 298
Calipha in urbe Bagdat modeſtia. 227
Camillus cur alter Romulus ſit appellatus. 202
Canis imagine Ægyptij adulatorem & mordacem ſimul ſcurram oſtendere voluerunt. 368
Canis, cui nomen Leonino, ita ſtrenue cum Indis pugnare ſolitus fuit, ut eorum confeſſione eum magis quam viginti hoſtes Hiſpanos metuerẽt. 338
Canes comites Heroum. 361
Canis Leoninus retrahit Indos fugitivos: ſequẽtes aut reſiſtẽtes lacerat. ib.
Canis, cui Berezillo nomen fuit, anui barbaræ ſubſidenti & ſupplicanti, demonſtratis literis præfecti Hiſpanici, ſibi ne noceret, parcit. ibid.
Canes non mordent ipſos, qui proſtrati ſunt. ibid.
Canis natura quatuor elogiis prædicata ex Athenæo. 365
Canum epitaphia aliquot. ibid. & 366
Canis nomen in ſacris literis quomodo uſurpetur. 366
Canis erga mortuum dominum ſingulare fidelitatis documentum. 362
Canis quidam Pyrrho Regi homicidas domini ſui prodidit. ibid.
Canis Capparus prodit ſacrilegum. 362 & 363
Canis Comitis Alfonſi Melcoricus mœrore & inedia tabeſcit. ibid.
Canem in Athenienſem arcem admitti fas non eſt. 368
Canum coitus difficiles. ibid.
Canem Græci κύνα vocarunt ob amorem ſingularem canũ erga dominos ſuos. 361
Canes generoſi in finitimos munitionibus Dalmatiæ contra inſidias Turcicas cur alantur. 364. 365
Canis ſub forma Ægyptij militem depinxerunt. ibid.
Canes defenſores qui dicantur. 357
Canes ratione quare præditi dicantur. 356
Canis in triviis argumentatione utitur. 356
Cani non ſolum latratus, ſed etiam alia indicia diſtincta diverſæ vocis attribuuntur. ibid.
Canes fœminæ, maſculis præferuntur. 360
Capito homo furioſiſſimus, cum Franciſci regis filium Henricum occidere velle videretur, & in eum enſem exeruiſſet capitis pœnas dedit. 23
Caprini oculi quid ſignificent. 15
Captivi quidam cum in crucem agerẽtur, lætitiæ carmina cecinerũt. 191
Capua obſeſſa à Romanis fame tandem expugnata eſt. 126
Capua urbs Campaniæ florentiſſima ob inſolentem arrogantiam, protervia que vitium domicilium ſuperbiæ ac ſedes luxuriæ appellata fuit. ibid.
Caput magnum qualem hominem denotet. 8
Caramatexij Indi Occidentalis hiſtoria. 324
Cariſij dictum memorabile, hoc eſt, inimiciter non eſſe iraſcendum. 264
Carmen quo Dij olim evocabantur quale fuerit. 39
Carolus rex Galliæ ſapiens, regnum ſuũ diſſipatũ, bonis conſiliis reſtauravit,

Digitized by Google

reſtauravitque conſervavit. 212
Caroli magni conſtitutio de mendicis quæ. 292
Carongius à Carolo VI. Rege Galliæ ob partam victoriam adverſus Iaquetum Griſum mille Francis & annuo ducentorum Francorum ſtipendio donatus. 78
Carthaginenſes M. Attilium Regulum, eo quod pacem cum Romanis permutationemq; captivorum diſſuaſiſſet, exquiſitiſſimis tormentis & cruciatibus affecerunt. 245.246
Caſſius Severus Parmenſis poeta. 56
Caſtitas inter primarias virtutes in ſacris literis, Deoque gratias, numeratur & præcipue commendatur. 1
Caſtitas profecta & amata à S.S. 2
Caſtitas Deum placatum retinet. ibid.
Caſtitatis exemplum prædicatur in Ioſepho filio Iacobi Patriarchæ, cum à ſceleſtâ Potypharis uxore ad libidinem pelliceretur. ibid.
Caſtitatis exemplum in virgine formoſiſſima. 163.164
Caſtruccius è carcere vinctus compedibus educitur, Piſarum atq; Lucenſium Princeps ſalutatur. 129
Cato ingreſſurus in theatrum, in quo Floræ ludi à nudis ſcortis celebrari ſolebant, mulieres tanti viri authoritate & gravitate permotæ nudare ſe nolebant. 175
Cavillationes & detractiones inimicorum plerisq; ita moleſtæ eſſe ſolent, ut nullo modo perferendæ eſſe cenſeantur. 262
Cæſaris Tiberij de mortalitate oratio. 32
Cauſa mendicitatis quæ. 296
Cedri & cupreſſi ligno nihil putreſcit & corrumpitur. 286
Certamen ſingulare inter duos proceres Iaquetum Griſium & Ioannem Carongium regnante Pariſiis Carolo VI. factum. 77.78
Certare cum pare dubium eſt, at cum principe ſtultum. 265
Charnegui canes Hiſpanorum noctu venantur. 360
Chaſiorum gens ita principes ſuos obſervat & veneratur, ut ſi tantum ſupercilio magiſtratus innuerit, ſtatim de rupibus ſe præcipitent, in enſes irruant, in undas deſiliant, in ignem ſe conijciant, &c. 23.24
Chilenſis auræ vis adeo noxia eſt, ut oppreſſo inter viſcera vitali calore viatorem extemplo interimat. 284
Chiovia urbs Moſcoviæ olim florentiſſima. 283
Childericus Rex Galliæ ob ſegnitiem & voluptatem è regno eiectus fuit. 231
Chiromantia. 19
Chiromantia niſi ultra phyſiognomiæ fines ſe effundat, vana non eſt. 196
Chius Inſula diu cum Turcis pacem coluit. 100
Chius inſula pulcherrimis fœminis abundat. ibid.
Chius Ægei maris Inſula in poteſtate olim Genuenſium fuit. 101
Chius expugnata à Turcis. ibid.
Chriſtiani à Turcis Gauri nominantur. 94
Chriſtiani adulti à Turcis capti, niſi Chriſtũ abnegare volentes à crudelibus Dominis mancipiorũ inſtar exercentur, vexantur & cruciantur. 104

Chriſtiani

Chriſtiani capti à Turcis renunciantes baptiſmo, opibus & honoribus afficiunt ur. ibid.
Chriſtiani Græci magnis ſuperſtitionibus implicati. 41
Chriſtianorum filij à Turcis capti potius per ἀναγωγὴν quam per ἀποστασίαν deficiunt. 104
Chriſtianorum conſtantia tanta eſt, ut ob honorē ſanctiſſimi nominis Chriſti, ſpe reſurrectionis & futuræ eiusq; beatæ vitæ omnia ſua & vitam deniq; exponant. 249
Chriſtus ſerpentis poteſtatem in Evangelio imitatur. 34
Chriſtus Ieſus in terris ambulans an riſerit. 107
Chriſtus in terris quoties fleverit. ibid.
Chriſtus quamobrem vivens in terris ingemuerit. ibid. & 108
Chriſtus non ſpeciem incarnationis ſed veritatem ſuſcepit. 108
Chriſtus nobiſcum communem habuit ſenſum, ſed non appetitus incompoſitos. ibid.
Chryſoſtomi admonitio de bene vel malè ſibi conſcio. 26
Chunigunda Franconicæ ſtirpis Palatina licet in matrimonio Henrici Bavari Cæſaris fuerit, maritum tamen non attigit, atque in perpetua virginitate vixit. 68
Chunigunda Cæſaris Henrici Bavari uxor Bamberga in templo Cathedrali ſepulta jacet. ibid.
Chunegunda aſſiduis, & ſolennibus precationibus uſa eſt erga DEUM ibid.
Chunegunda impudicitiæ crimen à malevolis fictum vitare non potuit, ibid.
Candente ferro ſe purgavit. ibid.
Cimon Miltiadis filius ſe captivum exhibere non dubitavit, ut pater ſepulturæ traderetur. 266
Cingari qui ſint, & eorum origo, fraudes & impoſturæ quæ. 296
Cingari latrones plerunq; & fures. 297
Circumcelliones è factione Donatiſtarum monachi facti ſunt. 24
Circumcelliones zelo doctrinæ & ſectæ ſuæ defendendæ, ex agris & cellis, in quibus ſolitarij vivebant orthodoxos more latronum irruerunt. ibid.
Circumcelliones imperio magiſtratuum Africæ, & manu etiam militari coerciti ſunt. ibid.
Circulator quidam in foro Veneto, plūbum igne liquefactum contractavit, eoque ſine offenſa tanquam manus lavit. 75
Clava Herculis & Leonina pellis quid denotent. 169
Claudia navim cingulo attraxit. 70
Cleander Phryx apud Commodum Imperatorem ad honores evectus, immemor ſuæ humilitatis, ſed faſtu & ſuperbia tumens capite plectitur. 222. & 223
Clericis comam alere vetitum. 171
Clypeus in majore honore quam gladij. 124. 125
Clodion II. Rex Francorum, cum Romanos continuis bellis fere ex tota Gallia expuliſſet, mandavit ſuis militibus & ſubditis ut in ſignum libertatis prolixas barbas & capillos portarent. 172

Digitized by Google

Cæcitas magna de familia heroum Romanorum. 33
Cæcus quidam Agrigentinus venationis operam adhibuit. 28
Cæcus melius oculato videt. ibi. & 29
Cæcus Geometra. 29
Cælibes ſemivivi appellati, & cur. 268
Cælibatus Romanis olim valde exoſus. ibid.
Cognitio gentilium de vitandis libidinibus. 2
Coma myſtica ſignificatio. 271
Comarum uſus, & deſuetudo. 171.172
Coitus matrimonialis ad procreandam ſobolem legitime inſtitutus ſpiritib⁹, & dæmonib⁹ minime caſt⁹ videtur. 4
Collectores opum vel intempeſtive, antequam cupiditatibus ſuis plane ſatisfacere poſſunt, moriuntur, aut brevi momento inani luxu rurſus opes diſſipantur, quæ longo tempore & quidem magno labore acquiſita, & ad certos uſus repoſita fuerunt. 289
Colophonia voluptate & luxu interierunt. 127
Colubri allegoria. 377
Commercium quid ſit. 27.28
Commoda vitæ humanæ duo, unum proſpera fortuna; alterum boni conſilij. 209
Commodus Imperator cum gladiatoribus verſari maluit, quam in curia. 76
Concha multæ Sluſæ olim inventa, ſed poſtquam collectioni earum impoſitum genus vectigalis quoddam fuiſſet, effluerunt & non amplius comparuerunt. 280
Concordia ſola Turcarum potentiæ extenſa. 94
Confœderatio Venetorum cum Iulio II. Pontifice cum Maximiliano Imperatore, cum Alphonſo Rege Neapolitano, & cum Selymo Turcarum Rege eodem tempore amiſſa Cypro facta. 203
Coniugium & militia veteribus magnopere curæ fuerunt, quibus neglectis imperium firmum & durabile manere haud unquam poteſt. 271
Conradus à Vuitichauſen ferro candenti contra Herbipolenſes diœceſin quõdam ad Satzenſes pertinuiſſe probans uſus eſt. 69
Conradus Marchio Montisferati in paleſtina occiſus eſt. 24
Conſcientia malæ deſcriptio. 7
Conſcius ſibi male etiamſi omnium pecunia circumiectus ſit, tamen omnium miſerrimus eſt. 154
Cõſecratio aquæ calidæ quid denotet. 66
Conſecratio ferri quid. 67
Conſecrationes ſuperſtitioſæ plane reiiciendæ. ibid.
Conſiliarius optimus ille eſt, qui non privatis inimicitiis impulſus aut gratia adductus, ſed publica utilitate commotus, ſuam ſententiã dicit. 199
Conſiliariis iis utendum, qui rebus propriis bene conſuluerunt; non autem qui per imprudentiam male. 210
Conſiliarij boni qualitates quæ. 200
Conſtantia mira M. Attilij Reguli in exquiſitiſſimis tormentis. 2.5.246
Conſtantij & Conſtantis Imperatorum leges quæ. 179
Conſtantinus magnus Philoſophiæ amorem muliebri antepoſuit. 271

Conſtantini magni Imperatoris lex contra infœcundos cõiuges ſublata. ibid.
Conſtantini ſocij laborantes in pyrotechnia conſilium à Diabolo petierunt. 151
Conſtantia mater Friderici II. 276
Conſtantini lex cruenta ſpectacula condemnavit. 76
Conſtantinopolis capta à Turcis. 45.46
Conſuetudo lavandi exterior. cur introducta. 3
Convitia inimicorum ſalutaria præter voluntatem & intentum convitiantis ſæpenumero & inſtar medicamenti eſſe ſolent. 266
Conviviorum luxuria & veſtium ægræ civitatis indicia ſunt. 128
Convivium abſq; potu mutuum convivium appellatur. 49
Cor primum eſt quod vivit, & extremum quod moritur. 11
Cor de Regum inclinat Dominus quo vult. 10
Cordis latebras Deus ſolus cognoſcit. 6
Cordis ſpecus qui. 7
Cornelius Sylla in ſomnis dæmonem conſpiciens poſtero die teſtamentum fecit atque obiit. 57
Cornelius Agrippa quid de amoribus variarum gentium ſentiat. 10
Corpora quæ fulmine icta ſunt non putreſcunt, ſed integra manent. 283
Corpora multa Martyrum incorrupta ſepulta jacere in Moſcovia, fama eſt. ibid.
Corpori tantum indulgendum, quantum valetudini bonæ ſatis eſt. 141
Corpus humanũ per ſe quieſcit, nihil cõmune habens cum mentis actione. 10
Corvinus Moldavus Turcarum fulmineus terror appellabatur. 132
Creon Rex publico decreto mortisq; pœna indicta corpus Polynicis ſepeliri prohibuit. 69
Crotoniatæ urbem Sybaritarum ob luxum & petulantiam expugnarunt. & captam immiſſo flumine, aquis obruerunt. 127
Crudelitas inhumana omne virtutis ornamentũ in Selymo obſcuravit. 21
Culicum examina lethales leonis hoſtes. 332
Culmus liberos texit, ſub marmore atq; aureo ſervitus habitat. 141
Cultus fœminarum qualis eſſe debeat. 170
Cuniculi cur terræ defoſſores. 32
Cuniculi appellati à Strabone Liberidos. ibid.
Cuniculorum fœcunditas magna. ibid.
Cuniculorum venatio. 32
Cupiditates amentium hominum expleri nequeunt, etiamſi quæcunque petierint, conſequantur. 216
Cupiditas cupiditate accenditur, quæ niſi per continentiam ſuperetur, nũquam ſedatur. 193
Cura importuna interdum plus quam ignavia obfuit. 30
Cuſtodia humani generis bonis Angelis à Deo eſt mandata. 64
Cuſtodia nulla à libidine tuta eſt, niſi animus caſtitate & pudicitia antea probè ſit munitus. 274
Cyri maximi Perſarum Imperatoris oratio ad ſuos amicos, ut ocium fugiant, tanquam omnis boni perniciem habitũ. 135.136

Digitized by Google

D.

DAndala præcipua urbs Nubiæ auro ditiſſima atque ebore. 297
Dani cum Suecis anceps & grave maritimum bellum ineunt. 111.112
Daniel Propheta Babyloniorum draconem arte quadam ſuffocavit. 33.34
Danielis ſocij incolumes ab ignis violentia ab Angelo Dei præſente rege Nebucadnezare ſervati ſunt. 74
Danubij loca periculoſa Strudel & Keſſel. 60
Darij regis Perſarum fuga è prælio ad Iſſum. 354
Dariſſa vulgo Dereß Franciæ Orientalis oppidum. 304
Darius Hiſtaſpis filius nonnullos Perſas corvo aſpectu in fugam abiecit. 20.21
Davidis Rizij cantoris ſuperba inſolentia à Rege Scotiæ morte multata. 223.224
David Rex laudes Dei à mundo corde exorditur. 4
David regius Propheta ocio indulgens in Bethſabeam Uriæ uxorem pulcherrimam ſe lavantem ex illicito amore exarſit. 136
Δαίμων quid appelletur. 16.17
Δαίμων ſæpe à Poetis pro animo ponitur. ibid.
Dæmon frequentius invadit eos, in quibus atræ bilis major eſt copia. 6
Dæmones etiamſi hominibus divitias & gloriam promittunt, nihil tamen ex ſe tradere poſſunt. 290
Dæmones mali etiam ſacrificiis delectantur. 8
Dæmones & Spiritus immūdi an puros & caſtos ſub ſpecie caſtitatis diligāt. 8
Deciorum patris & filij in devovendo pro patria dignitate cupiditas & pertinacia qua. 189
Defuncti non maledictis afficiendi, ſed beati prædicandi ſunt. 267
Delectus qui ex ignotis & vagis hominibus habetur, perniciem potius quã utilitatem in Rempubl. inducit. 90
Deliciæ ducıſſæ Venetiarum, quomodo punita. 164.165
Delphinus vocatus nullo alio nomine quam Simonis delectatur. 324
Delphinorum affectio mira erga homines. 328
Amoris inſignis indicia erga puerum. ibid. & 324
Gratus animus. ibid.
Democritus mundanam inſcitiam deploravit. 33
Deo omnis hypocriſis & ſimulatio abominabilis. 13
Deo ſoli notitia arcani pectoris & cordis in ſacris literis attribuitur. 7
Deorum indignationem nihil, quod ad ſummum claritatis faſtigium evaſit, effugere poteſt. 158
Derwiſlâri qui ſint. 298
Deſidia non ſolum gloriæ ſed etiam valetudini obeſt. 136.137
Deſtituti opibus; bonis invident, malos extollunt, vetera oderunt, nova exoptant, & odio ſuarum rerum omnia mutare ſtudent. 128
Deus non ſolum in corporibus hominũ verum etiam in ipſorum cordibus illa quæ vult operatur. 11
Deus aliquando imperium vermibus in reges & principes attribuit. 50
Deus non corporeis membris hominum

cogita-

cogitationes perſpectas habet. 16
Deus Adamo & Evæ lapſis an ſerpenti vocem qua uſus eſt ad decipiendum Adamum ademerit. 31
Deus opt. max. oculus mundi & pater luminum nuncupatur. 30
Deus tepidos evomit, à ſe reiicit atque indurat, & non raro in reprobum ſenſum tradit. 12
Deus Pharaonis impietatem & inſolentiam non leonibus & urſis, ſed vermibus & inſectis viliſſimis punivit. 49
Deus omnia nobis duplicia dedit excepta anima. 63
Deus ſub ſcortationis, homicidij furti interdicto, libidinem, iram, odium, alieni appetentiam, dolum, & quicquid tale eſt vetat. 8
Deus vilia animalcula & inſecta ad profligendos hoſtes armat. 51
Deus non membris humanis conſtat. 16
Deus ſolus omniſcius. 6.7.13.30.43
Deus iratus claſſicum canens omnes creaturas ad arma convocat. 51
Deus non cuitecta largitatis ſuæ munera ſimul & ſemel effundit. 27
Deus orbem terrarum ita gubernat, ut modo hoc modo illud adhibeat, nec ſecunda ſemper ſuccedat nec adverſa incutiat. 159
Deus in ſacris literis leoni comparatur, ſicut quoque Sathanas, ſed plane diverſo reſpectu. 334
Deus cum ſit ſapientiſſimus non opus habet, ut noſtro cogitatu ſeu induſtria illi paremus inſtrumenta ſalutaria abſq; ipſius mandato. 67
Deus ut immenſus & incomprehenſibilis pro ſua divinitate, membris humanis non præditus eſt, neq; eis indiget. 196
Deus quotidie orandus ut noſtro labori felicem ſucceſſum tribuat. 152
Dextera non cuiq; porrigenda. 195
Dextera curta, rotunda, brevibus digitis, & æqualibus, glabra & piloſa, longis unguibus quid denotet. ibid.
Dextra manus varia ſignificatio. ibid.
Dextra manus ſignificatio metaphorica translatione eximiæ poteſtatis, & quandoque regiæ majeſtatis ſignum fuit. ibid.
Dextera Dei in ſacris ſignificatio. 196. 197
Dexteræ vis quantum apud veteres habuerit authoritatem. 195
Diabolica examina Religioſus quidam vidit. 64
Diabolus varia ludibria in venatione leporũ ſæpenumero exercet. 390.391
Diabolus Dynaſtes à ſacra ſcriptura appellatus. 63
Diabolus non delectatur caſtitate, ſed caſtos & innocentes in ſuos uſus ac miniſteria præparat. 4
Diabolus interdũ ſuis mãcipiis tetra & horrenda ſpecie apparere ſolet. 58.59
Diabolus homines molles, & male in animo affectos plerunq; adoritur. 63
Diabolus quomodo ſe in ſerpentem, quando decepit Evam & Adam, transformaverit. 163
Diabolus Leo rugiens. 64
Diabolus etiam humanas cogitationes ex ſignis exterioribus non ignorat. 6
Dianæ ſimulacrum apud Lacedæmonios vimine colligatum colebatur. 38

Digitized by Google

Diabolus quando conſulitur, ambigue reſpondet. 151

Dicentes aliquid obſcure vel invident vel fallere conantur. 200

Dies mortis diei nativitatis præſtat. 158

Dignitas & virtus elucent ex generoſa indole. 18

Dij ſolum mores adorantium inſpiciunt. 2

Diligentia major militum in rebus bellicis oritur ex timore. 88

Diocletiani M. Aurelij & Valerij Conſtantij numiſmata Genio conſignata quid denotent. 55

Diodorus Stoicus cæcus Geometria munus tueri potuit. 29

Diogenes cur canis nomen ſortitus ſit. 368

Diogenis ſimilitudo de voluptate. 148

Dion Syracuſanus ſpectro perterritus in ædibus ſolus manere recuſat. 57

Dioxippus Athenienſis pugil nobilis & præclarus. 80.260.261

Dipnoſophi de oculis quid obſervaverint. 15

Diſciplina & obedientia militaris eſt res neceſſaria. 90

Diſciplina militaris non ſolum ad vincendum hoſtem neceſſaria eſt, ſed etiam ad ſecuritatem agrorum & agricolarum ſpectat. 87.88

Diſciplina apud veteres Romanos optime conſtituta. 88

Diſciplina militaris Turcarum ſevera & veluti fulcris & columnis ſtabilita & corroborata. 95

Diſcipuli Chriſti mittentes ſortem pro apoſtolatu eligunt Matthiam. 12

Diſcordia Chriſtianorum Principum Turcis adeo grata eſt, ut eam omnibus artibus & conatibus foveāt. 93

Diſtinctio nulla inter cadavera mortuorum, niſi forte quia gravius fœtent corpora divitum, diſtenta luxuria. 167

Diſtinctio notabilis operationum & laborum ſecundum Ariſtotelem, quæ 139

Diſtinctiones ſerpentum quæ. 33

Divinatio. 10

Divitiæ per ſe non ſunt noxiæ, ſed mentes male utentium ſunt crimino ſæ. 128

Divitiæ ſine pietate ſunt ſpinæ, roſæ verò ſunt quando pietatem ſequuntur. ibid.

Divitiæ & opes, paupertas & egeſtas à Deo promanant. 290.291

Divus Antonius mundum eſſe laqueis plenum exclamavit. 159

Dos Maſſilienſium quæ. 182

Dos patritiæ Venetæ. ibid.

Dos in lege divina conſtituta. 183

Dotes moderatæ dari debent, ut fœminæ ad pudicitiam & obſequium virorum facilius cogantur. 182

Dotium magnitudine domus non exhauriri debet, ne fœminæ turpiter viris imperent. ibid.

Draco quid. 246

Draco beneficij memor puerum ſalvum conſervat. 322.323

Dracones quinam inter ſerpentum genera vocentur. 377

Druſi continentia. 381

Ducum prudentia & militum obedientia in bellando ingenia bona efficiuntur. 88

Duellum

Duellum non ſolum in ſeriis, ſed etiam in ludicris uſitatum fuit. 76
Duellum adhuc hodie in Moſcovia eſt uſitatũ ad eruendam veritatẽ. ibid.
Duellum Galli cuiuſdam & Itali quale fuerit. 78.79
Durides canis Lyſimachi Regis vivus cũ mortuo Domino cremari voluit. 364
Duringi Comitis perfidia, quo pacto ulta. 254

E.

ECcleſiaſtis doctrina & præceptum quo pacto cibis & potibus ſit fruendum. 154
Eduardus Rex Angliæ cum Scotiam totam ſubigere vellet, lapidem marmoreum rudem, fatum regni denotans, invenit. 42
Effectus voluptatis qui. 148.149
Elephantiaſis quid. 291
Elephanti & Rhinocerotis duellum. 374.375
Elephantes cornua habent. 369
Ex Elephãto nihil veſcũ niſi promuſcis & labra, ac cornuum medulla. 370
Elephanti perſuaſionis & diſciplinæ capaces. ibid.
Elephanti rerum cœleſtiũ notitia præditi. ibid.
Elephantorum auxilio Iudæi morti & ſupplicio deſtinati, divinitus conſervati ſunt. 370.371
Elephãtus ſcelꝰ magiſtri ſui revelat. 371
Elephantorum præconium. ibid.
Elephanti turbati cum ſunt, omnes pro hoſtibus habere ſolent. ibid.
Elephanti quo pacto in Italia in uſu eſſe deſierint. 373
Elephanti candidi rariſſime inveniuntur. 374
Elephãti qui ſint generoſiores & fortiores. 373.374
Elephanti hoſtes qui. 374
Elephantum inter & Rhinocerotem diſſidium ac odiũ interneciuũ. ibid.
Emanuelis Soſæ naufragium. 105.234.244
Emendans affectus & cogitatus felix prædicatur. 7
Encomium Caninum. 358
Encomia equorum variorum generum. 348.349
Epaminondas obeſum & corpulentiorem militem ab exercitu ſubmovit, & quare. 125
Epaminondæ fortiſſimi Thebanorum ducis clypeus ſalvus. 125
Ephebus filius Dionis ira, dolore levi & ludicra ex cauſa orta concitus de ſuperiore ædium parte ſe deiecit & oblivit. 57
Epiſcopi duo, Orthodoxus & Arrianus, uſq; ad & in rogum diſputarunt. 74
Epitaphium memorabile cuiuſdam Regis Galliæ quod. 165
Equæ Arelatenſes quæ. 382
Equæ in maximis ſubitiſq; laboribus prævalent equis, præſertim non caſtratis. 354.355
Equæ Hungaricæ in exercitiis ludicris, ſeriiſq; certaminibus, maribus præferuntur. 355
Equus ultra vigeſimum annum generare non poteſt, nec equa ultra decimum concipere. ibid.
Equi Alboini Lõgobardorũ Regis laꝰ. 346
Equi rabie corripiuntur, ut canes. 351

Digitized by Google

Equi Alexij Imp. Græcorum ſagacitas & generoſa indoles. 345
Equi ſolis quatuor. 352
Equi fortitudo, bellica intelligentia, audacia, furor. 316
Equi Achillis & Belliſarij cuius tinctura & coloris fuerint. 347
Equis nonnulli præter naturam ſtolide abſq; õni ratione, ut pote irrationali animali nimiũ attribuere. 315. 316
Equi generoſi nomina peculiaria ſibi indita adprime noſcunt. 352
Equis nihil ab iratis fiat. 351
Equites leporis qui. 391
Equo ſenſus quidam grati animi ineſt ad hominum ſalutem. 346
Equorum Turcicorum proprium. 351
Equorum Ægyptiorum precium quale fuerit tempore Salomonis Regis. 354
Equus apud Indos occidentales ante Hiſpanorum adventum incognitum animal fuit. 353
Equus Marti ſacer. 346
Equus ut amet, qua ratione efficiatur. 351
Erigij ducis Alexandri & Sacibarzanis transfuga duellum quod. 77
Erythræus triplex nomen Romanæ urbi indidit. 36
Eſſæorum ſecta. 72
Ethnici comas tantum ad delicias aluerunt. 171
Eunuchus reginæ Candacis inter Gazam & Hieroſolymam à Philippo Apoſtolo baptiſatus fuit. 205. 206
Eunucho Regis Babyloniæ qualis pœna ſtatuta eo quod cum pellicibus regiis cubuerit. 260
Exarmatus non quenquam violat iniuria, nec violatus occidit, nec ignominiam contrahit eorum, qui ferro accincti iniuriam illatam armis repellere, ac vitæ diſcrimen ſubire recuſant. 183
Exceſſus veſtium eſt profuſio donorum Dei, ſignum ocij, argumentum levitatis & confuſio bonorum ordinum & officiorum. 167
Exercitus Germanicus quo pacto inſtituendus. 90
Exercitus Romanorum à concione propheta Eſaia prædictus. 89
Extenſio manuum in ſacrificando quid ſignificet. 3
Extenſione manuum nos ad Deum fugere declaratur. 4

F.

Fabella Æſopica de leporibus & ranis quæ. 385. 386
Fabula Turcarum de Sulſicare ſive Acinace Alis. 122
Facies bona boni cordis veſtigium. 8
Faciem hominis intuentur homines, ſed ſpecus cordis ſolus Deus introſpicit. 7
Faciei pulchritudo cæterorũ membrorum deformitatem tegit. 14
Facultas civilis honorabilior medicina eſt, medicina vero præſtabilior. 238
Famaguſta urbs Cypri. 99
Fames pro mendicitate frequenter uſurpatur. 522
Falerius Venetus ſuper ſcala lapidea ob conſpirationem quandam ſecuri percuſſus eſt. 260
Fatum ante obſidionem Conſtantinopolitanam quod. 44. 45
Fatum in regno Neapolis Taranti factum quale. 44

Fatum

Fatuus omnis ſuperbus, & contra. 225
Febris leoni ob nimium calorem familiaris morbus eſt. 331
Felicitas Hiberniæ quæ. 204.205
Felicitas Reſpubl. ſtudio pacis augetur. 205
Feræ vulneratæ vel læſæ ſibi ipſis non opitulantur. 377
Ferdinandus Alphonſi Regis Neapolitani filius Turcas qui Hydruntum occuparãt victos ex Italia fugavit. 211
Ferdinandus Arragonum Rex fratris ſui filium adhuc infantem, cum ſibi regnum omnium votis deferretur, in ſolum regium collocavit, ad cuiꝰ pedes ipſe primus procumbens, in ipſius verba juravit, idemque ut omnes facerent exemplo ſuo adegit. 192
Ferdinandi Hiſpaniæ & Arragoniæ Regis iuſtitia bellica. 90
Feris, & Benaduxeræ Afrorum fratrum hiſtoria. 258
Feronia Dea. 70
Feronia urbs ubi ſita. ibid.
Feroniam Græci ἀνθηφόρον, modo φιλοστέφανον, modo Proſerpinam appellarunt. ibid.
Feudum ligium quod. 250
Fides & conſtantia Guilelmi Setonii Scoti, eiuſq; conjugis, in defendendo Caſtello Bervico. 192.193
Fides & tutela conſtans Maſiniſſæ Numidiæ regis erga Romanos. 132
Fidentes nimium phyſiognomicis falluntur ſubinde. 9
Florentinus Magiſtratus ocioſos & ignavos ad ſupplicia trahere vel eiicere iubet. 137
Fœcunditas & multiplicatio prolis eſt benedictio divina. 278
Fœmina repudiato honore verſutum & intolerabile animal eſt. 160
Fœminarum munus quod. ibid.
Formulæ ſuperſtitioſæ & ambitioſæ devotionis quæ. 189.190
Fortitudo citra iuſtitiam non eſt laudabilis. 76
Fortuna inſtabilis & variabilis. 131
Fortunæ ludibrio ſeu fatis res proſperæ & adverſæ à nonnullis attribuuntur. 156
Franciſcus primus Rex Galliarum prope Ticinum cum ſua præcipua nobilitate victus. 18
Franciſcus I. Rex Galliæ accepto vulnere capillos, quo facilius curaretur, tonderi iuſſit. 173
Franciſcus I. Rex Galliarum ob amiſſam victoriam minime perterritus. 18.19
Franciſcus I. Rex Galliarum magnanimitate aſſimilatur Maximiliano I. Cæſari. ibid.
Franciſci I. Regis Galliæ encomium. 194
Franciſci Ximenij Cardinalis & proregis Hiſpaniæ ad Carolum V. literæ quæ. 241
Franciſci Ximenij magnanimitas. 262
Franciſci Valleſij obſervatio de facie hominis. 8
Franciſci Guicciardini querela de militibus non diſcrimen inter amicos & hoſtes habentibus. 93
Fraus Hattonis Epiſcopi Moguntini erga Adelbertum Palatinum Franciæ orientalis quæ. 303
Fridericus Imperator III. voluit ut eius conſiliarij in palatij veſtibulo duas

res, videlicet ſimulationem & diſſimulationem deponerent. 202
Fridericus Cæſar coronam regum antiquorum Hungariæ Regi Matthiæ recuſabat reſtituere. 133
Fridericus tertius Imperator Romanorum de dictis probroſis & iniurioſis in ſe profuſis non commotus. 265.266
Fridericus Imperator duellum inter legitimos modos probationum approbat. 76
Fringilla avicula vel benefactrix, vel traditrix. 323
Fronto Rex Daniæ legem tulit, ut omnes controverſiæ qualescunque ea eſſent, duello definirentur. 75
Fucatæ mulieres: 160. cum ſequentib.
Furioſus iniuriam pati poteſt, ſed minime facere. 23
Furioſus non poteſt puniri niſi ſuo furore. ibid.

G.

Gabinus Fundulus Cremonenſium Dominus quod tres ſummos Principes orbis, Iohannem, 22. Pontificẽ max. Sigiſmundum Romanorum Cæſarem & Mocenicum ducem Venetum uno tempore cum eo commorãtes, cum eos intercipere potuiſſet, liberos dimiſiſſet, ſeipſum parum mẽtis compotem appellavit. 22
Galbæ gloriatio de ampla familia. 33
Galeam aut thoracem in bello abiiciens ſeipſum prodit & exarmat, at ſcutum, totum phalangem prodit. 125
Galeonus navis immenſa, qualem vix mare Adriaticum vel mediterraneum unquam viderit. 112.113
Gallinaceorum encomium. 340
Gallorum imperium quale. 19
Gallorum legati cupidi ſunt prædæ, de argenteis & aureis poculis Antigoni Regis Macedoniæ. 130.131
Gallus à leone timetur & quaſi colitur. 333
Gemitus Chriſti graviores ſine dubio in ſacris literis lacrymis indicata ſunt. 108
Gedeonis milites ſiniſtris manibus lampades, & dextris tubas ſonantes tenuerunt. 197.198
Genius hominum obſervator. 54
Genius etiã poteſt Angelus appellari. ib
Genius fictus Deus. 53
Genius Deus naturarum. 54
Genius fingitur Deus naturæ. ibid.
Genius ſemper eius rei curam gerit, cuius eſt genius. 37
Geniales dies quis: 53
Genij aliquando imagine ſerpentina, interdum puerili, aliquando iuvenili, interdum etiam ſenis & platani foliis coronati ficti ſunt. 54
Genij ſecundi & adverſi qui. ibid.
Genij à Philone facultates appellati. ibid.
Genij à Græcis dæmones dicti. ibid.
Gentiles humana ratione ducti ſunt ad vitandas libidines. 2
Gentilitatis delira, & ſuperſtitioſa ſomnia de numinibus. 38
Gentiles non ſolum manus ſed etiam mentem puram haberi voluerunt. 2
Gentiles in ſuis calamitatibus conſolationes quæſiverunt, ſed profecto fragiles. 135
Genizari qui & unde appellati. 96
Genizari milites prætoriani dicti 97

Digitized by Google

Genizari a Murate I. cum Adrianopolim occupaſſet inſtituti. 96
Genizari Achmetem Baſſam, Beglerbegum Cypri Famaguſta cum ſuis trucidarunt. 99
Genizari Chriſtianorum filij à vera via religionis ad cultum Mahometicum in juventute adducuntur. 96
Genizarus ſeu miles Turcicus quidam ob lac venditum & non ſolutum precium ſuſpendio traditur. 95
Genus maſculinum plerunque in jure comprehendit in ſe fœmininum. 484
Geometra cœcus. 29
Georgius Caſtriotus, à Turcis dictus Schanderberg, ſingulari certamine Ferubaſſam, a quo ferociter provocatus fuerat, devicit. 77
Georgius Fronsbergius miles egregius & feliciſſimus neglectum diſciplina militaris ſæpiſſime deploravit. 92. 93
Georgius Fronsbergius Maximiliani I. & Caroli V. Cæſarum præfectus bellicus fortiſſimus. 92
Georgius Tourius Pannonius novies duello pugnans contra Turcos provocantes, victor, atque terror Turcorum evaſit. 75
Georgevicius, de captivitate Turcica. 100
Germania concors ſatis Turcis reſiſtere poteſt. 93
Germani Zelotypia, non ut aliæ nationes laborant. 143
Germanicus galli gallinacei neque vocem neq; aſpectum ferebat. 333
Germanorum frugalitas laudatur. 130
Germanorum animi ab Imbraimo Turcico legato belua multorum capitum & plurium cadaverum aſſimilati ſunt. 98
Gladius Rolandi Herois qualis fuerit. 121. 122
Gladiatorum ſpectacula prohibita. 77
Gladius Alis Sulficar nominatus quid fit. 122
Gladius iſte non bonus ſolum cui deauratus baltheus eſt, nec vagina gemmis diſtincta; ſed cui ad ſecandum ſubtilis acies, & mucro munimentum omne rumpit. 123
Gladius in ſacris literis ſæpiſſime pro pœna ponitur. ibid.
Græci & Romani comam primam juvenum alicui Deo conſecrabant. 173
Graſſatores ac fures, qui Ægyptiorum ſpecie ac nomine impune ubiq; prædentur arcendi ſunt. 297
Gratianus, Valentinianus & Theodoſius Græci imperatores pudicitiam & mundiciem valde amarũt, obſcœnã vero nuditatẽ pati noluerũt. 175
Grati animi commendatio, & ingrati abominatio. 321
Gratiarum actio Iacobi VI. Regis Scotorum ad Deum pro parta victoria adverſus coniuratos. 25
Græciæ civitates dum imperare ſingulæ cupiebant, imperium omnes perdiderunt. 94
Græcorum pœna de commiſſo ſtupro erat ſecuri convictis huius flagitij barbas præcidi. 171
Gregorij Nyſſeni de ſathana dolis ſententia. 6
Groſſe Leuth / ſtecken offt in kleiner Heut. 20

Digitized by Google

Grus balearica apertiſſima dedit amoris ſigna erga militem quendam Hiſpanum. 326

Gubernatio calamitoſa inſtituitur, ſi populus repudiatis ſalubribus conſiliis pro ſuo libitu adminiſtrare Rempubl. vel vi vel dolo ſatagit. 214

Gulielmus Holandiæ comes Rex Romanorum deſignatus, debellata Friſia, occulto fato occiſus miro opere exornato ſepulchro ſepeliendus traditur. 42. & 43

Gulielmi Setonij Scoti præfecti Bervici ejusque fides & conſtantia, qua Regi ſuo urbem ſalvam conſervavit. 192. & 193

Gulielmi Perkenſi cogitationes de exceſſu veſtiumque. 167

H.

Habens rationem conſcientiæ ſuæ felix dicitur. 7

Habitus Genizarorum quis. 97

Habitus animi maxime ſe prodit oculis. 14

Hamelenſium pueri 130. amittuntur. 48

Hanani prophetæ increpatio adverſus Aſam regem Iudæ. 91

Hannibal armis vicit ſed vitiis rurſus victus eſt. 131

Hannibalis ſtratagema. 379

Harenſcheren *quid ſit.* 368

Hatto Oſtrofrancorum dux cognomento Bonoſus Abbas Fuldenſis conſecratus Archymiſta pauperes frumenta petentes combuſſit, ille vero à muribus plane corroſus. 47. 48

Hatto à Dæmonibus in puteum ignis montis Aetnæ vivus præcipitatus. 304

Hebraimus Baſſa, ab Imperatore Solymanno perfide necatur. 308. 309

Heliogabalus cupiditatem ſtupri quam adſequi naturæ defectu nondum poterat, in ſe convertens, nomine muliebri Baſſiana pro Baſſiano appellari voluit. 178

Heliogabalus poſtquam occiſus, & corpus eius per urbis vias, more canini cadaveris à milite tractum eſt, militari cavillo, indomita & rabida libidinis catula appellatus fuit. 179

Heliogabalus veſtalem virginem quaſi matrimonio ſuo iungens abſciſſisque genitalibus matri ſe Magnæ ſacravit. ibid.

Heliogabali monſtroſa & veſana libido quæ. ibid.

Henrici à Methymnia ducis Aſſincica, erga Rodericum Ponze de Leon. Marchionẽ Gaditanũ fidelitas. 187

Henricus Bavarus Imperator Chunegundam coniugem de violata pudicitia inſontem reperit. 68

Henricus primus Imperator Auceps dictus præclaram diſciplinam inter militem & agricolam ſancivit. 88

Henricus IV. Rex Galliæ & Regina Angliæ in prælis in maximis periculis & conſpirationibus deſtituti auxilio humano, divino auxilio incolumes manſerunt. 25

Henricus Rex Luſitaniæ reprehenditur. 194

Heraclitus amentiam mundanam riſit. 33

Hercules leonina pelle amictus, & cur. 169

Digitized by Google

Hercules Thebanus patronymico nomine Alcides appellatus. ibid.
Hercules Ægyptius gigantes una cum Oſiride in Italia devicit. ibid.
Herculis & Alex. cōparatio qualis. 209
Hercules Alemannus tempore Mancalei XIV. Regis Aſſyriorum, apud Tuiſconas regnavit, ob fortitudinem ita dictus. 169
Heroſtrati Epheſij Baiamontis & Falerij memoria aboletur. 259.260
Hieronymus Anca Hiſpanus fidem Petro Torellio ſervatam fregit. 84
Hippocratis iudiciū de vultib. humanis. 8
Hippolytus ſine agnitione naturali Dei & motu ſpirituali ab inceſtu Phædræ abhorruit. 2
Hippolytus filius Theſei novercæ Phædræ ob inceſtam conſuetudinem valde averſatus fuit. ibid.
Hippolyti continentia prædicatur. ibid.
Hiſpani maximopere ſuis palatis nituntur & confidunt. 124
Hiſpanorum rebellium ſigna aliquot in Inſula deſerta expoſita, ex deſperatione metu inediæ, ut fortiter caderent ſe mutuo interficiunt. 190
Hiſpani bellū quam ociū malunt, ſi extraneus abeſt, domi hoſtē quærūt. 191
Hiſpani & Luſitani pertinaciſſime vel ſuis ducibus, vel opinioni & libertati ita inhæſerunt, ut ab ea non niſi morte divelli potuerint. 190.191
Hiſtrio quidam vorax, iuſſu Daniæ regis ſuſpenſus. 137
Homo ex homine naſcitur, diabolus autem ex diabolo non. 4
Homo tā bene culmo q̄ auro tegitur. 141
Homo quilibet pius bonum Angelum cuſtodem habet. 64.65
Homo ſenſatus in ſapientia manet ſicut Sol: ſtultus ſicut Luna mutatur. 153
Homo minore miſericordia dignus eſt, quam bruta, & quare. 311.312
Homo natura animal elegans. 168
Homo nobilis Regem I. Galliarum Frāciſcum occidere in animo habens, à iudicibus curiæ Pariſienſis capitis damnatur. 23
Homo ex terra & limo manu Dei formatus & factus peccato deformat⁹, & corruptioni obnoxius, ad primævam ſuam materiam defunctus neceſſario rediturus eſt. 283
Homo ſeipſum recte cognoſcere nequit, niſi perpetuo cogitet, ſe mortalem, neque certū eſſe, quo anno, quo die, quo momento eum mors abripiat. 158
Homicidij pœna apud Græcos. 171
Hominis pœnitentis lachrymæ quomodo fiant. 109
Hominis ſtatus facilime uno momento mutatur. 156
Homini iuxta ſententiam Socratis, Empedoclis, & Menandri duplex Genius attributus. 54
Homini nil ſatis eſt, cui pauca non ſufficiunt. 153
Homines boni & mali unde cognoſcantur. 8
Homines cur mortales appellentur. 228 229
Homines licet natura habiliores ſint ad loquendum quam ſcribendum, tamē arte & induſtria contrarium doceri poteſt. 28
Homines magis iraſcuntur, cū iniuria infer-

Digitized by Google

inſertur, quam cum vi domantur. 265
Homines nulli magis ſitibundi gloria eſſe ſolent, quam qui eam fugientium ſpecie perſequuntur. 170
Homines omnes nudi naſcuntur, & moriuntur. 168
Homines, qui fœdis concupiſcentiis manus dederint, ventriq; dediti per inertiam atque laſciviam, ingloriam, inutilemq; peregerint vitam, nec quicquam penſi, pudoriſve habuerint in Aſinos poſt obitum deiiciuntur. 143
Honores alunt artes, & liberalitas gloriam. 240
Honorius taxatur. 340
Honorij & Theodoſij Imperatorum lex militaris qua. 89
Hoſtes dum timemus, ab eis juvamur, & ab inimicis multa edocemur utilia ad cuſtodiã & providentiã. 262
Hugo Marchio Brandeburgenſis Vicarius Ottonis III. Imperatoris magnis virtutibus in Italia præditus fuit, quod hominibus otioſis & aſotis infenſus fuerit. 137
Hungariæ proceres recordantes beneficia ſibi exhibita Ioannis Huniadis adverſus Turcas, Matthiam filium captum à Ladislao in Regem creant. 132.133
Hybernia regnum nullum venenatum animal gignit, nullum reptile noxium, nec olim ab hoſtibus unquam expugnatum eſt. 204
Hybernia quoad perpetuam libertatem felicitati urbis Venetæ aſſimilatur. 205
Hybernia quando ad Henricum II. Angliæ regem delata fuerit. 205
Hybernia quo loco ſita. ibid.
Hybernia ab Ariſtotele & Claudiano Ierna nominatur. 204
Hyberni ad bonam culturam tantum concordia & bonis legibus caruerunt. ibid.
Hyberni populi moribus inculti & barbari legum & diſciplinæ fere ignari, in agriculturam deſides, & ideo lacte magis quam pane vivunt. ibid.
Hypalia fœmina Alexandrina defectũ naturæ fragilitatem recte conſideravit. 163
Hypocryſis teterrimum vitium eſt, qua ſocietatis humanæ, omniumq; amicitiæ vis diſſolvitur. 162
Hypocrita licet ſuperbia ſua ad cœlum uſq; attigerit: tandem tamen quaſi ſterquilinium peribit. ibid.
Hypocritæ extenſis manibus & brachiis Deo tantummodo illudunt. 4
Hypocritæ in corde pleni fraudis & proditionis, etiam externo fuco pietatis, & ſimplicitatis alios & ſeipſos decipiunt. 11
Hypocritæ in precando nullo zelo flagrant. 4

I.

IAcobus IV. Scotiæ Rex ad ædificationes civitatum magnos ſumptus, ſed navium fabricationes longe maximos fecit. 111.112
Iacobus Bagge Navarchus Suecicus à Danis captus. 110.111
Iacob VI. Scotorũ Rex in Ioãnis Comitis Gouriæ, & Alexãdri Rutheni, eꝰ fra-

ӕris, ſic avorum inſidias incidẽs, divinitus conſervatus & pro parta victoria Deo omnipotenti gratias agit. 24.25
Iacobi Baſtardi regis Cypri deteſtabilis formula iuramenti fidelitatis præſtiti Soldano Mamalucorum regi, adiunctis horrendis & diris imprecationibus. 252
Iaquetus Griſus Ioannis Carongij renitentem uxorem ſtupravit. 77.78
Iaſonem educarunt filiæ Centauri. 17
Ictus locuſtarum, muſcarum, aliorumq́; inſectorum in deſerto impiis Iſraelitis lethales fuerunt. 51
Ieſuatarum ordo, quando ſit inſtitutus 71
Ieſuita vel Ieſuata vulgo fratres ignorantiæ vocantur. ibid.
Ignis nonnullos interdum lædere non poteſt. 73.74
Ignominia obtrectationum & calumniarum ſunt architectura diabolica. 68
Imago naturæ hominis & tacitus ſermo mentis in oculis humanis exprimitur. 13.21
Imbraimi interpretis Turcici Imperatoris cum Busbequio Francofurti in Electione Maximiliani II. Cæſaris legati colloquium. 93.94
Immanitas Longobardorum quæ. 207 & 208
Imperator Turcarum nullum hoſtem magis, ac Matthiam Hungariæ regem formidavit. 134
Imperatores, reges & principes viri peculiaria ſigna cõmonefactoria mortis futura contra faſtum & ſuperbiam habuerunt. 226
Imperatoribus olim eo die, quo coronam acceperunt, ſedentibus in regio throno cæmentarius aliquot lapidum genera proponere ſolebat, ut deligeret unum ex his, ex quo tumulum ſibi fabricari vellet. ibid.
Impoſtor quidam apud Lucianũ Chriſtianos myſteriorum exploratores appellat. 34
Impoſtura Tyranni, ſacrificuli Saturni. 217.218
Incenſiones ſummæ Dei ſunt gratiarum actiones. 2
Incontinentiæ & intemperantiæ diſtinctio quæ. 151
Incurſus leporum interdum ominoſi & fatales. 389.390
Indagatores potius ſequuntur lepores, quam inveniunt. 387
Indi anthropophagi. 337
Indi occidentales quibus ritantur ſuperſtitionibus. 39
Indi orientales atrocibus calamitatibus & miſeriis ſubiecti. 339
Indus quidam Orientalis ex Gangaridum ſeu Bengalarum gente ad 335. annos vitam produxit. 278
Indicia Phyſiognomica tam certa non ſunt, ut non interdum induſtria, accurata educatione & diſciplina corrigi poſſunt. 9
Indicium grati animi brutis quoq́; innatum, & ab iis hominibus non raro exhibitum fuit. 222
Indicia generoſi equi in potando ex natibus ſumuntur. 347
Infirmitate noſtra nobis in cœlum conſcende-

ſcendere non licet. 3
Ingrati apud Perſas plectebantur. 321
Inimicorum tela & vulnera præter ipſorum intentum plerunque ad ſanitatem & utilitatem conducunt 261 & 262
Inimiciter non eſſe iraſcendum. 263
Iniuria quæ privatim ſuſtinetur, non eſt in magiſtratu exercenda. 193. 194
Iniurias ſuas qui perſequi volunt, dolori ſuo, non Reipubl. commodo ſerviunt. 201. 202
Iniurias ferendo majorem laudē quam ulciſcendo meretur. 201
Innocentius voluit, ut presbyteri, monachi, converſi, peregrini, mercatores, ruſtici euntes & redeuntes, atque in agricultura exiſtentes, & animalia, quibus arant, & ſemina portant ad agrum, congrua ſecuritate lætentur. 88
Inopes quæque civitas ſuos alere, mendicos verò otioſos arcere debet. 293
Inſignia Alexandri Magni fuerint quæ. 31 32
Interpretes LXXII. ſalutato rege, lotiſque manibus, pro communi omnium Iudæorum more vota fecerunt. 3
Intrinſeca nulla meliori ratione perpendi poſſunt, quam ſi extrinſeca diligentius, nimirum humana fragilitas, conſiderentur. 156
Iohannes Baſilides Muſcorum tyrannus. 17
Ioannes Sonnebergius Comes Germanus provocatus ab Antonio Maria victor exiſtit. 80. 81. 82
Ioannes & Petrus Apoſtoli libidinem ex oculis vagis & procacibus arguerunt. 16
Ioannes Capiſtranus ſuæ ætatis vir ſanctus. 133
Ioannes Columbinus Senenſis Ieſuitarum primus fundator. 71
Iohanna Pancica Agrigentina Bernardo Bellardo Agrigentino nupta tāta fuit fœcunditatis, ut tricies circiter enixa tres ſupra ſeptuaginta ediderit liberos. 273
Ioanna Lotharingica in Barrenſi ducatū obſcuro genere, Iacobo Dareo videlicet, & Iſabella matre nata eſt. 123. 124
Ioanna, quæ vulgo puella Lotharingica dicta, ſuo ſacro gladio Anglos vibravit, & Carolum VII. in regnum amiſſum reſtituit. ibid.
Ioanna Regina Hiſpaniæ Caroli V. matris Zelotypia erga maritum. 145. & 146
Ioanna vel Iana, puella Lotharingica, vulgo dicta gladius ſacer qui. 123
Ioannis Baſiliadis Muſcorum Principis crudelitas. 337
Ioannis Oſtromecij artificioſa arca ferrea plena tuborum ſclopetariorum, quam aperiens graviter perterrebatur. 120
Iobi exclamatio in ſuis afflictionibus & cruciatibus quæ. 7
Ioſephus ut exemplum caſtitatis eleganter introducitur à Philone. 1.7
Ioſephus omnis generis mala ex libidine promanantia corde ſecum volutat. 1
Ioſephus à Potyphari uxore ad libidinem pellicitur. ibid.

Digitized by Google

Ioſephus pius & caſtis argumentis Potyphæris uxorem redarguit, & à peſſimo propoſito avertere conatur. 1.& 2
Ioſeph & Matthias pro Apoſtolatu eliguntur. 13
Ira homicidium animi. 8
Irritamenta vitiorum longiſſimè profugienda. 131
Iſaac præ nimia ætate ſenſum videndi amiſit. 30
Iſmael Rex Perſarum in venatione, quam Legato Regis Luſitaniæ exhibuit, adūco gladio multas beſtias uno ictu in duas partes diſſecuit. 122
Italici Principes cur longioribus gladiis ſubditos accinctos eſſe non patiantur. 183
Iudas Macchabæus gladium Appolonij, relictis aliis ſpoliis, elegit, eoque quam diu vixit, in bello contra Aſſyrios hoſtes Iudæorum uſus eſt. 123
Iudæus Medicus Selymi præmiorum ſpe perſuaſus, ut Bajazetem Selymi patrem veneno ſuſtulerit ſed eius iuſſu poſtea occiſus eſt. 258.259
Iudæi & Mahometani devotionem in corporum mundicie crebris lotionib. quæſiverunt. 4
Iuliano Apoſtatæ quid contigerit à ſpectro. 58
Iuliani Apoſtatæ animus præfractus & non ſyncerus. 17
Iuonia Regulus Vualachiæ conſpiciens auxiliatores ſuos præ gaudio lachrymabatur. 152
Iupiter a ſceleſtis bonis hoſtiis minime placatur. 2
Iurare per lapidem, quid. 306.307
Iuſtinus Martyr de puritate mentis Deo exhibenda quid ſentiat. 5
Iuſtini Martyris Decalogi de non alieno concupiſcendo expreſſio. ibid.
Iuſtiniani Imperatoris conſtitutio contra ocioſos mendicos quæ. 293
Iuvenis quidam ſimulata turpitudine cuiuſdam formoſæ virginis & libidinis furore revocatus, caſtitatis amore flagravit. 163.164
Iuvenes Athenienſes comam ad annos pubertatis alebant, deinde à parentibus ad Tribules adducti, ut comam tonderent. 173
Iuveni cuidam, qui compreſſerat nobilem virginem pœna loco à tonſore pili deciſi ſunt. 170

K.

Kiovia urbs olim celeberrima & ampliſſima, ubi templum in quo cadavera non putreſcentia. 283

L.

Labor ocij antidotum. 138
Labor omnis tam diu gravis putatur, donec ſola animi conſideratione penſatur. 139
Laboris ſucceſſus dulcedinem parit & lætitiam menti confert. ibid.
Laborando & cupiditatibus reſiſtendo, divitiæ acquiruntur. ibid.
Lacedæmonij enſibus tantummodo pugnantes non eſſe virtutis putarunt, quempiam miſſa ſagitta interficere. 124
Lacedæmoniorum ambitio tantum ſub ſordido & neglecto veſtitu latuit. 170

Digitized by Google

Lachrymæ interdum ex riſus nimio promanant. 160
Lachryma Crocodilea quæ. 109
Lachrymæ à neceſſitate naturali exprimuntur. 106
Lachrymæ hominis pœnitentis quomodo fieri debeant. 109
Lachrymarum quædam ex vindictæ cupiditate & ira manant. 106
Lacon quidam moriens vehementer dolebat, quod ab imbelli ſagittario & muliercula ſimili læſus fuiſſet. 124
Laconicæ mulieres & virgines lege Lycurgi nudæ in publicis ſpectaculis ſe exhibentes & exercẽtes ἀνδρομανεῖς dictæ ſunt. 176
Ladiſlaus Hungariæ & Bohemiæ Rex in balneo medio pomo veneno tincto occiditur. 133
Landa Nanus Gallicus ob partam victoriam adverſus Zerbulum Genuenſem vaſto corpore virum à Carolo VIII. Gallorum rege quingentis aureis donatus. 79
Laodiſlaus Lerezimus cum Hiulam prodidiſſet & magna præmia ſibi promiſſa ob hanc perfidiam expectaſſet, iuſſu Selymi vaſi clavis perforato includitur, & de monte obvoluto dolio occiditur. 295
Lapis ex beſtiis quibusdam eruitur Cabriſia appellatus, qui mirificam ad ſanguinem ſiſtendum vim continere dicitur. 301
Lapis Propheticus in urbe Aurengia inventus. 43
Lares cur præſtites vocentur. 364
Lavandi conſuetudo corporis exterioris cur introducta ſit. 3
Laurentius Hethlandus poſt centeſimum ætatis ſuæ annum uxorem duxit, & natus annos centum quadraginta ſæviſſimo mari in ſua navicula piſcatum prodiit, tandem nulla vi gravioris morbi labefactatus, ſed ſenio ſolutus deceſſit. 277.278
Lazarus Schvvendius ex inſigni proceritate corporis à Turcis agnitus. 19
Lazarus Schvvendius Livianarum enarrationum verus imitator. 83
Lazarus Schvvendius in obſidione Magdeburgenſi à præſidiariis agnitus, eruptione ſubita facta, multis globulis ex tormentis maioribus & minoribus petitus virtute equi optimi trãſiliẽtis foſſam vix incolumis evaſit. 83
Lazarus Schvvendius Turcis formidabilis in obſidione Zatuari Erdelij caſtri. 19
Lazarus Schvvendius aliquot globis tormentariis è machinis maioribus petitus fuit. ibid.
Lazari Schvvendij conſiliũ, quo pacto reliquiæ Regni Hungarici & Croatici ſalvari & eorundem regnorum amiſſa recuperari queant. 92
Lazari Schvvẽdij querela qua diſſeruit quo pacto Turcis reſiſti poſſet. ibid.
Legatio Tartari Chan ad comitia Polonicorum ordinum creando Regi poſt obitum Stephani Battorij regis indicta. 380
Legati Henrici Aucupis Imperatoris ab hoſtibus prope Goslariam violati, & præciſis crinibus male multati ſunt. 171.172
Legatio Henrici VI. Imp. ad Alex. Co-

nenum Imperatorē Græcorū. 129.130
Leges ſine moribus quid efficiant. 90
Leges Venetæ de dotibus quæ. 182
Leges Gallicæ Carolo IX. regnante de dotibus promulgatæ quæ. ibid.
Leges divinitus per truculentiſſimam perturbationem Zelotypiæ traditæ. 143
Leæna non ſolum apud Græcos robuſtiſſimum & bellicoſiſſimum animal putatur eſſe: verum etiam apud barbaros. 335
Leodium à Ludovico XI. Rege Gallia rum & Carolo Burgundiæ duce expugnatum & direptum eſt. 186
Leo Maximiliani II. Imp. 330
Leo captivis & vinctis à Turcis Hungaris parcit. 329
Leo culicibus præſertim in oculis uſque ad necem infeſtatur. 331
Leo eſu ſimiæ priſtinam recuperat valetudinem. 331
Leonis feritas nulla re magis domatur atque frangitur, quam accenſis facibus. 332
Leo ſeptis & clauſtris confractis, in urbe Florentina hinc inde veluti furibundus diſcurrens deprecante matre, parcit puero. 328
Leo verſutia ſingulari pollet, ut venatores decipiat. 334
Leonis capiendi modus. 332
Lepores hermaphroditi. 387
Leporis arma quib. ſe tutatur, quæ. 386
Leporum oculi adeo ſunt indefeſſi, ut etiam apertis iis dormiant. ibid.
Leporum genera tria, unum Italicum, alterum Gallicum, tertium Hiſpanicum. 388
Leporum captura quæ. 389
Leporum & ranarum calamitates & miſeria quæ. 385
Lepore auctore Roma capta. 390
Lepus adeo gratioſum eſt animal ut ſive veſtigetur, ſive inveniatur, ſeu currat ſeu capiatur, ſemper delectet, idq; ſuo periculo. 286
Lepus in terræ motu maximo quo Sparta fere tota concuſſa eſt, multos incolumes conſervavit. 390
Lepus Hebræis in fœminco genere Arnebeth. 387
Lepus Brugenſibus omen infelix. 390
Lepus animal fœcundiſſimum. 389
Leproſi cur mundis hominibus inviſi. 291
Leſco II. huius nominis, quamvis plebeius eſſet, tamen virtutibus ſuis in principem Poloniæ electus eſt. 232
Lex Draconis quæ. 310
Lex Francorum de veſtibus promulgata quæ. 169.170
Lex Maſſilienſium de mendicis quæ. ibid.
Lex Macarenſium qualis. 288
Lex Papia quæ. 269
Libellus fatalis ab Alphonſo inventus. 44
Liberalitas Ptolomæi Philadelphi potentiſſimi regis Ægypti erga viros doctos quæ. 236
Liberos plures quam tres uno fœtu parere portentoſum eſt. 272
Libidine pecus ex homine redditur. 149
Διμορφοῦ animal quale. 52
Locus apud Solinum cap. 30. priſca lectioni reſtituitur. 503

Digitized by Google

Longobardi quadruplici ratione ſuum Regnum adminiſtrarunt. 207.208
Longobardi finitimis regionib. plane immites Romanoſq; ſibi tributarios & pene colonos effecerunt. ibid.
Longobardorum cura tantummodo in alendo equitatu viguit. 208
Lucerna ſale iniecto cur melius ardeant. 113
Lucij Ælij Seiani ſors iniqua. 220
Ludi omnes in quibus periclitatur hominis ſalus, aut animorum, omnino ſunt tollendi. 76
Ludovicus Martellius pugnans cum Ioanne Bandio Florentino profligatur. 79
Ludovici XII. encomium. 194
Ludovicus Galliarum Rex in Ægypto contra Saracenos Alemanico gladio pugnavit. 122
Idem poſt mortem ſanctus appellatus. ibid.
Ludovici XI. Regis Galliæ tempore civium Pariſienſium armatorum centum & quatuor millia fuerunt. 270
Luitvvardus Caroli III. Imperatoris Conſiliarius. 68.69
Luna Hieroglyphice ſignificat ſtultos & inconſtantes homines ob aſſiduas mutationes. 153
Lupa tanquam nutrix Romuli & Remi, apud Romanos in honore fuit, ideoq; in hieroglyphicis proſperitatis ſignum fuit. 344
Lupus auxilio fuit Geloni Syracuſano adhuc puero, ut imminenti vitæ periculo ſubduceretur. ibid.
Lupus in hyeroglyphicis pro inauſpicato animali habetur. ibid.
Lupus tranſcurrens cur bonum eventum ſignificet; lepus vero malum. 343
Lupus Romanis invisum fuit animal. ibid.
Luporum anima admodum venenata atq; peſtilens. ibid.
Lupus cur vulgo nec patrem, nec matrem, nec prolem unquam vidiſſe jactetur. 115
Lupi in ſacris literis qui dicantur. ibid.
Lycispades equi unde dicantur. 344
Lycurgi lex apud Spartanos fuit, ut ſi quid in orbitate & ſolitudine cœlibes viverent, ea afficerentur iniuria, ut à ludis arcerentur, per hyemem vero forum nudi circumire cogerentur. 268
Lycurgi lex bellica qualis. 125

M.

Macarij Eremitæ doctrina de præparatione animæ Chriſtianæ erga Deum. 16
Machina Choſroes regis Perſarum qualis fuerit. 116
Machina fulminans Caligulæ Cæſaris quæ. 117
Machina ſubdola Suiſcio præfecto Bleſcoviæ miſſa, quam duo Moſci aperientes perierunt. 120.121
Machinationes diaboli quæ & quantæ. 63.64
Mageleſa navis Suecica tantæ magnitudine, ut nulla in toto ſeptentrionali Oceano talis ab ullo hominum viſa ſit. 110.111
Mageleſa à Danis combuſta. ibid.

Digitized by Google

Magi ſimpliciores ſub prætextu pietatis & caſtitatis decipiunt. 4

Mahometis Turcarum Imperatoris fabula de lupis & canibus 93

Mahometani non ſolum erga proditores ſuæ religionis ſunt male affecti, ſed nec etiam Chriſtianis ex animo fidunt. 259

Mahometes Turcicus Imperator vehementer de obitu Ioannis Corvini patris Matthiæ Hungariæ regis, quod acceptam ab eo turpitudinem non ultus ſit lachrymatur. 106

Majeſtas ſumma emergebat ex oculis & vultu Maximiliani Cæſaris. 17

Majo natione Apulus, patria Barenſis humili ortus genere ad Siciliæ regnũ adſpirans à Matthæo Ponello occiſus eſt. 221

Majonis parens Bari oleum vendere ſolitus eſt. ibid.

Mala conſcientia ex divinæ legis decalogo declaratur. 7

Mali dæmones etiam ſacrificiis delectantur. 2

Malitioſi mendici qui vere indigentibus ſua pigritia alimenta de induſtria ſurripiunt, plane exterminari debent. 295

Malum quod furioſus facit; perinde eſt, ac ſi caſu ſine miniſterio perſonæ ſit factum. 23

Manes an genij ſint. 34

Manichæi eleemoſynam pauperi dandam præciſe, & abſque omni reſpectu negarunt. 294

Manus puro corde ad Deum extendamus. 3

Manus Dei orbem terrarum ex materia inviſa creavit. 51

Manuum extenſio nos ad Deum confugere declarat. 4

Manuum extenſio in ſacrificando quid ſignificet. 3

Manna. 403

Mares tempore Romanorum olim ad excitandam libidinem, veſtibus, habitu, & omnibus aliis muliebribus ornamentis, inter ſe invicẽ ſub quadam falſa muliebri ſpecie nupſerunt, & nuptias contraxerunt. 178

Margaretha Hennebergenſis Comitiſſa in die paraſceves, nona hora ante meridiem infantes vivos promiſcui generis trecentos ſexaginta quatuor peperit. 273

Mars ab Homero ἀλλοπρόσαλλος dictus. 19

Maſiniſſa poſt annum octuageſimum ſextum liberos genuit. 277

Maſiniſſa non ſolum ſuum regnum paternum, ſed etiam Syphacis Regis hoſtis ſui obtinuit. 132

Maſiniſſa Numidiæ omnium regum ſuæ ætatis maximus aliquoties varietate fortunæ ad regnum avitum adſpirare non potuit. 131.132

Maſſilienſium leges laudabiles quæ. 181

Matthatiæ admonitio ad filios ſuos. 165

Matthias mirabilem fortunæ viciſſitudinem antequam in regem crearetur habuit. 133.134

Matthias Hungariæ rex Ioannis Huniadis, Corvini Moldavi filius. 132.133

Matthias à Ladislao Hũgariæ & Bohemiæ rege ob caſum Vlricũ Ciliæ comitem regis cognatum, in arctiſſimum

carce-

Digitized by Google

carcerem incluſus eſt. ibid.
Matthias mortuo Ladislao Hungariæ rege & Bohemia, rex Hungariæ deſignatur. 133
Matthias Rex Hungariæ tria bella atrociſſima cum potentiſſimis hoſtibus uno tempore geſſit. ibid.
Matthias Rex Hungariæ in flore ætatis ſubito extinctus fuit. 134
Matres proprios in Cantabrico bello filios interemerunt ne vivi in hoſtium manus devenirent. 191
Matronarum ornamentum pudicitia eſt, non veſtes. 160
Matus piſcis. 160
Maximilianus Cæſar huius nominis primus à Brugenſibus captivus tenetur & indignis modis tractatur. 18
Maximilianus Cæſar rebellium conſcientiam valde commovit & concuſſit. ibid.
Maximiliani I. Romanorum Imperatoris tanta fuit modeſtia, ut nudum ſe, ne vivum nec mortuum conſpici voluerit 174.175
Maximilianus in ſuis periculis non ab animi magnitudine diſceſſit. 18
Maximilianus I. arcam ligneā ad corporis humani menſurā fabrefactam ſecum biennio ante mortem circumvectavit, qua mortis memoriam ante oculos ſibi præferri voluit. 157
Maximi Tyrii philoſophi ſimilitudo de Republica quæ. 215
Medicina ſecundum Valleſium Iuriſprudentiæ cum diſtinctione anteponenda. 238
Medioxumi Genii dicti. 54
Megarenſium lachrymæ quæ. 106
Melochus filius Salamonis & Eunuchi Reginæ Candacis ritus Eccleſiaſticos, ſed diverſos abyſſinis ſtatuerūt. 205.206
Mendicis validis nihil eſt dandum. 294
Menenii Agrippæ oratio ad Quirites, qui ſeceſſione à Senatu & Patriciis facta in Montem ſacrum ſe contulerant. 185
Mens pura animusq; vacans perturbatione apud Deos optima oblatio. 22
Mens humana cur per ſe absque ullo effectu moveatur. 110
Merces digna & præmia proditorum qualia eſſe debeant. 257.258
Meretrices Romanæ in honorem Floræ Deæ ludos nudæ celebrare ſolebant. 175
Meſſanenſis mulier ætatis ſuæ. 24. novem infantulos uno partu edidit. 273
Mäußthurn ubi ſita & unde nomen habeat. 252
Michaelis Zilagii Matthiæ Regis Hungariæ avunculi inſtabilis fortuna. 134
Miles ex exercitu Honorii & Theodoſii Impp. ab hoſpite quicquam poſtulans decem librarum auri mulcta feriebatur. 89
Miles, ne auro, gemmis & purpura ſe ornet. 130
Miles quidam neq; in ciſta incluſus neque ſuſpenſus à muribus tutus manere potuit, ſed corroſus ab eis. 48
Milites Turcici non ſemper armati incedunt. 183
Milites quid deceat. 365

Digitized by Google

Militem obesum & corpulentiorem, quare Epaminondas ab exercitu ſubmovendum duxerit. 125
Milites immodeſti & impuri ex rapto vivunt, vicos & agros miſere vaſtant, ruſticos homines affligunt, milleq; alia ſcelera patrant. 90
Militem a militia tria abſterrent. 92 93
Militum ocio langueſcit induſtria, & intenditur ſocordia. 135
Militum Turcicorum diverſa genera. 96
Miltiades & Socrates de Republica bene meriti carceribus & veneno ab Athenienſibus necati. 308
Milvij fabula. 152
Minucij monitio ad Marcium Coriolanum. 158
Minuta & deſpecta etiam habent vires peculiares nocendi. 49
Miſerrimum eſt ſub medicorum manu vivere. 158. 159
Modus iurandi Romanis quis. 306
Moguntia inter liberas civitates imperij eſſe deſiit tempore diſſidij inter duos Epiſcopos Dietherum Iſenburgenſem & Adolphum Naſſavienſem. 186
Molendina aliquot, in quibus pulvis tormentarius conficitur, in Euphrate viſa ſunt. 118
Momi Ethnici reprehenſio in Deum quod cum cor indidiſſet receſſibus & cavis occultum & celandis fraudibus idoneum, non feneſtram addidiſſet, quo perſpici poſſet, quid in his ſpecubus lateret. 67
Monachus qui manibus ſuis non laborat violento, aut ſi mavis, latroni æqualis iudicatur. 294
Monachi Dominicani Bernenſes magicis ſuis ludibriis ſtatuas lachrymantes effecerunt. 217
Monachi Turcici ac peregrinatoris facetiæ. 74
Monachale otium quod. 294
Monarchæ priſci non ſolum, ſed etiam recentiores ſoliciti fuerunt quo pacto regna & imperia non tam acquirere, quam tueri & conſervare poſſint. 210
Monocerotis cornu vis contra toxica pellenda. 575
Monomachiam & ferri calidi examinationem Eccleſiaſtica conſuetudo in diſcutiendis Eccleſiaſticis cauſis non recepit, nec canonica authoritas inſtituit. 71
Monomachia ut olim Ethnicis, ita hodie Chriſtianis cum Turcis in finibus Hungariæ & Dalmatiæ uſitatiſſima. 75
Monomachia pro eruenda veritate fallax eſt & incerta. ibid.
Monomachia a jure & legibus interdicta, tam apud recentiores, quam priſcos canones. ibid.
Monomachia inter Ioannem Sonnebergium Comitem Germanum, & Antonium Mariam Italum Auguſtino Barbarigo Duce Veneto regnante facta. 80. 81
Monomachia duorum Hiſpanorum ex levi cauſa, nempe alea luſu orta. 82 83
Monſtroſa oratio monſtroſæ mentis certum indicium prodit. 200

Hhb Mon-

Digitized by Google

Monſtrum novum in Scotia natum. 275

Monſtrum novum natum eſt in Caſtello Emmaus, regnante Theodoſio Imperatore. 276

Morbi S. Viti vel Modeſti curandi ratio. 321

Morbi Gallici origo unde. 292

Moribus exterioribus intima cognoſcuntur. 10

Mors omnibus hominibus, quamprimum naſcuntur, imminet. 228

Mortis ſimulacrum in conviviis Ægyptiorum circumlatum cur. 156

Mortui cur coronis inſigniantur. 227

Moſcovitarum cultus mortuorum quis. 283

Mos præcidendi & tondendi barbas ab Italis ad Turcas manavit. 172

Mos nutriendi & conſervandi barbas in oriente qualis fuerit. 163

Motus equini de auribus intelliguntur. 347

Muleaſſes Rex Tunetorum ob luxum & intemperantiam de regno dejectus unguentorum odore in fuga agnitus, & à filio excæcatus fuit. 128 129

Mulier quædam quatuor partubus viginti edidit liberos. 273

Mulier quædam captivos neceſſitudine ſibi junctos trucidavit. 191

Mulier quædam in Germania configuratis conformatisq; in utero duorum & viginti infantium corpusculis abortum fecit. 275

Mulier virilibus utens veſtimentis in Gangrenſi concilio anathemate feriebatur. 169

Mulier ne veſte virili, nec vir feminea utatur, divina lege cautum eſt. 168

Mulier æmulans mulierem flagellum linguæ omnibus communicat. 144

Mulieri, quæ in partu tres liberos edidit, jus trium liberorum competiit. 272

Mulieres ſuſpectæ quomodo olim probatæ ſint. 143

Mulieres quæ honeſtatis ac pudicitiæ exiſtimationem habere cupiunt, natura quidem pulchritudine contentæ ſunt, eam autem in melius excolere non repudiant. 164

Mulieres quaſdam quinquageſimo ætatis anno infantes peperiſſe. 277

Mulierum ornamentum quod ſit. 160

Mulieres Turcicæ imprimis cavent, ne in conſpectu virorum laventur. 176

Mulier Turcica amore iuvenculæ capitur. 177

Multi beneficia Chriſti contemnunt, & ſua ignavia negligunt. 108

Mundanum in mundo nihil eſt, quod non ſit inconſtans, fluxum, evanidum, vaniſſima denique vanitas. 160

Mures & glires ſitim diutiſſime perferunt. 49

Mures Perſarum magi, interfecerunt. 48

Muſica via. 320

Muſicam corporis morbis mederi, cenſent Strabo & Quintilianus. 319

Muſicus excellens cæcus. 29

Myſia & Pannonia multa mala à Turcis perpeſſæ. 104

Naboda-

N.

NAhodabeguca Princeps in regione Malacæ multis vulneribus conciſus cecidit, ut nullum ſanguinem è vulnere emiſerit. 300.301
Narſes celeberrimus Heros puſillo & exiguo corpore erat. 20
Naſus acutus, craſſuſſimus, & aduncus quid ſignificent. 8
Naſus craſſus & depreſſus conſceleratos mores in homine prodit. 9
Naſus plenus, ſolidus, & obtuſus, qualis leonibus & moloſſis, fortem & jactabundum hominem indicat. ibid.
Naſorum differentiæ plures. ibid.
Natio una pro alia Zelotypiæ morbo obnoxia eſt. 143
Nationum varietate variantur etiam naturæ. 10
Natura nihil mancum admittit, nihil ſupervacaneum, nihil otioſum habet & frivolum. 27
Natura ſumma induſtria, quæ ad humani generis procreationem attinent, perfecit. ibid.
Natura hominum an ex aſpectu cognoſci poſſit. 16.17.
Natura non patitur ex eodem ventre duas pluresve ſimul partus procedere. 272
Natura noverca ante omnia unum hominem animantium cunctorum alienis opibus velavit: cæteris varia tegumenta, teſtas, cortices, coria ſpinas, vilos, ſetas, pilos, plumam, pennas, ſquamas, vellera, &c. tribuit. 167
Natura homini bonum ſine aliquo malo non dedit. 115
Natura leporis in vitandis hoſtibus quæ 387
Naturæ defectum Deus aliis remediis compenſat. 27
Naufragium, & ſtupenda Calamitas Emanuelis Soſa Luſitani. 243.244
Navigium adhuc celeberrimum extat Venetiis. 112
Navis Suecica cincta à Danis, & igni conſumpta eſt. 110.111
Nemo moritur qui non vixerit, ſic nemo vivit, qui non moriturus ſit. 228
Nemo ab honeſto labore deterreri, eumque ſubterfugere, ſed ſi cœptus eſt, in illo ſtrenuè pergere debet. 138
Nepheſch & Neſſamah quid. 62
Nero imperator Romanorum homo veſanus & libidinoſiſſimus. 179
Nero Imperator Sporum puerum exſectis teſticulis in muliebrem naturam transformare conatus eſt. ibid. & 180
Nero Imperator Serapidis templum in Ægypto, diruit, eiusq; Sacerdotes necavit. 217
Nero ſomniat ſibi ſe formicarum multitudine oppleri. 35
Niconis pugilis Thaſij ſtatua, fuſtibus cæſa, in cædentem collabitur eumq; opprimit. 310
Nihil habenti nihil defuit. 142
Nitrum temporibus Plinij notum fuit. 118
Nivium immanes moles, Germanicè Schneelehnen per montium præcipitia labentes, periculoſiſſima iter facientibus. 335
Nobilis quidam per decenniū quatuor atrociſſimis malis conflictatus, & ab

illis tandem liberatus eſt. 265
Nonnulli ſicariorum ſemet eodem illo pugione, quo Cæſarem violaverant, interemerunt. 25
Nubia olim regnum Chriſtianum. 297
Nubiani inferioris Ægypti partibus contermini ſub Alexandrino ſacra lingua Elhupti celebrarunt. 296
Nubiani qui. ibid.
Nubianorum Metropolis Condari dicta. ibid.
Nubiani ſub Chiromantia & præterita futurorum divinandi prætextu homines fallunt. 297
Nuditas reprehenditur. 174. cum ſeq.
Nulla pars vitæ præſertim piorum, dolorum vacua, ſed potius omnibus laborum vacua, ſed potius omnibus expoſita eſt. 155
Nulli mortalium Dij certam futurorum ſcientiam dederunt, nec poſt homines natos quiſquam inveniendus, cui omnia ex animi ſententia ſucceſſerunt. 245
Numa Pompilio regnante ancile è cœlo cecidiſſe fertur. 41
Numina venientia ad nos, & à nobis recedentia animalia rariſſime, in homines ut plurimum ſe transformant. 60
Nummos capere facilius, retinere vero difficile. 210

O.

OBedientia; quæ debetur Regibus, niſi adſit timor quidam & reverentia; eſt res fragilis. 212
Oblatio optima apud Deos eſt mens pura. 2
Occulta odia, cupiditas nimia propriorum commodorum & juvenilia conſilia Troiam & Romam; iisdem Moguntiam & Leodium everterũt, & è liberis Rebuſpublicis & civitatibus in aliorum ditionem pervenerunt. 186
Otio militum induſtria langueſcit, & ſocordia intenditur. 135
Otium in bello plane prohibitum. ibid.
Otium militibus occaſionem movendi ſeditiones præbuit. ibid.
Otium monachale ſanctis patribus olim exoſum fuit. 294
Otium inter quinque peccata Sodomæ numeratum. 138
Otium corpori & animo perniciem affert. 135
Otium pulvinar Sathanæ. 136. 151
Octavius Auguſtus ſex & quinquaginta annos florentiſſima in pace univerſum fere orbem terrarum ſervavit. 194. 195
Octavius Auguſtus Cæſar tam patiens fuit injuriarum, ut male de ſe opinantes vel loquentes potius contempſerit, quam punverit. 266
Oculus Deo eadem ratione tribuitur, qui tam acutus ſit, ut omnia contempletur. 14
Oculus malignus & nequam denotat hominem invidum, tenacem & illiberalem. 14. 15
Oculus ex membris humanis cur pro Deo ſigno deſumatur. 30
Oculus mundi Deus Opt. Max. nuncupatur. ibid.
Oculus hominis lucerna corporis ſui. 15
Oculi plus vident quam oculus. 14

Oculi

Oculi vagi & procaces libidinem denotant. ibid.
Oculi ſunt fideliſſimi teſtes. 13
Oculi parvi in homine quid ſignificent. 8
Oculi cærulei interdum etiam noctu vident. 31
Oculi cur feneſtræ animæ dicantur. 14
Oculo bono benedixit Dominus. 15
Oculorum vis & efficacia quæ. 13. 14
Oculorum vim in laſcivis amoribus Itali pulchre deſcribunt. 14
Oculorum viſus metaphorica locutione etiam ad mentem transfertur. ibid.
Odia veteris inimicitiæ redintegrare inconciliati nebulonis eſt & protervi. 264
Olympias ſub ſpecie Iovis Ammonis compreſſa cum Dracone, Alexandrum Magnum peperit. 31
Olympiadis querela de filio Alexandro mortuo & inſepulto. 32
Opes humanæ ſubito affluunt, repente dilabuntur, nullo in loco, nulla in perſona ſtabilibus nixa radicibus conſiſtunt. 153
Ophytæ ſectarij Chriſto impio dogmate ſerpentem prætulerunt. 34
Oppidum in Hiſpania à cuniculis ſuffoſſum. 52
Orariia quid vocetur. 60
Oratio Pertinacis Cæſaris ad ſenatum Romanum habita, quæ. 264
Oratio Cyri Perſarum Imperatoris de fugiendo ocio ad amicos habita. 135 & 136
Oratio Leonardi Lauretani ducis Veneti de felicitate Reipublicæ Venetæ. 203
Oratio vultus animi eſt, ſi circumtonſa eſt & fucata, manifeſte oſtendit, illum non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti. 17
Oratio extenſione manuum in ſacris literis ſignificatur. 4
Orates præſes Cyri Regis Polycratem callide ad ſe accerſivit eumque cruci affixit. 242
Ordo Ieſuatarum vulgo fratrum ignorantiæ. 71
Orientalis Indiæ incola, ex Gangaridũ ſeu Bengalarum gente oriundus, ad trecenteſimum trigeſimum quintum annum, vitam produxit. 278
Ornamentum mulierum quod. 160
Ornamenta muliebria ex Tertulliano quæ. 170
Orthodoxi Epiſcopi de ſævitia Circumcellionum apud Impp. Arcadium & Honorium conqueruntur. 24
Oſcillum quid. 157
Oſcilli monumentum Tarracone repertum. ibid.
Oſmani milites Turcæ appellari nolunt. 94
Oſtrogothi & Longobardi quo pacto ſuum imperium in Italia firmarint. 207. & 208
Oves per Indiam occidentalem camelis perquam ſimiles præter toroſi pectoris ſtrumam, equorum magnitudinem exæquant. 353. 354

P.

Paches Athenienſium dux propter fidem Hippiæ datam, & ſub doloſo prætextu non ſervatam reprehenditur. 303

Pactiones iureiurando facta inter Ludovicum XI. Galliarum regem & Carolum ducem Burgundiæ. 308
Palma nova Venetiarum quare condita. 207
Palmæ amor. 326
Palus quædam temporibus Alexandri Pyrrhi Ægyptias fabas per biennium feraciter proferens exaruit. 279
Patricia Veneta quod aurei in dotem deputata ſint. 182
Pariſiana urbs antiquitus conſecrata, ut non ibi incendium prævaleret, non ſerpens neq; glis appareret. 42
Pariſiani cuniculos potius mundaturi, ſerpentem glirémq; areum invenerunt, quibus ablatis & ſerpentes extra numerum ibidem apparuerunt. ibid.
Pariſienſis civis ætate pene puer, malitia veteranus in Regis Chriſtianiſſimi Henrici IV. necem conſpirans ſupplicio afficitur. 25.26
Parricidis cur animalia diverſa naturæ adiungantur. 368
Parſimonia & utilitas veſtium olim in ſobrio ſeculo fuit. 169
Pauli Guiniſij Lucenſis lubrica fortuna. 243
Paupertas vera. 294
Pauſaniæ & Simonidis hiſtoria. 158
Peccatum ex homine ad hominem, ſed ex Diabolo ad Diabolum non tranſit. 4
Peccata quinque Sodomæ quæ ſint? 138
Pediculi, pulices, cimices, vermes & alia inſecta cur hominibus bellum inferant. 50
Peierans per genium multo gravius puniebatur, quam per Iovem. 55
Perdiccæ audacia. 385
Perennis Commodi Imperatoris primarius dux ob inexhauſtam divitiarũ ſitim, intolerabilem ſuperbiam, libidinem imperandi & alia vitia una cum filio interfectus eſt. 223
Perfidia Solimani Turcici regis, in Hebraymum Baſſa. 308.309
Pericles Athenienſium Imperator, ut ignava, turbulenta & ſeditioſa plebe civitatem levaret, ſingulis annis claſſem ornabat. 91
Periclis conſilium erga Athenienſes de vincendis Lacedæmoniis. 199
Pericula atrocia & damna plerunque ex malis conſiliis oriuntur. 200
Periurium fraude aſtringitur. 303
Perpurgatam habens conſcientiam, etiamſi detritis pannis amictus ſit, & cum fame luctetur, æquiore animo eſt, quam qui vehementer luxu affluit. 154
Perſici mores de radendis capillis qui. 173
Perſona unica plures Dominos feudi; ſed diverſo reſpectu habere poteſt. 251
Perſonæ ſuſpectæ olim duello probabantur. 75
Pertinacis Cæſaris Romani oratio ad ſenatum quæ. 264
Peſcenini nigri continentia. 381
Peſtis nulla major & capitalior eſt generi humano & juſtitia quam eorum, qui dum maxime fallunt id agunt ut boni viri eſſe videantur. 200. & 201

Petrus

Digitized by Google

Petrus Lombardus Pariſiorum Pontifex obtinuit ut plebi capillos alere liceret. 173
Φιτρόβολοι tormenti bellici genus Romanorum. 117
Petrus Torellius Ancæ conceſſit victoriam hac conditione ut nemini mortalium ſe victum aperiret. 83
Petrus Torellius & Hieronymus Anca Hiſpani Valledoleti ineunt duellum. 84
Petrus Pontius Monachus ordinis Benedicti natos ſurdos ſcribendo loqui docuit. 28
Petrus Quinqueranus leges Maſſilienſium, licet Chriſtiani pietati haud leviter refragantes, tamen quodammodo defendit. 182
Pharaonis impietas non leonibus aut urſis ſed viliſſimis vermibus & inſectis punita. 49
Philenorum duorum Carthaginenſium fratrum amor in patriam. 191
Philippus Rex Macedonum fuſis Athenienſibus, licet fortuna evectus, tamen rationi ſubdidit appetitum, neque contumelioſe aut intemperanter aliquid fecit. 158
Philippus Bonus Dux Burgundiæ morbo impulſus comam raſit, idq; etiam nobilibus ſuis mandavit. 173
Philo author ſapientiæ Salomonis. 34
Philoſophia inertia quid doceat. 137
Philoſophorum præcepta non ad ſananda vulnera ſicut ſacræ literæ idonea ſunt, ſed tantum ad cicatrices nonnulla remedia afferunt. 155
Phocion quadragies quinquies Athenienſis exercitus Imperator creatus, & tamen a vulgo occiſus eſt. 215
Phyſiognomia. 196
Phyſiognomi non ſolum naturales cujuſque mores & ingenium dignoſcere, ſed & fortunam prænunciare volunt. ibid.
Phyſiognomica indicia quæ ex naſo obſerventur. 9
Phyſiognomica & metopoſcopica complexiones hominum ſigna mentis & cogitationes plerumque proferunt, ſed omnes interiores receſſus non pateſiunt. 6
Pij in cruce & adverſis rebus peculiares habent conſolationes, ex ſacris literis depromptas. 155
Pii interdum etiam diabolicos inſultus pati coguntur. 64
Pipinus Rex Galliæ cum ſeptendecim annos regnaſſet ex hydropiſi Lutetiæ Pariſorum obiit. 231
Pipinus Caroli Martelli filius juſſu Zachariæ Pontificis Romani ab Archiepiſcopo Bonifacio Rex Galliæ coronatur. ibid.
Piſcis Mattus amans hominum. 324
Platanus arbor genialis. 54
Plebeii & ex humili genere orti immemores ſuæ ſortis plerumque ambitione inſolenter ſe efferunt, aliosque deprimere conantur. 219
Plebs eſt res inſtabilis, inſtar marinorum fluctuum, accedentium & recedentium. 215
Plebs commota modum nullum tenere poteſt, ſed pro arbitrio inconſulto, modo hos, modo alios pro amicis inimicisve abſque certa diſcretione habet. 216

Plurima

Digitized by Google

Plurima pars hominum ſua ſorte non contenta. 152

Plutarchus de Genio Auguſti & Antonij quid ſenſerit. 155

Polycrates Samij Tyrannus ab Orate Cyri regis præſide Sardes callide vocatus ibiq; cruci affixus. 242

Polycrates Samij Tyrannus primo omnium feliciſſim⁹, paulo poſt omnium calamitoſiſſimus factus. ibid.

Pontifices, & Chriſtianiſſimi principes cur conſecrationes uſurparint. 67

Popelus II. una cum filiis ſuis omnibus in turri à muribus corroſus. 46.53

Popelus 2. Rex Poloniæ impius principes Pomeraniæ pro ſua ſanitate necari iuſſit. 46

Popeli 2. uxor ꝓpter nefanda homicidia Deo ultore iuſto, à murib. exeſa. ibid.

Populus ſeditioſus reveritus Maximilianum Cæſarem. 18

Portentum aliquod in confinio Angliæ & Normanniæ in duabus mulieribus viſum eſt. 276

Præciſio crinium gravis infamia & iniuria olim fuit. 171

Prædominantes vitiis & voluptatibus veri reges & domini appellantur. 150

Præfica. 105.170

Præſcientia immundis ſpiritibus conceſſa certis terminis reſtricta eſt. 6

Præſides publice togati non minorem utilitatem afferunt, quam qui bellum gerunt. 212

Præſtigiatores in Aſia ſerpentes circumferentes qui. 163

Precatio diſcipulorum pro eligendo Matthia ad Apoſtolatum. 13

Preces abſq; omni ſimulatione fiant. 3

Precatio ardens è ſumma cordis ſcaturigine promanat. 4

Primi homines cur genitalia ſua texerint. 176

Primiſlaus II. Bohemorum Dux ab agro ad imperium vocatus. 238

Principes prudentes ſe non ocio mancipent. 135

Principium omne in cunctis negociis grave. 139.140

Principes viri proditoribus interdum non ſolum aureos montes dū aliquid cupiunt fieri promittunt, poſt rem vero confectam non ſolum aut nihil, aut perpauca præſtant, ſed oblique, aut nonnunquam aperte proditionem exprobrare ſolent. 154

Principes plures voluptas potius quam crudelitas perdidit. 149

Principes omnes qui ſapientia maxime inſignes fuerunt in amicorum copia magna, ſibi & poſteris comparanda diligentiam præcipuam adhibuerūt. 194

Probationes in rebus dubiis ad indagandam veritatem à veteribus quot modis factæ fuerint. 66

Probationes per duellum, ferrum candens, aquamque calidam & frigidam tempore Carnotenſis Epiſcopi Ivonis in cauſis ſecularium admiſſæ, at non in Eccleſiaſticis. 71

Probationes factæ per duellum, ferro candenti & aqua oleoque ferventi prohibitæ. 66

Probitas interdum cauſa paupertatis. 142

Prodig⁹ is eſt, qui ſua omnia ſibiq; neceſſaria diſtribuit, etſi non omnino indignis

Digitized by Google

dignis: deterior adhuc qui talib. largitur ſua & aliena: omnium peſſimus qui conſumptis iam propriis rapit aliena tribuitque indigniſſimis 239
Proditores, licet initio grati iis quibus profuerunt viſi ſunt, attamen paulo poſt pœnas dignas ſuſtinuerunt. 253
Proditoris Ladislai Kerezini premiũ. 259
Prohibitio Moſaica in avibus cum ovis vel pullis ex nido non auferendis ob quam cauſam facta ſit. 313
Propagatio ſobolis Romanis cura. 270
Proregis Scotiæ & Cancellarii conſilia pro patria adverſus inteſtina bella, odia factiones & ſimultates quæ. 201
Proſperitas noverca virtutis beatulis ſuis ſic applaudit, vt noceat. 244
Proſpiciẽs male ſuis rebus nunquam ille bene conſulit alienis. 210
Protectio divina & miraculoſa Iacobi VI Regis Scotorum, quæ Perthi accidit. 24.25
Ptolemæus Philadelph⁹ Ægypti Rex potentiſſimus ſeptuaginta interpretes, regiis & ampliſſimis muneribus auctos in patriam remiſit, & Eleazarem Pontificem ſuis literis rogavit, vt ſi quis ex his viris ad ipſum redire vellet, hoc permitteret. 236
Publica res ſẽper anteponẽda ſũt privatis. 194.201
Pudicæ virginis exemplum. 153.164
Pudicitia ornamentum matronarum, non veſtes. 160
Puerulus quidam parentes ſuos & fratres cum vinculis eſſent aſtricti, iuſſu patris univerſos gladio confecit. 191
Pugna inter Danos & Suecos quæ & quando facta. 110.112
Pulvis tormẽtorũ quomodo invẽt⁹. 116.
Pulveris nitroſi vis quanta. 120
Purgatio candentis ferri vſitata olim & frequens fuit. 68.69
Purgationes vel probationes quæ fiunt aqua calida frigidave aut candenti ferro carbonibusve vel duello, in iure canonico cur vulgares appellata. 71
Purgationes vulgares cur furioſæ appellatæ. ibid.
Purgationibus vulgaribus tantummodo Deus tentatur. ibid.
Puritas mentis Deo magis quam victimis præſtanda. 5
Puteus aquarum acidarum de quib. quis precium ab hominib. expoſcebat, exaruit. 280
Pyaſtus Cruſphicenſis Popelo II. à muribus portentoſe abſumpto, Princeps Poloniæ creatus. 32
Pyrrhus Epyrotarum Rex ſingulari certamine hoſtem magna corporis ſtatura à quo fuerat provocatus, proſtravit. 77.
Pythagorici manſuetudinem erga feras commendant tanquam humanitatis ſpecimen. 311

Q.

QValitates boni conſiliarij quæ. 200
Quintius Cincinnatus tertium conſultum repudiavit, ac in ſuum tuguriolum rediit, victumque propriis manibus labore & ſudore, vitans ocium quæſivit. 140.141
Quiloa regis Machometis Anconii hiſtoria. 191.192

Quintilianus quid de vultu ſenſerit. 21
Quintius Cincinnates à Senatu Romano conſul creatus plorans, quisnam agellos eo anno ſereret. 140
Quintius Cincinnates afflictâ Romana Repub. Dictator creatus de agris ſuis incultis conqueſtus. 141
Quintius Cincinnates partâ inſigni victoria ab Æquis, poſt triumphum, repudiato agro, armis quaſito, mancipiis, pecuniis aliisq; donis ex præda, nihil eorũ quæ à ſenatu aliisq; offerebantur, accepit, ſed ad ſuum agellum rediit, & laborioſam vitam regiæ antepoſuit. ibid.
Quinti Cincinnatis laborioſa induſtria & fuga ocii. 140.141

R.

Ranarum multitudo & tanta vis in Pæonia & Dardania delapſa, ut publicas vias privatasq; domos impleverint. 52
Raptus liberorum Chienſium à Turcis factus. 103
Raſura capitis cur olim vetita. 171
Ratio equos noſtros domandi alia nunc eſt, quam ſuperioribus temporibus. 350.
Rebecca Iacobum filium ſubornavit, ut cibo allato fratrem Eſaum præveniret. 30
Reges olim eligebantur qui forma & proceritate corporis cæteris præſtiterunt. 20
Regibus non de quærendo ſed tenendo laborandum. 209
Regio nulla undecunq; beata, aut omnib. numeris felicitatis perfecta dici poteſt. 27
Regionum differentia quæ. ibid.
Regium eſt male audire & benefacere. 377
Regnum Romanum luxuria & voluptate everſum. 130
Regna plurima plerunque fere origine tenus, excepto Veneto, everſa ſunt. 204.
Regula Chriſtiana quo pacto à D. Bernhardo examinetur & perpendatur. 228.229.
Reipublicæ proclivius nihil eſt, quam ut nutet, languescat, intereat & collabatur tota quando hoc illi proprium eſt, ut in ea ſuum quisque privatim ſpectet emolumentum. 186.& 187
Religio Genis tanta ut per eum peierans fuſtibus caſtigaretur. 53
Relinquentes poſt ſe factorum memoriam æquiori animo è vita decedunt. 124.
Rem partam ſervare difficilius quam acquirere. 208.209
Remedium contra voluptates labor eſt. 151.
Remedium contra leones irruentes. 330
Rhenus & Danubius ſunt limites Imperii Romani. 89
Res proſpera & adverſa à nonnullis fortunæ ludibrio, & fatis attribuuntur. 156.
Res alienas fortitudine quærere, & ſuas per ignaviam amittere non eſt prudentis, neque generoſi hominis. 209
Reſponſio Sigiſmundi Imperatoris de quæſtione cur doctos viros plus quam indo-

Digitized by Google

indoctos foveret. 239
Reſpublica Veneta præ cæteris cautiſſima. 202
Reſpublica humano corpori comparatur. 185
Reſpublica Veneta non ſolum libertate retenta, in Italia amiſſa recuperavit ſed etiam Imperium dilatavit. 203.
Reſpublica proſpero utens ſucceſſu privatorum omnes calamitates ſublevare poteſt. 189
Reſpublica ſimilis eſt uni homini, in quo per quandam proportionem ac ſimilitudinem animus ſenatum, corpus vero plebem refert. 214
Rex David Dei laudes à puro corde exorditur. 4
Rhinocerotes omnes mares. 375
Rhinocerotis cornu Monaci monſtratur. ibid.
Riſus triplex. 109
Riſus ſæpe noxius. ibid.
Richardis Caroli III. Imper. Coniunx ferrum candens, pro defenſione pudicitiæ, tetigit. 68.69
Ritus priſcorum Romanorum belli indicendi. 342
Rodericus ultimus Rex Gothorum ſcelerate à Iuliano proditus. 255
Rhodi quidam Magiſter materiam cōmendandi & vituperandi ex facie & forma corporis Iſmaelem Sophi Perſarum, & Selymum Turcarum Reges ſumpſit. 19.20
Rhodos Inſula omnium pugnaciſſimos gallos habuiſſe fertur. 340
Rolandus Heros Caroli magni ſororis filius. 121
Rolandi gladius alio nominē Durandalus ob duritiem dictus. ibid.
Rolādus Comes Flandriæ in duello vicit ac interfecit Zimoſcū Regē Friſiæ. 118
Roma caput orbis terrarum paſſim appellata. 204
Roma olim Valentia & Cephalon appellata. 35
Roma à D. Hieronymo Babylon vocata. 37.
Roma urbs ſexies à Veſtrogothis, Oſtrogothis, Herulis, Vandalis, Hunnis, Longobardis intra C. & XL. annorum decurſum, oppugnata, occupata & deſolata fuit. 204
Romana urbs Ariſtocratica gubernatione florens magnam partem orbis terrarum in ſuam poteſtatem redigit. 184
Romanæ urbis nomen quadruplex. 36
Romani an olim tormentis bellicis inſtructi fuerint. 118
Romani ad ſervandam fidem in juramentis præſtandis, quoſdam peculiares ritus obſervarunt. 306 307
Romani olim Lanuvii Draconem religiosè coluerunt. 34
Romani cur equi effigiem in ſignis prætulerint. 346
Romani veteres cur laribus ſuis canes adjunxerint. 364
Romani ſtrenuè operam dederunt, ut nō ſolum copioſa proles, præſertim maſcula procrearetur, ſed etiam ut ea vivida & ſana eſſet. 276
Rom. Princ. multis medicis celebriorib. ꝑ annua mercede ducēta quinquagintaſeſtertia, i.e. ſex millia ducentos & quinquaginta aureos numerarūt. 237

Romanorum ritus in ſanciendis fœderibus qui. 306.307
Romanus miles quomodo definiatur. 89
Romuli lex capitalis ſuper eos, qui ſe nudos fœminis præbuerunt. 174
Rubecula avis imperioſa arrogansque natura. 225
Ruach quid. 72
Rubeta virulentiſſimum animal formicis eſca. 35
Rudolphum I. inter alia, copioſa ſua proles ad Imperium promovit. 268

S.

SAgæ quando torquentur, cur plerũque non lachrymas emittat. 107
Sacerdotes olim adhibitis certis ceremoniis & diris execrationibus ex hauſtu aqua, quæ adultera amara caſta autẽ fœmina ſuavis & innocua erat delatarum uxorum delictum & innocentiam probarunt. 71
Sacramenta aurũ non quærunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur. 278
Saladinus Sultanus Aegypti omnem funebrem pompam excepta tunica atri coloris, prohibuit. 226
Saladinus Sultanus Aegypti imperij dilatandi cupidiſſimus. ibid.
Saladinus ex uſu vini immodico, duos monachos ordinis Ciſtercienſis, legẽ Mahometicam eſſe præſtantiorem Chriſtiana, convicit. ibid.
Sapienti nihil æque cavendum, atque illud ne ad aliorũ opinionem vivat, neve quod populus probet, circumſpiciat, ſed rectam rationem potiꝰ ducem & gubernationem vitæ ſtatuat. 214
Salmoneus Aeoli filius fabricato ponte æneo magnis curribus cœleſtia tonitrua imitabatur. 117
Salſugo maris unde? 113.114
Salutem Reipubl. in anciliis conſiſtere Romani putarunt. 41
Sathanas ad ſuum regnum propagandũ maxime voluptatibus & ocio utitur. 151
Sathanas in Angelum lucis ſæpe ſe trãsformare ſolet. 58
Sathan attente hominum complexionẽ obſervat, ut ſe inſinuandi & nocendi occaſionem habeat. 6
Satan tẽtator in deſerto quo pacto Chriſti oculos præſtrinxerit. 108
Savanorola iudicium ignis noluit ſubire. 74
Saul inflexibili pervicacia Deum averſatur 11
Saul primus rex Iſraelitarum ob corporis proceritatem formamque egregiam maxime commendatus. 20
Schvveikerus civis in ſalinis Suevicis natus, carens brachiis, omnia pedũ adminiculo mirifice & ſolerter facit. 28
Scientia gallo attribuitur in ſacris literis. 340
Sclopeto uſus eſt Zimoſcus Rex Friſiæ, in duello contra Flandriæ comitem Rolandum. 118
Scommata & convicia nullam vim habere videntur. 265.266
Scriptura per malignum oculum, parcum invidentem, immiſericordem, qui non libenter miſeretur pauperum,

rum, intelligit. 14
Secta una evertit aliam vt prior obfirmetur. 24
Seditiones ab exercitu ſuo arcere, voles ocioſos tantum abigat. 135
Sedulitas nimia & importuna cura, interdum plus quam ignavia nocuit. 50
Segnis inventa, egens ſenecta. 138
Seianus ex equeſtri familia natus magnæ fortunæ maioribusque periculis expoſitus fuit. 220.221
Sella ignaviæ ſymbolum: vt canis contumaciæ & impudentiæ. 367
Selymus Turcarum rex crudelis. 20
Selymus pœna & præmio vim imperij tuetur. ibid.
Selymus torva faciei Scythicoque pallore ſuffuſa fuit. ibid.
Selymus quindecim exploratores, qui Corchutum fratrem ceperant, decollare iuſſit. 257
Senatores prodigi, & voluptatibus indulgentes, magno detrimento Reipubl. ſunt. 128
Senatus Capuenſis ob ſuperbiam à Romanis ſecuri percuſſus, & cives ſub haſta venditi fuerunt. 126
Seneca vtpote gentilis, tamen acutior & religioſior cæteris miſeriam humanam ſenſit. 156
Seneca licet gentilis tamen pius. 7
Seneca faceta hiſtoria quæ noſtris temporibus & moribus pulchre convenit 29.30
Senecæ obſervatio & iudicium de moribus & vultu humano. 17
Seneca memorabilis querela de luxu & incontinentia mulierum. 177
Senenſis Reipublicæ diſſenſio graviter taxatur 186
Senes cur deſtituantur viſu. 29
Senſus quinque pulchre in ſacris in Iſaaco Patriarcha deſcribuntur. 30
Senſus viſus reliquis multo excellentior. ibid
Senſus quorundam animalium ſuperant hominis. 315
Sepultura Ægyptiorum. 405
Sepulturæ honos nulli negari debet 267
Serapias Alexandrina mulier quinque liberos vno fœtu peperit. 272
Serapidis templum in Ægypto, à Nerone dirutum. 217
Serpens erectus à Moyſe ſanat Iſraelitas. 34
Serpens immenſa magnitudine in arce Bimerſelden / qui Fraſingenſis Epiſcopi eſt, viſus eſt. 35
Serpentes, in quibus habitat Diabolus, in Aſia circumferuntur. 163
Serpentem ac Draconum cultus. 34
Serpentis Exuviæ 220. pedum 246
Seſacus Rex Ægypti quinto anno Ieroboami filij Regis Salomonis templũ Hieroſolymitanum & domum regiã ſpoliavit. 137
Seſoſtres in ſuis expeditionibus ocioſas gentes & imbelles cippis lapideis muliebribus genitalibus notavit. ibid.
Sextus Pacuvius ſe pro Auguſti ſalute devovit. 198
Sicarij, Aſſaſſini, & alij ſcelerati homines ad necem magnorum virorum conducti, quando ſcelerata ſua facinora perficere conantur, ex mala cõſcientia perturbantur, ſtupidi & vecordes fiunt. 25

Digitized by Google

Sigiſmundi Epiſcopi Quinqueeccleſie-nis integritas. 162
Sigiſmundus Romanorum Cæſar, Ioannes 22. Pontifex Max. & Mocenicus legatus dux Venetus uno eodemque tempore delecti ſimul convenerunt. 22.
Sigiſmundus Imperator erga literatos & doctos viros admodum munificus & liberalis. 239
Sigiſmundus Romanorum Imperator ob manſuetudinem valde prædicatus. 263
Sigiſmundus Archidux Auſtriæ numeroſo exercitu, & auxiliariis copiis Electorum & Principum imperij Venetis bellum intulit. 80
Significationes ſacræ de manuum ſymbolo quæ. 196.197
Silvius Dux Venetus uxorem habuit Conſtantinopolitanam, fœminam omnis generis delitiis deditā. 164.165
Simonidis & Pauſaniæ hiſtoria. 158
Simulatio à precãdo procul repellatur. 5
Simulatores & hypocritæ qui. 11
Simulacra Feroniæ in numiſmatib. olim inventa. 70
Singularia certamina in obſidione Florentina facta quæ. 79
Siniſtra in ſacris ſignificatio quæ. 197.198
Siniſtra manus ad res agendas minus habilis quam dextera eſt. ibid.
Σκέλετον apud Ægyptios in conviviis circumlatum cur. 156.157
Socius ſocium in periculo defendere debet. 378
Societas humana inſtar unius corporis eſſe debet, ut unumquodque membrum ſuum officium faciat ne aliij impedimento ſit. 185
Socrates conſulens phyſiognomica pronunciatur ſtupidus & bardus. 9
Solertia leporum quæ. 386
Solymanni imperatoris Turcici perfidia in Hebraimum Baſſa. 308.309
Sophi Iſmael Perſarum Rex pulcherrima natura videlicet decora facie ornatus. 19.20
Soracte mons. 69.70
Sordidius nihil eſt & crudelius, quam cum Rempub. ij arrodunt qui nihil in eam ſuo labore contulerunt. 189
Statua Alexandrina à Chriſtianis deiecta. 217
Statua fatalis in ædibus angularibus urbis Pera prope Conſtantinopolim. 41
Statua Niconis pugilis Thaſii iniuriantem ſe, ſubito caſu oppreſſit. 310
Statutis, ſuperſtitionib9 prædictionibus & tabulis nimiam fidem adhibentes tandem triſtem eventum ac pernicioſum exitum ſentiunt. 45
Stephanus Polonorum Rex fortiſſimus uſum bambardarum probe calluit. 119
Stephani Poloniæ Regis fortiſſimi & bellicoſiſſimi liberalitas. 241
Stipẽdia & ſalaria parentum defunctorum apud Venetos non ſolum ſuperſtitibus veluti hæreditario iure conferuntur, ſed etiam filiæ nobiles ex fiſco honorifice dotantur. ibid.
Stips pauperum magnus theſaurus. 290
Strudel in Danubio quid ſit. 60
Strudel locus Teutonibus infamis pernicioſuſque navigantibus. ibid.

Strudel

Strudel & Keſſel loca periculoſiſſima in Danubio quomodo differant. ibid.
Stupore nimio correptus lachrymas emittere non poteſt. 105
Sparta à Deo accepta ornanda eſt. 210
Spectra occurrentia quo attentius aliquis ea intuetur eo horribiliora apparent. 59
Spectra plerumque noſcuntur ex oculis, inceſſu & dimotione pedum. ibid.
Spectrum Bruto apparuit. 56
Specus cordis ita ſunt occulti ut plerumque ipſe homo ignoret, quid in eis ſit abditum. 7
Spiritus Sanctus quos tepidos vocet. 12. 13.
Spiritus & dæmones an ſub ſpecie caſtitatis puros & caſtos diligant. 4
Spiritus corpore nudati an fœminarum amore capiantur, aut ex eis quicquam naturali modo generari poſſit. ibid.
Spiritus maligni ſi humana forma ſe exhibent plurimum atri ſunt aut aliis proceriores, aut exiliores ut nani. 62
Stuprum violentum præciſis Barbæ pilis punitur. 171
Suecorum & Danorum gravis & anceps pugna maritima. 110. 111
Sulficar ſive Acinax Alis quid. 122
Sultanus Zeinalus egregia navi adverſus Luſitanam claſſem ſe defendit. 113.
Superbia & ſecuritas ex luxu, deliciis & mollicie naſcitur. 126
Superbi alios faſtu deſpicientes minime perferendi ſunt. 128
Superbus omnis fatuus: & contra. 225
Sybaris urbs fortunatiſſima ab Achæis condita in medio duorum fluviorum Crathidis & Sybaridis ſita. 126
Sybariticum dicitur omne quod eſt molle, effœminatum, & delitiis deditum ibid.
Sybariticum convivium quod. ibid.
Sybaritæ gallum in urbe eſſe prohibuerunt, ne nocturni ſomni quietem interpellaret. 340
Sympathia in arboribus quibusdam. 326

T.

TAbula ænea à puero ludibundo in amne inventa, in qua clades & calamitas urbis Sueſſionum, antequã ea contigit, deſcripta erat. 44
Tabella marmorea Neapoli videtur oſtẽdens veterem ſacrificandi uſum. 3
Tamerlanes Scytharum Imperator ob maximas res geſtas orbis terror & clades orientis nominatus fuit. 234
Tamerlanes humili militia loco ad Cæſaream dignitatem ob virtutes evectus. ibid.
Tamerlanes alio nomine Temir Chan appellatus. ibid.
Tamerlanis victoria contra Baiazethẽ, & colloquium cum eodem. ibid. & 235.
Tamerlani Scythica inſolentia. 176
Tamerlanes loripes quomodo effectus. 234.
Taranti in regno Neapolis fata quadam facta. 44
Tarantula venenatiſſimum animalculum, miris modis infenſum eſt agricolis. 319

Taran-

Digitized by Google

Tarantala deſcriptio auctore Alexand. de Alexand. 318
Tarpeia virgo Veſtalis cum Sabinis vrbem prodidiſſet, à Sabinis armis necata & ſepulta. 254
Tarpeius Mons quis. ibid.
Tarracona Aragoniæ urbi quales Genii deſtinati fuerint. 55
Tartari vel Tatari. 380
Taurorum continentia: 381
Taurorum ac Boum Arelatenſium feritas. 382
Taurus irritatus ficui alligatus quieſcit tactumque admittit. 380.301
Telemachus Vlyſſis filius in aquas corruens Delphinorum beneficio receptus, ſalvus in littus exponitur. 323
Temperantia & vigilantia in victu ad pellendas voluptates proſunt. 150
Tertulliani & Thomæ de Aquina opiniones de facto Tuciæ & Claudiæ Virginum Veſtalium. 70
Teſtis oculatus plus valet, quam auriti decem. 13
Theagenes ad ſacrificia Æthiopica deſtinatus pugnavit cum Tauro. 384. 385
Themiſcyrenſis deliberatione longa cōtra oppugnationem Luculli ſe defendunt. 50
Theodoricus Rex Oſtrogothus Theodimeri filius, interfecto Odoacre Herulorum rege Italia potitus eſt. 207
Theodoricus Oſtrogothorum Rex quo pacto Italiam bene gubernarit. ibid.
Theophilus Imperator Græcus calvaſter, edito edicto crines ab omnibus tonderi iuſſit. 173
Thermæ quædā ſalutares Germaniæ dum non omnibus volentib⁹ uti gratis, ſed exacto pretio permitterentur, plane exaruerunt. 279
Theſauri quales comparandi. 286
Theſaurus Domini ille verus eſt, qui operatur, quod ſanguis eius operatus eſt. 287
Theſaurus Venetus qualis. 288
Thomæ Aquinatis ac Tertulliani opiniones de facto Tuciæ ac Claudiæ Virginum Veſtalium. 70
Tiberius Cæſar Draconem in delitiis habuit, eique ſua manu cibum adminiſtrare ſolitus. 35
Tiberius, Heliogabalus aliique Imperatores ita fuerunt obſcœni, ut nudas puellas ſibi cœnantibus miniſtrare, atque etiam currum trahere voluerint. 176
Tiberius ſecundus Imperator Græcus vtilem & piam rationem in diſpenſandis theſauris habuit. 290
Tiberij ſecundi Imperatoris Græci liberalitas erga egenos & captivos. ibid
Timotheus Mileſius in Muſica & modulis præſtans fuit. 319
Titus Veſpaſiani filius in obſidione vrbis Hieroſolymitanæ ſolus exiens explorare ſitum civitatis multis ſagittis & telis petitur, ſed ope divina conſervatus incolumis in caſtra conceſſit. 22. 23
Titus Veſpaſianus dixit bonum principem iniuria affici non poſſe. 266
Torellius provocat Ancam ad dimicādum. 84, 85
Torlaqui Turcici impoſtores & errones ſub ficta ſanctitate homines decipere ſolent, ideoque Turcis prudentioribus ob hypocriſin deteſtabiles ſūt. 298

Tormen-

Tormenta bellica cum pulvere nitroſo, ſicut & ars Typographica multis ſeculis ante quam noſtratibus cognita, fuiſſe quidam autumant. 116

Tormentorum bellicorum novorum deſcriptio. 120

Trajani & Adriani moneta genij imagine dextra pateram porrigenti, læva vero propendulum flagellum tenenti, conſignata. 54.55

Troja urbs celeberrima anno trecenteſimo poſtquam condita fuit à Dardano Tuſco occupata, & penitus everſa ab hoſtibus fuit. 204

Tyrij obſeſſi ab Alexandro Magno. 138

Tyrij per inſomnium viſi ſunt ſibi audire Apollinem dicentem, ſibi ea quæ in urbe agerentur non probari, ideoque ſe ad Alexandrum abire. ibid.

Tucia virgo Veſtalis ſuſpecta pudicitiæ adhibitis adjurationibus aquam cribro ex Tyberi apportavit. 70

Turca vel Turmã quid ſignificet. 94.95

Turcæ levi momento terrentur, & ceu damæ fugiunt. ibid.

Turcæ hoc tempore in ſervando ordine diſciplinaq; militari omnes nationes antecellunt. 95

Turcarum mos ex amuletis collo circumligatis contra vulnera quærere remedia. 300

Turcarum Rex duodecim millia Genizarorum in omnibus ſuis regionibus habet. 97

Turcarum Imperator ſingulis annis certos homines in omnes provincias mittit, qui de pueris è Chriſtianis hominibus natis tertium aut quartum quemque poſcunt. ibid.

Turcarum fides fluxa. 100

Turcarum crudelitas in captos Chriſtianos. ibid.

Turcæ non ſolum præ reliquis gentibus uxorum pudicitiæ ſtudent, ſed etiam Zelotypi ſunt. 144

Turcæ uxores ſuas domi occluſas ſervãt atq; abdunt ut vix ſol aſpiciat. ibid.

Turcarum opinio eſt, fœminam ſine potiundi libidine ac proinde ſine mentis labe conſpici non poſſe. ibid.

Turcæ in occulta vitia non valde inquirunt, ne locum calumniæ aperiant, manifeſta vero graviter puniũt. 177

Turcæ ex animalium cruciatu voluptatem quæri non ferunt. 312

Turcæ ſe ipſos Iſlamos hoc eſt unanimes & pacificos appellant. 94

Turcæ erga omne genus animantium ſe præbent indulgentes, ſed maxime pinnigerum. 311.312

Turcicum imperiũ magis metu & violentia partũ adhuc conſervatur. 211

Turcicæ mulieres inter ſe ipſas mutuo amore, & libidinoſis actionibus flagrant. 177

Turcica fœmina veſtitu viri virgini Turcicæ formoſiſſimæ nupſit. ibid.

Turcicorum militum diverſa genera. 96

Tyranni Sacrificuli Saturni impoſtura. 217.218

V

VAlvæ templi Epheſini cupreſſina materia fabricatæ fuerunt. 286

Vanitas vanitatum & omnia vanitas. 159

Varietate nationum etiam naturæ variantur. 10

Digitized by Google

Venatio cuniculorum. 52
Venenum cicuta temperatum in civitate Maſſilienſi publice cuſtoditur, quod datur ei qui cauſas ſexcentis exhibuit. 181
Veneta Reſpublica licet ſæpenumero potentiſſimos hoſtes, qui eam vel extrema propemodum coegerint, habuerit, tamen nunquam ſuppreſſa fuit aut ſuccubuit. 202.203
Venetorum origo unde. 206
Veneti populi tyrannide Attila Hunnorum Regis expugnati ſunt. ibid.
Veneta leges de dotibus qua. 122
Veneti ita grati, liberales & munifici erga patres ſunt, ut etiam in liberos eorum ea liberalitas propagetur. 345
Veneti ingreſſuri in ſenatum iniurias apud D. Marcũ ſeponere ſolent. 202
Venetiarum urbs licet in mediis maris paludibus ſita ſit, tamen ſæpenumero valde perniciosa incendia pertulit. 114
Ventus meridionalis ubi vim habeat obſtupefaciendi & congelandi. 284
Venus cognomento μορφω apud Lacedamonios pedicis circa pedes obvolutis oſtendebatur. 38
Venus Gazaa marmore erecta quid. 175.176
Verbum Dei in ſacra ſcriptura comparatur gladio acuto & ancipiti ad penetrandum. 12
Verba Cornelij Vuytſlieti de cane Berezillo. 338
Veritas deprehenditur etiam in vultu. 21.22
Vermes, angues & ſerpentes quare ex cadavere humano naſcantur. 163
Vertagus generoſa indolis. 358.359
Veſtimentis induti homines non naſcuntur, nec cum auro argentoq́; generantur. 167
Veſtis domeſtica & forenſis qua. 168
Veſtium finis quis. 167
Veſtium abuſus qui. 166
Veteres bellatores pœnam militi ſtatuerunt qui ſcutum vel clypeum proiecit. 124
Veteres pellibus corpora texerunt & nondum armorum uſu reperto, vim adverſariorum ſuorum lignis propulſarunt. 169
Vguccio Fagiolanus homo luxurioſus & voluptuarius duas urbes integras uno prandio abſumſit. 129
Victima impiorum eſt abominatio, quia cum peccato offertur. 3
Victimis animalium Dii non egent. 2
Victis ſolatio eſt, quod virtute praſtantis viri ceciderint. 124
Victores victo regi Franciſco I. Gallia cultu regio, dapibus atque argentea ſuppellectile miniſtrant. 18.19
Victoria ſimulachri Roma de cœlo tacti, ſola ala deciderunt. 38
Vindicta divina exemplum. 49
Vipſanius Agrippa Auguſti Caſaris familiariſſimus omnia ſua opera publica utilitati potius quam privata deſtinare voluit. 188
Virgines in Caſtabalis Perſica Diana fano ſuper prunas nudis pedibus ambularunt. 69
Virgo cogitationes ſuas puras ſervare debet. 3
Viriatus aſſertor Hiſpania à ſuis militibus interfectus. 255

Digitized by Google

Viri olim non tantum uſum ſuum atque naturam, ſed etiam vultum, habitum, inceſſum, & totum, quicquid penitus aut in uſu aut in ſexu viri in muliebrem tolerantiam converterunt 178

Viri olim ſub fœmineo habitu & velamento viris ſecurius nupſerunt, & quædam indicia menſtruoſæ impuritatis ſibi innexerunt. ibid.

Viri fortes ſuæ ſibi virtutis & præſtantiæ conſcios latratus minimorum canũ, id eſt ſcommata parvipẽdũt. 262

Virtus ſudore paratur. 138

Virtutes egregiæ non raro in puſillo & deſpecto corpore latent. 20

Virtutes amabiliores veniunt etiam ex pulchro & procero corpore. ibid.

Vis & vigor leonum præcipue in oculis conſtat. 330

Vim neque brutis, neq; aliis inanimis rebus nemo proprie infert. 313

Vitia ſpecie virtutis ſunt venena validiſſima. 201

Vitiis & voluptatibus prædominantes veri reges, & domini appellantur. 150

Vivere ſub medicorum manu miſerrimum eſt. 158.159

Vipius Marcellus præfectus Angliæ inedia ſomno reſtitit. 150

Vlyſſes naufragus corpore nudus ſed non virtute. 18

Vlyſſem Phæacum multitudo venerata eſt ob virtutem. ibid.

Vocabulum προσκυνήσεως unde veniat. 361

Volſienſis urbs olim à formicis deleta, & caſtrum formicarum appellata. 49

Voluptas inhoneſta hominibus omni peſte pernicioſior eſt. 148

Voluptates dominæ blandiſſimæ majores partes animi à virtute detorquent. ibid.

Voluptates pilules medicorum comparavit Adrianus Imp. 147

Voluptatibus obnoxium videri nihil ſervilius, nihilque abiectius eſt. 149

Voluptatis uſura, mors. ibid.

Voluptas & dolor ſeſe invicem comitantur. 148

Voluptates non ſolum Reipubl ſed etiam ipſis luxurioſis & voluptuariis, pernicioſæ ſunt. 126

Voluptas Sybaritica. 127

Vota cur poſt lotas manus fiant. 3

Vratislaus à Bohẽ. victus & occiſus. 254

Vrbis Romæ varia nomina. 36.37

Vrbis Romæ proprium nomen cur celatum fuerit. ibid.

Vrbs Roma orbis terrarum caput quondam dicta. 184.185

Vrbs Roma ob regnandi cupiditatem, occultum odium, privatum commodum accidentibus inſuper conſiliis iuvenilibus cecidit. ibid.

Vrbs Volumnenſium opulenta divitiis, ornata moribus, & legibus bene conſtituta, voluptatibus indulgens, in profundum iniuriarum & turpitudinis prolapſa eſt. 149.150

Vſturabim medicus, Bajazetem Imperatorem Turcarum iuſſu Selymi veneno interficit. 258

Vſturabim medicus ob interfectum Bajazetem capite plectitur ſalarii loco. ibid.

Digitized by Google

Vſus rationis efficit, quod imperamus brutis, & potiores iis ſumus. 313
Vtilitas publica anteponenda eſt privata. 188
Vuelforum nobiliſſima proſapia. 274. 275
Vulgus bellua multorum capitum. 213
Vulgi cupiditates inexplebiles cur. 216
Vulnera inflicta areis cuſpidibus corpori minorem inferunt dolorem, & facilius ſanantur, quam quæ à ferreis. 285
Vultus ſecundum Ciceronem quid ſit. 15
Vultus humanus ſapientia illuſtratur. 16.
Vultus præcipue in hominibus dominatur. 21
Vvilderolphus antiſtes Argentoratenſis exeſus à muribus. 48
Vvillegiſus Archiepiſcopus Moguntinenſis patre plauſtrario natus. 232
Vvillegiſus plauſtrarij filius recordans ſuæ humilitatis & infimæ ſortis ad maximas dignitates evehitur. ibid.

X.

XEnocrates Platonis familiaris laudatur ob miſericordiam erga bruta animantia. 317
Xerxi Darij filio quæ fatalia effoſſo vetuſti Beli monimento acciderint. 43
Xerxi in ſomno bis ſpectrum apparuit, eumque additis minis ad bellandum inſtigavit. 57
Ximenius Cardinalis & prorex Hiſpaniæ libellos famoſos floccifacere ſolitus eſt. 262

Z

ZAſius de miſeria humana quid ſenſerit. 158. 159
Zelotypia Germani non ut alia nationes laborant. 143
Zelotypia mulierum vehementiſſimus morbus eſt. 144
Zelotypia Turcarum quæ. ibid.
Zelotypiæ morbo auſtrales tantopere conflictantur, ut plerique angore animi pereant. ibid.
Zelotypia morbus Ioannæ Reginæ Hiſpaniæ, quæ in rabiem converſa. 145 & 146
Zelotypia ſacrificio in lege divina deprehendebatur vel delictum vel innocentia delatæ uxoris. 71
Zenobia continentia. 381
Zigeuner ut proditores & exploratores hoſtium nuſquam in Imperio locum habere debent. 298
Zimoſcus Rex Friſiæ, contra Rulandum Flandriæ Comitem ſclopeto uſus eſt. 118. *Victus à Rolando & interfectus.* ibid.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google